

90-3
L 406^{III}

KĀRLIS SKALBE
RAKSTI

KĀRLIS SKALBE RAKSTI

SARKANĀS
LAPAS

SARKANĀS LAPAS

DAUGAVA

DAUGAVA

DAUGAVAS
LATVIEŠU AUTORI

K. Skalbe
RAKSTI

1. Pasakas
2. Stāsti un tēlojumi
3. Sarkanās lapas
4. Mazās piezīmes
5. Dzeja

G. Salnais
SKRANDAS VĒJA

J. Veselis
VIESTURS VARAPOGA

J. Straubergs
SEN TO RĪGU DAUDZINĀJA

A. Brigadere
TRIS PASAKU LUGAS

A. Čaks
MANA PARADĪZE

R. Valdess
JŪRAS VILKI

A. Dziļums
VAKARS UZ EZERA

V. Strēlerte
GAISMAS TUKSNEŠI

E. Adamsons
SAPŅU PĪPE

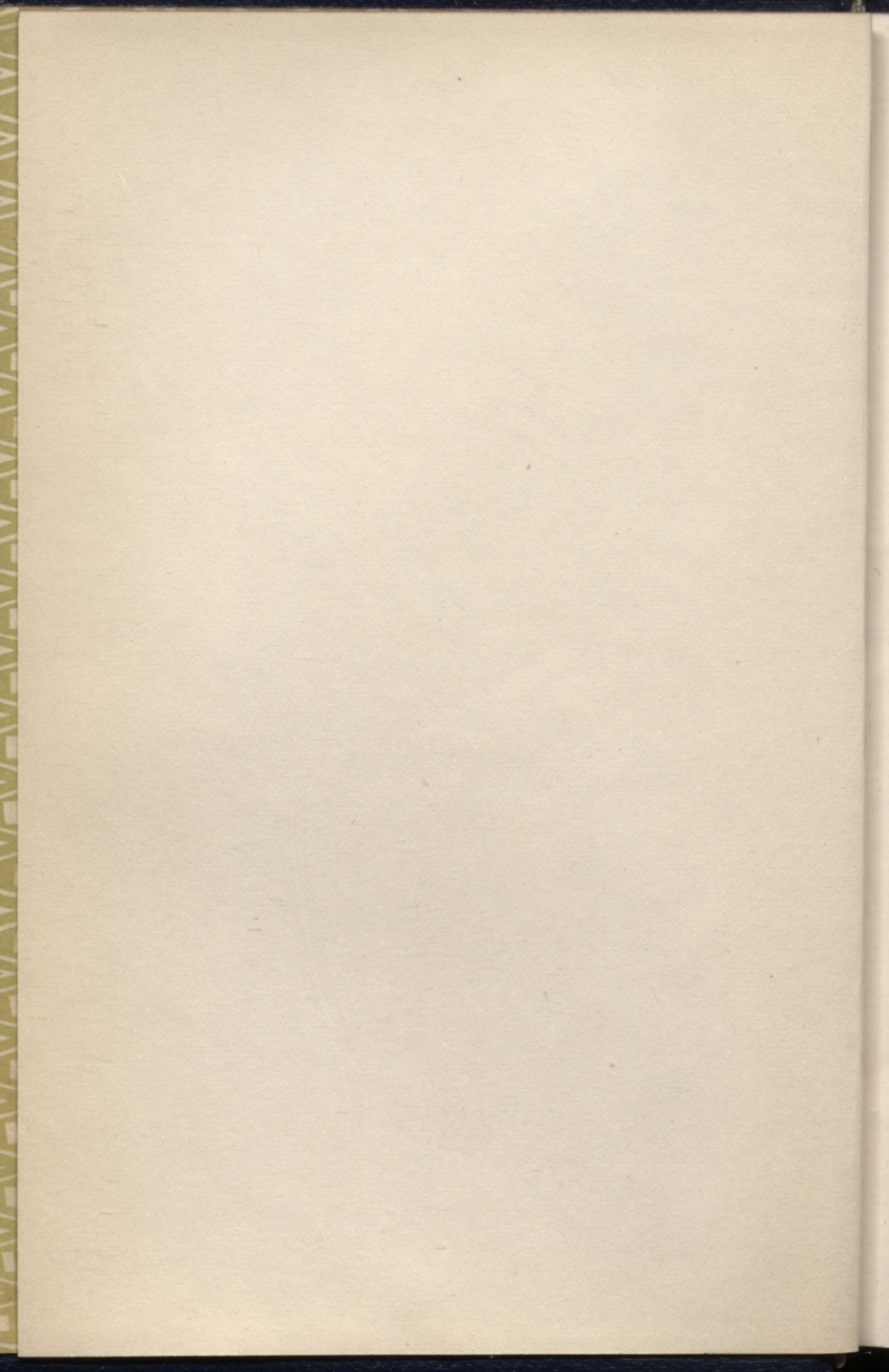
J. Veselis
DIENAS KRUSTS

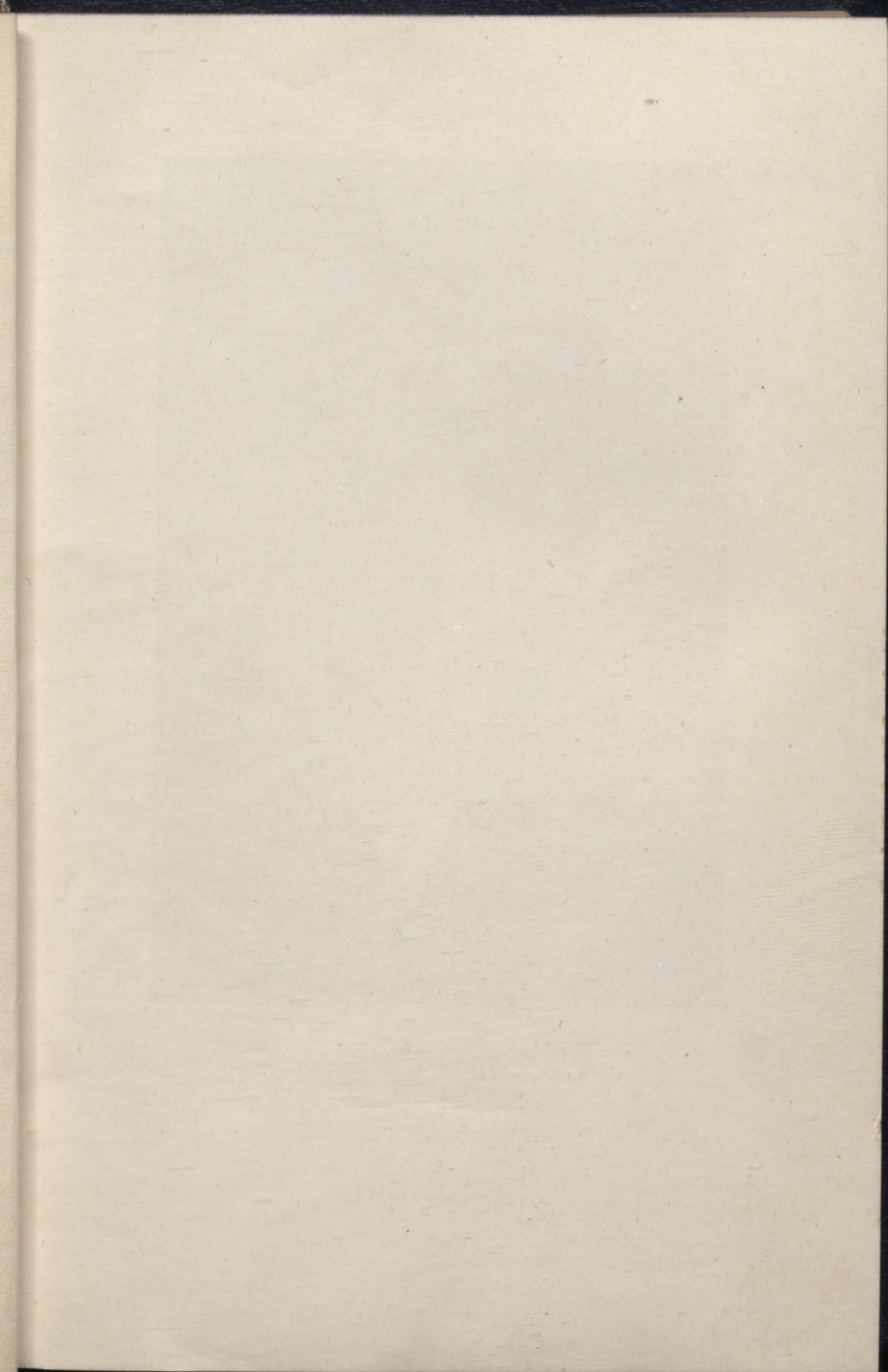
K. Zariņš
DRĀMAS IKDIENĀ

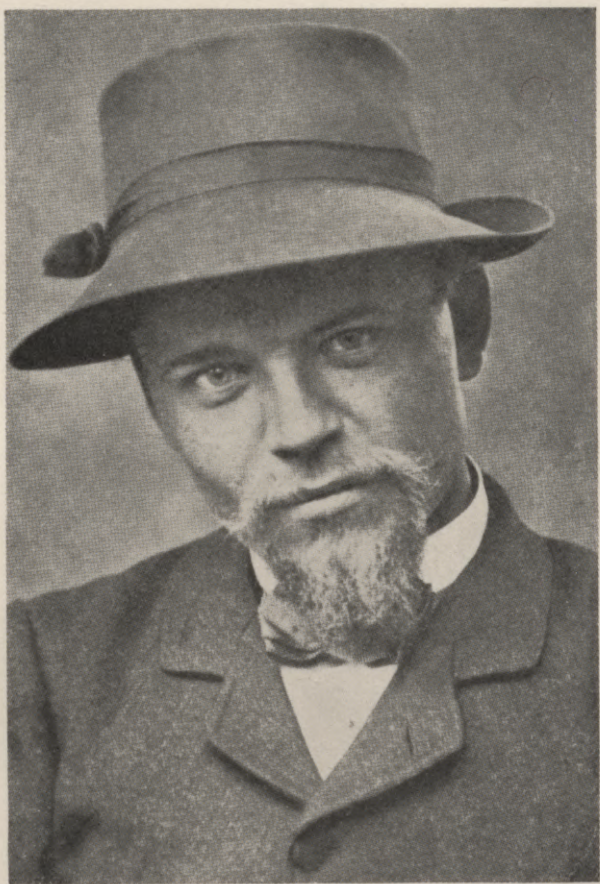
DAUGAVA
Garvarg. 11, Stockholm K,
Sweden











Kārlis Skalbe

L

90-3

406

dūl. 2

810p

Kārlis Skālbe

RAKSTI

Sarkanās lapas

1914 — 1920

3.

DAUGAVA

122

Kārļa Skalbes rakstus savākusi un rediģējusi

Lizete Skalbe

Manuskriptus iespiešanai sagatavojis

Andrejs Johansons

Sējumu komponējis un vāku zīmējis

Normunds Hartmanis

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

92-4.900

0306013998

COPYRIGHT BY DAUGAVA

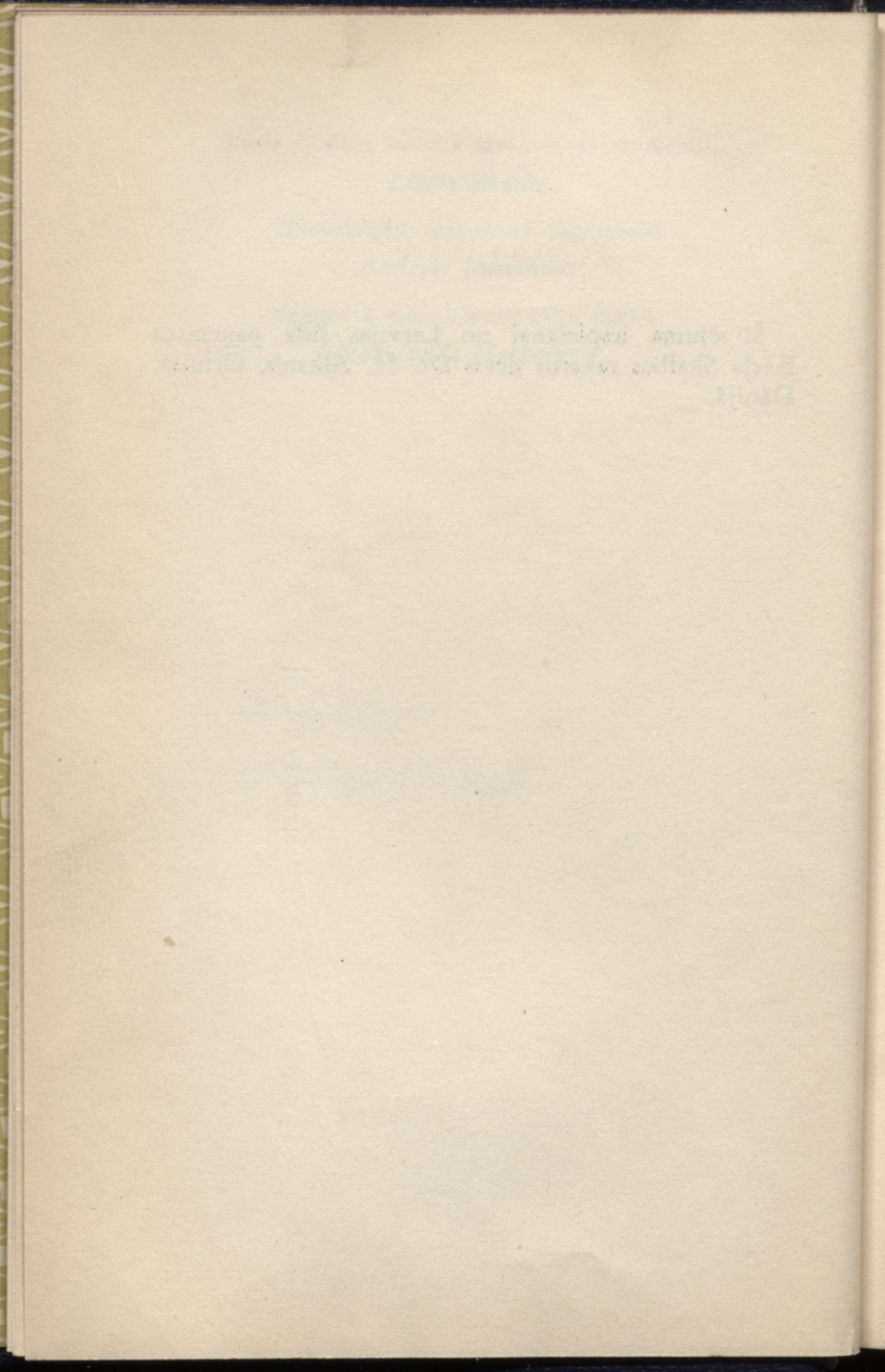
Printed in Sweden

N. O. Mauritzons Boktryckeri

Stockholm 1952

56-2900

Šī sējuma iespiešanai no Latvijas līdz paņemtos
Kārļa Skalbes rakstus devis Dr. H. Alksnis, Orhūsā,
Dānijā.



SARKANĀS LAPAS

BARRETT'S TABLE

TAUTAS PAGALMĀ

Ieiet pagalmā, padot labdienu un apsēsties zem vecām liepām, kuŗas jau dažu gadu desmitu pāraugušas mājas līdzeno sūnu jumtu, man tikās arvienu. Vilcinādamies es dzēru malku vēsa ūdens, ko man pāsniedza vecais tēvs, saimniece, ganu meitiņa vai cits, kas pagalmā gadījās. Klīstot pa laukiem, pa mežiem un dzirdot tikai putnu balsis, vēju un savas paša apnikušās domas, man arvienu gribējās paskatīties cilvēkam acīs. Un to tik labi var dzerot, kamēr meitiņa vai saimniece gaida krūzīti, kuŗu tu vilcinādamies turi rokās. Tu klausies mīksto liepu šalku, bet kas tev vēl saldāks par liepu šalku un par akas ūdeni, tā ir tautas valoda, ko ganu meitenes uzmetās lūpiņas tev, smieklus aizturēdamas, nokaisa priekšā kā zīles. Kur viņa ņēmusi šos vārdiņus, kādos ežmaļos salasījusi, govīs ganīdama? — tur ir tik daudz visādu mazu ziedu, tie slēpjas starp smilgām un kukuržņiem, kas ecējot nobiruši gar tīruma malu. Tu klausies uz šām lūpām un prasi, kādos celmos viņa ogojusi? Tā visa nobirst ar lāsēm kā jauna eglīte, kuŗai tu gaŗāmejot paveļc aiz cekula. Un vecais tēvs rāmi stāsta par laiku, par aršanu un sēšanu un visu, kas pie dzīves pieder. Kur tagad ir šī dzīve?

Liepas pagalmā, kuŗas man aizvienu izlikās kā kuplas valodīgas latviešu sievas, stāv klusu un nešālc vairs. Kaut kas trīs viņu tumšos platos zaros. Tas ir pēdējais zaļums, kuŗš nozuzdams kā sarma vēl karājas pie zaru galiem. Šie zari man liekas jūtīgāki nekā agrāk, kad viņi bija pilni šalcošu lapu un klausījās tikai paši savā spēkā un laimē. Viņi ir jūtīgāki tā, kā viņi tagad stāv pretim tumšām un bargām rudens debe-

sīm, kad pie dzīves viņus sien vairs tikai dažī zaļī pavedieni. Ikkatrs zariņš jūt ziemas tuvošanos.

Un arī mājā domā tikai par ziemu, kas šogad nāks tikpat balta kā agrāk. Tik naktis būs baigas. Viņas nāks, blāzmodamas ar sarkaniem kāviem pār balto sniegu.

Tāpēc ir tik kluss tautas pagalmā. Un kad es nedzirdu vairs jautro ganu meitu, tad es runāju pats, man gribas dzirdēt cilvēka balsi. Tā citreiz, nakti iedams pa mežu, es dziedāju. Un kad mana paša balss staigāja pa tumšām un mēmām egļu galotnēm, tad man likās, ka arī viņas kustas un runā un ka iešana ir droša.

Stāv klusu liepas.

Viņas ir zaudējušas savas lapas. Un klusi ar nolais-tām galvām pie pilsētas zupas izdalāmās vietas stāv rezervistu sievas. Zupa ir tik šķidra un pelēka, it kā Bēdas līdzī pavāram būtu sēdējušas pie pavarda un ar savu kaulaino roku svētījušas lieso azaidu. Vai šās sievas atdabūs to, ko zaudējušas? Jā, viņas un mēs visi atdabūsim jaunu dzīvi, jaunu pavasari, kuŗu ar savām asinīm būs pirkuši latviešu vīri. Ne tikai latvieši. Krievi, poļi, serbi, franči, beļģieši, angļi, — visa pasaule, kuŗu vācieši gribēja nostādīt tādā pašā atkarībā, kādu mūsu mazā tauta ir mācījusies pazīt pa rūgtiem verdzības un atkarības gadiem.

Tas nav kaŗš. Tā ir pasaules tiesa.

Pie tiesas sauc lepnos un varas kārīgos vācu kun-gus. Laiks un cilvēcības likums arī mums piešķirs savu daļu. Bet katru atmiņu par mūsu varonīgiem cīnītājiem es pacelšu kā *sarkanu lapu*, kur sastapšu, vai slimnīcā, vai uz atstāta kaujas lauka — visur, kur vien pāri gājis liels likteņa viesulis, kas aiznes dzīvības kā rudens lapas.

1914. gadā, rudenī.

Kam vakar bija rokā kāds puķu zars, tas nogriezās un gāja pa Aleksandra ielu. Gaŗa ir šī iela, bet kad viņu iet gaidot, tad viņa izliekas vēl gaŗāka. Bet vai tad viņi nevar braukt ar tramvaju, šie gājēji, kad iela ir tik gaŗa? Brauc arī ar tramvaju: aiz gaišiem vagonu logiem redz daudz jaunu seju. Bet ir ļaudis, kuŗi nevar braukt, kuŗi iet kājām gaŗu gaŗās ielas no vistālākām pilsētas nomalēm.

Tur iet rezervista sieva ar diviem bērniem pie rokas, veca māmuļa, kuŗa atdevusi pēdējās kapeikas par rudens astrām un dažiem sarkaniem āboliem... Spīd rudens saule.

Es nonāku uz Aleksandra tilta. Tur stāv ļaudis un skatās uz tukšām dzelzceļa sliedēm, kuŗas vizēdamas aizlokās uz pilsētu. Visi gaida. Un es ieeju starp viņiem savādā gaisā. Viņš ir silts no rudens saules un dreb no šo cilvēku gaidām, kas te kā straume plūst gar Aleksandra vārtu staciju un izklīst gar abām dzelzceļa malām. Tur ir meitenes ar puķēm rokā, tur ir kungi un dāmas, vecas sieviņas un skolas zēni, kas nav paguvuši paēst pusdienu un nolikt mājā savas skolas grāmatas, — viss raibais pilsētnieku bars. Un saule spīd pār viņiem tā, it kā šodien būtu svētdiena. Varbūt padodamies šim saules spožumam, visi ir tik savādi klusi un lēni. Bet šis klusums dreb no gaidām.

Šodien sagaida ievainotos piebraucam. Cits paņēmis kādu dāvaniņu līdz, cits atnesis nav vairāk kā divas gaidās apmulsušas acis. Bet visiem ir bezgala tuvi un dārgi mūsu ievainotie varoņi.

Ļaudis plūst gar stacijas ēku. Bet viņa ir tikpat atstāta un klusa kā visas nomaļu stacijas. Un neredz tur ne sanitāru, ne žēlsirdīgo māsu, kaut gan pulksteņi jau ir četri un vilciens drīz vajadzētu pienākt. Gar stacijas ēku, kuŗa līdzinās atstātam šķūnim, staigā sargs un visiem saka, ka vilciens ar ievainotiem šodien nepienāks. Bet neviens viņam netic. Un manī ieurbjas

kādas apmulsušas rezervista sievas acis, kuŗas sen izskatījušas dvēseli, tālumā raugoties.

„Vai tad šodien nepienāks gan vilciens?” viņa man bailīgi un neuzticīgi prasa.

„Nē. Redziet, stacija ir tukša. Nav neviena no tiem, kas saņem ievainotos.”

„Un es no sava vīra neesmu saņēmusi veselu mēnesi nekādas ziņas...”

Kāda laime šai nabaga sievai būtu starp ievainotiem, kuŗus te vestu gaŗām, ieraudzīt un pazīt sava vīra seju. Bet liktenis liek paciesties un gaidīt.

Un neviens nekurn. Tikai gaida. Jo gaidīšanā katrs ir tuvāk tam, ko viņš mīlo. Un kad sargs publikai vairākas reizes izskaidrojis, ka vilciens nepienāks, un kad ļaudis paši jau to saprot un zin, tad tomēr neviens vēl negriežas uz māju. Viņi izklīst gar dzelzceļa sliedēm, kur atveŗas debesis un tālu var redzēt. Un ilgi vēl staigā un stāv gar dzelzceļa malām. Viņiem gribas skatīties tālumā un gaidīt.

IEVAINOTO SAŅEMŠANA RĪGĀ

12. SEPTEMBRĪ

Es braucu tramvajā uz Aleksandra vārtu pusi, kad mums gaŗām pabrauca pirmais Sarkanā Krusta automobilis. Melni lakots, slēgts, ar Sarkanā Krusta zīmi.

„Ievainotie!” publikā iesaucās, un gar tramvaja logiem aizslīdēja gaŗām, lēni ligodamies, ar bālu zēģeldrānu segts, liels slimnīcas automobilis. Pakaļā, uz kāpšļiem turēdamies, stāvēja ugunsdzēsēji, un aiz viņiem pa atliekto zēģeldrānas malu varēja redzēt zaldātu rudpelēkos mēteļus.

Tad nāca vaļēji automobili un rati. Viņos sēdēja zaldāti ar saulē nodegušām brūnām sejām. Rokā viņiem bija puķes. Viens vēcina ar baltu ziedu un smaida publikai, kas ceļ cepures, un šis smaids ir tikpat

balts kā tas zieds, un pats viņš noguris un bāls. Nāk grezna ekipāža. Mīkstos sēdekļos, kādos mēdz sēdēt bagāti un jautri ļaudis, sēd viens otram pretim 4 ievainoti zaldāti. Viņi sēd sagriezušies, un mēteļi viņiem ir tikai uz mesti uz pleciem, un zem mēteļiem viņi glabā ievainotās rokas.

Vaļējā ekipāžā brauc kāda dāma, viņai blakus sēd zaldāts, un puķes viņam ir rokā. Vai tā ir atradusi savu vīru vai brāli? Un kad es eju caur ļaužu rindām uz Aleksandra vārtu staciju, man pretim pa dzelzceļa sliedēm nāk ugunsdzēsēji, un uz pleciem viņiem šūpojas nestavas, kur cits sagriezijs uz viena pleca, vairīdams ievainoto vietu, cits pussnaudā uz muguras, gul grūti ievainotie.

Tad sarunādamies, kā strādnieki sestdienas vakarā no darba, ar baltām dāvanu nastiņām rokā, dažu sanitāru pavadībā paiet gaŗām pulciņš vieglāk ievainotu, kuŗi spēj paši savām kājām nostaigāt ceļu uz slimnīcu.

Es esmu stacijā, un gaŗa sarkana preču vagonu rinda gar stacijas ēkām un šķūņiem iesniedzas dzīvā ļaužu barā, kas kustas ap pēdējiem vagoniem. Pa vagonu atvērtām durvīm vēl ceļ un nes ievainotos. Ievainoto ceļa gultiņas ir ierīkotas kā nestuves. Un grūti ievainotos ceļ un nolaiž pa platām vagonu durvīm ar visu gultu. Te viņi gul kādu brīdi starp žēlsirdīgām māsām, ārstiem un sanitāriem, kamēr tos ieceļ Sarkanā Krusta glābšanas ratos. Tur gul ievainots polis un virā pusapmulsušas acis uz debesīm, kuŗas pēc braukšanas vagona krēslā viņš pamana te kā gaišu prieku virs savas uz augšu vērstās sejas. Viņa bālās rokas nekustoši gul gar plāno stāvu rūsganā slimnīcas mēteļi, un uz krūtīm viņam ir sarkans zieds. Es noliecos pār viņu un runāju dažus vārdus un prasū, kur viņš ievainots. Viņš paveŗ acis un domā ilgi: „Pagaidiet, es apdomāšos, es jums pateikšu...” Uz bālās pieres parādās asas krunkas, viņš ir nogrimis pats sevī un ar visas savas apziņas spēku cenšas atsaukt atmiņu,

bet paliek kā maldos pus neapziņā, savas dvēseles krēslā, kurai grūtais ievainojums neļauj pamosties.

Un es lūdzu viņam, lai viņš aizmirst manu jautājumu un gul, un nogriežos, lai viņam nav man jāatbild.

Un tad es pieeju pie vagona, kuŗa durvīs stāv trīs zaldātiņi ar pārsietām acīm. Cits tēvijai upurē roku vai kāju, cits savas acis. Šiem ienaidnieks vēl atstājis vienu aci, un tās bikli raugās zem apsēja. Viņi stāv klusi, kā sastinguši. Viņi ir kāda apmulsuma varā. Tas ir apmulsums no ievainojuma, no svešām vietām un svešām sejām. Šie zaldātiņi sāks domāt un runāt, kad viņi nonāks savā ciemā un sēdēs uz sola starp savējiem.

Viens no viņiem ievainots pie Kēnigsbergas.

„Kā tur bija? Vai jūs bijāt tuvu pie Kēnigsbergas? Vai varējāt pilsētu redzēt?”

„Nē, pilsētas neredzējām. Un arī ienaidnieka nē. Ienaidnieku jau reti dabū redzēt, tik lodes nāk un birst.”

Un tā kā pa miglu viņš atceras svešos laukus un mežus, kur gājis, kur, uz krūtīm gulēdams un slēpdamies aiz ātri uzraktas velēnas vai grāvja, šāvis, kur ievainots un aizvests, kā no grūta sapņa, no kuŗa smadzenes vēl nav spējušas pamosties.

No publikas, kas stāv aiz sanitāriem, izspraužas pie ievainotiem arvienu kāda laipna roka ar dažiem rudens ziediem, āboliem vai papirosiem.

Gar jau pustukšiem vagoniem, izlietodama brīdi, kad gandrīz visi ievainotie ir jau aizvesti un publiku vairs neatsarga no vilciena policija, — iet meklēdama kāda sieva. Viņa pienāk pie tiem trim ievainotiem zaldātiņiem, kas vēl stāv pēdējā vagona durvīs, ātri ieber vienam rokā sudraba naudu, ko jau gatavu turējusi saujā, un prasa: „Vai Fainšteins ir še? Vai jūs pazīstat Fainšteinu?”

Zaldātiņš aiztaisa sauju un krata galvu. Šo svešo vārdu viņš pirmo reizi dzird, un viņa vienīgā acs zem apsēja brīnēdamās skatās uz svešo sievu, kuŗa meklē cilvēku ar tik svešu un savādu, bet šai nabaga sievai tik bezgala tuvu vārdu...

TREŠAIS VILCIENS AR IEVAINOTIEM RĪGĀ

Klusi pienāk tumšzaļa vagonu rinda. Tas ir labi ierīkots sanitārvilciens, un mašīnists zin, cik dārgus viesus viņš ved. Klusi veļas mums garām rats aiz rata, un lampa gaismā parādās logs aiz loga ar ievainoto sejām. Cits piecēlies uz elkoņa no savas koikas, cits ar visu seju vaļējā logā, — viņi raugās mums pretim. Paviz pieres baltos apsējumos zem zaldātu cepures, dažā bāla seja ar cietēja vaibstiem, satīta roka vai pārsiets vaigs. Ienaidnieka lodes netaupa nevienas vietas. Viņas labprāt urbjas arī varoņiem sejā un saplosa šo skaidro dvēseles spoguļi, kur katrs muskulis radis paklausīt mūsu domām un jūtām. Jauns zaldāts puszvīlus no savas koikas lūkojas pa logu, es vēl tagad jūtu viņa tumšo acu valgo mirdzumu. Aiz vagona rūts viņš smaida. Viņi ir ievainoti, bet nāk kā uzvarētāji. Viņu sejas, neskatoties uz nogurumu un sāpēm un vakara stundu, ir dzīvas un modras. Viņi nāk no pēdējām kaujām pie Augustovas, kur ar apbrīnojamu varoņību satriekuši mūsu ienaidnieku un piespieduši viņu atkāpties. Šīs sejas, kuņas mēs pirmo reizi redzam tur no šā klusā sanitārā vilciena loga, mums ir tik savādi tuvas un mīlas. Raug, tās ir tās sejas, kas skatījās nāvei acīs, lai mēs varētu mierīgi vakarā laist savas acis pār mīlas grāmatas rindām, vai skatīties drauga sejā. Un mēs arī neesam sveši šiem varoņiem. Katrs, kas pieiet pie ievainotā gultas, redz pāri sirsnīgu acu, kuņas varonīgi paslēpj savas ciešanas un kuņas mirdz skaidra un cilvēcīga draudzība, it kā tu būtu šim svešam kareivim brālis vai rads. Nekad nav cilvēki tik tuvi kā kopīgu briesmu brīdī, kā kara laikā.

Es ieeju tīrā un ērtā sanitārvagonā. Tur guļ ievainoti oficiēri uz atsperu gultām, kas divos stāvos stiepjas pa abām pusēm vagonu ejai. Svecēs gaismā paspīd baltais pagalvis, tumša galva un balta veļa. Uz krūtīm vai uz ceļiem ievainotie tur jaunāko avižu numu-

ru. Ja viņi nevar lasīt, tad viņu bālie pirksti nervozi slīd pa avižu lapām, viņu domas vēl arvienu seko tai lielajai cīņai, kuŗai katrs ir atdevis daļu no savas dzīvības. Netālu no vagona durvīm uz apakšējās gultiņas sēd baltā kreklā ar balti pārsietu plecu un roku kāds štaba kapteinis. Es nometos pie viņa zemē, un mēs runājam, it kā būtu sen pazīstami. Viņš var tikai čukstēt, no ievainojuma viņš ir zaudējis balsi.

„Ak neliēši, tie vācieši,” viņš čukst un rāda uz pārsieto plecu. „Es tiku ievainots kājā un paliku gulot uz kaujas lauka. Es biju kādu 400 soļu no vācu pozīcijām. Viņi varēja mani redzēt. Un vēl divi reizes, man gulot, viņi šāva uz mani. Vienu reiz ievainoja mani plecā. Lode pārrāva nervu saites, un es rokas vairs nevaru kustināt. Otrreiz mani ievainoja kaklā, un es zaudēju balsi. Visu dienu un nakti vējā un lietū es gulēju uz kaujas lauka. Jūs prasāt, vai es varēju naktī gulēt. Es nevarēju acu aizdarīt, kaut gan jau divi iepriekšējās nakts nebiju gulējis. Visu nakti es pavadīju lietū kā aukstā drudzī. Otrā rītā mani atrada mūsu zaldātie. Viņš aiznesa mani līdz tuvējam ciemiņam, ienesa istabā un nolika uz salmiem...” Mūsu zaldāti cīnījušies ar sevišķu varonību.

MAIZES DALĪŠANA

Pusstundu vai agrāk priekš ievainoto vilciena pienākšanas atdzīvojas tumšie un vientuļie Aleksandra vārtu stacijas šķūņi un palieveni. Pār viņu lēzeniem jumtiem un gaŗām dēļu platformām lokomotīves, gaŗām skrejot, ir kaisījušas savus kvēpus. Ikatrs dēlis te ir piesūcies dūmu, sašķobīts no vilcienu trokšņa un no vēja. Pusstundu priekš ievainoto vilciena pienākšanas šie atstātie šķūņi ir pilni gaišas un raibas publikas. Pēdējās dienās vilcieni arvienu pienāk naktī.

Lampa zem lieveņa jumta met gaišu staru gredzenu, kuŗš aukstā un lietainā rudens naktī nodziest turpat stacijas priekšā uz sliedēm. Viņas gaismā viz oficiēŗu uzpleči, melnas un baltas spalvas uz dāmu cepurēm, rokas ar Sarkanā Krusta zīmēm, un arī kāda mīla vienkārša žēlsirdīgās māsas sejiņa baltā galvas rotā paspīd tev šai kustošā pūlī, iz kuŗa divi lieli samovari met baltu tvaiku pret tumšo, auksto lieveņa jumtu. Gar platformu pret pašu rudens nakti, kuŗa spiežas iekšā gaišā palievenī, kā siena stāv ugunsdzēsēji, un viņu cepuŗu sarkanie loki raugās naktī. Es izeju caur smago, tumšo ugunsdzēsēju baru, un man priekšā ir divi gaŗi, nekrāsoti galdi, pie kuŗiem rīkojas mūsu labdarības biedrības dāmas. Tie ir divi pirmie galdi no gala. Viņi stiepjas līdz pašam platformas galam, kur aiz ugunsdzēsēju mugurām sākas jau nakts un drūms vienacis-vējlukturis kaisa sarkanu puskrēslu. Uz galdiem ir vāzes ar kuplām rudens puķēm, baltas tējas krūzes, papīra šķīvīši ar sviesta maizēm un zaļiem vīnogu čemuriem. Starp vāzēm gaŗās rindās stāv baltmaizes un pazemīgi gaida kādu, kuŗu viņas varētu pabaŗot. Bet vilcieni arvienu pienāk vēl. Un ie-vainotiem kareivjiem, kuŗiem nakts miers jau ir apņēmis prātu, netīkas atstāt siltās lāviņas vagonā un nākt ārā šai greznā, raibā barā, kuŗš kā sapnī te sa-nācis ar viņiem maizi dalīt. Tikdaudz te ir visādas priekšniecības! Un varbūt arī šie lepnie vācu ugunsdzēsēji, kas stīvi slaista kaklus no savām krāgām, viņiem izliekas kā svešas zemes ģenerāļi, kuŗiem uz katra soļa būs jāatdod gods. Rets kāds nāk ārā no vagona un sēstas pie pušķotiem galdiem. Un maizes dalīšana notiek vagonos. Pienāk gaŗš, gaŗš vilciens. Viņš velkas un velkas un apstājas kaut kur tālu tumsā. Un mūsu dāmas ņem čakli uz rokas sviesta maižu kurvjus, piebāž priekšautiņus ar papirosiem, ņem no vāzēm puķes un, iedamas gar ļaužu baru, ko atsarga ugunsdzēsēju siena un kas kā mēms un tumšs mežs, bez trokšņa, gandrīz nemanāms, gaidot stāv uz ielas, viņas laipo

pa rudens dubļiem, līdz sasniedz vilciena otru galu. Viņas nāk no gala un iet caur visu vilcienu, kamēr visi ir pabaroti, astras izdalītas pa veselām un pārsietām rokām un zem vagona griestiem paceļas svaigs, kupls dūms, kuŗu mūsu zaldātiņi, tabakas bada nocietušie, velk ar sevišķu baudu. Starp ievainoto vagoniem ir vagoni ar slimiem. Dāmas čakli tekā ar sviesta maižu kurvjiem, tējas paplātēm un piena krūzēm caur visiem vagoniem. Un tik kad rinda ir galā, viņas saka: „Tur priekšā bija divi vagoni ar lipīgi slimiem...”

Viņas saskatās un smaida priecīgi, ka atradušas sevi necerētu pašai dziedību.

TAUTAS KARŠ

(Iz sarunām ar ievainotiem latviešu zaldātiem)

No zemes šķiŗ mūs mūsu nevarība, mūsu gars un augstākie cilvēciskie untumi, kas aizved mūs tālu nost no dabas. No zemes arvienu mūs šķiŗ biezas pazoles. Bet kāds atspirdzinājums, kad vasarā mēs tiekam laukā no pilsētas un zaļā zālē kaut kur varam noaut kājas. Kad mēs basām kājām varam iet pa rasu vai pa saulē sakarsušām ceļa smiltīm un ne tikai no tālienes ar saviem prātiem, bet tuvu, tuvu ar savu kāju pēdām jūtam zem sevis stipro un labo zemi. Kā zeme stipra un laba ir mūsu tauta. Intelligence stāv arvien tālu no tautas, no šā dzīvā un labā cilvēces spēka avota. Viņa var aizmaldīties tālu pa gara krēslainām istabām un nonākt tādā kaktā, kur tai top bail pašai no sevis, no savas vientulības un no tā, ka nav vairs nekādas veselīgas robežas priekšā, ka ir tikai istabas aiz istabām, durvis aiz durvīm, kuŗas, līdz apjukumam maldīdamies, virā cilvēces gars. Šādos brīžos mostas slāpes pēc zemes, slāpes pēc dabas un tautas. Un mēs varam saprast Dostojevskā nelai-

mīgo studentu Raskoļņikovu, ka tas tumšā sāpju brīdī izmisis meklē zemes. Vai jūs pazīstat šo ainu? Raskoļņikovs iziet uz tirgus laukuma, kur kustas vienkārši ļaudis, kam saule, gabals maizes un ūdens vēl pieder pie dzīves vērtībām. Viņš krīt ceļos un skūpstā netīro zemi šās tautas priekšā un pieceļas atjaunots un stiprs... Bet ir brīži, kad lieli notikumi izlīdzina visas robežas starp tautu un intelligenci un visus apvieno viena liela varena jūtu straume. Kad pa ielu, drūmi dziedādami „Es kaŗai aiziedams” — šo mazo tautas dziesmu, kuŗā mēs līdz šim dzirdējām tikai vieglas sēras, iet rezervistu bars un dziesma kāpj no mūsu vīru krūtīm tumši un draudoši kā no gadu simteņu tumsas, kuŗā aprakts latviešu tautas grūtais liktenis, tad es jūtu, ka starp siera pārdevēju Daugavmalā un mani šinī brīdī nav nekādas starpības. Mēs zinām, par ko mēs kaŗojam. To zin un jūt katrs latviešu zaldāts. Šis kaŗš ir tautas kaŗš. Un tauta šinī kaŗā iet mums pa priekšu. Par to es no jauna dabūju pārliecināties svētdienas rītā Aleksandra vārtu stacijā pie baltā nekrāsotā galda, pie kuŗa tika pamieloti mūsu ievainotie kareivji. Aiz noguruma un uztraukuma dažam labam ēdiens negāja pie sirds. Es redzēju pie pilna galda, uz kuŗa stāvēja vāzes ar kuplām rudens puķēm, zaldātiņu, kuŗš ēda un slaucīja no sava pelēkā seja ar piedurkni asaras. „Kāpēc viņš raud? Kāpēc viņš raud?” man uztraukta prasīja kāda no mūsu labdarības biedrības dāmām, un es nevarēju viņai šo mīklu atminēt. Nezinu, vai to varētu pasacīt arī pats šis mazais zaldātiņš ar pelēko seju. — Kaŗš tā satriec un saplosa dvēseli, tā ievaino visas maigākās cilvēka jūtas, ka dvēsele paliek kā bez mēra pārstiepta stīga, kuŗa trūkst no katras pieskaršanās. Mazākais nieks viņu var aizkustināt līdz asarām. Un tā šis mīlasts priekš daudziem bija tikai maizes dalīšana, brālības apliecināšana. Es atceros šo īso brīdi kā svētkus. Galda galā sēdēja kāds zaldātiņš, vecāks vīrs, kuŗa vienkāršā sejā jau dzīve bija iezīmējusi savas dziļākās

patiesības. Viņš sēdēja, noņēmis cepuri, kā latvieši arvien sēd pie galda. Ap pieri viņam bija balta pārsienamā saite, viņš bija ievainots galvā. Šī skaidrā piere ar balto saiti man atgādināja kaut ko svētu. Es nezinu, kas tas par svētumu un kur viņš glabājas manā dvēselē, bet visu laiku, kamēr mēs runājām, šis svētums vēsvoja man apkārt. Kafijas krūze arī viņam priekšā stāvēja neaizkarta, un viņa dzīvās, brūnās acis gribēja runāt.

„Ēdiet nu, ēdiet, kafija atdzisis,” skubināja dāma, kas viņu pie galda apkalpoja.

Viņš pacēla roku, bet kafijas nelika pie mutes un teica smaidīdams:

„Aiz uztraukuma nemaz negribas ēst...”

Mēs sākām runāt par kaķu. Viņš rādīja man savu delnu, pār kuķu stiepās veca sadzijusi rēta un teica:

„Redziet, es biju arī japāņu kaķā. Bet toreiz nebija tā, kā tagad. Mēs nezinājām, kur mēs ejam un ko mēs darām. Oficiēri pavēlēja, mēs paklausījām. Tagad iet pati tauta. Oficiēri varonīgi cīnās mums blakus. Nevar būt lielākas pašreizējās: daudzi krīt un atdod savu dzīvību bez atpakaļskatīšanas. Bet ir jau nu arī vietas, kur smalkāks cilvēks, neieradis, netiek mums, vienkāršiem zaldātiem, līdz. Pienākam pie upes. Tiltā nav, pāri ir jātiek. Mēs tikai saskatāmies un sakām: „Nu ir jāiet!” un bez apdomāšanās, kā jau nu esam, ar visām drēbēm līdz krūtīm brienam pāri pa vēso rudens ūdeni. Mūsu oficiēriem nav zirgu, viņi, drusku apjukusi, paliek krastā stāvēt. Mēs, kas tuvāk vēl pie krasta, griežamies atpakaļ un nesam viņus pāri pār ūdeni. Mums jau vairāk ierasts i ūdens, i saule...”

Šis kaķis ir tautas kaķis. To es no jauna dzirdēju no šā piedzīvojušā latviešu zaldāta mutes.

IEVAINOTO VILCIENĀ

Caur rudens nakti iet sanitārvilciens ar ievainotiem. Vējš un lietus staigā pa birzīm un laukiem. Pelēkas lietus piles īgni daudzās pie vagona loga. Iekšā ir silts kā labā zemnieku istabā, kur nokusuši darba vīri, kreklos izģērkušies, vakarā pie krāsns pārrunā visu, kas gadījies pelēkā un aukstā rudens darbā. Siltais vagona pilns kareivju, kuŗi noguruši grūtā asins darbā. Rudens nakts un lietus paliek aiz nolijušā loga, kuŗa stikls blāvi un silti spīd pret reto sveču gaismu vagona puskrēslā. Vagona nāk tikai trīs dienas no kaujas lauka. Šie kareivji ir ievainoti pie Augustovas 19. septembrī (piektdien), un otrdienas vakarā viņi ir jau Rīgā. Vagona izskatās tik iedzīvots. Tur no lāviņas nokarājas vilnas sega, tur palaga stūris. Uz āķiem pakārtas kaŗa somas. Cits gul, cits izģērbies kreklos sēd uz sola. Uz rupjās nemazgātās zaldātu veļas vēl ir tumšas asiņu zīmes. Un es domāju, kāds atspirdzinājums šiem lietū un vējā nodrūdējušiem locekļiem, kuŗi varonīgās cīņās atdevuši visu savu spēku, lai mēs šais rudens dienās, kad lāses nerimstoši tek no visiem jumtiem, varētu baudīt mierīgu māju dzīvi, kāds atspirdzinājums šiem locekļiem būtu gabals tīras veļas! Latviešu sievas un jaunavas! Ja jums lādē ir gabals tīras veļas, neaizmirstiet mūsu varonīgos cīnītājus. Gādājiēt par to, ka viņi var nolikt savus asins sviedrus un kaŗa lauka dubļus, pa kuŗiem, uz krūtīm lienot, viņiem vajadzēja cīnīties! Gādājiēt viņiem par baltu atpūtas brīdi mūsu pilsētā. Ikkatram darbiniekam pienākas savs sestdienas vakars, kad viņš var uzvilkt baltu kreklu. Vēl vairāk mūsu varonīgiem kareivjiem. No nebalināta audekla šūtie, no sviedriem sacietējušie kroņa krekli bieži vien grauž ievainojumu. Mūsu zaldāti ir pacietīgi. Viņiem netrūkst šā kareivju tikuma. Neļausim tomēr viņiem ciest, kamēr tie ir mūsu vidū. Uz kaŗa lauka viņi

diezgan ir izcietušies, caur rudens lietu un ložu krusu dzīdamies pakal uzvarām.

Raug, ko stāsta mazs zaldātiņš ar pārsietu roku.

„Visi gaisi bija pilni ar ūdeni. Dienu un nakti lija lietus, un uz lauka nebija nevienas sausas vietiņas, kur vakarā nolikt galvu. Nevarēja ne teltis celt, ne uguni kurt ienaidnieka tuvumā. Nakti notupies zemē, atspiedies uz flintes un turies tā, šūpodamies pusmiegā. Bet lietus līst un līst, un, kad no noguruma vairs nevar turēties kājās, tad satin galvu mētelī un noliecies turpat uz pielijušā lauka. Un kā par brīnumu šis miegs tomēr tevi atspirdzina un dod spēku cīņām, kuŗas ar rīta gaismu sākas atkal no jauna. Trīs dienas ilga cīņa pie Augustovas. Vācieši bija ieņēmuši labas pozīcijas. Aiz muguras viņiem bija liels mežs. Meža malā, pakalnē pie Račku ciema viņi bija ierakušies zemē un ar saviem lielgabaliem un ložmetējiem raidīja mums virsū svina krusu. Vāciešu bija vairāk kā mūsējo. Uz krūtīm, šaudami mēs ķēdē virzījāmies pa lauku. Tu paskrien un ar lāpstiņu ātri, ātri uzroc sev priekšā velēnu, aizraujies un šauj, kamēr flinte paliek karsta. Paskrien tālāk gabaliņu, izroc bedrīti, kur krūtis ieguldīt, un šauj atkal. Tā mēs gājām uz priekšu, un attālums starp mums un ienaidnieka ierakumiem palika arvienu mazāks. Kamēr guli un šauj, izraktā dobe sarga galvu un krūtis. Bet skrejot tik viegli apgulda ienaidnieka lode. Daži pieceļas un krīt un mirst tik ātri, ka nedabū ne acu aiztaisīt. Bet tas nevienu neaptur, visi raujas tik uz priekšu...

Mēs, kājnieki, gājām mūsu lielgabalniem pa priekšu. Pār mums bira ienaidnieka šrapnelu krusa, un pāri mums laidās žvingstēdamas pa gaisu mūsu lielgabalu lodes. Bija briesmīgs troksnis. Pāra soļu attālumā mēs nevarējām sadzirdēt viens otra balsi... Bet mūsu ķēdes virzījās arvienu tuvāk ienaidnieka pozīcijām. 19. septembrī mani ievainoja. Pēc tam mūsu kājnieki vāciešiem metās virsū ar šķīkiem, izdzina viņus no pozīcijām un piespieda bēgt.”

RĪGAS SARKANĀ KRUSTA SLIMNĪCĀ

I

Kur noliek kaŗa sviedrus un putekļus

Baltas drānas ir pirmais atvieglinājums, ko ievainotam kareivim sniedz slimnīca. Sviedri un putekļi, kas nedēļām ilgi krājušies veļā un drēbēs, un pašas drēbes ar dubļu un asiņu zīmēm, kur katra vīle pazīst zaldāta dzīves grūtumu, nomāc no ievainojuma un asiņu noplūduma novājināto miesu. Tāpēc pirmais ārsta pienākums ir atsvabināt ievainoto no viņa drēbēm. Sarkanā Krustā ievainotais vispirms nonāk lielā gaišā priekštelpā, ko no koridora atdala zaļa sētiņa. Še viņu pieraksta, še viņš atdod sanitāriem savus smagos kaujas zābakus un, atraisīdamies no savalkātām drēbēm, atsvabinās no kaujas sviedriem un putekļiem. Viņiem pienes vieglas un plānas ādas kurpes un rupju līnu palagu. Satinušies palagos, ar tumšām sejām, uz kuŗām kaŗa bargums vēl atstājis savas zīmes, viņi sēd klusā atpūtā uz soliēm, kamēr ārsti un sanitāri pie galda nokārto viņu lietas.

Kad es ieeju pa durvīm, aiz zaļās sētiņas sēd saliecies gluži jauns kareivis ar pārsietu plecu. Viņa jaunie platie pleci vēl rāda nesalauztu spēku, bet viņš ir tā notīts ar pārsienamām saitēm, ka man neviļus prātā ienāk Lukasa Kranacha Svētais Sebastians, kuŗš stāv piesiets pie koka, caururbts no bultām. Viņš lūdz sanitāram aiztaisīt durvis. Viņa balsī skan kaut kas pazīstams. Es nosēstos blakus uz sola viņa kailam varoņa augumam, kas izdveš mieru, spēku un lēnas sāpes, sāpes, kuŗas viņš patur pats sevī, savā sasieta plecā; un mēs sākam runāt. Es vispirms prasu, vai runāšana viņu nenogurdina, bet viņš runā labprāt, viņa saulē nodegusī seja ir pilna dzīviem iespaidiem, un viņš ir priecīgs, ka var runāt un aizmirst plecu, kuŗš pēc tricināšanās vagonā dziļi smeldz. Viņam ir pāršauts pleca kauls pie Likas. Viņš sāk man stāstīt

par kauju un tik ātri un viegli uzzīmē gleznu, ka es nevilus ieprasos pa latviski: „Vai jūs neesat latvietis?” „Jā,” viņš smaida ar visu seju, un mēs topam draugi. Viņš man pastāsta kādu kaujas ainu, un es solos rīt viņu apmeklēt.

II

Slimnīcā

Pa ērtām, ar cietu grīdsegu pārklātām trepēm, uz kuŗām soļi skan klusi, caur augstu gaišu koridoru, kur gaisā nav jūtams nekas no parastās slimnīcu smakas, es ieeju lielā, klusā un baltā slimnieku istabā. Visapkārt gar augstiem gaišiem logiem balti priekšskari, un uz trijām rindām baltu un ērtu dzelzs gultu ir tik daudz baltas veļas, ka ievainoto tumšās sejas pilnīgi pazūd šai baltā mierā. Pie loga dibenā kāds siltzemju koks no kakta paceļ pār šo mieru dažas lielas, zaļas, robainas lapas. Ir tik kluss, ka es nevilus apstājos pie durvīm un, elpu aizturējis, klausos, kā pie sienas tikš pulkstenis. Nogurums un miers. Slimnieku tumšās galvas guļ uz baltiem spilveniem, un gandrīz ikkatrs tur sev pār acīm kādu ilustrētu žurnālu ar tumšiem bilžu plankumiem — kādu „Vsemirnaja Panorama” vai „Ogoņok”, kas rāda liелgabalus un zaldātus ar flintēm un štikiem un degošas mājas — visu to, no kā viņi izrauti kā no grūta sapņa, bet bez kā īsti zaldāti nevar dzīvot un elpot arī slimnīcas baltās sienās.

Saule nāk iekšā pa augstiem gaišiem logiem un staigā pa slimnieku pagalvjiem, apgaismodama vienam saulē nodegušo vaigu, otram pārsietu roku vai plecu. Gultā atlaidies un pārlicis sev kāju pār celi, tumšos pirkstos kāds ievainots zaldāts tur vīna ķekaru un ar lūpām ņem un ēd sulīgās ogas, kas saulē zaļi dzirksta. Sveši cilvēki no ielas nodod slimnīcā augļus un papirosus, un gandrīz katram uz galdiņa ir kāds ābols vai vīna čems. Astras no vakardienas vēl glāzēs ir svaigas, un no visa ir redzama sirsnīga gādība par gaišu un

patīkamam mieru. Ievainotie atsaucas labi par slimnīcas ēdienu un māsu uzmanību.

„Belostokā zaldātiņi kļiedza un nevarēja sasaukt sanitārus. Te uz galda ir zvaniņš — tik pazvani, kad kas vajadzīgs,” mans vakarējais paziņa stāsta, kad es sēdu viņa gultas galā uz balta krēslīņa un klausos slimnīcas mierā, kas nedzirdamiem soļiem staigā pa balto telpu. Grūti ievainoto šinī telpā nav. Visi pa lielākai daļai ievainoti rokā vai kājā. Rokā — no lodes, kājā — no šrapneļa. Šaujot zaldāts arvien gul uz krūtīm, aizrāvies aiz koka, aiz kartupeļu vagas, grāvja vai pelēka akmens. Uz kaujas lauka pilnīgi atdzīvojas cilvēkā zvēra slēpšanās instinkti. Šaujot, uz vēdera līzdams, viņš piekļaujas katram iedobumam zemē, katrai vagai; zaldāta zaļais kamzolis saplūst ar zāli un padara viņu neredzamu. Krūtis un galva vienmēr ir aizsargātas un stāv klusu, kustas tik roka, kuŗa vada flinti. Tāpēc tik daudz kaujās pazaudētu pirkstu un roku. Šrapneļi plīst zemē, izraudami velēnā robus un apšķiezdami ar smiltīm, un pa lielākai daļai ievaino kājas.

Mana paziņas rēta ir par jaunu pārsieta. Viss plecs ir notīts ar biezu baltu marles kārtu. Vaina sāk dzīt. Un viņš atceras divas operācijas, kuŗas izcietis — vienu Grajevā un otru Belostokā.

„Vieglāk ir krist uz kaujas lauka, nekā izciest operāciju. Operē bez iemidzināšanas. Ārstiem ir bezgala darba. Viņi strādā vai krizdami. Nav laika iemidzināt. Kad man tīrīja kaulu, es nevaidēju un nekliežu, bet klusu vēlējos, kaut labāk mani nošautu. Kad mani sašāva, man pārskrēja tikai ātrs un ass karstums, ausīs zvanīja, ap acīm palika tumšs, un es zaudēju samaņu. Es neatminu nekādu sāpju. Bet šo operāciju es negribētu vairs izturēt...”

Es novēlu manam paziņam un visiem šai baltā mierā vietā gaišu atpūtu pēc varonīgām cīņām un aiziedams domāju... kaut katrā Krievijas malā būtu šāda ērta slimnīca, kāda ir Rīgas Sarkanā Krustā.

VAINAS UN IEVAINOJUMI

I

Slimnīcā

Pāršietas pieres, pāršietas rokas, salauzti pleci un kājas. Visur ievainotas miesas, kuŗas ar tādu svētu līdzcietību pētījuši pirmo kristīgo laiku mākslinieki un rādījuši mums savos mocekļu tēlos. Bet kad tu apsēdies uz gultas malas, kur guļ šie salauztie locēkļi, tad gadās, ka neredzi vairs ievainotas miesas, bet ievainotu dvēseli. Liekas, ka šis laiks nav priekš maigām un vārīgām jūtām. Šis laiks prasa no mums spēku, izturību, vīra gribu. Un mums liekas, ka karš padara cilvēku trulu, aukstu un mežonīgu. Tā tas ir cīņā. Tur uz brīdi tiešām pamirst visas smalkākās un trauzlākās jūtas, un strādā tikai vīra spēks, kuŗš klausā tautas un likteņa gribai. Slimnīcas mierā, šai vājuma gaisā, šais baltās sienās, gar kuŗām rāpo noreibuši murgu tēli, atkal atdzīvojas dvēsele. Par sasistu vijoli saka, ka viņa skanot labāk nekā vesela, ja viņu varot atkal salikt un savienot ar līmi gabaliņu pie gabaliņa, skabardziņu pie skabardziņas. Es nezinu, vai par vijoli var to teikt. Bet par dvēseli, kuŗa gājusi cauri kara briesmām, gan. Visur es redzu šādas sadauzītas kokles, kuŗas slimnīcas mierā atjaunojas un skan vēl skaistāk, dvēselīgāk nekā agrāk. Visas šās sejas, kuŗas tu satiec slimnīcā, iz cik klusas un nomaļas dzīves arī viņas būtu izrautas, ir pamodušās no kara briesmām, kas visiem prātiem uzdod tik daudz asu jautājumu. Un domām nav laika. Dažreiz visa mūža doma jāizdomā četrās īsās sekundēs, tai vienā acumirkli, kamēr tu dzirdi, ka iekaucas šrapnelis, un redzi, kā viņš krīt un sprāgst tavā tuvumā. Labi, ja šai brīdī kā ass zibens paspīd tavās smadzenēs kāda lielāka jūta. Karš notriec dažai dvēselei ikdienas rūsu, un tu dzirdi, kā viņa skan lauhti, žēli, bet tik skaisti

un cilvēcīgi. Un man prātā ienāk domas, kuŗām man pašam negribas ticēt . . . Kaŗš ievaino dvēseles un rāda, cik svēts un labs ir tas, ko mēs kaŗā samīnam. Un mēs par jaunu iegūstam savus dārgumus, kas dzīves alla-
žībā pārvelkas ar rūsu. Nav šaubu, ka Eiropas tautas, kad būs gāzts asins un varas kārais ienaidnieks, uz ilgiem laikiem pārkalš ieročus lemešos. Tas būs šī kaŗa cilvēcīgais panākums.

II

Svētdienas rīts

Dzīve ir tik pilna likteņu, un dvēseles tik pilnas mūzikas. Dīvainas mūzikas, kur nāves sēras jaucas ar dzīves gavilēm. Un visas dzīves sejas tev rādās citādi. Vīrs ar maisu uz muguras, ko rudens dienās tik bieži var satikt uz nomaļām ielām, liekas, tur uz pleca likteni. Un vienkāršās rezervista sievas acīs var izlasīt vairāk kā grāmatā. Tāpēc šinīs dienās ir tik tuvi cilvēki un tik tālu grāmatas. Un arī koncertā es neēju vairs klausīties. Maigāk kā rudzu druva, ko ievīļņo vējš, tev pretim šalc sveša dvēsele. Tu esi dzirdējis svētdienas rītā, kā vārpas runā. Sirdis tagad ir kā vārpas, kuŗām tuvu likteņa sirpis. Tāpēc viņas šalc tik skaidri un sēri. Agrāk pietika viena tāla, zilgana vakara, lai sirds klusi nodrebētu no dzejas. Tagad sirdis zin vairāk. Viņas pazīst svētdienas sauli un nāves tumsu.

„Bija jauks svētdienas rīts, kad mani ievainoja,” — tā iesāka savu stāstu jauns, intelligentš latviešu saimnieks, kuŗš tagad guļ kādā Rīgas lazaretē. Viņš iesāka kā veclaiku stāstos, kuŗi arvien sākas „kādā jaukā dienā”. Viņa dzīvē ir noticis kaut kas tāds, ko viņš nevar aizmirst. Visas viņa domas vēl darbojas ap to. Viņš raksta to uz lapiņām un dāvina apmeklētājam, žēlsirdīgai māsai. Un no šī stāsta nav izmetami vārdi: bija jauks svētdienas rīts. Mums visas dienas ir vienādas, bet uz laukiem svētdienai ir zelta krāsa. Tur val-

da tikai saule un miers. Un māte pa baznīcas laiku raida bērņus gulēt, lai tie netraucētu saulaino klusumu. Mans draugs nav ne vecmodīgi dievbijīgs, ne svētulīgs. Viņa galva pat še slimnīcā gul uz latviešu dzejas, no kuŗas dzīvojusi un baŗojusies lauku klusumā. Zem viņa pagalvja ir vesela bibliotēka. Tur „Domas”, „Druva”, Akurātera stāsti. Visa viņa sirds kultūra ir latviska. Tad nav ko brīnīties, ka zvaigznes, dzejoļi un svētdienas saule vēl pavada viņa soļus. Viņa dzīvā, bālā seja runā no sava pagalvja. Nervozie plakstiņi uz brīdi apstājas pār acīm, viņš it kā skatās kaut kur un stāsta, pats vēlreiz visu pārdzīvodams. Un viņa balss skan kā savilkta stīga, liekas katru brīdi, ka šī stīga trūks un viņš sāks raudāt.

„Mēs steidzamies kaujā. Nenoteiktība, gaidīšana no dienas uz dienu, kad tevi sauks un tu varēsi iet, priekš kā tu jau sen esi gatavs. Spēks, ko tu esi krājis, izput, mīdoties bez cīņas, un viņa vietā iestājas nemiers, apnikums, svārstīšanās starp sevi un savu pienākumu. Un kad sestdien izsauca, kas rītu grib iet ugunī, es pieteicos un jutos kā atsvabināts. Nakti mēs vēl pavadījām teltīs. Man nenāca miegs. Zvaigznes mirdzēja tāpat kā arvienu. Un vēsa šalka man gāja caur sirdi. Tā nenāca no pļavām, kas aiz teltīm migloja visapkārt, tā nāca no manis paša. Ko rītdiena mums nesīs?

Rītu bija nodomāts uzbrukums Johannisburgai. Mūs, divas rotas, izsūtīja pa priekšu uz izlūku cīņu. Ar mazu gaismiņu mēs bijām jau ceļā. Johannisburga ir kalnā. Pa leju viņai garām tek upe, un aiz upes tālu stiepjas pļavas. Uz zaļā, līdzenā atāla šur un tur bija siena kaudzes, jau drusku norūsējušas rudens saulē. — Mēs apmetāmies pļavas grāvjos un gaidījām. Bija jauks svētdienas rīts. Saule sāka jau sildīt. Nakti negulējis, es, grāvī zvīlnēdams, iesnaudos. Bet dziļi miegā ielaisties nedrīkstu. Arvienu es paveŗu no miega noreibušās acis pār grāvja malu. Gaiša, klusa un zaļa, kā mieru solīdama, aizstiepjas pļava. Un man liekas, ka nekas netraucēs šo mieru. Kalnā stāv skaista pilsē-

tiņa. Pār baltiem namiem, kuŗi paceļas cits aiz cita, viz saulē sarkani dakstiņu jumti, un pussnaudā, pussapnī šī aina man izliekas vēl skaistāka.

Raug, baznīciņa ar slaidu torni. Viņa izskatās tāpat kā pie mums. Un liekas, ka nupat pa zaļo, kluso pļavu velsies ierastās svētdienas zvanu skaņas.

Saule silda. Un atkal es iemiegu. Te atskan lielgabala šāviens. Es uztrūkstos. Saules vilņi un pļavas zaļums griežas man gar acīm. Un man liekas, ka visa zeme nodreb no šausmām un sāpēm, gaidīdama to, kas nupat notiks. Atskan otrs, trešs lielgabala šāviens. Mūsu lielgabali izaicina. Vācieši no kalna sāk atbildēt. Un viņu šrapneli kaukdami laižas taisni šurp uz grāvi, kur mēs guļam. Viņi grib sataustīt mūsu lielgabalus, kuŗi atrodas mums aiz muguras. Šrapneli plīst gaisā un izkaisa dūmus un svina gabalus. Viņi krīt te priekšā mums, te pāri. Un dažās sekundēs es izbaudu pēdējo brīdi priekš nāves. Šrapnelis kaukdams nāk man taisni virsū. Un man gar acīm trijās, četrās sekundēs noiet visa mana dzīve. Kā īsi uzliesmojumi manā apziņā viens aiz otra paiet gaŗām mana mūŗa skaistākie brīŗi, viss, kas manā dzīvē ir bijis vērtīgs un ko es par tādu esmu turējis. Kā es gāju skolā, kā lasīju dzejoļus, kā mīlēju un ka man mājā ir maza meitiņa... Tā gar acīm ātri noslīd man gaŗām visa mana mūŗa gaisma. Bet šrapnelis sprāgst tikai dažus soļus no manis uz pļavas malas, un es, grāvī nogulies, palieku vesels. Man uzmet tikai drusku zemes un saplosītu zaļu, sakņu un dūmu vilni. Pēc tam šrapneli vēl nāca un gāja, un es viņus vienaldzīgi laidu pār galvu. Vācieŗi bija atraduŗi mūsu lielgabalus un grieza savu uguni no mums prom pret viņiem. Pa kreisi kalnā pie pilsētiņas bija meŗs. Tur atradās vācu kājnieki. Viņi vēl neŗāva uz mums, mēs bijām par tālu. Un piecēluŗies no grāvja, mēs, slapstīdamies gar siena kaudzēm, devāmies uz dzelzceļa līniju, kuŗa gar pļavas malu aizgriezās uz pilsētiņu. Netālu no pilsētiņas dzelzceļš gāja pāri pār upi, tur bija tilts, un mums vajadzēja

izlūkot, vai viņš svabads. — Un ejot pa pļavu, es redzēju, kā sabruka šī skaistā pilsētiņa, it kā tā būtu bijusi tikai mans svētrīta sapnis. Kalnā stāvēja balts ūdensvada tornis. No viņa tālu varēja pārredzēt apkārtni, un vācieši no turienes vadīja savu lielgabalu cīņu.

Kā pelēki dūmu mākulīši ap balto torni sāka griezties mūsu lielgabalu lodes. No torņa sāka velties melni dūmi un liesmas. Lodes krita pār sarkaniem dakstiņu jumtiem, pasizdamas dūmu mutuļus, skaistās namu fasādes gāzās, stikli šķīzdami vizēja saulē. Un no namiem bēga ārā izbiedēti cilvēki. Viņi tekāja pa ielām lejā. Sievietes, ko kuŗa pusnesamaņā paķērusi, — cita ar bērnu uz rokas — skrēja mums garām... Mēs izgājām uz dzelzceļa līnijas. Vācu kājnieki no meža sāka šaut, mani ievainoja, un mans dīvainais svētrīta sapnis beidzās.”

III

Vainas, kas nesniedz sirdi

Tu runā ar ievainotiem kareivjiem un prasi, ko viņi jūt, kad viņus ievaino.

„Neko,” viņi bieži atsaka. „Es nemaz nemanīju, ka mani ievainoja.”

„Es tikai manīju, ka vaigs paliek silts. Pielieku roku, skatos: asinis!”

Šīs vainas nesniedz sirdi. Dažs zaldāts uz ātru roku turpat zem lodēm pārsien vieglāku rētu un cīnās tālāk. Dažs pamana, ka viņš ievainots, tikai tad, kad kauja ir galā un caur dūmiem paspīd vakara debesu mala.

Tad viņš sajūt ceļos vieglas trīsas no pārlaistā nervu satricinājuma un asiņu zaudējuma un iet uz pārsienamo punktu.

Ko sajūt kareivis, kad granāta turpat blakus saplosa viņa mīļāko biedru? Ne vairāk, kā Anna Kareņina, kuŗa, braucot uz dzelzceļa staciju izdarīt pašnāvību, vienaldzīgi lasa svešus un nenožīmīgus vārdus, kas

viņai viz pretim no namu izkārtņēm. Visas viņas iekšējās jūtas, viņas sirds ir pamirusi, un darbojas tikai ārējās ar svešiem un vienaldzīgiem iespaidiem, kuŗi ienes smadzenēs svešus un nenoīmīgus vārdus, līdzīgi tiem vārdiem, kas mums ienāk kādreiz prātā murgos un par kuŗiem mēs, rītā pamodušies, paši brīnamies.

Ko domā zaldāts, kad turpat viņam blakus saplosa tuva cilvēka miesas? Kādi vārdi nāk viņa apmulsušās smadzenēs?

Bija divi labi draugi, kāds saimnieks Kurzemē un viņa svainis. Viņi abi bija no viena pagasta, kopā skolā gājuši un radi. Un cik daudz maigu saišu gan nesavieno šādus tuviniekus, kuŗi bieži caur ābeļu zariem var redzēt viens otra mājas logus, kuŗi satiekas, sējot uz ežas un visos dzīves labākos brīžos. Kad viņi nonāk svešumā, šīs saites top vēl tuvākas. Un tā arī abiem šiem kurzemniekiem gadījās mērot ar saviem soļiem svešu zemi. Uznāca mobilizācija. Viņus abus iesauca kaŗā. Un kaŗaspēka iedalīšanas punktā viņus neizšķīra. Viņus ielika vienā pulkā, vienā rotā, un tie kaujā gāja viens otram blakus. Tad nāca lode, viena no tām lodēm, kuŗas nes asiņainu likteni, un saimnieks redzēja, ka viņa svainis tiek saplosīts.

Ko domā viņš šai brīdī, kādi vārdi nāk viņam prātā?

Viņš redz, kā uziet gaisā viņa biedra zābaki, rokas... un īsi viņa smadzenēs pazib domas:

„Skaties, cik viegli viņš uzgāja gaisā!”

Tad viņš vairs nepaskatās uz sava biedra saplosītām miesām un iet tālāk. Viņš nav pamanījis, ka arī viņš no tās pašas granātas ievainots ausī un rokā. Viņam ir tikai vienas domas: kauties un iet uz priekšu.

Šī vaina nesniedz sirdi! Un tikai vēlāk, kad viņš veselodamies savas ģimenes vidū atceras briesmīgo notikumu, tas, pamodies kā no murgiem, brīnas par tiem svešiem vārdiem, kas tanī brīdī viņam ienākuši prātā:

„Skaties, cik viegli viņš uzgāja gaisā!”

IV

Vainas, kas sasniedz sirdi

Ne zemestrīces, ne lavīnas, kas aprok namus, ne kaujas lauks ar liķu kaudzēm — nekas tā nesatriec un neievaino mūs kā mazi notikumi, mazas parādības, kuŗām mēs brīžiem, kad mūsu iekšējās acis ir aklas, paejam vienaldzīgi garām. Cilvēka sirds dzīvo un mirst no niekiem. Asi notrīts šķēps irniecīgāks kā miets, kuŗam tu nakti ejot uzduries tumsā. Bet šķēps ievaino dziļi un vārīgi. Miets tikai apdullina. Tā apdullina kaujas lauks, uz kuŗa rēc un dārd nāves mašīnas. Pa gaisu iet norautas rokas un kājas. Zaldāts redz un pierod. Šis skats viņu tikai apdullina, it kā viņš būtu ar mietu pa galvu dabūjis. Šis briesmas ir kā liktenis, kā negaiss, kas stāv pāri pār cilvēku dzīvi un spēku. Un tāpēc neviens, kas redz šos skatus, nepem viņos iekšējas dalības. Tie stāv pār mūsu cilvēcīgo saprašānu kā liktenis un nāve.

Bet gadās dažas lietas — tīrie nieki, kas liek nodrebēt norūdītām kareivju sirdīm un ievaino viņas līdz asarām.

Raug, lielgabalnieku pulks dārdot un žvargstot velkas pa ceļu. — Zaldāti klie dz uz zirgiem, zirgi izstiepušies velk smagos ieročus, dun kaŗavīru soļi. Un šai smagā troksnī, kuŗš satriecoši iet uz priekšu, vāji un sīki kā no citas pasaules atskan raudošā bērna balss. No ceļa, pa grāvi kūleņodams, bēg prom mazs apmaldījies puisēns, gadus sešus vai septiņus vecs. Skrienot zib viņa stripainās zeķītes, kuŗas māte tik rūpīgi un glīti norakstījusi, cik rūpīgi darināta visa šī dzīve, kas tagad dažās dienās sabrūk zem kaŗaspēka soļiem. Kur šim bērnam tēvs, kur māte? Un kā viņš palicis viens uz šā bargā lauka? Kas to lai zin. Šai sabangotā dzīvē notiek lietas, par kuŗām mēs agrāk dzirdējām tikai pasakās.

Bērna balss ir tik sīka, bet viņa spiežas iekšā smagā

gājiena troksnī. Viņa aptur to. Pirmie lielgabalu rati apstājas, apstājas viss gājiens. No pakaļas vēl klieudz, atskan dažas rupjas balsis, bet tad visi redz, ka no priekšējiem ratiem atdalās kāds zaldāts un, mīksti un neveikli locīdamies gar grāvja malu, iet pakaļ raudošam bērnam. Visas viņa kustības ir tik jocīgi maigas, it kā šis norūdītais kareivis, kuŗš ar ieročiem un kaŗa somu plecos noiet 40 verstis dienā, nupat tik vēl mācītos kājām iet. Viņa rokas un augums — viss viņam pašam izliekas par rupju, lai saņemtu šo mazo nieciņu, kas raudādams tekā pa grāvi. Tur ir vajadzīgas citādas knīpstangas, lūk, tādas vieglas un smalkas, ar kuŗām var saņemt tauriņu, nesaburzot tam spārnus. Beidzot viņš saņem mazo bēgli un raudošu nes to uz lielgabalu ratiem. Tur viņš sēd tik mīļš un vārīgs uz aukstā nāves ieroča. Un gājiens atkal iet uz priekšu, un rati dārd un žvangst.

Zaldāts ar vienu roku pietur bērnu un ar otru rāda kaut ko un stāsta, lai apklusinātu mazā asaras.

Visi ir aizkustināti un klusu satriekti. Starp viņiem ir iemaldījies šis bērns kā tragisks smaids no tās laipnās dzīves, ko katrs atstājis kaut kur kādā tālā ciemā. Tā, nezina no kurienes nākdami, uz tumšas un nemīlīgas jūras parādās bāli gaismas atspīdumi, kas bargo ainu padara tik baigāku.

Bērnu aizveda un nodeva žēlsirdīgām māsām.

V

Redzēt ienaidnieku...

Redzēt ienaidnieku karstā kaujā vēlas katrs īsts kareivis. Bet šinī kaŗā cinās mašīnas, un zaldāts reti dabū redzēt ienaidnieku krūti pret krūti. Ieiedams ienaidnieka zemē, viņš satiek ko citu, kas klusi ievaino dvēseli. Mēs, latvieši, esam gadu simteņiem krājuši naidu pret vācu dūri. Šo dūri mēs esam redzējuši vairāk nekā citas Krievijas tautas. Ar to es, zināms, gan

negribēju sacīt, ka šī dūre tagad vēl gulētu mums uz kakla... Latviešu kareivji dodas kaujā, un tomēr — ar cik sarežģītām jūtām viņi iet iekšā ienaidnieka zemē. Viņu zobens nesaudzē ienaidnieku. Bet viņi nedējo ap degošiem ienaidnieka ciemiem, kā to ir darijuši un dara vācieši. Latvieši ir kareivji, ne slepkavas. Un viss, kas cilvēcis, viņus dziļi aizkustina. Tu prasi ievainotam latviešu kareivim par lodēm. Tās viņš jau ir aizmirsis. Šīs lodes viņš pazīst tāpat kā lietu vai krusu uz lauka, kur pie darba viņu bieži pārsteidz negaiss. Gulot un raugoties slimnīcas baltos griestos, atceroties un domājot, šis negaiss netop viņā par garīgu pārdzīvojumu. Viņu aizkustina kas cits.

„Visbriesmīgāk ir redzēt izpostītus ciemus, nodezinātas mājas,” saka ievainots latviešu kareivis, uz spilvena atbalstīdamies un rokā atspiezdams galvu. „Ieejot ienaidnieka zemē, mums pretim nāca izbiedētas sievas, ko kuŗa pus nesamaņā paķērusi: cita ar lākatu vai kādu drēbes lupatu, cita ar nastiņu rokā. No šām niecīgām mantiņām varēja redzēt, cik viņas bija nabagas, un ka visu savu mazo dzīvi viņas pameta šais kūpošos ciemos. Bagātākie iedzīvotāji jau laikā bija aizbraukuši, nabagākie vēl maldījās pa kaŗaspēka aizņemtiem ceļiem un laukiem, izmisuši un sajukuši. Reiz satiekam jaunu sievu ar 2 maziem zēniem. Viņa metas ceļos, izstiepj rokas un dreb un lūdzas. Un bērni raudādami ķeŗas viņai svārkos. Mēs runājam ar viņu laipni un devām viņiem maizi. Viņa piecēlās un atspirga no savām izbailēm. Vācieši domā par krieviem nezin ko. Viņi nepazīst krieva sirds. No visām pusēm viņai stiepās pretim zaldātiņu rokas ar melnas maizes riecieniem. Bērni bija izsalkuši un saķēra maizi kā vilcēni... Es vēl tagad atceros šo sievu. Viņa izskatījās kā mana māsa,” ievainotais domīgi nobeidz.

Šīs rokas ar maizes gabaliem, kas baŗo ienaidnieka bērnus! Tik vienkāršs un skaists šis zaldāta glāsts uz nomītās zemes, kur nav vairs nekādu ziedu pēdu un kur vienīgais dārgums ir ūdens un maize.

SLIMNIEKA ISTABIŅĀ

Kad es apmeklēju Sarkanā Krusta slimnīcu, koridorā, lēni klibodams, no savas istabiņas iznāca kāds kareivis brūni strīpainā slimnieka svārkā. Viņa acis, kā meklēdamas cilvēka, apstājās pie manis, un es nevarēju paiet viņam garām. Mēs sākam runāt, es aizkustināju kaŗa notikumus, viņa sejā kaut kas dzīvi pazibēja, un viņš ieveda mani savā istabiņā. Slimnieks, kuŗš dienu un nakti saistīts pie savas gultas un krēsla, pie sejām, kuŗas tuvojas katru dienu tai pašā stundā, ar tiem pašiem vārdiem, — labprāt redz savā tuvumā jaunu seju.

Es iegāju šaurā, baltā un augstā istabiņā. Priekšskari bija nolaisti, un pa viņiem bāli spiedās iekšā dienas gaisma. Tik savāds bija šis gaiss. Man ienāca prātā vārīgi izstīdējuši un bāli pagraba stādi, kuŗi jūtīgi stiepjas pret gaismu... Šādā gaisā nonāk grūtāk ievainoti kareivji. Kaŗš satriec nervus, un še, slimnīcā, pamostas cilvēkā viss, kas vājš un labs.

„Divas piemiņas man ir no kaŗa,” saka, uz rokas pussēdus pieceldamies un pār gultas galvgali uz mani paskatīdamies, otrs slimnieks ar tumšām ūsām, nervozām acīm un kailu bālu galvas kausu, „salauzta kāja un tas, ka es par katru mazāko nieku varu raudāt.”

Pie viņa gultas ciemodamās sēd viņa sieva, pusmūža sieviete ar vienkāršu un bālu seju.

„Jā, te tu topi tik jūtīgs. Mazākais nieks tevi aizkustina,” saka pirmais slimnieks, praporščiks St., kuŗa seju jau apgaismo viegls atspirguma sārtums. „Bet cik nejūtīgs cilvēks ir kaŗā. Man blakus kaujā gāja jauns ebrēju savvaļnieks. Lode viņam izgāja caur vēderu, viņš pakrita, zaldāti aiz kājām pavilka viņu gabaliņu nost. Un ar steigu tālāk mēs darījām savu darbu.

Ievainotais savvaļnieks juta, ka viņš no kaujas lauka vairs nepiecelties. Viņš lūdza biedrus, lai tie viņu nonāvē. Viņš lūdza nāvi kā dāvanu no drauga rokas.

Bet neviens negribēja to darīt. Nevienam arī nebija laika domāt, vai nav cilvēcīgāk paklausīt šādu šausmīgu lūgumu, nekā ļaut ievainotam kareivim bez cerības mocīties uz kaujas lauka. Mūs visus aizrāva kauja. Asinis, kas turpat blakus tavam biedram sāk plūst pār seju no lodes, kuŗa dzeļ tikpat ātri un nemanāmi kā bite, nevienu neapmulsina. Gluži otrādi. Var redzēt, ka zaldātu sejas sārti pieplūst ar dusmām, roka ciešāk saţņaudz flinti un deg atriebt ienaidniekam... Un cīnoties mēs bijām jau aizmirsuši nāvīgi ievainoto savvaļnieku.

„Jūsu labdzimtība, jūsu labdzimtība! Savvaļnieks K. pārgrieza sev rīkli,” — es dzirdu, ka zaldāts rotas komandierim ziņo, bet nedzirdu, ko viņam atbild. Atmet ar roku. Neviens šo gadījumu neievēro.”

„Bet cik bēdīgu iespaidu atstāj lopi, kas kļūst ap atstātiem ciemiem, iemaldās ugunī un krīt līdzīgi cilvēkiem. Vecas ābeles, kuŗu kuplos, koptos un sargātos zarus plēš un svieţ pa gaisu ienaidnieka lodes...” otrs ievainotais, apakšoficiēris St—erts, saka.

„Nabaga lopiņi!” viņa sieva nopūšas.

Kāpēc mēs nesakām: „Nabaga cilvēki?”

Cilvēks kaŗā ir par lielu, lai par viņu varētu tā teikt. Visu izciest, iztukšot līdz padibenēm visrūgtāko kausu, vaļējām acīm mierīgi skatīties nāvē var tikai liela un bagāta būtne, tāpēc mēs mūsu varoņus vienmēr apbrīnojam un nekad nenoţēlojam.

KARĀM JĀBŪT HUMĀNAM!

Man ir kāda veca labsirdīga krustmāte, kuŗa jau divdesmit gadus dzīvo kādā šķībā mazā namiņā Daugavmalā — Maskavas priekšpilsētā, kādā no tiem maziem namiņiem, kuŗus vienu pakāļ otram nojauc mūsu uzņēmīgie mūrnieku meistari, ar stangu, lāpstu un ķelli nolīdzinādami no zemes vir-

sus veco Rīgu ar visām viņas atmiņām, lai tās vietā uz ātru roku uzceltu jaunu, kur kaļķu smaka un mūra tvans uzņem mūs, jaunlaiku bērnus ar nemierīgām asinīm, kas dzīvo drudzī un tvanā kā zivs ūdenī. Bet mana krustmāte arvienu vēl dzīvo savā namiņā, kuŗa nosūnojušo dakstiņu jumtu nav aizskārušas ne uguns, ne plūdu briesmas un kuŗš — paldies Dievam — līdz šim bijis arī pasargāts no zagļiem. Visas lietas vēl līdz šai dienai tur stāv savā vietā, te ir maza pasaule, pār kuŗu pilnīgi valda mierīga, laba cilvēka roka. Mājiņas sliekšnis stāv līdz ar ielas bruģi, slēgos ir iegrieztas sirdis, un caur viņām vētrainā rudens tumsā, kuŗā aurodami kaujas jodi, spīd manas krustmātes lampas mierīgā gaisma. Mani pievelk tas labsirdīgais miers, kas valda šinī namā. Pavasarī es te nāku skatīties, kā ledi iet. Iz šā miera manas krustmātes zemā istabā pa šauro logu ir tik labi vērot uztraukto vilņu spēli, redzēt, kā straume ceļ ledus namus un baznīcas un pati viņas sagrauj, redzēt tumšās vilņu moka un viņu vareno spēku, kad tie iet radīt zemei jaunu pavasari. Tagad, kad debesu malā tepat pie mūsu mazās dzimtenes robežām sāk parādīties kaŗa asiņainais atspīdums, mani pievelk krustmātes lampas mierīgā gaisma, kas vakarā, no darba mājā ejot, spīd man pretim no viņas nama slēgu vecmodīgām sirdīm. Un es ieeju pasēdēt vakara stundu un sasildīt rokas pie viņas tējkannas. Zemā, pustumšā istabā gar sienām visapkārt stāv vecas mēbeles, kuŗas sen zaudējušas savu krāsu un izskatās tikpat krēslainas kā istabas gaiss. Uz galda zem lampas stāv dzijas kamols, kuŗš pakustas tikai tad, kad krustmāte adot pavelk dziju. Tālāk aiz gaismas loka, kur sākas jau istabas krēsla, stāv veca vāze ar dažiem vēsiem rudens āboliem.

Es saku viņai labvakaru, viņa man uzsmaida un pasniedz man krēslu, un kaut gan viņai grūti liekties, tā noliecas un pasniedz man kāju soliņu, un es nevaru viņu no šīs laipnības atrunāt. Man ir jāsēd tāpat kā viņai lēnkrēslā un jātur kājas uz soliņa, jo tā esot labi

sēdēt. Un kad viņas pirksti atkal sāk mest pār adatām dzijas, viņa smaida lampas gaismā savu labsirdīgo smaidu, kuŗš pats nāk man pretim kā gaisma. Un pie tam mana krustmāte nemaz nav skaista: viņai ir vistuklākie un labsirdīgākie vaigi, un tam vienam vaigam, kuŗš ir pagriezts pret lampas gaismu, viņas šaurā, mīlīgā acs, kā liekas, nevar pāri redzēt... Ak, mans Dievs! Un ko mēs darām šai mierā, dzerdami tēju, kamēr runcis mums pie kājām met kūkumu un viegli ar asti kā ar spalvu velk mums gar ceļiem? Mēs runājam par kaŗu, par to šausmu sārta, kas deg tepat kaut kur tuvu aiz mūsu kalniem. Mana krustmāte ir tajās domās, ka kaŗam jābūt humānam.

„Jā, es saprotu, ka kaŗo, ka zaldāti savā starpā cīnās, bet — kaŗam jābūt humānam.” Un manās ausīs šie vārdi skan tāpat kā: vilkam jāēd zāle. Ak, šās lentas, kuŗas labsirdīgas un naivas dvēseles sien ap kaklu kaķiem un citiem plēsīgiem zvēriem, kuŗi tikai līdz laikam slēpj savus nagus. Vācu mežonībām viņa netic.

„Vācieši ir kultūras tauta,” mana krustmāte saka, un tas paliek tā, kā viņa vecos labos laikos mācījusies savā skolas grāmatā.

„Bet to nu gan es saku, ka kaŗam jābūt humānam,” viņa mīksti un stingri nosaka un tic tam tāpat, kā tam, ka vācieši ir kultūrāla tauta.

„Mīlā krustmāt, tu labā dvēsele, vai tu neprasi, lai vilki ēd zāli? Mēs esam raduši redzēt cilvēku miera dienās, kad viņš visur valda par sevi un visur grib un var būt cilvēks. Mēs pazīstam cilvēkus kā varoņus, varoņiem mēs ticam. Bet cilvēkiem-zvēriem mēs neticam. Tas ir pretīgs cilvēka dabai, kuŗu audzina mūsu gars. Un tomēr ir brīži, kad mēs nejauši ieraugām cilvēka zvēriskā kaislibā izķēmoto vaigu, to seju, ko cilvēks pats slēpj no sevis un no citiem un kas parādās izmisuma un briesmu brīžos. Vai tu atceries, krustmāt, vēl to briesmu stāstu par labdarības bazāra degšanu Parīzē, kā tur skaisti un izglītoti kungi, kuŗi

piederēja pie Parīzes labākās sabiedrības un, bez šaubām, kā kultūrāli ļaudis bija pieejami visām labākām cilvēciskām jūtām — kā šie paši kungi, ārprātīgās izbailēs spieždamies uz durvīm ārā no degošā nama, ar savu spieķu zelta rokturiem situši pa galvām savām dāmām, kuŗas stājušās viņiem ceļā. Tām pašām dāmām, kuŗām viņi salonos skūpstīja rokas, teica laipnus vārdus, kuŗu tuvumā neuzdrošinājās apsēsties, ja viņas stāvēja kājās. Un tad tu saki par kuŗu. Iedomāties šādu ainu, ko man pastāstīja kāds ievainots zaldāts.

Kaujas lauks nosēts ar mūsu pretinieku līķiem un ievainotiem. Kājnieki ir atkāpušies. Aiz meža vēl runājas lielgabali ar savām uguns rīklēm. Tagad lielgabalnieki bēg. Pie lielgabaliem nav vairs daudz vīru. Viņu pēdējais uzdevums ir: glābt ieročus. Priekšā viņiem ir lauks ar kritušiem un ievainotiem. Viņus vajā. Šrapneļi plīst turpat starp lielgabalu ratiem. Zirgi trako. Un pēdīgo reizi uzliesmo šo izmisušo kareivju griba tikt laukā no uguns un glābt, kas glābjams. Viņi trenc izbiedētos zirgus pār atstāto kaujas lauku, pār kritušiem un ievainotiem.

Sakiet šiem cilvēkiem:

„Kaŗam jābūt humānam.” Vai viņi zin šai asiņainā miglā, kas ietin viņu izmisušos prātus, šai pusreibumā, kad viņi nemana pat, ka viņus ievaino, kas notiek zem lielgabalu ratiem, kuŗi griežas iekšā vēl dzīvās miesās? Jā, kaŗam jābūt humānam. Kam mēs to teiksim? Mēs sēdam klusu un domājam, kam mēs to teiksim?

To var runāt tikai šai klusā, mierīgā istabā.”

Mēs nerunājam vairs, tik lampa vecīgi un sēri sīc.

PADPALKAVNIEKS UN VIŅA ZIŅNESIS

La, lā, lā zaldāti,
La, lā ir sarkani,

dzied lapi ziemeļzemē, kad pār laukiem nogulstas
gaŗa ziema, kad viss nobāl un katrs gabaliņš sarkanas
krāsas ir dārgs.

Mūsu kultūras dzīve zem kaŗa iespaidiem ir zaudē-
jusi savu spoŗumu, un viss dzīves sarkanums šinīs
dienās ir mūsu zaldātos. Mēs ejam teātrī kā senāk.
Katra cilvēciska sajūta, katrs mākslas stars šinīs die-
nās, kad mūsu kultūras dzīve ir apdraudēta, mums ir
dārgs. Un tomēr mums tuvākas ir tās drāmas, kas
norisinās uz kaujas lauka, nekā tās, kuŗas redzam uz
skatuves. Meŗa stūris, lauks un pilsētiņa, vai pilsēta
tālumā — ir dekorācija, kuŗa bieŗi atkāŗtojas šinīs
drāmās, un varoņi — mūsu pelēkie zaldāti. Kaujas lī-
nija stiepjas simtām verstu tālumā. Mēs saņemam īsus
sausus paziņojumus par uzvarām vai pametumiem un
nezinām, kādu lielu dvēseles sarkanumu sedz šās sau-
sās rindas. Visur uz simtām verstu gaŗās kaujas līņi-
jas, kur vien ir meŗš, grava vai upīte, kas dod vietu
kur slēpties, katru dienu notiek šādas drāmas. Te ir
tikai varoņi un nav skatītāju. Viņās noskatās mēmi
koki un krūmi, kuŗi paŗi bieŗi tiek iejaukti cīņā un
zaudē savas skaistās galotnes tāpat kā cilvēki galvas.
Par šām drāmām mēs reti dabūjam zināt. Tikai pelē-
kie varoņi paŗi uzglabā savā atmiņā daŗus spilgtus
brīŗus, kad viņu no kaujas trokŗņa apŗilbinātiem
prātiem parādās sarkans dvēseles spēks.

Maza aina man tēlojas zaldāta stāstā.

„Visu nakti lija lietus. Mēs gulējam meŗā sūnās,
pieplakuŗi pie zemes. Mums pāri laidās ienaidnieka
granātas, noraudamas prieŗu galotnes, kuŗas krakŗķē-
damas brāzās pa meŗu. Tad šāvienī apklusā, un lietus
vienmuļīgā sīkŗšana un meŗa ţņākŗšana pavadija mūsu
cauro, nemierīgo miegu. Ar rīta gaismu mēs sagata-

vojāties uz kauju. Tas bija 31. augustā. Rīts bija pelēks. Lija lietus. Mēs atstājām mežu, izgājām uz šosejas un pārgājām pār dzelzceļa līniju, kuŗas galā bija stacija. Mēs bijām trīs rotas padpalkavnieka vadībā. Šoseja ar līkumu nogriezās aiz dzelzceļa. Stacijā bija apmetušies vācieši. Mēs gribējām viņus no turienes izdzīt un ieņemt pilsētu. Nogājām pa šosejas līkumu zemē un apmetāmies šosejas grāvī. Mums priekšā bija maza pļaviņa, kuŗa piegāja pie nelielas birzes malas. Pa kreisi sāpus no mums bija Likas stacija. Aiz pļaviņas sākās kartupeļu lauks, kuŗš aizgāja līdz pašai stacijai, un te starp kartupeļu vagām, uz kuŗām vēl bija laksti un no kuŗa izskata nemaz nevarēja manīt, ka viņā būtu vēl kas cits kā kartupeļi, slēpās vācu zaldāti. Mēs nogulāmies grāvī un sākām šaut. Es arvienu biju blakus mūsu padpalkavniekam kā ziņnesis un iznēsāju starp mūsu rindām viņa pavēles. Mēs šāvām kādu pusstundu, un mūsu šāvienu meta lietus gaisā pelēkus dūmu mākulīšus. Vācieši mums atbildēja. Mūsu padpalkavniekam apnika lietus un gulēšana grāvī. Viņš nometa mēteli, pacēla zobenu un kļiedza: „Man pakal, rotas!” un izlēca uz pļaviņas. Mums uzreiz palika silti. Ar izstieptām flintēm, vēl šaudami, mēs skrējām uz štiķiem. Te — dar-dar-dar-dar-dar — sāka strādāt ložmetēji. Mūsu rindas sāka slīgt zem viņu postošās uguns, un uz zaļās pļaviņas parādījās sarkanas asiņu paltis; padpalkavnieks tika ievainots sānos un deva pavēli atkāpties grāvī. Sakritām atpakaļ grāvī un sākām šaut. Man šaujot salūza flinte, es atskatījos atpakaļ: uz šosejas, taisni ienaidniekam acīs, ar delnu saspiezdams ievainojumu sānos, no kuŗa caur pirkstiem sūcās asinis, viņš stāvēja un mierīgi vēroja kaujas gaitu. Bet tas bija tikai vienu brīdi. No stacijas viņu pamanīja vācieši un kā ar lietu apbēra viņu ar vairākiem ložmetēju šāvienu. Padpalkavnieks saļodzījās un nokrita uz šosejas dubļos. Es biju viņa ziņnesis un uz krūtīm pa šosejas dubļiem līdu viņam garām. Viņš bija beigts. Es nolīdu gar šosejas malu

zemē otrā grāvī, apgulos, izrāvu no kabatas grāmatīņas lapiņu, izvilku zīmuli un gribēju rakstīt, bet tai brīdī kā karsts virpulis ienaidnieka lode apsvieda mani no krūtīm uz muguras. Es vēl sajutu pie sava kakla siltas asinis, kas nāca no brūces, tad ausīs man sāka zvanīt, ap acīm palika tumšs, un es zaudēju samaņu. Kad es atžilbu, ievainots oficiēris, kuŗš gulēja man blakus, pārgrieza man uz ievainotā pleca municijas siksnu. Mūsējie vēl šāva. Kauja bija pašā karstumā, un mēs būtu izsītuši vāciešus no stacijas, ja nebūtu pienākusi vispārēja pavēle atkāpties. Ar noreibušu galvu es streipuloju savam ievainotam biedram līdzās pa mežu uz pārsienamo vietu. Paldies tām purva palatīm un grāvjiem, no kuŗiem es ar delnu dzēru ūdeni, kad man ap acīm sāka mesties tumšs. Es būtu pakritis mežā un tur palicis, ja šad un tad ceļā nebūtu gadījies malks vēsa ūdens. Vācieši dzinās mums pakaļ. Kas ar viņiem notika? Es esmu dzirdējis, ka vācieši mūsu ievainotos nobeidzot uz kaujas lauka. To stāsta paši vācu gūstekņi. Viņiem nav kur likt mūsu ievainotos. Pašiem nepietiek maizes, un viņu ievainotie mūsu slimnīcās dzīvo labāk kā savās.”

KĀ VĀCIEŠI IERĪKO SAVAS POZICIJAS

Runājot ar ievainotiem kareivjiem, kas atbraukuši Rīgā no cīņām Rītprūsijā un atnesuši līdz savus kaŗa piedzīvojumus, noskaidrojas viens otrs sīkums un dod krāsu tai lielai cīņas ainai, ko tagad atēlo pasaules prese. Vēsture tiek rakstīta tagad ne tikai katru dienu, bet katru stundu. Un katrs vilciens, katra rinda, kas raksturo tautas šai lielā cīņā, kur uz pasaules skatuves atklāti parādās katras tautas spēks un vājums, viņas tehniskā un cilvēcīgā kultūra, — ir vērtīga. Katrs vienkāršs zaldāts šai kaŗā ir cīnītājs, bet arī novērotājs. Šie novērojumi ir ņemti tur, kur

stāv aci pret aci ar ienaidnieku, un apstiprināti ar asinīm. Mūsu kaŗaspēku, kā japāņu kaŗā, vairs nepavada Ņemirovičs Dančenko un citi ievērojami kaŗa rakstnieki. Vienīgais novērotājs ir mūsu kareivis pats.

Ejot apmeklēt savu paziņu Sarkanā Krusta slimnīcā, es sētā satiku kādu viegli ievainotu zaldātu — jaunu skaistu krievu, kuŗš turēja roku saitē un stāvēja pie slimnīcas durvīm, negribēdams vēl iet iekšā, kā jau visi zemnieki, kas priekš vakara mīl pastāvēt kādu brīdi durvju priekšā. Pienāca vēl kādi no sanitāriem, un, nomanīdams, ka viņš priekš mums visiem ir interesants, zaldātiņš atdzīvojās un izgāja no tā klusā sastinguma stāvokļa, kādā nonāk cilvēks, kad sveša vieta un sveši ļaudis spiež viņu turēties pie malas. Viņš sāka stāstīt, iesila un stāstīja ar visu krievu temperāmentu, sētas smiltis ar zābaka purnu zīmēdams, kā stāvējušas pozīcijas, un ar lūpām svilpodams līdz lodēm.

„Mani ievainoja kaujā pie Olsteinas” (laikam pie Allenšteinas) — viņš teica, rādīdams uz savu pārsieto roku, kuŗas īkšķis zem apsēja izskatījās tik strups. Tik sāpīgi aizskaŗ šie „vieglie” ievainojumi, ja jums nākas redzēt veselu rindu spēcīgu un jaunu vīru, kuŗiem trūkst vienam acs, otram rokas vai dažu pirkstu, pirkstu — šo skaisto locekļu, kuŗos dreb nervu mūzika, kuŗi aklam izpilda acu vietu un ir tāds pats dvēseles organs kā acis vai ausis. Cik sāpīgi ievaino šie vieglie ievainojumi mūsu acis, ja pirkstu vietā jums stiepjas pretim strups rokas ķūlis.

Skats mierīgi slīd pāri pār slaiku egli, kuŗa nozāģēta visā augstumā guļ blakus savam celmam. Bet kad jūs ejat pa meža ceļu, kur patlaban siena vezums ir gājis, cik nepatīkami jūs aizskaŗ zaļā mežā kroplie, baltie, rupji nodrāztie koku zari! Ne nu vēl cilvēku pirksti! Bet šinīs dienās neviens par to nedomā. Katrs ziedo, ko viņš var un ko liktenis no viņa ņem. Un arī šis zaldāts nesajūt sava zaudējuma. Viņš runā par to smaidīdams un saka:

„Es nemaz nejutu, ka mani ievainoja. Manu tikai, ka gar delnu tek kaut kas silts. Skatos: īkšķis nokāries un tek asinis. Gribēju turpat mežā nogriezt, bet nevarēju, bija jāiet līdz pārsienamai vietai.

Tas bija pie Olsteinas (Allenšteinas) 15. augustā. Diena bija gaiša. Mēs izgājām meža malā. Tālumā bija redzama pilsētiņa. Mums pretim uz lauka bija vācu zemes vaļņi un tiem sāpus uz meža pusi kāds kupls koks, laikam ozols. Šādi veci koki bieži gadās lauka vidū. Mūsu zemnieki ar' atstāj skaistuma dēļ liepu kalnā vai meža ābeli ganu ceļa malā, un es viņu sevišķi neievēroju, tik to redzēju, ka koks tur ir, jo ozols bija liels un kupls. Mēs gulējām meža malā un šāvām, — vācieši šāva mums pretim, bet viņu lodes gāja mums garām, kaut gan meža mala bija ļoti tuvu. Es vairāk reizes piecēlos kājās un pārskrēju no vienas vietas uz otru, lai varētu labāk šaut, kur aiz uzrakuma pamanīju kādu vācu ķiveri, bet viņu lodes urbās tikai kokos un plūca zarus un lapas. Viņi šāva kā jokodami. Mums likās viegli ieņemt šos smilšu vaļņus, mēs atstājām meža malu, kur šaujot slēpāmies aiz kokiem, gribējām iet štikos, te — dar-dar-dar-dar, sāka darkšķēt ložmetēji, un vžī-vžī-vžī — lodes šņākdamas bira uz mums no sāniem. — Ozolā vācieši bija uzvilkuši un paslēpuši ložmetējus. Mēs atkāpāmies atpakaļ mežā, uz mums lija dzīva uguns. Mežs palika par tīru elli, aiz pulvera dūmiem nevarēja redzēt tālāk par desmit soļiem. Mani ievainoja. Mēs atkāpāmies uz meža vidu. Koki lūza no lielgabalu lodēm kā skangāļi, granātas rāva un svieda pa gaisu galotnes, kuņas brāzās pa zariem un mežā smagi krita...

Mēs atkāpāmies.”

PIE STRAUTA, KUR DZEĻ

Zili spāri plivinās un trīc, pussnaudā turēdamies pie niedru galiem, kuŗas viegli dreb no tekoŗa ūdens. Nav vēja. Pār upi guļ dienvidus gais, skaidrs un kluss kā stikls. Ir tik kluss, ka akls dundurs, kuŗš džinkstēdams atsitas makšķerniekam pie cietās salmu cepures malām, liekas, satricina visu ņo gaiŗā vasaras mierā nogrimuŗo pasauli. No krasta, kur jau paēdis ganāms pulks kūtri plūc zāli, atdalās kāda govs un, lēni ņūpodamās, nokāpj pa lēzno smilŗu iebrukumu pie upes. Ar pieri ņķirdama niedras, kuŗu vieglās galotnes nomet un izkaisa pār ūdeni zili zibošos spārus, viŗa iebrien upē, viŗas baltās krūtis un kājas atspīd ūdenī, un vilnis tecēdams mīksti saloka ņo atspīdumu. Viŗa dzeļ ilgi un kāri, tad paceļ galvu no ūdens, un gaiŗas lāses no viŗas mutes, saulē vizēdamas, krīt atpakaļ ūdenī. Un kamēr lāses krīt no viŗas lūpām, tā stāv un skatās ar lielām valgām un mierīgām acīm pār upi, kuŗā gar otru zaļo krastu atspīd ūdenī balta padebeŗa mala. Cik bezgala tālu ņī gaiŗā aina, ko jūŗ vasarā varat noskatīties pie katras lauku upītes, no tā, kas tagad notiek pie tām upēm un strautiem, kuŗiem mūŗu lielgabali un loŗmetēji ar nāvīgu uguni dzen pāri sajukuŗos ienaidnieka barus.

„Četras verstis ņaipus Augustovas ir neliela upe,” tā man stāstīja kāds vienkārŗs krievu zaldātiņŗ, kuŗi daŗreiz apbrīnojami skaidri redz notikumus. „14. un 15. septembrī vācieŗi sāka atkāpties. — Mēs dzināties viŗiem pakaļ. Viŗu bari sajukuŗi apstājās pie upes, un mūŗu lielgabali un loŗmetēji ar savu uguni slaucīja viŗus ūdenī. Ak, ko mēs tur redzējām, kad pienācām klāt. Upe bija pilna ar liķiem. Cits pakritis uz mutes, un ūdens viŗam iet pāri, cits kā tumŗš maiss guļ ūdenī. Citam peld pa virsu tikai rokas. Vietām ūdens ir seklāks, tur guļ, kā kuŗais kritis. Cits uz ceļiem, cits augŗupēdu un ar glāzinām slīkņā acīm skatās gaisā. Daŗam norauta galvas virsa,

un ūdens nes projām smadzenes... Mūsu feldšeris staigāja gar krastu un skatījās, vai neguļ kaut kur kāds ievainots. Redz, starp līķiem upes vidū līdz mutei ūdenī sēd vācietis un virā acis. Notupies un paslēpies ūdenī, viņš domā, ka viņa neredz. Mēs bridām viņam pakal un aiz apkakles izvilkām viņu uz krasta. Nosmircis un salicis viņš drebēja, ka žēl bija skatīties. Un ūdens viņam tecēja no visām vīlēm. Viņš laikam domāja, ka nupat gals ir klāt. Bet mēs viņam uzdevām sausas drēbes un paņēmām viņu līdz kā gūstekni.”
Tā izskatās tagad pie straucha, kur dzer.

VANADZIŅŠ

Vai jūs esat redzējuši putnēnus, kuņi, izkrituši no ligzdas, agri sāk cilāt spārnus un klupdami, krizdami lidot? Viņam nav vēl nekādu piedzīvojumu, priekš visa viņam ir tikai instinkts, kas neliek viņam apmaldīties pasaules ēkā — tas pats, kas ziedam liek stiepties pret sauli un nakti aizvērt lapas. Kad tāds no ligzdas izmests vanadziņš ierauga suni, viņš uzbož spalvas tāpat kā liels putns, lai gan nadziņi viņam vēl mazi, un viņš nekā vēl nevar sunim izdarīt... Tas viss man ienāca prātā, kad es kaŗa hospitālī (Upīša pasāžā) iepazinos ar trīspadsmit gadus veco latviešu kaŗavīru Alfrēdu Zandavu. Citam zēnam vēl māte kājas auj un no rītiem ar grāmatu nastiņu padusē vada uz skolu. Mans mazais putnēns jau agri sācis dzīvot, jau izkaŗojis kaŗus, jau ievainots, pārbraucis mājā un guļ slimnīcā. Viņa ievainojums nav vārīgs, lode izdzinusi mazu vadziņu pār kreiso uzaci, un pats viņš, no zirga krizdams, uz zobena, kas gulējis zemē, ievainojis roku. Vēl tagad es redzu, kā viņš stāv manā priekšā zaldāta mētelī un lielās dzeltenās slimnieka kurps. Apsējums stāv viņam šķībi pār pieri. Lielais zaldāta mētelis un platās kurpes, kā

liekas, padara šķību mazā varoņa augumu, bet viņa seja ir plata un droša kā zaldātam un pilnīgi der iekšā jau kaŗa mētelī. Tik kad es paskatos uz viņa mīkstām, sārtām un naivi izstieptām bērna lūpām, man ienāk prātā kāds mazs mīļš puisītis, kuŗš vēl ar lāpstīņu rok smiltis dārzā. Viņam ir tādas pašas mīkstas un sārtas lūpas kā šim zaldātam, un es domāju: „Ak tu putnēns, putnēns! Tev vēl vajadzēja ligzdā sēdēt, un tu jau lido līdzī citiem vanagiem...”

Tautas mute jau iztaisījusi leģendu no šā zēna likteņa. Ābolu pārdevēja, pie kuŗas es pirku ciema kukuli mazajam varonim, man stāstīja ar valgām acīm, ka puisēnam esot nomirusi māte. Neesot bijis, kam zēnu atstāt. Un tēvs paņēmis viņu līdz kaŗā. Tur viņš tekājis tēvam blakus un pienesis viņam lodes. Tēvs un dēls. Gluži kā Vilhelms Tells ar savu mazo zēnu. Patiesība ir drusku citāda, bet viņa nav tālu no šīs teikas. Zēna tēvs tiešām iesaukts kaŗā un ievainots pie Kēnigsbergas. Tikai zēns aizbraucis uz kaŗa lauku bez viņa ziņas un tēva kaujās nemaz nav redzējis. Un arī māte zēnam ir dzīva.

Bet — lai runā mazais zaldāts pats. —

„Mani nodeva par mācekli elektrotehniskā darbnīcā. Bet priekš kaŗa darbnīca apstājās, un es paliku bez darba. Domāju, ko es darīšu: iešu es ar kaŗā. Aizgāju pie kaŗa priekšnieka un lūdzu, lai mani uzņem savvaļniekos. Kaŗa priekšnieks saka, šīs tādus puikas pazīstot: kad tiekot uz kaŗa lauka, tad raudot un gribot tikt atpakaļ pie mātes. Manis nepēma. Es dabūju vietu kādas avīzes drukātavā. Nostrādāju kādas trīs nedēļas. Maksāju pats par kaktu un par pusdienām. Tad mani atlaida. Es gāju pie mātes uz Pārdaugavu, tās vairs neatradu. Viņa bija saķīldojusies ar saimnieci un pārgājusi uz citu dzīvokli. Un saimniece, laikam mani ķircinādama, teica, ka māte esot nomirusi. Lai meklējot kapsētā, te vairs viņas neesot. Tad es nodomāju iet kaŗā. Es zināju, ka mazus zēnus kaŗā nelaiž, ka policija sūta atpakaļ. Es pieņēmu citu

vārdu un visur saucos par Alfrēdu Bērziņu, lai manis nevar nosūtīt atpakaļ radiem. Naudas man nebija, ko aizbraukt uz kaŗa lauku. Es staigāju pa kaŗaspēka punktiem un dzelzceļa stacijām un visur berzējos gar zaldātiem. Reiz stacijā stāvēja vilciens uz aiziešanu pilns ar zaldātiem. Viņi aicināja mani, lai es braucot līdz. Es iekāpu vagonā, vilciens sāka iet. Zaldāti slēpa mani no oficieŗiem, baŗoja un deva, kas kuŗam bija, un vai katru stundu prasīja, vai man negriboties ēst.

Tā mēs aizbraucām līdz pašām Austrijas robeţām, kur tālāk vairs vilcieni negāja. Tur oficieŗi mani pamanīja un nosūtīja atpakaļ uz Rīgu. Es gāju atkal pie kaŗa priekšnieka, teicu, ka biju jau kaŗa laukā, lai ņem mani kaŗā, es atpakaļ negribēšu. Kaŗa priekšnieks vairs nepretojās. Viņš man izdeva zīmi pie diviem jātnieku oficieŗiem kādā viesnīcā. Tie mani nosūtīja uz Stopiņiem. Tur vaktmistrs izdeva man mūzikanta uniformu — mūzikantos jau pieņēma mazus zēnus — un pamācīja mani uz zirga jāt. Man bija grūti noturēties sedlos, un es vai katras piecas minūtes vēlos zirgam gar kaklu zemē. Tad mēs braucām uz Petrogradu un no turienes uz kaŗu. Mani ielika jātnieku sargu nodaļā. Iedeva man zirgu un īsu štiku pie sāniem. Cita ieroča man nebija. Un tad mēs gājām ugunī, un pār mums sāka nākt lodes. Un man sāpēja galva no trokšņa. Mūsu jātnieki šāva. Es turējos viņiem līdz. Kad viņiem pietrūka šāvienu, esāju ar somu uz mūsu vezumiem un pievedu viņiem patronas. Man bija grūti noturēties zirgam mugurā. Viņš bija par lielu, es nevarēju ar kājām apkāpt viņa sānus. Un es bieţi kūleņoju no viņa zemē! Man nebija cita ieroča, kā tas štiks. Reiz es ieraudzīju uz kaujas lauka skaistu flinti. Tur jau mētājās visādu ieroču: zobenu un flinšu starp mironiem vai cik. Es nokāpu no zirga un domāju: nu es šāšu! Bet šāviens mani pašu apsvieda apkārt, es nemācēju vēl flinti turēt. Tad es atradu revolveri. Ar to es varēju šaut, nu man bija ierocis.

Reiz dzirdam, nāk eiropļāns, met bumbas. Mēs sā-

kām šaut. Arī es izšāvu divas reizes no sava revolvera, un eiropļāns aizlaidās. Pie kādas pilsētiņas Prūsijā mani ievainoja. Es tikai manīju, ka vaigs paliek silts. Pielieku roku: asinis! Tūlīņ ievainoja arī manu zirgu. Viņš saļodzījās, es kritu un krītot sagriezu pirkstu uz zobena, kas turpat bija zemē. Mani paņēma māsas, apsēja manu vainu. Es padzīvoju vēl pie dakteriem līdz vakaram, tad aizgāju pats uz sanitārvilcienu, un tas mūs atveda uz Rīgu...”

Es aiznesu viņam drusku augļu, bet tas viņam nieks. Slavas, slavas alkst šā mazā vanadziņa dvēsele. — Slavas, kā jau visiem varoņiem. Viņam jau esot piešķirts Juŗa krusts.

„Vai jūs nevarētu pagādāt kādu fotografu, kas atnāk un nofotografē mani un ieliek kādā žurnālā, kamēr es vēl te esmu. Kad rēta sadzīs, es iešu atkal kaŗā...” mazais varonis svarīgi teica. „Un vai jūs nezināt kādu dzejnieku? Es uzrakstīju, kā man kaŗā gājis. Lai viņš ieliek to kādā grāmatā.”

Un viņš pasniedza man divas ar zīmuli aprakstītas papīra lapiņas. Es apsoliļos viņas nodot kādam dzejniekam un domāju, ka tiešām būtu vērts šīs lapiņas ielikt grāmatā, kā divas lapiņas no jauna lauru koka, kuŗas ilgi stāv zaļas un smaržo ar stipru un asu smaržu.

UZVARA — CILVĒKAM!

Es nevaru ticēt, ka Krupa lielgabali uzvarēs cilvēci,” — tā, kaŗam sākoties, teica beļģiešu „**L**ielais dzejnieks Moriss Māterlinks, kuŗš tagad redz, ka vācu smagie lielgabali sagrauj viņa dzimtenes pēdējo bruņoto patvērumu — Antverpeni. Kas pazīst Māterlinku, tas nešaubīsies, ka arī tagad, kur pēdējais aizsargu dambis ir sagruvis un vācu pulki kā mežonīgi vilņi iet pāri pār dzejnieka dzimteni, viņš nešaubās par savu vārdu patiesību. Cilvēce nav mek-

lējama Krupa lielgabalos. Cilvēce ir tur, kur ir cilvēcība. Tās ir kā smalkas šūnas, kuņas krāj cilvēka tikumiskos un garīgos spēkus, kuņas sarga un glabā viņa visdaiļākos un klusākos prātus, kas dzird jaunas patiesības un nojauž ceļus uz jaunām zemēm.

Un brīnums, kaut gan cilvēka garīgais un tikumiskais saturs mums izliekas tik vārīgs, viņš tomēr ir tik stiprs, ka viņu nespēj saplosīt Krupa lielgabali. Jo bez lielgabaliem iet cīņā katras tautas tikumiskais spēks, viņas ievainotā taisnības apziņa, kuņa kareivim dod pārliecību, ka viņam jāuzvar. Šāda pārliecība ir netik vien mums, latviešiem, kam vācu bruņinieka pakavs ir ieminis sirdī neaizdzīstošu rētu, bet visai krievu tautai.

Vagonā uz augšējās lāviņas, pārkāris lielās kājas smagos zābakos pār malu un ar visu savu vareno augumu salicis zem griestiem, turēdams saitē roku, kuņa baltā, biežā pārsējumā izskatās kā milža roka, sēd ievainots zaldāts. Mani pievelk viņa dzīvā, valodīgā balss, kuņā es jūtu labsirdīgu spēku, un viņa lielie zābaki, un es apstājos pie viņa kājām, skatos uz augšu un runāju ar šo krievu milzi. Es manu tai spēkā un svabadībā, kas nāk no viņa, kaut ko svešādu. Viņš esot sibirietis. Un Sibīrijā jau raksturi ir svabadāki. Viņam pietiek spēka diezgan, lai viņš atsistu ienaidnieka stiprumu. „Viņu (vāciešu) artilērija ir laba. Kur viņi apstājas, tur tūlīn ierokas zemē, uzstāda savas mašīnas un sāk strādāt. Viņi strādā kārtīgi, viņu lielgabali un ložmetēji sēj pār mums uguni. Skatieties, gandrīz visi šai vagonā ir ievainoti no lielgabaliem. Viņi šauj labi, bet viņiem nav tās izturības, kas mums. Caurām dienām šaudami mēs rāpjamies uz viņu pozīcijām, un nekāda uguns mūs nevar apturēt, mēs ejam ar visu sirdi. Un kad viņu zemes uzmetumi vairs nav tālu, mēs ņemam viņus uz štiķiem un dzenam no turienes ārā. Viņi turas mums pretim, viņu štiķis ir plats kā zobens, viņi cērt ar to no augšas, un arī mūsējie krīt. Bet mūsu štiķu uzbrukumu viņi nekad neiztur.

Tas tāpēc, ka mēs ejam ar visu sirdi,” — sibirietis vēl noteica, it kā šai vārdā būtu viss viņa spēka noslēpums. Un tā tas arī bija. Krievu zaldāts iet ar nesalaužamu iekšēju pārliecību, ka viņam jāuzvar. Šrapneli, kas saplosa pa labi un kreisi viņa kaujas biedrus, neizposta viņā šo pārliecību. Viņu nes uz priekšu caur ienaidnieka uguni viņa iekšējais spēks: tas cilvēks, kuŗu neuzvarēs Krupa lielgabali.

Citādi ir ar vāciešiem. Viņu nāves mašīnas ir atstūmušas cilvēku otrā vietā. Visu svaru viņi liek tikai uz lielgabaliem. Visur, kur viņi iet, viņi uzstāda mazas nāves fabrikas, kuŗās lielgabali un ložmetēji strādā savu asins darbu. Vācu zaldāts ir tikai apkalpotājs pie šīm nāves mašīnām.

Viņam nav kur likt ķīlā visu sirdi.

Pēdējās kaujas, kuŗas izšķīra mūsu varonīgo kājnieku uzbrukumus, kā atbalss atsaucās uz beļģiešu dzejnieka vārdiem, ka cilvēku nespēj uzvarēt mašīnas. Uzvara pieder cilvēkam!

KAREIVIS UN ROZE

Kāda roka man piesprauda rozi. Rozēm ir dvēsele, arī es to piedzīvoju. Šīs rozes zieds apdvesa mani ar domām un sapņiem. Es klejoju ilgi pa ielu un beidzot, meklēdams vietas, kur nosēsties, iegāju pagrabā, šai resnā omulības stropā, kur ļaudis kā bišu spiets biezos tabakas dūmos dūc un grozās ap lielām gaišām alus glāzēm. Šādās vietās, kur apkārt grozās simtgalvainā dzīve, es mīlu uzmeklēt mazu stūrīti pie galda. Te es sēdu kā lielā mežā. Vai tad koki ir labāki kā cilvēki? Ļaudis kustas un čalo, tie ir tāpat kā koki, kuŗi šūpojas un šalc. Vējā, kad padebeši dejo un galotnes lokās, koki izskatās kā noreibuši. Tāpat ir še pagrabā. Es dzeru tasi melnas kafijas un domāju par šo un to. Bet man pie krūtīm ir

roze, un kamēr es sēdu tik vientuļi kā lielā mežā, viņa jau sarunājas ar manu kaimiņu pie galda. Tas ir kāds oficiēris. Viņš ir pusmūža vīrs ar vienkāršu seju, rupjā kaŗa mētelī. Viņš skatās uz rozi un smaida. Tā smaida ciema ļaudis par muļķīti, kuŗš plūc un sprauž aiz cepures katru ziedu, ko ceļmalā pamana viņa mulsās, brīnumu pilnās acis. Bet šai smaidā ir arī kluss apģarojums, kas nāk no manas rozes. Oficiēris sāk ar mani runāt. Viņš braucot uz kaŗu. Gaidot jau divas nedēļas savu kārtu; varbūt, ka rīt izdošoties aizbraukt.

Es novēlu viņam visu labu.

„Nenovēliet nekā. Es darišu visu un necerēšu nekā. Ko es tad iegūšu, tas būs mans bez vilšanās, bez sarūgtinājuma. Ar dzīvi es esmu izrēķinājies un neņemšu sev līdzi ne cerību, ne šaubu. Tas viss tik aptumšo sirdi. Es eju uz skaidra.”

„Bet jums ir skaista roze,” viņš teica un smaidīja.

Ak, rozi es biju aizmirsis.

Es atsvabināju viņas dzīvo ērkšķaino kātu, kuŗš ķērās vēl manās drēbēs, no adatiņas un lūdzu, lai viņš atļauj man piespraust šo rozi pie viņa kaŗa mēteļa.

„Mīlais draugs,” viņš teica un sargājās ar roku kā no vājuma. „Man nepienākas rozes. Es eju uz kaŗa lauku, tur man būs citādas rozes.”

„Jā, kad es pārnākšu un gulēšu varbūt uz nestuvēm, kā tas palkavnieks, ko man šodien pie Sarkanā Krusta nesa gaŗām, tad būs man arī pagalvī rozes.”

Un viņš atkal smaidīja mierīgi un skaidri.

Cik savādi ir daži vārdi! Viņi ir kā pavērtas durvis, pa kuŗām tālu var redzēt caur visām istabām. Un saules stars, papriekšu iedams, tev zīmē cilvēku un lietu kontūras, un tu redzi visu, kas iekšā notiek.

Kā tērauds tumša, cieta un skaidra gulēja manā priekšā latviešu kareivja dvēsele, gatava iet caur briesmām un nāvi. Viņa atvērās man tik piepeši, ka es pieliecies skatījos oficiēŗa sejā kā klusā rudens avotā. Bet es redzēju tur tik to pašu tērauda mieru un skaidrību.

SVINS

Ka trūkst mums svina, to mēs, bērni, visvairāk sajūtām veca gada vakarā. Gultās un uz balti noberzta galda, visur tvīka un garoja brūnas siltas svētku karašas uz kļavu lapām, no kuŗām jaucās klāt maizes smaržai vēlā vītuma atmiņa. Uz galda skārda lukturī spodri dega mātes lietā tauku svece. Sarmas puķes vizēja logā tik brīnišķi, ka mums nāca prātā mirdzoši pūķi, spārnoti zirgi, — viss, ko veca gada vakarā var izliet no svina. Mēs jaucām vai apkārt visu istabu, lai dabūtu gabaliņu svina, bet visur: uz mūrīša, gultā un skapī mēs uzdūrāmies uz siltas maizes. Un pat vecā mātes jakā, kuŗai reiz bija skaistas alvas pogas, mēs atradām ietītu karašu, bet pogu vairs nebija!

Tik daudz maizes un neviena vienīga gabaliņa svina!

Kāds prieks bija, kad mēs atradām dažas svina pogas. Tad mēs lējām laimes. Uz sārtas skala uguns mēs turējām skārda panniņu un skatījāmies, kā pelēkais svina gabals top par spodru pilienu. Tad sviedām viņu ūdenī, un te nu mums bija: vienam vainags, otram zārks un trešam zobens. Kā baigas un saldas trīsas mums ziemas naktī pāršalca liktenis. Kam bija vainags, tam bija jāiet laulāties, kam zārks, tam bija jāmirst, un kam bija zobens, tam bija jāiet kaŗā.

Nu visa pasaule kaŗo. Vai laime visiem ir kalusi zobenus? Un tāpat kā toreiz, veca gada vakarā, ikkatram zaldātam uz visa plašā pasaules kaŗa lauka ir tuvas divas lietas: maize un svins. Bet gadās jau, ka šās lietas nav vienādi izdalītas. Gadās, ka zaldātam soma ir pilna patronu, bet nav neviena gabaliņa maizes.

No apsvīdušām debesīm krīt pelēkas lāses. Viņas nāk un nāk bez apstāšanās, lāse dzen lāsi. Līst jau veselu nedēļu, un ceļi pārklājas ar neizbrienamiem dubļiem. Pa lauku ķēdē cīnīdamies iet uz priekšu

zaldāts. Viņš te paskrien gabaliņu, te nogulstas uz zemes un šauj. Paskrien un šauj atkal. Ceļi ir izmirkuši, vezumi nedabū pienākt. Un zaldātiņš jau trīs dienas neko nav ēdis. Viņu moka briesmīgs izsalkums, un, cik reizes viņš tausta savā somā, viņš atrod tur tikai patronas.

Lielgabali dārd. Pelēki dūmu mākulīši griežas mirgojošā lietus gaisā, paspīd īsi zibeņi, šrapneļi plīst, un pār lauku birst svina krusa.

Tik daudz svina un neviena gabaliņa maizes!

Zaldāts meklē atkal somā un neatrod tur nekā cita kā tikai lodes.

Tad viņš ņem lodi, sasilda to savā mutē un tur uz mēles, lai nodzītu siekalas.

Tā viņš cīnīdamies iet pa lauku, te paskrien gabaliņu, te apgulstas un šauj. Te paskrienas atkal, līdz viņu aptur kāds pelēks svina piliens.

CEĻĀ

I

Vilciena dūmi, kuŗus vējš aiznes no vakzāles un, pacēlis aizkaru, iemet manā logā, ienes manā istabā arvienu saldu drudzi. Aiz vakzāles atveras pasaule, un man arvienu gribas braukt.

Bet šoreiz ir citādi. Es stāvu vakzālē starp saviem biedriem, klausos viņu valodās, kuŗas pirms šķiršanās vēl apšalc mani kā mīļš vējš, un jūtu lokomotīves dūmus, kuŗi jau rāpjas pār vagonu jumtiem un vilinādami iet man pār seju. Bet šoreiz man negribas aizbraukt. Kas gan var vilināt ceļinieku vēlā rudenī no silta kakta tālos svešos laukos, no kuŗiem nāk pretī tikai ziemas elpa? Izpostītas mājas, apdegušas drupas, slapjas ogles un pelni. Un tomēr nāk brīdis, kad es vairs nedzirdu biedru valodu un pilnīgi piederu dū-

miem un dārdoņai, kas rauj mani projām no dzimtenes, kur kaŗš vēl nav aizskāris ne salma uz jumta, tur, kur no mierīgām mājām ir palikuši tikai pelni.

Reiz es mīlēju sapņus. Tagad es mīlu dzīvi. Kad es ieraugu koku, ko nolauzis vējš un kuŗam ķirpji nograuzuši pat mizu, man tīkas pacelt un pārkārt pār šo stumbru apiņu stīgu, kas tinas pa zemi un nezina, kam pieķerties. Ar tādu savādu mīlestību šinīs dienās mēs pieķeramies salauztai dzīvei un salauztiem likteņiem. Un kad es redzu apdegušu sienu, kuŗu vairs nesedz ar saviem strupiem apdegušiem zariem vecs koks, kas maija naktīs, kad nenāk miegs, aiz pievērtiem slēģiem šalcis vissaldākās meldijas, tad es domāju:

Reiz še būs atkal dzīve, un ap viņu šalks tūkstoš zaļu lapu, jaunu cerību!

Tā apmēram es domāju braucot, kamēr vagonā priekškari ir nolaisti un uzkārti mēteļi sarga nogurušās acis no gaismas, kuŗa krīt tikai vienam otram uz atvērtas avīzes lapas. Esiet mierīgi, rīdzinieki! Pie jums vēl kaŗš nav jūtams. To sāk manīt tikai tad, kad iebrauc še, Viļņā, kur es vēl uiesnīcā pie sveces gaismas rakstu šās rindas. Cits nemiers un cita nopietnība vēsmo pār šo dzīvi. Baznīcās visu dienu līdz pulksten 9 vakarā deg sveces. Un vecā vēsturiskā katoļu dievnama priekšā uz trotuāra gaŗā rindā ceļus guļ dievlūdžēji. Šās sirdis un šos ceļus jau loka kaŗa likteņi. Bet no Rīgas aizbraucot, vēl vagona rati mierīgi šūpo miegā.

Viļņā, 16. oktobrī 1914.

II

Svabads no dzīves

Kad pāriet grūstīšanās un spaidīšanās un pasažieri ieņēmuši vietas un iespiedušies, kā varēdami, starp savām lietām siltā un pārpildītā vagonā, rati iesāk savu mierīgo vienmuļīgo tiku-taku, kuŗš izklausās kā

miega dziesma, ko aijādams dzied vagona ritenis. Pasaziēri top klusi un atver laikrakstus, un viņu prātus viegli sastindzina vakara miers. Es turu rokā avižu lapu — bet nelasu. Es tikai redzu, ka man rokā ir kaut kas balts. Es esmu svabads no visa, un manus prātus nesaista nekas manā apkārtnē. Varbūt tās ir kādas domas manās smadzenēs, kuņas skatās ārā pasaulē kā pa aizsvīdušu rūti un nevar tur neko noteiktu saskatīt. Šādā pusaizmirstībā kā viena minūte pāiet stunda. Vilciens apstājas Ogres stacijā, un pa vagona durvīm rupjā pelēkā kaŗa mētelī, sīka auguma, sīku seju un sirmu retu bārdiņu iekāpj kāds oficieris. Viņš ir kapteinis, to es redzu no viņa uzpleciem, kad viņš nosēstas man blakus. Viņš atraisa zobena siksnas un plecu sprādzes, un, kamēr viņš atsvabina sevi no šā grūtuma, es dzirdu dažu nopūtu no viņa krūtīm, un man liekas, ka zobens un kaŗa mētelis priekš viņa ir jau par smagu.

Viņš aizpīpo papirosu, un ap mums rodas tāds mierīgs un labsirdīgs gaiss, kāds staigā visur ap kareivjiem, kur viņi pīpo. Un šais mierīgos dūmu vilcienos ir arī sava tiesa spēka apziņas, tādēļ šinīs laikos visur ir labi, kur kareivis atpūzdamies velk dūmu. Kapteinis bija īsts krievs: vienkāršs, vaļsirdīgs un sirsnīgs. Un īsā brīdī man viņa liktenis tapa tuvs.

„Sieva man ir mirusi, dēli uz jūŗas dien flotē, meitas izskolotas. Jaunākā šogad beidza ģimnaziju... Es esmu atkal svabads no dzīves tāpat kā jaunībā un varu atkal iet kaŗā. 18 gadu atpakaļ es izgāju atvaļinājumā, iestājos civīldienestā un izpelnīju mazu pensiju. Bet šitādā laikā netīkas mājā sēdēt. Visi iet, ko tad es! Oficiēŗu ir vajadzīgs. Iesniedzu lūgumu uz visaugstāko vārdu, lai ieskaita mani aktīvā armijā. Mans lūgums tika izpildīts. Pa to starpu uznāca zemes sargu mobilizācija, un mani gribēja iesaukt zemes sargos, bet es atteicos. Braucu uz Viļņu, tur man dos rotu. Mana pensija bija maza. Un dzīves grūtums mani pavadīja uz katra soļa. Tagad es eju kaŗā, vai

nu dzīvoju kā cilvēks, vai mirstu.” No šiem vārdiem es sapratu, ka tas pēdīgais plašākais vilciens viņa dzīvē. Ka lielāka nekā viņš vairs neizdarīs. Viņš ir uzšķīris savai dzīvei pēdējo lapas pusi un iesācis gala vārdu, no kuŗa vēl dažas rindas ar paša asinīm jāieraksta uz kuŗa lauka. Un vecais kareivis man iekšķīgi tapa vēl mīlāks.

Agrāk es nesapratu, kāpēc daži autori uz savām grāmatām liek vārdus: Jauniem un veciem. Vai tad pusmūža cilvēkiem nē? Pusmūža cilvēkiem pieder dzīve. Sapņi un brīvais lidojums tiem, kas svabadi no dzīves: jauniem un veciem!

Druskenikos, 18. oktobrī 1914.

III

Upīte

Atspiedis galvu pret kupejas sienu, es sēdus snaužu, kamēr vilciens šūpo mani cauru nakti uz priekšu pa Lietuvas laukiem. Pusmiegā es jūtu jau rītu caur nolaistiem plakstiņiem, kuŗi tāpat mana gaismu kā acis pašas. Es pamostos: vagonā ir gaišs. Vilciens lēni iet pret kalnu, un dažās minūtēs gar acīm noslīd brīnišķa rīta aina. Viegla, līkumaina lauku upīte, līdz malām pilna ar dūmaini zaļu rudens ūdeni, izlokās caur kādu fabrikas ciemu tik jautri un svabadi, it kā burvis kāds, savā nodabā staigādams un sapņodams, ar savu spieķa galu būtu ievīlcis šo lokano ūdens lentu lēznos smilšu krastos, mīkstos melnalkšņu puduros un līdzēnā plāvā, kuŗa, vēl rūzganzaļa, aizlokās gar augstu tumšu meža krastu. Slaidi liekdamies līdz upītei un nolaizdamies pie ciema, melnais egļu mežs guļ rāmi pār kalnu, kā izlaists putna spārns. Zem viņa gar upīti apmeties mazs fabrikas ciems ar glītiem namiņiem. Skaidu jumti ir nosūbējuši, zilganpelēki, gluži kā šis rudens rīts, kas paceļas pār mežu, vilkdam līdz sev no upes vieglus, tikko manāmus miglas pavedie-

nus. No skursteņiem kāpj rīta dūmi. Fabrikas logā sitas liela, sārta krāsns liesma. Aiz ratu trokšņa es tikai nevaru dzirdēt, kā veseļi tur iekšā skan. Pār upi ved augstas laipas, uz kuřām viz balti, uzsaluši putekļi, ko tur atstājuši darba soļi...

Jā, bet kas tad te no kaŗa? — jūs izbrīnējušies prasāt. Redziet, tādi un vēl skaistāki izskatījās tie mierīgā darba stūrīši, kuŗus Beļģijā, Polijā un Lietuvā izpostīja vācu barbari. Kas būtu palicis no šā fabrikas ciema, ja vācieši te būtu gājuši pāri? Ne vairāk, kā apdeguši skursteņi. Šī mierīgā darba dzīve klusā meža lokā, kuŗa tik pilna iekšējas vērtības, būtu noslaucīta no zemes virsus. Es sēdu tagad izpostītos Druskeņikos uz Nemunas krasta. Kas ir palicis pāri no šās skaistās, klusās peldu vietas? Apdeguši skursteņi, apdeguši koki un reti nami ar izbīrušiem stikliem, kuŗi ar saviem tukšiem logu caurumiem, kā liekas, kliegz par to postu, ko te vācieši nodarījuši. Tāpēc tik skaists un vērtīgs izliekas katrs mierīga darba stūrītis šai apdraudētā zemē, kuŗu vācieši nav spējuši nopostīt.

Druskeņikos, 19. oktobrī.

PA POSTA UN SKUMJU PĒDĀM

I

Brauciens uz Druskeņikiem

Vilciens nes mani no Viļņas uz Varšavu. Vagona stūrī ir ērti un silti. Es varu drusku snaust, nolīcis galvu uz vadmalas spilvena, vai skatīties pa logu, kur it kā lēzni viļņi aizslīd gaŗām pelēki Lietuvas lauki ar zilgantumšiem meža novalņiem. Tie ir kā tie viļņi, ko liels kuģis sacel mierīgā Daugavā: viss ūdens līmenis kāpj un krīt. Vilciens šūpo tik viegli, liekas, ka viņš būtu kuģis, kas slīd caur šiem

mīkstiēm pelēkiem vilņiem, pats viņos nogrimdams. Man kabatā ir biļete līdz Varšavai, es braucu, un man ne prātā nenāk, ka ir kāda vara pasaulē, kas var mani no šā stāvokļa izkustināt.

Vilciens apstājas kādā stacijā.

„Druskeņiki,” saka krievu dāma, kuŗa sarga sava slimā bērna pagalvi tai pašā kupejā... „Te vilciens stāvēs ilgi...”

„Druskeņiki pie Nemunas, ko septembrā vidū izpostīja vācu lielgabali,” man ienāk prātā. Un kamēr vilciens stāv, man ir drusku laika šaubīties un domāt, vai nebraukt uz Druskeņikiem.

Ir kaut kas, kas man nedod miera pavadīt šo rudens nakti siltā vagonā. Mazs nieks, maza leišu tautas dziesma, kuŗa nezina pa kādu ceļu iemaldījusies manā atmiņā.

„Aiz Nemunas, aiz Nemunas tur kūko dzeguze.”

Es zinu, ka Nemuna mūsu brāļu tautai ir tas pats, kas mums Daugava vai Gauja. Un es nevaru aizbraukt uz Vislu, kamēr neesmu redzējis Nemunu.

Es šaubīdamies izeju ārā. Gar vilcienu steigā skrien kāds ebrēju komijs.

„Vai līdz Druskeņikiem tālu?” es viņam prasu.

„Septiņpadsmit verstis,” viņš atkliedz, pār muguru atpakaļ skatīdamies.

„Vai uz turieni laiž?”

„Cik tik patīk.”

„Vai vedēju var dabūt?”

„Var.”

Es ieeju atpakaļ vagonā, pilnīgi izsvārstīts no saviem nodomiem. Atskan trešais zvans. Vairs nevar šaubīties. Es paķeru savu somu no plauktiņa un pa jau kustošiem kāpšļiem izskrienu uz platformas. Vilciens aiziet. Es palieku Druskeņikos. Un kā par brīnumu man nav žēl ne biļetes uz Varšavu, kuŗa top nederīga, ne siltā vagona stūŗa. Es nevaru aizbraukt uz Vislu, kamēr neesmu Nemunas redzējis.

Aiz stacijas ir mazs miestīņš ar dažām bodītēm un

mājiņām. Zēns, ko es ceļā satieku, aizved mani uz „zemes pastu”.

Pagalma stāv diližansa kulba, un melns pinkains zirgs klibo uz vienas kājas gar sakņu dārziņa sētu, kuŗā sarkana govs ar baltu galvu vēl lasa kādas vītusās zāles un lapas. Trīs zaldātiņi ar zemes sargu krustiem pie cepures un likām padusēm, kuŗās katram ir pa mazam sainītim, mīnājas ap pasta kulbu un runā kaut ko ar leišu ormani, kuŗš rausta plecus un spļauda.

„Nu, jūdz, jūdz!” zaldāti skubina.

„Jūdz nu, jūdz! Vai šiem ir ko maksāt!” saka saimnieks, ebrējs, gaŗos melnos listrina svārkos, iznākdams sētas vidū.

„Bet mēs jau varam braukt visi reizē,” es saku, „man arī jābrauc uz Druskenikiem. Par maksu mēs norunāsim.”

Un mēs norunājām tā: es maksāju ebrējam 4 rubļi, un zaldātiņi nemaksā pagaidām nekā. Viņi izšaus manā vietā dažas lodes uz vāciešiem, ja tie atkal parādīsies kādreiz pie Nemunas krastiem. Ar to mūsu līgums ir noslēgts; ebrējs liek jūgt, un lūdz mani istabā, kamēr rati būs gatavi. Istabā ir, kā jau arvien pie ebrējiem. No katra stūŗa nāk dzīves smarža, un visas pagaldes ir pilnas bērnu.

Miksta krēsla ienes arī šai ligzdā kaut ko no vakara maiguma un sapņiem. Es nemaz neredzu, kas kuŗā kaktā notiek. Dzirdu tikai, ka bērni pa krēslu bēguldami pīkst un spiedz kā pelēni.

Es atsēstos pie galda. Vēl jauna bāla ebrējiete, pār kuŗas seju ir gājusi krēslas roka un nodzēsusi visus asos vilcienus, uz galda šķīvī man sagrieŗ rupju maizi un noliek priekšā krūzi ar pienu.

Es baudu drusku no šā mielasta. Ebrējiete, uzmetusies ar elkoņiem uz galda, stāsta, kā viņi bēguši, un viņas acis vēl ieplēŗas platas no bailēm. Bet man apkārt pa krēslu šaudās maigas bērnu galviņas. Viņi ir pat zem galda, berzējas man gar ceļiem un sīc kā odi. Un man liekas, ka viņu tomēr ir par daudz.

„Vai tie visi jūsu bērni?” es saimniecei prasū.

„Nē, tie citi ir mana brāļa no Druskeņikiem. Mēs kopā bēgām, un, kad pārnācām, es paturēju viņus pie sevis. Viņiem nebija kur palikt.”

„Kā tad jūs bēgāt? Vai varējāt arī ko paņemt līdz?”

„Bērnus salikām ratos, piesējām ratu pakaļā govi un telīti, un braucām. Lielgabali gan dārdēja, domājām, vai debesis sagāzīsies pār mums, bet mūs nesa-niedza...”

Zirgi ir gatavi. Es izeju ārā. Pie vārtniem stāv govs, un es noglaudu viņas balto pieri. Man liekas, ka viņa tagad priekš šiem nabaga ebrējiem ir vairāk nekā vienkāršs kustonis. Tā ir ņēmusi dalību viņu liktenī.

Tumsa, rudens vakars. Mēs sēdāmies pasta kariatē. Rati nodārdēja, zvaniņš nodrebēja, un zirgi sāka iet pa šoseju rāmos rikšos. Kariatei rūts bija izsista, logs bija vaļā, un viņā, kā rāmī, paspīdēja te namiņš ar vakara uguntiņu logā, te bāls smiltājs ar sīkām, zemām priedītēm. Zaldāti, iespiedušies katrs savā stūrī pie loga, aizpīpēja papirosus, divas sarkanas uguntiņas vizēja viena pret otru karietes tumsā. Zvaniņš skanēja, un šī rudens nakts bija jau iedzīvota.

Trešais sēdēja klusi savā stūrī, sabozies no skumjām un nakts drūmuma, kuŗā priekš viņa, kā likās, nevizēja neviena uguntiņa. Viņi bija bijuši ciemos pie savām sievām un bērniem. Padusē viņš turēja baltu kulīti ar kukuļiem, un gan jau turpat pie sirds glabāja arī kādu vārdu, ko vēl arvien nevarēja aizmirst.

Mēs runājām par izpostītiem Druskeņikiem, un zaldāti man solījās rīt visu izrādīt: katoļu baznīcu, uz kuŗu izšautas divpadsmit granātas, drupas, aplauztus kokus un brāļu kapu uz Ņemunas krasta. Es biju priekš viņiem „savs cilvēks”, kā viņi teica: šo vienkāršo ļaužu sirdis var iegūt ar dažiem sirsnīgiem vārdiem. Es biju gandrīz zaldāts, viņi solījās mani vest uz kazarmu un dot man tur naktsmāju. Bet ebrējs jau ormanim bija piesacījis, lai aizved mani uz Frenkeļa pansiju, tā neesot nodegusi, tur varēšot dabūt

istabu. Un tā man šī laipnība nebija vajadzīga. Bet es priecājos par saviem ceļa biedriem. Kas gan var būt labāks biedrs rudenis naktī par zaldātu, kuŗa kuŗa mētelim visi vēji pūš pāri? Man likās, ka arī man pielīp kaut kas no tā vienkāršā spēka, ar ko kareivis caur nakti un tumsu iet savu ceļu...

„Raug, te viņi lauzās, tie vācieši,” viens no zaldātiem teica, kuŗa atmiņā uzliesmoja kāda dzirdēta stratēģiska gudrība, „uz dzelzceļu! Viņi gribēja pārraut mūsu Varšavas līniju.”

Ceļš griezās mežā. Kā tumšs spoks meža malā parādījās un braucot nozuda apdeguši mūri ar tievu gaŗu bleķa skursteni. Tās ebrēja Čehovska tvaika dzirnavas. Dzirnavas visu laiku stāvējušas mierā, bet piektdien, 12. septembrī, ap pusdienu no dzirnavām atskanējis gaŗš un skaļš svilpiens. Tas bijis signāls. Un tūliņ pēc tam vācieši sākuši pilsētiņu bombardēt. Signālu devis meldeŗa strādnieks, vācietis. Nodevību viņš samaksājis ar savu dzīvību. Bet dzirnavas nodegušas no vāciešu granātām.

Mēs braucām caur tumšu un klusu mežu, kuŗā zem eglēm paviz baltas smilšu strīpas — zemes uzrakumi. Aiz meža nāk vasarnīcas — pelēkas un klusas mājas, aklām logu rindām, kuŗās spoguļojas tikai krēsļa un nepaviz neviena uguntiņa. Reti, reti kaut kur sētā, slēpdamās aiz slēģa, pamirdz balta gaismas svītra.

„Vai iedzīvotājiem nav brīv dedzināt uguni?” es zaldātam prasu.

„Uguni var dedzināt, tik nav, kas dedzina. Mājas ir tukšas.”

Šis stūris ir mazāk cietis no šāvieniem. Bet tūliņ jau mēs izbraucam uz ielas, kur sākas Druskenīku posts.

Mājas pilnīgi nolīdzinātas ar zemi. Šur tur vēl turas apdeguši skursteņi, kuŗus vējš vēl nav nogāzis, un kāds stūris no baltas podiņu krāsns... Apgruzduši un liesmās sakaltuši augļu koku zari, maigie, lī-

kie ķiršu un ābeļu žuburi, kuŗi pavasaros tērpjas vien-
nos ziedos un pārvērš šādu klusu pilsētiņu par baltu
pasaku, — vairs neelpo un nav jūtami kā dzīvi koki.
Viņu zarus var lauzt priekš skalēm, ar ko krāsni
iekurināt. Šur un tur vēl stāv kāds nams ar izbiru-
šiem stikliem. Liekas, ka šie nami vēl dreb no šāvie-
niem, un kā asaras aklās logu acīs paviz lauhti stikli.

Bet šais drupās sāk jau atgriezties dzīvība. Raug,
namiņš ar zemu jumtu. Pa atvērtām durvīm uz ielas
plūst mīksta gaisma. Tur iekšā ir bodīte. Jauna sie-
viete ar lakatu uz pleciem stāv pie svariem, un uz
galda, līdz pusei nogrieztī, smaida divi lieli labsirdīgi
baltaizes kukuļi. Un kur maize, tur jau sākas cil-
vēku dzīve, tur jau pelna un skaita grašus un rūpējas
un poš savu kaktu.

Rati apstājas, mēs esam pie Frenkeļa pansijas. Bla-
kus apdegušām drupām, kā par brīnumu, palikusi
vesela liela divstāvu māja. Pa balkonu maldās bāls
gaismas atspīdums. Ormanis klauvē pie vārtiem un
sauc kaut ko ar skaļu un tumšu balsi, kas tik labi sa-
skan ar šo nakti.

Pie vārtiem ar sveci rokā iznāk jauns ebrējs. ar
skumju seju, kuŗā vēl skaidri redzamas pārdzīvoto
briesmu un baiļu zīmes. Viņa seja ir balta kā visiem,
bet man liekas, it kā viņš būtu izlīdis no kvēpiem.

Es atvados no saviem ceļa biedriem un eju viņam
līdz.

Druskenikos, 20. oktobrī.

II

Drupas

Kad es rītā pieceļos, mani vakarējie ceļa biedri, trīs
zaldāti, jau sēd otrā istabā rindā gar sienu, pīpē un
gaida mani. Viņi grib man visu „izrādīt”, kā vakar
solījušies. Es saģērbjos, un viņi ved mani pa izdegu-
šām ielām.

Drupas aiz drupām. Uz stūra stāv apdegusi priede. Viņa saņem mani ar mēmu izmisuma kļiedzienu. Priekšā zari ir nodeguši. Gar sāniem tie bezspēcīgi nokaņas uz zemi ar apsvilušām skujām, kā izmisumā nolaistas rokas. Turpat blakus stāv kāds koks bez zariem — viss viena ogle. No mizas pie saknēm var pazīt, ka tas bijis kļavs. Vasaras dienās tas skatījās te pa logu iekšā gaišā vasarnīcā un sijāja caur savām lapām zeltainus saules gredzenus... Raug, drupas, uz kuņģam stāv, salocītas un sagrieztas no liesmām, zili nodegušas dzelzs gultas. No mājas ir palicis tikai balts apdrupis podiņu krāsns stūris. Krāsns durvītiņa ir vaļā. Nu vajadzētu iekurināt, jo rudenī ir tik labi sēdēt istabā pie kuņģa krāsns, kas izkaisa pār galda stūri ar ābolu vāzi, pār krēsliem un sienu maigus rožainus atspīdumus... Vajadzētu iekurināt, tik te nav vairs ne krēslu, ne galda, ne sienu — nav vairs mājas. Raug, te ir stāvējis trauku skapis. Uz drupām guļ gabalos porcelāna šķīvji un bļodas, un no viņu malām vēl naivi raugās apdegušas rozītes.

Dārziņš ar retām norūsējušām lapām, kā izbījies, ir atkāpies no drupām, bet te es ieraugu maigas dzīvības zīmes. Rožu kociņi turpat blakus drupām ir rūpīgi noliekti un apbērti svaigām zemēm. Es rādu to zaldātiem, tie noliecas un smaidīdami skatās, kā uz bērnu, kuņģš mācas iet. Krata galvas un saka:

„Dievs dos un dzīvos atkal!...” Raug bērzi, kuņģi nav balti, bet melni, un tikai no zariem, kuņģi šūpo vēl tumšu apdegušu rūsu, var pazīt, ka tie bērzi. Te ir bijusi liela vasarnīca un parks ar baltiem ģipsa tēliem. Bērzi tērpušies kvēpos, kā sērās, un tēli ir nolauzti. Tur uz postamenta ir stāvējusi sieviete ar čūsku. Sievietes tēls ir nosists. Vācu granāta atstājusi veselu tikai čūsku, šo naida zīmi, kas vēl der šinīs drupās. Uz otra postamenta stāv rūpīgi uzlikta nolauzta ģenija galva. Krūtis bez galvas guļ atslietas zemē. Es paceļu viņas rokās un lasu: Šopēns. Šai namā ir bijis iemīļots lielais skaņu dzejnieks. Viņa meldijas

ir staigājušas caur šo dārzu un šūpojušas gaŗos, smalkos bērza zarus, kuŗi ir tik viegli kā tekošas zaļas lāses — mazākā vēsma viņus var aizkustināt...

Un te ir bedre. Vai saimnieks te ir gribējis iestādīt kādu jaunu augļu koku?

„Nē, te ir kritusi granāta,” zaldāts saka.

Mēs ejam tālāk. Pareizticīgo baznīciņa ar zaļu jumtu un viegliem maziem tornīšiem. Izbirušie logi ir aizsisti dēļiem. Pār baznīcas dārza stūri ir pārsviesta kupla bērza galotne un ar saviem gaŗiem baltiem zariem, kā ar tīriem, slaidiem locekļiem, guļ uz ielas.

Te ir stāvējusi vasarnīca ar torņiem. Viens tornis ir norauts, jumts iegāzts.

Tālāk nāk drupas aiz drupām, uz kuŗām guļ kaudzēm apdeguši un sačervelējušies jumta skārdi un liesmās sagrieztas dzelzs gultas.

Uz stūra, kur krustojas ielas, ir palikušas veselas dažas mazas mājiņas. Te ir četras vecas, pelēkas tirgus būdas. Tur iekšā stāv dažas vecas sievas pelēkos lakatos, un tām priekšā uz galda, līdz pusei balti nogrieztī, smaida rindā plati baltmaizes kukuļi. Ar lielu dūci, kas viņas rokā zin mēru, tirgus sieva nogriež katram pa gabalam, kas grib iesākt dzīvot un maizi ēst.

Un skatieties, te jau dzīvo! Ielā pret kalnu ir palikušas veselas dažas bodītes. Durvis ir vaļā, un miltu maiss un petrolejas kannā pie sliekšņa jau aicina iekšā pircēju — vecu leiti baltos svārkos, kuŗš no puķaina lakatiņa stūra noliecies uzmanīgi risina laukā tik bezgala dārgus sīkus sudraba naudas gabaliņus.

Mēs nogriežamies uz katoļu baznīcu. Te es ieeju kādā bodītē nopirkt priekš zaldātiņiem papirosus. Maza sarūsējusi bleķa krāsniņa ar liku skārda skursteni silda atkal šo telpu, kur uz plauktiem stāv kafijas krūzītes, tabaka, papirosi un citas sīkas lietiņas.

Jauns ebrējs pasniedz man prasīto un stāsta, kā viņi bēguši.

„Mēs bēgām rāpus pa ielām — visi, sievieši un bērni. Lodes žvingstēdamas laidās mums pāri, nami aiz-

degās. Četras verstis no šejienes bija pārsienamā vieta. Visu laiku mēs bijām ugunī, kamēr nonācām līdz tu-rienei. Mums līdzī rāpās un skrēja 70 gadu veca ve-cene. Arī tā reizē ar mums nonāca galā. Skatieties,” viņš noņēma savu angļu cepurīti un rādīja viņā nelī-dzenu robu, „tas ir no šrapneļa. Septiņi no pilsētas iedzīvotājiem tai dienā krita un palika uz ceļa.”

Mēs nonākam pie katoļu baznīcas. Viena lode ir izrāvusi robu biežā pabēržu sētā un atstājusi tur bedri. Uz vēl viegli zaļā un līdzēnā baznīcas pagalma ir bedre aiz bedres, kur kritušas vācu granātas.

Pie baznīcas vārtiem sēd vecas sievas un ar aukstu-mā nozilējušām lūpām skaita lūgšanas. Viena tur rokā vecu melnu lūgšanas grāmatu un, izņemusi no viņas nodzeltējušu lapiņu ar rupju vecmodīgu drukku, skatās viņā un kustina lūpas. Šie vārdi tai tagad tuvāki kā nekad.

Pār veco baznīcu ceļ jaunu no sarkaniem ķieģe-ļiem. Vecā ar zaļu jumtu un baltu tornīti paliek iekšā nenoplēsta, kamēr jaunā tiks gatava. Bet nu ir tā, ka vācietis šai jaunai baznīcai ir iedauzījis pamatu. Liels, pēdas divas garš un pēdu plats pamata akmens ir iespiests iekšā: viens gals ir izcēlies ārā no sienas, otru granāta iedzinusi sienā, atstādama cietā akmenī, kā mālā, lielu apaļu robu.

Zaldāti, katoļi, pārmetoši krata galvas un saka:

„Vācieši ir pagāni!”

„Viņiem nav ne krusta, ne ticības.”

„To jau tikai tādi var.”

Mēs ejam tālāk.

Ielas malā mēs apstājamies pie kāda savāda celma.

Viņš izskatās kā lūku slotā. Liekas, kā liels zvērs būtu ieņēmis viņu mutē, sakodījis, sazīžlājis un iz-splāvis. Uz mikstām koku lapām vēl zilas siekalas — pulveņa apsvīdums.

„Granāta nograuzusi koku,” zaldāti saka.

Tauta ir atradusi īsto vārdu. Tas nav ne laužts, ne cirsts, bet „nograuzts”.

Te ir daudz šādu koku.

Lūk, kur granāta mājiņai iedauzījusi stūri un nograuzusi milzīgu apsi, kuŗa guļ blakus savam celmam, kas tāpat rāda granātas zobus.

Mēs nonākam pie drupām, kuŗas vēl kūp. Uz augšu kāpj viegla dūmu strūkļa. Visapkārt stāv spīdīgi melni koki bez zariem ar tieviem strupi nodegušiem žuburiem. Te izskatās kā skumjā pasakā. Un pie šās pasakas vēl palikušas zīmes no reiz bijušas dzīves īstenības. Uz viena no šiem melniem kokiem vēl palikusi skārda izkārtne izdegušiem burtiem:

„Uz bārdzini”.

Kur tagad ir šis nabaga bārdzinišs un kur viņa namiņš? ... Un es esmu priecīgs, kad mēs gar drupām nonākam lejā pilsētas parkā un aiz vītoliem paviz zilganie Nemunas vilņi. Uldz klusi upe. Viņā nav ne želuma, ne naida, tik mūžīga atjaunošanās cerība.

Tad zaldāti mani aizved pie Druskeņiku avota, kas balts, kā pats dzīves prieks, nerimstoši kāpj ārā no zemes. Es smeļu ar delnu viņa zaļo un rūgto ūdeni, vilnis arvienu no jauna piepilda manu sauju, dzeru un nevaru atdzerties.

Druskeņikos, 21. oktobrī.

III

Ievainots mežs. Brāļu kapi.

Mēs ejam gar Nemunas krastu pa skaistu vecu priežu mežu. Vietām parādās kāds melnalkšņu pudurs, kāds bērzs, uz kuŗa zariem vēl viegli turas pēdējais rudens zelts. Pār ceļu kā bērū skujas ir izmētāti priežu zari, ko plūkušas un sviedušas ienaidnieka lodes. Priežu mizā spīd balti robi. Zaldāti vēl visur atrod šrapneļa gabalus un zilas apaļas svina lodītes, ar kuŗām tiek bumbas pildītas. Bet es par šo vācu dzelzi nesajūsminos un nebāžu viņu kabatā. Es domāju tā: ja es gribētu visu to naidu uzlasīt, ko vā-

cieši, pa Lietuvu un Poliju staigādami, izsējuši, tad man notrūktu kabatas. Man pietiek ar to dzelzi, ko man kā latvietim vācieši iesvieduši krūtīs. Tas ir vecs bruņinieku pakavs no krīvu un vaidelaišu laikiem, kad tika samītas mūsu tautas tiesības. Tā bija tāda pati vācu dzelzs kā šī. Bet tagad lielās Krievijas apvienotās tautas sviež viņiem atpakaļ šo dzelzi pār Nemunas un Vislas upēm, smiedamās, ko mēs ilgu gadus nesām raudādami. Vāciešu vairs nav ne pie Nemunas, ne pie Vislas, un tikai ievinots mežs vaid uz Nemunas krasta.

Dzelzs vāciešiem ir daudz. Viņu kultūra dēj tikai dzelzs olas. Bet viņiem pašiem šās olas nemaz nesmeķē. Jo vēders viņiem nav no tērauda. Tas ierīkots tāpat kā visiem cilvēkiem. Un tāpēc ak, kā viņi gribētu dabūt tās olas, ko dēj mūsu vistas. Viņas ir tik veselīgas, tās ieteic visi ārsti, un vācu mācītāji par viņām piedod grēkus. Nu viņi nes šurp savu bagātību, kas viņiem pašiem ir apnikusi. Šīs lodes, ko viņi dreijājuši un krājuši 20 - 30 gadus, kas draudēja viņu ieroču pagrabos palikt par rūsū. Viņi bagātīgi ir sējuši tās Nemunas un Vislas krastos. Kā viņi ir kaisījuši savas granātas šai Nemunas līcī! Mežs izskatās kā vētras laužts. Nolauztas galotnes savīestas cita aiz citas. Milzīgas priedes, kuņas es nevaru apņemt ar abām rokām, guļ „nograuztas” blakus zilgani apsvīlušiem celmiem. Liesmas un dūmi te ir staigājuši kā pa elli. Raug, bedre, ko izrakusi granāta. No liesmas, kas šāvusies ārā, granātai plīstot, asi augstumā apsvīlusi priedīte bedrei blakus.

Cik ievainots un saplosīts izskatās šis mežs. Vēja šalka liec galotnes, un, kā sūdzēdamies svešniekam, kas klusi vēro šo postu, ievaidas aizlauzts koks.

Eh—e, eh—e!

Koks raud kā bērns.

Un man liekas, ka es esmu iemaldījies apburtā mežā, kur bruņinieki ir pārvērsti par kokiem. Liekas, ka vajadzētu pasacīt tikai vienu vārdu, lai viņi cil-

vēka balsī sāktu stāstīt, ko vācieši viņiem nodarījuši. Tik dzīvs izskatās šis ievainotais mežs, kuŗš nes cilvēka likteni.

Bet man nav šā vārda, un es, galvu noliecis, laipoju starp kritušiem zariem un kokiem.

Eh—e, eh—e!

Kā bērns raud aizlauzts koks. Mēs esam jau laukā no šā apburtā meža.

Mums pretim otrā Nemunas krastā iegulstas skaista slaikām eglēm noaugusi grava. Maza meža upīte tur nāk no kalna un griež dzirnavu ratu. Tur esot bijis vācu štabs.

Gravai blakus kaila dzeltena smilšu piere. Tur bijušas vācu pozīcijas.

Nemunas krasts ceļas arvienu uz augšu. Mēs izkāpjam no meža un gar nelīdzeniem uzrakumiem, kas visur aizkrusto ceļu, gar sīkām priedītēm ejam uz augšu.

Nemuna šē met plašu, skaistu līkumu, apkampdama mazu saliņu ar sīkiem zelta bērziņiem.

Plata kā Daugava. Mīkstos sārtos smilšu krastos kā Gauja.

Mēs apejam vēl vienu līkumu gar pelēku uzartu rudens lauku, un kā divas baltas paceltas rokas mums paspīd krusts no brāļu kapa.

Krastā visur ir bedres no granātām, priedītes aplauzītas, smiltis nomīdītas. Vienai priedītei ar zobenu atšķelta skaida un uz baltā koka ar zīmuli uzrakstīts:

†

„Mūžīga piemiņa
Kritušiem no *** rotas!”

Es apstājos un, lasīdams šo kapa uzrakstu uz dzīva koka, noņemu cepuri.

„Pa priekšu viņi bija aprakti šē zem šās priedītes. Vēlāk viņus izraka un apglabāja iesvētītā zemē.”

Zaldāts rāda uz drāšu iežogojumu, aiz kuŗa ir viena liela un divas mazākas ar rudens velēnām apliktas

kapa kopas. Pār virsu pārviznītas baltas smiltis un smiltīs velēnu krustiņš.

„Tai lielā paglabāti pareizticīgie, tos mazos divi katoli,” zaldāts stāsta.

„Kas tik glīti apkopa šos kapus?”

„Mēs, zaldāti.”

Es stāvu, brīdi kavēdamies domās pie šiem aizmiņušiem varoņiem.

Viņi sev ir atraduši skaistu dusas vietu. Vasarā te uz šās drāšu sētiņas netrūks rudzu puķu vainagu. Tik skaists ir Ņemunas plašais un vieglais līkums, kuŗu no augstā krasta tu skaties kā putns, turēdamies uz spārnēm.

Te gribas nākt ar puķēm un sapņiem.

Un katra vieta, kur cilvēks atstājis zīmes no sava likteņa, top skaistāka un vērtīgāka.

Es pieeju pie paša krasta un skatos, kā vizēdami cits aiz cita plūst uz leju pelēki līdzeni ūdens lāsumi. Šī vieglā slīdēšana, kuŗa tevi nemanot nes līdz, atraisa dvēseli.

Un man ir tā, it kā putns kāds ar spārnu būtu aizskāris manu seju un es skatītos pakaļ viņa vieglam un brīvam lidojumam.

„Aiz Ņemunas, aiz Ņemunas, tur kūko dzeguze...” klusi ieskanas man atmiņā.

Otrā pusē, pie krasta pieglaudies, stāv mazs leišu ciems. Tur pakalnā aiz melnalkšņu birzes ir iezēlusi rudzu druva kā zaļa cerība.

Nāks pavasaris, un birzē aiz Ņemunas atkal kūkos dzeguze.

Un viņas dzīves aicinājums šos krastos, kas redzējuši briesmas un nāvi, skanēs saldāk kā nekad.

Druskeņikos, 22. oktobrī.

IV

Uz Pruškovu

Pēdējās dienas biju ceļā, un manas rindas vairs neparādījās uz „Dzimtenes Vēstneša” lapas pusēm, kaut

gan es gribēju būt tur un runāt ar draugiem, kuŗus es pazīstu, un ar draugiem, kuŗus nepazīstu, ar garāmgājējiem, kas uzmet man ātru un paviršu skatu, bet kuŗiem tomēr nav svešs latviešu vārds, lai viņš skan, par ko skanēdams. Šūpoties līdz latviešu valodas birzē, kuŗā šalc tik daudz koku un kur plaukst vēl arvienu jauni vārdi kā jaunas smaržīgas lapas. Tas pats par sevi ir prieks, kuŗam netīkas garām iet. Un arī ceļā var rakstīt. Tik šai ceļojumā man pa vakariem nepiederēja neviens svabads galda stūrītis. Un tikai še Varšavā es varu uzrakstīt, ko es pēdējās dienās piedzīvoju, staigādams pa posta un skumju pēdām.

Ceļa piedzīvojumus no Druskenikiem līdz Varšavai un pašu Varšavu, šo lepno Polijas skaistuli, kuŗa nenoliec galvu visgrūtākās dienās, es pagaidām atstāšu. Šie iespaidi nezudīs. Ar viņiem ir pilnas manas kabatas kā ar rudens lapām, ko dabas mīlotājs staigādams paceļ, — citu no melnas ratu sliedes, citu no nobāluša ežmaļa, citu lauka malā no dzīviem zaļiem rudzu asniem, — kur nu kuŗo ir uzmetis vējš un kur gadās spert soli. Pārnācis mājā, tas izlīdzina viņas uz galda un ieliek grāmatā. Es negribu apstāties pie šiem iespaidiem no dzīves, kuŗa vēl paturējusi veselu savu ikdienišķo čaulu. Mana ceļojuma nolūks bija redzēt dzīvi tur, kur kaŗš ir salauzis viņas trauku un viņas saturs traģiski izkaisīts guļ starp drupām. Šīs dienas es staigāju kā gar aizbirušu avotu. Ir tik savāds prieks redzēt, kā zemes piki un apdeguši māla gabali tev pie kājām sāk kustēties un pār viņiem izveļas gaismā viegls un svabads ūdens mutulis, kuŗu no zemes dzen augšā kāds nerimstošs pulss.

*

Pruškova ir pilsētiņa verstis 15 no Varšavas. Te ir slavenā Majevska zīmuļu fabrika, kuŗu sagrāvušas vācu granātas, atstādamas veselu tikai ienīsto fabrikas skursteni — visaugstāko vietu Pruškovā, kuŗu prūši par vari gribējuši sašaut. Bet Krupa lielgabali nav

klausījuši vācu rokai. Varbūt, ka viņi vienkārši nav pratuši šaut: skurstenis stāv kā stāvējis. Vācu granātas ir izārdījušas tikai fabrikas sienas un izpostījušas darba ierīkojumu, kas simtiem strādnieku deva maizi. Tur viņš stāv, šis sasodāmais skurstenis, kā neapgāžams pierādījums, ka vācieši kaisa savas granātas pār jumtiem, kas sarga mierīgu ļaužu dzīvi, pār ģēvelēm, kuŗu vienīgais uzdevums ir atspoguļot rīta un vakara sauli un rādīt cilvēkiem, kas iet pa lauku, ka še dzīvo cilvēki, kuŗi šad un tad ceļ acis uz debesīm. Granātu vāciešiem ir daudz, bet viņi šaujot slikti. Še Polijā par to smejas katrs zemnieks, kas apstaigājis atstātās tranšejas un no bedrēm, kuŗas izrok granātas, vērojis, ka vācu lodes vai nu gājušas pāri mūsu ierakumiem, vai plīsušas, izspārdīdamas tikai zemes uz lauka, nesasniedzot mūsu grāvjus. Viņi zin arī to, ka mūsu lielgabali par velti netērē šāvienus. Viņus vada vērīga acs un roka. Un viņu šāvieni neiet garām mērķim.

Oktobra pirmās dienās Pruškovā bija sīvas kaujas. Vācieši atkāpās. Es gribēju redzēt, kāds tagad izskatās šis lielais, skaistais fabriku ciems, kuŗā netrūka pat elektriska tramvaja.

Vēss vakara vējš jau dzēsa pēdējās saules dzirkstis, kuŗas caur retiem mākoņiem vēl kaisījās pa Varšavas ielām. Uzcēlis apkakli, es kopā ar savu biedru, kādu otru latviešu žurnālistu, devos uz Vīnes vakzāli. Tas ir pirmais pasažieru vilciens, kas gāja uz izpostītām vietām. Ļaužu bija daudz, un no viņu izskata nebūt nevarēja vērot, ka viņus vakarā sagaida mājas bez logiem, iegāzti griesti, aukstas gultas un tukši kambaŗi. Viņi bija labi ģērbusies kā arvienu. Varbūt viņi drusku mazāk runāja un smējās nekā vasarā, kad šis pats vilciens veda šos pašus ļaudis no darīšanām gaišā vakarā uz māju. Poļi nerāda savu bēdu. Iedzimts lepnums viņus pavada uz katra soļa. Arī tad, kad soļi logās aiz paguruma. Es brīnos, cik maz uz Varšavas ielām ir nabagu, kaut gan visapkārt drupās guļ izpostīti ciemi. Klejojot pa ielām, tik maz es sastopu iz-

stieptu roku. Posts ir lielāks, nekā viņš atklāti redzams. Ikkatrs vēl cenšas noturēties ierastās dzīves robežās. Bet cik ilgi tā ies? Izstiept roku, lūgt un gaidīt, — cik traģisks ir tāds stāvoklis, ja cilvēks pats nav pie savas nabadzības vainīgs, ja tā ir nākusi pār viņu kā vētra pār koku, kuŗa nolauž un aiznes zarus ar visiem augļiem. Bet daudz traģiskāka ir tā klusā, kautrā nabadzība, kuŗa neklie dziesmu par savu postu, bet, valdīdama rūgtas asaras, kuŗas pret paša griestu kāpj kaklā, stāv ēnā kaut kur nomaļā stūrī, lai garāmģājējs neredz viņas ielāpu, — kamēr dzīve iet viņai garām un neviens nesniedz viņai roku un neviens neaicina viņas līdz jautrā barā uz priekiem un baudu... Acis, kuŗas nelūdz, bet cieš un glabā savas rūpes, var redzēt sejas, kas slīd mums garām.

Vilciens ir pārpildīts. Mēs iespiežamies kaut kur aizdurvē. Vilciens sāk iet. Un milzīgi resns konduktors, kuŗam šī nemierīgā dzīve uz dzelzceļa sen palikusi par nastu, pūzdams nāk iekšā, iet atkal ārā un, biļetes kontrolēdams, spaida mūs no vienām durvīm pie otrām. Tas notiek vagona priekšīnā, kur galva pie galvas stāv tik tuvu, ka ābolam nav vietas, kur nokrist. Mēs visi stenam un domājam: „Ak, kaut tas konduktors tak būtu drusku tievāks!”

Un tā kā mēs visi domājam vienas domas, tad mēs drīz sākam arī runāt. Poļiem ir ļoti ass nacionālais instinkts, ar kuŗu viņi aptausta katru svešnieku: draugs vai ienaidnieks? Viņi ir ļoti atturīgi un labprāt nerunā citā valodā kā vienīgi poliski. Bet šis resnais konduktors izgrūsta visus no ieņemtajām pozām. Kāds poļu pans sāk ar mums runāt.

Vai kungi neesot latvieši? Mūsu valoda stipri līdzinoties leisu valodai. Viņš leisu pazīstot un arī par latviešiem kaut ko zinot.

Tā mēs izmainām krieviski dažus vārdus, kuŗi mums pašiem izliekas kā sveša nauda, kuŗas šai zemē neņem pretim. Mēs priecājamies, ka poļu pans ar tik lepmu un enerģisku degunu un lielām brūnām acīm,

kuŗas runājot šad un tad ātri uzliesmo, nesvieŗ viņus mums atpakaļ sejā: mēs jau nemākam citādi runāt kā tikai krieviski! Vakars tumst. Ēku stūŗi, kas, vilciendam ejot, aizslīd gar logu, ir jau gluŗi melni. Mēs prasām, vai Pruŗkovā ir kāda viesnīca un vai tur varēs dabūt naktsmāju. Polis krata galvu. Nē, viesnīcu tur neesot. Bet viņš zinot kādu restorānu. Tas tagad esot slēgts, un saimniece varēŗot mūs ievietot kādā tukŗā istabā, — ja ne citur, tad uz biljarda galda! Viņš arī braucot uz Pruŗkovu, viņš tur dzīvojot, esot aŗents. Bet nu jau ar visiem darbiem esot miers. Bankas vairs neizdodot aizdevumus, un visi veikali esot apstājuŗies...

Un kad vilciens piestājas Pruŗkovā, viņš draudzīgi uzņemas aizvadīt mūs līdz pazīstamam restorānam.

Ļauŗu drūzma plūst uz staciju, kur tumsu paŗķir daŗas dzeltenas ugunis. Ejot stacijā pie kājām maŗ atsitās ķieŗeŗa gabals. Es paskatos: tur guŗ vesela drupu kaudze. Augŗā ķieŗeŗu sienā, kuŗa viz sārta pret vakara ugunīm, vācu granāta ir izrāvusi lielu tumŗu robu. Zem kājām mums ķirkst ķieŗeŗu drumsļas. Sveika, Pruŗkova!

Varŗavā, 30. oktobrī.

V

Vakars Pruŗkovā

Ugunis nodziest tūliņ aiz stacijas. Tūliņ aiz stacijas sākas pilsētiņa, bet mums nepaspīd pretim neviens apgaismots logs. Tumsā auksti un sveŗi krēŗļojas nami. Polis mūs noved pie kāda namiņa uz stūŗa, uz kuŗa var noŗēgt restorāna izkārtni. Mēs ejam gar aizslēgottiem logiem, aiz kuŗiem nevar manīt ne mazākās dzīvības zīmes. Bet mūsu vadonis zin še visus takus. Mēs ejam caur dārziņu. Zem kājām mums lūst kāpostu kaceni un ļaukst nosaluŗās rudens puķes. Pa zemām durvīm no otras puses mēs ieejam ķēķī un istabā.

Saimniece platā, brūnā jakā stāv istabas vidū un, salikusi rokas uz vēdera, mūs mierīgi un atturīgi ap-

lūko. Bērni pieceļas no galda, uz kuŗa vēl atrodas vakariņu atliekas, un skatās ieplēstām acīm. Mūsu pavadonis saka dažus vārdus pa poliski un pēc poļu ieraduma skūpstā kundzei roku. Mēs gribam būt ne mazāk galanti: mans biedrs sniedz saimniecei savu vizītkarti, uz kuŗas stāv viņa vārds un amats, un es klanos, cik laipni varu. Šai brīdī mēs esam kā divi galanti kaķi, kuŗi met kūkumu, cik augstu var, lai iekrāptos saimnieces labvēlībā un varētu gulēt uz poda vāka. Šīs rāmi uz vēdera saliktās rokas tur mūsu naktsmājas atslēgas. Bet viņa krata galvu un raida mūs prom.

„Nav, nav man neviena kakta, kur es varētu jūs ievietot. Istabas ir izpostītas, tukšas un aukstas. Nav malkas, nav ogļu, ko krāsni iekurināt. Mēs paši sēdam ķēķī, tā ir vienīgā siltā vieta visā mājā.”

Neko darīt. Mans biedrs bāž kabatā savu vizītkarti, es klanos, saimnieces dēls mūs laipni pavada līdz durvīm, un mēs stāvam atkal ārā, naktī.

„Es zinu vienu iebraucamo vietu. Saimniece saka, ka tur vācieši atstājuši visu veselu, nekas neesot izpostīts. Iesim tur,” polis saka. Un mēs sekojam viņam pa tukšām un klusām ielām, uz kuŗām šur un tur kāds logs met bālu gaismas palti.

Auksts vējš grabina apdegušus jumtu skārdus, kuŗi tumšām kaudzēm guļ uz drupām. No liелgabalū trokšņa ir izbīrušas rūtis, un nami ar tukšiem logu caurumiem spokojas gar ielas malām. Šur un tur ir kāds vecs, zemē iegrimis namiņš, kuŗam liелgabalu pērkonī ir gājuši pāri. Skat, ne tikai rūtis veselās, bet pār balto drēbes priekškarīnu, kuŗam spiežas cauri lampas gaisma, karājas viegli sarkani fuksiju ziedi. Dzīve zem šā zemā jumta ir palikusi tāda, kāda bija. Vāciešiem še neienāca prātā meklēt zelta pulksteņus un sudrabkaŗotes.

Arī darbs ir atgriezies šais izpostītās ielās. Raug, logs ir gaišs, un divas jaunas polietes baltās drānās čakli gludina veļu. Šī parādība ir tik savāda un sveša

šai drūmā naktī, un es nevaru viņai ticēt. Viņu drānas ir tik nedzīvi baltas, viņu sejas tik bālas. Ko gan viņas gludina? Vai liķa palagus?

Mēs nogriežamies gar muižas parku, kur aiz mūra sētas vējš šūpo tumšas, vecas koku galotnes. Šai parkā bijuši apmetušies vācieši, un mūsējie ar štiķiem dzinuši viņus ārā no alejām, kurās palikušas tikai asiņu paltis.

Arī aptieka ir apgaismota, un caur glāžu durvīm melnos skapjos var redzēt zāļu podiņus un pudeles.

Zārku magazīnā vēl logs nav ielikts, un pa tumšo robu izdauzītā stiklā raugās ārā balts zārks ar metalla vainagu. Vācieši ņēmuši šē par velti zārkus priekš saviem kritušiem.

Mēs nonākam iebraucamā vietā.

Saimniece ar meitām sēd ķēķī. Miegains kaķis, kuŗu iztraucējuši mūsu soļi, lien gar plīti un atkal apgulstas. Mēs dodam labvakaru, polis runā dažus vārdus ar saimnieci. Viņa cilā dzijas kamolus savā adīkļa kurvī un pat neskatās uz mums. Iebraucamās vietas šē vairs neesot, istabas viņa esot izīrējusi, tā atbild asi un stingri. Viņa negrib daudz runāt ar mums. Mēs ejam ārā. Es vēl paskatos augšā uz logiem, kur caur slēgiem spiežas silta gaisma, un domāju, ka šai namā telpas ir diezgan. Durvis ir aizvērtas tikai priekš nelūgtiem viesiem. Un polis, kā uzminējis manas nojautas, saka:

„Istabas viņai ir. Viņa tik baidās. Ļaudis ir iztraucēti un neuzticīgi. Katru svešnieku viņi tur par vācu spiegu...”

„Jūs varētu palikt pie manis pa nakti, bet man ir tikai viena gulta un nekurināta istaba. Ogļu nav, dzelzceļš nepieved. Mājas ir aukstas. Jūs redzējāt, visi sēd ķēķī,” polis saka.

Mēs ejam atkal gar aptieku, un mums ienāk prātā laimīgas domas. Tur dzīvo aptiekars, intelligents cilvēks! Viņš sapratīs mūsu stāvokli un dos mums vietu, kur galvu nolikt.

Ieejam. Iznāk aptiekars, jauns cilvēks poļu kažociņā, un jautājoši skatās uz mums. Mēs meklējam pa kabatām, viņš gaida, ka mēs dosim tam recepti, bet mēs pasniedzam viņam savas vizītkartes un lūdzam, vai viņš nevar dot mums naktsmāju.

Aptiekars lasa un uzsmaida mums laipni un draudzīgi.

„Ar lielāko prieku es uzņemtu jūs pie sevis, bet visā mājā logi ir izbiruši. Mēs dzīvojam visi vienā istabā,” viņš saka, un mums neatliek vairāk ko runāt.

Mēs izejam ārā. Uz ielas stāv stražņiku patruļa. Aizpleca katram tumšs plintes stobrs. Un ar tumšu balsi, kuŗā runā pati nakts, stražņiki mums uzsauc un prasa, ko mēs meklējam. Mēs atsakām, ka esam avižu korrespondenti un meklējam naktsmājas. Es pats brīnos, cik mana balss atbild gaiši. Mūs neaiztiek, mēs ejam atkal gar parku, kur vējš gumda un loka koku zarus. Kur lai paliek?

Bet mēs nekurnam. Te nu ir tas, ko mēs meklējām: kaŗa posts.

Mēs ejam atpakaļ uz stacijas pusi.

Mēs paejam atkal gaŗām logam, kur divas laumiņas gludina liķautus. Varbūt, ka tās nemaz nav laumiņas, bet divas nabaga strādnieces, kuŗām vaigi nobāluši rūpēs un asarās. Kas to lai izmeklē. Tik ejot gar logu, man atkal top sēri.

„Es zinu vēl vienu vietu,” polis saka. „Tur ir kāds krodziņš. Vienā stūrī vācu granāta izrāva robu: otrs gals ir vēl vesels, tur dzīvo saimnieki. Tie ir labi ļaudis. Es sēdēju pie viņiem krodziņā katru vakaru. Varbūt viņi uzņems.”

Te jau mēs arī stāvam pie šī krodziņa un redzam arī to robu bālā mūŗa sienā.

Mēs ieejam sētā, atrodam ķēķa trepes un atveram durvis.

Saimnieks vestē ar viesiem sēd pie galda, uz kuŗa stāv pudele ar rumu. Krāsniņā sprakst uguns. Tējas katliņš uz plīts murmina kaut ko savā valodā. Bet

ļaudis uz brīdi visi paliek klusi. Saimniece sēd blakus saimniekam un neuzticīgi uz mums paskatās. Bērni spiežas pie gultām. Un šis klusums atraisās tikai tad, kad mēs noliekam uz galda savus dokumentus.

Saimnieks ar viesiem tos vērīgi apskata, tad saka:

„Atvainojiet, kungi, ka mēs jūs tā saņēmām. Tagad ir tādi laiki. Mēs sargāmies no vācu spiegiem. Daudzi krīt sodā, ka pietur neuzticamus cilvēkus. Istaba mums ir, un jūs varat pie mums palikt, ja jums te nav par prastu.”

Varšavā, 31. okt. 1914.

VI

Poļu ģimenē

Ikkatra dzīve nes sev apkārt cietu čaulu. Svešs netiek viņā ar reizi iekšā. Mēs šai poļu ģimenē nokritām kā no gaisa. Robs bija iesists, saimnieks pielēja glāzītes, mēs sadūrām viņas kopā ar viesiem un mūsu laipno vadoni, kuŗš, mēтели novilcis, nosēdās mums blakus pie galda. Šais glāzītēs bija vairāk nekā rums. Tas bija mazs draudzības apliecinājums, it kā mēs šķērsu pār galdu krustiem spiestu cits citam rokas. Bērni nāca mums klāt. Mēs atdevām un izlauzījām viņiem ceļam paņemto šokolādi.

„Tenkuj, tenkuj” (saki paldies), māte teica, un viņi pēc poļu paraduma skūpstīja mums rokas.

Uz galda mums priekšā drīz kūpēja tējas glāzes, un vecais mājas suns, valgām acīm skatīdamies uz sviesta maizēm, piedūra man pie ceļgala savu sirmo purnu. Un kad mēs ēdot sākām griezt un drupināt no Varšavas līdzpaņemto baltmaizi, rū—ū—rū zem pagultes sāka dūkt baloži. Viņu nāsis bija sajutušas baltmaizes smaržu. Viņi arī negribēja no malas noskatīties šai draudzīgā mielastā. Ķēķī ap pavardu bija salasījies viss, kas šai mājā bija dzīvs, un saimniece ar istu mātes instinktu rūpējās par katru.

„Ak, baloži, tie arī gaida drusku!” viņa maigi atgādina. „Nabadziņi šodien nekā nav ēduši. Mums nav baltmaizes. Reiz mums pilsētā bija pieci maiznieki, visi žīdi. Tagad ir tikai vairs viens, polis. Maizi rauj vai no cepļa. Kas grib ēst, jau ap pulksten pieciem rītā stāv rindā pie maiznīcas durvīm kā pie dzelzceļa kases.”

Puika, plati smaidīdams, izvelk no pagultes pa priekšu vienu būri, tad otru ar saviem mīļuliem.

Divi lillā pelēki cukurbaloži, spārnus staipīdami, iznāk no sava būra un dzīvo ap druskām, kuņas es viņiem izkaisu, un divas zilas jumta dūjas.

„Kur tad žīdi palikuši?” es, baložus bažodams, saimniecei iejautājos.

„Ak, žīdi!” saimniece iesaucas un īgni uzmet lūpu. „Tie mums nodarīja daudz posta. Viņi pieturēja vācu spiegos un nodeva vāciešiem ziņas par mūsu kaŗaspēku. Tagad tie visi ir prom.”

Es neesmu judofobs. Bet turu par savu pienākumu atzīmēt šo poļu tautas spriedumu, ko es ceļā dzirdēju no katras mutes. Žīdi ir labi un ļauni, tāpat kā visi cilvēki. Poļu tautas nostāsti raksturo viņus kā ļaudis bez dzimtenes, kuŗi spekulē uz visām varbūtībām.

Saruna pāriet uz kaŗu. Saimniece atdzīvojas. Un stāstot atmiņā viņai uzliesmo visi pārdzīvoto šausmu un briesmu brīži.

Es klausos un apbrīnoju šo polieti, kuŗai trauku lupatas, bērnu auti un saimnieces priekšauti paņēmuši sievietes daiļumu. Stāstot uzliesmo polietes daba un dara dzīvu un skaistu viņas seju un slaiku augumu, kuŗu pastāvīgās dzemdēšanas padarījušas izplūdušu un smagu.

Runājot pie galda tai top par šauru. Viņa pieceļas kājās visā savā spēcīgā augumā, sit roku pie krūtīm un saka:

„Še, še pieci vācu zaldāti salika man virsū savus štikus. Viņi sastapa mani priekšnamā. Vienā pusē bija

siena, otrā šitiki. „Saki, kur ir tavs vīrs!” viņi man uzmācās un draudēja. „Saki taisnību un nemelo, citādi tu mirsi!”

Viņi gribēja manu vīru dzīt uzrakumus mest priekš viņiem, tāpat kā citus. Bet es nodomāju: neteikšu un neteikšu, lai dara ar mani, ko grib. Lai ņem un laupa visu, kad tik vīrs paliek vesels... „Man vīra nav,” es teicu. „Es esmu rezervista sieva.”

„Ko tu melo? Tavs vīrs šorīt agri gāja pa dzelzceļu! Saki taisnību!” vācieši man uzstāja.

Tā bija. Mans vīrs tai rītā tur bija bijis. Un viens to viņiem bija jau pateicis! Es metu ar acīm zēnam pagalmā; tas prata vāciski un bija viņiem par tulku. Zēns apstiprināja, ka tā esot, mans vīrs esot kaŗā. Un viņi atstāja mani mierā...

Ak, kā viņi te rīkojās, šie nelieši! Viņi saņēma dažas sievas ar maziem bērniem un dzina tos pa priekšu savai rindai, lai mūsējie nevarētu šaut. Divas dienas viņi tā gāja pa lauku nosaluši un neēduši. Nakti sievas kā vistas plētušās ap bērniem apkārt, ieņēmušas viņus vidū un sildījušas ar savu miesu.

Citas sievietes viņi paņēma līdz, izvaroja un tad atlaida. Tepat netālu dzīvo G., es viņu pazīstu. Viņas vīrs strādā uz dzelzceļa. Tā arī izcieta šo kaunu...

Pie mums no sākuma viņi izturējās godīgi. Nāca, lika vārīt sev kafiju un maksāja pa markai. Bet tas bija tikai tik ilgi, kamēr mūsējie sāka viņus dzīt projām. Tad sanāca, paņēma cukuru, miltus un visus vīnus un dzērienus, kādi mums bija. Sapakāja, aiznesa un kā izsmieklu atstāja mums piecas markas. Piecas markas! Tur bija mantas par 150 rubļu.”

Un saimnieks rāda mums sauļā dažas sudraba markas un vienu piecu marķu gabalu papīrā. Tas ir viss, ko viņš saņēmis par savu izpostīto saimniecību.

Vēl ir kāda zīme ar vācu leitnanta parakstu. Bet ej nu uz Prūsiju un pieprasi, kas tev nākas. To, zināms, varēs galdā celt tikai tad, kad mūsu kaŗaspēks būs ieģājis Berlīnē. Varbūt tad šīs zīmes kaut kur derēs.

Saimnieks ar mierīgu un skaidru seju bez rūgtuma noglabā šīs vācu piemiņas skapī.

Saimniece taisās likt bērnus gulēt. Ar vienu roku viņa kārto šūpuli, uz otras tur mazu puisīti, kuŗa brūnās acis vēl kā caur miglu raugās lampas ugunī.

„Kad sākās kaujas, mēs sabēgām pagrabā. „Klusu, bērni!” tēvs teica, un viņi klausīja. Un mēs dzirdējām tikai liulgabalu pērkonu... Zeme drebēja un pagrabs arī. Mēs visi bijām klusi un klausījām tēvu. Mēs negribējām, ka mūs uziet satrakotie vācieši. Dievs vien zin, ko viņi mums varēja nodarīt. Es viņiem priekš tam pateicu, ka mēs brauksim uz Varšavu. Pa visu kaujas laiku mēs bijām še. Četras dienas mēs klusi kā pelītes sēdējām pagrabā un klausījāmies, kā baukš liulgabali. Šitas vien, šitas vien tēva neklausīja,” — viņa purina mazo uz rokas, — „brēca, kad tik ienāca prātā... Kad aprima liulgabalu troksnis, mans vīrs izlīda no pagraba ārā skatīties, vai pērkons jau pāri. Iziet: mūsējie klie dz urrā un ar štikiem dzen vāciešus pa ielu. Vīrs ar klie dz urrā un skrien vāciešiem pakaļ, kuŗi bēg, ko kājas nes. Oficiēri viņam saka: „Ko tu skrien? Tev jau nav ieroča. Ej labāk paslēpies, citādi tevi ķers kāda vācu lode...” Otrreiz tepat pie mūsu mājām sāk sprakstēt flintes. Vīrs iziet, skatās, mūsējie visi guļ gar zemi... Ienāk atpakaļ, saka: „Slikti, mūsējie krīt! Jāiet skatīties, vai neguļ kaut kur kāds ievainots, kam vajaga palīdzības.” Iziet, skatās, uz ielas nav vairs neviena zaldāta. Visi piecēlušies un dzen vāciešus tālāk. Viņš, muļķis, nebija zinājis, ka zaldāti krīt gar zemi, kad nāk ienaidnieka šāvieni, lai uguns iet pāri... Tuvojās uzvaras brīdis, liulgabali dārdēja arvienu retāk. Mēs iznācām no pagraba. Kēķī sanāca ievainoti un asinīm noskrējuši zaldāti. Es saplēsu kādu kreklu, kas man skapī gadījās zem rokas, pārsēju viņiem vātis un noliku tur, uz tām gultām.”

Es paskatos uz atsegtām gultām pie sienas, kur bērni taisās iet gulēt, un manas domas dalās starp asiņaino kuŗa lauku un vakara mieru.

„Vācieši rīkojas kā barbari,” saka viens no viesiem, piedzīvojis polis, kuŗš ievainots japāņu kaŗā un 8 mēnešus pavadījis pie viņiem gūstniecībā. „Uzbrauc gaisā un met bumbas uz mierīgiem iedzīvotājiem! Viņiem ir viena alga, kas krīt: sievieši, vai bērni. Kad tik plūst asinis...”

Es klausos šo asiņu stāstu, un atkal manas domas dalās. Māte liek bērnus gulēt. Puisēns, nometies pie gultas ceļos, salicis rokas, skaita vakara lūgšanu. Mātā viņam palīdz un saka pa vārdam priekšā, kur viņam vēl metas. Maigie pirkstu gali, viegli saduroties kopā, dreb no kādas klusas straumes, kas kāpj no viņa mazās sirds pa pirkstiņiem uz augšu. Un manas domas ceļas līdz šai bērna lūgšanai uz augšu, uz skaidrāku un labāku cilvēcību.

Varšavā, 1. novembrī.

VII

Kaujas lauks

Gaišs rīts mūs uzmodināja. Zeltaini saules putekļi birst pāri kuplām sarkanām papīra rozēm uz kumodes un viegli aizkaŗ biljarda galda zaļo tūku, kuŗš stāv mūsu gultai blakus. Aiz vārtiem mūs gaida skaista rudens diena. Visi ir pilni rīta rosmes. Uz bil-des rāmja pie sienas, spārnus saslējuši, tīrās baloži. Meitene sien gludi saglaustos matos, uz kuŗiem vēl spīd ūdens valgums, sarkanu lentu. Zēni skrien iekšā un ārā. Viņi grib mūs pavadīt uz kaujas lauku. Mēs ejam, viņi, čivinādami savā poļu valodā, no kuŗas mēs saprotam tikai vienu otru vārdu, kā zvirbuļi tek mums pa priekšu. Mēs nogriežamies un iznākam uz lauka, kas kā mēle sniedzas iekšā pilsētiņā. Šauras zaļas rudzu sējas aizstiepjas tālu uz ceļa pusi, kas liecas pār lauku un aiziet gar Elenovas muižas parku. Pār rudzu lauku šķērsu cits aiz cita iet bāli smilšu uzrakumi. Vietām lauks ir nomīts kā klons, un tikai rets

zaļš rudzu asns paceļ tev pie kājām savu drošo galvīnu. Tumšas vezumu sliedes iet krustu un šķērsu caur zaļo sēju, kuŗu viegli skaŗ saules putekļi. Rudzi, acīmredzot nebēdādami par vācu papēžiem, grib augt. Nākošu vasaru te šūposies vārpas. Te pie pašas pilsētiņas viņas būs retas, bet tur tālāk būs jau rudzu druva, kuŗā nevarēs vairs pamanīt kaŗa ratu sliedes. Mēs ejam gar uzrakumiem. Pa vienu pusi un pa otru pusi grāvīm ir bedres, kuŗas plīstot izrakušas granātas. Raug, vienā bedrē guļ saplosīta zaldāta soma. Kur ir šis zaldāts pats? Vai viņš ir dzīvs, vai miris? Šur un tur grāvī sniedzas iekšā slīpa šaura bedre: tur stāvējis vācu lielgabals. Grāvji ir tik dziļi, ka viņos var sēdēt un saliecies skriet cilvēks, no lauka neredzams. Viņus izrakuši vācieši. Mūsējie ieņēmuši tos vienu pēc otra, pārsvieduši smiltis no vienas grāvja malas uz otru un apšaudījuši vāciešus no viņu pašu rakumiem. Vācieši bijuši ierīkojušies grāvjos ar visām „kultūrālām” ērtībām. Savilkuši no pilsētiņas pēļus, vieglus sofā, kušetes un ietaisījušies šais smiltīs silti un omulīgi, kā lauka peles, kuŗas tā rūpējas par savu midzeni. Vēl tagad pa grāvjiem visur staipās salmi, kur vācieši gulējuši. Zēni čalodami tek gar grāvja malu un ved rādīt, kur stāvējis pēlis, kur gramofons. Uz pēļa gulēt, šaut un pa starpām uz gramofona uzspēlēt: „O, du mein lieber Augustin!” — tā jau būtu patīkama laika pavadīšana, ja tikai mūsējie liktu mieru. Raug, kur uz lauka pa gabaliņu viena no otras ar diviem, trim šķipeles dūrieniem ātri uzraktas bedrītes ar apgrieztu velēnu priekšā: te ķēdē uz krūtīm gulējuši mūsu zaldātiņi; šāvuši un dzinuši ārā viņus no šīm omulīgām alām. Bet par atkāpšanos vācieši jau iepriekš bija gādājuši. Visi grāvji, kas iet šķērsu pār lauku, satek gaŗā, šaurā un dziļā grāvī, kuŗš, lauztus likumus mezdams, aiziet līdz pat Elenovas parkam, aiz kuŗa sākas mežs. Grāvji vietām pieiet klāt pilsētiņai, kuŗa no otras puses gar dzelzceļa malu stiepjas uz meža pusi, un kā kurmja rakumi tinas gar sētām un na-

miem. Mēs apstājamies un apskatāmies. Rudens saule skaidra, mierīga un skumja, kā svētdiena, kad kapsētā tiek kāds paglabāts, spīd uz namu ģēvelēm, un pilsētiņa kā sūdzēdamās paceļ pret svešnieku savu izķēmoto un sakropļoto seju. Te var redzēt, kā strādājuši vācu lielgabali. Tur augsta sarkana mūra ģēvele, kuŗā iegāzts tumšs robs. Liekas, ka no šī roba vēl nāktu dobjs troksnis, kā no zvēra rīkles, kuŗš tur iekšā apgulies. Tur iegāzts jumts, tur sagrauts stūris. Te mazs namiņš, pār kuŗa balto pieri ir gājusi ložmetēja svina šalts. Šalts, no apakšas šaura, kā vēdekļis atveras un izšķīst uz visām pusēm. Raug, veca, tumša ķieģeļu siena, sārti izkapāta no lodēm. Nami raugās nedzīvi un tukši. Raug, augšā logs ir vaļā, it kā vētra to būtu atrāvusi. Negaiss ir pārgājis, bet viss vēl stāv kā bijis.

Mēs ejam gar grāvjiem un vērojam zīmes no cilvēka likteņa. Tur steigā izrisināta un nomesta guļ grāvī gaŗa asiņaina lupata. Un te uz smiltīm nosviesta norauta krekla piedurkne, pilna smagu sarecējušu asiņu. Tur pārsienamās vates piciņš, tur zaļa zaldāta cepure, kuŗu es rūpīgi paceļu rokā, it kā noņemt to no iemigušas galvas. Tik savādi mani aizkustina šī zīme no mūsu kareivja likteņa, kuŗš te gājis, cīnījies un varbūt kritis par savu dzimteni. Pakausī šai cepurei kāda tērauda skramba ir izrāvusi nelīdzenu robu. Un kā es paskatos uz šo robu, tā es redzu viņā gaišus jaunekļa matus: man neiziet no prāta tas cilvēks, kas šo cepuri nēsājis. Kur šie gaišie mati? Vai tepat kaut kur gaišās smiltīs, vai plivinās, dzenoties pakal ienaidniekam? Atkal cepure. Tāds pats robs izrauts pierē... Ar misiņu kaltās vācu ādas ķiveres mēs vairs neatrodam. Tās, kā vērtīgāka manta, sen uzlasītas. Maksājot līdz pieci rubļi gabalā. Varšavā esot pilni divi šķūņi.

„Tur aizgāja mūs’ bāliņis,

Kur cepures kaudzēm krauj...”

man ienāk prātā vārdi no latviešu tautas dziesmas...

Cik sīva ir bijusi kauja! Aiz uzrakumiem gar dzel-

teno smilšu valni velkas veselas virtenes čupu čupām izsvaidītu papes patronu kastīšu.

Tik bargs izskatās šis lauks.

Te ir šņākušas lodes un skanējušas nāves nopūtas. Un turpat uz smiltīm guļ mazs papīrītis, zaldāta vēstule. Tas ir bijis te pa kaujas laiku un čukstējis mīlus vārdus, kurus rakstījusi zaldātam kāda tuva roka.

Paklausieties tik, viņš vēl tagad tik nozīmīgi čukst: „... un paziņoju, ka tev piedzima maza meitiņa...”

Lietus izbalinājis rindas. Un arī divas bālas asiņu pīles starp rindām ir vairs tikko samanāmas. Papīrītī ir izšauts robs. Varbūt tāpat ir pārsauta sirds, kuŗa to glabājusi...

„Tur palika mūs' bāliņis,

Kur cepures kaudzēm krauj.”

Varšavā, 2. oktobrī 1914.

VIII

Poļu zeme. Kapš zem ozoliem.

Gar šauru un dziļu grāvi, kas kā dzeltens pavediens likumu likumiem stiepjas pa pelēko lauku, mēs nonākam pie Elenovas muižas parka. Veci koki stiepj gaisā savus pelēkos žuburus, ap kuŗiem kā mirdzoši zirnekļa tīkli tinas viegli miglas pavedieni. Pa parka pļaviņu staigā klusa rudens saule. Lielceļš aizgriežas gar parka stūri. Uz viņa likājas strādnieki, nolīdzinādami rakumus. Mēs dodam viņiem dievpalīgu. Viņi paceļ galvu, brīdi atspiežas uz lāpstas, kamēr nopūlētās krūtis lēni izlaiž nopūtu. Tad pārvelk ar roku pār pieri un strādā tālāk. Viņiem būs daudzreiz jāsaulka sviedri un jānopūšas, kamēr izalotā Poļu zeme taps atkal par līdzenu lauku un varēs mierīgi kalpot tam uzdevumam, kam viņu sagatavojušas šīs čaklās zemkopju rokas. Lauki ir izrakāti: neauglīgā smilšu kārtā

ir uzņemta augšā, iekoptā aļamā zeme izpurināta un izkaisīta starp sausām smiltīm...

No lielceļa otrs mazāks ceļš nogriežas uz muižu gar veciem ozoliem, kuŗu stipros, tumšos, muskuļainos zaros vēl karājas retas sakaltušas lapas. Zem ozoliem ir maza noriņa, tur rudens piesaule. Melns krus-tiņš ar divām naglām uz ātru roku sasists no šauriem dēļa gabaliem, kuŗi liekas izņemti no kādas sētas, tūr stāv uz kareivja kapa. Pie krusta piestiprināta no pie-zīmju grāmatas izrauta lapiņa. Uz viņas ar zīmuli rakstīts:

Še dus štaba kapteinis ***

Dievs, glabā viņa dvēseli!

Vējš vēl nav aiznesis šo lapiņu, lietus nav izdzēsis rakstu. Trīs jaunas un vēl zaļas eglītes sarga kapa vietu. Smiltīs iesprausti raud daži barbarisa zari ar gaŗām, sarkanām asarām. Ak, šie skaidrie, smalkie rudens kristalli! Koraļi, ko ūdenslīdējs iznes no jūras dibena, nav skaistāki par barbarisa ogām. Tās krīt no vieglā, likā zariņa kā gaŗi, sarkani asins pilieni. Viņās ir visas gatavības sēras. Nav skaistākas zīmes priekš kareivja kapa!

Varšavā, 3. oktobrī.

IX

Kapa noslēpums

Kamēr mēs stāvam zem ozoliem rudens piesaulē, pa ceļu mums gaŗām pāiet zemnieku bars. Lāpstas spīd viņiem uz pleciem. Kur viņi iet?

„Viņi iet rakt vācu likus,” zēns saka. Uz kuriem? Mēs ietu viņiem pakaļ, bet viņi jau nozūd aiz meža stūŗa.

Poļu zemniekiem ir smagas gaitas. Jāizlābo izpos-tītie ceļi, jānolīdzina grāvjiem krustu šķērsu izvāgotā zeme, jāaprok vācu liki.

Mēs gribam iet zemniekiem pakaļ. Ieejam muižas

pagalmā, kāds zēns mums nāk pretī. Mēs prasām, kur te rok vācu liķus. Viņš rāda ar roku uz parku aiz kungu mājas. Tie racēji aizgāja pa lielceļu. Citi strādā še dārzā. Vācu liķi ir visur. Runā, ka poļu zemnieki šinīs dienās aprakuši 20 tūkstošus vāciešu. Mēs ejam gar kungu namu, kuŗš ar saviem lieliem gaišiem logiem mierīgi spoguļojas saulē, un tikai dažas izsistas rūtis rāda, ka pār viņu dārdējuši lielgabali... Vai vācieši domājuši, ka Polijā viņi tik ieredzēti viesi, vai steigā atkāpjoties tiem nav bijis laika atrast citu vietu, — savus miroņus viņi aprakuši tūliņ aiz kungu nama sienām zem liepām, starp ceriņu krūmiem melnā, irdenā dārza zemē. Tā kā muižas īpašnieks nav gribējis dzīvot tik tuvā draudzībā ar vāciešiem un katru dieņu še raudāt pie viņu kapa, tad viņš liek tos izrakt un paglabāt kapsētā.

Raug, tur viņi guļ pie vaļējām bedrēm, kā kaudzē saslaucītas rudens lapas. Mēteļi ar smiltīm ir sarausti un pārmeti viņiem pār galvām. Pirmais, ko es ieraudzīju, ir šausmīga miroņa roka, kuŗa stīvi izliekusies ārā no drēbju kaudzes. Āda, uz kuŗas vēl vietām ir miesas sārtums, apklājusies zaļiem un svina pelēkiem plankumiem. Pirksti ir uzpūsti, āda pār portīm sagrumbājusies. Tālāk aiz mēteļa stūriem spīd kaili, iekrituši papēži. Tie ir miruši hospitālī un apglabāti veļā. Citi visi apgērbti no galvas līdz kājām kuŗa mēteļos un zābakos. No savazātās drēbju kaudzes raugās ārā kāda seja, kuŗa pievelk mani ar savu kapa noslēpumu. Āda uz pieres un acīm ir zaļa kā izrūsējis vaŗš. Vaigs ir satrūdējis, un manī raugās šausmīga miroņa seja ar sarkani nopuvušām lūpām. Seja, par kuŗu nevar runāt, kuŗu vajag apsegt. Bet nabaga poļu zemniekiem nepietiek liķautu priekš vācu armijas. Zeme gādā par to. Viņa sēdz pār šīm sejām savas smiltis. Raug, uz bedres malas guļ kāds liķis. Melnā dārza zeme pilnīgi ietērpusi viņa seju, uz kuŗas redzama tik tumša mutes bedrīte. Nekā riebīga, ne atbaidoša vairs nav pie šī miroņa. Viņš izskatās kā bruņinieks tumšās

sarūsējušās dzelzs bruņās, kuŗu zeme iesvētījusi ne uzvarām, bet satrūdēšanai.

Es metu vēl skatu apkārt. Uz mēteļiem viz vaŗa pogas. Viss šiem zemes bruņiniekiem ir stiprs un jauns. Un tik savādā kontrastā stāv šīs stiprās, labās lietas ar nevarīgi sakritušām miesām. Uz stīvi izstieptām kājām ar sašļukušiem ceļgaliem ir it kā priekš mūžības taisīti zābaki. Biezās uz augšu vērstās zoles no vienas vietas nodzītas spoži nobertzām apaļām naglu galvām. Vilhelma griba ir likusi tos uzaut kādam mierīgam vācu pilsonim, kuŗš ir kopis savu dārziņu kādā klušā Vācijas stūrī, kur starp zilganiem nokalniem ir tik daudz skaistu baltu pilsētiņu. Godīgs vācu skolmeistars skolā viņam ir mācījis skaitīt kazarmas garā rakstītus patriotiskus pantiņus un ... te viņš gul, starp nobirušām lapām ...

Zem retiem ceriņu krūmiem, pie kuŗu zariem karājas vēl dažas bāli zaļas lapas, bedrē nosvīduši likājas vēl divi poļu strādnieki. Te vēl ir liķi. Raug, zem lāpstu dūrieniem atsvabinās no zemes kāda iesnaudusi roka. Miegs, dziļš miegs ir šai zemē, kuŗu ar liķa smaku strādnieki kaisa mums pie kājām. Miroņi gul cits uz cita.

Mans biedrs pasniedz racējam pār bedres malu papirosus. Viņi atspiežas uz lāpstas un pacel nogurušās sejas.

„Tādu moku! Vai viņiem nebija vietas kur laukā, vai meža malā. Ierakuši, kā spītēdami, te zem pašiem logiem. Lokies nu, kamēr dabū ārā!” strādnieks saka.

Un tiešām, nabaga vīriem ir ko locīties. Viņi sāk atkal rakt. Atrasis rokas, parādās mugura un pleci. It kā izslāpis pēc dziļa miega, tur gul mironis, uz mutes, ieracies ar galvu tumšā, irdenā dārza zemē. Racēji viņu velk un purina aiz kājām, bet viņš nekustas. Galva vēl ir dziļi zem zemes. Kaps ir atrakts pār šauru. Un strādnieki nosvīduši ņemas norakt kapa malu no pašas augšas. Beidzot mironi izvelk no zemes, apmet viņam striķi ap kājām. Strādnieki aiziet no

bedres un ceļ viņu ārā. Viņš nāk tik grūti, ar ieplēstiem elkoņiem viņš turas vēl uz bedres malas, galva sveras atpakaļ kapā. Viņš ir pilns tumšas nāves snaudas, viņš grib gulēt...

Pagaidiet šē zem cerīgu krūmiem mazu brīdi, kamēr saule, uz vakariem iedama, pēdējo reizi slīd jums pāri. Drīz strādnieki atvedīs zārkus. Tur viņi noliks jūs uz smaržīgiem priežu dēļiem, aizvedīs un apglabās kapsētā, dziļi iesvētītā zemē, kur neviens jūsu mieru vairs netraucēs.

Varšavā, 4. novembrī.

KAZACIŅŠ

I

Satikt lāci krūtīs, kad tas iet pakaļ medījuma, ir diezgan briesmīgi. Bet satikt mazu lācīti, kuŗš ar mīkstām lūpām ņem tev auziņas no rokām, kuŗam vilna vēl nav palikusi cieta un asa, kuŗš vēl spēlējas un draudzīgi ņurd un kuŗā tomēr ir jūtams jau liels lācis, tas ir tik jautri. Satikt kazaku zirgā ar pīķi rokā — tev gaŗām iet viegla baiguma šalka, kas nāk no šī vīra spēka. Satikt mazu trīspadsmīt gadus vecu kazaciņu kaŗa mētelī ar īstu un lielu zobenu pie sāniem, tas ir tā, it kā tu nejauši būtu uzgājis uz pēdām „Pasakai par septiņiem kraukļiem” un saticis jaunāko no brāļiem, kas iet meklēt savu apburto māsiņu. Viss izliekas tik iespējams šinī laikā, kuŗš ir palicis par baigu pasaku, kad visas teikas nobāl pret dzīviem varoņiem un kad kā teikās atkal atdzīvojas karaļi, priekš kuŗiem noliecas tautas senā padevībā.

Tas bija Varšavā.

Es ieraudzīju mazo kareivi pie kādas kaŗoku magazīnas loga. Viņš stāvēja un aplūkoja kādu sirmu sibiriešu jērenīcu. Puikam gribējās, ka kāds to viņam uzdāvinātu.

Es redzēju viņu no muguras.

Liels zobens ar smagu misiņa rokturi, kuŗš sniedzās viņam līdz padusei, tam karājās siksnā pār plecu.

Es piegāju viņam klāt un ieskatījos sejā. Tā bija vāja un bāla, kā caur sienu izrauta. Es teicu viņam dažus laipnus vārdus. Viņš paskatījās manī un uzsmaidīja ar savām mīkstām bērna lūpām, kuŗas bija skumji izstieptas un drusku nozilējušas aiz vésuma. Kas man nepatika šai bālā sejiņā, kuŗa bija jau redzējusi nāvi un agri pamodusies no bērna sapņiem, tas bija platais un saspiestais deguns, kuŗš man izlikās mežonīgs un kropls. Tad mēs sākām runāt, es klausījos zēna gaišā balsī, kuŗā vēl bija tik daudz no mātes — un es šo trūkumu aizmirsu.

Es uzaicināju viņu uz kafejnīcu, kur man bija pazīstams kāds kluss stūrītis zem liela apaļa spoguļa zeltītā rāmī, pret kuŗu, skatīdamies pats savā atspīdumā, uz sava būŗa durvtiņas grozījās un rūca zaļš papagailis. Te es gribēju parunāties ar šo bērnu, kas jau staigāja tēva lielos zābakos. Un kad mēs abi tur sēdējām un viņš runāja kā vīrs un kā bērns, tad es vairs nebrīnējos, ka viņš nes zobenu. Ir jau arī mums zēni, kas no trīspadsmītā gada sāk iet pakal arklam un ar sešpadsmito gadu top mājā par saimnieku. Ir sirdis, kas agri sadzird dzīves aicinājumu. Ak, šis laiks, kad kaŗa taure plēš pušu visklusākos gaisus, uzmodina arī mūsu bērnus. Cik ģimnazistu ar pāra rubļiem kabatā žandarmi nenokēŗ dzelzceļu stacijās, kad tie patlaban ir ceļā uz kaŗa lauku. Bet kazaciņš iet uz kaŗu tāpat, kā latviešu puika pakal tēva arklam.

II

Mēs iegājām kafejnīcā un apsēdāmies. Kazaciņš nolika uz galda cepuri, kuŗas oderē, ar diegiem apmestas, bija iespraustas trīs adatas. Kazaciņš, kā jau zaldāts, pats šuva un lāpīja, ja viņam kas ceļā saplīsa.

„Tās adatiņas man vēl no mājas,” puika teica. „Tās man māte iesprauda cepurē.”

„Kā tad tevi māte atlaida?” es viņam prasīju.

„Ko nu māte! Noraudājās un atlaida. Tēvs gāja uz kaŗu. Es taisījos līdz. Tēvs mani ļoti mīlēja un negribēja mājā atstāt.”

Tāda ir kazaku tauta: tēvs ņem savu mazo dēlu līdz briesmās tāpēc, ka viņš to stipri mīl.

„Kā tu nonāci Varšavā?”

„Mūs atlaida atpūtā. Visu laiku mēs bijām kaujās. Es visur turējos tēvam līdz. Mēs cīnījāmies arvienu pirmās rindās. Kaujā nekad nevajaga palikt pakaļā. Jāj tikai uz priekšu, tad paliksi vesels. Bet ja vairīsies un vilksies citiem no pakaļas, tad būsi beigts!” kazačiņš teica.

„Vai tevi neievainoja ne reizes?”

„Nē, tik viena lode reiz izgāja caur segliem.”

„Bet tu izskaties tik vājš un bāls. Vai tu nebiji slims?”

„Nē, slims gan nebiju, bet mēs tikko izglābāmies no nāves. Mēs bijām iegājuši tālu Rītprūsijā. Tur bija kāda pilsēta. Bodes bija vaļā, un tur bija daudz visādu skaistu mantu. Zelta pulksteņi un ķēdes, kas viss tur nebija! Mēs gājām un skatījāmies, un tirgotāji deva, kas mums patika. Bet pa to laiku vācieši bija mūs apgājuši. Viņu bija daudz. Mēs lēcām zirgos un gribējām atkāpties, bet tilts pār upi bija uzspridzināts. Vācieši dzinās mums pakaļ. Mēs dzinām zirgus no krasta ūdenī. Viņi nesa mūs pāri. Ūdens bija auksts kā ledus. Vācieši šāva mums no muguras. Daudzi tur palika no mums. Citiem zirgi neizturēja un nogrima. Citus ķēra lodes. Es maziņš un viegls, mani zirgs iznesa otrā krastā. Mēs jājām visu nakti, kamēr sasniedzām kādu poļu ciemiņu. Tur izkaltējāmies, sasildījāmies un paēdām. Bet kad apskatījāmies, daudzu no mums trūka.”

„Kā tev ir kaŗā, kad ienaidnieks nāk?”

„Kad es dzirdu viņu kļiedzienu, tas ir tik nejauks un svešs, un man ir tādas dusmas, ka gribētos viņus gabalos sakapāt. Bet kad mēs iecērtamies viņu rindās

un sākam viņus kaut un viņi krīt ar asiņainām sejām, tad man dažreiz ir tā, ka es aiz žēluma nevaru noturēties zirga mugurā.”

„Kā tad tu cīnies?”

„Tāpat kā citi. Ar flinti un zobenu.”

„Vai tev pīķis arī ir?”

„Nē. Pīķi tādiem nedod, kas duŗ un raud. Pīķi dod tik tādiem, kas duŗ un smejas. Tie ir lieli un resni. Viņi paceļ vācieti uz pīķa un svieŗ zemē, paceļ atkal un duŗ un smejas, zobi spīd...”

Vai mazais kazaciņš arī izaugs tik liels un tik resns kā šie vīri, kas nes pīķus un duŗ un smejas?

PIE BEDRES

V ecā kungu parkā zem kokiem, kuŗi vēl šad un tad nometa skaidrā rudens saulē pa sīkai zelta lapai, vaļējā bedrē likājās divi poļu zemnieki. Viens spēcīgs un veikls rūtainā parķa kamzoli ar lokanām kustībām, otrs maziņš, sīku seju un melnu, spurainu pērtiķa bārdiņu. Bedrē cits pār citu, uz mutes ierakušies tumšā irdenā dārza zemē, kā spilvenā gulēja vācu līķi.

Viņi bija jāizrok, jāaizved un jāpaglabā kapsētā.

Pelēkos mēteļos un smagos kaujas zābakos, kā kriptuši, gulēja svešie vīri.

„Miegs nāk kā ūdens,” mēs sakām te, augšā.

„Miegs nāk kā smiltis,” čukst tie tur, apakšā, viens otram ar sastingušām mēlēm. Smiltis birst pār acīm, pār ausīm. No smiltīm kļūst pelēkas rokas, kas zem lāpstām parādās no zemes.

Vīrs ar rūtaino kamzoli un nošļukušām ūsām strādā ātri un veikli. Viņš ir gluži bāls — varbūt no smagās liķu smakas, kuŗu viņš elsodams ieelpo ar pilnu muti. Mazais, kā apjucis, mīdās starp miroņu rokām un kājām, kuŗas spiežas ārā no zemes, un vairāk bak-

sta ar savu lāpstiņu nekā strādā. Lielais visur ir viņam priekšā. Raug, zem viņa lāpstas parādās mirona mugura, pleci un galva, kuŗa vēl ir ierakusies smiltīs. Viņš ātri paņem tam aiz ļenganām, novītušām kājām ar sašļukušiem ceļgaliem, kuŗas vēl kā par brīnumu turas lielos smagos kaujas zābakos, papurina, pavelk uz augšu un atsviež mironi uz krūtīm. Satrūdējušā seja līdz pat matu galiem ir ietērpta tumšā dārza zemē, kuŗa izskatās kā sarūsējusi dzelzs maska.

Racējs ātri atrauj mironim uz krūtīm vaļā drēbes. Pret mazo tumšo vīriņu viņš ir pagriezies ar muguru un piespiedis to gandrīz pie pašas bedres malas. Ar kāriem uztrauktiem pirkstiem viņš apgrābsta mironim krūtis, uz kuŗām āda jau metas zaļa. Tad viņš izvelk un apgriež vienu kabatu, otru. Šis kapracis nav mistiķis. Viņu neaizkustina tas dziļais nāves miegs, ar kuŗu ir pilni šie ļenganie, noreibušie locekļi. Viņš groza un svaida tos kā malku. Viņu neinteresē kapa noslēpums. Vienīgais noslēpums, kas viņu pievelk, ir šo mironu kabatās. Tiešām, viņš strādātu daudz lēnāk, ja šiem mironiem nebūtu kabatu. Šīs miesas ir tik novītušas un nedzīvas. Bet kabatās viņiem ir dzīvas un jautras lietiņas, kuŗas nebūt vēl negrib sarūsēt zemē un priecīgi lec ārā no kapa. Raug, puķains kabatas lakatiņš ar sarkanām rozēm, kad racēja tumšie pirksti to kāri izpurinājuši, izlec no kapa malas. Spoža aluminiņa tējaķerotīte tik tīra, ka viņu varētu tūlī likt tējas glāzē. No tumšās ādas somiņas zem vīra pirkstiem ātri atlobās spožs aluminiņa dzeŗamais trauciņš. Vīrs izmet uz kapa malas mazu dzeltenu piezīmju burtnīciņu. Es paņemu viņu rokās un atšķīru, un saule kāri ķer viņas gaišās lāpas. Cik dzīvas un jautras šīs lietiņas, un cik nedzīvi viņu īpašnieki! Lūk, tējaķrote gul smiltīs. Kaut kas žēls ir šai mazā lietiņā. Viņa atgādina kaut ko, kā vairs nav, bet priekš kā viņa vēl vienmēr der. Visas lietiņas viz tik priecīgi, it kā gavilētu par to, ka izbēgušas no kapa tumsības... Vīrs, noliecies pie liķa, pārgriež kādu siksnu un pie-

ceļas ar īsu vācu šķēpu rokā. Viņš izvelk to līdz pusei no maksts uz kapa malas: tumšs tērauds draudoši paspīd un nodziest.

Šis šķēps vairs nekad neies cīņā, kaut gan draudu un spēka viņā ir diezgan.

Šīs lietas ir viss, kas palicis no *cilvēka* šai bedrē.

Dziesmās un lūgšanās, kas pavada mironi pēdējā ceļā, vēl ir kaut kas no cilvēka. Tās ir kā dvēsele, ko mēs vēl šūpojam ar savu elpu, pirms šķīřamies un ļaujam viņai dusēt. Šai bedrē guļ tikai miroņi. Un nakti nevienam māņticīgam zemniekam no viņiem nebūs bail: jo ap viņiem nav mistikas, nav tā baigā noslēpuma, kas tinas ap mirušu, ar seniem lūgšanu vārdiem.

Raug, arī poļu meitenes nebīstas no šī kapa. Spiezdamas lakatus pie mutes un deguna, viņas, šūpodamās pār brūkošo smilšu kaudzi, iznāk uz kapa malas, un viņu jautrās, brūnās acis smiedamās raugās pār bedri uz otru malu, kur, noskatīdamies kapraču darbā, stāv daži slaiki ciema zēni.

IENAIDNIEKS NĀK!

Kas gan nav stāvējis upes malā, skatījies gařām slīdošos vilņos, kamēr rokas, pašam nemanot, saplucina un izkaisa krastā noplūktu ziedu? Kas gan nav uz brīdi sevi aizmirsis un palicis par vilni, kas viegli, kā domas un sapņi, slid caur telpu? Kas nav skatījies vilņos un lasījis viņos savas domas?

Bet var būt arī otrādi. Var skatīties gařām plūstošā dzīves straumē un klusēt un vērot, ko runā pati straume savā krāsū un skaņu valodā. Par nemierīgām upēm, pa kuřām plūst sabangotā dzīve, kaŗa laikā top lielceļi, kad ienaidnieks nāk.

Ko neaiznes upe palos! Tiltus un jumtus, no sienām izrautus balķus, šūpuli, no kuŗa izsviests gulētājs un kuŗu tukšu aijā vējš un saduļķotie vilņi.

Daudz vairāk var redzēt uz kaŗa lielceļa. Visa dzīve, kas gulējusi tur aiz kalniem mierīgos ciemos un pilsētiņās, traģiski sajaukta plūst tev garām.

Mājās katra lieta ir savā vietā. Kāds neredzams cements tur visas šīs lietas kopā. Te uz lielceļa tu redzi tikai gabalus, kas bēgot slīd tev garām.

Pa ceļiem uz V. sāk plūst bēgli. Es sēstos automobīlī un lieku braukt pa šoseju, cik tālu var un cik tālu mūs laiž.

Kā vējš auto nes mani caur ielām. Pirmās bailīgās sniega pārslas aizkaŗ man seju. Zvirbuļi, turpat zem riteņiem celdamies, kā brūni krustiņi sagriežas gaisā un pazūd.

Mēs izbraucam aiz zastavas. Aiz manis paliek pēdējie pilsētas nami. Sākas iztricinātā šoseja, kur akmens vairs nestāv uz akmens. Kaŗš liek drebēt arī šim cietam akmens klonam. Da, da, da, da, iet riteņi. Pa abām pusēm ceļam stāv slaikas un kuplas apses. Šaura bāla debesu strīpa slīd mums pa priekšu caur mēļi pelēko zaru miglu. Bet mēs braucam arvienu lēnāk. Mūs aptur vezumi, kuŗi cits aiz cita dārdēdami veļas mums garām. Ud—du—du—du, dūc automobilis, ar aizardētu spēku izlocīdamies gar nelīdzeno vezumu rindu, kur te gultas kāja, te kumodes stūris no gaŗās dēļu ores svārstīdamies iet mums garām. Viss šais vezumos ir ātri samests un pārsiets. Paši braucēji kaut kā iespiedušies starp apgāztiem krēsliem, starp tumšām paunām, kuŗās ātri sasviesta pelēka nabadzība. Pelēka kā šī rudens diena, kuŗai tomēr vēl ir vieglas baltas paijas — sniega pārslas... Iet gaŗām dēļu ore, gaŗa, kā milzīga sile, līdz malām pilna svaigiem dzelteniem salmiem. Pār izbužinātiem salmu galiem rauģās ārā trīs kailas sieviešu galvas, vējš plucina viņām matus, es redzu aiz aukstuma sarauktas un nozilējušas pieres. Vai viņas nav paspējušas paņemt lakatus, vai lakatos ir sasieta visa viņu nabadzība?

Raug, zemnieka ratēļos kratās divas žīdietes. Aiz muguras viņām apgāzta šujammašīna ar nodilušām

paminām. Atkal mēbeļu vezums: priekšā iespiedies vienā stūrī jauns gumijas koks ar svaigām, zaļām lapām, otrā pusstāvu, atslējusies pret apgāztas kumodes galu — jauna sieviete, un pār lakata malu, ko viņa saldama spiež pie zoda, raugās bēdīgas ebrējietes acis.

Bet nav jau ebrēji vien. Raug, visa poļu ģimene apmetusies starp savām mantām. Uz apgāzta galda, šūpodams kājas pār malu, sēd tirdzniecības skolēns ar sārtiem vaigiem un zaļu cepures atloku un tur uz ceļu galiem puķu podu ar jaunu rozīti.

Tad atkal ore ar dzelteniem rudzu salmiem, no kuriem kā krāsotas Lieldienu olas raugās ārā poliešu galvas, sarkansarkanos lakatos, ziliem raibumiem.

Slīd gaŗām ratu redeles ar sārtām matraču strīpām, redeles, caur kuŗām spiežas saņurdzīti spilveni.

Uz mantu kaudzēm — vesēlas ģimenes. Māte spiež bērnu pie krūts. Citi nozilējušām sejām un apsarkušiem deguniem sēd apkārt. Es redzu rociņas, kuŗas tur sviestmaizes, mutes, kuŗas ēd, — tā ātrāk paiet ceļš.

Uz mantu kaudzēm cilvēku kaudzes! Es saskaītu deviņas galvas, kas šūpojas aiz sasietām krēslu un galdu kājām uz augstā v ezuma.

Divi zirgi velk dēļu platformu, lielu kā danču grīdu. Tur ir kādu divpadsmit lielu un mazu. Un pašā vidū sēd melns sunītis ar sarkanu lentu uz krūtīm. Viņš sēd, pierāvis kājiņas tik nopietni, it kā sajustu visa šā brīža svarīgumu.

Citiem ratiem iet pakaļ govs valgā, citiem zirgs pie pavadas.

Zemnieki ved labību maisos un orēs nekultu no lauka. Viņi zin, ka vācieši nolaupa un aizved labību, arī nekultu. Norok kartupeļus no lauka, aizved kāpostus. Viņi to jau piedzīvojuši.

Bet zemnieku starp bēgļiem nav daudz. Viņi paliek pie saviem pelniem. Bēgļi pa lielākai daļai miestinieki.

Ir ļaudis, kas nevar aizbraukt. Zirgi ir dārgi, un viņus bieži nevar dabūt ne par kādu naudu.

Nabaga sieviete satin bērnu lakatā pie krūts, paņem maizes gabalu kabatā un iet. Ceļā iet viņai garām kaŗa vezumi. Un te par viņu apžēlojas mūsu gādnieks un labdaris — zaldāts. Raug, kur viņa sēd uz vezuma, atspiedusies pret siena klēpi režģī. Viņa smaida. Viņa var braukt un turēt bērnu pie krūts. Bet zaldāts pats iet kājām un rūpīgi ved zirgu pie galvas, gar sadauzītām akmeņu kaudzēm, kuŗas šur tur izbērtas uz šosejas — lai viņš neapgāž šo dārgo vezumu.

Tūlīņ aiz paša vezuma nāk melns kaŗa katls uz divriteņiem. Skārda skurstenis kūp, ēdiens braucot vārās. Pār katlu likstī ir pārkārta spoŗa metalla pavārnīca ar gaŗu kātu. Priekšā pie skurstenīša, uz siena režģa atspiedies, sēd pavārs, zaldāts. Būs ēdiens gatavs, dalīs viņš zaldātiem, dos arī nosaluŗai sievai no kūpoŗā katla.

Varŗavā, 8. nov. 1914.

UZ KAŗA LIELCEĻA

I

Un atkal mums garām plūst bēģļi, vezums aiz vezuma. Veci gāldi, nomelnējuŗas lādes, kas gadu desmitiem gulējuŗas kādā klusā kaktā. Veci ļaudis, kas mūŗu nodzīvojuŗi savā miestā vai pilsētiņā, iet pakaļ savām mantām. Varbūt viņi mēro šo ceļu jau treŗo reiz.

Bet visapkārt izplēŗas mierīgi Polijas lauki. Starp slaikiem apŗu puduriem guļ zemnieku mājas: zaļi nosūnojuŗi jumti un no ārpuses ar māliem apmestās sienas rozā krāŗā. Šur un tur pie šīm roŗainām sienām pievelkas klāt zaļa rudzu druva. Tad liekas, ka Polijas laukos vēl slēpjas daudz dzīves prieka, ko ne kaŗš,

ne vēlāis rudens nespēj aizdzīt. Ceļš iet pret nokalni. Priekšā plata mūra ēka ar savām rozā sienām mierīgi nogrimst zaļā rudzu laukā. Vēja dzirnavas griežas ar tumšiem spārniem, uz kuņiem jūtams lietus valgums.

Un —

tann-tad-rann-tann-tann

nokvēpušā smēdītē ceļa malā skan jautri kalēja āmurs. Tann-tann, viņš sit uz dzelzs. Tad uz laktas gala ar āmuru pieskandina pats savam priekam:

tann-tad-rann-tann-tann.

„Skaties,” es domāju, „viņam pietiek spēka ne tikai kalt, bet arī dancināt āmuru uz laktas gala, kamēr uztrauktie bēgļu bari pa lielceļu iet gaļām.” Arī arājs arī. Divi sirmi zirgi velk arklu, kuņš līdzeni nogulda uz lauka citu pie citas gaļas, treknas un spīdīgas zemes šķēles.

Bet jo tālāk mēs braucam, jo redzamākas top posta zīmes. Šosejas grāvī glūn atstātas šaujamās bedres. Resnās apsēs šur un tur dziļi robi, ko „izgrauzušās” granātas. Pār laukiem stiepjas uzrakumu vīles. Sazēlušās rudzu druvas vidū strādā zemnieki, nolīdzinādami un aizbērdami šaujamo grāvi. Raug, vējdzirnavas, sagrautas un apgāzušās ar salauztiem spārniem, it kā būtu kaujā kritušas. Vējdzirnavas, kas *kritušas* cīņā ar vācu Don-Kichotu, es, gaļām braukdams, domāju. Nāk ķieģeļceplis ar sagrautu skursteni un atkal šaujamās bedres šosejas grāvī.

Ceļa malā guļ krituši zirgi, salauzti rati. Raug, grāvī guļ melns zirgs. Viņa sāni vēl cilājas, viņš elpo. Un divi zemnieku zēni uz papēžiem notupušies sēž pie viņa galvas. Tagad viņiem būtu zirgs, ja tik viņš nesprāgtu nost!...

Atkal uz grāvja malas guļ mokās izstiepta brūna zirga galva. Putas kā balts lakatiņš uz novītušās zāles guļ blakus purnam, kuņas tas izgrūdis ar pēdējo nopūtu. Un izstieptā un jau sastingušā kaklā ir vēl redzama pēdējā vēlēšanās celties kājās un iet...

Nāk B. pilsētiņa. Es lieku apturēt. Uz ielām stāv

vezumi. Pa dubļiem mīnājas zaldāti. Nāk un iet. Visur pelēkie mēteļi.

Šoferis mani iaved tējnīcā, sarkanā ķieģeļu namā, aiz dubļu mīņas, kas te ir trošuāra vietā.

Iekšā ir piepīpēts, tūlī ir jūtami zaldātu zābaki. Uz netīriem, nolietiem galdiņiem kūp tējas glāzes. Zaldāti pūš un dzer. Un balts cukura graudiņš, kuŗu tikai pieliek pie lūpām, kā neiztērējams mūža kapitāls stāv glāzei blakus.

Pār bufeti lielā nomelnējušā koka pakavā, kuŗš piestiprināts pie staba, kas nāk no griestiem, uz neskaitāmiem vadžiem karājas brūnas poļu desas.

Aiz desu riteņiem stāv poļu meitene zilā adītā jakā, ar sārtiem apāļiem vaigiem.

„Vai jums nav bail no kara?” es prasu jaunai tirgus sieviņai.

„Ko tad darīs? Vai tad ies raudāt?” viņa saka un izaicinoši uzmet lūpu. Izstiepj roku un taisās priekš manis noņemt no pakava vienu luņģi. Bet es lūdzu viņai glāzi tējas.

Uz zema soliņa kaktā apsēdusies jauna māte ar diviem bērniem. Viens klēpī, otrs satuntuļots stāv viņai blakus un lepni izstieptām lūpām aplūko mani. Es pieeju viņam klāt ar sauju bonbongu, kuŗas viņš, tāpat izstieptām lūpām, žēlīgi atļauj man iebāzt sava pelēkā mētelīša kabatā.

„Vai pie jūsu pilsētiņas jau kaŗo, ka jūs bēgat prom?” es prasu mātei.

„Nē, lielgabalu vēl nevar dzirdēt. Tik saveda daudz ievainoto, sāka nākt zaldāti. Ko var zināt...”

Priekš pānikas šinī laikā nevajaga daudz.

Varšavā, 9. novembrī 1914.

II

Pilsētiņa

Krēsla jau nolaižas pār apsēm, debess mala top ar vienu tumšāka un smagāka kā vāks. Šur un tur stiep-

jas pretim naktij melns katoļu krusts no ciema pakalnītes. Dažs krusts uz zaļām skujām nosprausta kapa paliek ceļmalā zem apsēm.

Automobilis iet ātri, ceļš ir svabads. Un tur, kur nakts vistumšāk un smagāk spiežas uz zemes, sāk mirdzēt ugunis. Tās nav pilsētiņas ugunis. Viņas deg uz pašas zemes un izskatās kā liesmojošas puķes pie nakts krūtīm. Tie ir zaldātu uguns kuri. Aiz viņiem sākas S. pilsētiņa, apsegusies ar savu dārzu tumsu.

Mēs iebraucam dubļainā ielā, pa kuŗu mīņājas neskaitāmas zaldātu kājas. Visa pilsētiņa smird pēc machorkas. Šī smaka mani aizkustina ne mazāk par rozes smaržu. No rozes nāk prātā jaunība, mīlestība, no šīs machorkas smakas, kas iet pa dubļaino ielu — tauta, zeme, melna maize. Un tauta šinīs dienās ir viss. Viņa nes likteni uz saviem pleciem, un viņu stiprina gabals melnas maizes, ūdens un machorka. Ak, labi, ja viņa vēl ir!

Mēs apstājamies uz tirgus lauka. Tas ir pilns ar vezumiem, un izkāpjot man visapkārt ir ilksu gali un zirgu galvas. Kur tik pagriezies, visur zaldāti. Viņu ir kā pelēkas miglas. Ar viņiem ir pilnas visas ielas, visas sētas, visi laukumi. Katrs, kas tev iet garām, katrs, kam tu nejausi pieduries ar elkoni, ir zaldāts.

Šoferis negrib tālāk braukt: nepietikšot benzīna! „Un tur, aiz pilsētiņas, ir tilti. Nezin, vai laidīs pāri...”

Tas ir tas īstais iemesls.

Es uzmeklēju pilsētas valdi, lai apjautātos, cik tālu var tikt. Stražņiki priekšistabā stāv ap lampu bez kupeļa pie galda un bēdājas, kā tikšot prom. Visi, kas varot, jau aizbraucot. Ormaņi esot dārgi, un šē vairs nevarot dabūt ne par kādu naudu. Ietu kājām, bet kur likšot sievas un bērņus. Iedzīvotājiem esot labāk, tie varot palikt pilsētā. Viņi nē. Ja ienaidnieks ienākšot pilsētā, viņus saņemšot kā gūstekņus.

„Vai tālu notiek cīņas?” es jautāju.

„Kādas 30 verstis. Mūsējie ir ierakušies. Vācieši iet

uz dzīvību un nāvi. N. miestīnā izlaupījuši degvīna noliktavu, sadzērušies, un viņu kolonnas kā *tilti* nākušas un gruvušas pār mūsu uzrakumiem. Nepagūst štiku piespraust pie flintes, ņem štiku rokā un nāk virsū. Mūsu ložmetēji piekususi viņus pļaut.”

„Kā tilti,” es domāju.

Tilti no dzīvu cilvēku miesām nāk un grūst pār mūsu uzrakumiem.

Varšavā, 11. novembrī.

KAĶA PULSS

Krievijas sirds gan ir Maskava. Bet par sirdi, kas dzen kaķa pulsu, šinīs dienās ir tapusi Varšava. Jūs noliekat blakus pulksteni un, kamēr rādītājs apskrien 60 sekundes, skaitāt pulsu. Jūs nezināt, kas miesā notiek, bet pulsa sitieni, ātri vai lēni, jums liek šo to uzminēt. Kā lai zin, kas notiek uz līdzenā Polijas lauka, pār kuķu kāpj un krīt rudens miglas. Miroņi, kas guļ uz atstātiem šaujamiem grāvjiem pelēkos mēteļos un pelēkām sejām, saplūst ar miglu. Kas te skaita kritušos. Kas tur flinti un lielgabala degli, tas neskatās apkārt. Tas kaisa savu svinu miglas gaisā un nedzird nopūtu. Un ir tikai migla, liels veļu laiks, kas iet pār Polijas laukiem. Kad migla paceļas, tu redzi kruvešos sasalušu zemi un miroņus, kas guļ, noliekuši savas sastingušās sejas pie bargās zemes. Kad migla nolaižas, tu redzi tikai līdzenu lauku. Šis lauks ir kā miesa, kuķa pārvilkta ar ādu un kuķā nevar iespiesties un redzēt, kas viņā notiek.

Tad vajaga vērot pulsu.

Varšava ir liels dzelzceļu centrs, kuķi satek viņā no rītiem un vakariem kā lielas arterijas. Šie dzelzceļi ir nerimstošā darbā, ved zaldātus, ved ievainotos. Stacijas ir aizdambētas ar kaķaspēka vilcieniem. Stundām nostāv pasažieru vilciens kādā nomaļā stacijā, kur apkārt ir tikai nakts un mežs, kamēr visu palaiž. Bet

viņam garām cits aiz cita slīd vāji apgaismoti kara-
spēka vilcieni. Pie preču vagonu šauriem lodziņiem
augšā divas trīs bārdainas rezervistu sejas, cieši pie-
spiedušās viena pie otras, elpo nakts gaisu. Varbūt tā
ir kāda zvaigzne, kas ir stāvējusi pār viņa dzimtenes
ciemu, ko zaldāts grib saskatīt pār tumšajiem meža
galiem. Varbūt arī vagonā, šai sarkanā, līdz pat ma-
zam četrstūrainam lodziņam noslēgtā kastē, kur stāv
vīrs pie vīra, ir grūti elpot... Tā šie pulki iet uz
kaŗa lauku. Varšavas tilti nes pāri pār Vislu viņu slai-
kās kolonnas. Viņi iet pa ielām, un ļaužu sejas no tro-
tuāriem pagriežas pret viņiem, un var redzēt, ka daŗa
sirds bez vārdiem viņus līdzjūtīgi pavada. Kazaki jā,
slaiki stipri vīri uz maziem zirdziņiem ar resnām
spalvainām kājām. Viņi nonāk pret pareizticīgo baz-
nīcu, noņem cepures un met krustu pār tumšām vēja
aprautām sejām. Šīs sejas drīz redzēs uguni. Verstis
80 - 90 aiz Varšavas pa miglu staigā lodes un ugunis.
Tur šīs paceltās krūtis, šīs sejas atradīs savu likteni.

Mēs neredzam, kas notiek šai miglā.

Strauji sit kaŗa pulss. Un kaŗa lauks tur tālumā
izliekas kā vāts, kuŗu tīrīt un glābt skrien veselās
asinis un netīras un saģiftētas nāk atpakaļ.

Tu izej rītā uz ielas. Ved ievainotos.

Divi zirgi ved gaŗu vaļēju tramvaja vagonu, pelēka
audekla aizkari sedz uzejamās starpas, uz soliēm ar
pārsietām rokām un pierēm sēd ievainotie. Mazi zēni,
vagonam ejot, uzlec un tekā pa pakāpes dēli, izdalī-
dami ievainotiem papirosus. Tad viņi nolēc uz ielas
un gaida jaunu vagonu. Kāds kungs viņiem iedevis
papirosus, lai viņi šē uz ielas stūrā sagaida ievainotos
un viņiem tos izdala. Ielas zēni, kuŗi varbūt paši jau
velk dūmu, izpilda šo uzdevumu ar lielu nesavtību.

Nāk otrs vagonš. Līdz galvai satīti segās uz nestu-
vēm guļ grūti ievainotie. Sanitāri ar Sarkanā Krusta
zīmēm ap rokām, turēdamies pie siksnām, stāv viņiem
blakus uz pakāpes laipas... Lēni aizšūpojas pa ielu
ar pelēku drānu segti Sarkanā Krusta automobiļi.

Ved ievainotos.

Un naktī, kad namos nodziest ugunis un ielas top krēslainas un tukšas, —ū—ū— caur šo tukšumu gaŗi, žēli dūkdams, iet automobilis. Pār atzveltni slīpi ieslietas divējas nestavas. Satīti segās kā kūnas, kam jāguļ mierīgi un klusi kādu laiku, lai varētu mosties uz jaunu dzīvi, guļ ievainotie. Bālām, uz augšu vērstām sejām viņi aizslīd man gaŗām. Varbūt viņi neredz ne tumšās debess, ne zvaigžņu tur augšā. Viņus ved taisni no kaujas lauka. Un tā katru dienu. Ved zaldātus, ved ievainotus. Pulss strādā drudžaini.

Cīņa ir nopietna. Vācieši no Varšavas dabūja triecienu, bet paspēja vēl aiziet līdz savai robežai ar veseliem spēkiem. Še viņi savienojās ar jauniem korpusiem, griezās atpakaļ un pieņēma mūsu armijas kaujas izaicinājumu.

Notiek nāves kauja. Liktenis ir jūtams miglas gaisā, kas karājas pār Polijas laukiem.

ZIEMAS DIENA UZ KAĶA LAUKA

Sirmā baltā ziemas diena, kuŗa ar viegliem gaišiem eņģeļa spārniem aizkaŗ pelēko nosalušo zemi... Kā es gaidu viņu katru gadu, kad top jau nepanesams zemes kailais vītums. Kā es ticu tad atkal debesīm, kuŗas uz baltām pārslām nolaižas zemē, lai segtu viņas postu! Šogad es pirmo ziemas dienu satiku uz kaŗa lauka aiz Lovičas baltā sarmas vainagā. Viņa bija kā svētbilde ar gaišās sērās noliektu seju vienos dimantos. Tik skaistu un svinīgu es viņu nekad nebiju redzējis.

Tas bija vakar, 14. novembrī. Mēs stāvējām uz kaujas lauka pie nodeguša poļu ciema, kuŗš vēl kūpēja, starp apsarmojušiem kokiem, verstis 3 - 4 aiz Lovičas. Uz atstāta šaujamā grāvja malas kaudzēm guļēja vācu līķi. Viņi bija aizdzīti no ciema un bēgdami

nebija paspējuši aprakt savus miroņus. Verstis 4 no mums, varbūt pat tuvāk, uz tāla līdzena lauka, pār kuŗu šur un tur pamalē karājās saules caurspīdētā miglas gaisā vieglas apsarmojušas apšu birzes, notika kauja.

Bach, bach, badadadach, dārdēja liulgabali, un es redzēju, kā caur vieglo miglu pamalē šāvās gaŗas zelta adatas — ugunis no liulgabalu stobriem. Liulgabalu troksnis gruva kā kalns un, tālu dimdēdams, vēlās caur debesīm it kā caur dobjām velvēm, un caur šo troksni asi un sausi, neapklusdami nevienu sekundi — trak—trak—traktarak, — tarkšķēja loŗmetēji.

Plaisa starp norauto vācu spārnu, kuŗa viens gals atrodas pie Lodzas un otrs netālu no Skernevicim, top arvien lielāka. Vācieši, spiezdami no Tornas puses, par visu varu grib savienoties ar savu norauto spārnu, kā pārcirsts pūķis, kuŗš, izmisumā svaiddāms asiņaino rumpi, grib savienoties ar savu nocirsto astes galu. Bet krievu zaldāts nepiekusdams cilā šķēpu un kapā pūķa miesu, kuŗa asiņodama pamazām raujas atpakaļ uz savas alas pusi. Daŗas dienas atpakaļ vācieši bija pie Loviŗas, tikai verstis 18 no sava norautā spārna. Šī plaisa ar katru dienu top platāka. Tagad vācieši jau atspiesti verstis trīsdesmit no atšķeltās daļas. Pūķis, kā liekas, vairs nerasniegs savu nocirsto asti. Kādus likumus viņa mirstot metīs, vai vīsies ap Lodzu un mēģinās pārraut mūsu kaŗaspēka cieto grezenu, kas viņu no šīs puses ieslēdz, vai kritīs, kur nogriezta, — to rādīs nākošās dienas.

Bet par šo ziemas dienu uz kaŗa lauka atļaujiet man pastāstīt no gala.

Varšavā, 15. novembrī.

I

Ceļā

14. novembrī vēlā miglainā rītā, kuŗš uz namu sienām un sētām meta vieglu sarmu, mēs automobili

aizbraucām no „Brūlova” viesnīcas (senākā sakšu ministra Brūlova pils) ceļā uz kaujas lauku. Mēs bijām pieci ceļa biedri: dzejnieks Valerijs Brjusoys, „Utro Rossiji” kaŗa korrespondents Filatovs, „Novoje Vremjas” — Ksjuņins un „Reč” — Fjodorovs. Mani krievu kolēģi bija ļoti silti ģērbušies: pār sēdot salīkušām mugurām no siltuma uztūkuši kažoki, pār pierēm pārvilkti bašliki, uz acīm drūmas automobilistu brilles. Vaļā tikai mutes priekš jautrām asprātībām un laipniem vārdiem. Brjusoys ir pelēkā kažociņā un bašlikā, bet vai viņš prot bašliku citādi apsiet, vai drēbes citādi nēsāt, viņš izskatās tā, it kā nemaz nebēgtu no aukstuma un būtu gatavs salt tāpat kā putniņi uz sētas. Es domāju, ka tā ir dzejnieka daba, kuŗai nav nekā sveša pasaulē un kuŗai ir tuva arī šī pelēkā bulas diena.

„Diena ir kā radīta priekš tam, lai mēs uzskrietu virsū vāciešiem un mūs sagūstītu,” K. saka, ar roku atvilkdams bašliku no lūpām.

Dažas dienas atpakaļ uz Lodzu bija izbraucis Ļemirovičs-Dančenko, un nebija zināms, kur viņš palicis. Domāja, ka vācieši viņu sagūstījuši. (Tagad ziņo, ka viņš laimīgi nokļuvis Lodzā). Bet neviens negrib domāt par šādām nepatīkamām nejaušībām. Mēs esam gatavi saņemt visu, ko šī diena mums nesīs. Gatavi jau no agra rīta.

„Jau no pusseptiņiem es biju kājās,” F. saka. Bet es pamodos jau pussešos un nevarēju aizmigt. „Braukt uz kaujas lauku,” — šīs domas radīja manās smadzenēs tik daudz neskaidru un nemierīgu tēlu, ka es priekš gaismas jau sāku taisīties un agrāk par nolikto laiku biju Brūlova viesnīcā, kur bija norunāts tikties.

Mēs pabraucām mazu gabaliņu, ar automobili kaut kas notiek, viņš apstājas, un mēs ar visiem kažokiem un bašlikiem paliekam ielas vidū sēdot. Mūsu sajūsma krīt.

„Nu, vēlū laimes,” K. saka. „Lai nu tas notiek ar mums ceļā!”

„Mēs laikam šodien tālāk nebrauksim,” šoferis saka, apskatījis automobili. Dažas skrūves tur apakšā motoram nav bijušas diezgan cieši piegrieztas un ir gājušas vaļā.

Visa rosme un vērība, ko mēs no pat agra rīta esam krājuši, zūd. Mēs vairs neticam, ka mēs šodien kaut kur tiksim. Rīta jautrības vietā iestājas saīgums.

Šoferis nomet kažoku. Viņa slaikais lokanaiss augums paliek vienā ādas kamzoli un biksēs. Viņš metas gulus uz dubļainās ielas, palien zem automobiļa un lokās un strādā ar stangām un āmuru. Mēs stāvam un skatāmies, ka viņam kāds kāju nenobrauc, kuŗas tam, pašam zem riteņiem strādājot, svaids pa dubļaino ceļu. Mēs domājam vienas domas: braukt vai nebraukt?

„Mēs varēsim braukt,” šoferis saka, nosviedzams kastē instrumentus un slaucīdams lupatā ar netīro mašīnēllu nozieķētās rokas. Kāds pakalpīgs zēns, kādi arvienu gadās pie automobiļiem, kuŗi apstājas uz ielas, tīra no dubļiem viņa ādas kamzoli.

Un it kā gribēdams atgūt aizkavēto, šoferis sēstas un svelpj un brauc ar visu sparū.

Nāk kāda omulīga poļu zemnieka ore, kuŗa lēnīgi svārstās uz visām pusēm, un viņas ass gals aizķēras mūsu automobiļa ritenī. Ore sagriežas drusku un brauc tālāk. Mēs paliekam atkal stāvēt. Kaut kas ir saliekts, ritenis ķēras, automobilis neiet. Šoreiz lieta ir nopietnāka. K. zaudē pacietību, ņem uz rokas savu lāčādu un pledu un, neielaidamies ar mums dziļākās sarunās, iet atpakaļ uz Varšavu. Ormaņu šē nav, mēs esam pie pašas zastavas. Pa abām pusēm ceļam gul' miglā iegrimušas tumšas un nabadzīgas nomales būdas. Abiem kungiem kažokos ar plediem uz rokas šīs gājiens varbūt būs drusku par siltu. Bet viņi domā, ka vieglāk tomēr no šejienes tikt kājām atpakaļ uz Varšavu nekā no kādas Polijas nomales, kur miglā gul' izpostīti un atstāti ciemi, no kuŗiem aizbēguši iedzīvotāji un kur ne tikai zirga, pat ne kaķa neatradīsi mājā aiz ierā. Kas būs, ja automobilis sabojāsies

un apstāsies netālu no kaujas lauka? Acīmredzot, šis automobilis ir veca un nederīga lāde, un sēdēt vien viņā nav nekāda prieka, ja nevar braukt. Uz pāra verstīm jau divas katastrofas. Kas būs tālāk? ...

Un kungi aiziet. Mēs paliekam uz ceļa. Šoferis atkal met nost kažoku un, pa dubļiem vārtīdamies, zem automobiļa strādā ar kalnu un āmuru.

Brjusovs ir noguris un bāls. Visu nakti viņš ir strādājis un nav gulējis vairāk kā pāra stundas. Neizdevība padara vēl smagāku šo gurdenumu.

Ceļa malā stāv kāda tumša raganu būda. Pie stenderes tur karājas nabaga kurpnieka izkārtne, uz kuŗas tikko var saskatīt melnu zābaku un dzeltenu liesti. Istabas priekšā, kuŗa nolieta netīrām spīdīgām samazgām, zem loga, aiz kuŗa kurpnieks ar tumšu seju, ādas skotelē, ir noliecies pār savu galdiņu, pie sienas stāv sols. Dzejnieks atsēstas uz viņa un iemieg. Un atkal nekā sveša priekš viņa nav pasaulē. Visa pasaule ir skaista pasaka, un dzejnieks var atslīst nogurušo galvu tikpat uzticīgi un mierīgi pie marmora pīlāra kā pie šīs nabaga būdas. Un es redzu, ka manam ievērojamam ceļa biedram ir kāda skaista īpašība, kuŗa piemīt tikai bērniem un dzejniekiem: uzticība. Uzticība, ar kuŗu viņš iet pretim karalim un ubagam, gaišam vasaras rītam un aklai ziemas bulai, laimei un nelaimei. Šī mierīgā paļaušanās liktenim ceļā ir laba lieta ... Es sēdu pie B. uz soliņa un eju un skatos, kas notiek uz šosejas.

Šoferis lokās zem automobiļa kā tārps pa dubļiem. No smēdītes ceļmalā nāk kalējs ar stangu un āmuru. Viņi liek bomi zem riteņiem un kaļ un vilē. Tā paiet kāda stunda.

Tad šoferis pieceļas no dubļiem un saka:

„Mēs varam braukt. Automobilis ceļā nepaliks.”

Es uzmodinu dzejnieku, kuŗš ir izgulējies miglā pie raganu būdas un paskatās manī jautrām acīm. Mēs sēstamies un braucam. Motors strādā viegli un labi un nes mūs kā vējš caur nebeidzamo apšu aleju uz priekšu.

Mūsu garastāvoklis sāk noskaidroties, un pamazām noskaidrojas arī ziemas diena. Lieli spoži gaismas ezeri, mīksti starodami, izplūst pelēkā miglā, kuŗa, mums redzot, uz lauka, uz mājām un kokiem top par baltu sarmu. Migla aizvelkas gar debesu malu kā zilgans mākonis. Un maigs staru ezers no augšas izplēšas pār mums un nogulstas uz katra nosarmojuša rudzu asna laukā. Šur un tur šai maigā staru miglā karājas baltas birzes kā pasaciņas, zemnieku sētās spīd logi no saules. Mēs iebraucam apburtā zemē.

Varšavā, 16. novembrī.

II

Kaŗa robeŗā

Automobilis iet ar vēja ātrumu. Es varu tikko noturēt cepuri uz galvas un brilles uz acīm. Mums gaŗām iet gaŗas vezumu rindas. Mēs braucam piecas, desmit minūtes, bet vēl arvienu gar vienu malu ceļam kārtīgi rindās cits aiz cita slīd kaŗa vezumi. Katram pār uzkalas malu karājas spainis un zils apdedzis tējas katliņš un vējlukturis ķēdē, kas nakti zem ratiem apgaismo ceļu. Kad kāds kūlains Sibīrijas zirdziņš ar resnām spalvainām kājām satrūkstas un, ar izbiedētām acīm skatīdamies uz automobili, sagrieŗ vezumu sāņus, zaldāts mierīgi patur viņu pie galvas un mierīgi bez pārmetuma paceļ uz braucējiem savu tumŗo, vēja aprauto seju. Es nedzirdu neviena lamāŗanāŗ vārda, kādi pie braucējiem tik parasti un kādus varētu gaidīt šai lielceļa drūzmā. Es apbrīnoju to mieru un kārtību, kas valda uz mūsu kaŗa lielceļa. Kā pelēks pavediens, kas tinas no neredzama kamola, vezumu rinda slīd pār kalnu un aizlokāŗ lejā caur nosarmojuŗām apsēm. Pretim nāķ otra rinda. Tā ir apstājusies un gatavo sev pusdienu. Kūp kaŗa katli. Ceļa malā ap mazu uguntiņu, uz papēŗiem notupuŗies, sēd zaldāti un kaut ko vāŗa melnā katliņā, ap kuŗu laizāŗ

sarkanās liesmas, mezdamas viņu brūnās, vējā nodrūdzējušās sejās vieglu atspīdumu.

Mēs esam kara robežā.

Iebraucam Sohačovā, kur reiz jau biju.

Automobilis apstājas ielu krustā. Mums garām iet ievainotie ar strupām, balti pārsietām rokām. Viņu sejas ir mierīgas un bālas.

„Brāliņi, vai negribat uzpīpēt!” F. sirsnīgi saka. Viņu sejas atdzīvojas, viņi sanāk ap automobili, un mēs sniedzam viņiem papirosus, kuņģus tie drusku pārsteigti saņem un iebāž azotē, tad lēni iet tālāk pa dubļaino ielu.

Es redzu, ka papirosu būs maz. Man ir tāds savāds prieks, pasniedzot papirosu kastīti, piedurties pie ievainoto zaldātuņu pirkstiem, kas no asiņu zaudējuma ir drusku bāli. Man gribas vēl un vēl satikties ar šīm varoņu rokām, kas pašai dziedzīgi cilājušās flinti un štiku par mūsu dzimtās zemes svabadību un laimi. Es eju bodītē vēl nopirkt dažas paciņas, bet te šās mantas vairs nav.

Mēs braucam lejā uz tiltu. Aiz miesta zemām mājām vieglā sarmas sudrabā paceļas sirms pilskalns, no kura slīd uz leju aizaugušu ceļu un iegrimušu vaļņu līnijas. Kā vecs karaļa vainags uz viņa stāv robainas drupas. Un izbrukušie logi ieapaļā sārtā ķieģeļu mūrī izskatās kā robi karaļa vainagā, kur stāvējuši reiz lieli dārgakmeņi. Nāk atmiņā senie Polijas laiki un senas cīņas uz šīs upītes krastiem, kur tagad kazaki, uz kauju jādami, dzirda zirgus. Gaiša un viegla kā zaļš sudrabs, nosalusi un gatava kaut kuņu brīdi pārvērsties par skaidru ledu, slīd Bzura caur zemo tiltu, kas uz pontoniem klusi šūpojas viņas straumē. Mēs ejam kājām pār tiltu. Es skatos ledus skaidrā dziļumā, vai neieraudzīs kaut kur vecu karaļa kroni, ko karalis, valsti pazaudējis, matus plosīdams, iesviedis upes dibenā. Bet caur zaļo ūdeni es redzu tikai zvirgzdus. Straume ir aiznesusi vecā karaļa kroni un nogremdējusi jūras dziļumā, kur gliemeži ar kūtrām acīm viņu

aplūko. Kāds vilnis viņu nesīs vairs augšā? Reiz vecos laikos te bija Lovičas karaļa valsts. Tagad no viņas pazudusi pat atmiņa. Bet tauta savos apgērbos vēl uzglabājusi seno krāsu prieku. Zemnieki un zemnieces, kas ceļā nāk mums pretim, izskatās kā spoži galma sulaiņi, ja ne kā paši karaļi. Platas oranžu krāsas strīpas un šauras zaļas un melnas iet pār apgērbiem no galvas līdz kājām, sākot no sieviešu lakatiem un beidzot ar vīriešu biksēm. Lauks aizdegas no krāsām, kad iet kāds gaŗām. Kā te vajaga izskatīties vasarā, kad gaišā svētdienas rītā caur zaļām druvām šie ļaudis liesmodami iet uz savu „kostjelu”! Oranžu krāsa ir tik tīra, kādu var redzēt tikai uz laba apelsīna un, saulei lecot, uz rīta debesu malas. Tauta pati ar savu krāsu instinktu viņu ir atradusi. Viņai ir pašai savs līdzeklis, tāpat kā mums priekš svārkiem zilā baložu krāsa. Viņas veselās acis šo krāsu var panest. Tā līdz ar dzelteniem ziediem vasarā rotā viņas lauku un ziemas tumsā atspīd pie krāsns uguns.

Šīs senās Lovičas tautas sētas tagad aizsarga mūsu kara spēks no otrreizējas vācu laupīšanas un izpostīšanas.

Mēs iebraucam Lovičā. Sirmos gaisos pār pilsētu paceļas katoļu baznīcas divžuburainais tornis.

Mums top vieglāk un svabadāk ap sirdi, kad mēs paskatāmies uz šiem torņiem, kuŗi tik svabadi paceļas gaisā.

Vācieši ir aizdzīti no pilsētas apkārtnes.

„Bach—bach,” gaisā skan no tāluma apslāpēta lielgabala nopūta, kad mēs braucam pār tiltu.

Verstis astoņas aiz pilsētas notiek kauja.

III

Uz kauju

Mēs braucam caur pilsētu. Kā pelēki vilņi, kas izgājuši no krastiem, visur ir zaldāti. Pār namu verandām un vārtiem plivinās karodziņi, un tas piešķir

pilsētai svētku izskatu. Vai pilsēta svin uzvaru? Vai šodien ir kroņa svētdiena? Nē, te visur apmetušās kara iestādes. Krievu trīskrāsu karogu, ko es redzēju tikai svētdienās, tagad es redzu kara darbā.

Bach, bach, tātumā, kā smagus maisus no pleciem sviežot, elso lielgabali, un zeme dun mīksti un smagi, kā maisiem krītot. Bet pilsētā ļaudis mierīgi iet savās darišanās. Veca poliete savā karaliskā apģērbā pār tirgus lauku dzen govi. Zemnieks nes ūdeni, ko zirgu dzirdīt. Kāds zēns, mūs pamanījis, skrien klāt, uzmetas priekšā uz automobiļa kāpšļiem un stāsta mums kaut ko par vācu liķiem. Viņi guļ kaudzēm tur, aiz nodegušā ciema! „Brauciet pa šo ielu,” viņš parāda, no kāpšļiem nolekdams, dabūjis mazu dzeļamnaudū.

Mēs nogriežamies uz to pusi, no kurienes nāk tāla lielgabalu dunona. Rūtis namos ir izbirušas, gaŗa ķieģeļu sēta otrā pusē, pār kuŗu liecas nosarmojuši ābeļu zari, sārti izkapāta no šāvieniem.

Mēs izbraucam aiz pilsētas.

Bāla upīte kā izrisināts šķidrauts te tinas caur nosarmojušiem laukiem. Ceļš ir pilns ar vezumiem, lielgabaliem un zaldātiem, kas klusās un cēlās rindās dodas uz kauju.

Mēs apstājamies uz tilta, kamēr zaldāts prasa un pārskata mūsu „propusku”.

Bach, badach, dun lielgabali, un pa starpām es dzirdu kādu gaŗu, žēlu skaņu. Kā dziesma un kā nopūta: —ū—ū. Es klausos, vai tas nav telegrafa drātis, bet paskatos — gar ceļa malu nav telegrafa stabu.

„Tie ir šrapneļi,” F. saka un pasmaida. Viņš jau daudzreiz šo dziesmu dzirdējis. Tā viņa skan no tālienes.

Aiz tilta ceļmalā ir mazs sarkans ķieģeļu namiņš, kam durvju priekšā nomīta no neskaitāmām kājām. Te starp zaldātiem uz grāvja malas stāv divi bērni rakstītos poļu kažociņos, skatās zaldātos, kas iet gaŗām, un uzticīgi un ziņkārīgi smaida. Aizstāvji un aizstāvamie!

Manas acis pamana šo bērna smaidu kā dzeltenu puķīti ceļmalā. No šā smaida es paceļu acis uz ceļu. Tur ir klusi un cēli un nopietni. Aiz tilta, automobilim lēni slīdot, mēs iebraucam kā savādā svētdienā. Viss gaiss ir pilns dvēseles — kā baznīcā, kur stāv galva pie galvas un katras lūpas, kā prazdamas, teic kādu lūgšanas vārdu. Es nedzirdu ne skaļu smieklu ne valodu. Bet visi domā to, ko nerunā. Vienas domas par dzimteni. Varbūt dažam viņa rādās viņa mazās mājas izskatā, kur katra vietīņa viņam mīļa, dažam kā visa neizmērojami plašā Krievija; bet visi iet aizstāvēt viņu ar vienādu mieru un nopietnību.

Caur nosarmojušo apšu aleju klusi slīd uz priekšu štiku mežs. Neviena zobens nežvargst, neviens dzelzītis neskan. Zaldāti ir jozušies uz kauju cieti un labi. Viņi nerunā, runās ieroči.

Mēs slīdam. Pa kreisi ceļmalā sudrabainos apšu pučuros parādās te nokvēpis krāsns stūris, te apbrucis skurstenis. Te ir stāvējis kāds poļu ciems. Tas ir viss, kas palicis no viņa pāri. Drupas kūp, dūmi kāpj uz augšu caur nosarmojušiem zariem skaidrā ziemas gaisā it kā no šausmīga ziedokļa. Un štiki tumši slīd viņiem gaļām.

Raug, kur starp drupām gul sadedzis zirgs, nogrudušām kājām. Tur tālāk var pamanīt apdegušus mīroņus. Te kādā mājā bijis vācu hospitālis. Ciems aizdedzies no liелgabalu uguns, viņi nav paspējuši iznest ievainotos, un tie sadeguši līdz ar lazareti. Tā stāsta zaldāti.

Mums pretim gar ceļa malu nāk ievainotie. Parādās zaldāts ar ievainotu roku. Caur pārsējumu vēl spiežas asinis. Viss mēteļa stūris ir noskrējis ar asinīm.

Mēs apturam automobili, un tik vienkārši ar kreiso roku viņš saņem papirosus. Par savu vainu viņš nemaz nerunā, bet viņa seja ir dzīva un svabada. Viņa loze ir jau kritusi, viņa liktenis izšķīries: viņš ir bijis kaujā un ievainots...

„Vācieši bija ierakušies, mēs gājām pa klaju lauku,”

viņš saka... Tad otrs zaldāts iet mums garām, viņš nes pār pleciem flinti, štikas viņam ir saliekts gluži liks.

Kur viņš to salieca? mēs sev jautājam. —

Varšavā, 18. novembrī 1914.

IV

Kaujas lauks

Mēs ejam pa atstātu kaujas lauku. Sasalusī zeme izkapāta papēžiem, lodēm un zirgu pakaviem, un smiltis put, kur bija valgi zaļš maurs no rudzu asniem, kādu vēl var redzēt visur ceļmalā, kur nav gājuši pāri kaŗa soļi. Saule, uz vakaru grimdama, it kā piemiegtām acīm skatās caur sudraba birztiņu, kas rāmā bezvēja gaisā pār sabrukušiem skursteņiem un melniem ēku pamatiem stiepj baltas klusas galotnes.

Lauks lēzni kāpj uz vakariem. No birztiņas līdz ceļam sārtā vakara spožumā iet nelīdzena uzrakumu vīle. Tur ir atstāts šaujamaiss grāvis. Un kā šacha figūras pēc beigtas spēles tur uz grāvja malas kaudzēs guļ vācu liķi. Viņus visus padara vienādus pelēkais zaldāta mētelis. Visi šie strādnieki, zemnieki, tirgotāji, amatnieki un kantoristi ir kājnieki. Šacha partijā ir tikai 8 kājnieki un, uzmanīgi spēlējot, pāiet stundas, kamēr viņi tiek sisti. Šinī kaŗā cīnās miljoni šādu pelēku kājnieku. Pusei vai vismaz trešai daļai no viņiem jātop sistiem, lai varētu teikt: partija ir galā! Pie mām kājām guļ kāda vācu zaldāta seja ar tumšu kopu bārdu, kuŗu sarma savijusi vieglos baltos gredzenos. Augsta inteliģenta piere noliekusies uz kruvešiem, sastingusi tāpat kā zeme no pirmās ziemas salnas. Šī piere, bez šaubām, ir skaistāk dreijāta kā šacha figūra, lai tā būtu vai no dzeltena ziloņa kaula, nemaz jau nerunājot par viņas iekšējo saturu, un tomēr — cik bezgala mazvērtīgāka viņa ir priekš šā kaŗa likteņa par mazu figūriņu šacha spēlē! Bet šē nevar

stāvēt un domāt... no birzes vēsma nes siltu, sāju gruzduma smaku, no liķiem kāpj asiņu smaku, un man uz brīdi aizraujas elpa. Es pagriežos ar muguru pret vēju un lēnām eju gar aizsargu grāvja malu. Pa kājām mētājas cauras ķiveres, telādas raņicas, alumīnija ūdens pudeles, nokvēpuši katliņi ar kartupeļu putras paliekām. Pelēkās kaudzēs, sasviesti cits uz cita, apsarmojušiem matiem un dzeltenām, salā sastingušām sejām guļ miroņi. Drēbes uz krūtīm viņiem ir vaļā, un visapkārt izkaisīti guļ tūkstoš skūpsti un labdienas — vēstuļu lapiņas ar asiņainām malām, kuŗas marodieŗi, pārmeklējuŗi kabatas, nomet atpakaļ uz krūtīm un zemē. Es paceļu šos papīriŗus, kuŗi tāpat sastinguŗi salā kā ŗie miroņi, noslauku ar cimdu sarmu no rindām un lasu: „Tausend Küsse von deinem dich liebenden Mäuschen...” Ŗais vēstulēs, ko raksta vācu zaldātu sievas un māsas, nav kaŗa domu. Te ir tik rūpes par to, „ka tu vesels paliec,” domas par dzīvi, — „ja tu vesels paliec... Vai tu esi saņēmis paciņu, kuŗu es tev nosūtīju?... Vai tu dabūji lūgŗanu grāmatiņu, ko mācītājs man priekŗ tevis iedeva?” Ŗo lūgŗanu grāmatiņu, kuŗai vācu sieviete bailēs par sava vīra likteni pieķeras kā talismanam. Un kamēr vācu lielgabali bez bēdu sagāŗ baznīcu torņus un vācu huŗāri poļu kostjolos pie altāŗiem baŗo zirgus, vācu sieviete ķukst naīvus lūgŗanas vārdus: Dievs lai tevi sarga! — Dieva Tēva roka lai tevi glabā ienaidnieka zemē! — Arī ŗie vārdi ir mazi talismani, kuŗus vācu sieviete sūta uz kaujas lauka. Un nevar saprast, vai vācieŗi ir tik neticīgi, vai viņi tikai nicina sveŗas tautas svētumu... Es paceļu mazu melnu „Lauka dziesmu grāmatiņu”, ko kāds papēdis ieminis zemē. No purinu smiltis no lapām, ŗķīŗu un lasu: „Ak, kaut man tūkstoŗ mēles būtu...” Es pazīstu ŗos vārdus un saprotu. Ak, tūkstoŗ mēles priekŗ dziesmām un lūgŗanām, kas ceļ krūtis uz augŗu kā salds tvaiks! Kāpēc tad jūs nerunājat ar ŗīm tūkstoŗ mēlēm, bet liekat skanēt tūkstoŗ lielgabaliem? Kāpēc jūs negribat vairs

būt eiropieši, bet gribat būt tikai vācieši, egoistiska un šaursirdīga slaka, priekš kuŗas citām tautām vajaga pazemoties un vergot, kā septiņsimt gadu vergojuši mūsu tēvi... Kā sarunādamies, es eju gar mironiem un ieskatos viņiem sejās. Daža seja, mokās pārvērsta, paskatās manī atņirgtiem zobiem. Cits gulmierīgi kā iemidzis, vaigu nolicis uz zemes. Var redzēt, kā mirst. Ievainojumi galvā atnes vieglu un ātru nāvi. Kam lode izgājusi caur galvas kausu un izsvaidījusi smadzenes, tas gul ar mierīgu un smaidošu seju.

Pār uzrakumu smiltīm karājas brūnas asiņu paltis. Šur un tur grāvī es redzu kādu samītu jērenīcu. Mūsējie ir dzinuši vāciešus no grāvja ārā ar štiķiem. Es eju uz lauka pusi. Visur grāvja likumos gul mironi ar apsarmojušiem matiem. Es eju gar viņiem bez bailēm un riebuma. Te, kur notiek nāves plauja, man pret viņiem ir tāda pati sajūta kā pret labības kūļiem uz lauka. Tuvu, tuvu pamalē dārd un darkš plaujmašīnas.

Bach, bach bada—da—dach, dun lielgabali. Gaiss nopūšas un brūk kā kalni, dunoņa atbalsodamās iet tālu, it kā caur neskaitāmām velvēm. Un caur dobjo dunoņu, ne uz brīdi neapklusdami, asi un sausi trakšķ ložmetēji: trak—tra—ra—rak, trak—tra—ra—rak, kamēr pār šo tērauda sprakstoņu grūst pāri atkal jauni gaisa kalni, kuŗus debesīs gāž iekšā lielgabali.

Bet vakars ir tik brīnišķī gaišs, ka gribētos smaidīt, ja sirds varētu atbildēt uz gaišās dabas smaidu. Lauks no uzrakumu vīles slīd lēzni uz vakariem, pār viņu mirdz viegla balta sarma, caur kuŗu vēl spiežas cauri rudzu maigais zaļums. Pār lauku gul smalks caurspīdīgs tvaiks. Pa labi šur tur, it kā gaisā pakārtas, spīd baltas birzes, pa kreisi zem pašas saules, kuŗa vairs nav augstu, šai zelta miglā iesnauudies kāds zemnieku ciems.

Bach, bada—bach, dimd lielgabali, un gaŗas zelta adatas viena pakal otrai pamalē gareni iet caur miglu. Tās ir ugunis, kuŗas no lielgabalu stobriem iet pakal

šāvieniem. Uz ceļa, miglā nozuzdami, guļ tumši vezumu punkti. Un mezdami likumu pa sudrabaino lauku, jāj cits aiz cita melni jātnieki. Viņi izskatās gaišā tālumā kā pasakainas ēnas.

„Urrā—ā...” es stāvēdams dzirdu. Sauciens noshkan pār gaišo lauku kā meldija. Viņā nav nekā mežonīga. Vai to nodzēš tālums, jeb tā arī ir tikai īsa spēka meldija, ko uzbrukumā sviež gaišā mūsu varoņu krūtīs?

Mūsējie iet štiku uzbrukumā. Es klusi novēlu viņiem laimes. Tad mēs pa vakara krēslu braucam atpakaļ uz Varšavu.

Varšavā, 20. novembrī 1914.

SAPŅOTĀJS

Uz ielas bija priekšpavasara putenis. Vējš stūma gājējus un ormaņu kulbas šķērsām pār ielu un ietina visu sniegā. Grūti bija noturēties taisni. Man iztrūka mētelim poga. Vējš dzina man sniegu aiz apkakles, un es biju spiests uzmeklēt savu draugu, skroderi Padomu.

Es nogriezos likā šķērsieliņā un iegāju sētā, kuŗa bija šaura un tumša kā aka.

Tur blakus melnam durvju caurumam bija Padoma darbnīcas logs.

Bija ap septiņiem. Palīgs ar zēnu bija aizgājuši, un es atradu Padomu darbnīcā vienu pašu. Viņš sēdēja, sarāvis zem sevis kājas, uz adatām saskrāmbāta egles galda un šuva.

Diena sāka dzist, un lampa bez kupola, kuŗā sīkdama dega smirdoša petroleja, cīnījās ar dienas gaismu, kuŗa vēl zilgani lējās logā. Vismīlākās Padomam ir šīs zilās rīta un vakara stundas, kad lampas gaisma cīnās ar dienu. Tad viņš labprāt runā ar draugu, vai sēd viens pats un klausās sapņos, kuŗi kā gaisma no

tāliem ziliem laukiem spiežas iekšā pa logu viņa nabadzīgā darbnīcā un priekš kuŗiem tanī brīdī atveras viņa rūpju nomocītais prāts.

Kad es iztraucēju viņu ar jautru labvakaru, Padoms uzvilka ciešāk brilli uz acīm, kuŗa šujot bija noslīdējusi viņam uz paša degungala, un uzsmaidīja man ar savām plānām bālām lūpām.

Es nometu viņam mēteli uz ceļiem, apsūdzēju trako pavasara vēju un lūdzu, lai piešuj man iztrūkušo pogu.

„Nez, vai man tāda būs,” Padoms teica un domīgi paskatījās zilā logā. Tad viņš pievilka sev klāt pogu vāceli un sāka rakāties pa to. Tur bija tik daudz pogu, kuŗas bija krājušās vācelē nezin no kādiem laikiem. Man likās, ka Padomam viegli būtu atrast tur priekš manis ne tikai vienkāršu mēteļa pogu, bet īstu laimes pogu, kuŗu piešujot top bagāts un laimīgs, bet Padoms meklēja un nevarēja atrast. Nodūris galvu, viņš rakājās pa vāceli, šad un tad pavērdamies logā. Un es redzēju, ka tā nav vis poga, ko viņš meklē, bet kādas domas, kuŗas viņa smadzenēs bija iekustinājusi zilganā vakara gaisma. Beidzot viņš bija atradis brūnu mēteļa pogu un uzmaucis to uz adatas. Viņš domīgi un drusku svinīgi noskatījās, kā tā pa izstiepto pavedienu nolaidās uz mana mēteļa stūŗa, tad sāka runāt.

„Vai zināt, kad atnāks vasara un beigsies tas karš un visur pasludinās mieru, tad visiem cilvēkiem vajadzētu saiet uz viena lauka — uz liela gaiša lauka — un noturēt lūgšanu, pasaules lūgšanu, tāpat kā tagad ir pasaules karš. Un ka visi sadotos kopā kā brāļi un ka nebūtu pēc tam vairs ne kaŗa, ne vaidu, ne asins izliešanas. Kādēļ tad tagad kaŗo? Lai dabūtu visus cilvēkus zem vienas varas. Bet varai cilvēki nepadosies. Ko zobens būs savienojis, to zobens atkal izšķīrs. Kas būs uzvarēts, tas krās naidu un domās, kā atriebties. Un kaŗš un vaidi nekad nebeigsies. Es domāju, ka cilvēkus var savienot tikai lūgšana...”

„Jā, bet kur būs tai lūgšanai vārdi?” viņš, pats apraudamies, teica un, kā nokaunējies, nolaida apsarku-

šos plakstiņus. Tad klusēdams cieti un cītīgi vilka dūrienu pēc dūriena.

„Visi vārdi, kas cilvēkus varētu vest kopā, jau ir izrunāti. Nekas nav līdzējis. Ļaudis rij cits citu tāpat kā zivis ūdeni. Un kaņi top vēl niknāki un asiņaināki kā senāk. Vajadzētu pavisam jaunu vārdu! ...” Paldoms teica un padeva man salāpīto mēteli.

„Ak, draugs, ja es būtu liels dzejnieks, es uzrakstītu vārdus šai pasaules lūgšanai, pavisam jaunus vārdus. Tie uzziedētu visur kā puķes uz lauka, kā mazas ziedoņa dvēseles. Un visiem atvērtos acis uz gaišāku un labāku cilvēcību. Bet es esmu tikai nabaga feļetonists, kas klejo pa ielu, meklēdams sīkus un niecīgus vārdus rītdienas feļetonam. Tad pavasara vējš krīt man krūtīs un izrauj mētelim pogas. Un man ir tikai viens izdevums vairāk uz rītdienas rindām,” es teicu un atstāju veco sapņotāju.

LIENAS ROZE

„**V**ai tētis drīz būs mājā?” mazais Andris prasīja, spiezdamiies mātei pie ceļiem un tīdamiies viņas priekšautā.

Māte turēja priekš acīm papīra lapiņu, kuŗa viņas rokās viegli drebēja: tā bija vēstule no kuŗa lauka, kuŗu nupat kaimiņš, no pagasta nama nākdams, viņai bija atnesis.

Mazā Andŗa tēvs, Lazdupju saimnieks, bija kuŗā. Kad viņš projām gāja, tad visi runāja: „Nu, kuŗš jau ilgāk nevilksies kā līdz svētkiem. Vācieši ilgāk nevar kuŗot. Viņiem drīz pienāks bads.”

Un kad, projām braucot, Lazdupju saimnieks kalnā aiz mājām lika apturēt zirgu, nocēla puiku no ceļiem, noskūpstīja un atdeva to mātei, kuŗa, pie ratu malas turēdamās, klusi, ar nevarīgiem soļiem nāca līdz, tad viņš vēl neparasti skaļi un droši teica:

„Uz Ziemas svētkiem jau būšu mājā. Tad jau vācietim vairāk negribēsies.”

Un tikai tad, kad zirgs no kalna sāka skriet, kad, pār Lazdupi pārbraucot, nodimdēja koka tiltiņš un visapkārt vairs bija tikai drebošas lazdu lapas, aizbraucējs klusi izlaida no krūtīm nopūtu, kuŗa kā akmens bija vēlusies līdz no kalna un kuŗu te lejā viņš vairs nevarēja noturēt. Nu Ziemas svētki bija pagājuši, februāŗa puteņi jau bija atnesuši pirmo pavasara nemieru, un gar jumtiem saules dienās virknējās gaišas lāsas, — bet tēva vēl nebija mājā.

Ilgāku laiku no viņa nebija nekādu ziņu. Tās dienas Liena dzīvoja bez prieka, bez gribas, kā pamirusi. Tagad atnāca šī lapiņa. Tur bija liktenis un sāpes un prieks, — tur bija tik daudz! Neskaidri ar zīmuli rakstītie vārdi viņai lēkāja gar acīm, un viņa nedzirdēja, ko puisēns teica. „Vai tētis būs drīz mājā?” puisēns raustīja viņu aiz priekšauta. Un kad tā paskatījās uz viņu, tad viņa ieraudzīja tā zilās acis, kas gaiši un jautājoši vērās viņā pa lapiņas apakšu, pašas kā gaišs jautājums.

„Būs, būs,” māte teica un vilka viņu pie krūts. Pirmais prieka uztraukums viņai jau bija pārgājis, un viņa varēja jau vēstuli lasīt. Vīrs rakstīja, ka viņš viegli ievainots rokā un atrodas Grodņas slimnīcā. Ja varot, lai braucot viņu apmeklēt.

*

Liena taisījās ceļā.

Viņa izcepa kviešu plāceni un pati ar roku sakūla svaigu sviestu. Labs šķiņķis, daži sārti ziemas āboli, medus, jaunas zeķes un balta veļa, — dāvanu sainī, ko puisis atgāzies iznesa un ielika kamanās, bija no katra stūrīša mājā kaut kas, par ko ievainotais varētu priecāties, kas viņam atgādinātu atstātās dzīves bagātību.

Un kad viss jau bija gatavs un puisis jau otrreiz ienāca istabā ar pātagu rokā un gaidīja pie durvīm, Liena saģērbusies vēl uztraukta grozījās pa istabu, un

viņai likās, ka vēl kā trūkst, ka viņa kaut ko ir piemirsusi.

„Ak, es jau gribēju Reinim pateikt, ka roze ir izplaukusi!”

Viņa piegāja pie loga, kur stāvēja jauna rozīte ar tikko izplaukušu sarkanu ziedu. Viņa nogrieza to un nosarka kā meitene. Kad Reinis bija mājā, viņu dzīve bija tik aprasta un vienkārša. Aprasta bija arī mīlestība, priekš kuŗas nevajadzēja vairs neviena jauna vārda. Nu Reinis bija kaŗā, tik tālu prom, un Lienai likās, ka viņai vajaga citu vārdu. Un citādas bija tapušas arī viņas jūtas. Viņa bija apjukusi kā meitene, kuŗa iet uz satikšanos.

„Labāk aizvedīšu viņam pašu ziedu,” Liena domāja, ietina rozīti nēzdogā un rūpīgi noglabāja azotē. Nu varēja braukt. Trešā dienā viņa bija Grodņā. Bet Reiņa slimnīcā vairs neatrada. Taisni tai dienā, kad viņa bija izbraukusi no mājas, Reinis bija izrakstīts no slimnīcas un iestājies atpakaļ pulkā.

„Bet kur ir viņa pulks?” Liena prasīja ārstam, valdīdama asaras, kamēr sirds viņai tumši sita krūtīs.

„Pulks ir projām, uz pozīcijām,” ārsts teica.

Viss tas nāca tik piepeši. Lienai likās, ka viņu nevēlīgi māna, bet sirmais ārsts izskatījās tik nostrādājiem un vienaldzīgs, ka viņa saprata visu.

Viņa paņēma kukuļu nastu un, noliekusies pār to, klusi raudādama, izgāja.

Bet viņa negribēja braukt uz māju, Reini neredzējusi. Tik daudz viņa bija atnesusi sevī līdz priekš viņa, viņa nevarēja vairs griezties atpakaļ. Viņa gribēja to redzēt dzīvu vai mirušu. Un bija tā, it kā Reinis viņu sauktu. Ejot pa ielu ļaužu drūzmā, viņa piepeši dzirdēja savu vārdu. Viņa atskatījās. Visapkārt bija tikai svešas sejas. Reiņa balss viņai spokojās ausīs.

Viņai vajadzēja tikt uz pozīcijām. Viņa runāja ar zaldātiem, staigāja pa štābiem, apturēja uz ielas ofi-ciērus, lūdza un prasīja, kur Reiņa pulks. Un viņai

izdevās izzināt beidzot, uz kuriem viņš bija aizgājis.

Ir liktenis, kas cilvēkam visur stājas ceļā, bet ir arī liktenis, kas izplēš savus spārnus un viņu nes. Ka viņu nes un ka viņa sasniegs mērķi un nonāks pie Reiņa, to Liena saprata, kad sēdēja kaņaspēka vilcienā starp zaldātiem, kuņi brauca uz pozīcijām, un dalīja starp tiem savas ciema karašas. Ikkatrs zaldātnis viņai bija tuvs. Ikkatram bija Reiņa liktenis. Un šī sieva, kas drebēja par sava vīra dzīvību, starp viņiem bija kā dzīva atmiņa par sievām, mātēm un līgavām, kuņi viņi nesa kaujā līdz. Viņi palīdzēja tai kā varēdami. Vezumnieki sēdināja viņu uz saviem divričiem. Rotas pavārs vilka priekš viņas labākos kumosus no katla. Kuņš gan no šiem zaldātiem nebija ciets kaņavīrs? Bet zem pelēkiem mēteļiem ir tik daudz cilvēcības, ka tā bieži spīd cauri cietām šuvēm. Mazie pelēkie zaldātni, kas piepildīja šosejas un ceļus, Lienai likās kā pazemīgi strādnieki, kā skudras, kas skrien lāpīt savu izpostīto pūli.

Vezumu rinda nāca arvien tuvāk pie kaņalauka. Aiz kalna tālumā jau smagi nopūtās liелgabali.

Vakarā Liena ar vezumniekiem nonāca pilsētiņā, kur stāvēja tuvākās rezerves.

Viņa atrada kaktu un glāzi siltas tējas iebraucamā vietā, kuņa bija pilna ar zaldātiem. Visu nakti pār pilsētiņu plandījās liелgabalu rūsa, logu rūtis klusi drebēja no šāvieniem. Kauja vēl nebija galā. Pret rītu troksnis pamazām aizvilkās un nogūlās kaut kur kā tāls pērkons. It kā mākonis aizgāja viņam priekšā, un Liena iemīga sēdus uz sola, atspiedusi galvu pret sienu.

Naktī kauja bija izšķīrusies. Vācieši bija aizdzīti. Rītā visur pilsētiņā minēja kāda Sibīrijas pulka vārdu. Tas bija Reiņa pulks! Noguruši no piecu dienu ilgas kaujas, novārtījušies ierakumos, smagi vilkdami kājas, uzvarētāji pārnāca mājās.

Liena skrēja pa ielām, prasīja un klausīnāja pēc Reiņa — neviens par viņu nekā nezināja.

Liels bārdains zaldāts, kuņam Lienai taujādama pie-

ķērās pie rokas, nopietni pacēla uz viņu nogurušās acis un teica: „Ja nav starp mums, tad meklē uz lauka! ...” Štābā viņai atļāva uzmeklēt vīra līķi.

*

Sniegs lēni gāja pār lauku; viegli apputināti, šur un tur starp grāvjiem un granātu dobēm viņi gulēja, un vējš raustīja pelēko mēteļu stūrus. Te plata, sasnigusi mugura, te kājas lielos zābakos rādīja cilvēku, kas iemidzis mūža dusā. Kā pusārprātīga Liena gāja, kur redzēja no sniega izlīdušu roku vai mēteļa stūri.

Ak, viņi visi bija tik šausmīgi vienādi.

Ikkatrā no tiem viņa redzēja Reini. Ik pie katra tā klusi griezās ar izmisušu sveicienu, paskatījās bārdainā sāpju izķēmotā vai asiņainā sejā un gāja tālāk. Kas gulēja uz mutes, to viņa cēla augšā, vilka rokas no sniega un skatījās pirkstos — zaldāta mētelis, sniegs un klusais nāves stingums padarīja viņus tik vienādus. Raug, tur zaldāti raka platu brāļu kapu un bēra dzeltenas smiltis baltā sniegā. Citi nesa un lika kritušos gar bedres malu ar sejām uz augšu. Viņa pieskrēja pie kapa, baidīdamās, ka viņu neaprok, bet starp atnestiem mironiem viņa nebija. Viņa skrēja tālāk. Tur sākās mežs, mazas eglītes, it kā no meža nākdamas, staigāja pa balto lauku. Aiz vienas eglītes tā pamatināja apputinātus zābakus. Viņa piegāja klāt un klusi sašima sniegā. Tur viņš gulēja, bez cepures, atmetis roku. Sniega pārslas krita viņam tumšā, vēja aprautā sejā un neizkusa no tā. Liena saņēma viņa galvu klēpī un noskūpstīja viņa vēso pieri; viņa nolieca pār to savas acis, un sniega pārslas sāka kust un tecēt pār sastingušo vaigu lielām lāsām.

Viņa galva gulēja Lienai uz ceļiem, viņa klusi runājās ar viņa seju, kuŗa tik skaidri vēl atspoguļoja aizgājušo dvēseli.

Viņš gulēja tik mierīgi kā pēc labi padarīta darba. Visi viņa sejas panti bija svabadi atlaidušies mierīgā un labvēlīgā smaidā, un viņos tik skaidri bija redza-

ma Reiņa labsirdīgā dvēsele. Šo galvu tā bieži viņa bija redzējusi uz spilvena sev blakus... Atkal un atkal viņa noliecās pār to. Te krūtīs viņai kaut kas iedūrās. Ak, tas jau bija sakaltušais rozes kātiņš, ko viņa vēl glabāja azotē. Viņa gribēja to nolikt Reinim uz krūtīm. Viņa izvilka nēzdodziņu un drebošām rokām tina to vaļā. Vējš izrāva viņai no rokām savītušo ziedu, un sārtās lapas izbira sniegā.

*

Liena dabūja atļauju pārvest vīra līķi uz dzimteni.

Viņa nevarēja atstāt Reini brāļu kapam, kas tur tika rakts. Māja gaidīja saimnieku. Nu, zināms, viņš jau vairs nevarēja ne teikt kā, ne darīt. Bet lai viņš tikai paguļas drusku istabā uz galda starp divām degošām svecēm! Lai visi uz īsu brīdi vēl jūt viņa labsirdīgo spēku! Lai tas kā atmiņa paliek krēslainās istabās, kur aug Andris un kur viņai būs jāvada dzīve! Nē, māja daudz zaudētu no savas tikumiskās bagātības, ja viņa nedabūtu vēl reiz redzēt sava saimnieka.

Pēc ilgas meklēšanas viņa beidzot atrada kādu leišu zemnieku, kuŗam bija zirgs un ragavas un kuŗš par lielu naudu apņēmas pa zemes ceļu pārvest Reiņa līķi uz Kurzemi.

Sākās garš un grūts ceļojums pa Lietuvas laukiem un mežiem. Piektās dienas vakarā viņa nonāca Lazdupos. Mājas ļaudis spiedās ap zārku. Istabā bija dzirdama klusa šņukstēšana, aiz durvīm skrāpējās un smilkstēja vecais mājas suns. Viņu ielaida, un tas, noķaunējies un nodūris galvu, spiedās visiem pie ceļiem.

„Skaties nu, Andrīti, nu ir tētis mājā!” Liena teica, kad nocēla šķirstam vāku, paņēmusi Andri uz rokas.

„Tas jau nav mūsu tētiņš. Mūsu tētiņš bija skaists un jauns, šitas ir ar bārdu,” zēns iesaucās, ieraudzījis miroņa tumšo seju, kuŗu padarīja svešu pūkainā zaldāta bārda.

Nē, pie viņa nekā vairs nevajadzēja būt no zaldāta. Viņš tagad piederēja mājai.

Tad sākās kaut kas, kas līdzinājās vecai mistērijai. Liena nometa ceļa drānas un apsēja priekšautu.

Pār koka lēnkrēslu, uz kuŗa viņš mīlēja atpūtā sēdēt, tā uzklāja baltu palagu. Tā novilka mironim rupjās zaldāta drānas, izģērba viņu un nosēdināja krēslā. Liena nomazgāja mironim seju, rokas un kājas. Vecā krustmāte viņai palīdzēja. Viņa apcirpa tam bārdu un saglauda matus.

Desmit gadu uzticīgā Penelope gaidīja savu Odiseju no kuŗa pārnākam, un visi mājas gari priecājās, kad tā pie pavarda mazgāja viņam kājas un saistīja varoni pie mājas. Liena varēja pievienot mājai tikai sava varoņa atmiņu.

Viņa uzvilka Reinim pelēkos svētdienas svārkus, apsēja baltu kaklautu, un kad viņš tur klusi gulēja zārkā starp divām svecēm, agrākā izskatā, kā saimnieks savā sētā, tad pār Lienas nomocīto sirdi arī nolaidās svētvakara miers.

PA KURZEMES LAUKIEM

I

Ir jāmācās klusu ciest, lai varētu runāt. Ir jāaptur vārds uz lūpām, kamēr viņš top silts no mūsu dvasas un viņā kā mīkstā vaskā iespiežas skaidra patiesības apziņa. Ir jāmācās klusu ciest sevišķi lielos uztraukuma brīžos, kad mute izkaisa, ko sirds nepanes, un kad tiek sarunāts bezgala daudz lieku vārdu. Visas parādības tad top spokaini lielas un smagas kā drudža murgos. Tad ir tā kā ceļavīram tautas pasakā, kuŗš, vakaram tumstot, viens brauc meža ceļu un ierauga ceļmalā aveniņu. Viņš aptur zirgu un ieņem to ratos, bet ceļš arvienu top tumšāks, mežs sāk šņākt tik baigi, un vīrs ar šausmām pamana, ka jērs ratos aug un top arvienu lielāks un arvienu smagāk gulstas

viņam uz kājām. Vīrs uzsit zirgam, bet rati arvienu dziļāk un dziļāk griežas iekšā ceļa smiltīs, jērs aug kā kalns, gulst vīram virsū un draud viņu nospiest, zirgs apstājas, un vīrs redz, ka tas nav vis jērs, ko viņš ved, bet briesmīgs lietuvēns. Viņš kliegdams izlec no ratiem un, mežā iebēdzis, met krustu. Bet kad bailes viņam pārgājušas, viņš iznāk uz ceļa un redz tikai savus tukšos redeļu ratus, kuŗus zirgs sagriezis kādā grambā. Līdz ar bailēm ir nozudis arī briesmīgais lietuvēns. Vīrs uzgriež ratus uz ceļa un mierīgi brauc uz māju.

Līdzīgu nakti pārdzīvoja Kurzeme, kad vācu sirotāju zirgu pakavi sāka dunēt uz viņas ceļiem un tiltiem. Mēs dzirdējām dažu vārdu, kuŗš skanēja kā baigs klauvējiens naktī, un arī pār mūsu dzīvi kaŗa vētra sagrieza un sameta putekļus. Dažs vēl tagad šaubās, vai purināt nost šos baigos putekļus no iemīlotām grāmatām, no klusām vakara stundām, no darba rīkiem, — vai iet meklēt mieru kur citur, kur mierīgas dzīves sajūta vēl nav izpostīta. Vēl tagad, kā mēŗa laikos, vārdes lec apkārt un priekš izbiedētām acīm top par briesmīgiem vēŗšiem. Bet latvieša mierīgā dvēsele jau pamazām nāk savā ikdienišķā līdzsvarā. Un Kurzemes saimnieki, kas, vēŗtrai uznākot, bij palikuŗi mājā pie saviem pelniem, sūdzas vairs tikai par to, ka viņiem nebijis ieroču, ko aizsargāties pret vācu sirotājiem. Viņiem liekas kā apvainojums, ko sajūt pat Dieva zeme zem kājām, ka divi, trīs vācu jātnieki var ienākt sētā, paņemt un aizjāt labāko zirgu no stallā, izvandīt istabas, uzlauzt skapjus un lādes, paņemt, kas ņemams, un saplēst, ko nevar aiznest. Viņam liekas kā apvainojums, ka ņe, kur viņam viss tik tuvs, ko dzīve uzcēlusi, — divi, trīs vācu jātnieki var turpat viņa acu priekšā uzspridzināt tiltus un nozāģēt telefona stabus. Un tas viss viņam jānoskatās mierīgi, nolaistām rokām. Viņš nav nekas vairāk uz savas zemes kā iedzīvotājs, kuŗam, lūk, tur ir māja aiz kalna. Sargi ir citi. Un tomēr arī viņam ņai

tumšā brīdī, kad vējš uz lielceļa paceļ putekļus zem ienaidnieka zirgu pakaviem, gribētos labāk ar ieroci stāvēt pie savas sētas vārtiem nekā meklēt bēgļa kaktu. Bet vēsturiskie apstākļi jau mūs, latviešus, pieradinājuši mierīgi noskatīties likteņa sejā. Mēs ļaujam dusmām notricēt mūsu rokās, bet npaceļam tās. Mēs nesam saimnieki šai zemē. Tā miers lielos likteņos top par mūsu tautas dvēseles vēsturisko kapitālu. Viņš ir dziļi iegūlies tautas raksturā, un vislabāk to sajūt un novērtē svešautieši, kad tie nāk ar latviešiem sakarā.

„... tvoja spokoinaja duša” (tava mierīgā dvēsele), krievu dzejnieks Valerijs Brjusovs reiz Varšavā, man līdzās soļodams, domās klusi pie sevis deklamēja, kad mēs runājām par latviešiem. „Es gribu rakstīt par latvieti dzejoli, un man jau rindojas prātā vārdi:

„... tvoja spokoinaja duša!”

Latvieša dabā man ir simpatisks šis pašāvēgais miers.”

Ar šo mieru man būs jāiesāk savs ceļojums pa iztraucētiem Kurzemes laukiem.

II

Uz Jelgavas šosejas

Mēs, rīdzinieki, to ieraudzījām uz Jelgavas šosejas. Šis ceļš divas, trīs dienas tapa it kā par skatuvi, kur, traģiski sajaukta, plūda garām Kurzemes un Leišmales dzīve. Visgarām šosejai stāvēja ziņkārīgi ļaužu bari — divas tumšas straumes. Pa vidu zirgs pie zirga, loks pie loka — lēni kustējās uz priekšu bēgļu vagoni. Debesis ar krēslu apmācās un lietus kaisīja pār bēgļiem, kuņģi sēdēja uz savām paunām, pār bērnu galviņām, kuņas bij ierāvušās starp spaiņiem un spilveniem, sīkus pilienus. Andersena pasakā miegs klusi ienāk pa krēslu un šļāc bērniem acīs siltu pienu. Tā atnāk viņš bērniem, kam ir māja. Šiem bērniem vairs nebija māju, un miegs uz lauka šļāca viņiem acīs vēsu, pelēku pavasara lietu, no kuņas aukstas tirpas iet caur locekļiem. Es ilgi skatījos redeļu orēs un ratos, kas slidēja man

gaŗām, un kas mani sāpīgi aizskāra, tās bij daudzās kājas, kas karājas pār ratu malām. Viņās bij kaut kas nevarīgs, tās bij bēgļu kājas.

Kur ir traģiskais šai straumē? es vēroju. Traģisks bij tas, ka šiem cilvēkiem vairs nebij māju, ka viņu dzīve sajaukta un kaila bez apsega izmesta uz lielceļa un ka viņiem jāiet ar to caur šo ziņkārīgo ļaužu baru kā caur stroju. Cik es varēju redzēt, Rīgas publika neņēma dziļākas iekšējas dalības bēgļu liktenī. Te, uz šosejas, viņa bij tikai ziņkārīga. Šīs ziņkārīgās acis aptaustīja katru pauniņu. Māja dod cilvēka dzīvei intīmu apsegu. Mājā cilvēks paslēpjas ar savu nabadzību, ar savām sāpēm un asarām. Tagad šis apsegs bij norauts. Ak, kā tas izskatījās! Tas varēja reizē izvilināt smaidus un asaras. Raug, tur nāk svārstīdamās redeļu ore, kuŗas dibenā iemesta sapļauta vai saplūkta pavasaŗa zāle. Uz šīs zāles, sarāvušās kājas, sēd divas glīti ģērbusās jaunavas, tur uz ceļiem divas lieļas cepuŗu kāŗbas, spieŗ pie acīm mutautiņus un raud. Un cita nekā nav šos lieļos redeļu ratos, ar kuŗiem varētu aizvest siena kaudzi, kā pavasaŗa zāle, divas jaunavas, cepuŗu kāŗbas un asaras.

Daŗi iziet uz ceļa, aptur vezumus un sāk bēgļus izjautāt. Latvieŗi atbild atturīgi un dzen zirģus tāļāk, viņus aizskaŗ šī ziņkārība, viņi kaunas no tā, ka viņiem jābēģ. Tikai leitietes, skaļi raudādamas, stāsta kaut ko par pazaudētiem bērniem un par bērniem, kas pazaudējuŗi mātes. Rīdzinieki netic, ka tā ir lepna Kurzeme, kas tā pa šoseju nāk uz Rīģu, un var redzēt, ka šie ļaudis paŗi tam netic jau tad, kad tiem kājas karājas pār ratiem un kad tie nu brauc arvienu tāļāk prom no savām mājām, arvienu tāļāk no savas dzīves. Tik nejauŗi un negaidīti uznāca šis negaiss.

Es neuzkavēŗos tāļāk pie šiem skatiem. Laikraksti jau atzīmējuŗi, ka izceļotāģi dodas atpakaļ uz savām mājām. Līdz ar viņiem es dodos uz Kurzemi, apskatīt notikumu pēdas un ieskatīties iztraucētā dzīvē, kā tā par jaunu nodibinās Kurzemes laukā.

III

Vagonā

Vilciens uz Jelgavu pārpildīts. Bēgli atgriežas atpakaļ uz pamestām vietām. Citi, kam māja tuvāk, brauc atpakaļ ar savām mantām, ar savām sievām un bērniem. Bēgli no Leišmales brauc pa vienam, ceļu izlūkot. Uz Šauļiem atpakaļ vēl nelaižot. Man līdzās uz sola sēd kāds vīrs ar platu, labsirdīgu seju, kuŗa ir viegli pārvilkta ar skumju putekļiem. Viņš runā mīkstā balsī, kuŗā manāms leišu valodas iespaids. Šauļos viņam ir bijusi viesnīca. Kad septiņas verstis aiz pilsētas sākuši kūpēt leišu ciemi, viņš aizslēdzis savu viesnīcu, atstājis to kāda žīda ziņā un pats aizbraucis. „Ko viņi mums darīs? Viņi tādi paši cilvēki kā citi,” žīdi teikuši par vāciešiem un, visiem aizbraucot, palikuši pilsētā par saimniekiem. Ormaņi maksājuši milzīgas summas. Par ceļa gabalu no Jānišķes līdz Jelgavai, ko diližonā var nobraukt par divi rubļi, prasījuši simts rubļus — krietna zirga cenu, tā kā viņš atradis par labāku nopirkt zirgu. Tagad viņš braucot uzmeklēt savus brāļus, kuŗiem pie Jānišķes esot mājas. Neesot dabūjis nekādu ziņu un nezinot, kas ar viņiem noticis. Uz Jānišķi, kaut gan no turienes vācieši jau sen izdzīti, baidās vēl braukt, jo sāņus gar Žeimi notiekot kaujas.

Gimnazijas direktora kundze, kas atgriežas mājā, apraksta uztraukuma brīžus Jelgavā. „Laudis bij pilnīgi galvu zaudējuši. Nezināja, ko ķert, ko glābt. Un iznāca tā, ka uztraukumā paņēma līdzī lietas, kas viņiem bij gluži nevajadzīgas, un to, kas derīgs, atstāja mājā. Es nekad neaizmirsīšu kādu skatu, ko es redzēju, uz staciju braucot. Pa ielu iet glīti gērbusies dāma un nes uz galvas vecu ķēķa galdu, pilnīgi aizmirsusi, ka galvā viņai laba cepure, kuŗa sagrūsta uz pieres vienā pikā. Priekš kam viņai bij vajadzīgs šis galds un kur viņa to nesa, to gan laikam viņa pati nezināja.

Es nebiju labāka. Mans vīrs bij aizmirsis rakstāmgaldā svarīgus dokumentus, kuŗus nevarēja atstāt. Es sēdos ormanī un braucu no stacijas atpakaļ uz māju. Ieskrēju istabā, un ko es darīju? Paķēru no kukņas cirvi, sacirtu rakstāmgaldū un izņēmu dokumentus no atvilktnes. Un es tak varēju pacelt tikai rakstāmgalda virsējo dēli un dokumentus dabūt. Es biju sapakājusī kurvī mūsu veļu — mums bij daudz labas veļas — bet nezin kāpēc atstāju kurvi istabas vidū, aizgāju un atstāju pat durvis vaļā. Un, ārā iedama, es taču pa ieradumam aizvēru ciet durvis. Bet toreiz, pati nezinu kāpēc, atstāju durvis vaļā. Kad iedzīvotāji bij aizbraukuši, tad huļīgāni atstāja savus kaktus un lodāja ap pamestiem dzīvokļiem. Kad es pārbraucu mājā, durvis bij cieti, bet mana veļas groza istabā vairs nebija. Ormaņi pēdējās stundas, uz staciju braucot, prasīja milzīgas summas. Es samaksāju par braucienu no pilsētas uz dzelzceļa staciju piecpadsmit rubļus un biju laimīga, ka ar savām mantām nepalieku uz ielas!”

IV

Jelgavā

Mēs izkāpjām Jelgavā. Pa peronu uz priekšu slid glīta publika. Gar sienu spiežas zaldāti ar tumšām, vēja aprautām sejām, ēd melnu maizi, un no viņiem nāk tabakas, smilšu un zābaku smaka. Pie Mazajiem vārtiem uz akmeņiem ielas malā, kādas krustu kaltuves pagalmā, sēd sievas ar bērniem, ada un triec, un skatās uz priekšu pa šoseju, uz kuŗas vieglos, saules caurspīdētos putekļos parādās te noguris jātnieks uz zirga, te sanitārā automobiļa kulba, te rati ar ievainotiem. Šodien sagaida ievēdam pilsētā lielāku skaitu vācu gūstekņu (kādi 700), kuŗi patlaban esot ceļā no Šaulliņiem uz Jelgavu. Viņus gaida.

Tā atkal esmu Jelgavā, kur man tik mīļi zemie na-

miņi ar dakstiņu jumiem, kuņi no vecuma metas zaļi. Es eju pa ielām, kuņas smird pēc iebraucamām vietām un siena. Spoži noberztie misiņa durvju klinķi spīd uz namu durvīm. Šur un tur ir vaļā kāds logs — kur priekšgars vēsmā kustas pār zilu ziedu puķu podā. Pārsteidz tikai gaŗās rindas aizslēģētu veikalu logu. Rets kāds veikals ir vaļā. Jelgavas tirgotavas pa lielākai daļai žīdu rokās, kuņi tiek izsūtīti un patlaban beidz iepakāt un aizvākt savas mantas. Uz Lielās ielas esot palikusi vairs tikai viena drēbju bode, kuņa piederot latvietim.

Redzu, kā vaļējās zemnieku orēs atved ievainotos. Viņu sejas ir bālas no noguruma un asiņu zaudējuma. Kas var, uz rokas atspiedies skatās ļaudis, kuņi iet gaŗām pa ielu, it kā gribētu šai dzīvē saskatīt kaut ko aizmirstu un pazīstamu. Daži vācieši ir starp viņiem ar pārsietām rokām un pierēm. Bet uz viņu sejām nav šā putekļiem klātā piedošanas maiguma, un tās starp citām izskatās svešādas un rupjas. Viens no viņiem smagā nesamaņā izstiepies uz salmiem. Viņa galva guļ uz mēteļa stūra, kuņa apkakle ir tumša no sarecējušām asinīm, bet arī tās jau apklāj putekļi.

Redzēju vācu gūstekņu baru, kuņu dzina uz staciju izsūtīšanai uz iekšējām guberņām. Bija ap 70 vīru. Bez kaskām, pelēkās, apaļās cepurītēs ar šaurām, sarkanām malām, viņi gāja, smēķēdami papirosus, sarunādamies, cits citam ziņkārīgi skatīdamies pār plecu. Viņi gāja kārtīgās rindās, šad un tad biedrs biedram uzlika roku uz pleca, tie izaicinoši noskatījās uz svešiem ļaudīm ielas malā un svešo pilsētu. Viņi nebij ne priecīgi, ne noskumuši, bet svabadi, lai gan gāja starp divām rindām mūsu zaldātu, kuņi ar flintēm pār pleciem tos pavadīja. Viņu lietas izskatījās tīras un spodras, pelēkais apģērbs arī viņus padarīja vienādus, bet viņus nevarēja sajust tikai kā vienmuļīgu masu, kā tas bieži ir pie zaldātiem. Kaut gan es novēroju viņus īsu brīdi, es tomēr varēju redzēt, ka šiem cilvēkiem ir katram sava seja.

Vācu mežonība

Vācu barbarisms... Cik reizes mēs neesam dzirdējuši šo vārdu. Visi vārdi, kuŗus pārāk bieži lieto, zaudē asumu. Tā bij arī ar šo vārdu, un pamazām viņš atstāja laikrakstu slejas. Mēs negribam ticēt cilvēkiem — zvēriem. Tas izposta mūsu labākās illūzijas par kultūru un cilvēcību, kuŗas mēs pūlamies ieaudzināt sevī jau no mazām dienām. Mums ir jātic cilvēkam, jātic kultūrai, citādi mēs izraujam paši sev pamatu zem kājām, pamatu, uz kuŗa mēs gribam augt un attīstīties. Mēs gribējām ticēt, ka skaistā cilvēcība ir priekšā, kaut kur nākotnē, ka uz viņu ved zinība un māksla un mēs esam ceļā uz pilnību. Kā tauta, kuŗa mākslā un zinātnē tik daudz spējusi radīt, var nogrimt barbarismā? Mēs negribējām ticēt patiesībai, kuŗa bij palikusi par frazi un kuŗu kā nodilušu un uzbāzīgu ubagu sāka raidīt no mājas. „Ak, ko! Kaŗš ir kaŗš,” mēs teicām, kad dzirdējām par jaunu vācu briesmu darbu. Un vajadzēja nākt lielam, kaŗa vēsturē nepiedzīvotam noziegumam pret mierīgiem iedzīvotājiem, pret sievietēm un bērniem — pret ceļiniekiem, kas uztic savu dzīvību nedrošiem jūras vilņiem — „Luzitanijas” nogremdēšanai, lai visai kultūrālai pasaulei izlauztos no krūtīm sāpju un īgnuma kliedziens. Kāpēc visa pasaule sajuta to tik sāpīgi? Kas nogrima tur okeana vilņos? Daļa illūziju par cilvēces kultūru. Jo arī vācu tauta, neskatoties uz to, ka mēs ar viņu kaŗojam, pieder pie cilvēces. Mēs lasījām viņu grāmatas, mīlējām viņu dzejniekus, mēs mācījāmies pie viņu profesoriem, mums bij kopīgi cilvēciski dārgumi. Vai lai mēs vēl ticam, ka mēs visi esam eiropieši un kopīgi „ejam uz priekšu”? Nē, mums jāsaka: viņi ir vācieši! Plaisa ir atvērusies starp tautām, kuŗas pirms kaŗa vienoja kopīgi kultūrāli dārgumi. Viņi ir vācieši! Viņi varēja mierīgi ar aukstu apdomu no-

gremdēt daudz simtu nevainīgu cilvēku, kuŗi, kā celinieki uz kuŗa, atkarīgi no vēja un viļņiem, bij nolikti sevišķā nevarības stāvoklī, kuŗus katrs, kas redzēja kuŗi aizejam no krasta, novēlēja laimīgam liktenim. Zvēri! Mēs izsaucamies ar visu dvēseles īgnumu. Nē, zvērus vada veselīgs instinkts, šos ļaudis vada tikai samaitāts prāts. Nav nozieguma, ko viņi nevarētu izdarīt savas „Deuĉlandes” labā. Viss ir atļauts, un viņu prāts ar visiem zinātnes un tehnikas ieročiem, kā krietns bende apbruņots ar savām cilpām un āķiem, ir gatavs uz visu.

Šādas domas man nedeķa miera, kad es dabūju zināt, ka zaldāts Vasilis Vodjanojs, kuŗam vācieši izgriezuši mēli, atrodoties Jelgavā lazaretē. Vai tiešām? ... es šaubījos. Un kopā ar diviem pazīstamiem Jelgavas latviešu ārstiem, Ekmaņa kungu un Vecrumbas jaunkundzi, mēs nogājām uz lazareti.

Mēs apstājāmies ērtā un skaistā trepju telpā, uz kuŗu pastāvīgā ievainoto vešana no pozīcijām un tālāk sūtīšana bij atstājusi savu iespaidu, un māsa bij ar mieru izaicināt pie mums nelaimīgo kareivi. Mēs gaidījām un skatījāmies uz augstām durvīm slimnieku istabā, kur viņa nozuda. Pēc brītiņa durvīs parādījās slaiks zaldāts, satinies platā, tumši zilā slimnīcas mētelī. Viņa galva pār sakropļotām ausīm bij notīta ar baltu sāiti, viņa skaidrās zilās acis bij skumjas, un pārsienamais, kas cieši pieglaudās pie brūniem jauniem vaigiem, padarīja viņu sievišķīgi maigu. Es brīdi lūkojos nelaimīgā sejā. Viņā nebij ne īgnuma, ne naida, tik klusas un smalkas skumjas. Mēs sākām ar viņu runāt. Nelaimīgā sejas panti sakustējās, viņa dzīvais runas centrs smadzenēs sāka darboties... viņš piepieda roku pie lūpām, viņa seja sāpīgi sarāvās, viņš vēl vienmēr piemirsa, ka mutē mēles vietā viņam bij tikai asiņaina vāts, un starp lūpām viņam izspiedās tikai nevarīga kunkstēšana.

Ārsts viņam lika atvērt muti. Mute bij tukša. Tur nebij mēles, nebij šā jūtīgā valodas organa, kuŗš katru

brīdi gatavs paklausīt simtējādām domām. Bij tik liela vāts. Viņš nosēdās, es pasniedzu viņam papīru — tas ir vienīgais līdzeklis, kā viņš var izmainīt dažus vārdus. Viegli un ātri, ar intelligentu rokrakstu, viņš man uzrakstīja šo briesmu stāstu. Latviskā tulkojumā viņš skan tā:

„Šo zvēra darbu pie manis pastrādāja vācieši 27. aprīlī mežā pie Šauļiem. Es biju izlūkos. Piepeši mani mežā satika trīs vācu zaldāti, viens no viņiem bij vecākais apakšoficiers. Apakšoficiers jautāja krievu valodā, kur apmetušies mūsu galvenie karaspēka vadoņi un cik mūsu kājnieku? Es viņam atbildēju ar pilnīgu klusu ciešanu. Apakšoficiers ar dusmām sauca: „Ū, krievu cūka, mēs tevi piespiedīsim runāt!”, izrāva dunci un nogrieza man labo, pēc tam arī kreiso ausi. Es stāvēju un cietu klusu. Atkal tas pats prasījums. Atbilde tā pati. Tad niknās dusmās apakšoficiers sažņaudza man ar rokām rīkli un nogrieza mēli. Es zaudēju samaņu. Kad es nācu pie samaņas, bij jau gandrīz rīts. Manas pirmās domas bij, kur es esmu? Sāku apskatīties, es biju viss asinīs, un sāpēja visa galva. Tad tikai es atcerējos, kas ar mani bij noticis. Kaut kā izrāpos no meža un ieraudzīju uguntiņas. Gāju, līdz nokļuvu pie savējiem, un tie mani nosūtīja uz šo hospitāli.

Vasilijs Vodjanojs.”

VI

Lauņīšanas

Vai „kultūra” kaut kādā ziņā mīkstina kara postu, par to nevar runāt, arī apskatot vācu gājienu uz Lejaskurzemi, kuŗas kultūrālais stāvoklis vispār ir piespiedis vāciešus drusku savaldīt rokas pret mierīgiem iedzīvotājiem. Vai nav tā, ka izglītots varmāka izturēsies pret cilvēku, kas spēj novērtēt viņa izturēšanos, uzmanīgāk, nekā pret tādu, kas attīstības ziņā stāv zemāk par viņu? Un tomēr visur tik daudz posta

pēdu. Var saprast, izsalcis zaldāts ņem ēdamas lietas un nedomā par to, kas par viņām samaksās.

Bet kad stāsta par vāciešu izturēšanos Lejaskurzemē, tad ir redzams, ka gadījumi, kur vācieši maksājuši par to, ko viņi ņēmuši, ir izņēmums. Neskatoties uz to, ka gājienā uz Lejaskurzemi piedalījušies labākie gvardijas jātnieku pulki — armijas zieds — un ka, ienākot pirmo reizi svešā zemē, viņiem vajadzēja pielabināties iedzīvotājiem, viņi ir laupījuši visur. Lejaskurzemē viņi rikojušies drusku atturīgāk, bet Leismales ciemos un muižās, kur, acīm redzot, viņi nav rēķinājušies ar vietējiem iedzīvotājiem, tie rikojušies bez kautrēšanās, ar revolveriem rokās.

V. muižas kalējs S. stāsta. V. muižā ienākuši 600 vācieši un atraduši barona pilī laipnu uzņemšanu. Kāds vācu kolonists stāvējis kā sargs uz jumta un ar tālskati rokā skatījies pār lauku, vai nenāk mūsu zaldāti. Tiklīdz mūsu kazaki parādījušies tālumā, tas devis signālu un vācieši atstājuši muižu. Kazaki ieājuši, pamanījuši vācieti uz jumta un arestējuši. Tās pāra dienas vācieši nodzīvojuši pie bagātīgi klātiem galdiem pilnīgā draudzībā. Ka viņi nebūtu muižas īpašniekam samaksājuši par to, ko viņi ņēmuši, tas lies neticams. Bet nabaga kalēja māju un darbnīcu galīgi iztukšojuši.

H. muižiņā pie Krimūnām dzīvojuši tādi pusvācieši jeb „kaunīgi” latvieši, kuŗi nekad nav ticējuši „kultūrālo” vāciešu mežonībām. Te vienā jaukā dienā ieradusies vācieši un šiem pusvāciešiem parādījuši, ko viņi prot: paņēmuši pārtiku, veļu, drānas un traukus, sapakājuši ratos un aizveduši. Apgāzuši kalpones skapi, atlauzuši durvis, izvazājuši un samīdījuši drēbes, meklējami pa kabatām pēc naudas, un nolaupījuši kalpones gredzenus.

Šādu gadījumu ir daudz. Ka vācieši pēc beigtām pusdienām pieķēza istabas un traukus kā, piemēram, Svētes skolā un citur, tā ir pazīstama lieta.

Interesanti ir daži citi vilcieni. Sv. pagasta rakst-

vedim Š. ir bijusi lielāka latviešu bibliotēka. Vācieši saplēsuši grāmatas, izrāvuši lapas, norāvuši vākus, izkaisījuši pa grīdu un uz iemīļotām lapas pusēm atstājuši savu zābaku naglu un dubļu zīmes.

Kādam saimniekam bijuši noglabāti kastē veci latviešu avīžu sējumi un daudz grāmatu. Viņš atradis kastes uzlauztas un izvandītas, sējumus izsvaidītus un saplosītus.

No laupīšanas nav svabadi pat ļoti izglītoti vācieši. Man atstāstīja šādu gadījumu. Kaut kur aiz Krimūnu stacijas dārzā pie mājām bijis sekli ierakts kāds vācu zaldāta liķis. Līķi izrokot un par jaunu apglabājot, pie viņa atrasta pastmarku burtnīca, kuŗa bijusi nozudusi ģimnazistam no kaimiņu mājām, un dokumenti, no kuŗiem bijis redzams, ka kritušais ir filozofijas doktors. Vācu filozofijas doktors nekautenas apzagt bērnu.

VII

Gūstekņi

Es dabūju zināt, ka Jelgavā atvesti un iedzīti pasta sētā lielāks skaits vācu gūstekņu. Gribēju redzēt, kā viņi iet mūsu zemes sargu pavadībā uz „pusdienām Jelgavā”, kuŗas esot priekš viņiem sagatavotas zaldātu kazarmās. Eju, iela pret pastu pilna ļaužu. Cits pakāpies uz ormaņa ratu riteņa, cits pārlicies kādam pār plecu — visi stiepjas un skatās uz pasta sētu, kur rindā redzamas tik mūsu zaldātu pelēkās cepures. Mēs gaidām kādu brīdi, tad atskan komanda, ļaudis sakustas, papriekšu jāļ divi kazaki, tad kā pelēki torni pār ļaužu galvām parādās vācu oficieŗu ar audeklu pārvilkts kaskas, un gājiens sākas. Pa priekšu iet desmit oficieŗi, stīvi un stalti, ar savām spicām galvām, viņiem seko zaldāti apaļās cepurītēs.

Kad oficieŗu rinda iznāk publikā, atskan skaļš sauciens: „Henkersknechte!” (bendes kalpi). Oficieŗu sejas top sārtas un bālas. Viņi saprot, ko tas nozīmē.

Īsi pirms tam viņi tikuši novesti uz slimnīcu, kur ievietots nelaimīgais Vodjanojs, un viņiem rādīts vācu apakšoficiēra bendes darbs. Varbūt tāpēc viņos nav šoreiz parastā izaicinošā lepnuma, un viņi soļo it kā zem apvainojuma un kauna sajūtas. Raug, vidū starp viņiem soļo jauns leitnants. Ar kādu nicināšanu viņš paceļ un nolaiž pār acīm, kuŗas negrib nevienu redzēt, aristokratiskos plakstiņus! — Bet zaldāti seko viņiem jautri un svabadi. Daži met publikai rokas bučiņas, bet, kad neviens tiem neatbild, tad dzīvība uz viņu sejām pamazām nozūd, un viņi iet vienaldzīgi, skatīdamies uz savām kājām.

Ka vācu gūstekņi necieš nekādas lielas neērtības, par to kāda inteliģenta dāma man pastāstīja pāris zīmīgus gadījumus.

„Mēs kopā ar dažiem ārstiem un žēlsirdīgām māsām gājām gar kazarmām, kur pulciņš ļaužu aplūkoja vācu gūstekņus, kas šad un tad parādījās pie logiem. Pie atvērtā loga stāvēja jauns vācu leitnants un lepni un izaicinoši noskatījās ļaudīs. Kad mēs pievienojāmies viņiem un uz acumirkli apstājāmies, leitnantam šī grupa, kā liekas, izlikās interesanta, viņš nīrgādamies izvilka no kabatas mazu fotografisko aparātu un gribēja mūs nofotografēt. Šī nekaunība mūs apvairoja, ārsts E. devās iekšā kazarmās un aizrādīja konvojam, ka sagūstītam vācu leitnantam ir klāt fotografiskais aparāts. Leitnantu par jaunu pārmeklēja un aparātu viņam atņēma.”

VIII

Jelgavas latviešu lazarete

Biedrības, visi latviešu sabiedriskā darba centri, Jelgavā ir pamiruši. Darbojas vienīgi latviešu lazarete. Tur strādā Jelgavas latviešu ārsti, par žēlsirdīgām māsām ir vienīgi latviešu jaunavas. Tā ir lielākā latviešu lazarete. Priekš viņas apgādāšanas Jelgavas un

Kurzemes latviešu kases, pagasti un biedrības ir ziedojušas jau ap 70 000 rubļu. Lazarete, neskatoties uz pārlaisto baigo apjukumu, ir vislabākā kārtībā un liecina par latviešu sabiedriskā darba spēju. Lazaretēs pārzinis, Dr. B. Ekmaņa kungs, mani laipni izvadāja pa gaišām, tīrām slimnīcas telpām, kuŗas atrodas bijušā oficiēŗu klubā. Man atvēra te vienu istabu, te otru, kuŗas bija te zila, te zaļa vai sarkana no pašaus-tām latviešu gultas segām. Uz gultām bija daudz bal-tas linu veļas. Varēja redzēt, ka latviešu jaunavas bija ziedojušas lazaretei labāko, kas bijis viņu pūrā, un gaŗāmiedams es neviļus kādreiz novilku ar roku pār dzīparoto gultas segu. Visur silts, mājīgs gaiss, kuŗā nekas nebija manāms no parastās slimnīcu smakas. Māsas klusiem soļiem staigā starp gultām, uz kuŗām šur un tur guļ ievainotie, pagroza slimniekam pagalvi vai pasaka laipnu vārdu. Pārsienamā istaba, baltā ope-rācijas istaba, pieņēmamā istaba, kur kaktā pie dur-vīm vesela kaudze smagu zaldātu zābaku, kuŗus viņi, ienākdami slimnīcā, te noliek līdz ar kaŗa putekļiem. Es paceļu dažus no viņiem rokā, tie ir no biezas ādas un pa lielākai daļai stipri un labi.

Slimnieku nav daudz. Viņi šē Jelgavā nepaliek. Te ir evakuācijas centrs, — no Šauļu kaŗa lauka. Viņi te ienāk, atpūšas pāra dienas, tad viņus sūta tālāk.

Ar līdzekļiem, kas priekš šī plašā darba nav lieli, šē tiek panākts vairāk, nekā var prasīt.

IX

Ganiņš

Ejot caur slimnīcu, es ieraugu, sēd pie loga gultas galā mazs zēns platā slimnieka svārkā.

„Tas ir ganiņš, vācieši bija ievainojuši viņu kājā,” ārsts saka.

Es pieeju pie mazā slimnieka, kuŗš baigās stundas, kad Jelgavai tuvojušies vācieši, pavadījis kā gans pie

savām aitām uz lauka. Es jau arī atceros, ka es biju arvienu pie saviem lopiem, kad biju gans, lai pār lauku gāja pērkons vai krusa.

Mazais ir no Svētes J. mājām, kur bijis nodots par ganu.

„Teica, ka vācieši nāk. Sestdienas vakarā saimnieks jūdza zirgu un taisījās prom. Es piegāju un lūdzu, lai ņem mani arī līdz. „Nē, ganiņ, tu paliec vien mājā un dzen rītā aitas ganos!” saimnieks teica. Visi aizbrauca. Mājā palika tikai viens vecs vīriņš un es. Svētdien (19.) pēc pusdienas es izdzinu aitas uz tīruma pie Ruļļu kalniem. Pēc tāda laiciņa parādījās uz lauka mūsu jātnieki. Vācieši no meža viņus pamanīja un sāka šaut, mani ķēra viena lode. Es sāku aitas griekt uz māju, bet noreibu un pakritu. Beigās gan aizrāpos mājā. Rītā es palūdzu tam vecam vīriņam, lai viņš uztaisa man kruķīšus, un pats atvilkos uz Jelgavu.”

Tā ganiņš pārlaidis kaŗa negaisu uz Dieva lauka.

X

Līdz Jānišķiem un atpakaļ

Uz zaļā Kurzemes lauka
Tur balo zaldātu teltis.
Iet likteņi bargi pār Kurzemi —
Dievs, sargi dzimteni!
Pa zaļo Kurzemes lauku
Skrien melnas jātnieku ēnas.
Skrien ēnas, skrien dūmi, dun pakavi, —
Dievs, sargi dzimteni!

Kad teātrī tragēdija tuvojas savam galam, uz skatuves top tumšs, dārd pērkons, un zibens apgaismo varoņa seju. Skatuves meistars, kuŗš tur aiz kulisēm tēlo dabu, nosvīdis strādā, lai panāktu iespaidu. Citādi rīkojas lielais Meistars, kad uz pasaules skatuves norisinās kaŗa tragēdija. Viņš pavisam nerūpējas par

apgaismošanu un skatuves efektiem. Gaišā saules dienā plūst asinis.

Teātrī aktieri turas skatuves priekšā, tie grib, lai skatītāji viņus redz. Uz lielās kaŗa skatuves varoņi paslēpjas mežā, grāvī, aiz lauka akmens, aiz vecas ābeles stumbra dārzā, viņi nespēlē priekš ziņkārīgām acīm, viņi spēlē uz dzīvību un nāvi paši priekš sevis, lielā, vēsturiskā likteņa priekšā, kuŗa aukstās acis viņi jūt pār sevi. Līdz ko priekšskars krīt, lec kājās „kritušais” varonis un, priekšskaram no jauna paceļoties, smaida un klanās, un publika apbeŗ viņu ar aplausiem un puķēm. Kas redz, kur kaŗā varonis krīt? Ir vietas, kur tikai kāds putns laižas pāri. Tad viņu atrod un aprok steidzīgi. Nav laika noplūkt ziedu un uzvest viņam uz krūtīm, zeme aizveras, un viņš guļ tur nepazīts kā niecīgs smilšu grauds lielā vēstures svaru kausā.

Man pārmet, ka es braucot uz kaŗa lauku aprakstīt puķes un bērņus ceļmalā. Vai es tur ko varu darīt, ka puķes, kuŗas nesamin ienaidnieka pakavi, grib ziedēt tāpat katru dienu, ka bērņi grib smaidīt un rotāties pat nāves tuvumā, ka dzīvība tik maz bīstas no nāves? Kad „Hamletā” krīt karalis un karaliene, Laerts un Hamlets, mums liekas, ka visa pasaule sabrūk. Un kad atskan taures un uz skatuves uznāk Fortinbrass ar sūtņiem, liekas, ka viņiem nav kur apgriezties aiz līķiem. Uz kaŗa lauka krīt simti un tūkstoši. Krīt simti, tūkstoši un miljoni, bet neviens nedomā, ka pasaule sabrūk: cilvēce iztērē tikai savu pārspēku, ko viņa ilgi krājusi. Tā dažs krāj mantu, lai izšķiestu to vienā dienā, tad krāj un skopojas atkal. Jūs brīnāties, ka tur, kur kaŗš iet pāri, vēl puķes atrod vietu, kur ziedēt, un labība, kur augt? Pasaule ir plaša, un, lai cik ļauns būtu cilvēks, viņš nevar iznīcināt zemes kuplumu. Tāpēc es domāju, ka kaŗa korrespondentam — kas es šinī gadījumā gan neesmu — nebūt nav jāraksta: „NN miestņā viss nolīdzināts ar zemi,” lai iebaidītu ar kaŗa šausmām mierīgu pil-

soņus, kas šinī jaukā pavasaŗa laiciŗā sēd kaut kur zem ziedoŗa bumbieŗu koka un lasa avīzi. Es rakstu, ko es redzu. Pasaule ir par skaistu, lai cilvēks varētu viņu piepildīt ar nāvi un ļausmām! Ko es varu darīt, ka turpat nāvei acīs smejas jaunas pavasaŗa puķes un ka uz lielgabala dārdiem, kas kā auksti drebuļi iziet caur tikko izplaukuŗo Elejas birzi —ku—kū! maigi atbild dzeguze. Vai tad es esmu radījis ņo brīniŗķo pasauli? Lielais Meistars nav domājis par kaŗu. (Liekas, ka viņŗ veltījis ņo pasauli tikai dzīvībai). To seviŗķi var sacīt par Kurzemes klajumu. Agrā saules rītā tas izskatās kā zaļa rasis pile uz Dieva delnas, kuŗu Radītājs pats klusi apbrīno. Kad migla raisās no pļavām un no zaļām rudzu sējām un, kā gaisā pakārti, no mīļās saules mīksti iezīmēti, starp koku galotnēm paceļas māju sarkanie jumti un krīta baltās ģēveles, — tad es nezinu vietas uz pasaules, kuŗa man būtu mīļāka pāŗ ņo lauku. Tādu es viņu atkal redzēju, braucot pa kaŗa pēdām.

Daŗa nodedzināta māja ceļmalā ar melnu skursteni starp tikko izplaukuŗiem saulzaļiem kokiem, lika tranŗeja arumos, kuŗas dibenā spīd salmi, nolauzta apse ceļmalā, kuŗas baltais ņķēlums klie dz pret sauli, un citas posta zīmes te nav spējuŗas neko grozīt. Tas vēl arvienu ir tas pats gaiŗais Kurzemes lauks.

Bet kā izskatās mājās, tur zem tiem sarkaniem jumtiem, zem ņķidro zaru caurspīdīgām ēnām? Kā izskatās sirdīs?

Mūsu māja bēdu pilna,
Dāŗzs ir saplaucis tai blakām.
Izklāj savus zaļos zaros
Pāri gaiŗām prieka akām.
Bēdas spieŗas zemos griestos,
Grib vai mājai nocelt juntu.
Bet ņī gaiŗā daba nezin,
Kam lai ciestu, kam lai skumtu.
Tu no tumŗām bēdu sienām

Laukā meklē svabadības.
Jaunas sirdis zem šiem zariem
Meklēs saldas vientulības.

XI

„Kad vācieši bija aizdzīti no Jelgavas, mēs novedām kaŗaspēkam dāvanas. Apkārtējie saimnieki deva, ko spēja. Mums bija pilns vezums ar Kurzemes šķiņķiem un desām, daudz sviesta un plāceņu. Mēs lūdzām atļauju nodot viņas tam pulkam, kas sakāvis vāciešus pie Jelgavas. Ģenerālis saņēma mūs laipni. „Bērni,” viņš teica uz zaldātiem. „Latvieši atveduši jums dāvanas. Teiksim viņiem paldies! Mums nav no svara daudzums, bet tautas mīlestība.” Tā stāstīja man Jaunsvirlaukas skolotājs Š., kuŗu es satiku Jelgavā.

Sniegt roku un ciema kukuli — tas ir vecs latviešu ieradums. Neskatoties uz grūtiem laikiem, latvieši to nebija aizmirsuši, kad mūsu varonīgais kaŗaspēks, vajādams ienaidnieku, gāja pār Kurzemes lauku. Izmainīt sveicienus, izmainīt savstarpējas draudzības zīmes, — kas var būt patīkamāk? Un kurzemniekiem gribējās to atkārtot vēlreiz. Nu viņiem bija atkal gatavs vezums dāvanu, un skolotājam Š. bija uzdots novest viņu uz pozīcijām. Viņš negribēja būt viens uz garā ceļa un ņēma mani biedros. Mums deva kaŗa vezumu ar diviem zirgiem un „propusku”.

Bija nakts, kad mani Jelgavas draugi pavadīja mani uz ie braucamo vietu, no kurienes mums bija jāizbrauc.

Divu zirgu ēnas, pelēks zaldātiņš, kuŗš rīkojās ap vezumu, un mans ceļa biedrs, savilcies kažokā, mani jau gaidīja.

„Labvakar!”

No sava ceļa biedra es redzēju tikai viņa seju augstā, tumšā kažoka apkaklē. Viss cits sakusa ar krēslu.

Nakts bija aukstā.

Mani draugi man lika uzvilkt biezu, melnu mēteli

no cieti austas kaukaziešu vadmalas, ko „neņem cauri” ne vējš, ne lietus.

To sauc par „čapanu”. Ar tādu brauc pa „Krievijas stepi”, mani pamācīja un izvadīja uz ceļa.

Es sabāzu rokas piedurknēs, pārvilku pār platmali biezo mīci, un mēs braucām.

No vezuma nāca siena, žāvētas gaļas un rupjas maizes smarža. Šai platā mētelī, blakus savam biedram kažokā, es jutos labsirdīgs un bagāts starp šiem labsirdīgiem maizes kukuļiem, Kurzemes šķiņķiem un siena zālēm, kuŗu lēnā vītuma smaržā bija pļavu atmiņa. Tā jūtas visi, kas brauc ar kukuļiem ciemā. Mans stāvoklis uz Kurzemes dāvanu vezuma arī man iedvesa šīs jūtas, kaut gan es neesmu ne sevišķi labs, ne bagāts.

Ak, kaut tā varētu nest plašas drēbes un kaut vienmēr mums būtu plaša sirds!

Es ievēlcos savā mētelī, sataustu ar elkoni kādu cietu vietu maisā, kur atspiesties, lai būtu mierīgāka sēdēšana, un skatos naktī.

Visas manas jūtas top vērīgas un asas. Viņas stieptas tumsā kā taustekļi. Viņas aptausta visu un vēro un prasa visām lietām, ko ceļā satiek, par tautas likteni. Viņas aiziet tālu naktī un uzliesmo un izdziest kaut kur kā bāli stari. Un no nakts tumsas viņas atgriežas atpakaļ manās krūtīs te baigas, te priecīgas, te ar izmisumu, te ar cerībām. Vai tad nakts mums var kaut ko pateikt?

Un tomēr acis skatās un zīlē no visām lietām, ko redz, ausis klausās visos trokšņos. Jelgavas pēdējo namu silueti paiet mums garām. Jumti tumši nodalās pie debess malas, un zemu pār viņiem, atgāzies bāli zaļās debesīs, viz vakara mēnessstīņš, sārts kā no pavasara zemes izspraudies asns.

„Raug, kur mēness!” es priecīgi rādu savam ceļa biedram pār tumšiem jumtiem.

„Viņš drīz noies,” mans biedrs saka, kā pievīlies cerībā.

Nāk lauks un mežs, kuŗš tumši noslēdz debess malu.

Lauks slīd gar ceļu, te iegrimdams, te paceldamies. Neviena gaismas stars no vakara debess vairs neizspiežas caur tumšo mežu. Mēnešņš grimst arvienu zemāk un zemāk, līdz beidzot pavisam viņu apriņ mežs.

Nakts iet pār mums un pārņem mūsu prātu. Zirgi sāk skriet lēnāk, un zaldāta Vasilija ēna priekšā uz venuma top arvienu lielāka. Vai viņš snauž, vai tikai padodas naktij? Viņa zemnieka prāts visur ieradis padoties Dieva rokai.

Es situ plaukstās un svilpoju, lai uzjautrinātu zirgus. Viņi sāk iet ātrāk. Lauks un meža mala ... Tad mežs beidzas, un sārts un spožs kā jānuguns pār meža pēdējām galotnēm atkal paceļas grimstošais mēness.

Vai tikpat spoži pēc šīm tumšām dienām neuzliesmos tautas liktenis?

Es ticu viņam. Es tak runāju ar tumšo lauku un mežu, un man tas rādījās.

„Savāda interviņa! Būtu labāk izjautājis kādu lielāku ierēdni par Baltijas jautājumu,” dažs teiks.

Es tomēr domāju, ka nakts, kad mūsu nojautas var svabadi darboties un minēt, mums pateiks vairāk šinī laikā kā krievu činovnieks.

*

Rīta debesu mala, uz kuŗas mēs skatāmies, sēdēdami ar muguru pret zirgiem, top bāli zaļa. Vāja, sudrabaina gaisma plūst pār lielceļu, kuŗš top arvienu baltāks.

Kāda cilvēka ēna izaug blakus ratiem, kuŗi aizslīd viņam garām, un viņš parādās uz baltā ceļa sudrabainā rīta gaismā, kuŗa ķēras viņam pie pelēkiem svārkjiem un noputējušiem zābakiem. Liekas, it kā vizma no viņa drēbēm nāktu no viņa ķermeņa. Viņš izskatās kā sapņu parādība.

„Vai tālu vēl līdz „Meitu” krogam?” mans biedrs skali ieprasās un uz reizi pārvērš šo parādību par reālu cilvēku.

„Būs kādas piecas verstis,” gājējs atsaka.

Kur viņš iet tik vēlu naktī tādā laikā?

Nāk atkal tumša meža mala. Uguntiņa deg, un sārts atspīdums krīt uz zemnieku sejām, kuņģi pus-snaudā atspiedušies pie kokiem. Tie ir sargi, kas apsarga lauku telegrafu.

Gar „Meitu” kroga gaŗo, balto sienu plūst viegla rīta gaisma. Bet logi izskatās atbaidoši tumši un tukši, kāda izdauzīta rūts ir aizbāzta ar lupatu vīkšķi.

Mēs piegriežam pie slitas, tur stāv kaŗa vezumi un dažas ebrēju oŗes ar pēliem un spilveniem, pie kuņģiem ķeŗas gaisma.

Pelēki zaldātiņi kustas ap zirgiem, es dzirdu dažas ebrēju balsis.

Staduls līdz pat durvīm ir pilns ar kaŗa vezumiem. Tur nav vairs vietas mūsu orei.

Ieeju krogā.

Uz letes smirdēdama vāji spīd nogriezta petrolejas lampiņa. Viņas gaismā es redzu mazu kaŗa lēģeri. Uz galda, uz soliem, uz grīdas cits pie cita dziļā miegā guļ tumši kareivju stāvi. Es tikko varu paiet viņiem garām.

Mums ir jāpaliek uz lauka.

Vasilijs izjūdz zirģus. Mēs noliekamies uz vezuma nosnausties. Es sataustu ar vaigu maisā kādu maizes kukuli un noliekos, kā varēdams.

Ebrēji taisās aizbraukt. Zaldāts prasa viņiem „propusku”.

„Bet te jau ir „propusks” tikai priekš trim, un jūs esat četri!” zaldāts kliedz.

„Oi, tas ir mans brālis, viņš ir miesnieks!” atbild izmisusi ebrējietes balss.

„Propuski, propuski, propuski...” es dzirdu kā murgos un iemiegu.

XII

Es pamostos no rīta vēsuma. Saule jau ir augšā, vezumnieki aizbraukuši.

Mēs ieejam krogā apsildīties. Uz galda kūp netīras tējas glāzes, kuŗas viegli aizskaŗ kāds saules stars. Mēs ņemam un dzeŗam, lai sasildītos. Kāds vīrs pienāk, atspieŗas uz letes un sarunājas ar krodzinieku, kuŗš izdzertās glāzes it kā priekš kādas kristības, kuŗa tikai viņam pašam saprotama, pamērcē skārda vanniņā un apslauka netīrā dvielī. Šī procedūra katru var atbaidīt no tējas dzeršanas, bet saruna ir tik interesanta, ka es lūdzu vēl vienu glāzi.

Vīrs stāsta par „Ušķurēnu” saimnieku Andreiku, kā viņš cīnījies ar mācītāju L., kuŗš tagad izsūtīts.

„Ušķurēns ir nabags, bet gudrs. Mācītājs gribēja izlikt viņu no mājas, bet šis turas kā kaķis uz kājām, svied šo, kā gribi. Kad nu šis neiet ar labu, mācītājs iesūdz pie tiesas, ka lauki nav labi apstrādāti, ka Andreika slikts saimnieks. Mācītājs uzdod savus lietpratējus, Andreika atkal savus. Bet nav jau nieks ar kungiem cīnīties! Mācītājs vajāja nabaga Andreiku, kur vien tik varēja. Bet kad nu šim pavisam gula virsū, tā ka vairs nekur glābties — ko šis? Šis zin gan, kas mācītājam aiz ādas. Iet un nodod iestādēm. Un re, gribēja Ušķurēnu izdzīt no mājas un pašam bija jāaiziet gaŗu ceļu. Nevienš jau viņam pakaļ neraudāja. Ko tur sacīt? Ģēģers jau labs, bet slikts mācītājs. Te vienā muižā, te otrā. Jaktē un dzīvo bez bēdu! Par baznīcu nelikās zinīs. Kad tik svētdienā ātrāk tiek pie „amen”. Baznīcā jau vairs nevienš negāja; domāja, ka nebūs arī vairs neviena, kas iet šo klausīties, un šim būs no draudzes jāaiziet. To vien jau draudze gaidīja. Bet šis nav muļķis, saaicina pagasta nabagus, izdala citam pa mārciņai gaļas, citam pa divdesmit kapeikām, un baznīca nekad nav tukša. Nekādi šim pietikt klāt! Ar to pašu jakti vien jau aizgāja postā. Tas bija pēc tam, kad kaŗš iesākās. Bija kāda liela kroņa svētdiena. Sanāk ļaudis pie baznīcas uz lūgšanu. Baznīca cieti. Mācītājs aizslēdzis un aizgājis uz jakti. Ar to pietika. Atnāca pavēle, ka mācītājs tiek izsūtīts un ka šim jāiet pār kalniem.

Kad vācieši ienāca Kurzemē, visi, kam bija kāds naids vai kāda savilkšanās, aizbēga. Gaidīja, ka būs tāpat kā piektā gadā. Un ko varēja zināt? Kolonists, kas bija mācītāja muižā par kučieri un te viņus vadāja, trīs reizes ar velosipedu skrējis uz „Uškurēniem” skatīties, vai Andreika mājā...”

Tāds varonis ir Andreika. Nabags, bet gudrs! Cīņa par savu stūrīti zemes lēnām sagrauž vecās varas pamatus. Ir pienācis laiks, kad šai klintij pašai ir jāskrīt. Ūdens visur ir izrāvis spraugas, viņai nav vairs, kur atbalstīties.

Vasilijs ir sajūdzis zirgus, un mēs braucam tālāk.

*

Rīts ir brīnišķi gaišs un jauks. Tas nāk no jaunām lapām, kuŗas pievelk sauli, un arī no visas tās jaunības, kuŗa pavasaŗa rītā atmostas uz vecās zemes. Uz tīrumiem ar mēļi zilām vagām, no kuŗām raisās migla, šur un tur kāds zeltains koks kā mirdzošs saules staru centrs uz lauka.

Mēs apturam pie kādām mājām ceļmalā. Rati nodārd tālu rīta klusumā, un, kur birzē šis troksnis beidzas, atskan dzeguzes sauciens kā zvans.

Saimnieks manam biedram ir pazīstams, mēs liekam griezt iekšā, cerībā uz brokastu.

Bet rati, kas nodārd uz tiltiņa, pār ceļa grāvi pāri braucot, iznēsā pa sētu baigu uztraukumu.

„Ak, kā es sabijos,” vecā saimniece saka un skraida pa istabu. „Man vēl visas rokas trīs. Kādi tik te nebrauca un negāja gaŗām! Kazaki un tatāri... Katrs nāk iekšā kā savās mājās. Cits liek vārīt tēju, cits prasa maizi, cits gaļu. Mēs kalpojam katram, cik varējam. Tā mēs esam izdalījuši mantas par simtiem rubļu. Kādas tautas tik te negāja! Dzirdēja jau, ka nākšot japāņi. Vakar tā straume tā kā apstājās, un šorīt bija jau gluži klusu. Domājam, kas tad nu? Vai tad nu vairs nenāks? Klausos, rati norīb, un gar ābeļu

dārzu nāk divi tādos svešādos apģērbos. Kā tad, nu ir japāņi klāt. Ko nu tie prasīs un kā tiem iztikšu?”

Labā saimniece mūs, vienu lielā ziemas kažokā, otru stepju mētelī, bija noturējusi par japāņiem. Bet uztraukums drīz pārgāja. Mēs atsvabinājāmies no savām virsdrēbēm, un saimniece ieraudzīja savā priekšā miermīlīgas latviešu sejas.

XIII

Cik labi, ka mēs neesam ne japāņi, ne tatāri; saimniece mūs saprot bez vārda un zin, kas vajadzīgs. Viņa noliek mums ūdeni bļodā un baltu linu divieli pār krēslu. Mēs nomazgājam ceļa putekļus, un, kamēr saimniece iet raudzīt brokastis, es sāku apskatīties istabās.

Grīdas ir balti noberztas, un pa viņām iet rakstīti celiņi no pašaustām grīdsegām. Kaktā centrifūga, kuŗa patlaban beigusi dziedāt, un uz galda jaunākie avižu numuri. Es ieeju dziļāk saglaust pie spoguļa matus. Aiz logiem līku ābeļzaru tīkls, caur kuŗu kā izstiepts audekls viz baltais lielceļš. Mirtes, pakāpušās uz puķu galdiņiem, raugās ārā. Pie sienām dzeltenos bērza rāmjos nobālušas litografijas. Es apstājos te pie „galma freilenes Berg” krinolīnā, te pie jātnieka uz augsta zirga ar spalvu aiz cepures, te pie kādas pilsētas skata, kur starp zaļiem kokiem, kas jau pavisam nobāluši no vecuma, kāpj balta — nu jau dzeltēna — strūklka aka un pastaigājas kungi augstās gardībenēs un dāmas krinolīnos. Nav nevienas no tām lubu bildēm, ar kādām zemnieki mīl izgreznot savas istabas. No šīm nodzeltējušām litografijām naivi raugās pretī sava laika garša. Šīs bildes bija iegādātas trīsdesmit vai četrdesmit gadus atpakaļ. Es stāvēju istabā ar balti noberztām grīdām, kur pie logiem pakāpušās raudzījās ārā zaļās mirtes, un tik patīkami bija just no šīm sienām laiku, sajust kultūru.

Ienāk saimnieks, jau labi gados, bet vēl dzīves nesaliektis, vecs grāmatnieks un ciema filozofs.

Viņš labprāt runā, viņa balss skan gaiši un skaļi. Un ko es pie viņa apbrīnoju, tas ir latviskais dvēseles miers. Kad visi aizbēguši, viņš viens palicis mājā, apkopis lopus un vērojis, kas notiek. Viņa klusā māja piepeši atradusies kaŗa drūzmā. Viņš palicis te kā izmanīgs stūrmanis uz sava kuŗa, un nekas ļauns viņam nav noticis.

Kad mēs sēdam pie brokastu galda un runājam par pārciestām bailēm, viņš saka: „Nebija jau nekur jāskrien. Vai tad te kas bija? Es teicu: Dievs grib savu draudzi izravēt. Viņš tikai drusku uzsita ar pātagu, un jūs jau skrienat!”

Un kad es prasu šim ciema filozofam, ko viņš domā par kaŗa iznākumu, tad viņš no jauna piebāž pīpi un izvairīdamies saka: „Pasaule ir tāda kā mana pīpe. Kad viņai pieliek uguni, tad viņa deg. Ko līdz tabaka, ja nav uguns...”

„Vai vācieši pie jums bija?”

„Bija. Iejāja pavakarē septiņi gabali. Nolika zirgus vāgūzī, paši palīdzēja man izvilkāt ratus un tā vien godāja: meister, meister! Paši arī izveda no staļļa manu labāko zirgu un atstāja vietā nodzītu kleperi... Prasīja, vai tēju varēšot dabūt? Teicu, trumulis vārās. Bet tikko viņi bija zirgus nolikuši, uz ceļa nodimdēja pakavi. Pilnos rikšos jāja gaŗām kāda jātnieku nodaļa. Atskanēja komanda: „Aufsitzen!” Visi, krusta nemituši, bija zirgos un prom.”

Laiks arī mums braukt tālāk.

*

Nāk robežu stabs ar Kurzemes vairoga zīmi. Te sākas Lietuva. Tas pats līdzenais lauks, tik zeme pēc šņoru sistēmas, par kuŗu mēs, latvieši, vienmēr brīnamies, sadalīta gaŗās, šaurās slejās. Arājs dzen gaŗas, melnas vagas, ecētājs brauc pa savu šņori un pazūd kaut kur tālumā. Viņš brauks vai līdz pašam tam

pelēkam ciemam, kuŗa jumti paceļas tālumā starp sprogainiem kokiem... Visur uz lauka strādā, un vārnas, staipīdamas zilganmelnos spārnus, cienīgi staigā pa kūpošiem arumiem.

Raug, kāda nodedzināta māja ceļmalā. Palikušas tikai sārtās māla sienas, pār kuŗām izslaistījušies melni balķu gali. Vecs vītols, nokāris gaišos zarus, stāv klāt kā sēru piemiņa. No ēkām palikusi vesela tikai rija, nomaļu no drupām, bet ne pie viņas, ne uz lauka nav neviena cilvēka. Var redzēt, ka iedzīvotāji vēl nav atgriezušies.

Uz zaļā Kurzemes lauka

Tur balo zaldātu teltis...

Raug, kur viņas sametušās kā baltu putnu bars, izlaistiem spārnieniem, uz pļavas leišu ciema pelēko jumtu aizvējā. Izjūgtie zirgi pie vezumiem no tāluma izskatās mazi kā sienāziši.

Mēs satiekam uz ceļa kādu leišu zemnieku.

„Nu, vai tālu vācieši,” mēs valodas dēļ viņam iejautājamies.

„Kas viņus zin?” vīrs atsaka, apstājas un no drūmām acīm atgrūž cepuri uz pakauša. Cilvēkam viņam tīkas gaišāk paskatīties acīs, un viņa paša nospīdētā sirds top jautrāka un spodrāka. Viens viņš iet ar savām rūpēm, uzmaucis cepuri uz acīm.

„Kas viņus zin! Šorīt vēl te bija liels troksnis. Lielgabali rūca. Es izgāju ārā skatīties. Uguns tā vien gāja pa gaisu caur meža spraugu.”

Cik ātri cilvēks pierod pie visa! Pāris nedēļas atpakaļ, izdzirdis kaŗa troksni, viņš būtu sasējis savu nabadzību paunā un gājis prom, kur kājas nes. Tagad viņš paklausās, kā rūc lielgabali, noskatās sprāgstošo šrapneļu liesmās kā rūsā, kas plātās debesu malā, un mierīgs paliek mājā. Šim ieradumam, zināms, pievienojas droša nojauta, ka tur priekšā ir spēks, kas šo mieru var apsargāt.

*

Netīrās un izbrukušās ielas Jānišķos izskatās kā

izsīkuši strauti. Nabadzīgās ebrēju bodītes slēgtas, logi aizslēgoti vai stāv vaļā, izdauzītām rūtīm. Nav žīdu, kas šos sliekšņus, šīs ieliņas un sētas padarīja dzīvas. Vārīgi gorīdamās savās šaurās kurpītēs uz līkiem, izbrukušiem ielas akmeņiem, parādās kāda balta poļu paņa ar vēstuli rokā, kuŗu vajaga nosūtīt. Viens otrs iebraucējs ... Sieviņa uz tirgus laukuma, kuŗa ar gaŗu koka kaŗoti maisa netīru kvasu un, it kā vilcinādamās, grieŗ apkārt savā stikla krūzē bālas, izŗulguŗas citrona ŗķēles. Tai blakus zem pelēka audkļa jumtiņa divas citas ar bulkām — viss, ko acs ātrumā var saskatīt no atjaunotās dzīves. Tas cits ir: zaldāti, vezumnieki un atkal zaldāti.

Baltā baznīca kalnā uz tirgus laukuma, ap kuŗu nometuŗās apkārt zemās, netīrās miesta mājas, te tik vareni paceļas visam pāri kā skaļŗ mūŗības kliedziens, un liekas, ka dzīvei te nepaliek pāri vietas pie viņas kājām. Te var redzēt, cik daudz vietas leiŗu gara dzīvē ieņem reliŗija.

Ikdienība ŗe ir tik nabaga, un baltā mūŗība kalnā, kuŗa kāpj tur paŗās debesīs, tik liela, ka man, uz viņu skatoties, top baigi, un es ar acīm atkal uzmeklēju zemo iebraucamās vietas sētu. Es nebrīnos, ja nabaga leitīs, mēness naktī iznācis no savas tumŗās būdas, redz eņŗēļus nolaiŗamies gar balto baznīcas torni.

Pār miestu gulŗ smaga garŗaiciŗba. Raug, kazaki sēd zirgos, saule spīd uz viņu zobenu misiŗa roktuŗiem, viņi nekustas savos segļos, viņi izskatās kā iemiguŗi ŗai ikdienības dvingā. Viņi atraisīsies no ŗīs garŗaiciŗbas tikai tad, kad atskanēs komanda un viņus iznesīs ārā brīvā laukā.

Kā sveķi no pārŗķelta koka lēni tek izpostītā dzīve.

Pa netīrām sētām, pa kuŗām plūst samazgu paltis, ŗais mazos namiņos ar zemām istabām mēs uzmeklējam priekŗniecību, pie kuŗas mums jāgrieŗas. Rītu atbrauks no pozicijām pakaļ Kurzemes kukuļiem un tos aizvedīs. Mūs paŗus tālāk nelaiŗ.

*

Iebraucamā vietā vēl tikai divās istabās grozās un čalo dzīve. Tai trešā viņa vēl it kā baidās ieiet. Aiz bufetes durvis vēl vaļā, tur vizo zaļš, noputējis biljarda galds. Grīda noklāta salmiem, kuņi augstu sašļēkušies kaktos. Tur gulējuši ievainotie.

Saimniece, čakla latviete, kuņai vienai uz rokām mazs bērns un visa izpostītā saimniecība, pagatavo mums tīru un labu pusdienu. Mēs sēstamies pie galda kopā ar trim latviešiem, kuņi iebraukuši miestīnā darīšanās un manam biedram ir pazīstami. Divi ir muižu arendātori Leišmalē, trešais muižkungs pie viena no viņiem.

„Visgrūtākie piedzīvojumi ar vāciešiem bija mums ar muižkungu,” stāsta arendātors B. „Mēs tak bijām saimnieki savā muižā, vai nē?” — viņš smaidīdams paskatās uz muižkungu, kuņš arī pasmejas. „Bet kā ienāca vācieši mūsu muižā, tā mēs vairs nebijām ne šis, ne tas. Ar pirmo soli pār mūsu mājas sliekšni vācieši tūlīn sāka rīkoties kā pilnīgi kungi. Viņi pārmeklēja visus kaktus, visus kambaņus, skapjus un lādes. Ja kādas durvis bija aizslēgtas, viņi neprasiņa mums pēc atslēgām, bet vienkārši uzlauza tās.

„Kāpēc jūs laužat durvis. Es esmu še saimnieks, un man ir atslēgas. Ja jums kas manos skapjos meklējams, lieciet atslēgt!” Bet viņi paskatījās uz mani kā uz muļķi un lauza un postīja tālāk. Man likās, ka mēs esam ienākuši svešā mājā, kur mūs neviens nepazīst. Ar īstu prūšu izsalkumu viņi gādāja vispirms par savu vēderu. Viņi izdzēra pienu, notraipījās ar krējumu, paņēma mūsu šķiņķus un desas, žāvētās zosis un visu, kas bija ēdams. Un neatstāja mums ne gabaliņa maizes.

Nāca pusdienas laiks, kā izdzīti mēs staigājām pa pagalmu. Vējš svilpoja mums vēderā. Ķēķa logi bija vaļā, tur cepa un čurkstēja, dūmi lida pa palodzi. Ap plīti grozījās vācieši un taisīja sev bagātīgu pusdienu.

Kā ubagi mēs stāvējām paši savā mājā pie ķēķa durvīm un lūdzām, lai dod mums ko ēst; viņi visu

ir paņēmuši. Pavārs, resns bavārietis, sarkaniem vaigiem, nogrieza mums pa gabaliņam speķa un rupjas maizes.

„Bet vai nevarētu no tās zoss,” es rādīju uz zosi, kuŗa stāvēja uz galda sagatavota cepšanai.

„Nē, nē,” pavārs teica un uzgrieza mums savu plato muguru, „tā priekš oficieŗiem!”

Mēs izgājām pagalmā, tur stāvēja baļķu grēda; mēs nosēdāmies uz baļķa gala un sākām ēst. Te vējš iesit man sejā dūmu smaku. Es satrūkstos un skatos uz jumtiem, vai nedeg, vai tie mežoņi nav aizdedzinājuši mājas? Nē, dūmi nāk no dārza, tur atskan vāciešu balsis. Eju, skatos, ar degošiem salmu kūļiem rokā prūši staigā ap manām bitēm un grūž liesmas atvērtos stropos. Melni dūmi griežas zem ābelēm, un līdz ar viņiem izraujas no stropa un pazūd gaisā pa retai bitītei.

Ak, nepiepildāmie rīmas! Sirds aptecējās man, to skatoties.

„Ko jūs darāt? Vai tad jūs nemaz neesat cilvēki?” es skrēju viņiem klāt un saucu.

„Ko jūs kliezāt? Ko jūs kliezāt?” Kāds prūsis draudēdams nāk man pretim.

„Es kliezdu par to mežonību, ko jūs te pastrādājat. Jūs meklējat medu? Jūs tak zināt, ka pavasarī bitēm medus nav. Man nav žēl tā zaudējuma, kaut jūs man divreiz tik būtu padarījuši. Man ir žēl bišu, mani aizskaŗ tas, ka jūs tik necilvēcīgi varat izturēties manā mājā.”

Prūsis tā kā drusku apjūk.

„Nu, nu, nekliedz! nekliedz! Krievi Prūsijā darīja tāpat.”

„Bet vai tad mēs rīkojāmies tā, kā jūsu mierīgie iedzīvotāji rīkojās pret mūsu kaŗaspēku Rītprūsijā? Vai mēs nodevīgi uzglūnējām un uzbrukām jums no stūra, vai mēs šāvām uz jums no māju logiem un sētām, kad jūs gājāt gaŗām? Jūs nākat un darāt še, kas jums tīk. Un kad jūs izdarāt tādu nekrietnību kā

šitā un kad vajadzētu aizstāvēt savas mājas godu, mums nav flintes, ko uz jums šaut, mums nav pat mušu sitamā, ko nodzīt mušu no galda...”

Tad prūsis nekā vairs neteica un nogriezās pie citiem.

Bet es staigāju pa pagalmu, nevarēdams savaldīt dusmas un īgnumu, man drebēja rokas un ceļi.”

XIV

Pret vakaru mēs braucām atpakaļ.

Kāds jātnieks uz sarkana zirga jāļ mums pa priekšu, tumša grumba guļ viņam pār acīm, viņš skatās tālumā un ir kā šis vakars, kas krēšļojas pār Lietuvas lauku. Viņš nogriežas pa muižas aleju zem zariem, kuŗos saule lej visu savu vakara kvēli. Raug, viņš izjāj no ēnas zem saulzaļām lapām, vakara saule list viņam taisni bārdā, vaŗa sarkanā sejā, zirga krūtis un sāni top sarkani kā asinis! Tas ir kā kaŗš, kas iet caur jauno, prieka pilno dabu.

Kāds kociņš ceļmalā, uzsprausts uz mazas smilšu kopas, kur visapkārt nomīdīta zeme, liek mums apstāties. Mēs izkāpjam no ratiem un lasām uz šaura dēļša: „Hier ruht ein Russe.” Tas ir kāda zaldāta kaps, kuŗu vācieši te aprakuši.

Mēs braucam tālāk. Es apbrīnoju Vasiliļa rāmo panesību. Viņu nenogurdina ne kratīšanās ratu priekšā uz dēļa, ne vienmuļīgais lauks. Es netiku dzirdējis, ka viņš kādreiz uzkliegtu zirgiem. Ir tādi cilvēki, kuŗiem bites nekož, bet mierīgi rāpo pa seju un rokām. Man liekas, tāds ir arī Vasilijs, rāms un labs, kuŗš taupa zirgus un nedara nevienam pāri. Bites, kuŗām ir ass aizsargāšanās instinkts, tāds pazīst.

Ar saules rietu mēs esam atkal pie birzes, netālu no viesmīlīgām mājām, no kuŗām šorīt aizbraucām.

Rieta stari vairs nespiežas caur zariem, uz ceļa ir miers un ēna. Bet šis miers ir tik jūtīgs, koku galotnes stāv klusi, it kā uz kaut ko klausītos. Ceļmalā

zied ieviņa. Vasilis aptur ori un izkāpj no ratiem, viņš grib noplūkt mums dažus ziedus. Viņš noliec galotni un nolauž zaru; te: ba, bada—da— atskan tāls lielgabalu rībiens. Vasilis palaiž galotni vaļā, un slaikais koks notrīs kā bailēs.

Atkal caur birzi iziet gaŗš, tāls rībiens kā salta trīsa. Bet kas neko nemana, tā ir dzeguze, apmulsusi pati no sava prieka. Kur meža dziļumā izdziest baigais rībiens, tur rāmi, reizi pēc reizes, atskan viņas maigais ku—kū!

„Lielgabali,” mēs sakām, iebraukdami viesmīlīgā saimnieka sētā, lai nakti pavadītu.

„Jā, šodien dzird visu dienu,” saka puisī, no darba pārnākdami.

„Kur viņi varētu būt?”

„Rāmā laikā var dzirdēt ļoti tālu. Varbūt tie ir trīsdesmit vai četrdesmit verstis. Varbūt pat vēl tālāk.”

XV

Daudz dzīves gudrības, ko nevar lasīt grāmatā, mēs dzirdējām vakarā no vecā saimnieka mutes. Arī rītā es vēl ilgi būtu klausījies viņa stāstos, bet bija laiks braukt.

Braucam labu gabalu bez kādiem piedzīvojumiem.

Kaut kur Jēkabniekos mēs apturam savu ori. Tur ceļa malā stāv kādas nodegušas mājas. Mēs gribam zināt, kā viņas sauc. No mājām, kas blakus šīm drupām, iznāk kāda sieviete. Viņa tuvojas mums. Melnas maizes gabals viņai ir rokā, viņa drupina to savos sausos pirkstos. Viņas lūpas kustas, tā runā klusi kaut ko — vai ar vēju, vai ar sauli, vai ar ceļa putekļiem? „Vai jūs nezināt, kā sauc tās nodegušās mājas?” mēs viņai jautājam.

„Nē, to nezinu,” viņa skumji pakrata galvu, viņas acis kā apmulsušas raugās mums gaŗām.

„Es neesmu šejieniete. Mums, bēgot no šauļiem, nozuda bērns, mazs puisītis. Ejam un taujājam vi-

sur, mans vīrs iet pa otru ceļu. Nekur nav ne pēdu. Bijām Rīgā un Jelgavā — nekur neviens neko nezina. Sakiet, vai jūs neesat dzirdējuši par kādu mazu puiku? Viņam bija zilas acis un gaiši matiņi... Un tikai četri gadiņi. Bēgot mēs bijām piekususi viņu nest, un viņš nevarēja paiet. Brauca garām zaldāti un ieņēma viņu vezumā. Domājām, ka mēs viņus panāksim un atradīsim bērnu kur priekšā, bet lielgabali sāka rūkt mums tepat jau aiz muguras. Zaldāti brauca ātri, mēs palikām tālu pakaļ. Vēlāk nekur vairs nevarējām viņus sadzīt. Vai jūs neesat ko dzirdējuši?” viņa pacēl uz mums savas acis bez spožuma un jautā.

„Nē. Prasiet Sarkanā Krustā. Varbūt, ka zaldāti bērnu būs nodevuši māsām.”

„Ak, tā jūs domājat? Nu, paldies!” viņa iet tālāk, nolaidusi acis, it kā pati dvēsele viņai būtu paņemta no krūtīm. Viņa domā tikai par savu bērnu. Viņas lūpas kustas, viņa klusi murmina kaut ko. Ko viņa runā? Vai viņa sauc savu puisīti? Varbūt viņa sāka tam mīļus glāstu vārdus, kurus vējš izkaisa uz Kurzemes lauka.

XVI

Ēnas uz lauka

Līdzens un gaišs ir Kurzemes lauks. Kad ar spieķi rokā šinīs pavasara dienās, kad saule un padebeši atkal iesāk savu brīnišķo spēli, es eju pa viņu un skatos, tad es redzu, ka zaļais lauks ir tikpat labs spogulis debesīm kā zilais ezera ūdens. Jau tālu var redzēt, kā gaisma nodziest uz baltām māju gēvelēm, kad mākonis lien saulei priekšā. Ēnas slīd pār lauku, spožā saules strīpa top arvien šaurāka un šaurāka, līdz ēna jau ir pie manām kājām, debess apmācas, es jūtu vēl aiz sevis ēnu ātro skrējieni, un, kad atskatos — tālumā vēl noplivinās un nodziest kā zelta šķidrauta mala. Tad es skatos, kā ēnas bēg no manām kājām, kā lauks

uzliesmo manā priekšā no saules, kā šī liesma iet pār koku galotnēm, atsitās mājas logā un, pāriedama no rūts uz rūti, iemirdzas tā, it kā — la, la, la, lā — logā atskanētu kāda brīnišķa meldija.

Es mīlu arī redzēt, kā agrā saules rītā miglas zīda buŗa slīd pa Lielupi. Vējš pūš, viņa te paceļas, te nolaižas; te kā zivs spēlēdamies paspīd Lielupes vilņi, te buŗa jau zemu plok pār ūdeni un dzēš uz viņa rīta spožumu. Tad vējš viņu viegli paceļ, viņa atkal atsedz smejošos vilņus, un viņas gaišā mala rasodama slīd pa zaļo krastu.

Bet ir citas ēnas. Rudens mākoņi auļo pāri kā smagi jātnieki. Ēnām nāk pakal lietūs un krusa, un lauks tiek samīts dubļos.

Un ko es tagad vēroju, staigādams, noskatīdamies un sarunādamies ar ļaudīm, tās ir likteņa ēnas.

Raug, ēna, kas vārgi šūpojas gar ceļa malu. Tā ir mātes ēna, kuŗa iet meklēt savu pazudušo bērnu.

Tad pār lauku vakara saulē slīd vesela rinda dīvainu ēnu: zirgi, kuŗi izstiepušies velk augstus mantu vezumus ar vēderainiem pēļiem, ar apaļiem spilveniem un mazām, sprogainām bērnu galviņām augšā. Kum-painas ēnas ar paunām uz muguras, sievu ēnas ar bērniem uz rokām, ēnas ar platām bārdām, gaŗos svārkos. Tie ir ebrēji, kas tiek izsūtīti un atstāj savas pilsētiņas.

*

Žagari nabadzīgie ebrēji atstāja visi vienā dienā, gājienā ap 2-3000 cilvēku. Pa priekšu brauca ap 50 vezumu ar mantu saiņiem, sievietēm, bērniem un nespēcīgiem veciem. Viņiem pakal kājām — visi, kas varēja iet.

Vakarā viņi izgāja caur Jelgavu, viņus pārlaida pār tiltu; naktij uznākot, viņi apmetās zem klajas debess uz Lielupes krasta. Viņiem šē bija jāgaida uz tvaikonīšiem un barkām, ko pa Lielupi izsūtīja viņiem pretim Rīgas ebrēju komiteja. Kam bija savs zirgs, tie brauca pa šoseju tūliņ tālāk uz Rīgu.

Otrā dienā eju apskatīt skumjo nometni uz Lielupes krasta. Uz tilta vienā galā un otrā stāv zaldāti. No vienas puses pār tiltu atpakaļ Jelgavā neviena ebrēja vairs nēlaiž. Viņiem ir ceļš vairs tikai uz priekšu. Bet raugi, kā viņi visi skatās atpakaļ. Visu sejas ir vērstas uz šo krastu, kur paliek atstātie miesti un pilsētiņas.

„Jūs sakāt, ka ebrējiem nav dzimtenes,” man vēlāk saka kāds ebrēju students, „patiesībā ebrējs pieķeras savai Žagarei tāpat kā zemnieks savai sētai. Šī šķiršanās nav viegla.”

Tilta galā uz savām paunām sēd divi veci ebrēji platām, sirmām bārdām, un, sabāzuši rokas piedurkņēs, raugās pār upi. Vējš izpūš viņu bārdas, viņu sejas ir vecās bībeles skumjas.

„Un tie sēja savu mīklu nastās, ņēma to līdz neraudzētu un gāja...” es atceros.

Kā atkārtojas šī vecā leģenda.

Es eju caur nometni.

Visa miestiņa nabadzība te tumšās paunās izvazāta pa zaļo krastu. Visur es redzu sīkus un sarukušus, no nabadzības nospiektus augumus. Bērni spēlēdamies brauc ar rokām caur smiltīm, lielie sēd un stāv klusi pie savām paunām. Barkas ir atbraukušas, pār laipām cits pakaļ citam iet atbraucēji, sievas un bērni un nespēcīgi vecīši, kuņus aiz rokas rūpīgi novada lejā Rīgas ebrēju studenti, kuņi atbraukuši izraidītiem pretī. Pūlis pamazām sadilst, bet, neskatoties uz lielo burzmu, uz krasta ir tik kluss, tikai bērnu brēkšana ieskanas te vienā galā, te otrā. Visi stāv klusi pie savām mantām, liekas, ka runīgā tauta ir pazaudējusi valodu. Kad es jautāju, tad man atbild ar asarām acīs. Ir kāda vāts, kuņai nevar pieskarties.

Starp studentiem, kas vada aizbraukšanu, es pamanu žēlsirdīgo māsu ar krustu uz rokas: te ir arī slimi un gaudeni.

Raug, divi studenti nes uz rokām slimu veceni, kuņa nevarīgi apķērusies viņiem ap kaklu. Pie laipām

šad tad notiek kaut kas, kas aptur kustību. Pieved ar ratiņiem divus slimus vergus. Rīkotāji uztraukti skraida un nezina, kā dabūt viņus lejā pār šauro laipu. Pieved sirmu ebrēju, kurš slimo ar nerviem un mētā rokas pa gaisu un kliedz...

„Nakti mēs pavadījām zem klajas debess. Sakūrām uguni, sildījāmies un gaidījām gaismu. Uguns kurs izdega, ap pulksten diviem no Lielupes sāka kāpt migla. Bērnu raudāšana staigāja pa krastu no viena plavas gala līdz otram,” students stāsta.

„Un tie sēja savu mīklu nastās, ņēma to neraudzētu līdz un gāja,” es atceros. Vecā leģenda atkārtojas uz Lielupes krasta. Ebrēju tauta nes caur laiku laikiem līdz savu likteni, it kā pats Jāve to priekš viņiem būtu mūžībā iezīmējis...

XVII

Cik raibu dziju vērpi dzīve šinīs dienās! Es klausījos kādas -nieku saimnieces stāstā un nezināju, vai smieties vai raudāt.

„Agrāk pie mums par sirotājiem sauca čigānus, kas diedelēdami un zagdami gāja no vienas mājas uz otru. Viņu mātītes ar krējuma ķērnēm pār pleciem gāja no durvīm uz durvīm. Ja deva — paskatījās rokā, ja nedeļa — parādīja mēli. Tādi paši arī bija tie vācu sirotāji. Rokā jau nu nezīlēja un paldies nesacīja. Un ja negribēja dot, ko prasīja, rādīja revolveri. Bet tāpat jau staigāja pa mājām, izdzerdami pienu un izlasīdami labākos kumosus. Tik krējuma ķērnes nebija uz muguras, bet flintes gluži tāpat kā mūsu zaldātiem. Bet nekaunīgi tikpat kā čigāni, tik prasa to labāko, kas mājā ir, un neliekas mierā, kamēr dabū. Kā jau padzirdējām, ka nāk, mēs noslēpām visu, ko vien varējām. Bet vai tad viņi lika mūs mierā!

Reiz pēc pusdienas sēdam istabā, te ārā nodimda pakavi, dzird no zirgiem nolecām. Mūsu kalpone Jūliete pieskrien pie loga un iekliek: „Bēdziet, vācieši!”

un paslēpjas kaktā aiz pulksteņa skapja. Bēdziet, kur nu bēgsi? Es palieku pie galda sēdot, mans vīrs mierīgi sūc pīpi. Ienāk trīs jātnieki, jauni, slaiki zēni. Ķiveres jau viņiem kā baznīcas torņi: gali metas pie griestiem. „Nu,” es domāju, „ir ar' iztaisījušies kā ērmi.” Skatos, kas nu būs?

„Eier, Eier!” viens nostājas manam vīram priekšā un prasa.

Bet mans vīrs ir pavisam dumjš. Viņš izņem pīpi no mutes, skatās ulanā un brīnās: „Eier”, kas tas par putnu? Vīrs krata galvu. Par tādu viņš neko nav dzirdējis. Viņš izliekas, ka neprot ne vārda no tās kungu valodas. Pagāns, Jelgavā skolā gājis un nu uzreiz palicis tik dumjš!

„Eier!” vācietis tā kā drusku piesarkst un piesit ar jājamo pātagu pie zābakstāva.

Bet ko tu ar mulķi iesāksi? Vācietim zūd pacietība. Viņš saņem manu vīru aiz piedurknes, pieved pie loga un rāda uz vistu, kas skrien pa pagalmu. Tad notupstas zemē un rāda, kā vista dēj olas. Ulani sāk paši smieties, mums ar' pāriet bailes. Jūlīte nosarkusi iznāk no pulksteņa skapja un spiež priekšautu pie lūpām. Bet šie meitu neko daudz neievēro, tik prasa, kas viņiem vajadzīgs.

„Ak, olas!” mans vīrs nu saprot. „Jūlīt, ej atnes olas.”

Jūlīte atnes olas priekšautā, atveļ to, rāda vācietim un sarkst, nezinādama, kur likt. Vācietis noņem no galvas savu lepno „aubi”, tur un smejas, lai šī liek olas iekšā. Es skatos — pirmīt pirmā iebēga kaktā — cik nu Jūlīte palikusi droša! Liek šim olas ķiverē un ar katru olu, ko ņem no priekšauta un kas tik koši spīd viņai rokā, met uz šo acis... Bet nav jau ar olām diezgan. „Schinken, Schinken!” otrs vācietis saka un sit sev pa gūžu. Es lieku Jūlītei uzgriezt un atnest šķiņķi. Bet tas šiem nepietiek. Viņi rāda, šiem vajagot tādu — ar kātu, ko turēt. Viņi grib veselu šķiņķi! Neko darīt, jālien pakal skurstenī pēc šķiņķa.

Bet nu „Wurst! Wurst!” Mans vīrs krata galvu. To viņš pavisam nesaprot. Šie rāda — esot tāds gaŗš. „Vai striķis?” mans vīrs prasa un atnes virvi. „Ak tu, dummer Bauer!” viņi lād pa vāciski, „tu vari pakārties ar to striķi!” „Wurst! Wurst!” viņi neliekas mierā. Bet mans vīrs ir gatavais muļķis, viņš ir tā, kā ar cirvja pieti dabūjis pa galvu. Lai šie kā danco apkārt un rāda, viņš krata galvu, un nezin, un nesaprot, ko viņi grib.

„Halt!” viens no vāciešiem iesaucas un iesit sev pa pieri, tā ka piķenīca vien nograb, un izskrien ārā. Es stāvu pie loga un skatos: ulans atraisa somu pie segliem, izņem kaut ko un nāk iekšā. „Wurst!” viņš kā uzvarētājs klie dz, labi zinādams, ka šo nu sapratīs, un bāž manam vīram zem deguna gabaliņu desas.

„Ak, desa!” mans vīrs nu reiz atmostas, „to jūs varat dabūt. Sieva, ej, palūko, skurstenī vēl būs kāds gabals desas.”

Dabūjuši desu, viņi paņēma, ko bija samangojuši, un aizgāja.

Otrā dienā bija svētdiena. Bet nu ar Jūli ti ir joki. Šī tik velk mugurā savu balto kleitu, sien lentas bizēs un grib iet uz Mūŗa muižu vāciešus skatīties. „Vai tu traka esi, skuķi!” es saku. „Ko tu gribi darīt? Velc vien to kleitu, balta tu aiziesi, nez' kāda pārnāksi!” „Nu, ko tad viņi mums darīja, paamizierējās un aizgāja. Galvu jau nost neraus! Tādi untlīgi cilvēki!” skuķis atcērt.

„Galvu jau nu gan tev, Jūlīt, nost neraus,” es saku, „bet ar tevi var notikt kas sliktāks. Es jau redzu, Jūlīt, ka galva tev nav tā vārīgākā vieta.”

Bet šī nu kā pagale sāk sprakstēt pretī. Lai es šo nezobo jot un nerunā jot tik daudz. Es viņai nevarot aizliegt iet vāciešus skatīties. Tagad esot tādi laiki. Vācieši neesot tālu!

Kad nu šī sāk draudēt un paliek tik liela, es arī neko vairāk nesaku. Lai iet.

Nāk vakars, es vēl ilgi sēdu pie lampas un gaidu,

kad šī pārnāks. Mājā visi noliekas gulēt. Jūlītes nav. Nu jau būs kaut kas noticis!

Es taisos jau iet gulēt, te dzirdu, balkona durvis nograb. Gaidu, ka nāks kāds iekšā. Nenāk. Dzirdu tik tādu kā elsošanu. Klausos, vai nav suns... Ņemu lampu, eju skatīties... un ko es redzu? Jūlīte iespiešusies aizdurvē, ar seju pret sienu, un raud. Pleci raustās, viņa tikko var noturēties uz kājām. Mans Dievs, kā viņa izskatās! Baltā kleita ir zaļa no dūņām un gļotām, no brunčiem karājas tikai lupatas.

Es paņemu viņu aiz rokas un vedu istabā. Slapjās lupatas sitas viņai ap ceļiem, viņa nokrīt uz grīdas, plūc matus un raud.

Es nesaku un ar' neprasu nekā — viss ir jau pārāk labi redzams! Tad, elsodama un rīstīdamās aiz asarām, tā izstāsta, kas ar viņu noticis.

No sākuma viss bijis labi. Bet pie Mūŗa muiŗas bijušas trīs vaktis priekšā. Izgājusi caur pirmo vakti — nekas, šai skaista sejiņa, pajokojusies, palaiduši. Pie otrās ar' nekas. Trešā vakts šai pa vāciski kaut ko uzsaucusi, šī satrūkusies un griezusies atpakaļ. Vācieši šai pakaļ. Šī nu bēgt, ko kājas nes, skrien, skrien, kā akla no bailēm, skatās: upe priekšā. Kā nu šī tur apmulst un nezina ne brīst, ne peldēt, tā vācieši ir klāt. Kas tur tālāk bija noticis, to es sapratu no tā, ka viņai aprāvās vārdi, kā viņa piespieda pieri pie grīdas un palika klusu... Pēc tam viņa gribējusi noslīcināties muiŗas dīķī. Bet ūdens bijis sekls. Vācieši sanākuši ar ķekšiem un to ar visām dīķa gļotām izvilkuši uz krasta. Tāda viņa pa tumsu atvilkusies mājā.

„Meita gāja uz avotu...” man ienāk prātā vecā, zobgalīgā tautas dziesma. Nav labi iet ar krūzi pie svešas akas. Kam nu lai prasa maksu par „zaļo, zaļo krūzi”, ja tā ir sasista?

UZ VENTU

I

Uz Ventu labu dzīve,
Tur miglīņa ilgi stāv;
Var miedziņu izgulēt,
Var darbiņu padarīt.

Tautas dziesma.

Es nekad neteikšu, ka mīlu savu dzimteni,” Rūdolfs Blaumanis sacīja, kad mēs runājām reiz par patriotismu. Tas bija pēc tam, kad viņš bija sarakstījis „Indrānus”, — kad viņš bija atsvabinājies no vācu kultūras iespaidiem un nevilka vairs mugurā arī krievu kreklu, priekš kuŗa tā laika jaunā intelligence bija ļoti sajūsmināta. Neskatoties uz gadiem, kas pagājuši, es neesmu aizmirsis šos vārdus, un nu viņi man ienāk prātā. Ko viņš gribēja sacīt? Vai to, ka neviena mīlestība priekš mūsu mazās dzimtenes nav tik liela, ka par viņu drīkstētu runāt? Jeb viņā runāja lielā tautas darbinieka lepnums, kuŗa mīlestība jau dzīvos tēlos kļuvusi redzama un pazīstama? Padarīt lielu darbu, tad noiет pie malas un ciest klusu, kad visapkārt birst skaļi vārdi par tautas mīlestību. Ikkatra jūta top dziļāka un saldāka, kad viņu neizteic. Kad es braucu pa Kurzemes lauku, tad man tikās tikai klusu ciest un vērot, kā gaisma, ko atstaro puķes un tāles, un baltie lielceļi, klusi piepilda mani līdz pat acīm, tā ka ir jānolaiž plakstiņi, lai nepazūd šis saldaiss guvums. Netīkas ne vārda teikt, gribas aizdarīt acis. Un tomēr, kā mums vajaga vārdu priekš dzimtenes taisni tagad, kad ienaidnieks grib atņemt mums šo zemi, kuŗu mēs bijām jau izpirkuši ar saviem sviedriem, uz kuŗas jau cēlām un gaidījām labāku nākotni. Kā tad gribas skaitīt un nosaukt dzimtenes kalnus, upes un ezerus, kā pagānam, kas grūtā nedienā sauc savu dievu vārdus. Jūs teiksit: „Kam tad vārdu! Mums vajaga darbu!”

Nē, arī vārdu mums trūkst. Es gāju un redzēju puķes ceļmalā un nezināju, kā viņas sauc. Es prasīju visiem, ko ceļā satiku, kā sauc šīs puķes, kuŗas raugās te no katras grāvja malas ar zilām, pieputējušām acīm? Nevienš nezināja. Tik students, brālis, ko satiku, tas zināja nosaukt viņas pa latīniski. Vai tad mums tiešām visiem jāiet studēt, lai mēs varētu nosaukt puķes, ko redzam katru dienu?

Es dzirdu mežā pazīstamas putnu balsis un nezinu, kā šos putnus sauc. Un viņi dzied katru vasaru, viņu dziesmas es atceros jau no pašas bērnības.

Vecs gans gana lopus ezera malā.

„Vai jūs zināt, tēti, kā sauc šo putnu, kas tur birzē dzied?” es viņam prasu.

„Ak, tas putns?” vecais paceļ uz mani savas izdzisušās acis. „Kas viņu zin? Te jau viņš dzied katru dienu. Jaunās dienās gan zināju. Tad jau arī putnu vairāk bija. Bet kas nu tagad vairs viņus atmin.”

Skolās vairs nemāca mums dzimtenes ģeografijas. Un pats savā dzimtenē tu staigā kā svešas zemes pētnieks, kuŗš visur atrod jaunus kalnus un ezerus, par kuŗiem pasaule vēl nekā nezina.

Tas nebija tikai kaŗa posts, kas mani sauca uz Ventu. Tās bija ilgas pēc dzimtenes kalniem, upēm un ezeriem. Kāda veca tautas dziesma jau ilgi skanēja man ausīs:

„Uz Ventīņu laba dzīve,
Tur miglīņa ilgi stāv.
Var miedziņu izgulēt,
Var darbiņu padarīt...”

Man gribējās redzēt šos ļaudis ar mierīgām, smaidošām acīm, kuŗām Ventas migla sarga rīta miegu. Es viņus satiku kā bēgļus ceļā uz mantu vezumiem, šķūņos, mežos un pļavā, pār acīm viņiem gulēja skumjas. Ne jau acīs vien, no katras sejas raugās izmisums kā no atvērtas bedres. Kad viņi tiks atkal at-

pakaļ savos ciemos? Drebēdami no vēsuma, tie pavada bezmiega nakts zem klajas debess mežā pie dūmaina ugunskura...

Ilgas pēc dzimtenes... Reiz svešumā es domāju, kaut tiktu dzimtenē! Es noietu gar katru upīti, es notītu viņu kā diegu no kamola. Nu esmu dzimtenē, un ir jau upes Kurzemē, pie kuŗām netiek klāt, lai kādas slāpes tev būtu, noliekties un dzert no viņu ūdens. Tādēļ es nekavējos doties uz Ventu, kamēr viņa vēl ir svabada.

Viss, kas taisās mums zust, top divkārt mīļš.

Citāda izskatījās mums Kurzemes daba, un citādi bija mūsu soļi. Ikkatrā brīdī bija reizē tikšanās un šķiršanās... Daba bija tuva mums kā cilvēks. Kā mēs meklējām starp kalniem ezeru zilās acis! Mēs bridām upēs un ezeros un noliecām acis pār ūdeni, it kā mums būtu kāda klusa dziņa ieskatīties pašas zemes dvēselē.

Kurzeme uzņēma mūs kā īsta māte. Kur mēs gājām pa latviešu sētām, no pat Jelgavas līdz Ventspilij, nekur neņēma naudas par naktsmāju un mielastu. Sirds ilgi atcerēsies šo dzimtenes glāstu.

II

Kā lai neapmaldās Kurzemes klajumā! Visapkārt tev jožas mirdzoša debesu mala, tu apstājies un apmulsti no gaišā tāluma, kas griežas ap tevi kā brīnīšķīgs gaismas karuselis. Un cīruļi taisha mūziku turklāt, kuŗai netiek līdz ne vislabākā leijerkaste. Jā, leijerkaste spēlē apakšā, bet cīruļi ceļas uz augšu un beŗ no spārniem dziesmas tev taisni uz pašas galvas. Tu esi noreibis, un skaties, un nezini, kur iet. Tur tālu aiz zilgani plaukstošām druvām kādas vēja dzirnavas māj ar spārnu, tur kāda balta gēvele guļ diendusā zem zaļiem kokiem, tur ziedošu sērmūkšu gatva liecas pār nokalni, tu dzirdi miljonus kukainīšu, kas

sīc, ar savām kājiņām izbārstīdami ziedu putekļus uz ceļa.

Balti lielceļi nemierīgi viz uz zaļā lauka un sauc uz visām pusēm. Mazie māju ceļi ir iekaltuši sarkanā mālā. Rožainas sliedes velkas caur zaļiem āboliņa laukiem. Tu atkal apstājies un nezini, pa kuŗu ceļu iet.

Kā lai neapmaldās šai gaišā lauku labirintā? Tak mums laimīgi izdevās atrast savu Ariadnes pavedienu. Tas bija kāda jauna latviešu studenta draudzība, kuŗu mēs atradām uz ceļa. Es iepazinos ar viņu Jelgavā pie biļešu kases. Es ņēmu biļeti uz Auci, viņam bija jābrauc tikai līdz Bēnei. Bet viņš gribēja braukt mums līdz, tāpēc ka diena bija gaiša un ka viņam tā patika. Viņš bija svabads kā īsts students, un dziesmai, kuŗu mēs braucot uzņēmām, viņš varēja iet līdz tik tālu, kamēr viņa beidzās un nebija vairs jaunas, ko uzņemt.

„Man tur aiz Auces dzīvo māsa,” viņš teica. „Es neesmu ilgi viņu apmeklējis. Mēs aiziesim pie viņas ciemā.”

Nu viņam bija jau nopietns iemesls braukt mums līdz.

„Vai tik mēs varēsim iet ciemā tik daudzi?” es iejautājos. „Vācieši jau būs izvilkuši katru desu no skurstēņa.”

„Ē, būs vēl priekš mums ar’. Maz viņi dabūja paņemt. Kad mēs padzirdējām, ka nāk, mēs norakām visu zemē.”

„Es dzirdēju, ka zemē esot grūti kaut ko noglabāt. Gaļa sapūstot, kažokiem noejot vilna.”

„Nav tik traki. Šis pats uzvalks, kas man mugurā, ir zemē gulējis un, redziet, izskatās kā no skapja paņemts. Vācieši mums uznāca gluži negaidot. Kad bijām norakuši visu un sataisījušies, mēs izbraucām mežā un izsūtījām pa priekšu izlūkus uz ceļiem. Izlūki atgriezās un pateica, ka visi ceļi jau cieti. Viņi pamanījuši vācu ulanus tepat jau pie Bēnes. Un mūsu māja nav ne divas verstis no stacijas. Ko nu darīt? Mēs palikām mežā. Uzcēlām būdu no zariem un se-

gām un naktīs sildījāties pie uguns. Visapkārt pa ceļiem jādelēja vācu jātnieku nodaļas, bet mūs neviens nemanīja. Vāciešu nebija daudz. Viņi turējās tikai uz ceļiem un pie mājām un saimniekoja Bēnes stacijā. Viņi nodedzināja stacijas ēku un izdauzīja pasta kantorī. Mēs domājām, ka ilgi viņiem tie prieki nebūs. Ikkatru dienu es staigāju gar meža malu, tur rēdamies koku ēnā un vērodams, kas notiek.”

Vilciens tuvojās Bēnes stacijai. „Raug, tur aiz tiem rudziem ir tas mežs,” viņš rāda man pār pakalnu aiz upītes. „No viņa var redzēt staciju. To sarkano ķieģeļu namiņu tur ceļmalā sauc par slaktūzi. Te vācieši bija apmetušies. Un tur, kur tas šķūnis piekalnē ar to pelēko jumtu, tur bija mūsu zaldāti. Es stāvēju meža malā un noskatījos, kā viņi apšaudījās. Vācu ulani slēpās aiz slaktūža uz zirgiem, kas, dīžodamies no šāvienu trokšņa, šad un tad parādījās aiz stūŗa. Kāds ulans novēlās no zirga, viņš bija ievainots. Vācieši sagrieza zirgus un aizjāja, slapstīdamies starp stacijas ēkām. Viens veda pavadā zirgu, kuŗam uz segliem bija uzsiets ievainotais. Mūsējie ieņēma staciju.”

Es skatos uz sarkano namiņu ceļmalā, kuŗa sienas viz no vasaras saules, skatos pār rudziem piekalnē, pār kuŗiem trīc sakarsušais gaiss, uz tumšo meža malu un nevaru iedomāties, ka te notikusi šī mazā drāma. Tā katru dienu starp mežu, lauku un sētu notiek simtiem šādu mazu drāmu, no kuŗām sastādās lielais kaŗš, — notiek un pazūd kaut kur uz gaišā lauka, uz kuŗa negrozāmi valda jautrā daba.

Vācieši visur ņēmuši savus ievainotos uz segliem līdz. Ļaudis stāsta, ka satikuši te uz ceļa kaut kur kādu septiņdesmit šādu „jātnieku bez galvas”. Citi jājuši soļiem blakus un veduši zirgus pie pavadām.

Es redzu šo gājieni pār Kurzemes lauku. Zirgi soļo cits aiz cita un apdomīgi liek kājas. Pār segliem augšupēdu gul jātnieki un gurdēni cilā acis uz mākoņiem, kas lēni peld viņiem pāri. Viņi vairs nedomā par iekāŗošanu, bet tikai par to, kaut ātrāk slīdētu

mākoņi pār viņu galvām, — viņiem liekas, ka zirgi stāv uz vietas, viņi iet tik lēni! Kaut ātrāk tiktu pie miera!

Tā viņi aiziet. Rokas un kājas nevarīgi kūlājas gar zirgu sāniem. Kaut viņi nenāktu vairs atpakaļ!

III

Viegli šūpodamies, vilciens mūs nes caur Kurzemes lauku. Lauks ir tik pilns visādu gaismas un klusuma brīnumu, ka mēs nedzirdam ratu rīboņas. Es pirmo reiz to piedzīvoju, ka klusums pārspēj troksni. Vai tas ir tāpēc, ka mēs slīdam šim klusumam cauri un troksnis paliek aiz mums? Jeb šī gaisma un miers tā pacel dvēseli, ka ārējie trokšņi tai nav vairs pieejami?

Mēs stāvam ārā uz platformas.

Daži zaldāti brauc uz pozīcijām. Pārliekušies pār sētiņu, viņi skatās uz lauku.

„Cik te līdzens un gaišs,” viens pieceļas no viņiem un nopūšas, it kā būtu iedzēris kaut ko nāvīgi saldu. „Na—av ne purvu, ne mežu,” viņš, gaŗi vilkdams, saka.

Es redzu, ka no lauku skaistuma viņam top skumji. Sēras arvienu stāv tuvu skaistumam. Un zaldāti iesāk dziedāt kaut ko bezgala žēlu.

Es skatos, kā dūmu ēna no lokomotīves velkas pār saulē starojošo lauku un izgaist gaismā tāpat kā šī dziesma.

Krievu bezbēdība ņem virsroku, un atskan jaotra vērpēju dziesma:

„Še tev ķemmes,
Še tev līni,
Še tev zelta kodeļa...”

Nu es dzirdu vagona ratus, kuŗi iet dziesmas taktī:

„Še tev ķemmes,
Še tev līni,
Še tev zelta kodeļa...”

Vilciens apstājas pie nodedzinātās Apguldes stacijas, kuŗas vietā ceļ jaunu. Pa meža spraugu spīd balta pils. Zaldāts skatās uz mežu un saka:

„Ak, būtu laiks, ietu, nokniebtu kādu stirnu!”

„Šis prieks pie mums pieder tikai baroniem,” es saku.

„Kas tie baroni gan par vīriem,” zaldāts man stāsta kā svešniekam. „Viņu rentnieki, latvieši, tiem bučo rokas...”

„Vai jūs redzat to ceļu un to baznīciņu tur tālumā?” mūsu ceļa biedrs rāda pār lauku. „Tā ir Penkules baznīca. Kāda vācu jātnieku nodaļa te uz šī ceļa satikusi kāzu braucienu. Viņi palaiduši kāziniekus sveikus, bet kamēr viņi bijuši baznīcā, tikām vācieši ieradušies kāzu namā „Teņos” un noēduši kāzu mielastu. Bet notīrījuši smalki: cepeti un uzkožamos, visu, kas bijis sagatavots. Sabraukuši kāzinieki un atraduši uz galda priekšā tikai netīrus un sadauzītus šķīvjus.”

*

„Lopi mauroja, un bērni brēca,” šos vārdus dzird visur, kur stāsta par kaŗa bēgļiem, kā tie gājuši ar savām mantām un lopiem. Šais vārdos ir viss kaŗa posts.

„Lopi mauroja, un bērni brēca,” zemnieks stāsta, balss viņam aizraujas, un viņš paliek klusu. Viņam nav vairāk ko teikt.

Pietiek šo divu vārdu, lai katram acu priekšā atvērtos tumšs izmisuma bezdibenis.

Cilvēki mierīgi panes savas bēdas. Lopi un bērni, kuŗi tikai neskaidri nojauž, ka notiek kaut kas baigs, tumšos un nevarīgos kliedziņos parāda savas nojautas.

Sirdi satricinošs un nepanesams ir tumšais kustoņa vaids, kuŗa mēmā dvēsele neprot citādi izteikt savas baigās nojautas.

Ja lopam būtu vārdi un viņš varētu pateikt, ko jūt viņa tumšā sirds, tās lietas jau nemaz nebūtu varbūt tik briesmīgas.

Bet kāda elle ir šais lopu rīklēs. No Ventspils es

braucu gar stacijām, pie kuŗām bija savesti rekvizēto lopu bari. Kas tas bija par troksni! Bija tā, it kā pa mežiem staigātu kāds ar ugunsgrēka tauri.

IV

Ļaudis, kas paši sēd drošā aizkrāsnē, grib, lai katru dienu zīmē viņiem priekšā asiņainus kaŗa notikumus, vienu šausmīgāku par otru. Es zinu, cik patīkami ir rudens naktī sēdēt siltā istabā un klausīties briesmīgās pasakās. Tad drusku pavilkt priekškaru un paskatīties naktī, kas pret lampas uguni baigi spoguļojas logā, vai neieraudzīs tur kādu spoku? Jūs piekritisit man, ka istabā sēdētājam nav slikti, kad tas skatās tumsā un saraujas no saldām bailēm, bet kā ir tam nabaga spokam? Caur kādām mokām iet tie simti un tūkstoši kritušu un ievainotu, par kuŗiem mēs lasām katru dienu! Kaujas lauks bija labu gabaliņu no mums, 28 - 30 verstis nost. Šad un tad mēs dzirdējām liелgabalus kā tālu pārkonu, no kuŗa viegli dreb pamalē padebešu sārtie šķīvji. Bet ne liелgabalus mēs nācām klausīties. Mūs saistīja dzimtenes daba un tautas dzīve ar kaŗa laika savādībām, kuŗu mēs tik maz pazīstam. Lai nu kā: kaŗš aizies ar savu mežonību, bet cilvēcīgās vērtības paliks mūžīgi. Ar viņām mums būs jādzīvo, tās ir mūsu mūžīgie pavadoņi. Es gribētu to likt pie sirds visiem aizkrāsnes patriotiem un taisni saku, ka šinī ceļojumā nekur mums neplīsa pār galvu neviens šrapnelis un mēs nesaodām nekur ne pulvera, ne asiņu smakas. Kas mūs vilināja pa lauku tekām, tās bija saulē pietvikušās pazarītes, elkšņu lapu saldā smarža, ūdens, kas smaržo pēc dūņām un zivs.

✽

Auce bija priekšpēdējā stacija, līdz kuŗai vilciens gāja tais dienās — maija beigās. Pēc tām uztraucošām valodām, kādas toreiz pa visādiem aplinkus ceļiem no Kurzemes kaŗa lauka nonāca Rīgā, mēs varējām do-

māt, ka miestīņu atradīsīm gluži izmirušu. Kāds bija mūsu pārsteigums, kad stacijā vilcienu sagaidīja dzīvs ļaužu bars. Bija tirgus diena, ļaudis bija sanākuši uz vilcienu un gaidīja avīzes. Tās bija latviešu sejas, vecas un jaunas, kas vēroja mūs un spiedās mums garām. Viņās bija savāda dzīvība, it kā kāda dzirksts būtu aizdegusies šai citādi smagnējā zemnieku barā. Viņā bija manāma stipra garīga modrība, kam, bez šaubām, par iemeslu bija kaŗa lauka tuvums. Es nekad nejutos labi ļaužu barā, pūlis nospiež. Bet šai dzīvā tautā es gribētu būt arvienu. Kad es izkāpu, bija tā, it kā es būtu nonācis kādas akas tuvumā, kuŗa kaisa uz visām pusēm vēsus, modrus pilienus. Es nemeklēju šo salīdzinājumu: tāds bija mans iespaids, kuŗu es atceros tikpat labi kā šodien, ļaudis steidzās mums garām un spiedās ap avīžu pārdevēju, kuŗš saņēma no bagāžas vagona savas avīžu pakas. Viņu nelaida vairs tālāk, viņš noietās uz savām lapām turpat zemē, ap viņu sastājās ļaudis kā ap aku, no kuŗas grib dzert un skatās lejā; šad un tad kāda roka izvelk pār citu galvām avīžu lapu. Iet un lasa. Te var redzēt, cik liela vadoša loma mūsu tautā piekrīt laikrakstiem. Nebija neviena, kas gribētu aiziet mājā bez avīzes. Ap avīžu pārdevēju vēl arvienu spiedās ļaudis. Kāda sieviete uztraukti žēlojās, ka viņai neesot sīkas naudas, ko nopirkt laikrakstu, pārdevējam neesot laika mainīt. Citi izņemšot, viņa palikšot šodien bez lapiņas.

Laikraksts šinī laikā ir kļuvis par tautas vienīgo politisko un garīgo vadītāju. Ar kādu uzticību tauta tur uz laukiem izlasa katru bieži vien steigā uzrakstītu rindiņu. Tāpēc laikrakstiem vajadzētu iet pretī ne tikai tautas ziņkārībai, bet arī viņas garīgām slāpēm.

*

Jo tuvāk kaŗa laukam, jo mazāk uztraucošu būtu. Un kaut arī bieži te dzird liелgabalus, tomēr darbs un miers nekur nav izpostīts. Valodas, ko mēs dzirdam šē armijai aiz muguras, no mušas iztaisa

vērsi. Un arī tie ļaudis, kas dzīvo kaņam kaimiņos, bieži vien baigāk skatās uz to debesu pusi, kuŗa klusu un tālu sedzas pār vietām, no kuŗām nepienāk vairs tiešas ziņas, nekā uz to, no kuŗas dārd lielgabali.

„Nu, kā iet te pie jums?” es ieprasos kādai jaunavai, kuŗa skatās uz mums tā, it kā viņas seja runātu.

„Nekas. Šāvienus jau nu dzirdam šad tad, bet citādi viss ir mierīgi. Vai jūs esat no Rīgas? — Dzird, ka Rīgu jau apšaudot vācu kuģi?” viņa bažīgi jautā.

„Kas jums to teica? Rīgai nedraud nekādas briesmas. — Mēs uztraucamies tikai par jums un nezinām, kā jums klājas!”

V

Bēgļu nometnē

Lielās izbailēs, kad jādomā par glābšanos un kad šis jautājums jāizšķir dažās minūtēs, arvienu ienāk prātā kāda asprātīga ideja. Ko es saku: asprātīga! Vienīgā un visasprātīgākā, kāda šim cilvēkam ienākusi prātā. It kā no kādas gaismas apstarots, viņš sāk pats sevi apbrīnot. Tavu apķērību! Viņš izliekas pats sev tik gudrs kā vēl nekad. Šo gudrību viņš pamana tikai pašā lielākā briesmu brīdī. Visas tās asprātīgās idejas, kas mums briesmās ienāk prātā, bieži līdzinās tām idejām, kas mums kādreiz rādās sapnī un kuŗas izliekas mums bez gala gudras tik ilgi, kamēr mēs neesam pamodušies.

„Ko es šonakt redzēju sapnī?” mans draugs stāsta reiz, no rīta pamodies. „Es neko nebiju tik gudru sapņojis. Man likās, it kā es būtu Ameriku atradis.”

„Nu, kas tas bija?”

„Redzi, es sapņoju: „Slikts alus nav nekāds labais”. Un sapnī es tā par šo gudrību priecājos...”

Mēs jau esam dzirdējuši, ko bēgli bailēs ņem līdz un ko pamet. Cits paķer vistu padusē un aizmirst naudu atvilknē. Vista šai brīdī viņam izliekas vērtī-

gākais no visa, kas viņam pieder. Tā ir tā pati ģeniālā ideja, ko kādreiz atrod sapnī. Un cik „asprātīgi”, vāciešiem ienākot, pašā pēdējā brīdī dažs labs mēģina glābt savus lopus.

„Kad vācieši ienāca mūsu pilsētiņā, mums, zināms, nevienam negribējās smieties,” kāds saldenieks man stāsta. „Bet tur jau bija mironim jāsmejas! Es redzēju, ka viens laulāts pāris veda man gažām cūku bērna ratiņos. Galva viņai bija apsieta ar lakatu; vīrs vilka ratiņus, sieva gāja viņiem blakus un pūlējās noturēt cūkas galvu zem ratu zilā drānas jumtiņa. Sieva gan kušina un sedz, bet cūka nav pieradusi pie tāda komforta, viņa spārdās, rekšķ un kviec, un — ak, Dievs — taisni tai brīdī, kad vācu patruļa jā ieliņā iekšā, cūka apsviežas, uzlec kājās un ar purnu pārplēš jumtiņa drānu. Tad viņa izbāž pa caurumu galvu, rekšķina un skatās jātniekos, nemaz nemanīdama, kādas briesmas viņai draud no šiem prūšu rīmām...”

Bet lai nu kā kuņķis bēdzis un slēpies ar saviem lopiem, beidzot tak viņi nonāk kādā drošībā.

Es apmeklēju bēgļu nometni Saldus muižas labības šķūnī.

Tur izskatījās kā vecos laikos, kad cilvēki un lopi dzīvoja vēl kopā. Un man ienāca prātā pirmo kristīgo laiku leģendas. Kad es ieraudzīju mazu puisīti, kas, noliecis brūno galviņu uz salmiem, gulēja mātei aiz muguras, kuņa cirpa aitu, tad es pacēlu acis uz sienu, uz to vietu, kur stalli mēdz stāvēt sile, es gribēju paskatīties, vai silē negul bērni. Un varbūt šim mazajam labāk būtu silē uz siena, nekā te lopu pakājē uz salmu mēsliem. Bet te nebija pat siles. Tas jau nebija ne stallis. Tas bija tikai tukšs šķūnis, kuņu lopi, dzīvodami kopā ar cilvēkiem, bija pārvērtuši par kūti. Muižas rentnieks bija atļāvis viņiem šo šķūni. Cilvēku un lopu saime te ierīkojās, kā varēja, katrs pēc savas garšas. Šķūņa vienā galā ar rindā sakrautiem ratiem bija nošķirtas kādas divdesmit govīs. Otrā galā stāvēja aitas un bikli mīdījās uz savām tievām kājiņām. Cū-

kas pēc savas garšas rakās mēslos un, uz diendusu taisīdamās, grieza migā iekšā savus netīros sānus. Bet ļaudis, kuŗiem vairāk patīk uz gaismu skatīties, bija apmetušies pa vidu, pretim šķūņa lielajām durvīm. Gar otru sienu pretim šim vienīgam logam bija noklāti salmi kopīgai guļu vietai. Bet lai tie neizkaisītos un viņus neievilkto cūkas, kuŗu midzenis nebija visai tālu, tad gar kāju galu bija nostiprināta kāda šaura dēļu nomale. Tur puszviļus gulēja kāds vīrs, satinies strīpainā deķī, un lasīja romānu.

Kad mēs iegājām, sievietes cirpa aitas. Viņas sēdēja gaismā pie vaļējām šķūņa durvīm un turēja jērus sev starp izplēstām kājām. Varēja redzēt, ka šīs sievas ir aizmirsušas savas bēdas, kamēr dzirkles skan un viena roka griež, otra vēl mīksto vilnu, no kuŗas delna taukaini spīd. Viņas runāja ar mums mierīgi un jautri. Kāds nocirpts jērs šad un tad piecēlās viņām no klēpja un nopurinādamies aizgāja uz savu kaktu. Un turpat starp jēriem, kur kuŗais kritis, gulēja aizmiguši bērni.

Bija viens stūrītis šai telpā, kas atgādināja cilvēku dzīvi. Pie staba šķūņa vidū stāvēja balti noberzts sols. Uz tā dažas spodri nomazgātas apgāztas glāzes un trauki un zaļa krūzīte ar neaizmirstelēm. Pie staba sīka un bāla, pašaustos, baložu zilos svārkos, stāvēja jauna meitene un lasīja avīzi.

VI

Zemnieku ligzdā

Es šķirstīju reiz norvēģu dziesmu grāmatu. Galā bija dziesmu reģistrs ar īsām sacerētāju biografijām. Tur es redzēju, ka visi šie mācītāji, prāvesti un bīskapi bija pa lielākai daļai zemnieku dēli. Tā arī stāvēja atzīmēts gandrīz pret katru ievērojamāku vārdu: *bondeson* — zemnieka dēls. Tas skanēja tik lepni! Arī latviešu intelligenci tāpat kā norvēģu ir auklējusi zemnieku sēta. Tik mūsu mācītāji, advokāti un ārsti

nesaucas par zemnieku dēliem un, izgājuši dzīvē, maz vairs skatās atpakaļ uz zemnieka sētu. Te Rīgā ir izgudrots jauns vārds: pilsonība un pilsoņi, pie kuŗiem tūliņ tiek pieskaitīts latviešu ārsts vai advokāts, tikko kasē ir ietaisīts pirmais parāds. Tikai par pašu šo jauno vārdu „pilsonis” mūsu intelligence nav skaidrībā. Vai tas ir „graždaņin” — cilvēks, kuŗš piedalās valsts politiskā jaunradišanā un cīnās par savas tautas tiesībām, jeb vai tas ir tikai — „meščaņin”, mietpilsonis, kuŗš krāj mantu un sarga veclaiku ieradumus. Neskatoties uz to, ka vārdam „mietpilsonisks” visā kultūrālā garšas pasaulē ir slikta slava, mūsu zemnieku intelligence, nonākusi zem Rīgas iespaidiem, ātri pieslienās stīviem vācu ieradumiem un aizmirst savu kultūrālo dziņu šūpuli, savu tēva sētu, kur vēl valda sirsnīgas latviskas dzīves ieražas. Mūsu pilsonība vēl atrodas zem stipra vācu iespaيدا, kuŗi ar katru rokas mājienu, ar katru acu skatu norāda uz viņu: „Bauer, Bauer!” Sak, stiepies tā kā mēs, tad tu būsi kas vairāk. Un nabaga latvietis, no sirds gribēdams būt „kaut kas labāks”, mauc arī sevi virsū uz vācu iesma un staigā kā ierijis olekti. Tāpēc vēl Rīga ir tik vāciska, un svešnieks, še iebraucis, nespēj atšķirt mūs no vāciešiem. Tomēr ir viena zīme, pie kuŗas, piemēram, krievi latvieti noķer.

„Viņi baidās izgāzties.”

Tā jau ir tā nelaime. Latvietis baidās no savas zemnieka neveiklības un ir neveikls tikai tāpēc, ka no tās baidās. Kad viņš mazāk skatītos apkārt, ko citi sacīs un kā uz viņu skatīsies, bet paļautos uz savu dabisko smalkjūtību, uz savas sirds mēru un taktu, tad viņš visur būtu latvietis un reizē arī kultūrāls cilvēks. Un ja viņš tad kaut kur apgāztu krēslu vai citu kādu mietpilsonisko fetišu, neviens to neievērotu. Viņš būtu svabads vīrs, visus saistītu viņa dzīvā personība, un mēbeles un citi amatniecības ražojumi, kuŗiem mietpilsonība piešķir elka nozīmi, viņa priekšā nozustu.

Bet tā nav tāpēc, ka latviešu intelligents nesaucais lepmi par zemnieka dēlu un neskatās atpakaļ uz tēva sētu, kuŗa auklējusi viņa kultūrālās dziņas un kur vēl arvien glabājas visas latviešu kultūras priekšnojautas. Vai tās ir gaišo ošu šalkoņā pie vārtiem, vai dzidrā tautas valodā, kuŗa skan uz darbīgām tekām starp istabu, kūti un klēti, vai sirsnīgā laipnībā, ar kādu viesim nāk pretim, — viņas vēl riņķo ap zemnieka sētu kā bezdelīgas, kuŗas ar saviem spārnū gailiem jūt gaisa vieglumu vai smagumu.

No šejienes ir izgājusi latviešu kultūra. No šejienes vēl arvien viņai jāiziet.

Citu tautu intelligence patur un izkopj tālāk savas tautas ieradumus. Ieejiet pie intelligentā soma. Tur pie sienas mājas tēvam kā svētums jau no studenta laikiem karājas tautas kokle — kantele, tur viesībās sēd uz augsta somu sola un, rokās šūpodamies, dzied „Kalevalu”; norvēģi, zviedri, poļi visur parāda savas nacionālās paražas un gara iezīmes, palikdami pie tam brīvi eiropieši. Bet mūsu intelligencei šē Rīgā, pašai nemanot, tiek suģestīvi uzmaukta cietā vācu čaula, kuŗa beidzot paliek par viņas otru dabu un kuŗu viņa vēlāk vairs nespēj salauzt. Vai tas kāds liels ļaunums, ka mēs pieņemam jau gatavus un izkoptus kultūrālus ieradumus? Tas ir tāpat kā ar koku, kuŗam nogriež sakni: viņš top sauss un bāls un zaudē savus radošos spēkus. Tāpēc mūsu intelligencei vajadzētu vairāk skatīties atpakaļ uz zemnieka sētu, no kuŗas viņa izgāja ar latviskām kultūras dziņām. Un kaut arī viņa būtu gājusi caur Romu un Parīzi — tikai dzimtā sēta būs viņas vienīgais dabiskais atbalsts. Lielo tautu kultūrām, kuŗās mēs iekļūstam ar savām ilgām, tikai jānoskaidro tas, kas mūsos ir īsts un vērtīgs. Tās ir tikai straume, kuŗa no zelta atšķir mālu. Tikai mēs, neprazdami saturēt savas vērtības, bieži vien līdz ar māliem pazaudējam šai straumē, no kuŗas mums sāk griezties galva, arī savu zeltu.

Nav laimīgi tie apstākļi, kādos latviešu intelligence

mācās. Viņas mācības grāmatas ir svešā valodā. Zinātne runāja uz viņu ar pamātes muti. Un tikai vasarā, kad viņa noliek grāmatas un atgriežas lauku sētās, tā dzird atkal mātes balsi.

Bet tur ātri var atspirt. Nevajaga lauzīties nekādās gudrībās. Pietiek ar basām kājām paieties pa saulē sasīlušiem celiņiem, kas tek pa pagalmu no istabas uz klēti, uz riju un kūti; pasēdēt klētiņas priekšā uz trepēm, paklausīties, kā kļavi šalc, un just, kā šī šalka aizved domas uz tiem ceļiem, pa kuŗiem jau no bērnu dienām iets. Paklausīties gaišā tautas valodā, velētāju vālēs, kas skan no upes malas, kur meitas skalo veļu, — ieiet atkal latviskās dzīves risumā. Lai viss, kas izbālējis un aizmirsies, top atkal dzīvs.

Un cik bagāta ar kultūrāliem centieniem ir šāda zemnieku ligzda!

Ir mājas, kur vasarā no skolām atgriežas vesels jaunekļu bars. Tur jūs sastapsit studentu, kuŗš pārbraucis no Maskavas, reālistu un ģimnazisti, kas mācās Rīgā vai Jelgavā.

„Tur ir Lejzemnieki,” mūsu ceļa biedrs rāda uz mājām, kuŗas ar platiem, pelēkiem jumtiem nogulūšās koku zaļumā, kad mēs, pagājuši gabaliņu no Auces, nogriežamies pa lauku ceļu. „Vecais saimnieks ir interesants cilvēks. Viņam ir sešdesmit gadu, bet viņš lasa un seko visam kā jauneklis. Trīs dēli mācās. Viens nupat beidza zemkopības skolu, divi studē ārzemēs tehniku. Valdis pārbrauca no Vācijas ar pēdējo vilcienu pirms kara sākšanās. Mēs viņu satiksim, viņš nāks mums līdzī. Reinis vēl ir ārzemēs.”

Es eju un skatos pār timotiņa lauku, uz kuŗa viz baltas pieneņu pūkas, uz platiem, pelēkiem jumtiem, kas nogrimst dārza zaļumā. Kā izskatās šī zemnieku ligzda?

VII

Kāda izskatās lauku sēta? Vai te vēl ir vecā, krēslainā istaba ar zemiem, nomelnējušiem griestiem, kur

vasaras dienās nav saules un caur cieti salapojušiem ceriņu krūmiem aiz loga iespiežas tikai zaļa gaismas ēna? Kur aizkrāsnē stāv platā vectēva gulta ar zirnājiem, kas kāpj ārā no šiem miera dziļumiem gultas dibenā, kuņģos, snauzdams un pīpēdams, pavada savas pēdējās dienas vecais tēvs. Tur gaŗās vakara stundās, kad apklust rāmās sarunas, dzied aizkrāsnē circenis. Kur galds un krēsls, vectēva gulta un krāsns nav vairs nedzīvas lietas, bet dzīvo zemniekam līdzī. Nekādā ziņā tās nav „mēbeles”, ko mēs pazīstam Rīgas dzīvokļos. Kur vasaras dienā, kad visi aiziet pie darba un tikai vecais tēvs sapņo savā gultas dibenā, stundas aiziet gausā klusumā, un tikai vista ienāk un padzeras no ūdens kula dobumā...

Mēs esam nokarsuši, nākot pa pašu dienvidu. Cik labi būtu tagad ieiet un pasēdēt šai krēslainā istabā, kur netiek iekšā dedzinošie saules stari, kur no zemes kula nāk patīkams vēsums.

Bet nav vairs Kurzemē vecās zemnieka istabas, kādu es to redzēju bērnībā savā dzimtenē.

Tāpat aiz logiem ir ābeles un zied ceriņu krūmi, bet iekšā viss ir citādi.

Mūs ieved glītā zālē ar mīkstām, zaļām mēbelēm. Nav vairs tā kā vecā istabā, kur galds un krēsls un pulkstenis skapī dzīvoja mājiniekiem līdzī kā pasa-kaini tēli. Grāmatu skapis ar glāžu durvīm, dīvans ar ovāli liektu sarkanu atzveltni, rakstāms galds un klavieres stūrī — tās ir jau mēbeles, mēbeles, kas vairs nerunā.

Mēs ienākam kā savās mājās. Students sēstas pie klavierēm, un mēs sākam dziedāt kādu tautas dziesmu. Kur ceļas šis prieks, šī svabadība? Tur ir vainīga kurzemnieku viesmīlība, kuŗu mēs sajūtam no katra rokas spiediena; kuŗa spīd iekšā no dārza, kas, šūpodams savus zarus, met uz rūtīm zaļus dāldeŗus, — še esam lauku svabadībā, latviešu sētā.

Dziesma aug un top arvien skaļāka. Mājnieki pievieno mums savas balsis, kaut gan viņi patlaban pār-

dzīvo nopietnu brīdi. Viņi nu strādā kā arvienu, bet viņi ir uz visu gatavi. No ēkām ir izvilktas dārzā lauksaimniecības mašīnas; ar paceltiem sarkaniem spārniem pļaujmašīna mūs sveicināja, kad mēs gaŗām gājām. It kā te jaustu liesmu tuvumu. Varēja gaidīt arī, ka liks izvākt no mājām lopus un labību. (Kad mēs pāris dienas vēlāk nonācām Saldū, šāda pavēle bija jau izdota). Vienreiz „Lejzemnieki” jau bijuši ugunī, bet lielgabalu cīņa novirzījusies gar mājām drusku sāpus, un lodes nav vēl aizskārušas ne salma uz jumta.

Vecais saimnieks bijis mājā, izgājis aiz dārza un ar tālskati vērojis kauju.

Tagad viņš mierīgi sēd starp mums, klausās dziesmā un, it kā atvainodamies par dūmiem, kuŗus viņš laiž no savas pīpes, saka: „Man ir tāpat kā būru Krīgeram, es nekur nevaru iztikt bez savas pīpes.” Dziesma beidzas, mēs sākam runāties, vecais saimnieks pārdomā un iemet valodā pa īsam teikumam, pa mazam aforismam.

Varbūt viņš arī otrreiz tāpat sagaidīs vāciešu ie-nākšanu un, kad posts būs pāri, varbūt stāvēdams pie mājas drupām un pārdomādams, kas noticis, taisīs kādu mazu aforismu, kā viņš mēdz darīt, un tad, neskatoties uz saviem sešdesmit gadiem, sāks atkal no gala. Latviešu zemnieka enerģija ir nesalaužama.

VIII

Kavēdamies pie dzejas iespaidiem, ko man deva daba un ļaudis, es aizeju par tālu no sava ceļojuma uzdevuma. Mans uzdevums bija iegūt kaŗa iespaidus un, galvenā kārtā, faktus. Bet kaŗa laukam tuvais apvidus, pa kuŗu mēs gājām, toreiz pēc vāciešu sa-kaušanas pie S. un aizdzišanas pār Ventu, bija iegājis atkal mierīgās dzīves robežās. Ikkatrs bija pieķēries savam darbam un ticībai uz mūsu varonīgo armiju,

kuŗa sarga Ventas krastus. Bēgļu bari bija pārgājuši un apmetušies meŗos gar Tukuma—Ventspils dzelzceļu: braucot no Ventspils atpakaļ uz Rīgu, līdz pat Tukumam varēja dzirdēt lopu maurošanu, kas karājās gaisā kā gaŗš, žēls kļiedziens. Vai dvēsele tādām lopām izkāpj no krūts, —bet visgaŗām pa meŗiem staigāja šis vairs līdzai tai gaŗai dūmu vītnei, ko vilciens atstāj uz sliedēm... Pavēle par sējumu nopostīšanu, kas ienesa tik daudz traģikas Ventmalas sētās, vēl nebija izdota. Gubernātors Nabokovs gribēja pataisīt Kurzemi par līdzenu klonu, lai ienaidniekam ienākot paliktu tikai kaila zeme. Un tikai Ventspilī mēs dabūjām zināt, ka visām zosīm un vistām sīsi pēdējā stunda un ka uz tirgus vistu var pirkt par 25 kap. gabalā. Nebija vēl iesākusies labības norullēšana, nopļaušana un noganīšana. Un tikai par vāciešiem stāstīja, ka tie aiz Ventas šur un tur nopļaujot zirgiem zemnieku rudzus. Gan nelidzenās, bet tomēr kuplās rudzu druvās, kas vārpās stāvēja gar ceļa malām, mēs vēl nekur neredzējām lopus ganāmiešus, kā to varēja redzēt ap Saldu pēc tam, kad bija izdota pavēle nopostīt sējumus.

Ko lai es tālāk stāstu? Vai par koka lapu, ko ceļā norāvu un spiedu pie sakarsušā vaiga? Vai par vienuļiem kokiem uz pakalniem, kas tik raksturīgi priekš Latvijas tīrumiem un kas saules oreolā man izskatījās kā dzimtenes sargi? Vai par vaŗavīksnes jostu, kuŗu saule, kad pēc lietus tā iznāk pastaigāt, bija noraisījusi un nometusi uz zilganā padebeša? Tas viss — tikai dzeja. „Prātīgs” lasītājs par to pasmiesies.

No Saldus es rakstīju. Līdz Ventspilij no kara gandrīz nekas nebija manāms. Tikai noputējis jātnieks uz zirga, kuŗu tu piepeši satiec uz klusa lauku ceļa, un vācu aeroplāna nervozā dūķšana, kuŗu dzird, bet nevar uziet ar acīm bezgala plašās un gaisās vasaras debesīs, liek tev sajūst, ka tu esi kaŗa tuvumā.

„Palīdziet mums saskatīt aeroplānu!” saka ļaudis, kuŗi stāv uz krustceļiem un skatās gaisā. Bet tā kā

viņš iet ļoti augsti un ar degunu mēs viņu zemē nobadīt nevaram, tad mēs mierīgi turpinām savu ceļu.

Par vācu kolonistu nodevību un par bēgļiem esmu jau rakstījis.

Kad mēs lasām laikrakstos, kā vācieši noturējušies Ventas kreisā krastā, tad mēs izskaidrojam to ar izdevīgiem stratēģiskiem apstākļiem. Bet paprasiet kādam Ventmalas zemniekam!

„Nu, kā tad viņi tur nedzīvos! Tur jau visur ir vācu kolonisti: Diždeldā, Rudbāržos, Kazdangā, Pasta-Drogā gar visu Ventas kreiso krastu. Tur jau viņiem vieta ir sagatavota.”

Un cik traģiskā stāvoklī atrodas tie latvieši, kuŗi, vāciešiem ienākot, palikuši savās sētās! Viņi gribētu palīdzēt mūsu kaŗaspēkam. Bet visur tie jūtas ielenkti no vācu kolonistiem. Pār visām tekām glūn kolonistu vērīgās acis; tie sačukstas uz krustceļiem ar vācu zaldātiem, tie pazīst cilvēkus un pazīst apgabalu un redz, kur katrs iet!

Un tomēr arī šādos apstākļos latviešu zemnieks varonīgi palīdz mūsu kaŗaspēkam, neraugoties uz nodevīgām kolonistu acīm, kuŗas katru viņa soli uzlūko.

„Es gribu paziņot kaut ko mūsu kaŗaspēkam,” — sēdēdams šķūnī uz savu ratu malas, man stāsta jauns Kazdangas bēglis, kuŗam vācu kolonisti paņēmuši dzimteni, „man jāiet gar kalpu mājām. Tēvs teic: tu neej, tev neizdosies, kolonisti ir uz ceļa, tie tevi uzmana! „Tēv, — es saku, — es darīšu, kas man darāms. Kad nāks vācieši, es aizbēgšu, ko viņi man padarīs?” Un gāju un aizmanījos caur vācu spiegiem un pateicu, kas bija vajadzīgs. Mēs varētu darīt daudz vairāk, ja nebūtu to vācu kolonistu. Viņš tev kā nelaime skrien visur priekšā pār ceļu, ikkatrs tavš solis viņam ir redzams.”

Bēgli toreiz vēl sēdēja pie uguns kuriem un gaidīja ziņu, kad vācieši būs aizdzīti un kad tie atkal varēs atgriezties savās sētās.

Raug, mežsargs ar sarkanu bārdu, kuŗā gan ir kāda

daļa no jaunu egļu rūsas, sēd pie uguns krūmos ar savu saimi. Dūmi rāpo viņam pār seju un acīm, viņš sēd, atspiedis galvu uz rokām, un viņa galvā grozās vienas un tās pašas domas.

„Kad, kad viss tas beigsies? Kad mēs varēsim atgriezties atkal savās sētās?” viņš jautā.

Es nevaru viņam atbildēt. Dūmi paceļas un aiztin viņam seju.

Viņš nogriežas un ar roku it kā atbīda dūmus un skatās manī ar asarojošām acīm.

Un ar tām pašām acīm bezmiega naktī, nodrūdzējies pie dziestošā ugunskura, viņš škatās uz zvaigznēm, kā jautādams, kad viss tas beigsies? Un arī zvaigznēs tas nestāv ierakstīts.

Tagad varbūt viņš tā vairs neprasa, jo zin, ka priekšā vēl ilga un barga cīņa.

Un tad kādā pievakarē, sēdēdami pasta ratos, kuŗi mūs šūpo caur laukiem un mežiem uz Kuldīgu, mēs piepeši pamanām, ka apgabals it kā paceļas; mēs ieraugām ozolus ceļmalā; tur tālāk grava lūst, un Venta izmet mums priekšā gaišu likumu. Tas ir kāds no tiem Ventas brasliem, kuŗu vācieši nevar pāriet: straume spīdēdama vijas caur melniem akmeņiem. Šī upe, ko vēl neviens latviešu dzejnieks nav apdziedājis, ir nogulusies savos cietos radžu krastos par sargu mūsu dzimtenei. Es jūtu viņu kā dzīvu būtni. Viņa turas par mums. Līcis spīd saulē spožs un skaidrs kā asināts zobens.

„Uz Ventiņu laba dzīve,
Tur migliņa ilgi stāv.
Var miedziņu izgulēt,
Var darbiņu padarīt”,

es atceros veco tautas dziesmiņu. Otrā krastā vēl gul mierīgas mājas. Dūmi mājīgi kāpj no skursteņiem. Dzīve te nav vēl izpostīta, vācieši ir verstis 30 no viņa krasta. Ko mēs no kaŗa še manām, tas ir tikai

sargzaldāts, kas iznāk mums uz ceļa priekšā un prasa „propusku”.

Bet kad saules stari top mīksti un sārti un visas vakara kokles sāk skanēt, mēs esam jau Kuldīgā un stāvam uz Ventas radžu krasta. Es dzirdu maigu staru mūziku, kas iet caur tilta piecām rožainām velvēm. Kā viņas skan, kad vakars tās pielej ar zeltu! Un pretim tilta sārtām velvēm gaišā puslokā atveras Ventas rumba. Šī maigā staru spēle, kuŗa iet caur tilta zelta lokiem, krāces lēzenās šaltis pārvērš par starojošu vaŗavīksni. Ventas rumba! Ūdens viņā krīt no krietna augstuma, Venta te ir platāka nekā Gauja. Lēni caurspīdīgās straumes plūst pāri gludām radzēm; ar basām kājām viņās stāv zēni, gaŗām zivju kulēm plecos, tur makšķeres krācē, kuŗa vārās viņiem turpat zem kājām, un velk zivis, kas saulē met mirdzošus likumus. „Kā viņi noturas šai straumē uz glumiem akmeņiem?” es domāju un tomēr pats labprāt būtu gājis un stāvējis šais gaišās straumēs blakus Kuldīgas zvejniekiem, ja tikai man nevajadzētu meklēt faktus, faktus, ko ar nākošo pastu nosūtīt uz redakciju.

Vakarā es izpeldējos Ventā, man gribējās vēl pēdējo reiz pirms vācu ienākšanas saņemt viņas vilņu silto glāstu.

LAUCIŅOS

Lauciņos patlaban beidza ēst pusdienu.
Istabas durvis bija vaļā.

Kāda lapsene, kā svelme griezdamās savos melnzeltainos gredzenos, dūca pie rūts, kuŗa bija gluži balta no saules.

Bija karsts. Šad un tad pa durvīm ienāca vēsma ar vieglu maura un kumelīšu smaržu un apstājās un izkusa meitai Jūlei uz sakarsušiem vaigiem un krūtīm, it kā solītu kaut ko saldāku par viņas pašas jaunību, kuŗu tā bija sākusī apzināties šai gaišā karstā vasarā.

Vecais kalps Krists, liks, bet stiprs kā krevelains purva bērzs, piecēlās no galda un, gausi vilkdams kājas, kuŗas bija vēl stīvas no aršanas, piegāja pie mūŗa un sāka izdauzīt zemes no pastalām.

Saimnieks, kuŗš, pārdomādams darbus, arvien ilgāk palika pie galda — klikēt — aizvāza saliecamo nazi, noslaucīja ar delnu muti un teica:

„Nu, Krist, tu ar Lauci vēl iesi ieart tos mēslus papuvē. Es ņemšu Sirmi un izvagošu dārza gabalā kartupeļus...”

Jūle piecēlās un sāka nokopt ēdienu no galda. Ar savām augstām krūtīm baltā blūzē un kailām apaļām rokām viņa tagad staigāja klusa un balta kā svētdiena. Lopi uz kaŗa valdes pavēli bija aizdzīti, tur bija saimniece ar divām meitām, un viņai mājā palika pavisam maz ko darīt.

Tik saimnieks ar veco kalpu no rīta līdz vakaram gāja un darīja visu kā arvienu. Izveda mēslus rudens sējai, laboja jumtus un sētas. Viņi bija iesākuši ticēt dzīvei un darbam, šī ticība nesa viņus abus caur gaišām vasaras dienām, viņi nemanīja, ka dzīve pamazām atkāpās zem kaŗa soļiem, no kuŗiem jau drebēja zeme.

„Bach,” atskanēja tāls liелgabala šāviens, it kā tur ārā pagalmā kāds nomestu maisu no pleciem un nopūstos.

Da, da, kā viegls drudzis caur rūtīm izgāja tāls rībiens un atsitās zemos nomelnējušos griestos, pie kuŗiem karājās pērnās rudzu vārpas.

„Aha, nu ducina atkal,” Krists teica un savilka cietāk pastalas auklu.

Tad pagalmā kāds apturēja ratus un, noputējis no galvas līdz matiem, durvīs parādījās uradņiks. Viņš bija resns un pūta, viņa vēders manāmi cilājās.

Šoreiz visās viņa kustībās bija tāda klusa un līdzjūtīga labsirdība, ar kuŗu likās apjosts pat viņa milzīgais vēders. Viņš ar visiem spēkiem centās mīkstināt to, kas viņam bija sakāms.

Viņš slaucīja sviedrus no sava vaŗa sarkanā seja un lasīja no kāda papīra, ka jāiznīcina visi sējumi un jāizvācas ar visām mantām uz Vidzemi. Rudzi tūlīn nopļaujami vai norullējami.

„Bet tikai neuztraucieties,” viņš teica, turēdams sarkanu mutautiņu pie pieres, pār kuŗu rāpās rupjas sviedru lāses, un mierīgi un pārliecinoši ar savām apaļām, zilām acīm skatīdamies saimniekā, kuŗš ar drebošām rokām atspiedās uz galda un ar aizsmakušu skaņu ieplēta muti, — „kronis samaksās par katru salmu uz jūsu lauka. Tā pavēlē ir sacīts. Gādājiēt tikai, ka ienaidniekam nekas nekrīt rokā.”

Viņš lika parakstīt saimniekam papīru, spieda viņam vēl drebošo roku un aizgāja.

Istabā palika gluži klusu un labu brīdi varēja dzirdēt, kā lapsene dauzās pie rūts.

Kā stikls trausls bija šis klusums un varēja domāt, ka lapsene to salauzīs un viņš sadrups asarās. Bet tas nenotika. Visi savaldījās.

Tā kādu brīdi ir pie miroņa. Tad saņemmas un lietišķi sāk domāt, kā viņu apglabāt.

Saimnieks piecēlās un piegāja pie Krista. Viņš gribēja uzlikt tam roku uz pleca, bet roka bija tāda nedroša un bez spēka atkrita atpakaļ.

„Nu, Krist!” viņš teica, un viņu acis sastapās. Viņi abi bija nosirmojuši šinī mājā, ardami un sēdami, — divi veci pagāni, kuŗu ticība bija viņu darbs, saudzēt un kopt kustoņus, kokus un stādus. Rušinādamies dienu no dienas pa zemi, līdz ar viņas mīksto, tumšo smaržu tie bija ieelpojuši arī zemes likumu visu saudzēt. Bērzu birzē, kuŗu vecais Lauciņš audzēja, ganu meitene nedrīkstēja rīkstes nogriezt. Viņš zināja, kādā mēnesī cirst koku un kādā dienā kokam asinis tek. Nu, zināms, tas viss bija tikai mānticība, bet tā bija tik dziļi iegulusies viņa zemnieka dabā. It kā no pašas zemes viņš būtu saņēmis aicinājumu radīt, radīt, neiznīcināt. Šī mānticība bija izkopusies pa to laiku, kamēr latviešu zemnieku paaudzes bija te arušas un

sējušas, par savādu dabas ticību. Nu viņi stāvēja un izmisuši jautāja viens otram — divi veci pagāni ar izkoptu un smalku pagānu dvēseli, kurai katrs asns tīrumā bija svēts. Cik grūti bija iznīcināt to, ko viņi bija radījuši ar visu savas rāmās zemnieka dabas rūpību un saudzību.

Bet tā vajadzēja. To prasīja pienākums pret dzimteni.

„Nu, ko mēs darīsim, Krist?” saimnieks prasīja.

„Vāciešiem jau neatstāsim,” Krists norūca un, augsams tālāk kājas, piesita cieto pastalu pie zemes.

Tad viņi mierīgi gāja un darīja, kas bija darāms.

KAD RUDZI ZIED

Tā bija Kurzemē ap to laiku, kad rudzi zied un pelēkie ziedu putekļi, ko vējš paceļ un griež uz lauka, iznēsā pirmās ražas cerības.

„Rudzi kūp, būs maize,” zemnieki saka, liek delnu priekš acīm un skatās pār lauku.

Tad iznāca pavēle atstāt sētas un nopostīt sējumus.

Nu, zināms, tas bija tāpēc, lai vācietis, te ienācis, nevarētu kasīt vēderu un priecāties uz jaunu rudzu maizi, lai viņš nevarētu plaut, kur latvietis ir sējis, kā viņš jau gadu simteņiem ir ieradis darīt.

Bet nav viegli iznīcināt druvu ziedos. Lauks ir kā dzīvs.

Vējš te paceļ, te nogulda vārpu zilganā klēpī maigu zeltpelēku putekļu vilni.

Rudzi kūp, lauks tvīkst radišanas priekā. Tā ir mīlestība, kas bez mēra izkaisa savu bagātību, bagātību, ko rudenī zemnieks ievāc zeltpelēkos graudos.

Zemnieka rokas ir cietas, izsalkušas un taupīgas. Bet vai viņš nepazīst to maigo dzīvību, kas kāpj no katra labības stiebra, vai viņš var paiet garām rudzu laukam, nenoglaudījis to ar savu cieto delnu? Gudras,

bezgala gudras zemniekam izliekas rudzu vārpas. Ik-katra no šīm pelēki dzeltenām galviņām domā tikai to, kā pabažot cilvēku un viņa saimi. Un priekš sevis viņa prasa tik maz. Viņas vienīgais prieks ir augt, ziedēt un radīt. Vai skolotājs klasē iet ar lielāku prieku gar savu bērnu galviņām kā arājs gar savām vārpām? Bērnu galviņās uzdīgst visādas nerātņības, kā tas ir mūsu dziņām bagātā dabā, bet vārpās ir tikai tās domas, kuņas domājis sējējs, kaisīdams graudus.

Un taisni tad, kad rudzi stāv vārpās un domā savas radošās domas, viņi ir jāiznīcina.

Tā bija pavēlēts.

Pavakarē, kad slīpi saules stari sārti šķirstīja vārpas un kad zeltaini metās ziedu dūmi, jauns saimnieks ar rulli piebrauca pie rudzu lauka.

Viegls vējš gāja pār lauku; viņš redzēja, kā tas dzīvo savu dzīvi.

Skaidra zilgana migla te iegulās zeltainā vārpu vilnī, te vējš viņu pacēla un dzenāja līdz ar ziedu putekliem. Tad šalka nostājās, un migla atgriezās atkal sārtos vēja dobumos un vārpu vērpatās.

Saimnieks pārbrauca no ceļa pār tiltiņu uz lauka.

Viņš stāvēja augstos rudzos, viņš nebija liels no auguma, un vārpas, kā ķircinādamās, kutināja viņu zem zoda.

Zirgs sāka plūkt vārpas un apstājās, un saimnieks pirmā brīdī pats nesaprata, kāpēc ir iebridis rudzos.

Tad no lauka, kas šūpojās viņam priekšā, it kā no zeltainas dzelmes maigi un sēri atskanēja griezes balss.

Tas nebija nekas vairāk, kā viņas ierastais vakara sauciens.

Bet kā tas saniknoja jauno vīru, kas stāvēja rudzos un ļāva zirgam plūkt vārpas! Tā dažs nevar panest raudāšanas un top nikns no asarām.

Saimnieks uzsita ar pātagu zirgam, tas satrūkās un brāzās laukā iekšā, izraudams dziļu, līdzenu sliedi; ziedu dūmi aizņēma saimniekam elpu. Labības stieбри nirkstēja un izlaida savas zaļās asinis, saimnieks sita

zirgam un skrēja pakaļ rullim, kas lauku padarīja par līdzenu klonu. Ja pa vienu pusi rudzi vēl stāvēja, tad pa otru pusi jau krita un nogulās zem zirga kājām. Viņš nebija vairs arājs, viņš bija cīnītājs, viņš cīnījās pats ar sevi un izpostīja, ko pats bija radījis. Viņš iznīcināja daļu no sevis paša. Tā bija grūtākā cīņa viņa mūžā.

Tad darbs bija galā. Bāli vakara stari vēl slidēja pār zaļo klonu.

Saimnieks skatījās: melns punktiņš tekāja pa līdzeni norullēto lauku, uz kuŗa tagad visu tik labi varēja redzēt. Tas bija kāds putns, jā, tā bija grieze, kas meklēja savu izpostīto ligzdu.

Saimnieks pārvilka ar roku pār seju un skatījās tad pats savos pirkstos, kuŗi bija pelēki no ziedu putekļiem un pie kuŗiem bija pielipušas dažas asaras.

CEĻĀ

Ceļā, es gribētu būt arvienu ceļā, ak, kaut man priekš acīm nekad nenozustu ceļš!

Ceļā mēs atkal visu par jaunu iemantojam, un kalni, koki un puķes mums rādās kā no jauna radīti. Mēs atkal redzam un jūtam visas lietas, mēs ieģūstam atkal savas bērna acis.

Un tomēr mēs, gudrie, lielie ļaudis, vairs nemākam skatīties tā kā bērni, kuŗi patlaban tai lādei paceļ vāku un pirmo reiz redz, kas tur iekšā; nekas vairs nerādās mums tai prieka un brīnuma spožumā kā tiem, kam patlaban atdarās pasaule.

Mums visur ir savas rūpes uz pleciem.

Kad mēs topam vīri, mēs ņemam pasauli uz muguras kā nastu, mazāk priecājamies par viņu un mazāk to apbrīnojam.

Ko es saku: nastu! Dažam plecos turas vesels vezumš.

Raug, tur pa ceļu iet kāda bēgļu ģimene. Sieva velk bērnu ratiņos, vīrs ir iejūdzies ratos, kuŗos ir spilveni, drēbes un ēdamas lietas. Divi lielāki bērni — brālītis un māsiņa — skriedami no puķes uz puķi ceļmalā, no brīnuma uz brīnumu, iet pa priekšu. Viņi plūc ziedus, liek viens otram uz delnas mirdzošus vaguliņus un kukainīšus, ko atrod uz ceļmalas lapām, lec pār grāvi pēc tikko apsarkušām zemenēm. Viņi neskatās vairs atpakaļ un nemeklē starp kokiem pamalē tēva mājas balto skursteni, viņi iet tik uz priekšu no zieda uz ziedu, no brīnuma uz brīnumu.

Vecie, iejūgušies savos vezumos, gausi soļo viņiem pakaļ.

Gājiens iet pār kalnu. Priekšā ir saule, tālums ir balts no gaismas.

Vezums sveŗas atpakaļ, un uz vīra kailām, atlocītām rokām savelkas muskuļi. Vīrs saņemas un izgāz krūtis, bet acis viņš nenoliec, viņu aizgrābj šis tālums tur priekšā; atmetis galvu, viņš skatās pār kalnu, tas viņam izliekas kā sliexsnis, aiz kuŗa sākas jauna dzīve.

Brālītis ar māsiņu, rokās saķērušies, pirmie kāpj pār šo sliexni, uz puikas sarkanās cepurītes jau deg viss baltais tālums... Pār vīra sirdi pāriet karsta šalka:

„Kas būs ar manu puiku? Kas gaida mūs tur priekšā?” Viņa acis top platas un dziļas, visa debess liesmodama gulstas tur iekšā, viņš skatās savā liktenī, viņš izaicina to. Un nezina no kurienes viņam rodas jauni spēki, tik viegli nāk rati viņam pakaļ kalnā. Tā ir arvienu, kad vīrs satiek likteni un viņu vaicā, tad viņa krūtis atgriežas visi spēki. Viņš griež liktenim krūtis pretī, izaicinādam to, un ir gatavs iet ar viņu lauzties.

Jūs zināt veco stāstu par Jēkabu, kas naktī cīnījās ar Dievu, kad viņš ar savu saimi un saviem lopiem bija ceļā uz dzimteni... Kad dzīve sabrūk, tad par jaunu atmosfatu mūsu spēks. Kuŗš vīrs tad negribēs skatīties acīs savam liktenim, kuŗš negribēs to satikt

rīta krēslā, kad parādības staigā, kā milzi uz ceļa un iet ar viņu lauzties?

Muskuļi spēlējas uz vīra kailām, brūnām rokām, viņš top jauns un stiprs, skatīdamies jaunā liktenī.

Tā viņi aiziet pār kalnu. Vai tur nozuda kāda salauzta dzīve?

Nē, dzīve nav salauzta, un cilvēks nav izpostīts, kamēr viņš tic savam spēkam.

SASAUKŠANĀS

No rīta arvien es pārļaižu acis pār avīzi, vai pa nakti nav pienākusi ziņa par kādu lielu notikumu. Vai nav kaut kur atgruvis kalns un sagravis drupās pilsētu, vai kādā mierīgā ielejā, pār kuŗu vakarrīt vēl rāmi spīdēja saule, nav iebrāzies šļūdonis un apracis ciemus un mājas? Ziņas, kas pienāk tagad, pasaules kara laikā, ikkatru dienu ir tādas, kādas mēs viņās miera dienās dzirdējām reiz par gadu, kuŗas atnāca pie mums no tālām zemes malām kā pērkonis, kuŗi, izgāzdami pār pasauli savu troksni, atnesa mūsu klusā dzimtenītē tikai baigu nopūtu. Tās bija ziņas par kalnu atgruvumiem un par bojā gājušiem kuģiem, par lavīni, kas aprakusi kādu Šveices ciemu...

Es atstāju neizlasītu ievadu un stāstu.

Rindas, ko es lasu ar sirds drebēšanu, es neatrodu ne ievadrakstā, ne feletonā, tās ir pēdējā lapas pusē, — rindas, ko rakstījusi pati dzīve. Dzīve neprot sacerēt, tāpēc viņu arī nelaiž redakcijas nodaļā: tas ir šaurs sludinājumu stabiņš, aprakstīts sīkām rindiņām, kur trijos, četros aprautos vārdos iespiestas veselas traģēdijas. Tie ir bēgļu sludinājumi.

„Anna Anderson no Grobiņas laukiem meklē savus vecākus, pie kuŗiem atrodas viņas 3 bērni”, es lasu mūsu lapiņā.

Mātes meklē bērnus, bērni vecākus, sievas meklē vīrus, līgavaiņi caur tālumu sasaucas ar savām pazau-

dētām līgavām. Draugi no Archangeļskas, no Petrogradas, no Maskavas un citām tālām malām laiž balsi uz dzimteni un taujā pēc draugiem, kas dzīvojuši Liepājā, Grobiņā vai Aizputē, — vai tie nav krituši vācu jūgā.

Kā liktenis ir gājis pār mums šinīs dienās, kā viņš ir izšķīris radus un draugus, kā vējš izšķīr lapas, kuras aug kopā uz viena zara, un aiznes tās vienu vienā malā, otru otrā.

Nu viņi ir apmaldījušies kā dziļā mežā un meklē un sauc viens otru, mēs dzirdam viņu balsis no šiem savādiem sludinājumiem, bērnu raudāšanu, sievu vaišanas.

Vai nu nav pienācis laiks, ka mēs, latvieši, ciešāk spiežam viens otram roku un siltāk skatāmies viens otram acīs?

Lavīne nāk pār mūsu ciemu. Mūsu dzimtenei pie durvīm stāv Beļģijas liktenis.

KAZAKS

Kas ir kazaks?

Vējš, saule un negaiss.

Kazaks nav ne ļauns, ne labs. Viņš ir kā daba. „Ārpus laba un ļauna” gribēja būt Nīcsē un kļuva vāciešiem par kara filozofu.

Krievi, sākot no Dostojevskas un beidzot ar Vladimiru Solovjevu, Ļevu Tolstoju un Merežkovski, ir meklējuši filozofijā tikai gaišo Kristus seju.

Krustiem kaltā krievu zeme ir vēl Kristus zeme. Visas krievu intelligences centieni ir vēl Kristus sasniegšanā un cilvēku brālības sludināšanā, pa kādiem ceļiem un caur kādiem maldiem viņa arī ietu tai pretim. Krievu tauta arvienu vēl ir krusta nesēja, cietēja un augšāmcelsšanās gaidītāja.

Nē, krievu filozofija nav piedalījusies tautas kareivisko dziņu pacelšanā. Un kamēr vācieši ir Nīcses

spēka filozofiju izlējuši dzelzu dūrē, tikmēr krievu filozofi ir sapņojuši par tālām svētlaimības salām, par tūkstošgadu miera valstību, kur lauva gulēs blakus jēram.

Bet kā tad ir tikumiski radies kazaks, šis kareivis, kuŗa vārdu dzirdot, vāciešiem iet tirpas pa kauliem?

Kazaku ir radījusi daba, kuŗa nezina ne laba, ne ļauna, kuŗa ir gaiša savā spēkā un nežēlībā.

*

Es braucu vagonā. Gaiss ir pietvīcis un gurdens, ļaužu sejas vienmuļīgas.

Uz minūti vilciens pietājas kādā mazā stacijā. Un kad viņš atkal sāk iet, pa durvīm pieliekdamies, gaŗš un slaiks, ienāk jauns kazaks. Rokā viņam ir ziedoši ceriņu zari, no viņa elpas var dzirdēt, ka viņš ir skrējis. Viņš ir bijis pie ceriņu krūma, kuŗu viņš nejausi ieraudzījis šai mazā stacijā, un nu nāk ar savu laupījumu.

Divi Juŗa krusti viņam ir pie krūts. Miegainās sejas sakustas un atdzīvojas, kad viņš nosēstas mums blakus.

Viņš kārtoti ceriņu pušķi savā rokā, plūc un met zemē liekos zarus un lapas, noliec seju ziedos un noņem ar muti vēl vienu lapiņu.

Viņa lokanais stāvs kā ūdens zāle nevienam brīdī nav mierā, no pleca, no rokām, no acīm var redzēt, ka viņš priecājas par puķēm.

Cepure viņam ir uz vienas auss, kāds nemierīgs matu cekuls ceļ ādas širmi uz augšu. Citiem zaldātiem mati ir jācērp, viņš var nest sprogu uz pieres, tā ir viņa priekšrocība. Viņam vajaga kaut kā, kas vilņo vējā, kas, auļojot uz zirga, sit viņam pie pieres vēja trakos ritmus, kas dzen ātrāk viņa pulsu un liek pamosties tai mežonīgai vētraī, kas snauž katra kazaka asinīs.

Viņā ir tik daudz svabadības,— nu, zināms, kazaks nekad nav liecis muguru, viņš ir mūžīgi šūpojies sedlos un vīcinājis zobenu vai pātāgu.

Zobens — kaŗā, pātaga ģimenē, ar kuŗu viņš nereti pārmāca savu neuzticīgo sievu.

„Wenn du zum Weibe gehst, so nimm die Peitsche mit,” — (Kad tu ej pie sievas, tad ņem pātagu līdz) Nīcše saka. Kazakam šī morāle ir jau asinīs, to viņš nav noklausījies no vācu kaŗa filozofa, to viņam ir devusi daba, kuŗa runā tā filozofa, kā stepju kazaka ausīs. Un kazaks dzird šos vārdus daudz skaļāk, viņa sirds tos paceļ uz tumša asins viļņa,— kazaks ir daudz tuvāk dabai kā filozofs.

Kamēr mēs gaŗlaicīgi sēdam un nepakustamies, jaunais kazaks jau desmit reizes ir apgriezies uz sava sola, un viņa smaids kā vējš ir apstaigājis visas mūsu sejas.

Liekas, ka viņš visur šūpojas savos sedlos, viņa dvēsele ir ieradusi auļot. Kāds vilnis viņu nes te bezbēdīgi jautrs, te tumšs un bargs.

Tik daudz jautras, nevaldāmas dzīvības ir viņa pelēkās acīs un mirdzošos zobos, kuŗi paši veŗas mums pretī, un smejas, un spīd.

Ar šo smaidu viņš ir jau ieņēmis vietu mūsu sabiedrībā, mēs neesam vairs sveši un sākam runāties.

„Jums jau divi krusti!” viens saka.

„Tā kaŗā iet,” — kazaks saka un lepni atmet galvu.
„Vai nu krusts uz krūtīm, vai krusts uz kapa.”

Pie pēdējiem vārdiem viņa balsī ieskanas kāda tumša noskaņa.

Bet tā viņam pašam nepatīk, viņš papurina galvu un saka jautri, bezbēdīgi un skaļi pār visu vagonu:

„Vai nu krūtis krustos, vai galva krūmos!”

Tā ir veca kazaku paruna.

„Nu, pasakiet mums, cik vāciešiem jūs būsit nocirtuši galvas?” — kāds resns miltu bodnieks, kuŗš brauc uz Jelgavu, atspiedies uz ceļiem ar savām plātām, tuklām delnām, prasa kazakam un, acis ieplētis, skatās viņam virsū. Viņš ir saņēmis dūšu un grib reiz dzirdēt briesmīgo kaŗa noslēpumu.

„Būs kādu divdesmit,” kazaks vienaldzīgi atbild.

„Divdesmit? Viens pats?” — miltu bodnieks it kā nobijies atraujas atpakaļ uz sava sola un vēl platāk ieplēš acis. Tad viņš noslauka dažas sviedru piles, ko šis svarīgais jautājums viņam izspiedis uz pieres. Jo viņš nemīl daudz runāt, un viņu pamudināja uz risku tikai tas, ka pats kaŗa noslēpums te bija tik tuvu.

„Nu, zināms, viens pats. Kas tur man ko lielīties! Viena vācu galva vairāk vai mazāk,” kazaks saka un vienaldzīgi parausta plecu. „Esmu izklejojis visu fronti, pats nezinu, cik kaujās esmu bijis, kur cirtis, dūris un šāvis! Reiz Groicos — tāda pilsētiņa ir aiz Varšavas — mēs ielaidām vāciešus iekšā — viņi nezināja, ka mēs esam tuvumā; tad ielencām pilsētiņu, un neviens no viņiem vairs dzīvs neizgāja laukā.”

„Vai tad viņi negribēja padoties?” kāds iejautājās.

„Kas uz viņiem tur vairs klausījās, kad viņi nometa flintes un sacēla rokas.”

„Un vācieši jūs ar' ne?”

„Nu, mēs jau dzīvi viņiem rokās nedodamies...”

„Bet nu sakiet man, ko jūs jūtat, kad kaŗojat... ē, kad duŗat un cērtat?” miltu bodnieks atkal noslauka vienu lielu sviedru lāsi no pieres un prasa.

Kazaks parausta plecus:

„Neko. Tikai manu, ka mati uz galvas slienas stāvus un ceļ cepuri uz augšu. Es cērtu un duŗu, un neko nejūtu.”

Un viņš aplaiž mūs visapkārt ar savu dzīvo, vaļsirdīgo smaidu, viņa mute paveŗas, zobi spīd.

Uz viņa sirds nav palikusi ne ēna no šām dvēselēm, kas kritušas no viņa rokas.

Kazaks nav ne labs, ne ļauns, viņš ir kā daba, gaišs savā spēkā un nežēlībā.

Vilciens pietājas, mēs izkāpjam.

Ārā iedams, es vēl paskatos uz brūno matu cekulu uz kazaka pieres, kuŗš vienīgais jūt, kas kaujā notiek un „ceļ cepuri uz augšu”.

KULDĪGĀ

Ir mākoņi, kuņi ilgi un lēni aug debesu malā, slēdami savu tumšo spēku zem saules apspīdētām virsotnēm.

No sākuma neviens to nepamana, un arājs arī, un gani gana turpat zem padebeša, kas jau lēni bīda pār eglēm savu lāsaino pūķa vēderu.

Veci ļaudis, kas vēro gaisu, saka: „Būs vētra!” un aiztaisa mājās logus un durvis.

Padebesis tumst un ātri apņem visu debess malu, visa pasaule jau jūt viņa vēso dvasu, tāls pērkons rūc, un zibens raksta uz tumšās negaisa sienas.

Ļaudis noliek darbu un raugās caur blāviem logu stikliem baigā neziņā.

Krēsla un klusums, kuŗā uz brīdi notrūkst dzīves pavediens.

Un ir kā svētdienā vai vakarā, kad ļaudis svētī krēslas stundu.

Tāda sajūta man bija, kad es nedēļas trīs atpakaļ staigāju pa Kuldīgas ielām.

Tūlīņ varēja redzēt, ka jautrais dzīves pavediens te ir notrūcis.

Kuldīga ir skaista pilsētiņa — īsta vācu aizvēja, nogulusies starp lēzenām gravu nogāzēm un nokalnītēm Ventas kreisā krastā. Visur pret vēju ceļ liepas un kļavas savas šalcošās lapas, un ziedoši krūmi aptur savu elpu turpat dārzā mazās, glītās vienstāvu vai divstāvu mājiņas priekšā. Viss izliekas te tik intimi noslēgts un omulīgi pašpietiecīgs. Tu ej pa līko ieliņu un ieskaties pa vārtiem nama pagalmā, kur ziedošs ceriņu krūms ceļ uz augšu savus likos, graciosos zarus. Tu apbrīno smalko zaru pinumu, kuŗš it kā bīķerī tur ziedu virknes, bet līdz ar to tu jūti, ka šis skats nav priekš tevis, bet pieder šās mājas saimniekam. Un ar kādu omulību šo ligzdiņu ir izkopuši vācu pilsētas tēvi. Viņi nav žēlojuši naudas pat priekš divu lielu sarkanu koka mušmiņu uzstādīšanas zem

kokiem pilsētas parkā uz Ventas krasta, lai te izskatītos „gluži kā daba”. Un trūkst tikai turklāt vēl vācu rūķa ar dzelteno alus bārdu un sarkano degunu, lai šī omulības aina būtu pilnīgāka. Gan ilgi šie vācu rūķi un kobolti tur, šais klusos namiņos, slēpās zem skapjiem un lādēm un tika slepeni bažoti ar speķi, kamēr mājas tēvs ar viesiem sēdēja ērtos, vecmodīgos lēnkreslos ap lampu pustumšā salonā un sprieda par „Deutschvereina” uzdevumiem Baltijā. Nu šie rūķi un kobolti var droši atstāt savas palādes, pagaldes un aizkrāsnes un droši dziedāt dziesmas, kas te tika klusām dungotas... Jā, Kuldīga bija aizvēja, klusa un laimīga aizvēja, ne tikai priekš tīriem vācu namiņiem ar baltām durvīm, uz kuřām spīd spoži noberzti misiņa kliņķi, bet arī priekš vācu idejām. Cik varēja redzēt un nojaust, tad Kuldīga bijusi viena no visstiprākiem „Deutschvereina” centriem, kas strādāja pie visvācu ideju izplatīšanas mūsu gaišā Dievzemītē. Te ir „Vereina” ģimnazija — liela, skaista ķieģeļu ēka, kuřa dveš savu sarkanumu uz zaļā pilsētas dārza, kas viņu glabā savā aizvējā. Kāda sieviešu skola un citas iestādes, kas visas tagad slēgtas. Un kad es uzkāpu kalnā pa kādu ielu, tur bija kāds vaskains divstāvu nams ar uzrakstu krievu burtiem „Fereinsgaus”; un tā kā pa vaļējiem logiem varēja redzēt sejas un plecus un muguras, tad es spriežu, ka arī šim namam ir kāds sakars ar slēgto vācu biedrību. Jo tukšos „Vereina” namos, kur agrāk dziedāja „Die Wacht am Rein” un — ach! — baltas preilenes dancoja ar spīdoši melniem, gařstilbainiem kundziņiem — ir ievietoti zaldāti, kas pīpē machorku un izkvēpina pa durvīm un logiem vācu garu. Un tomēr viņš bija jūtams, un man bija tik skumji un baigi, kad es to satiku vēl šinīs kařa dienās šais svētdienas klusās Kuldīgas ielās. No kā cēlās šī sajūta, kā viņa manī sakrājās un izauga, es to nevaru pateikt. Kā likās, priekš tā nebija nekāda iemesla. Visi vācu uzraksti bija nodzēsti, pat slavenā Grabes aptiekā kāds bāls jauneklis man atbildēja skaidrā latviešu

valodā; uz ielām bija daudz pelēku latviešu, kas gaidīja pienākam Rīgas laikrakstus, un tomēr es jutos kā pie sienas piespiests un, iedams pa ielu, spiedos pie namiem, it kā mani te kāds gribētu sabraukt. Vācu rūķi raudzījās manī slepeni no savām pavārtēm un klusu smējās par mani, sirds sajuta šos smieklus. Un tāpat pie malas visur turējās latviešu sabiedrība. Es prasīju, vai te nav kāda latviešu palīdzības komiteja? — Esot „aizbēgusi”. „Sadraudzīgā biedrībā” man teica, ka viņas darbība esot „apstājusies”. Man bija jāšaubās, vai tikai ar kaŗa apstākļiem izskaidrojama šāda sabiedriskā trieka. Saldū, kurš nebija tālāk no pozīcijām, visi latviešu sabiedriskie spēki bija kājās un strādāja pie ievainoto pirmās apkopšanas un paēdināšanas. Bet te — es redzēju, ka pazīstamais latviešu grāmatu tirgotājs Altbergs bija baidījies zem krieviskā uzraksta: „Кни́жний магази́н” uz sava veikala durvīm uzrakstīt pa latviski: „Grāmatu veikals” un tikai tāpēc, ka vācu uzraksti bija nodzēsti.

Es negribu daudz viņam pārmet, es zinu, kā ir zem mākoņa, kas lēnām aug tev pār galvu un apdveš tevi ar savu vēso, baigo dvašu.

Vācu „Vereins” Kuldīgā pēdējos gados attīstīja tādu darbību, ka latvieši jau laikus tika nostumti pie malas.

Nu mākonis ir atdarījies un izgāž savu postošo spēku.

Es stāvu pie loga savā dzīvoklī un skatos uz Tuku-
ma dzelzceļa sliedēm, kas iet gar mūsu māju.

Kāds savāds vilciens tur lēni un it kā klibodams nāk iekšā. Preču vagoni ir kā piedzīti ar ļaudīm — tie ir latvieši, es to redzu no vīriešu pelēkiem svārkkiem, zilām naga cepurēm un baltiem sieviešu lakatiņiem. Ak, cik tur nav šo balto galvu uz garām platformām, kur sievas un bērni sēd starp kurvjiem un saiņiem. Man acis reibst no tik daudzām baltām galvām. Varbūt arī no tā notikuma, kas lēni iet man garām.

Atvērtās vagona durvīs kāda roka tur baltu laktiņu, bet viņa nevēcina to, tas stāv kā karogs bez vēja; viņa nezina, kā tai atbildēs.

Es māju viņiem ar roku:

„Esiet sveicināti Vidzemē, kur skaļāk skan latviešu valoda! Lai latviešu sirdis visur kā brāļiem nāk jums pretī!”

UZ SLIEDĒM

Bēgli no Ventas un Abavas krastiem, no Kuldīgas, Saldus, Auces, Kandavas, Sabiles, Kabiles, Tukuma un Talsiem, iebraukuši Rīgā, paliek kādu laiku ar saviem bērniem un saiņiem Krasta stacijā uz sliedēm, kamēr sakārto gaŗās preču vagonu rindas, kas viņus aizved tālāk.

„Uz kurieni?” es prasu, vakarā staigādams gar vagonu rindām, šīm skumjām sejām, kas, pārliekušās pār vaļējo durvju šķērskoku, raugās krēslā, kuŗa jau pār baltām sieviešu un bērnu galvām gulstas vagona dibenā.

Uz Vitebsku! Uz Dvinsku! Uz Nikolajevu! Uz Pleskavu! Uz Petrogradu! Uz Smoļensku! atskan no pieblīvētiem vagoniem.

Tā izklīst un izput mūsu tauta. Kad un kā mēs atkal satiksimies un sameklēsimies kopā mūsu dzimtenē?

Ar Kurzemes sētām vienai daļai latviešu ir jau atņemts mūsu tautības skaidrais trauks, kas to tīru un nesajauktu turēja kopā. Strādnieki un amatnieki izklīdīs pa Krievijas pilsētām, dabūs tur darbu, iedzīvosies, un ar viņiem būs tā kā ar smiltīm, ko strau-me, gaŗām ejot, atšķel un aizrauj no klints un nogulda kādā citā svešā krastā. Jūs pazīstat sārtās Gaujas klintis, kuŗas uz saviem pleciem tur augstas, tumšas egles un gaišas lazdas un liepas, — visu skaisto krasta rotu, — kā strau-me viņas izgrauž! Kā viņas tad brūk

un gāžas, un slaikās egles met savas saknes gaisā un galotnes, pie kuŗām karājas zvaigznes, noliec atvarā. Kaut tā nenotiktu ar mūsu tautu! Straume tik tumši griežas iekšā mūsu sārtā klintī.

Kāpēc viņi nebrauc uz tālākām Vidzemes nomaļēm, uz mūsu brāļu novadu Latgali? Vai mūsu dzimtenes malienas ir tā apdzīvotas, ka nevarētu vēl uzņemt dažus desmitus tūkstošu latviešu? Es esmu novērojis, ka mūsu tautai ir ieradums saspiesties ciešāk pulciņā, kad vietas ir maz.

Es eju pa sliedēm, laipodams gar bērniem, kas gul, noliekuši galvas uz novazātām nastām un maisiņiem, gar mātēm, kas slauka no asarām un bezmiega naktīm apsarkušās acis, jautāju un noklausos sarunās.

Jā, tur daži vagoni iet uz Krustpili un Daugavpili, bet viss lielais vairums brauc uz Krieviju.

Kāpēc?

Ļaudis, dzīvodami līdz pat pēdējam brīdim tuvu pozīcijām, ir izvārguši no kaŗa drudža, kas tur visus prātus uztraukumā un neļauj ne uz brīdi aizmirsties. Viņi grib tikt ārā mierīgākā gaisā un atņemt elpu.

Pēc pārciestām bailēm un bēdām viņiem gribas, ka kāds par viņiem gādā, viņi paļaujas uz kroni, kas viņus par velti aizvedīs — lūk, tur stāv vagoni, — uz kādu svešu pilsētu, kur būs miers.

„Jā, es jau brauktu uz Vidzemi, bet vai tur būs miers?”

Miers, liekas, ka tas pēc šā uztraukuma viņiem vairāk vajadzīgs nekā maize.

„Te atnesa labu zupu, bet es nevaru ēst, man mute ir sausa, un kumoss spiežas kaklā,” saka kāda nabaga sieva.

„Vai jūs esat ēduši?” es prasu kādā vagonā, kur vēl nav izdalītas vakariņas.

„Ko mums vairāk tagad vajag, kad mums tik ūdens un maize,” man pieticīgi atbild un gaida, kad vilciens sāks kustēties.

Miera un atpūtas! Es viņus beidzot saprotu. Arī

kareivjus, kas ilgāku laiku pavadījuši priekšējās pozīcijās zem ienaidnieka uguns, apmaina un sūta atpūtā.

Daudz starp šiem bēgļiem ir tādu, kas bēg jau otru un trešu reizi, kas klīduši no miesta uz miestu cerībā pēc dažām nedēļām, kad ienaidnieks būs aizdzīts, atgriezties mājā. Tagad viņi par to vairs nedomā.

Es satiku bēglus, kas izbēguši no Liepājas, vāciešiem ienākot, uz Aizputi, no Aizputes uz Kuldīgu, uz Saldu, uz Tukumu, kamēr beidzot par mierīgāko un drošāko vietu viņiem sāk izlikties, raug, šī sarkanā mājiņa uz riteniem, kur var dalīt bēdas kopā ar citiem un sēdu snaust uz sava maisa.

Mašīna ierēcas, rati iesāk sist savu taktu, un slīdes nodūc garī un žēli.

Es paceļu lakatiņu un runāju vārdus, kuŗus neviens nedzird.

„Ar Dievu! Ar Dievu! Es vēlu jums atrast mieru un atspirgt priekš jaunām cīņām. Un lai katrs koks ceļmalā, zem kuŗa jūs atrodāt ēnu, ar visām savām lapām jums šalc tikai vienu vārdu: Latvija ... Latvija ... Latvija ...

Par šo vārdu mēs esam maksājuši ar tikdaudz cie-
šanām.

Uz redzēšanos Latvijā!”

✻

Vakara blāzma jau aizvelk pār Daugavu savu dziestoši sarkano spārnu. Zila migla kā ūdens lēnām piepilda sliežu starpas bezgala gašām sārtām preču vagonu rindām Krasta stacijā. Krēsla pamazām apdzēs ļaužu barus, kas kustas uz sliedēm, uz šīm sliedēm, kur nabaga nokvēpušais sliežu bīdītājs ar savu svīru ir tik liels savā lomā kā pats tautas liktenis, griezdamis un nolaizdamis vilcienu pēc vilciena ar Kurzemes bēgļiem uz Krieviju. Un ja mēs vēlāk prasīsim, kāpēc mūsu tauta izklīda un pazuda pa tālām svešām pilsētām un ciemiem, tad mēs norādīsim uz mazo nokvēpušo vīru, kuŗam tikko var saredzēt kokardi uz nokepējušās cepures malas, un teiksim:

Jā, tas bija sliežu bīdītājs, kas te stāvēja ar savu svīru un nolaida vilcienus.

Un tā bija mūsu no kara drudža izvārgušā tauta, kas te atrada gatavas sliedes un gribēja tikai ritēt, ritēt vien...

Vai mēs tikām kaut ko darījuši, lai mūsu tauta no Ventas un Abavas krastiem varētu palikt Vidzemes malienā un Latgalē?

Un ko mēs varējām darīt?

Labi, ka te vēl bija sliežu bīdītājs un gatavas sliedes.

Bēgli, kas nākuši trīs dienas un naktis zem ienaidnieka šāvieniem un ugunsgrēku blāzmas, nespēj vairs kārtīgi domāt, un tiem ir labi, ja priekšā atrod kaut ko gatavu — lūk, kā šo vagonu, kur pie sienas pusnaukā var atspiest muguru.

Valējās preču vagonu durvis jau piepilda krēsli, un tikai sieviešu galvas baltos lakatiņos spīd pār šķērskoku, kā putnu bars, kuŗš, pacēlis spārnus uz laišanos, karājas vakara gaisā.

Zemē uz sliedēm starp savām paunām sēd sievietes un bērni, viņu acis ir līkas no miega un noguruma, tās skatās un neredz neko sev priekšā, un tik negaidīts ir meitenes smaids, kas paspīd tev zem līkiem plakstiņiem šai murgu miglā. Bērni gul tur, kur viņus pārsteidzis miegs. Kas nav atradis mātes ceļus, tas noliecis galvu uz novārtītā maisa stūŗa, kad ar deguntiņš turpat duŗas smiltīs. Bērniem ceļā vajaga tik maz — mūsu „lāča bērniem”, kas negul ilgi šūpulī. Es eju caur pāra tūkstošu cilvēku lielo pūli un nedzirdu bērnu raudāšanas. Kad viņiem top par grūtu, tos izglābj miegs. Raug, kur mazs puisēns gul, atspiedies pie savas nastiņas, viņš nav gribējis ne galvas nolikt, ne acu aiztaisīt un „tāpat kā lielie” ar valējām acīm skatīties liktenī. Bet miegs, gaŗām iedams, ir pārvilcis viņam pār seju ar savu mīksto roku, un lielais vīrs gul kā zaldāts, kas stāvēdams iemieg uz vakts.

Bērni nav tie, kas raud. Raud mātes, kas māk bēdāties un zin, kas notiek.

Raud arī armonika kādā vagonā, skaņa kā līgoda-mās un žēlodamās staigā pa krēsli.

Gar vagoniem uztraukti iet un taujā ļaudis, kam radi palikuši Kuldīgā vai Kandavā.

„Ak, jūs redzējāt manus vecākus? Viņi nāca ar jums kopā līdz Tukumam. Nu paldies, paldies,” jaunava saka un paloka galvu pret vagona durvīm, kā dāvanu dabūjusi.

Tik nebeidzami gaŗas ir šīs vagonu rindas, un arī tur, kur viņas beidzas, pie tumšiem preču šķūņiem un palieveniņiem ir ļaudis, grozi, saiņi un ļaudis. Te ir daži tūkstoši cilvēku. Un tiem visiem vajaga miera un atpūtas! Kas ticis zem šķūņa palieveniņiem, jau gul, kaut kur piespiedis galvu. Bet tie uz sliedēm gaida, kad šie vilcieni aizies un tiem piebrauks klāt uz ratiem naktsmājas...

VASARA

Fs gāju pa sliedēm Krasta stacijā un klausījos Kurzemes bēgļu balsīs, kuŗās vēl skanēja bailes, izmisums, apslāpētas asaras un klusa padošanās liktenim.

Tur stāvēja kāda lauku saimniece, kupla un krāšņa kā šī vasara, un stāstīja kaut ko divām pilsētniecēm, kuŗas abas likās būt māsas un stāvēja, noliekušas savas šaurās, bālās sejas baltās zīda šallēs, ar skumjās pievērtām un it kā neredzīgām acīm. Jaunā sieva runāja, viņas balss skanēja gaiši un sēri, augstās krūtīs cēlās no sāpēm, kuŗām tur iekšā bija par šauru, lakats noslidēja un atsedza viņas krāšņos plecus. Jā, tā bija kā vasara, kuŗa ar tūkstoš lapām šalc savas sēras.

„Mums bija jāaiziet pašā vasaras vidū, kad viss ir

salapojis un uzziedējis. Nu mums pašiem vajadzēja noslīcināt savu suni un kaķi, kuņus mēs nevarējām paņemt līdz, un iznīcināt druvas un dārzus. Bet sakiet, kas to var izdarīt? Mums nebija neviena, kas varētu aiznest uz diķi kaķi noslīcināt un nosist veco mājas suni, kuņš ik rītus, pagalmā iznākot, mums berzējās gar ceļiem un skrēja pretim uz ceļa, no ciema pārbraucot. Un tāpat bija ar druvas. Ak, jūs nezināt, kāda pie mums bija vasara un kā viss bija pieņemies pēc tā lietus. Labība auga kā traka. Vai pats vasaras spēks kāpa no zemes augšā. Kad iznāca tā pavēle, ka vajaga sējumus nopostīt, puīši bija aizbraukuši pastis, — tur jau viņus noturēja veselām nedēļām: viens vēl tagad nav pārbraucis. Nebija, kas dara. Bet nu tāpat domājām, ka jādara būs. Brālis iejūdzā ecēšā un noecēja kartupeļu lauku aiz dārza un pārbrauca ar rulli pār rudziem ceļa malā. Kad es vakarā, apkopusi lopus, ienācu istabā, viņš bija tāds kluss un atgulās gultā. Rītā viņš vairs negāja pie darba un, kā sirdi pazaudējis, ar nolaistām rokām stāgāja pa dārzu un pagalmu. Es domāju, ka viņš prātu zaudēs. Tā tie lauki palika. Bet visa ecēšana un rullēšana neko nebija līdzējusi, un nabaga puisis tās mokas dabūja izciest gluži par velti. Otrā dienā pēc silta lietus rudzu lauks sāka celties kājās un turējās puszvilu, ar sašķaidītām un izplūkātām vārpām. Kartupeļi, — kā ar tos bija apstrādājuši ecēšu zari, — ar kailiem, nobrāztiem stulbeniem lida ārā no zemes un raisīja par jaunu zarus un lapas. Un kad vien es gāju gar dārzu uz aku un redzēju, kā lauks dzīvoja, kā pūlējās atkal tikt pie jaunām lapām un pāraugt nobraukto lakstu paliekas, man bija jānolaiž acis.

Man bija kauns un sāpes. Reiz gans, ko mēs atvedām no pilsētas un kas izdomāja priekš lopiem visādas mocības, bija noplaucējis kaķim muguru ar vārošu ūdeni. Bet kaķis vārga un nenobeidzās. Un kad es skatījos uz noecēto kartupeļu lauku, man bija tā kā toreiz, kad es redzēju mūsu kaķīti, kā vārgs un

tomēr spēcīgs, ar kailiem muguras skrumšļiem, viņš lēni vilkās pa pagalmu...

*

Mēs izdzinām lopus pa priekšu, un es ieliku ratos visu, kas mums ceļā varēja noderēt. Bet kā mēs izbraucām uz lielceļa, es atskatījos atpakaļ uz mūsu mājas skursteni, kas pamazām ierāvās un nozuda koku lapās, un man bija tā, it kā es ar dūri būtu dabūjusi pa krūtīm. Elpa aizrāvās, ap acīm palika karsts, un tai reibumā man likās, ka es esmu kaut ko aizmirsusi un ka man jāiet atpakaļ uz māju. „Pieturi, brāl,” es teicu, rīdama asaras, „man mājās kas ir aizmirsies. Pagaidi, es aizskriešu tepat taisni pa pļaviņu, es būšu drīz atpakaļ.”

„Kas? Ko tu aizmirsi? Lai paliek, vācieši nogriezīs mums ceļu!” brālis teica, bet es apķēros viņam ap rokām, apturēju zirgu un kāpu no ratiem laukā. „Es laikam esmu aizmirsusi tēva bildi,” es teicu un nogriezos.

„Tēva bildi! Nu, tad ej, bet steidzies!”

Es pārlēcu pār grāvi un gāju taisni pār miežiem, stiebri jau šķēlās pušu, un mīkstās, zaļās vārpas glaudās man pie ceļiem. Es skrēju pa pļavu, kuŗa palika nenopļauta un norūsēja un noziedēja, kurpes man piebira ar ziediem un sāka spiest pirkstus; žvadzēja zirnīši, un smilgas apkaisīja mani ar savām sēklām. Ežas bija pieaugušas ar augstu zāli, kvieši bija tumši zaļi un noliecās un šalca, vilnis gāja pret kalnu, es vilku ar roku pa vārpām... Vai es te biju ko aizmirsusi?...

Nu es biju pie dārza. Tur zem ābelēm stāvēja mēbeles, kuŗas mēs bijām izvilkuši laukā, lai neaiziet bojā, ja no šāvieniem aizdegas māja. Raug, galds, pie kuŗa mēs rudens vakaros sēdējām pulciņā ap ābolu sieku... arī zaļi āboltiņi jau karājās pār viņu noliektā ābeles zarā... un krēsls, uz kuŗa neviens vairs nesēdēs. Zem bumbieŗu koka atspiedies stāv mans dzel-

tenais skapis, it kā jautādams, kas nu būs? Vakara saule spoguļojas viņa durvīs... Ak, kāda atstātība un kādas skumjas! Un nupat tikai vēl rati norībēja aiz kalna. Istabas logs ir vaļā — es noliecos zem ābelēm un pieēju un skatos pa viņu iekšā. Kāds saules stars staigā pa brūniem krāsns podiņiem, un tur pāri pretī pie sienas, kur stāvēja tēva bilde, ir tikai pelēks plankums. Ak jā, es jau iepakāju viņu ar grāmatām... Bet ko tad es esmu aizmirsusi? Es eju pa tukšiem dārza celiņiem, zari kustas, un man pa priekšu klusi staigā saule. Pie dīķa stāv velētavas, viņu virsa ir tik balta un gluda kā veļa, ko es te mazgāju. Un kur atkāpjas vītoli zari, es ūdenī redzu pati savu seju. Tik kluss, tik gaiši kluss ir te, es dzirdu pati savu sirdi pukstam un nezinu, pēc kā es traucos un ko es meklēju. Varbūt te būtu tik labi nogrimt un gulēt dīķī zem spožā, gludā ūdens... Ko es atradīšu tur svešumā? Jau es gribu palikt... tad baigi un tumši nodun tālumā lielgabals, un nodreb dīķa ūdens un laipa man zem kājām. Es satrūkstos un atmosfostos kā no sapņa. Mani sagrābj bailes, es skrienu atpakaļ uz māju gar vaļējām kūts durvīm, kuŗas tagad izskatās tik briesmīgi tumšas un platas. Un kājas man trīs, kad es izēju pagalmā uz istabas celiņa.

Tur guļ mūsu vecais mājas suns siltās celiņa smiltīs. Viņš stīvi pieceļas un, kā nokaunējies, pienāk man klāt un piedur savu slapjo purnu pie manas rokas. Es apskrienu ap puķu dobēm, kur visas manas puķes ir jau uzziedējušas un pamāmiņas gar malām skatās manī valgām tumši zilām acīm... Ak, es nevaru savu dārzu paņemt līdz, man ir jāiet, jāiet, un es vēl arvienu nezinu, ko esmu aizmirsusi! Es eju un apstājos vārtos un uzlieku roku uz siltā iztrunējušā staba gala, pie kuŗa atspiedusies es vakaros ganus saucu. Kaut kas atsitas man pie pieres, un mani apņem kāda salda dvaša. Ak, tas ir ziedošs liepas zars, te jau pie vārtiem stāv mana vecā liepa...

Es pievelku viņas zaru pie sejas un raudu, zars

trīc, es turos pie viņa ar abām rokām un atstāju uz viņa savas asaras...

Vai tas bija šis zars no vecās liepas pie vārtiem, ko es biju aizmirsusi?" jaunā saimniece prasa un rāda abām baltām un skumjām klausītājām novītušu liepas zariņu ar nobirušiem ziediem.

MANTA

Ikvienam ir sava manta, bet ko gan bēglis ceļā spēj paņemt līdz?

Briesmas uznāk tik piepeši.

Viss notiek kā reibumā, kā neziņā.

Tā bija arī mazā Kalēja mājā ceļa malā. Laksti auga, un puķes uzziedēja, pati vasara kāpa no zemes augšā un pievīla un apbūra visus ar savu spēku.

Un dienas gāja no Jāņiem uz Jēkabiem, no rudzu zieda uz jauniem kartupeļiem, kā tas uz laukiem parasts, kur puķes rāda kalendāru un saule pulksteni.

Kaŗš jau bija tepat kaut kur, un arī viņas vīrs, kalējs, bija kaŗā, smēde stāvēja ciet. Bet vai nabaga sieva domāja par to, priecādamās par pirmiem kartupeļu ziediem un šķirstīdama dārzā kuplās kāpostu lapas? Un bez tam viņai bija puika, kuŗš, vēl svārkos iekēries, visur tai staigāja pakaļ, un diezgan visādu rūpju.

Viņa dzīvoja vientuļi.

Kamēr smēde bija cieti, kalvenieki vairs nenāca, un viņa maz satikās ar ļaudīm.

Avīzes viņai nebija. Un visas zīmes, ko viņa lasīja savā dārzā no ziediem un lapām, bija jautras un gaišas. Viņas kalendārā nekas nestāvēja par briesmām. Cērēja arī tie, kas brauca tirgus dienās uz pilsētiņu un pārveda avīzes. Viņa bija tā nogrimusi savā dzīvē, ka — nedabūja ne galvu apsiet: viss ceļš jau bija pilns

bēgļu, vīri sita zirgiem, sievas trenca lopus, teļi, aitas un sivēni izkaisījās pa ceļa malām.

„Glābieties, vācieši ir jau muižā!” kāds kļiedza viņai no ceļa.

Briesmas uznāca kā viesulis, kas ar reizi atrauj no zemes un griež savā miglā.

Viņa nekā vairs neredzēja, skriedama uztraukumā ap māju.

Pie akas stāvēja vecs spainis, tumšs no ūdens, ar izdrupušu malu. Viņa paķēra to, tas bija ar saiti un izlikās labi nesams.

Tad viņa iegāja istabā. Lampas zilais kupols viņai krita acīs, viņa noņēma to un ielika spainī.

Viņa skraidīja pa istabu, izvilka atvilktnes un apgriezta lupatas, bet viņas drebošie pirksti neko vairs neatrada. Šis īsais acumirkļis viņai bija kā mūžība, viņai likās, ka tā nokavējusi jau savu un sava puikas dzīvību... Tā paķēra spaini, paņēma puiku uz rokas un skrēja pa ceļu pakal kādam blējošam aitu barām un ratiem, kas pazuda putekļos.

Viņi bija noskrējuši dažas verstis. Ceļš palika mierīgāks. Sievai aizkusa sirds. Piemirkušais spainis smagi novilka roku. Pie otras rokas ar visām savām bērna bailēm elsodams karājās viņas puisēns.

Viņa apstājās ceļa malā un nolika spaini. Puika apsēdās uz tā un turējās ar rociņām osās.

Piepeši kaut kas noskanēja, un zēns iebruka spainī.

„Ak tu, pagāna bērns!” māte teica un izrāva viņu aiz rokas no spaiņa, kurā viņš nu sēdēja pārāk dziļi.

Kupols bija beigts. Un sieva izmisusi cilāja zilos glāžu gabalus, it kā pasaule būtu gājusi bojā. Tak tie bija jāatstāj grāvja malā.

Viņa ņēma spaini uz rokas un gāja tālāk. Puika viņai sekoja noskumis un uzmetis lūpu.

Viņi gāja pa drošāko un taisnāko ceļu un nogriezās no lielceļa.

Maza upīte tur sūcās caur elkšņiem un gāja tāpat bez tiltna pāri meža takam.

„Mamma, es gribu dzert, iesmel man ūdeni!” puika teica.

„Labi tak, ka es paņēmu to spaini,” māte domāja un noliecās pie ūdens.

Bet upīte bija sekla, un spainis biezs un smags. Kā viņa iemērca spaini, dūņas un grūži cēlās tūliņ augšā, un tas, ko viņa iesmēla, bija tikai duļķe.

Viņa nosvieda spaini un sāka raudāt, tas spēks, kāds mums ir uztraukumā, viņai bija zudis, viņa bija tik nevarīga un neveikla.

„Pag, es pats!” puika iesaucās, noliecās ar delnām uz diviem plakaniem akmeņiem un dzēra no tīras straumes ilgi un saldi.

„Redzi, mamma, man ir savs trauciņš!” viņš teica un spieda viņai pie vaiga savas lūpas, no kuŗām vēl pilēja ūdens.

Viņa nobučoja puiku uz lūpām, kuŗš nu bija padzēries un jautrs, un arī viņai palika labāk.

Jā, viņam tiešām bija savs trauciņš.

Un veco spaini viņi vairs neņēma līdz.

Tā viņi pazaudēja ceļā visu savu mantu.

ODZE

Ceļā uz Kuldīgu — tas bija toreiz, kad uz šā ceļa vēl varēja atrast prieku — mēs vakarā iegriezāties nakti pārgulēt kādās zemnieku mājās.

Veci vītoli ceļmalā mūs saņēma kā sirmi vārtu sargi ar noliektām galvām, un draudzīgi zari visgārām gar zedeņu sētu mūs ievadīja mājas pagalmā.

Pelēka dzīvojamā māja ar diviem veciem lieveņiem bija krēslaina un klusa, un kāda skaņa it kā notrūkusi stīga skanēja viņā, mums pienākot. Varbūt tā arī nebija skaņa, bet kāda skumja jausma, kas nāca

pa vaļējām durvīm un puspievērtiem logiem. Lietas, kuŗām mēs tuvojamies, bieži vien runā tāpat kā cilvēki. Mēs nedzirdam vārdu, bet neskaidri jūtam, ka mums saka, kā bērns, kas vēl neprot runāt un spriest, mēmi nojūt cilvēka dabu, kas viņam tuvojas, un vai nu uzsmaida tam, vai nogriežas un raud.

Saimnieks — jauns vīrs, kuŗa nodegušā sejā bija vairāk lepnuma nekā prāta — saņēma mūs atturīgi un vēsi.

Bet tāds miera aicinājums bija zem veciem lieveņiem, ka mums netikās tālāk vairs vakarā iet.

Mēs apsēdāmies uz lieveņa sašķobītām koka trepēm. Kādas skumjas, kāda baiguma nojauta bija šai pagalmā! Un tad vēl augšā līdz ar krēslu kāpa padobeši, un no vēsmas, kas iet negaisam pa priekšu, sāka šalkt koku lapas.

Mans draugs, kuŗš visu ceļu bija jautrs un dziedāja, čaloja un svilpoja kā uzvilкта mūzikas kaste, piepeši palika kluss.

„Klausies, iesim kaut kur tālāk,” viņš teica, viņa balsī bija skumjas.

„Ak, mēs jau nevaram prasīt, lai visur mums krīt ap kaklu, tūlīt kā mūs ierauga. Varbūt šie ļaudis netic vairs un nepriecājas par cilvēkiem tā kā mēs. Nakstmāju mums dod. Ar to pietiek,” es aprāvu sarunu un klausījos šalkās, kas no uztrauktām koku lapām staigāja pa pagalmu kā garu valoda.

Kas bija noticis šai mājā? Kāds liktenis te bija gājis pāri un atstājis visur šās ēnas un šās šalkas?

Pagalms bija noaudzis ar mīkstu zaļu mauru, viņā kopā ganījās divi bērni zirgi un dvesa zālē. Bet kāpēc man likās, ka tie ir tie zirgi, kas rāmi un draudzīgi vedīs kādu uz kapsētu?

Kāpēc?

Un tur klēts stūrī auga kupla liepa un viņai blakus milzīgs nolauzts celms.

Kāds liktenis te bija gājis pāri?

Mūs aicināja vakariņās.

Mēs sēdējām ap galdu — saimnieks, viņa māte, māsa un jaunākais brālis.

„Ak, es jau tev, brālīti, neesmu uzlikusi šķīvja,” māsa teica un apkampa jaunāko brāli ap plecu, kuņģis sēdēja viņai blakus. „Ēdīsim no viena.”

Bet man, nezin kāpēc, bija tā, it kā vēl viena šķīvja trūktu un vēl viena vieta pie galda būtu tukša. —

„Ak, es jau tev, brālīti...” māsas balss skanēja tik sēri. Tā runā bāři, kas kopīgi kaut ko zaudējuši un spiežas viens otram klāt.

Māsai bija tāda pati lepna, enerģiska un drusku aprobežota seja kā vecākam brālim. Viņai bija dzeltenī, līdz pleciem apcirpti mati, kuņģis viņa runājot kratīja svabadi kā krēpes. Viņai bija patīkams skarbums, kādu var sastapt pie latvietēm, runājot ar mums, viņa sprakstēja kā pagalīte.

Mēs runājām, bet neiesilām tik tālu, ka sirdis sākt atdarīties. Kāds svešs liktenis bija te. Kāds noskumis sēdēja galda galā, kaut tur arī nebija uzlikts šķīvis.

Un mēs bieži apklusām un klausījāmies nakts čukstēšanā aiz loga.

Negaiss neuznāca. Ārā staigāja tikai mākoņi un šalkas. Un tas padarīja šo nakti vēl baigāku.

Kad es rītā iznācu uz lieveņa, saule mīksti spiedās man acīs, un pasaule, nomazgājusies rasā, man izlikās jautrāka un gaišāka.

Es satiku pagalmā saimnieka māsu, viņas dzeltenās krēpes bija pilnas zelta. Viņa izskatījās tik labi zaļā pagalmā, arī viņai bija jāiznēsā te kāda daļa no saules, kuņa ķērās viņai matos.

„Nāciet, es parādīšu jums dārzu,” viņa teica. Es gāju viņai līdz. Dārzs bija plašs un vecs un drusku nolaists. Bet visur bija jūtama kāda cēla griba, kuņa cēlās uz augšu kuplos liepu, kļavu un ozolu kņos.

Mēs bijām apgājuši ap dārzu un stāvējām pie nolauztās liepas stumbra, kas gaišā rīta zaļumā izskatījās tik tumšs un kails.

„Kas šo dārzu ir ierīkojis?” es prasīju.

„Mans tēvs,” meitene atteica. Tad viņas balss notrūka... „Viņam mušas Sibīrijā izēda acis...” tā piebilda drebošām lūpām un bargi atsveda matus.

„Kur viņš tagad ir, jūsu tēvs... Vai viņš ir dzīvs?” es atcerējos vakarējās drausmas.

„Viņš ir Sibīrijā. Piektā gadā izsūtīja, kaimiņš viņu denuncēja. Viņiem bija strīds dēļ robežām. Manam tēvam bija taisnība, un kaimiņš pie tiesas būtu pazaudējis. Bet viņš nosūdzēja manu tēvu... tie bija meli... Kas nu viņš bija par revolūcionāru. Jau vecs cilvēks... Tēvu izsūtīja, un viņš nevar nākt atpakaļ un pierādīt savas robežas. Viņš ir ļoti slimīgs. Reiz Jakutskā viņš cietuma slimnīcā bija pamiris, ārsts bija noturējis viņu par mirušu un licis iznest liķu kambarī. Tur, nomests uz nārām, viņš bija gulējis starp mironiem, un mušas viņam bija izēdušas acis. Viņš tagad ir akls, un, ja viņam arī atļautu atgriezties, viņš dzimtenes vairs neredzēs...”

Es stāvēju tragēdijas priekšā, ko vakar jutu tumšās krēslas šalkās...

Ak odze, denunciācija, ko latvietis glabā azotē priekš sava ienaidnieka. Kas viņu pamana, lai nosit. Ak, miniet un sitiet šīs odzes! Viņas ir jāizskauž, ja mēs kā tauta gribam dzīvot!

MŪSU ZEME

Es esmu daudz ceļojis pa svešām zemēm un pilsetām, es mīlu ceļot. Bet nu, kad visi aizceļo, man ir tā, it kā es ar akmeni būtu dabūjis pa pieri, es esmu pilnīgi pazaudējis atmiņu un nezinu vairs, kur ir Smolenska, Petrograda un Maskava. Kā šie notikumi mani ir pārsteiguši! Nu, kad vajadzētu braukt prom, es esmu pilnīgi aizmirsis ģeografiju un no visas plašās pasaules es zinu vairs tikai mazu ze-

mes stūrīti gar Daugavu. Es pazīstu vairs tikai Vidzemi, Kurzemi un Latgali. Kas ir aiz Latgales? Un kas ir aiz Kurzemes? Es nezinu. Varbūt tur ir tā zemes mala, kur sievas velēdamās aiz padebešiem aizbāž vāļītes. Un kad es uzšķīru grāmatu un lasu, kur Smolenska un Maskava, tad man ausīs šalc tikai sveši vārdi. Kā lai es saprotu šos vārdus, kad man vēl sejā dveš Latvijas mežu un dārzu un druvu elpa? Kas ir nedzīvs nosaukums pret dzīvu elpu? Šai elpā jau esmu es pats.

Es jūtu arī mūsu gaišās upes: Ventu, Daugavu un Gauju. Vai viņas der tikai plostošanai? Nē, viņas atspoguļo arī sauli un ar vilni iznēsā gaismu pa mūsu dzimteni. Redziet, cik gaiša ir Vidzeme, Kurzeme un Latgale! Un kad es gribu aizbraukt, man ir jāiet no tilta uz tiltu, no krasta uz krastu, un visur priekšā ir mūsu upes; kā apkampdamas, kā ielenkdamas, tās izmet savus gaišos līkumus. Kā mirdzošas jostas tās apvij mani un apbuž ar savu spožumu. Kāds burvis man ir aizvilcis viņas priekšā? Es netieku no viņām vaļā un aizmirstu ģeografiju, ko skolā mācījos no kādas krievu grāmatas. Un ja tu, lasītāj, brauc uz Krieviju un Daugava skrien vilcienam blakus un met tev priekšā savus līkumus, apdomā, ko tu dari? Daugava tevi sauc atpakaļ.

Nē, es nevarētu šķirties no Daugavas. Viņai ir tik daudz gaišu līču un līkumu, es nevaru tikt viņiem garām.

Un kad es esmu pie jūras, tad es jūtu, ka man ir gaišs un ka es varu elpot.

Tāda ir mūsu zeme. Pati verdzība mums nebija par grūtu. Kas mūs redzēja? Mēs ierakāmies savā zemē.

Vai nu mūsu zemē nav vairs mežu un alu, kas slēps mūs no īstiem ienaidniekiem un neīstiem draugiem?

Nē, es esmu aizmirsis šinīs dienās ģeografiju un nezinu vairs, kur ir Maskava, kur Smolenska, kur Petrograda! Es zinu tikai Vidzemi, Kurzemi un Lat-

gali. Pasaule nav priekš manis mežs, kuŗā es gribētu apmaldīties. Kā latvietis es jūtu viņai robežas, es zinu, kur sākas un beidzas Latvija!

RĪGA

J auns dārznieks ir Rīgā, un, kad vien es nogriežos gar kanālu, mani soļi apstājas un es skatos pāri pār gaišo pļaviņu, kur viņā stūrī zem divām trim jaunām eglītēm zied zilas un sarkanas puķes. Uz pļaviņas nav nekā vairāk kā gludi nocirpta zāle un saule, un tik labi ir laist acis viņai pāri un tur, kur tās apstājas pie jaunām eglītēm, atrast puķes. Bet kam vairs patīk Rīgā atrast prieku! Visi steidzas projām, un, kad es apstājos, mans draugs krata mani aiz rokas... „Ko? Puķes? Kam tagad vaļas domāt par puķēm!”

Ģaŗām, ģaŗām visam, kas mums piederējis un bijis mīļš. Nevienam nav vairs laika apstāties. Nav laika arī priekš drauga, nav laika priekš sirds un pienākuma. Un es uz brīdi aizmirstu, ka esmu dzimtenes pilsētā. Es esmu skudru pūlī, lielā skudru pūlī, kuŗā milzis ielicis kāju. Kā tek un skrien! Visur pa priekšu man iet kāda ore ar izsleistām galdu un krēslu kājām, vai kungs, kas brauc ormanī ar mēтели uz rokas un somu pie kājām. Ikkatram cilvēkam, ko es satieku, ir soma vai sainis rokā. Un pilsētas nomalēs, kur mājo nabadzība, tu neredzi vairs nevienas paceltas galvas, tu redzi vairs tikai sievu ar nastu un vīru ar maisu uz muguras. Cik daudz ir nabaga strādniekam ko glābt? Un cik tomēr viņam ir dārgs šis katliņš, ap kuŗu griezās dzīves ģaraīņas. Kā viņš to gribētu paņemt līdz! Un kas mums ir kā tautai? Vai mums ir gleznas, kuŗas vajadzētu ieslēgt dzelzs skapjos, vai baznīcas, kuŗu slaikos pīlarus un velves vajadzētu aizkraut ar smilšu māsiem, lai viņas neizārda vācu granātas? Vai ir kaut kas no mūsu kultūras, ko mums

vajadzētu glābt? Nē, paldies Dievam, mums nav nekā. Mēs varam aizbraukt ar mierīgu sirdi. Tagad mēs tikai redzam, cik esam nabagi! Mums nav vairāk ko paņemt līdz kā mazs nokvēpis katliņš, šis dzīves fetišs!

Vai mūsu tauta izstaigās ar to pa tuksnesi, kas viņai priekšā? Nepietika jau arī jūdiem ar to mīklu, ko viņi bēgot neraudzētu paņēma nastās līdz. Vajadzēja arī lielu vārdu, un bija brīdis, kad tie atskanēja viņai no kalna. Kur ir lieli vārdi, un kaš mums viņus sacīs? Vai mēs vairs dzirdēsim latviešu vārdu? Avīzes sašaurina savas telpas un apstājas. Mazs pulciņš rakstnieku, kuŗu dziesmas un sapņi pavadīja mūs caur šīm tumšām dienām, top lieks. Kur viņi paliks? Un vai mums vajadzēs vēl dziesmu? Kam tagad vaļas par to domāt! Mums katram ir savs katliņš, mazs nokvēpis dzīves fetišs. Ar to mums pietiek.

Zemē, ar visu zemē, arī zvani kāpj no torņiem zemē. Raug, pa ielu ved zvanu. Uz tumšā vaŗa ir vārdi. Tas ir kāds kapsētas zvans. Cik daudzus viņš nav apzvanījis! Nu pašam pienācis šis bēŗu gājiens.

Es redzu, ka katedrāles tornī tiek izkalts un izgāzts pīlars. Līdz tornim slīpi ir uzceltas laipas, lai nolaistu zvanus, un visu dienu tur zem liepām stāv ļaudis un klusi skatās, kā lielais tumšais zvans pamazām tiek bīdīts laukā un piepilda tornī izlauzto robu. Kad es šodien tur garām gāju, tad viņa vairs tur nebija, tornis bija tukšs līdz pat augšai: visas zvanu lūkas bija vaļā. Tukšums bija tas, ko es redzēju izlauztā torņa robā.

Jā, Rīga sāk palikt tukša. Bēŗļi vairs neiet, uz tīlta starp vezumiem un zirgu kājām vairs nespiežas bikli aitu bari, tas viss jau ir mums garām. Mēs esam palikuši pēdējie. Un kad es sēdu pie loga un skatos uz ielu, tad redzu, ka gājēju rinda ir daudz retāka. Visi aizbrauc. Arī vaŗa jātnieks uz bulvāŗa taisās kāpt zemē, ap pieminekli tiek celtas stalažas un rīkojas strādnieki. Un kad es eju caur Vērmaņa dāŗzu, tad

es redzu, ka garās koka kastēs tiek iezārkoti tēli, kas stāvēja gar rožu laukumu. Es apstājos un redzu vēl kastē pie savām kājām vasaru — viņa smaida vēl, uz sāniem noguldīta, ar vienu vaigu, un puķes un augļi viņai ir rokā. Ar Dievu, vasara!

Jā, tukšums jau visur raugās pretī ar nedzīvām glāžainām acīm. Kad es nonāku pret pastu un kā ar vienu paskatos augšā uz pulksteni, tad es ieraugu tur aiz stikla tikai miglainu plankumu.

Un kad tu spied roku uz pazīstama veikala durvju klinķa un gribi kaut ko nopirkt, tad durvis tev neatdarās. Veikals ir slēgts, un īpašnieks aizbraucis.

No rīta šē Torņakalna nomalē es vairs nevaru nopirkt maizes. Visā mājā mēs esam vairs tikai divi cilvēki. Citi visi ir aizbraukuši, un caurām naktīm sētā gaudo suns. No rīta viņš ir aizsmacis un kāšē, bet vakarā sāk atkal. Es apbrīnoju viņa neatlaidību skumjās un uzticību saimniekam.

Un kad es taisos likt punktu, logā mīksti atdužas daži tāli lielgabalu šāvieni. Lūk, arī tie ir kā punkti, pie kuriem apstājas dzīve.

Torņakalnā, 25. jūlijā, 1915.

GABALS VELĒNAS

Ar cik maz cilvēks iztiek, to var redzēt vakarā kanāla malā, kad bēgļi taisās uz dusu. Visapkārt ir skaistā un bagātā Rīga. Namu ugunis atspīd kanālā. Tur katram vēl ir sava gulta un savs pagalvis. Šiem nabaga ļaudīm nav vairāk kā gabals netīras, nomīdītas velēnas. Ko gan viņi domā, palikuši rokas pagalvī, skatīdamies ugunīs, kuņas mīksti saloka kanāla ūdens? Vai viņi sapņo par atstātām mājām, kur tiem katram bija savs linu palags un spilvens? Vai viņi gaida, kad atdarīsies priekš viņiem šās skaistās Rīgas pils, kur tagad ir tik daudz tukšu

istabu un tik daudz tukšu gultu? Nē, viņi pazīst bagāto Rīgas pilsoņu cietsirdību un zin, ka tagad katrs domā tikai par sevi. Bet kāda lūgšana tad staigā zem tūkstošiem liepu zariem naktī, kad atspīd zvaigznes un tik tuvu ir Dievs katram, kas vērsis seju pret debesīm?

Vai tur kāds prasa: „Atdod man māju un dzimteni!”?

Bēglis ir pieticīgāks. Viņš zin, ka šās lietas šinī brīdī pat no mīlā Dieva stāv pārāk tālu.

„Dod man gabalu velēnas, gabalu tīras velēnas. Te ir tik nomīdīts un netīrs,” — nakti čukst tur kanāla malā, un vējš, kas iet caur liepu lapām, aiznes šos vārdus tur, kur noliek lūgšanas. Varbūt, ka viņi tiks izpildīti, jo nav jau velēna nekāda lielā lieta.

Mans ceļa spieķis ir gatavs. Vai šodien vai rītu es topu bēglis kā visi. Ko lai es vēlos, ko lai lūdzu no likteņa?

Vai vietu Krievijā, vai pajumtu kādā bagāta tautieša namā?

Ko es lūdzu no likteņa, nav vairāk, kā gabals velēnas, gabals smaržīgas velēnas mežā, kaut kur zem zariem, caur kuņiem naktī spīd zvaigznes.

Es zinu, ka šis lūgums tiks izpildīts, jo velēnu vēl var atrast visur.

Un kā man vairāk vajaga?

Kas ir manai tautai, tas lai ir arī man.

KRIŠS DZELZGALVS, JĀNIS KRŪTAINIS UN ANDREJS ZILSPĀRNS

Saka, ka mums latviešiem neesot savas vēstures un savu varoņu. Es domāju, ka tā tik ir iesākts runāt. Kāds to reiz ir teicis, un citi runā līdzī. Mums ir savi varoņi tāpat kā citām tautām, bet tie ir pelēki darba ļaudis, viņu gaitas neapdzied dziesmi-

nieks, un laiks mūsu varoņu pēdas apklāj ar putekliem. Vai katrā līdumā, katrā laukā, uz kuŗa šūpojas mūsu gaišās druvas, nav atstāts daudz klusas varonības? Latvietis neatkāpjas visgrūtākā darba priekšā, viņš neiet tam apkārt, bet iet taisni pretī ar krūti un plecu. Un kad mēs paskatāmies uz mūsu zemes ziedošo kultūru, tad redzam, ka šis nabaga darba vergs, kam dzimtlaikā nepiederēja vairāk kā kaila dzīvība, beidzot ir arī uzvarētājs. Ja latviešiem ir šī darba varonība, vai mazāk varonības viņiem ir kaŗā? Nē, mums latviešiem netrūkst varoņu. Kur tad mums ceļas tie varoņu vārdi? Vārdā tāk ir tikumisks saturs, un to viņam ir devis šī vārda nesējs. Palasieties bēgļu rakstos. Kādus vārdus jūs tur atrodat! Krišs Dzelzgalvs, Jānis Krūtainis, Andrejs Zilspārns. Nē, tie nav bēgļi, kas vieglprātīgi atstāj savas dzimtenes sētas, tie ir varoņi, un mēs viņus drīz redzēsim latviešu kaŗa pulkos.

Es pazīstu šos varoņus, kaut gan neesmu viņus redzējis.

Krišs Dzelzgalvs ir stūrgalvīgs un izturīgs cīņā. Kur viņš cīnās? Kā liekas, lielgabalniekos.

Jānis Krūtainis ir kājnieks. Viņš nekur negriež ie-
naidniekam ceļa. Viņa gaišās zilās acīs spīd tautas dusmas.

Andrejs Zilspārns ir iestājies jātniekos. Viņa dabā ir kaut kas no vētras un spārni lidot kaujā pret ie-
naidnieku.

Bet varbūt Zilspārns ir karoga nesējs, kas iet pulkam pa priekšu ar savu sajūsmu. Tad meitenes raksta viņam karogu! Viņš liks tam plivināties viskarstākā ugunī.

Nē, mūsu tauta nav bez saviem varoņiem! Kur tad viņai cēlās šie varoņu vārdi? Ikkatrā vārdā ir tikumisks saturs, ko devis viņam šī vārda nesējs vai viņa senči.

SVĒTDIENA UZ PĻAVĀM

Svētdienas tāpat kā visas dienas ir saulainas un aizmākušās, gaišas un tumšas, bet man svētdiena arvienu saistās ar sauli, kuŗa līst uz baltām krekla piedurknēm, uz rāmiem, atpūtā atsvabinātiem sejas pantiem. Baznīcā es sen vairs neeju, bet svētdienas es meklēju vēl arvienu. Tad es atstāju pilsētu un klīstu pa lauku tekām. Man liekas, ka svētdiena ir tikai tur, kur ir lauks un kur var staigāt saule savās gaŗās zelta drānās. Svētdiena pēc kalendāra gan ir arī mājās, bet ko spēj izdarīt saules stari mūsu rūpēm piebāztās istabās. Laukā, mēs ejam laukā, kur svabadi staigā saule. Bet ja lauki ir tukši un klaji un es nesastopu cilvēku, ja es nesatieku pat ganu meitenes, kuŗa sēd uz akmens ceļmalā un pin savas gaišās bizes, tad es pārnāku mājās neapmierināts — kur nav tautas, tur nav arī svētdienas. Un kad pirms nedēļas es dzirdēju, ka mūsu Kurzemes tauta ar saviem lopiem apmetusies uz Daugavas pļavām aiz Kuzņecova fabrikas, tad es svētdienā sēdos tramvajā un braucu ārā no pilsētas, kur ir lauki un saule un mūsu nelaimīgā tauta.

*

Kāda iela tur beidzas pie dzeltenā namiņa. Un tur uz pakalna jau stāv bēgļu vezumi, visapkārt uz pļavām spīd teltis, un Daugavas platais līcis apjož to visu ar svētdienas gaismu. Visa pakalne ir noklāta ar kaŗokiem, mēteļiem un svārkiem — tas izskatās kā cilvēku ēnas, kuŗas guļ uz mutes.

Tur stāv kāds vezums, ap ratiem spēlējas bērni un starp izklāto drēbju ēnām un atraisītām paunām iznēsā sauli ar savām gaišām galviņām.

Ir pusdienas laiks, uguns kuri kūp, uz pannas švirkst treknas Kurzemes šķiņķa šķēles. Pie pavarda stāv kalsna sieva tumšu seju, zaļos pašaustos svārkos, pie kājām viņai kā mārīte rāpo maza meitiņa sarkanā kleitiņā.

„Nu, vai jūs tālu domājat braukt?” es viņai prasu.
„Uz Krieviju,” viņa saka vienaldzīgi, un var redzēt, ka viņa nezina, ko runā! No dzimtenes viņa ir projām, dzīve ir izpostīta, un viņai ir viena alga, kur viņa paliek un apstājas. Te jau dzīve nebūs.

„Vai jums nebūs tik Krievijā grūti ierast?” es prasu. „Te jūs gērbjaties glītās pašautās vilnas drēbēs un cepat pusdienā speķi. Krievu zemniekam ir kažoks ziemā un vasarā, viņš ēd maizi un dzer kvasu.”

„Nu, tur ar tiem vāciešiem ar nav labs gals,” viņa rāda ar roku pār muguru uz atstāto Kurzemi. „Kas tur mums paliktu, vācieši jau visu atņēma.”

Kamēr es runāju ar kalpa sievu un skatos dūmos, kas kāpj no ugunskura, viņas govus, kuŗa ir piesieta pie mazā, dzeltenā namiņa sētas, ir izbāzusi galvu caur retajiem dēļiem un sniedzas pēc gaŗās zāles un lapām, kas spiežas caur visām sētas spraugām.

„Ak, neliēši, pagāni, ko jūs sienat savas govus pie manas sētas,” pa dārzu, krieviski bārdamās, nāk kāda vecene un izbāž caur satrunējušo sētas spraugu no dusmām izķēmotu seju. Viņa lādas un lamājas un met uz bēgļiem visniknākos vārdus, viņas sirmā galva ar izjukušiem matiem ir iespriedusies sētā, viņa nezina no dusmām ko darīt. Viņai palīgā skrien nama saimniece ar dusmās satvīkušiem vaigiem, viņas baŗas tā, ka visa sapuvušā sēta grab, bet neviens neuztraucas un neatbild. Tik kāds pie ratiem, iztraucēts no miega, saldi staipa rokas un kājas. Ir svētdiena, pa izpostītās tautas nometni staigā saule un miers. Vai cilvēks, kuŗš upurējis priekš tēvijas savu māju un savu druvu, var bārties ar veceni, kuŗa sarga savu sapuvušo sētu!

*

Es kāpju no kalna lejā un eju pa līdzeni nograuzto pļavu, kuŗa ir dzeltena kā rugaine, uz kuŗas tik aita ar savām cietām lūpām vēl var noplūkt kādu zāles stiebru.

Visgaŗām platā Daugavas lĭķumā ir izkaisĭtas tel-
tis, zirgi, lopi un ļaudis kustas un staigā. Pār visu
pacelās zilie Rĭgas torņi, un kāds pareizticĭgo baznĭ-
cas zelta kupols mirdz saulē. Visa pļava ir kā viens
tirgus, bet nedzird tirgus trokšņa, tik gaišs zirga
zviedziens šūpojas gaisā. Zirgi stāv draudzĭgi kopā,
pārliķuši viens otram galvu pār plecu. Viņi snauž,
acis piemieguši, svētdienas saulē un šad un tad slinki
ar krēpēm nopurina mušas. Govis gremo, nogulušās
pie ratiem un izgāzušās raibos sānus. Un turpat zem
vezuma, kur var dzirdēt govs rāmo dvasu, kāds gul
uz pakļātas sarkanzaļas segas un lasa avĭzi. Zem ra-
tiem visur spĭd baltas avĭžu lapas — tā atpūšas bēgli,
uz muguras gulēdami un slinki laizdami acis pār rin-
dām, gluži kā mājā. Šiem ļaudīm nav nekā vairāk kā
rati, palags un sega, bet cik pacietĭgi un gaiši ap šīm
nabaga lietām atkal sakrājas dzĭve! Kas tikai neno-
tiek zem ratiem! Tur puīši spēlē kārtis un pārspriež
jaunākos kaŗa notikumus, tur, uz krūtīm gulēdami
ap azaida bļodu, ēd pusdienu, tur bērni bēguļo, slēp-
damies aiz palagiem un segām. Un ko nevar iztaisĭt
no vecas segas! Pārklāj pār uzceltu ratu ilksi, un mā-
ja gatava. Raug, tur patlaban šādā būdā vesela saime
dzeŗ tēju. Vĭri, pieplakuši pie zemes, izskatās tik ma-
zi. Svētdienas saule spĭd, sievietes sēd pie ratiem un
ieskā galvas. Māte izlaidusi savus kuplos, tumšos ma-
tus, mazs puika ir nolicis savu galvu viņai uz ceļiem
un skatās šai brĭnišķā teltĭ, kur viņš var redzēt tikai
savas mātes acis . . . Kamēr ir svētdiena un spĭd saule,
daudzi uz brĭdi aizmirst savas bēdas. Ak, šĭ labdarĭ-
gā dzĭves sajūta, kā viņa visur izkaisa prieku un liek
aizmirst skumjas un izmisumu! Bet ir ļaudis, kas vi-
ņai nepadodas.

Pie kādiem ratiem sēd veca sieva, viņas acis ir ap-
mulsušās no asarām, viņa sūdzas par pagasta vecāko,
kuŗš nozudis ar rekvizētās govs naudu. Man liekas,
ka viņa nesamana, ko viņa runā. Vai viņa zin, kāpēc
bēgusi un kāpēc sēd te uz pļavas un raud?

„Nu, kāpēc jūs bēgāt! Jūs esat vecs cilvēks un varējāt palikt mājā,” es prasu.

„Tad jau mums jāpaliek zem vāciešiem,” sieva saka un raud.

Nu es redzu, ka priekš šīs nabaga sievas jautājums, bēgt vai nebēgt, ir daudz dziļāks. Tas ir viņas sirds jautājums — vai pieņemt vācu varu, vai nē? Un latvieša sirds tik ilgi ir slimojusi un sāpējusi zem vācu varas, ka viņa nespēj to pieņemt.

„Mēs negribam vergot priekš vāciešiem.” No kā bēg mūsu tauta? No vecās verdzības, kuŗa viņai kļuvusi nepanesama.

700 gadus mūsu tauta nesa jūgu. 701. gadā viņa pameta savas mājas, savas druvas, visu, kas iegūts ar neizsakāmām pūlēm un gadu simteņu izturību. Pameta un aizgāja.

„Mēs negribam priekš vācieša vergot.”

Cik sāpīgi arī būtu mūsu nacionālie zaudējumi, no šīs aiziešanas mēs tomēr redzam, ka latvieši ir kļuvuši par brīvu tautu, kuŗa ziedo visu savām politiskām interesēm. Ziedo vairāk, nekā spēj un var.

LATVIEŠU BĒGLU IZSŪTĪŠANA

Nesen vēl mēs lasījām Samaras vicegubernātorā kņaza Gorčakova paskaidrojumu, ka latviešu bēgli no Samaras nekur neesot tikuši izsūtīti. Viņi paši esot *lūgušies*, lai viņus izsūta uz Sibīriju, kur esot latviešu kolonijas.

Paskaidrojums ir paskaidrojums, un ar gubernātoriem un vicegubernātoriem latviešu žurnālists nevar polemizēt. Tak mūsu priekšā ir mīkla, kuŗu mums vajag uzminēt: no Krievijas vēl arvienu pienāk ziņas, ka latviešu bēgli tiek piespiesti izsūtīti. No kurienes tad ceļas šīs ziņas? Pie tam: tās nedod laikrakstu korespondenti, kuŗi, turēdamies pie zināmas devīzes,

varētu piesūtīt tendenciozas ziņas. Šīs ziņas nāk no privātām vēstulēm, kuŗas bēgļi raksta saviem piederīgiem. Un piederīgiem, kuŗi paliek saprotamās rūpēs par sava tuvinieka likteni svešumā, katrs savu stāvokli iztēlo labāku, nekā viņš patiesībā ir. Ja nu tomēr sūdzas, ka izsūta, tad šīs sūdzības nav bez pamata.

Jelgavnieks Žanis Žurdekovskis raksta „Jaunākām Ziņām”:

„No Rīgas mēs izbraucām vesels vilciens ar bēgļiem no Jelgavas apkārtnes. Rīgā mūs pierakstīja un sacīja, ka mūs izdališot Dvinskā. Bet mūs visus nosūtīja līdz Orlai, kur mūs saturēja 3 dienas un kur mums atļāva noteikt, kur katrs vēlas braukt. Mēs, 250 latvieši, pierakstījāmies uz Nižņij-Novgorodu. Mūs aizveda līdz Tulai, kur mūs sajauca ar izraidītiem vācu kolonistiem un tagad zem policijas uzraudzības nosūtīja uz Turkestanu, Akubinskas pilsētu. Ēst mums nedod, dzīvoklis no mēsliem taisītā mājā. Tālāk sirds vairs neļauj rakstīt. Dzīvojiet visi sveiki, dārgie tautieši.”

Šīs rindas ziņo par grūtām fiziskām un morāliskām ciešanām. Nerunāsim par neērtībām, kas ceļas, braucot lopu vagonā. Nerunāsim pat par to, ka nedod ēst un ka jādzīvo „no mēsliem taisītā mājā”. Tauta Krievijā bieži dzīvo pusbadā, un, kas kā bēglis bez graša kabatā dodas viņā iekšā, tam jāņem par labu tāda garoza, kādu šī tauta spēj dot. Un ja šai tautai kādā stepju līdzenumā nav koku, un viņa mājas ceļ no mēsliem un māliem, tad jādzīvo arī tādā pajumtē. Varbūt, ka tas priekš latvieša pat ir labi, ka tur Krievijā viņu sagaida būda no mēsliem. Tad viņš neaizmirsīs savu jauno priēžu istabu ar gaišiem logiem, kuŗa palika Ventas vai Lielupes malā, un ar ilgām skatīšies atpakaļ uz vakariem, kur paliek un gaida viņa dzimtene. Šai mēslu mājā viņš domās tikai vienas domas: „Kad, kad es varēšu griezties atpakaļ uz Latviju?”

Citādi ir ar morāliskām ciešanām. Viņas šai gadījumā ir daudz smagākas. Lai cik nabagi mēs būtu, vai mēs dzīvojam pilī, vai mēslu būdā, mums katram vēl pieder visdārgākā manta, personīgā brīvība.

Mēs negribam braukt uz Vāciju, bet uz Krieviju gan mēs varēsim braukt, kur mums patīk! Jo, neskatoties uz to, ka mēs šai karā esam sadedzinājuši visu priekš tēvijas un pazaudējuši mantu, mājas un dzimteni, mēs tomēr vēl neesam pazaudējuši savu personīgo brīvību. Mēs neesam arī atsacījušies no viņas tēvijas labā. Jo arī tēvija pastāv no atsevišķiem cilvēkiem, un ja šiem cilvēkiem nav pat vairs personīgās brīvības, tad viņas stāvoklis ir tiešām bēdīgs.

Bet tā nu ir bijis. Žurdekovskis raksta: „Rīgā mūs pierakstīja un sacīja, ka mūs izdalīšot Dvinskā. Bet mūs visus nosūtīja līdz Orlai...”

Daugavpils (Dvinska) ir Latvijas nomalā. No šienes vēl varēja aizbraukt uz Latgali, kur dzīvo latvieši un tauta ir kopā. Orla ir dziļā Krievijā. Tur latvieši jau pazūd, un tikai tur tiek atļauts noteikt, kurp vēlas braukt. Bet arī šē tas pats. Pierakstās braukt uz Nižņij-Novgorodu, tiek aizvesti uz Tulu. Tur latviešu morāliskās ciešanas top vēl smagākas. ...*Mūs sajauc ar izraidītiem vācu kolonistiem un tagad zem policijas uzraudzības nosūtīja uz Turkestānu.* Jāprasa, par ko? Vai par dedzīgo patriotismu šos latviešus sajauc ar izraidītiem vācu kolonistiem un liek ar viņiem kopā nest neuzticības un aizdomu lāstu. Un vai tāpēc, ka viņiem nav vairs dzimtenes zem kājām, viņus var stumdīt un bīdīt, kur grib? Vēl savādāk ir tas, ka šie bēgļi tiek nolikti zem policijas uzraudzības. Par ko? No dzimtenes tak viņi aizbrauca kā nevainojami cilvēki. Kas tad ir viņu noziegums? Vai tas, ka viņi uz pirmo administrācijas mājienu nopostīja savas druvas un atstāja ienaidniekam tukšas sētas? Vai ar to mums grib iemācīt to patiesību, ka nevajaga vieglprātīgi atstāt dzimteni?

Pie tās pārliecības gan būs jānāk, jo te mēs redzam,

ka bēglis, kas atstāj dzimteni, pazaudē ne tikai savu mantu, bet arī pēdējo, kas viņam palicis — personīgo brīvību. Un nevar pat sacīt, ka šie soļi pret latviešu bēgļiem Krievijā tiktu sperti ar ļaunu nolūku. Tāda ir kārtība. Krievijā cilvēks bez policijas nevar ne pa trīs soļi apgriezties. Policija vēl Krievijā ir viss. Policija pavada arī bēgļus. Sabiedriskās organizācijas ir vājas un bez tiesībām. Viņas patlaban tikai vēl rodas. Visu rīko un dara policija. Un kas nāk viņas rokās, tas nevar vairs teikt: „Es eju, kur man patīk!”

Policijas vadībā neviens nav gājis, kur viņam patīk. Viņa pazīst tikai ļaudis, kam nav tiesību, kuŗus ved, kur grib.

No šī stāvokļa arī skaidrs top jautājums par latviešu bēgļu piespiestu izsūtīšanu.

LATVJU DAINAS

Latvju tauta tiek izklaidēta kā jūdi pa pasauli. Andrieva Niedras varonis inženieris Akmens, aizbraukdams darbā uz Sibiriju, ņem līdz sev sauju dzimtenes zemes. Arī tagadējiem aizbraucējiem ir līdz drusku zemes, ja ne vairāk, tad tik daudz, cik paliek putekļu uz viņu kājām no Kurzemes un Vidzemes lielceļiem. Un lai cik tālu viņi aizklīdīs, ilgas tos sauks vienmēr atpakaļ uz dzimteni. Tomēr latvietis bez darba ilgi nespēj dzīvot, un daudzi jau tagad taisās iepirkt zemi un apmesties mums tuvās Krievijas nomalēs. Daudzi izceļo uz Sibiriju. Un ar zemi ir tā, ka viņa lēnām ar tūkstoš saitēm saista savu arāju un top viņam par otru dzimteni. Nu ir jautājums, vai bez dzimtās zemes, kuŗa mums zūd zem kājām, vēl ir kāds cits nesatricināms pamats, uz kuŗa tauta var nostāties un kas pasarga viņu no izklišanas un sajaukšanās ar citām tautām? Vai ir kāda zeme, kuŗu mēs varam paņemt līdz, kuŗa garīgi mūs pava-

da un visur, kur bēglis apstājas, dveš pār viņu dzimtenes gaisu? Atbildi uz to mums dod jūdu vēsture. Šī tauta bez dzimtenes spēja izturēt visas vajāšanas un caur laiku laikiem uzglabāt veselu savu nacionālo apziņu un tautas kopsajūtu. Kas glāba jūdus no izputēšanas, tā bija viņu nacionālā rakstniecība. Bībele tapa jūdiem par otru dzimteni.

Ko latviešu bēglis aizbraucot spēj steigā paņemt līdz? Tās ir dažas lietas no viņa pavarda, no mājas dzīves: kāds nokvēpis katliņš vai trumulis, spilvens pagalvim svešā malā. Bet kas ir aizmirsts šinīs dienās, tā ir mūsu rakstniecība, kurai nav palicis vairs neviena drauga. Zeme, kas paliek bēgļiem pie kājām, atstājot dzimtenes pilsētas, neglābs mūsu tautu no izputēšanas svešumā.

Kas mūs glābs un saturēs kopā, kas, svešumā satiekoties, dos mums tūkstoš paroles, pie kurām mēs viens otru varēsim pazīt, tā būs mūsu nacionālā rakstniecība. Tā ir maza, jautra tautas dziesmiņa — „Kur tu teci, gailīti manu?” — ko latviešu emigranti Šveicē uzdzied vai uzsvilpo, kad tie pamana kādu cilvēku, kas izskatās pēc latvieša. Cik priecīgi tad svešnieks atskatās un sniedz roku: „Ā, latvieši!” Jā, mūsu rakstniecība svešumā dod mums zīmes un paroles. Bet arī šē dzimtenē viņa vēl mums ir viss. Rakstniecībā saplūst visi mūsu tautas garīgie spēki.

Mūsu tautai nav savas baznīcas, kuŗa atmodina tautas reliģiskos spēkus un dara bagātu viņas jūtu dzīvi. Sauss vācu baznīckungs, kuŗam nav daļas gar tautas dvēseles dzīvi, vēl arvienu stāv kancelē un altārī un pēc priekšraksta vienaldzīgi izpilda rituālu. Mūsu tautai nav reliģijas, viņa nogrimtu garīgā materiālistmā un viņas sirds taptu tukša un sausa, ja mūsu rakstniecība un dzeja nesniegtu viņai savu veldzi.

Mums, latviešiem, nav savas kultūrālās autonomijas, kāda ir somiem, kāda ir apsolīta poļiem un par ko sapņo pat tauta, kuŗas nacionālā apziņa līdz šim bija daudz vājāka nekā latviešiem — leiši. Bet mums bija

sava iekšēja autonomija, kurā apvienojās un izteicās mūsu kultūrālās dziņas un kas garīgi turēja mūs kā tautu kopā. Mēs nevarējām spriest, likumus izdot un nodokļus ņemt priekš savām kultūrālām vajadzībām, kā to dara somi; bet tak mēs varējām viens otram balsi padot, sakliegties un iekšēji apvienot savus kultūrālos centienus.

Laikrakstiem un žurnāliem apstājoties, pamazām izdziest un izskan šai baigajā gaisā arī mūsu rakstniecības balss. Grāmatu izdevēji neko vairs negrib izdot un slēdz savus veikalus. Bet taisni šis ir tas laiks, kad rakstniecībai dienu no dienas vajadzētu stāvēt tautai klāt — sasaukties caur tuvumu un tālumu, un garīgi sazināties mums vajag tagad vairāk kā nekad. Bet apjukums ir tik liels, ka mēs gan laikam svešumā vairāk nepaņemsim līdz kā savu katliņu. Un tomēr man jāatgādina: svešumā aizejot, paņemiet līdz kaut ko, kas runā uz latvieša sirdi, ņemiet līdz kaut ko no mūsu rakstniecības un dzejas.

Raiņa, Poruka, Blaumaņa, Aspazijas, Nīedras un citu dzejnieku darbi, kaut ar pa vienam, lai atrod vietu jūsu somās.

Bet kas mums ir tāpat kā jūdiem bībele, kur ir mūsu dzīvie valodas krājumi un tautas gara tradīcijas — „Latvju Dainas” — lai neaizmirst neviens izglītots latvietis, kas kā tautietis grib atgriezties atpakaļ dzimtenē.

AIZNAGLOTIE LOGI

Mēs stāvējām Rīgā uz ielu krusta un, vilcinādami šķiršanās brīdi, vēl nepalaidām uz atvadišanos sadotās rokas.

„Nu ir gluži kā Čehova „Ķiršu dārza” pēdējā cēlienā, kad visi aizbrauc, aiz skatuves klaudz āmurs un ar dēļiem tiek aizsisti logi,” mans biedrs saka.

„Vai jūs atceraties, cik visas istabas top uzreiz aklas un tumšas. Un tikai tāpēc, ka aizbrauc cilvēki, kas ienesa viņās gaismu un prieku.”

Tumst rudens vakars, ir tas brīdis, kad namos aizdegas ugunis un ielas atdzīvojas. Un te es redzu, cik Rīgas ielas ir palikušas tukšas. Namu zīmes ar logu rindām krēšļojas tumsā kā zārki. Ir piecu un sešstāvu nami, kuŗos apdzīvoti tikai divi, trīs dzīvokļi. Kas te vairs dedzinās ugunis! Vakārā nomaļākās ielas ir gluži tumšas, un gājējs viņās var dzirdēt pats savus soļus uz akmeņiem. Un dienu visur kladz āmurs: tirgotavu lielie spoguļi logi un durvis tiek aiznagloti ar dēļiem un noslēgti ar stieņiem un sarūsējušām atslēgām. Cik savādi šie aiznaglotie logi un durvis izskatās uz greznās un dzīvās Kaļķu ielas! Ak, šīs naglas un dēļi, cik daudz viņi tomēr kaŗa laikā spēj glābt! Es esmu dzirdējis, ka no kāda aiznaglota veikala Jelgavā nozuduši visi velosipedi un taisni pa dēļiem aizsisto logu. Citi veikali aizvāc mantas un ļauj tukšumam spoguļoties savos logos. Un kam šis tukšums izliekas par daudz nemīlīgs, tas liek ar krītu nosmērēt rūtis.

Raug, liels stūŗa veikals, logi netīri nozieķēti ar krāsu un izlikts uzraksts: „*Šis veikals slēgts līdz kaŗa beigām*”. Cik kārtīgs veikalnieks! Bet vai viss ies tik kārtīgi un vai viņš zin, kas būs pēc kaŗa beigām? Citi veikali steidzas ar izpārdošanu. Kāds korsešu veikals grib ātri tikt valā no savām korsetēm un tādēļ raksta uz katras korsetes, kuŗa uzspīlēta viņa skatu logā uz sārtas lelles krūtīm: „*Žēlsirdīgām māsām pusceņas*”. It kā taisni šinī laikā korsetes žēlsirdīgām māsām būtu tā nepieciešamākā lieta! Bet arī šis logs tiks aiznaglots drīz ar savu humoru, un nebūs neviena, kas te apstāsies sārtās vaska lelles priekšā un pasmaidīs par korseti „priekš žēlsirdīgām māsām”.

Visur kladz āmurs, un ir tā kā Čehova „*Kiršu dārza*” pēdējā cēlienā, kad tiek aiznagloti logi un durvis un nodziest jautrā dzīves gaisma.

KURZEMNIEKI UN VIDZEMNIEKI

Purvi un sili, purvi un sili,” kurzemnieki nopūtās, skatīdamies pa vagonu logiem, kad vilciens tuvojās Valkai. Lija sīks lietus, un pelēkā debess bija gluži piespiedusi pie zemes — purvus un silus.

Mēs braucām uz ziemeļiem, un no kroplām priedītēm, kas staigāja pa purvu izcirtumiem, jau varēja redzēt ziemeļu dabas nabadzību un skumjas.

„Egles, egles, kur paliek mūsu skaistās egles!” kāds iesaucās, kam bija apnikusi šo miglā mirkstošo priežu galotņu garā, vienmuļīgā siena.

„Es gan nepirktu šē zemes, ja ar varētu iepirkties,” saka kāds plats Kurzemes saimnieks ar sārtu seju. Viņam ir sveša šī ziemeļu daba, viņš nevar aizmirst sava gaišā Kurzemes lauka, pār kuŗu biežāk staigā saule. Un vēl arvienu šis kurzemnieks ir tikpat plats, it kā piebāzts ar pašpeticību un citām labām dāvanām, kaut gan labi sen jau ir prom no savas sētas. Nekas viņiem te nepatīk. „Kas tie vidzemnieki par ļaudīm! Šievietes te strādā uz lauka tāpat kā vīrieši. Pie mums Kurzemē tā nav,” viņš saka.

Viņam ir sveša šī nabadzīgā darba zeme, kur saimnieks strādā līdzī ar saviem puīšiem un ēd ar viņiem kopā pie viena galda. Kur saimnieka meita miglas rītā, uzmetusi sagšu uz acīm, dzen ganos un sievas ļauj labību tāpat kā vīri.

Un tomēr šai darba zemei ir kaut kas, kā Kurzemē nebija. Tā ir lielāka garīgā modrība. To es redzēju tūlī, iebraucot Valkā. Valkā nav vairāk par 10 000 latviešu, bet garīgā ziņā tā nestāv pakal Jelgavai, kuŗa atrodas bagāto Kurzemes lauku vidū.

Pirmā vieta, kur es nonācu Valkā, bija Valkas Pālidzības biedrība. Un te es dabūju dzirdēt, ka nabadzīgā ziemeļu nomalē, mazā pilsētiņā var padarīt diezgan daudz.

„Pagājušā gadā mēs sarīkojām latviešu kultūras

svētkus,” kāds no šās biedrības darbiniekiem man stāsta. „Bija teātris, koncerts un priekšlasījumi. Mēs uzaicinājām labākos latviešu māksliniekus un lektorus, kādus tai laikā varējām dabūt. Uz šīm dienām mēs atsvabinājāmies no darba, tie bija priekš mums īsti svētki. Apmeklētāji sabrauca no visas apkārtnes. Mums ir modri ļaudis. Tad vēl Teodors nolasīja 10 lekcijas par latviešu rakstniecību, uz viņām ieradās līdz 250 klausītāju.”

Tas tiešām liecina par šās Vidzemes ziemeļu pilsētiņas modrību. Es tak atceros Hamsuna stāstu, kā viņš braucis lasīt lekciju uz Drammenu, kur ir kādi 30 000 iedzīvotāju, un ka uz viņa lekciju neatnācis neviens klausītājs un ka viņam beidzot vajadzējis lasīt literatūras vietā lekciju par zvēriem cirkus būdā.

Ja Valkā ir 250 cilvēku, kas noklausās lekcijas par latviešu rakstniecību, tad jau šie purvi un meži nav nebūt tik nabadzīgi, un kurzemieki šai ziemeļu zemē varēs vēl mācīties garīgu modrību.

NAMS AR SĒRMŪKŠU

Tas bija vecs koka nams no stipriem priežu balķiem, uz kuŗiem jau sirmas palikušas sveķu piles, ar nosūnojušu skaidu jumtu un sērmūkšu, kuŗa stāv durvju priekšā, no galotnes līdz pazarēm pilna ar sarkanām ogām.

„Raug, kur Valkas gaismas pils,” mans biedrs teica un pameta ar galvu uz to pusi, kur pār sarkaniem ķieģeļu namiņiem pacēlās augstā, baltā ģimnazijas ēka. Bet es apstājies skatījos uz nosūnojušo jumtu, pār kuŗu sērmūkša kāra savas sarkanās ogas. Un baltais ģimnazijas nams man izlikās kā skaļš kliedziens nevietā starp šiem mierīgiem jumtiem.

„Tas ir kāda igauna nams, te ir daudz tādu Valkas rīta un ziemeļu pusē,” mans biedrs saka.

Jā, es jau tūlīņ pamanīju viņa savādo skaistumu,

kuŗš atmostas uz rudens pusi, kad gaiss top vēss un sērmūkŗas līkst no sarkanām ogām.

Te sākas ziemēli. Nams ar sērmūkŗu stāv robeŗā starp latvieŗu un igauņu zemi.

Sērmūkŗa, ŗis ziemēlnieku svētais koks, kuŗu krāsŗs tik skaisti apdziedājis somu mākslinieks Gallēns, stāv ziemēlu zemes vārtos.

„Ap aŗonŗdesmitiem gadiem, kad no laukiem izgāja kustība uz pilsētām un latvieŗi sāka ieplūst Rīgā, ŗe Valkā sanāca igauņi un apmetās uz tiem ceļiem, pa kuŗiem viņi ienāca. No tiem laikiem ŗe vēl stāv ŗis nams,” mans biedrs pastāsta man kaut ko no Valkas vēstures. „Mūs, latvieŗus, pievilka mūsu lielais kultūras centrs, Rīga, mūs vilka uz dienvidiem, par Valku mēs nedomājam. Igauniem ŗāda liela kultūras centra nav, viņi izdalījās pa Rēveli, Tērbatu un Valku. Pa ŗo laiku Valka augusi un palikusi par ievērojamu dzelzceļu centru. Tagad viņā pāri par 20 tūkstoŗu iedzīvotāju. Drusku mazāk kā puse no tiem ir latvieŗi. Bet nams ar sērmūkŗu vēl arvienu ŗķir ziemēlus no dienvidiem. Visa pilsētas dome ir igauņu rokās, un tie saimnieko stingri savās interesēs.”

„Bet kā tad tas nāk, ka pilsētas domē nav neviena latvieŗa, ja te ir gandrīz puse latvieŗu iedzīvotāju?”

Lieta tā, ka lielākai daļai latvieŗu namsaimnieku nav vēlēŗanas tiesību. Lielākā tiesa latvieŗu namu ir aiz mazās upītes, kur pēc veciem likumiem beidzas pilsētas robeŗa. Pilsētas dome gan gribējusi pievienot arī ŗo daļu pie pilsētas, bet kancelejās, kur nonācis viņas lūgums, kā zināms, nemīl nekāduŗ jaunus pārgrozījumuŗ, kaut arī tie pastāvētu tikai dažādu papīru ierakstīŗanā un pārrakstīŗanā, un tā viss palicis pa vecam. Igaņu pilsētas tēviem nav nekādas intereses gādāt par to, lai latvieŗi tiktu ŗe pie vēlēŗanas tiesībām. Bet latvieŗi paŗi nemeklējas un skatās uz ŗo lietu īsredzīgi un kūtri.

„Kam mums vajag to vēlēŗanas tiesību, ja mums nav jāmaksā pilsētas nodokļi!” viņi sprieŗ.

Nav labi, ka latvieši Valkā atsakās no savām tiesībām par lēcu virumu, ko tie dabū, aiztaupīdami dažus rubļus pilsētas nodokļa. Tad jau vecais nams ar sērmūkšu, kuŗš maksā nodokļus un sarga savas tiesības, ir daudz cienījamāks par jauno latvieša mūŗa namu ar glāŗu balkoniem un verandām.

POLĪTISKAS SKOLAS TRŪKUMS

Polītiskai skolai jābūt tāpat, kā, lūk, ir koku skolas. Laiks met savu sēklu, tā uzdīgst, bet tas ir par maz. Vārīgais stāds ir jākopj un jā-saudzē; priekš viņa jā-sagatavo zeme aizvējā un saules pusē, līdz viņš izaug par lielu un stipru koku, kas var griezt zarus pretī vētrām un rudenī, kad pienāk gatavības laiks, sniedz mums augļus. Liela polītiska ideja neizaug vienā dienā. Lai cik labvēlīgs ar būtu laiks priekš kādas tautas polītiskiem sasniegumiem, viņas daļa tiek ieturēta un lielais brīdis aiziet viņai gaŗām, ja tā nezin pati, ko viņa grib, ja viņa nav strādājusi pie savu nacionālo centienu izkopšanas un apvienošanas kādā augstākā idejā, kas pasarga viņu no tukšas mētāšanās, kas dod spēku un noteiktu virzienu viņas polītikai. Tām nav jābūt vienas dienas domām, kuŗas šodien izsaka un kas rītu jau piepildās. Šai idejai jāpaceļas pāri visam kā kalnam, no kuŗa skatās nākotnē. No viņas jāiziet visām ilgām un sapņiem par tautas nākotni. Kāpēc jūdi sapņo par Ciānu, kuŗu viņi nav vairs redzējuši, kāpēc poļi arvienu no jauna savos sapņos ceļ augšā pazaudēto karaļvalsti, kaut ar nākošais brīdis jau gāŗ šo sapni kopā? Tāpēc, ka lielās nacionālās idejas, kuŗas šās tautas baŗo ar savām sirds asinīm, grūtā brīdī stāv tām klāt un neļauj sevi pazaudēt. Vai mums ir kāda ideja, kas paceļas nākotnē kā kalns, uz kuŗa vistumšākās dienās nodziest cerības zaļums? Mums ir tikai sēkliņa no šīs

idejas. Tā slēpjas vārdā Latvija. Ir vajadzīga politiska skola viņas izkopšanai, laiks un zeme, kas dod viņai spēku augt. Mūsu tautai nav vēsturiskas pagātnes, politiskā laukā mēs spējam pirmos soļus un iegūstam pirmos piedzīvojumus. Mēs tikko esam iesākuši kultūrāli noteikties. Mēs esam krājuši spēku katrs par sevi, pa daļām, mūsu tautas spēks vēl guļ neapjausts kā nākotnes cerība. Un tomēr mēs esam nākotnes tauta. Viss mums vēl ir nākotnē. Kā mums vajadzīga liela nacionāla ideja, kas ved mūs uz priekšu! Ir tikai vienas domas, kas tālu var apgaismot mūsu nākotni. Tās ir domas par latviešu kultūrālo autonomiju. Mums teiks: tā ir neprātība, mēs, latvieši, esam maza tauta un to nekad nerasnēsim. Jā, mēs pēdējā laikā esam palikuši ļoti praktiski, mūsu mērķi ir tapuši īsi, un nu atkal ir tā, it kā pār Latviju būtu nolaidušās zemas debesis, kur karotes var aizbāzt aiz padebešiem. Pēc 1905. gada mēs sadedzinājām visus savus kuģus un atsacījāmies no politikas. Uz šā lauka mēs vairs neko necerējām panākt. Un ar visu mūsu jaunās tautas spēku mēs kritām uz praktisku darbu, mēs dzināmies vairs tikai pēc materiāliem sasniegumiem. Mums nebija citas izejas. Visi vārti ceļā uz tautas tiesībām bija noslēgti, un atslēgas atdotas vecveciem Baltijas privilēģijas sargiem. Mums atlika tikai viena īsta tiesība, kas pacēla mūs pār vergu stāvokli: tā bija īpašuma tiesība. Visas citas tiesības bija tik viegli apcērpamas: priekš tam nevajadzēja izdot pat ne likumus. Pietika ar divdomīgi iztulkojamu cirkulāru, lai, piemēram, mūsu tautskolās ierobežotu mātes valodas tiesības. Un kur vien latvietis griezās, vai viņš gribēja kā ierēdnis ieņemt vietu kroņa dienestā, vai pirkt sev stūrīti zemes kādā muižā, ko kroņa banka izdalīja, arvienu tur priekšā bija kāds mazs cirkulārs, kas izjauca viņa mērķus. Tad mēs sapratām, ka vienīgā tiesība, uz ko mēs latvieši varam droši palaisties, ir tāda: Ja tev rublis kabatā, tad esi drošs, ka neviens to tev neatņems! Šī tiesība tiek vispārīgi atzīta un

apsargāta. Tā sākās mūsu dzīšanās pēc rubļa, aizplūšana uz pilsētām, kasu dibināšana, namu celšana un spekulāciju drudzis, kas mūs pēdējos gados veda pie tik spožiem materiāliem panākumiem. Un gluži kā zvejnieki baros pie tīkliem mēs sadalījāmies klikšēs un grupās, lai vilktu dzīves lomu. Bet savstarpēji mēs viens otru apkaņojām, un kases un bankas, kas vadīja mūsu politisko dzīvi pēdējos gados, nebija tās, kas spētu apvienot mūsu tautu priekš lieliem nacionāliem centieniem. Nu kaŗš ir pārsteidzis mūs uz materiālā iemantošanas lauka. Pasaules kaŗa vētra mūs atkal ierauj politiskās cīņās. Viņa ir izgāzusi noslēgtos vārtus, kas bija mūsu ceļam priekšā, un kaisījusi politiskās cerības. Politiskās cīņas mums neliekas vairs velatas. Lai kā pārgrozītos dzīve pēc kaŗa, mēs atkal ticam un zinām, ka —

„še nevar palikt kā bijis”.

Mēs atkal ticam radošām maiņām un ar cerībām izejam uz politiskā cīņas lauka. Jo nu mēs neesam vairs ne zemkopji, ne amatnieki, ne tirgotāji: viss mums ir paņemts un izpostīts. Mēs esam vairs tikai kaŗavīri.

Kur ir mērķis mums priekšā? Kur ir sajūsma, kas piepūtīs buŗas mūsu vikingu kuģim? Tas ir sapnis par Latvijas kultūrālo autonomiju. Un lai ar tas būtu vēl tikai sapnis. Liels sapnis kā uguns stabs lai iet mums šai laikā pa priekšu un apgaismo ceļu uz nākotni. Mēs, latvji, esam nākotnes tauta. Šim sapnim ir jātop par visu latviešu politisko partiju devīzi. Politiskās skolas lai kopj viņu un audzē lielu. Mums nav jāatsakās uzstādīt nacionālus mērķus, kas nav sasniedzami viena cilvēka mūžā.

Ticēsim laikam un viņa radošām maiņām. Arī latviešu tauta iet pretī savu iekšējo mērķu piepildīšanai. Jo citādi mēs neesam tauta, bet, kā V.Olavs reiz zīmīgi teica — tikai etnografiska skaidiena, no kuŗas katrs paņem sev tādu lietas koku, kāds viņam vajadzīgs.

KĀ TOP PAR ZALDĀTU

I

Es redzu, kādi viņi atnāk.

Puķes viņiem ir pie cepurēm, un no pēdējā mielasta mājā, no šķiršanās labdienām, rokas spiedieniem un asarām, kas viņiem paliek uz krūtīm un vēl šad un tad saldi aizžņaudz elpu, — viņiem visiem vēl ir tāds svētdienas izskats.

Līdz aprīņa pilsētai viņiem brauc līdzī un sēd blakus ratos uz augstā siena maisa tēvs, brālis vai cita kāda laba dvēsele. Siens smaržo, zirgs tek rāmos rikšos pa kluso smilšu ceļu, uz kuŗa nerīb rati, un braucēji var vēl gaŗi izrunāties un pārcilāt savas cerības.

Ak, tās lido augstu kā putni un ievainotas krīt un saplok. Un katra saruna notrūkst un beidzas ar vārdiem:

„Ja nu tik pārnāktu dzīvs...”

Zirgs lēni tek, rati dažreiz apstājas smiltīs. Tad uz ratu malas nosēstas mātes vai mīlākās domas, kas basām kājām, neredzamas tek aizbraucējam līdzī, un zirgam ir grūti pavilkt ratus.

Šīs domas viņus pavada vēl pa pilsētiņas ielām, un tāpēc pirmās dienās viņiem ir tāds mierīgs un sevī nogrimis izskats.

Plecos viņiem ir somas un lādes ar sviestu, sieru un kviešu karašu. Viss viņiem ir vēl savs un savādāks nekā citiem. Katram savāda cepure un citas puķes pie cepures.

Skaļi dziedādami, viņiem iet gaŗām zaldāti pelēkos mēteļos, vienādām cepurēm un vienādām sejām. Vienādi viņi cilā rokas un kājas, un viņus vairs nevar atšķirt vienu no otra.

Visam šim baram ir viens prāts un viena dzīvība.

Jaunie rekrūši ar savām kastēm un somām spiežas uz šaurā trotuāra, pirmās dienās viņi vēl neiet pa ie-

las vidu. Bara ieradumi viņiem vēl sveši. Un, atspiedies ar savu lādi pie sienas, rekrūtis sveši noskatās uz zaldātiem, kas iet viņam garām. Un cik ilgi būs, kad viņš pats taps par zaldātu un tāpat, skaļi dziedādams, barā ies pa ielu! Un pat māte nepazīs, kad tas pelēkā zaldāta mētelī ies viņai garām.

Kā tad viņi top par zaldātiem, visi šie jaunie vīri, kuņiem katram ir savāda cepure un savs zieds aiz cepures?

Nu, pa priekšu nozūd tas zieds, pēc tam cepure... Barā un troksnī pazūd maigas domas un vārdi, kas jaunekli pavadīja. Pirmās dienās viņš vēl staigā kā svētkos ar pušķotu cepuri, viņš jūt, ka ir šī brīža varonis un ka visi uz viņu skatās. Bet tad viņš pats ar šo svētdienas sajūtu aprod, un viņam top tā kā kauns, ka viņš staigā izpušķojies kā brīnums. Viņam gribas būt vīram, vienkāršam, stipram un ikdienišķam kā visi.

Nu, daiļās lasītājas gan gribēs zināt, kas notiek ar to ziedu? Nu, gluži vienkārši, vienā rītā jaunais zaldāts atrod, ka zieds ir novītis. Viņš noņem to no cepures, nosviež zemē un nedomā vairs par viņu. Zaldātam nav piemiņu kastītes, kur uzglabāt šīs maigās zīmes. Visas atmiņas par māju, māti, māsu un mīļāko viņš uzglabā savā sirdī. Un tā ir kā maza, aizslēgta dārgumu lādīte; barā un troksnī uz brīdi viņš pazaudē atslēgu. Klusā vakara stundā viņš to atkal atrod un, kazarmā gulēdams, pārvilcis pār acīm aso zaldāta segu, tumsā viens pats apskata savus dārgumus.

Kur paliek zieds pie kareivja cepures? Ak, dažs varbūt viņu ar nenomet zemē, bet kautri iebāž kabatā un izber kādreiz viņu no turienes sabirzušu ar maizes un tabakas druskām...

Drīz viņi pierod pie zaldātu dzīves. Viņi ātri tai pieķeras. Kā viņi ir noņemti, tā viņi tūlīņ pērk un sprauž kokardi pie cepures. Kad viņi pirmo reiz nāk no zaldātu pusdienas, dzeltenās liepu kaķotes ir citiem

mēteļa pogu caurumā, citiem aiz cepures. Viņi dižojas ar šo zaldāta vienkāršību.

Tā top par zaldātu!

II

Man bija draugs zaldāta gados. Viņam bija laba vieta kādas lielākas tirdzniecības firmas kantorī. Viņš strādāja sešas stundas dienā, darbs viņu nenospieda, un naudas viņam netrūka. Viņš piederēja pie tiem cilvēkiem, kas dzīvē meklē gaismas un daiļuma, kuŗi no rīta piecēlušies skatās pēc saules stara logā un, kad svabads brīdis, uzšķiŗ dzejnieka grāmatu. Tie ir ļaudis, kas visur meklē vārdus lūgšanai, kuŗus grib sacīt viņu sirds. Viņi atrod šos vārdus dabā, grāmatās, mākslā, mūzikā. Ikdienība viņus nenospiež, lai cik cieši savilktas viņas saites, tie pūlas atraisīties un atjaunoties. Un cik daudz vajaga dzīvai dvēselei! Viņai jau pietiek paklausīties upes šalkšanā, vai kā rāmā ziemas dienā krīt sniegs, lai dzirdētu mūziku, un, gaŗām ejot, paskatīties zaļā kastaņu koka zarā, kas atspīd pusatvērtā loga rūtī, lai redzētu gleznu.

Pa vaļas brīžiem mans draugs nodarbojās ar glezniecību. Viņš bija sasniedzis šai mākslā diezgan lielus panākumus, bet neko neizstādīja. „Tas priekš manis paša,” viņš teica. Viņš nebija mākslinieks, kas droši rada savus tēlus un zin, ko viņš grib. Viņš bija tikai kluss daiļuma meklētājs, kas meklē vārdu lūgšanai. Krāsas viņš labāk saprata un tāpēc pieķērās glezniecībai. Viņš mīlēja tīru veļu, labi ģērbās, bija izlutināts un vārgs. Pēdējā laikā viņš sūdzējās par nerviem. Mēs šad un tad sarakstījāmies, tad uznāca kaŗš, un lielo notikumu troksnī mēs viens otru pazaudējām...

*

Vēlā rudenī kādā pēcpusdienā pie manām durvīm viens piezvanīja.

„Zadāts, zaldāts!” mans mazais puisis priekšnamā priecīgi kliezda. Un kad es izgāju viesim pretim,

manam mazajam nebēdnim jau bija galvā pār acīm uzmaukta zaldāta cepure, viņš stāvēja nekustēdamies, akls un bezgala laimīgs par viņam parādīto godu. Es paskatījos uz ienācēju, tur stāvēja gluži ikdienišķs zaldāts pelēkā mētelī, īsi apcirstiem matiem, sarkaniem vaigiem. Un tikai no viņa sejas, kas atdzīvojās un sāka starot no iekšējīga prieka, es pazinu, ka tas ir mans draugs. Mēs apkampāmies un sarunājām daudz ātru un nesakarīgu vārdu.

Tad viņš noņēma manam zēnam no galvas savu zaldāta cepuri, un es ieraudzīju viņas dibenā iespraustas trīs adatas, apmestas ar rupju baltu diegu.

No šīm adatām es visu sapratu. Dīvos, trijos mēnešos, kamēr es viņu nebiju redzējis, mans draugs bija palicis par zaldātu. Viņš nesa visur līdz sev adatu un diegu un lāpīja pats sev drēbes. Viņš bija iemācījies uz zemes gulēt, ar mēteļa stūri pirms pusdienas izslaucīt savu vaŗa katliņu un ēst zaldātu kāpostus. Vai tas nebija brīnums! Šis kungs, kas pusstundu stāvēja pie spoguļa, kad taisījās iziet, kuŗš valkāja cimdus un dabūja iesnas, ja izgāja bez kalošām uz ielas.

Manas pirmās rūpes bija, kā viesi labi pabaŗot. Mēs sēdāmies pie launaga, viņš ēda ar lielu apetīti. Es priecājos un brīnījos par viņa sarkaniem vaigiem. Bet drīz man uznāca žēlums. Viņa sejā bija zudis kaut kas, kas bija man tik mīļš un saistījās ar mūsu intimām sarunām par mākslu un dzīvi. Tā bija vienkārša, veselīga zaldāta seja, apaugusi ar tumšu, pūkainu vaiga bārdu.

„Nu, kā stāv ar taviem nerviem?” es viņam prasīju.

„Ar nerviem?” viņš skaļi iesmējās. „Es vairs nezinu, kas tas ir nervi. Pirmās nakts bija gan grūti ierast gulēt uz lauka. Es grozījos un drebēju, tirpas lodāja pa visu miesu kā skudras. Es domāju, ka mani apstājuši riebīgi kukaiņi, kas salien manī no visas zemes, tā ka nāv miera vairs nevienā muskulī, nevienā

dzīslīnā. Es cēlos augšā un staigāju starp teltīm, rokas sabāzis mēteļa piedurknēs līdz pat baltai rīta miglai, kas, gaismai austot, piepildīja apvārsni. Tad izvārdzis likos uz zemes un kaut kā iemigu. Dienu nevarēju noturēties uz kājām, gāju kā piedzēris. Šis nogurums, kas notrulina nervus, mani izglāba. Es pārcietu un pieradu. Un tagad, kad tu zinātu, ar cik saldām trīsām vēsumā uznāk miegs un sastindzina nogurušos locekļus!”

Viņš apklusā, viņam likās, ka viņš runājis par daudz. Viņš bija pazemīgs kā īsts zaldāts. To varēja manīt no visas viņa izturēšanās. Viņš bija piesavinājies visas vienkāršās tautas īpašības, veselību, paze-mību un padevību liktenim.

Es spiedu viņa roku un teicu:

„Tu esi šo to pazaudējis pa šo laiku un ar’ ko man-tojais klāt.”

Un, it kā uzminēdams manas domas, viņš atbildēja:

„Jā, es esmu zaudējis kaut ko no sevis un iemanto-jis dalību pie tautas un viņas likteņa. Un tā ir ar’ sava laime.”

MŪSU MĀKSLAS LIKTENIS

Valkas latviešu Sarkanā Krusta dāvinājums tiks nodots Latviešu Kultūras Birojam pie mūsu bēgļu apgādāšanas Centrālkomitejas Pēterpilī. Kā šo naudu vislabāk izlietot? Ko ar viņu grib glābt? Kad kaŗa vētrā iet bojā darbs un dzīve, tad pirmā brīdī gan katrs domā tik par dzīvības glābšanu, bet dzīvei nav vērtības, ja iet bojā darbs un mums ar slimām ilgām ir jāgaida, kad mēs savus spēkus, kuŗi bez cerības sarūs, varēsim likt atkal darbā. Latviešu rakstnieki un mākslinieki vēl dzīvo. Kaŗa liktenis mums ir taupījies pat dzejnieku Kārli Štrālu, kuŗš iz-turējis visas niknākās Galicijas kaujas. Viņš ir ziedo-

jis tēvijai daļu no savas kājas; viņa dzejnieka sirds ir palikusi vesela, un no tās mēs atkal gaidīsim kādu soneti. Ak, vai tad sonetes rakstīt ir mazāks uzdevums kā kaņot? Kāds ievērojams psihologs, kas spriež par talantu, saka, ka vieglāk esot kaņavadonim uzvarēt kauju, nekā uzrakstīt mazu dzejoli. Un kad ar tikai sešas īsas rindas! Kaņa vešanu var iemācīties, īstu dzejoli var uzrakstīt tikai Dieva apdāvināts talants. Īstu dzejoli uzrakstīt ir laime. Tas pats par sevi ir maza garīga būtne, kuņas ārējo veidu ieslēdz rindas. Tas ir mazs, spožs brīnums gluži kā zieds, kas atdarās rītā pret sauli un kuņā pie tam vēl ir iekšā liela, spoža rāsas pile... Svētas ir cīņas uz kaņa lauka par mūsu dzimtenes cerībām, bet lai mēs nemaldītos, tad ir jāsaka, ka savas *uzvaras* mēs arī turpmāk izcīnīsim uz kultūras lauka.

Mūsu mākslinieki dzīvo, bet kā stāv ar viņu darbu, kā stāv ar mūsu jauno kultūras lauku?

Mūsu mākslinieki jau ir atstājuši Daugavas krastus un izklīduši kur katrs pa plašo Krieviju: citi uz Maskavu, citi uz Pēterpili, citi uz Kaukazu. Bēgt vai nebēgt — šā jautājuma priekš viņiem vairs nav. Viņi visi jau ir svešumā un cīnās ar dzīves postu, kas izmet pār viņiem savus tīklus: agrāk vai vēlāk cilpas savilksies, un viņi skatīsies acīs izmisumam un badam. Dažs aizbrauc ar cerībām atrast kādu praktisku darbu. Bet mākslinieks jau neprot atrast vietas dzīvē, kur kā „nesmukam pīlēnam” Andersena pasakā par visu vairāk vajag prast padevīgi kūkumu mest un ņurkšēt. Viņš prot tikai ciest un peldēt savos sapņos un sajūsmās. Svabads savā lidojumā kā albatross, viņš klūp pie pirmā praktiskā soļa uz cietas zemes. Un daudzi no aizbraukušiem dzejniekiem pievilsies savās cerībās. Naudas līdzekļi, ja tie kādam būs bijuši, drīz izsiķs, tad sāksies ciešanas, par kuņām tagad kautrējas runāt tāpēc, ka tautas posts ir tik liels un visi cieš. Mūsu gleznotāji atradīs darbu Pēterpili un Maskavā, kur, kā no krievu laikrakstu atsauksmēm

par latviešu mākslinieku izstādi Pēterpilī varot vērot, ir priekš latviešu mākslas labvēlīga situācija.

Visgrūtāk būs mūsu rakstniekiem. Viņu mākslu saprot tikai tur, kur skan latviešu valoda. Krievijā viņi ir sveši viesi, un šē Latvijā viņu lauks ir izpostīts. Kara solī vismagāk gājuši tam pāri. Nozuduši ir visi mūsu literāriskie žurnāli, laikraksti sašaurina savas slejas, un par literāriskiem darbiem vairs nemaksā honorāra. Un kamēr vācieši ir pārgājuši pār Ventu, izdevēji vairs neizdod un laikam arī neizdos līdz kara beigām nevienas grāmatas. Mums ir jāglābj viņu darbs, šī druva, kuŗa nav novērtēta nekādās taksācijas listēs un kuŗa tak visiem mums tomēr tik neizsakāmi dārga.

Kā to darīt? Pēterpils vai Maskavas tuvumā jānoīrē vasarnīca vai muiža, kuŗā īpašnieks pats nedzīvo, un jāierīko tur latviešu mākslinieku kolonija. Telpas priekš šī nolūka būs iespējams atrast lēti. Uztura līdzekļi Krievijā uz laukiem nebūs dārgi, ierīkojoties uz kopdzīves pamatiem. Nepieciešamais uzturs priekš viena cilvēka šai mākslinieku kolonijā neizmaksās vairāk par 18 - 20 rubļiem mēnesī. 3000 rubļi, kuŗi, kā to ziedojuma iniciātori paskaidroja, priekš šīs kolonijas jau dāvināti, tādos apstākļos nav maza summa, un ar viņiem šo koloniju var iesākt un nodrošināt vismaz uz sešiem mēnešiem. Tas ir liels laiks priekš rakstnieka, gleznotāja vai mūziķa, lai viņš atsvabinātos no dzīves rūpēm, spētu radīt. Te saradīsies mūsu izklīdušie mākslinieki, kuŗi negribēs nosist laiku par 30 - 40 rubļiem mēnesī, saskaitot skaitļu stabīnus kantorī, vai badā bez cerības klīstot pa kādas svešas pilsētas ielām. Mums būs glābtas viņu domas, sapņi un darbs. Un no posta un briesmām satīngušā gaisā atskanēs atkal dziesmas.

RUDENS ZIEDI

Kad visas puķes ir novītušas, ar kādu skumju prieku tad mēs atrodam vēl retus rudens ziedus. Viņu nav vairs līdzeni nograuztās un izdangātās pļavās, ne nopļautos laukos. Kad atspīd rudens saule un mēs izejam laukā meklēt kādu atmiņu no aizgājušās vasaras, mēs viņus atrodam uz ežiņām un ceļmalām, kur nav gājušas pāri izkaptis un lopu kājas. Tie ir vēl ziedi. Viņi atdarās skaidrā, no pirmām nakts salnām sastingušā gaisā bez kvēles, bez spožuma. Tie ir it kā aklas acis. Pīpeņu lapiņas ir gandrīz pelēkas, viņās slēpjas mirstoši kukaiņi, kuņģi meklē patvērumu no rudens vēsuma. Šur un tur vēl ir kāda dziestoša gundegas dzirksts. Tik dadži zied kupli un bagāti, viņi izstiepj uz visām pusēm savus asos kātus un, it kā priecādamies, ka viņi palikuši vieni, kaisa vēsā zemē no savām zaļajām urnām mēļos ziedu putekļus. Cik skumjas ir tās dienas, kad vīst paši pēdējie ziedi, viss zemes kailums tad parādās, un no viņa nāk trūdu smaka. Ar kādu prieku tad plūc pīpenes ziedu, ko atrod ceļmalā... Līdzīgi pēdējiem rudens ziediem ir tie dzejoļi, kuņģi vēl parādās mūsu laikrakstu sestdienas numuros.

Vai tad mums vēl ir dzeja?

Mēs pabrīnamies par šīm mazajām dziesmiņām, kuņģas šad un tad ieraugām avīzes feļetona stūrī.

Jā, mums ir vēl daži reti un bāli ziedi. Un mēs neticam pat vairs tiem. Mums liekas, ka viņi ir uz-ziedējuši nelaikā, un mēs brīnamies, ka uz mums vēl runā maigā sirds valodā.

Kaņģ ir atņēmis tautām visu labāko, kas viņām bijis. Smagā naida gaisā, kas gul pār pasauli, nekas smalks un cilvēcis vairs neizplaukst. Kas tās bija par rupjām domām, kas par aklu naidu, ko kaņģa sākumā pasludināja vācu rakstnieki. Mēs vairs nepazinām saulainā Gētes pēcnācējus, kuņģu grāmatās mēs atrādām daiļumu un prieku. Un ko ir atradusi cilvēce

šai kara gadā? Tumšs naida kliedziens iet pār pasauli. Vairāk kā gadu mēs neesam vairs dzirdējuši cilvēka balsi. Balss mums vairs ir tikai priekš naida un dusmu kliedzieniem. Un cik savādi būs pēc kara, kad mēs mācīsimies atkal runāt, just un smaidīt: tad mēs būsim kā bērni, kuŗi otrreiz mācās kājām iet. Ak, ir jau slimības, kas atņem pat valodu! Karš ir atsviedis cilvēci tālu atpakaļ uz tiem laikiem, kad cilvēkiem vēl bija jāsarga savas būdas no plēsīgiem zvēriem, kad katra ķilda tika izšķirta ar dūri un lielākais vīrs bija tas, kas pie savas būdas durvīm varēja uzkārt vairāk skalpu.

Uz tūkstoš verstīm notiek kaujas, kritušo pēdējās nopūtas top par sarmu rudens gaisā, pār pasauli iet liķu smaka. Priekš miljoniem cilvēku ir vairs tikai viena nelaime: bads un nāve. Cits viss jau ir pazaudēts, un kas gan lai vēl domātu par mākslu un dzeju!

Priekšpēdējos gados mēs piedzīvojām divas lielas saules aptumšošanās. Kā līdz ar pēdējiem stariem debesu apvārsnī tad nodzisa visas gaišās dienas balsis, un putni bariem cēlās spārnos un laidās uz dusu! Mēs neticam debesu zīmēm, bet arī uz šo briesmīgo pasaules kaŗu mēs nevaram skatīties citādi kā uz aptumšošanās, kas nākusi pār cilvēces garu. Aptumšojusies un nospiesta ir katra jūta, un nekur vairs nedzird cilvēka balsi. Kā gan viņai vajadzētu skanēt, lai viņu sadzirdētu kara troksnī? Un pat ja no kapa pamostos vecais Tolstojs un iekliegtos ar visu savu tikumisko īgnumu: „Es nevaru klusēt!” — nezina, vai viņu dzirdētu.

Kara sākumā mēs domājām, ka līdzcietība būs tā, kas darīs cilvēciskus brīnumus, bet posts ir tik liels, ka katra līdzcietība paliek par vienaldzību. Cilvēks spēj just tikai līdz zināmam mēram, viņš spēj pacelt tikai niecīgu daļu no lielā posta nastas, tad viņam salūst mugura, un viņu izglābj trula vienaldzība.

Ak, līdzcietība šinīs dienās ir tikai greznuma lieta. Visos ir pamodusies zema raušanas kāre, mēs esam

palikuši cietsirdīgāki un vienaldzīgāki pret citu ciešanām, mēs domājam vairs tikai par sevi. Viss, kas smalkāks un dziļāks, ir pazaudēts, arī dzeja. Tāpēc tik mīli ir šie rudens ziedi, ziedi bez krāsas un smaržas, kas atvērušies no pirmām rudens salnām sastingušā gaisā. Šos dzejoļos, kuņus mēs šur un tur esam lasījuši, izskan bailes tā nozieguma priekšā, kas tiek pastrādāts pie dzīves, lāsta sajūta un ilgas pēc gaišas gara atspulgas.

Bailes nozieguma priekšā, kas tiek pastrādāts pret dzīvi, tā var nosaukt jūtas, kas izteicas Ed. Vulfa dzejoli „Vakara debesij”. „Līduma” lasītājiem viņš būs pazīstams.

„Varbūt pa nakti nāk vīrs kāds ar cirvi...”, nocērt mīlo vītolu Lielupes malā, noplūc ziedošās rozes, noskauž gaismu no vilņiem. Lai pasmaida vēl vakara debess: viena nakts var visu aiznest un izpostīt, kas cilvēkam mīļš.

Un kāda lāsta sajūta ir šai Plūdoņa dziesmiņā („Jaunā Vārdā”).

Bēdu rudens

„Miglas māmuliņ, Miglas māmuliņ,
Jau tik laikus sēru kamolus sāc tīt?
Jau tik laikus asarotus dvieļus aud?”
„Visi raud, visi raud
Šorudeni, balto Saules meitenīt!
Visi ceļi pielijuši ļaužu bēdu,
Visi taki pilni gaužu asariņu.
Ļauna diena asiņotiem lāstu lakatiem
Mellas bēdas vēdina pār ļaužu klusiem ciematiem.
Visi raud, visi gauž,
Visiem bēdu asariņas manim jānoglauž.”

Antona Austriņa „Vakara dziesmiņā” pamirdz ilgas pēc gaismas. Tā nāk pār dvēseli nakti kā zvaigžņu atspulga, un līdzī tumšai dzelmei, kas atplaiks nās pret debesīm, uzliesmo arī aptumšotā un nomāktā dvēsele — „dvēseles mums zvaigznījās.”

„Un kas dienu nesaredzams
Viņās gruzda tumšs un baigs,
Nu kā Dieva upurs dedzams
Liesmo tumsā gaišs un maigs.”

GŪSTEKŅI

Austrieši! Visur pilsētā šodien ir austrieši. Viņi iet pa ielu mazos pulciņos labsirdīga krievu zaldāta pavadībā, vai vieni bez kādas apsardzības. Gar logiem slīd viņu zilganpelēkie mēteļi, tas patīkami uztrauc pilsētiņas iedzīvotājus, kuņģi ilgi nav redzējuši nekā jauna. Viens otru apgāzdami, tie skrien pie loga un sauc: austrieši!

Viņi esot kādu pusotra tūkstoša. Nakti viņi atbraukuši un ievietoti jaunā reālskolas ēkā. Šorīt jau no paša rīta viņi staigā pa pilsētu, meklēdami maizi pirkt. Viņi iet ātri un piegriež maz uzmanības Valkas pilsētas ielu „jaukumiem”: izsalkums viņus dzen. Bodēs nevar dabūt maizes! Viņu sejas ir jaunas, vēja aprautas un apaugušas ar bārdas pūkām, un uz pierēm, acīm un vaigiem savas zīmes viņiem ir atstājis karš. Tās ir patumšas un veselīgas sejas, un tomēr ar tādām nāk tikai vai nu no slimnīcas, vai no vājprātīgo nama. Viņi ir izsalkuši līdz asarām: naudu viņiem dodot, bet nekur nevar nopirkt maizes! Pilsētiņa nav viņus gaidījusi, viņai ir tikai priekš savām vajadzībām. Bet viņi iet un meklē. Zaldāts tāpat bez ieroča viņus pavada — tie ir pareizticīgi rusiņi no Galicijas — un viņš iet tiem blakus vairāk kā ceļa rādītājs nekā sargs. Kāds zēns nes gaļām lielu, vēderainu maizes kukuli.

„Ei, puika, kur tu to maizi dabūji?” zaldāts kliedz un gatavs tūlīt „rekvizēt” brūno maizes kukuli ar tik gardām medus dzeltenām plaisām priekš sava izsalkušā pretinieka. Apskrējuši bodītes, viņi, sabāzuši

rokas mēteļu piedurknēs, mīņājas uz ielu stūriem, viņu bēdīgais izskats aizkustina līdzcietību. Gaŗām-gājēji apstājas, gūstekņi skatās tiem uzticīgi sejā, viņu acis it kā kaut kā gaida — ak, tas ir tas pats maizes gabals, par kuŗu viņi domā, un, ja kāds viņiem taisās kaut ko dot, viņi jau pa gabalu stiepj roku pretī. Un viņi man atgādina zvērus būrī, kuŗi tikpat labi noprot, kad viņiem grib kaut ko dot: viņi jau ir iera-duši gaidīt dāvanas un ubagot.

Un viņiem dod! Zemnieks aptur ielas vidū siena vezumu, notraušas gar vezuma malu zemē un ar ro-kām, kuŗas izskatās kā stabi, cieti iemauktas divējos svārkos un ziemas mētelī, viņš neveikli meklē pa ka-batām kādu naudas gabalu priekš nosalušā gūstekņa. Beidzot viņš atrod divus sīkus sudraba gabaliņus, kuŗus viņam grūti saturēt savos resnos un cietos pirk-stos, un pasniedz tos gūsteknim. „Žēl gan ir dot,” viņš saka un smaida plati, „bet es jau redzu, tu esi nosalis un ēst tev ar gribas.”

Un tā ir: zemnieka dvēselē arvienu dzīvo blakus skopums un labsirdība.

Tad viņš ar savu plato, silto siena zālēm nobirušo muguru uzvirzās atkal uz vezuma un brauc tālāk.

Bet gūstekņi sabāž atkal rokas piedurknēs, griež pret vēju te vienu plecu, te otru, un viņu acis gaida atkal labsirdīgu gaŗāmgājēju.

Šie austrieši nerunā vāciski, viņi ir rusiņi un runā valodu, kas ļoti līdzīga krievu valodai, viņus labi var saprast.

„Ko jūs domājat par kaŗu?” es prasu vienam no viņiem.

„Es domāju, kaut ātrāk būtu miers un es tiktu at-pakaļ savos laukos („kolo pola”). Te pie jums ir tik auksts. Mums tur ir daudz siltāks.” Viņš berzē no-salušās rokas un skatās kaut kur rudens gaisā uz sa-vas dzimtenes pusi.

AR MŪSU TAUTAS SPĒKU...

Mans” un „tavs” mūsu tautā nav sveši jēdzieni. Var sacīt, ka no visām tiesībām īpašuma tiesības apziņa mūsu tautā ir vistiprākā. Kad krita dzimtbūšana un latviešu tauta tika atsvabināta no verdzības, viņa ar visu spēku pieķērās šai tiesībai, tas bija vienīgais krasts, uz kuŗa varēja izbrist no beztiesību purva. Kā mūsu tauta strādāja un cīnījās, lai tiktu šai krastā un justu sev cietu zemi zem kājām, tas ir ierakstīts katrā laukā, kur starp ecēšu zariem vairs neķēras ne līdumu saknes, ne akmeņi. Tas ir ierakstīts Rīgas namu dzeltenās un sārtās ķieģeļu rindās: lielākie latviešu namu īpašnieki, no kuŗiem dažs tagad ir miljonārs, iesākuši kā vienkārši mūrnieki vai kaļķu nesēji. Cik ķieģeļu ar savām rokām tie nav noguldījuši Rīgas namu sienās, kamēr tapuši par meistariem un uzņēmējiem un tikuši uz krasta.

Šim darbam un centībai ir bijuši lieli materiāli pānākumi, un mēs varētu pateikties liktenim, ka mēs esam dzimuši nabadzīgās zemnieku būdās un ka viss mums ir bijis sasniedzams pašu rokām. Bet tautas beztiesīgais stāvoklis ir vienpusīgi norobežojis viņas kultūrālās dziņas un viņas politisko saprašanu. Latvietis vēl nespēj mest brīvu skatu sev apkārt un izlietot savu stāvokli. Un liekas, ka viņš vēl arvienu ir tas pats vecais purva bridējs, kas iet, acis nodūris uz zemi, un kuŗam pie kājām vēl līp smagi māla piki. Zeme, visur priekš acīm viņam ir tikai šī materiālā zeme, kuŗu vajag uzvarēt un apaugļot, kuŗai vajag iedvest savus kultūrālos nodomus.

Tā latvieša skats ir tapis vienpusīgs, viņš nepamana vērtības, kas viņam pieder, bet kuŗas mūsu pretinieks izlieto savā labā, — ne tādēļ, ka viņš latvieti gribētu rupji aplaupīt, bet aiz tā vienkāršā iemesla, ka latvietis pats neņem augšā savu īpašumu. Dienu no dienas iedams pēc grašiem, latvietis bieži nepama-

na zelta gabala, kas viņam pieder, tik tādēļ vien, ka tas stāv kaut kur augstāk un ka viņam nav laika uz to paskatīties. Bet — „ko zemnieks met zemē, to kungs bāž kabatā”. Šis sakāms vārds nezīmējas uz tādām lietām vien, kuŗas tiešām zemē metamas. Materiālās cīņās nodzītā tauta, kuŗai nav vaļas acis uz augšu pacelt, pati neredz savas bagātības, kuŗas nav vienīgi materiālā, bet arī garīgā un politiskā sfairā. Cik sīksti mūsu tauta turas pie sava materiālā īpašuma, tikpat lēti viņa atlaižas no savas garīgās bagātības. Un kas te ir mūsu, tas bieži spīd svešās rokās un ceļ sveša slavu. Te mēs neizšķīram, kas tavš, kas mans. Un sveši ļaudis nāk un grābj no mūsu apcirkņiem, viņi zin, ka te neviens viņiem neķersies pie rokas un neuzsauks: „Tas ir mans.” Savu garīgo īpašumu mēs vēl neprotam sargāt, mēs vēl diezgan nemīlam un necienām to un greizsirdīgi neslēdzam tam durvis priekšā. To saprot mūsu vēsturiskais ienaidnieks un nolaiž mūsu strautus uz savām dzirnavām. Tur aiziet daudz no mūsu tautas spēka. Savā laikā Baltijas vācieši prata piesavināties mūsu ievērojamā mākslinieka Purviša un slavenā ķīmiķa P. Valdena vārdus. Ar tiem viņi gāja politiskos salonos, kur tika spriests par Baltijas tautu likteni, un teica: „Redziet, mēs neesam vis tikai sausa un sterila Baltijas virskārta, kuŗa drīz sadrups, kā kokam augot sadrūp un noiet vecā miza. Mēs esam baltieši — radoša tauta, kuŗai ir dzīvi garīgā spēka avoti. Augstākais, ko Baltija sniedz mākslā un zinātnē, ir mūsu. Mums Baltijā vēl pieder visas priekšrocības!” Un vācu dzirnavas omulīgi dūca un mala joprojām; mūsu ūdens grieza viņām ratus. Vācu privilēģijas palika neaizskartas, un mēs pa vecam noteicošo krievu aprindu priekšā palikām nabaga un pusmežonīga tauta, kuŗa dzīvo mežos un pārtiek no ogām un sēnēm, kā tas kādā vecā un labā krievu ģeografijā stāv rakstīts. Un ja tagad paši vācu iekarotāji Kurzemē, kā to var redzēt no „Vossische Zeitung” korrespondenta raksta, brīnas, ka Baltijas vā-

cieši — tik plāna virskārta! — spējuši visu laiku paturēt savu valdošo stāvokli, tad mums ar nožēlošanu jātbild, ka tas pa lielākai daļai noticis ar *mūsu tautas spēku*. Vecos laikos pie tā bija vainīga verdzība, kas latviešus ar visiem miesīgiem un garīgiem spēkiem, ar mantu un dzīvību nodeva vācu dzimtkunga rokās. Jaunākā laikā tur vainīga mūsu pašu nacionālā neapzinība.

Ar ko baltieši pirka savas privilēģijas, ar kuŗām mēs tagad cīnāmies? Ar ko nodevīgi tirgojās Patkuls?

Ar mūsu tautas spēku.

Latvietis kā dzimtcilvēks bija savam bruņiniekam dūšīgs un apzinīgs kara kalps. Un viņa dūres svars ir droši vien ierēķināts tai poļu ķēniņa grāmatā par vācu privilēģijām.

Nu māņi ir krituši. Visi redz, ka latvieši Kurzemē un Vidzemē ir tas spēks, ar kuŗu jāērēķinās. Mēs radām šē augstāko kultūru zemkopībā, rakstniecībā, mākslā. Mēs ejam karā un aizstāvam savu dzimteni ne tikai ar pienākumu, bet arī ar sirdi. Beidzot tas tika atzīts arī augstākā vietā, un latviešiem atļāva dibināt savus brīvprātīgo strēlnieku pulkus. Šos pulkus vada latviešu virsnieki. Nevienš Patkuls vairs nevar nākt un nodevīgi tirgoties ar tautas spēku. Viņš uzticīgi kalpos tēvijai un dzimtenes slava, ne aiz savtības, bet aiz iekšējas pienākuma apziņas. Un ja ir kāda alga par šo kalpošanu, tad tā neies mūsu tautai garām un nenonāks svešās rokās. Tāpēc nebūsim vienaldzīgi pret mūsu brīvprātīgiem strēlniekiem: viņi ir mūsu tautas lepnums tāpat kā mūsu zemkopības kultūra, rakstniecība un māksla. Lai mūsu pilsonības nacionālā neapzinība nav tā, kas vienaldzīgi novērsas no viņiem, vai skatās atpakaļ pār plecu ar klusām bailēm, ka tik to neņem jaunā mūsu vācu kaimiņi un atkal par mums kaut kur kaut ko niecukst, kā viņi visur mums paraduši pa pakalduŗvīm aiziet priekšā un iećukstēt. Ja mēs gribam kā tauta dzīvot, lai krājam priekš sevis sava nacionālā spēka

labākās parādības mākslā, zinātnē un arī savos latviešu strēlnieku pulkos. Tad mēs no mūrnieku meistariem un namsaimniekiem tapsim reiz par apzinīgiem latviešu pilsoņiem.

UZ „SAVA PLAČA”

Šinīs dienās es satiku kādu kurzemnieku, kurš bija mēģinājis atgriezties dzimtenē un apturēts uz ceļa.

„Aiz Iecavas kādās mājās es paliku trīs dienas. Man gribējās ja ne vairāk, tad pastāvēties savas dzimtenes vārtu priekšā. Rītos un vakaros, kad retāki kļuva šāvieni, es izgāju laukā un klausījos skaņās, kas nāca no Kurzemes puses. Vakaros suņi tur sēri rēja, un meitas, no plaujas nākdamas, dziedāja aiz Lielupes. Reizēm es dzirdēju kuļmašīnu dūcam, un tad bija tā, it kā pati zeme iedziedātos man zem kājām. Es dzirdēju atkal veco dziesmu, kuŗa bezgala rāmās rudens dienās, kad miglā nečab pat birstošās lapas, apstaigā Kurzemes sētas un visur iznēsā ziņu par mieru un bagātību. Ak, tur jau vēl plāva un kūla tāpat, tur vēl bija veselās mājas, un suņi vakarā apsargāja savus pagalmus. Un pat gaisā, kas nāca no Lielupes viņa krasta, bija briedušās labības un rijas dūmu smarža. Tur atkal kuļ un vēta. Aiz Lielupes par jaunu ir nodibinājusies dzīve. Bet kas man no viņas vairs pie-derēja? Es biju tikai bēglis, kas nekur neapstājas. Un pati dzimtene man reizē izlikās tik mīla un tik sveša. Lielupes viņu krastu jau sauc par „Vāczemi”, un vācieši viņu apsarga. Un tomēr, kad no rīta, miglai krītot, caur šo gaistošo ezeru tālumā uzliesmoja saulē dažas kuplas un sārtas kļavu galotnes, kas sargāja kādas mājas jumtu, tad es ar visu sirdi gribēju būt tur, visu panest un visu izciest, kad tik atkal dzimtenē...”

„Visi jau nav aizbraukuši,” viņš ar žēlumu piebilda. „Dažiem jau ir izdevies palikt.”

Un bēglis man pastāstīja par kādu Kurzemes saimnieku, kuŗš zem lielgabalu uguns palicis savās mājās. Un kad viņam vairs nebijis māju, tad viņš palicis līdz beigām „uz sava plača”. Atstāstu par viņu, kā māku.

*

Kraulis negribēja bēgt. Viņš nebija tas vīrs.

Bet vāciešiem pa priekšu gāja kā drudzis.

Visa tauta nodrebēja.

„Kad vācieši ienāks, tad jau nav vairs dzīve!” visi runāja un taisījās uz bēgšanu.

Dzina projām lopus, cēla uz ratiem teltis un noraka zemē, ko nevarēja paņemt līdz.

Un īsā brīdī vairs nevarēja pazīt Kurzemes zemkopju tautu. Dažās dienās tie bija palikuši par ganiem, kuŗi ceļ teltis uz ratiem un šodien ir te, rītū tur. Kuŗi nezina vairs, kur ir iedzīvots kakts, kas iemīta teka, kuŗu pavards kuŗas tur, kur atrod zāli viņu lopī.

Kraulis gāja uz ceļa priekšā saviem kaimiņiem, viņš strīdējās un bārās un mēģināja viņus atrunāt, lai paliek dzimtenē. Bet neviens uz viņu neklausījās. Visa Kurzeme kā palos slīdēja prom.

Mājā viņš vēl cieti mēģināja saturēt dzīvi savās rokās, kuŗa jau no kaŗa grūdieniem līgojās viņam zem kājām. Viņš cēlās agri un darbā gāja saviem strādniekiem pa priekšu. Bet viņš redzēja, ka neviens vairs te netic dzīvei. Viņš manīja, ka paliek viens. Viņš kļuva īgns un bargs un nežēlīgi zobojās par bēgļiem. Kur viņš uz kādu paskatījās, tas nolaida acis un klusu gāja viņam garām. Mājā neviens vairs viņa nemīlēja, un kalpi uz viņu kurnēja. Tik viņa trīspadsmīt gadu vecais dēls Kārlis šinīs dienās klusām karstāk mīlēja savu lepno un bargo tēvu.

Kad viņš vakarā lika roku viņam ap kaklu, lai

pirms gulētiešanas noskūpstītu viņu uz vaiga, tad viņam likās, ka pat tēva kuplā sarkanā bārda ir palikusi asāka aiz dusmām un nicināšanas pret „šiem glēviem ļaudīm”.

Bet ak, kā puikam viņš patika! Kad viņš gāja caur istabām un no viņa soļiem asā un bailīgā gaisā iedrebējās šnabja glāzītes skapī, tad viņam bija tikpat jauki, kā tad, kad viņš norā pirmo reiz dzirdēja pārkonu: kaut kas bargs un cēls gāja viņam pāri. Šoreiz tās bija tēva tikumiskās dusmas, uz kuŗām viņš klausījās ar tādu pašu bailu pilnu prieku kā toreiz uz pārkonu.

Tēvs cīnījās viens pats ar visu māju. Pat māte nebija viņa pusē.

Beidzot tak dzīve viņam izšļuka no rokām. Kalpus bija jau pārņēmis vispārējais bēgļu drudzis. Viņi bija pamanījuši dzīves pārmaiņu un labprāt meta pie malas vienmuļīgo lauku darbu.

„Mēs jau nepaliksīm te, lai vācieši mūs nošaun! Kas ta' mums no tā būs! Tik mums tās mantas ir kā kaila dzīvība,” viņi teica un taisījās ceļā. Saimniekam bija jāpadodas.

Kraulis aizvadīja ar kalpiem savus lopus pie kāda Vidzemes saimnieka; mājā viņš paturēja tikai pāra govīs un zirgu.

Tad pagalmā palika tik klusu. Vecais ganu suns no rīta staigāja pa celiņiem un ostīja aizgājušo lopu pēdas. Un no vecām aŗām sakām, kuŗas bija uzķārtas staļļa priekšā, no cirvja, kuŗš bija nomests malkcirksnī, no visām lietām jau nāca skumjas. Bet pļaujmašīna, kuŗa bija izvilкта dārzā, brīdināja ar pacelto sarkano grābekļu spārnu: Neuzticieties šim mieram! Te kūpēs liesmas.

Saimniece, kuŗai bija gaišāka un vārīgāka daba, nevarēja panest šā klusuma un vientulības. Pusdienā vairs dīkdami viņai neskrēja gaŗām uz pilnām silēm viņas lopi un jēri. Vecā kalpone, kas bija vēl palikusi pie viņiem, padarīja visu, un tai atlika par daudz

laika staigāt pa pagalmu un dārzu un klausīties gaisā, kuŗš bija pilns klusa baiguma.

Un kad viņa ar vīru satikās istabā, kuŗā ar jau visos kaktos bija iespiesies savāda is tukšums un klusums, un pacēla uz viņu acis ar bailīgu jautājumu, tad viņš zināja, ka nu viņam pašam ir pienācis brīdis izšķirties — bēgt vai palikt.

„Ja tu baidies,” viņš teica, „tad jau mēs varam ar braukt.”

„Es jau nekā nesaku,” sieva teica. „Kad jau tu gribi, es palieku.”

Tas skanēja kā sūdzība.

Kraulis piegāja pie loga un ar nemieru, kuŗu viņš vārdos nevarēja izsacīt un kuŗš, kā viņam pašam likās, bija pilnīgi velts, skatījās ārā.

Kad mūsu pašu tuvākie cilvēki nesaprot mūsu domas, tad viņas meklē klajumu, kur varētu svabadi lidot. Istabas sienas tad mūs žņaudz un griesti liekas zemi.

Tādēļ Kraulim bija jāskatās pa logu laukā.

Bet visu izglāba viņa dēls Kārlis. Viņš strauji piešķrēja tēvam klāt, apķērās ap kaklu un atgriez a viņa seju no loga.

„Tēt, kad tu paliec, tad man nav bail ne no viena vācieša un es negribu braukt nekur prom!”

Sieva pienāca viņam klāt un uzlika galvu uz pleca. Puika ar šiem vārdiem bija atdevis vīram arī viņas dvēseli. Viņas acis bija atkal uzticīgas un gaišas. Visi trīs nu viņi bija it kā sakausēti.

*

Cīņa sākās, cīņa par to, kā palikt uz savas zemes un pie sava pavarda. Kaŗā ir tik viegli to pazaudēt un tik grūti bez tā dzīvot. To Kraulis saprata un turējās līdz beidzamam.

Krauļa māja bija lauka vidū, ceļa malā. Uz ziemeļiem no viņas bija grants dobes un zilgans priežu mežiņš. Tur bija mūsu pozīcijas. Kraulis palika lauka vidū starp divām ugunīm.

Ienaidnieks tuvojās. Viņa lielgabali sāka taustīt gar visu pamali, kur atrodas mūsu baterijas. Māja lauka vidū un mežiņš drīz pievilka viņa uzmanību.

Šrapneli kaukdami laidās pār māju. Bet mūsējie vēl negribēja rādīt, kur viņi atrodas, un vāciešiem neatbildēja.

Tad lodes sāka krist arvienu tuvāk un tuvāk pie mājas. Vācieši domāja, ka mūsējie ir apmetušies mājā. Un tas bija gluži tā, kā kad tuvumā iespeļ sauss pērkons: viens pēc otra atskanēja divi stipri sprādzieni, māja nodrebēja, un, it kā iekliegdamās, izbira logu rūtis. Un kamēr stikliņi vēl dziedāja uz grīdas, Kraulis sēdēja pie galda un redzēja, ka vecās kļavas galotne pagalmā kā milža galva pacēlās gaisā un nokrita pie klēts trepēm. Uguns paspīdēja un nodzisa, un pār ēku jumtiem izklīda dūmi, un kā spītīgs kliedziens starp viņiem pacēlās balts koka šķelums.

Nakti viņi nevarēja vairs istabā palikt.

Viņi pārgāja uz zemē ierakto pagrabiņu pagalmā, kurš tikko pacēlās no zemes un bija noaudzis ar biezu zaļu velēnu.

„Bet ko mēs darīsim, kad nodegs mūsu mājas?” sieva prasīja, it kā aizlauzta, saliekusies zem pagrabiņa velvēm un piespiedusi roku pie krūtīm: šāvienī rēca bach, bach! — kā smagi sitieni, un mīkstā zeme zem kājām drebēja.

„Tad dzīvosim uz sava plača,” Kraulis mierīgi teica un nosēdināja viņu uz akmens.

Pret nakti šaušana pamazām norima, un tikai pamalēs vēl plaiksnījās šrapnelu rūsa. Bet zeme vēl drebēja no tāliem lielgabalu grāvieniem.

Kraulis vēl iegāja kūtī lopus apraudzīt. Viņam ienākot, govīs žēli idēja, un, kad viņš ar ūdens spaini gašām iedams, uzlika Ziemai roku uz muguras, viņš manīja, ka nabaga lops dreb. Viņš turēja roku uz lopa muguras un domāja: Kāda nakts! Bailes staigāja pa pagalmu...

Viņi iemīga visi trīs, cieši piespiedušies viens pie

otra, pussēdu uz sava maisiņa. Tad nakts vidū viņi pamodās ar tādu sajūtu, ka pasaule iet bojā. Kārlis baigi iekliedzās un pieplaka tēvam pie krūtīm: ārā sprāga granāta pēc granātas. Un kad beidzot Kraulis iedrošinājās atvērt durvis, liesmu lāma atspīdēja pagrabā. Pagalms bija gaišs kā dienā: visas mājas dega.

Rītā no Krauļiem bija palikuši pāri tikai pelni. Pat dārzs bija līdz pusei nodedzis, no ābelēm bija palikuši tikai apdeguši stumbri, pie kuņiem vēl šur un tur turējās nogruzdusi zari.

Gandrīz pusnešus uz rokas Kraulis vadāja gar drupām sievu, kuŗa bija gluži salauzta no izmisuma.

Šad un tad viņš noliecās viņai pie auss un čukstēja mierīgi, bet bez balss:

„Nesaki nekā, mēs vēl dzīvosim uz sava plača!”

DABA UN SABIEDRĪBA

Latviešiem pēc dabas ir tuva visu atstumto psiholoģija. Mēs dzīvojam nošķirti ar ievainotu pašmīlību, mēs bēgam dabā un meklējam draudzību starp kokiem mežā. Un tikai tāpēc mēs skatāmies kāda pavisam niecīga ziediņa acīs, kuŗš uzzied mūsu ceļa malā, ka mums nav draugu. Mēs, latvieši, esam nesabiedriski ļaudis. Gadu simteņiem ir bijis tā, ka sabiedriskā dzīve mums nav piederējusi. Un visas ilgas, kas latvietim ir bijušas, ir gājušas pāri pār sabiedrību: tās varēja stāstīt kokiem, ābelei, kā to dara bārenīte tautas dziesmā. Kungu sabiedrībai latviešu ilgas ir svešas, tā par viņām varēja tikai smieties; bet mūsu vergu tautas griba bija saistīta, viņai nebija vēl ne gatavu domu, ne skaidri apzinātu centienu. Viņai bija tik šīs neskaidrās ilgas, kuŗas ceļas pāri pār šauro apkārtni kā migla, kuŗa izkāpj no purviem un pazūd saules gaisā. Kad tās spieda latvieša krūti, viņš apturēja arklu tīrumā un nolieca galvu uz sava zirga

kakla. Tā dziļākais un labākais, kas mums bija, tā sakot, izkūpēja gaisā, jo ne zirgs, ne ābele nevar cilvēkam parādīt ceļu: ābele uz saviem ziedošiem zariem, zirgs uz sava pleca tikai draudzīgi pieņem viņa dvēseles nastu. Tā nu vēsturiski ir iznācis, ka visskaistākos vārdus latvietis ir atstājis puķēm, kuŗas to nevienam vairs nesacīs tālāk. Man liekas, ka tā mums ir gājušas zudumā lielas vērtības un tikai tāpēc, ka mums nav bijis sabiedrības. Tāpēc tik daudz latviešu valodā ir no zemes un dabas. Pie zemes ir bijis piespiests latviešu gars, reti viņš ir skatījies cilvēkam sejā. Tā, ko viņš ir meklējis, viņš tur nav atradis. Nu latviešiem no tā jātiek vaļā. Mums vajaga uzticēties sabiedrībai un visām savām domām un centieniem meklēt ceļu sabiedrībā. Gan bieži mūs nesapratīs un pārpratis. Tūkstoš dzirksteļu kritīs un izdzīsīs, viena no tām aizdedzinās, un beidzot tomēr uzliesmos vienaldzīgā sabiedrība. — Nāk ziema, apsarmo logu rūtis. Visi ceļi uz dabu ir aizslēgti. Kā gribas tad spiesties kopā siltās istabās, kur atspīd lampas, uzliesmo gars. Tik dārgi tad ir šie uzliesmojumi, kad visapkārt spiežas tumsa. Smaidu, kuŗā atveras sirds, tad iepriecina vairāk nekā puķes vasarā. Jo dārgāks par visu mums tomēr ir cilvēks.

Pēterpilī es uzmeklēju Centrālkomitejas sēdi jau 14. novembrī — tikai tāpēc, ka es gribēju būt latviešu sabiedrībā, kuŗa te bija atkal kopā tāpat kā citreiz Rīgā. Mani nobiedēja, ka te skatoties stingri un ka pie sēdēm klāt drīkstot būt tikai komiteju delegāti. Es tādēļ pasniedzu Valkas Bēgļu Apgādāšanas Komitejas apliecību, ka braucu bēgļu darīšanās un ka lai visas kuŗa un civīlvaldīšanas pašķir man ceļu. Tad apsēdos malā un sāku gaidīt uzliesmojumus. Bet no kā es viņus nesagaidīju, tā bija latviešu jaunība, kuŗu reprezentēja četri Maskavas studenti, kas bija nākuši izrunāties Kultūras biroja jautājumā. Var jau būt, ka viņi šeit nevarēja atraisīties, jo viņi jau sēdēja šē pie sienas tāpat kā es. Bet ar sabiedriskās organizā-

cijas tehniku jau viņi operēja ļoti svabadi un ērti. Kas tik viņiem nebija vārdu un vārdiņu: „izbīdīt cilvēkus”, „iznest rezolūcijas”, „ienest jautājumus”. No šiem vārdiniem viņi sastādīja tādu maģisku tīklu, kas vilka visu latviešu kultūras lietu uz Maskavu, kur esot 500 latviešu studentu, kas varot sacīt vārdu mūsu kultūrā. Tie tad organizēšot un vadīšot to Kultūras biroju, rakstniekus un māksliniekus pie šī darba varēšot uzaicināt tikai kā speciālistus dažos jautājumos. Bet no šiem pašiem vārdiņiem ar varēja redzēt, ka latviešu kultūra viņiem vēl nopietni jāmācās uzņemt. Uz beigām es vairs nesagaidīju uzliesmojumu. Divi, trīs īsi atspīdumi pamirdzēja pašā sākumā priekšnieka V. Olava runā. Cik plaši viņš izcēla savu biedru nopelnus un cik niecīgu lomu atstāja sev: „Goldmanis bija mūsu bataljonu tēvs, Zālītis gādāja par skolām, Berga kungs ierīkoja un nokārtoja kantoņa darbus u.t.t., u.t.t. Bet kad nu man jāsaka, ar ko es pats esmu nodarbojies, tad jāatbild: ar tādu lāpšanu. Bet labāk tomēr, kad uzlikts ir ielāps, nekā kad paliek robs.” Šī latviskā pazemība tā iepriecināja kā labdiena. Lāpšanai sabiedriskās lietās ir liela vērtība. Tā satur visus kopā un izlīdzina robus. Priekš tā Olavam ir nojauta, saprašana un takts.

Vēl otru uzliesmojumu es uzķēru no Olava. Tie bija vārdi, ar kuriem viņš apsveicināja latviešu strēlnieku bataljonu kapteini Briedi: „Latviešu tautas simbols ir bite. Kā bites čakli ir strādājuši mūsu rakstnieki un mākslinieki, kuŗu lietas mēs šodien apspriežam, un medu krājuši tautas šūnās. Bet bites arī sarga savu māju un dzel, kad ienaidnieks tuvojas. Bites, kas dzel un mirst par savu māju un dzimteni, ir mūsu slavenie bataljoni.”

Kā viens mazs salīdzinājums īsā runā spēj apgaismot tautas likteni! Bites, kas dzel par savu izpostīto māju, kā lai labāk izteic latviešu strēlnieku naidu.

Labi bija, ka šais sapulcēs nebija tikai sausas un lietiskās pārrunas, bet arī uzliesmojumi, kuŗi tik pa-

tīkami ziemas laikā, kad ārā sprēgā sals. Lietišķais sausums un nopietnība ir vajadzīgi, bet šie uzliesmojumi tomēr ir galvenā kārtā tie, kuŗu dēļ mēs meklējam sabiedrību.

LATVJU BATALJONI

I

Jauno strēlnieku izvadīšana Rīgā

Ja kāds ilgi un sirsnīgi smejas, tad latvietis saka: „Smejies, smejies, gan tu drīz raudāsi!” Un tiešām, neskatoties jau uz to, ka cilvēka liktenis ir tik mainīgs kā aprīļa diena, kuŗa kaisa mums sejā te sauli, te sniegu, arī cilvēka daba nepanes ilgi prieka, kuŗš bieži ir sekls, smieklus, kuŗos ir dzirdama veselīga zirga zviegšana. Tik saldi tad ir nogrimt skumjās, staigāt pa kapsētām, pa vientuļām tekām, kuŗas ir nobirušas rudens lapām. Bet nav jau skumjas jāmeklē. Tagad ir tik daudz posta un bēdu, ar viņām ir piebāztas visas istabas, visas paspārnes un pažobeles. Kam tīk, lai sien nastā šo mantu un ņem sev ceļā līdz! Bet cilvēka sirds tikai līdz zināmam mēram atdodas bēdām; un arī par asarām var teikt: „Raudi, raudi, gan tu drīz smiesies!” Raug, arī ar smiekliem var draudēt. Kā bēdas mūs noved izmisumā, tā smieklī — seklumā. Ikkatrā no šiem dvēseles stāvokļiem ir kāds punkts: kad tas ir sasniegts, tad dzīves šūpotnes sviežas apkārt, un no tumsas mēs lidojam pretī saulei, vai arī no saules laižamies bezdibenī. Šī mazā teorija mūs māca bēdās neizmist. Kad bēdas taps visdziļākas un tumšākas, nāks brīdis, un dzīve pagriezīs atkal mums savu smaidošo vaigu. To šinīs dienās es piedzīvoju Rīgas ielās. Kā viņas ir pārvērtušās! Gaiss tak viņās bija tik smags, ka siena vezums apstājās uz ielas un nevarēja izbraukt tai cauri.

Tad nāca Latviešu Strēlnieks un svieda svilpjošu

šķēpu caur nopūtu pilno gaisu. Viņš sakustējās, un, kad jaunie strēlnieku pulciņi kā vējš, kas izkaisa dziesmas un ziedus, izgāja caur ielām, tad bija jau pavisam viegli un gaiši, un es visur redzēju smaidošas sejas.

*

Ap pusdivpadsmitiem es iestājos ļaužu pūlī uz Tērbatas ielas, kas gaidīja iznākam jaunos strēlniekus. Spiešanās, uztraukums. Ikkatrs grib stāvēt pie šaurās ieliņas vārtu priekšā, kuŗa pastāvīgi saplūst kopā, kamēr kārtībnieki atkal viņu pāršķir. Visi top cits uz citu īgni, un meitene, kuŗa grib vēl satikt savu varoni, sarkst no dūsmām un bailēm, ka netiks klāt un ka šis ļaužu vilnis aiznesīs gaidīto viņai gaŗām. Kāda veca sieva spiež man sānos divus skalu grozus. Grozi nīrkst, ļaužu vilnis mūs spiež uz vārtiem, un sieviņa man laipni paskaidro: „Es uz tirgu... Bet te jau man dēls. Gribu vēl satikt un redzēt, kā aiziet.”

Puķes ir katrā rokā, meitenes sargādamas spiež viņas pie krūtīm. Es lēnām aizvīrzos no šā nemierīgā bara, kur ir tik daudz karstas greizsirdības un ikatrs grib tikt tuvāk tam, ko viņš mīlo.

Klau, jau sētā tur runu. Žēni ar pušķotām cepurēm ir sakāpuši kokos — es redzu viņus pār sētu. Viņi savicina cepures un kliedz urrā, tad atskan valsts himna un atkal sauc urrā. Un tad piepeši top gluži klusu, orķestris spēlē, un jaunie strēlnieki dzied: „Dievs, svētī Latviju!” Ļaudis uz ielas noņem cepures un klausās. Kā šī dziesma aizņem elpu! Es domāju, ka uz ielas dziedās līdz. Bet neviens nevar dziedāt, daudzi raud. Arī es nedziedu, lai nesāktu raudāt. Ak, tas nav šai dziesmā, tas ir vārdā Latvija, kuŗu šūpo šīs vientiesīgās, sen pazīstamās skaņas. Tikpat vienkāršs un vientiesīgs šis vārds vēl ir katra latvieša sirdī. Bet šai brīdī Latvijas jēdziens top plašāks un dziļāks katrā sirdī. Latvija, saplosīta, atdzimst mūsu tautiskā apziņā. Un tauta jau jūt, cik dziļš priekš

mums šis vārds. Tādēļ, lūk, viņš šai brīdī aizņem mums elpu, ka mēs nespējam ne dziedāt, ne runāt.

*

Ļaužu straume sakustas, un caur viņu izspiežas trīs lieli, spoži misiņa ragi. Saule atspīd uz misiņa, taures izstieptas gaida. Tad pa vārtiem grūst ārā jaunekļi pušķotām krūtīm un cepurēm, un droši un skaņi atskan latviešu tautas maršs. Jā, man liekas, ka es nekad neesmu dzirdējis tik dārdoši drošu kaŗa mūziku, un baiļu putekļi, kas vēl karājas gaisā un arī kaut kur pie sirds, krīt un tiek aiznesti no šā skaņu vēja.

Tautas straume plūst un sajūk ar jauniem kareivjiem. Jā, tā jau ir, kaŗā iet visa tauta. Cik no viņas vēl paliks pēc kaŗa? — Un vēl kādas domas man ienāk prātā, kad es noskatos uz pušķotām cepurēm, kas slīd pa vidu tautas drūzmai kā vainagi, ko aiznes straume: tā aiziet tie, kam sakne aizgriezta, kam paņemts darbs, māja un dzimtene.

*

„Es kaŗā aiziedams...” Meitenes iet saviem zēniem pie rokas. Un, raug, tur ir arī mazā māsa, par kuŗu dzied tautas dziesmā. Viņa palīdz brālim bīdīt velosipedu, rociņa tikko sasniedz sēdekli. Brālis ir jauns vīrs, viņš iet ar apziņu un sagatavojies. Mugurā stipri ādas kamzoli, jauna plecu soma. Kad beigsies kaŗš? Vai māsiņa būs viņam līdz krūtīm, kad viņš nāks atpakaļ? Vai tāpat viņam būs labi jāpieliecas, lai noskūpstītu viņas lūpiņas? Ak, kaut šis posts un sajukums nevilktos ilgi!

Pūlis te aizklāj, te atsedz jauno kareivju straumi. Es redzu te krūtis rozēs, te gavilējošas acis jaunekļa pierē. No kurienes šīs gaviles? Vai jaunība paredz mūsu dzimtenei gaišāku nākotni? Jā, tā bija šinīs dienās: vecie raudāja un nopūtās, bērni un jaunekļi smējās.

*

Puķes birst no atvērtiem namu logiem, un es redzu, cik skaists ir Rīgā dažs nams. Ejot ikdienas gaitā, mēs nepaceļam acis uz augšu. Bet kad sarkana roze nāk no pašas augšas gar pelēko akmens pīlaru, tad es atkal skatos un redzu līnijas, šīs slaidās domas, ko namdaris ielicis akmenī.

Arī Iekšrīgā mums uzgavilē. Tik dažas madāmas seja raugās neuzticīgi, pusbailīgi aiz puspievērtas kaplodziņa rūts. Un vēl te var redzēt, ka vislielākie patrioti dzīvo namu bēniņos.

Beidzot mēs stāvam Daugavas malā. Kuģītis „Valdemārs” jau lēnām griež barku, kuŗa stāv pilna ar jauniem strēlniekiem, nost no krasta. Un baltas un sārtas puķu šaltis birst pār dārgo laivu, kuŗa nu izskatās kā viens puķu šķirsts.

Barka aiziet, zēni kliedz urrā un vicina cepures, un viss krasts ir balts no lakatiņiem.

Liellaiva ir jau Daugavas vidū, kāds tvaikonītis iet viņai gaŗām, dūmi no viņa stiepjas aizbraucējiem pāri un izdzēš viņu tēlus; tik pušķotās cepures vēl griežas virs dūmiem.

Un nu es redzu vairs līdzenu Daugavu vien. Baltas un sārtas puķu virtenes stiepjas no krasta ūdenī.

Uz zilganpelēkā ūdens paliek sarkana roze kā asiņu pika un šūpojas līdz aizejošai barkai.

II

Pie ievainota latviešu strēlnieku virsnieka Pēterpilī

Kā dzīve nes mūs šinīs dienās! Gluži kā tas pasaku vilks: te caur purvu, te pār jūrām un kalniem. Vakar vēl tas bija mežā, šodien jau varonis ir apburtā dārzā, kur būrī sēd zelta putns. Viņa spalvas deg kā uguns, un ir tas brīdis, kad varoņa sirds pukst viskarstāk, un viņš izstiepj roku pēc ugunsputna, lai tad tur nāk briesmas vai nāve. Bet kā viņš piedūras pie būŗa, tā pulksteņi sāk skanēt, un viņu sagrauj sargi.

Nu viņš nāk cietumā, kur apkārt ir tikai mēmas sienas. Bet pasaku vilks ar asti atslēdz durvis, atkal varonis sēstas tam mugurā, un atkal vilks viņam saka: bet tik turies man labi cieši pie ausīm! Tad viņi laižas kā vējš, un varonis tik tikko var saskatīt, ka viņam garām pāiet te meži, te jūras, te klajumi. Un viņš jau stāv pie daļās ķēniņa meitas durvīm. Viss ir tā kā pasakā. Pati dzīve tagad ir šī pasaka.

Kopā ar kādu paziņu mēs Pēterpilī apmeklējām grāfienes Šuvalovas pilī, oficiēru lazaretē, ievainotu latviešu strēlnieku virsnieku D. Nesen vēl — kas gan kopīgs ir veciem rakstu tīkstokļiem ar zobenu — viņš studējis austrumu valodas Maskavā. Bet par tālu ir ķīniešu ābece no dzīves. Kā lai nodziļinās vecos ķīļu rakstos, kad pelēkais vilks stāv pie durvīm un saka: Sēsties man mugurā, es tevi nesīšu! Ak, šis vilks! Tagad viņš apmeklē visklusākos namus. Skriet, skriet viņš grib, un viņam padodas jaunekļu prāti. D. atstāj austrumu valodas un iestājas kaŗa skolā. Pēc četriem mēnešiem viņš jau ir praporščiks, viņam dod dienestu aiz frontes. Te ir gaŗas dienas un droša gaŗlaicība, bet jaunais virsnieks grib tur, kur ir droša nāve, tur, kur krūtis strauji elpo cīņas gaisu. Vai tad tagad var palikt mierā kaut kur aiz frontes, kur kroņa šķūņos tiek skaitītas flintes un zaldātu zābaki! Pelēkais vilks cauras naktis smilst un kaŗņā pie sliedīšas. D. iestājas latviešu strēlnieku bataljonos. Nu nāk tas brīdis, kad varoņa sirds pukst visstraujāk un kad viņš izstiep j roku pēc ugunsputna, lai tur nāk briesmas vai nāve! Kā izskatās šis brīdis šo laiku pasakā? To D. mums pastāstīja, nolīcis krukus un atsedies sofas stūrī, greznā grāfienes Šuvalovas pils telpju telpā:

„Mēs gājām uzbrukumā purvos aiz Babīša ezera. Mēs bridām līdz ceļiem pa ūdeni, mēs rāpāmies uz vēdera starp purva ciņiem, mums priekšā atvērs mežs: tur bija plašs izcirtums. Gaŗ viņu gāja grāvis ar sīkiem kārklu krūmiem, un tālāk bija malkas grē-

das. Tur vācieši bija uzstādījuši savus ložmetējus. Slēpdamies aiz sīkām purva priedītēm, mēs vilkāmies viņiem klāt. Mani zēni nogulās grāvī un sāka šaut. Es piecēlos un gribēju pāriet no savas rotas labā spārna uz kreiso, te nāk lode un norauj priedītei zaru. Viena un otra . . . viņas dūc man gažām. Mani ir pamānījuši un sāk šaut. Es nogulstos zemē, bet lodes mani meklē. Nu katra sekunde ir tik gaža kā mūžība. Es guļu un skaitu savas sirds pukstus: šitā vai tā nesis man nāvi. Beidzot nāk mana lode, asas sāpes apsviež mani apkārt. Ausis sāk zvanīt, ap acīm top tumšs. Bet tad es atkal atžilbstu un jūtu, ka gar kāju man tek kaut kas silts. Kamēr es aizrāpjos pie saviem un atdošu otram virsniekam komandu, zābaks man jau ir pilns ar asinīm. Mani iznes no purva, tas ir tik plašs, piecas verstis ir ko iet. Pārsienamā punktā māsa man pārsien kāju, bet es vairs nedomāju par ievainojumu, es ēdu un dzeļu. Lodes var paciest. Vislielākās mokas kaļā dara aukstums, slapjums, nakšu negulēšana. Vairāk kā varonības vajag izturības, un tā latviešiem ir.”

Jā, mūsu jaunībai vajag nākt tik tālu, ka ausis sāk zvanīt. Pēc ugunsputna spalvas ir jāiet kaujas ugunī.

Bet pelēkais vilks iznes varoni arī no kaļa uguns, un te nu mēs stāvam greznā grāfienes pils istabā, kurās sienas pazūd augstu izgreznotā griestu kupolā. Zeltītā kroņa lukturī mirdz elektriskas sveces, gar sienām tumšos ozola rāmjos durvju augstumā stāv spoguļi, klusi kā ūdens, gatavi uzņemt kādas galma dāmas gaišo atspīdumu. Pār slimnieku gultām stāv vecas un skaistas gleznas: drudža murgos pavērdami acis, tie redz kā sapnī citu laiku un citu pasauli. Raug, Pēteris pie rokas ved Eiropu, tik gaišu, sārtu un daļu krievu zemes izcirtumā, ap kuŗu visapkārt vēl svārstās tumši meži. Un tur no pašas augšas, zem kupola, no ovāla rokoko rāmja raugās kaila Venus izlaistiem matiem. Citai pasaulei pieder šīs gaišās telpas. Kur grāfi un kņazi veda uz deju jautras galma

dāmas, tur starp slimnieku gultām uz kruķiem lēni pastaigājas kāds virsnieks, atstiepis kāju melnā apsējumā: pēda viņam ir norauta.

Kā beigsies kuŗam no varoņiem šī pasaka?

„Kad varētu tikt ātrāk atpakaļ uz fronti,” D. ilgojas. „Apnicis ir gulēt un garlaikoties.”

Pelēkais vilks smilkst aiz durvīm, viņš uzmeklē varoni pat šai greznā pilī, kur nekā netrūkst un kur varētu slinkot un garlaikoties vai simtu gadu.

„Kad tik ātrāk sadzītu rēta,” D. saka.

Tad pelēkais vilks nesīs atkal varoni caur purviem un mežiem. Jo tikai cīņā var izraut zelta putnam ugunsspalvu no degošā spārna.

Pēterpilī, 14. novembrī.

III

Kad satumst nakts, mēs meklējam debesīs zvaigznes. Viņas mums atspīd cerība, ka pēc tumšas nakts nāks gaiša diena. Daudz ir debesīs zvaigžņu un daudz zvaigžņu bilžu. Bet par mūsu cerības zvaigznēm top tikai tās, kuŗas mēs pazīstam, ar kuŗām no augšas ir saistīta mūsu zemes dzīve. Mēs viegli atrodam tās debesu telpā un katru vakaru ar acīm sveicinām. Mēs zinām arī to stundu, kad viņas parādās — šī stunda ir bijusi mūsu darba un likteņa stunda, kad mēs meklējam zvaigznes, kas mūs redz. Daudz ir debesīs zvaigžņu bilžu, bet cik es atceros no savas bērnības, tad tautai no viņām stāv tuvu tikai sietiņš, kas rītos rādīja kuļamo laiku. Sietiņā jau pašā ir kaut kas no mājas, kaut kas no sīkas gādības, pieticības un rūpēm, ar kuŗām mūsu tauta vadīja savu dzīvi caur gaŗo verdzības nakti. Tikai caur sietiņu, kas rītos rādīja kuļamo laiku, mūsu tautai spīdēja dzīves cerība. Citi zvaigžņu tēli viņai palika sveši un nesaprotami. Pieticība un darbs bija viss, kas solīja latvietim laimi un labākas dienas. Bet šinī bargā laikā pasaule priekš mums ir brīnišķi paplašinājusies. Latviešu

strēlnieki iet kaujās un iznes pasaulē mūsu tautas slavu. Nu katrs, kas meklē zvaigznes, redz, ka debesis priekš mums spīd arī strēlnieks, kas uzvelk zvaigžņu loku. Noliecies uz vienu celi, viņš tur bultu gatavu, un mēs redzēsim, ka visa debess mala novizēs no viņas skrējiena. Šinīs dienās mēs esam palikuši par daudz ko nabagāki, bet topam bagātāki ar cerībām. Tautas dzīve ir paplašinājusies, viņas spēks ir atraisījies, un arī debesis priekš mums top bagātākas. Kad es naktī dodos ceļā, es uzmeklēju ar acīm pie debesīm strēlnieku, un man liekas, ka es piederu pie kādas cēlākas cilts, kuŗai lielāks mērķis priekšā. Kaujas ugunīs, kuŗās iet mūsu varoņi, viņi atstāj dažu labu biedru. Šis zaudējums ir sāpīgs, bet mazs, salīdzinot ar to lielo tikumisko ieguvumu, ko tie iznes no uguns priekš mūsu tautas. Šais kaujās dzimst mūsu bruņniecība. Students, skolotājs un kaŗa akadēmiju beidzis augstāks oficiēris, vienkārši savā darbā un pienākumā, tur stāv blakus strādnieka dēlam vai Kurzemes bēglim, kuŗš pametis visu izpostītā dzimtenē. Latviešu bataljonos nav asas činu starpības. Var redzēt, ka visi, no augstākā virsnieka līdz zaldātam, tur ir biedri, kas solījušies lielākam mērķim. Visa disciplīna ir dibināta tikai uz pašu zaldātu iekšējās pienākuma apziņas. Nav vēl bijis gadījuma, kad vajadzētu lietot smagākus sodus par disciplīnas pārkāpšanu. Vai jūs zināt, kādi ir tie bargākie vārdi, ar kādiem kapteinis Briedis, kuŗš ir tikpat labs audzinātājs savā rotā kā vadonis kaujās, retos gadījumos norāj zaldātu? „Tu laikam neesi latvietis, ka tu pats nesaproti sava pienākuma.”

Latviešu strēlnieki ir tautas bruņinieki. Viņos parādās tautas rakstura cēlums. Ir vajadzīgs, ka tas apgaismo ceļu tālākām latviešu paaudzēm. Tāpat kā mūžīgā sievišķība, lai mūs apgaro vīra spēks un grūtā brīdī stāv mums klāt. Tāpēc mums ir jākrāj atmiņas par mūsu varoņiem. Šinīs dienās man bija izdevība būt viņu vidū priekšējās pozīcijās, kur tie izpilda

savu pienākumu. Nākošās rindās es gribu aprakstīt savus iespaidus. Vispār varu sacīt, ka tas, ko es redzēju, vēl pārspēja to, ko es biju iedomājies kā ideālu. Spožs un jauns stāvēja strēlnieks, tāds, kādu atrod jaunu zvaigzni pie debesīm. Šinīs dienās, kad mūs tik dziļi aprok nakts, ejot ar savu likteni, uzmeklēsim pie debesīm strēlnieku un domāsim par mūsu varoņiem. Un kad viņi, naktī uz kauju ejot, paceļ acis uz debesīm, lai strēlnieks viņus sveicina ar savu zvaigžņu loku. Lai viņi zin, cik reiz mēs paskatāmies uz to, tik reiz viņus iedomājam. Tautas sirds un gars pavada katru viņu soli. Lai viņi ņem sev līdz cīņā visu mūsu tautas spēku.

*

„Ko tu atvedi no kara lauka?” man prasa, kad es pārbraucu mājā.

„Viršu zaru, ko es noplūcu purvā, iedams uz pozīcijām.”

„Kāpēc tu neatvedi labāk vācu ķiveri, kara somu vai šķēpu?”

Es nezinu, kā tas nāca, ka es noliecos taisni pie melnās purva zemes, kuŗa ar saviem viršu ceriem nāca ārā no sniega. Zemes, mūsu dzimtenes zemes meklēju arī tur, kur stāvēja viņas sargi. Un katrs zariņš, kas mums vēl tur pieder, ir priekš manis skaistākais ieguvums. Latviešu bataljonu mūžs ir īss, bet viņi jau daudz ir darījuši, lai šī zeme mums piedēvētu. Ar savu dzimtenes mīlestību viņi ir ienesuši Rīgas frontē jaunu, tikumisku ierosinājumu cīņai par Daugavas krastiem.

IV

Tā bija koka iela, pa kuŗu mēs nogriezāmies purvos. Automobilis viegli slīdēja pār dangām, kur agrāk nevarētu pārdzīt pāri lopu baru, un man ienāca prātā koka ielas Pēterpilī un Maskavā, pa kuŗām tik

viegli slīd karietes. Tā jau arī bija pilsēta, vesela apakšzemes pilsēta, kuŗā mēs iebraucām. Kūdrājā starp prieditēm un bērziņiem slēpās labi maskētas zemes būdas. Automobilis apstājās kādas būdas priekšā, kuŗa raudzījās ārā no zemes ar diviem guļus ieliktiem gaišiem logiem.

„Arī mums palīdz tehnika,” es domāju, skatīdamies uz šiem logiem, kuŗos patlaban aizdegās uguntiņa un apgaismoja manas kājas.

Būdas ir vienādas, viņas guļ zem zariem kā tie garie velēnu pagrabiņi lauku pagalmos. Starp eglītēm šur tur stāv slaiki kareivju stāvi. Mēness jau ir uzlēcis pār lēģeri, un kādas ilgas viņus saista ar debesīm. Kaut kur atskan harmonika, un dižājas zirgi. Virsnieks, kas mani laipni pavada, atšķir kādas eglītes zarus, un mēs ieejam zemes būdā. Šo būdu nebūtu vērts pieminēt tik tādēļ vien, ka viņa ir ierakta zemē. Šai zemes būdā pukst latviešu bataljonu sirds, te dzīvo varonīgais virsnieks B., kuŗš ar savu drošsirdīgo rotu iznesis latviešu tautas slavu pār kalniem, un bataljona komandieris B., pirmais latviešu strēlnieku organizātors, kuŗš pratis mūsu strēlniekiem atrast uzdevumu un vietu starp citiem kaŗapulkiem. Ar šiem diviem B. ir nešķīrami saistīta latviešu bataljonu vēsture. Kad laiks būs gaŗām un notikumi parādīsies atmiņas spoŗumā, mēs, varbūt, par šiem diviem tautas varoņiem rakstīsim dziesmas un poēmas, tagad viņi ar visu kareivja vienkārŗību un pazemību slēpjas zem šiem diviem gluŗi vienādiem burtiem. Bet B. ir tikai otrs burts alfabētā, un latviešu bataljonu slavas pilnais mūŗs arī nav ilgāks par diviem, trim mēneŗiem. Cīņās izaugs arī citu varoņu vārdi.

Tik silts un draudzīgs gaiss mani apņēma šai zemes būdā. Vienā pusē ir pavards, sārtā uguntiņa, kuŗas ķieģeļu krāŗniņā, uz šņores pār plīti žāvējas lupatas, tur cienīgi sēd katls un trumulis — tas ir denŗčiku kakti, kuŗi vada mazās virsnieku komūnas saimniecību. Otrā pusē gar sienu stāv virsnieku zemās un

šaurās gultiņas, slīpi pār viņām nolaižas griesti no apaļiem, nemizotiem kokiem, starp kuŗiem tik koši mijas zaļganbrūnā egles miza ar bērza tāšu baltumu. Ak, te ir tik daudz no zemes, kuŗu sarga mūsu drošie un uzticīgie zemes dēli. Bet tur tālāk pie loga ir it kā kabinets un ēdamistaba, varbūt arī „salons”. Ap galdu tur ir tik daudz telpu, ka ap viņu var sēdēt un stāvēt, lampa ir aizdegta, un, kad es pieeju tur klāt, tad tur pieceļas daži jauni virsnieki un ar acīm mani sveicina. Jā gan, te ir „salons”, sienas un griesti šai galā ir nolīmēti zaļām tapetēm ar sarkanām rozēm. Varbūt tā ir kaŗavīra „greznība”, bet varbūt arī tā ir tikai praktiska vajadzība, lai smiltis nebirst ēdienā. Jo kad paliek klusu, tad var dzirdēt, kā zemes kalzdamas birst caur griestu spraugām uz grabošām tapetēm. Tad mani ievē bataljona komandiera B. kabinetā, un tur ir tā kā uz kuģa kapteiņa kajītē. Istabiņa ir tik dziļi iekšā zemē, te ir gluži kā jūras dibenā. Bet kāds sirsnīgs gars te mani apņem! Kaktā kuŗas sārtā māla krāsniņa ar līku skursteni, kuŗš iet caur zemo jumtu, man līdz ienāk balts medību suns un sildīdamies iebāž savu purnu krāsns sārtā atspīdumā. Pie kartēm un papīriem apkrautā galda sēd bataljona komandieris B... Maza, bet ļoti skaidra petrolejas lampiņa apgaismo kabinetu. Gar logu, kuŗš vēl ir zils no vakarkrēsļas, ar flinti pār plecu kā sargs staigā latviešu strēlnieks, kamēr zvaigznes viena pēc otras parādās pie debesīm. Bet mēs ar bataljona komandieri nogrimstam sarunā. Spēks un sirsnība mani saista pie viņa jau no pašiem pirmiem vārdiem.

V

Bija laiks, kad latviešu mākslu un zinātni piesavinājās Baltijas vācieši. Tik kails un neauglīgs tad izskatījās mūsu tautas koks un tik ziedošs vācu ērkšķu krūms. Vāciešiem Krievijā bija visur līdzens ceļš priekšā. Nodauzījuši kājas uz akmeņiem, skriedami

pa arumiem pāri tēva laukiem, latviešu zemnieku dēli beidzot izgāja uz gludā vācu lielceļa. Pa to varēja tālu aiziet. Tādēļ nav nekāds brīnums, ka arī no latviešu kaŗa virsniekiem iznāca tikai vācieši, kas vairoja „lojālo” Baltijas vāciešu slavu. No īstiem latviešu Laimiņiem, Ezeriņiem un Kalniņiem iznāca vācu Laimingi, Ezeringi un Kalningi. Un tēvs pie arkla, sviedrus slaucīdams, skatījās pār kalnu un priecājās, ka viņa dēls ir tāds pats kungs kā visi vācieši. Šie tuvredzīgie karjēristi nezināja, ka ģenerālis un savas tautas dēls ir vairāk nekā ģenerālis, kādu lielā armijā ir daudz, ka tauta savam izredzētam dod līdz arī visu sava spēka bagātību. Bet bija jau laiks, kad tautas spēks bija saistīts un neviens viņa nepazīna. Nu viņš ir atraisījies un parādās visā savā cēlumā. Viņš ir izvests ļaudīs un parādīts, bet viņam ir bijis jāizspiežas caur dažu labu ērkšķu sienu.

„Kad es braucu no dienvidu frontes uz latviešu bataljoniem, krievu muižnieki un oficieŗi, ar kuŗiem es ceļā satikos, vēlēja man laimes,” bataljona komandieris B. man stāsta. „Tālu bija aizskanējusi latviešu slava. Visur priecājās par mūsu bataljoniem un mūsu varonīgo tautu. Bet jo tuvāk es nācu Baltijai, jo vēsāks tapa gaiss, un jo vairāk es manīju neuzticību pret jauniem latviešu pulkiem. Kādi viņi būs un ko no viņiem var sagaidīt?! ... Tur dziļā Krievijā uz mums skatās bez aizspriedumiem, bet še mūsu ienaidnieku mēles jauc gaisu. Un kaŗa pavēlnieki, kas skatījās uz mums labvēlīgi, no sākuma baidījās par mūsu pirmiem soļiem.”

„Bet te nu viss ir jau gaŗām,” bataljona komandieris B. aprāva valodu. „Latviešu bataljoni ir pierādījuši savu uzticību tēvijai un augstās kareivju spējas.”

Bataljonu komandieŗi pieder pie jaunās latviešu virsnieku paaudzes. Tie ir zemnieku dēli, kas ganīdami atstājuši savas pēdas uz dzimtenes norām.

Viņi neaizmirst savas dzimtenes, kad tā viņus sauc, viņi nepieliks saviem vārdiem vācu galotnes, bet būs

bagāti ar savas zemes spēku, ko tā agrā jaunībā viņiem dāvināja, kad tie basām kājām staigāja pa dzimtenes norām, un aukstā rasā svaidīja viņu soļus uz izturību un varonību.

„Mans vārds nav latvisks,” bataljona komandieris B. smaidīdams saka, „bet visi zin, ka es esmu latvietis.”

Viņam ir arī īsts latviešu censonā dzīves gājums. Divi novadi uz viņu var būt lepni — Ērgļu un Jaunpils. No Ērgļiem atnācis viņa tēvs un iepircis Jaunpilī mājas. „Četrpadsmit gadus vecs aizbēgu no tēva mājas uz Rīgu. Agri es mācījos strādāt un turēties uz savām kājām; es pazīstu darbu un sapņus, un nekad man nav gribējies palikt uz vietas. Es iestājos apakš-oficiēru bataljonā, kurš toreiz Rīgā bija nodibināts. Līdzekļu man nebija, bet ceļš tomēr gadījās tālāk. Es beidzu kara skolu, kalpoju armijā, bet arī tur man netikās palikt uz vietas, es iestājos kara akadēmijā un nobeidzu to divos gados. Tad nāca kašs, un es pārstaigāju Galicijas kaujas. Tur armijā es dzirdēju tautas aicinājumu un braucu formēt latviešu bataljonus.”

VI

„Man ir jāizbrauc darīšanās,” bataljona komandieris saka un atvadās. „Jūs varēsīt gulēt manā gultā,” viņš norāda uz šauru un zemu dzelzs gultiņu, kā silīti, pie sienas, ar ļoti baltu veļu. „Un te, kad jums ievajagas gaismas,” viņš noliek man uz galda mazu elektrisku lukturīti. „Bet jūs, kungi, gādāji, ka mūsu viesis negarlaikojas,” viņš saka uz virsniekiem. Nē, šī zemes būda tiešām ir brīnumbūda! Vai tad es varēju sagaidīt tik daudz laipnības, uzmanības un komforta!

Mūs aicina vakariņās, un mēs cieši sēdam ap galdu. Priekšā mums katram ir dzelzs šķīvis ar zilām puķēm, un pavārs, kuram ir ļoti latvisks un ļoti pārprotams vārds — Rezgalis, gādā, ka mums nekā netrūkst. Uz

galda ir siers, šķiņķis un pat gaŗas, brūnas baltmaizītes, kuŗas veŗu sievas pārdod uz visiem kuŗa krustceļiem par desmit kapeikām gabalā. Mēs uzkoŗam, un, kad uz galda parādās vēl labs bifsteks, — tad man liekas, ka apaļais puisis ar apaļiem vaigiem un „sirsniņā” stingri saliktām lūpām nav nebūt „rezgalis”, bet pavārs, kuŗš dara, ko var, priekš saviem virsniekiem.

Pēc vakariņām mēs dzeŗam tēju un šo to parunājam, un, kad mēs paliekam klusu, tad var dzirdēt, kā smiltis kalzdamas birst uz grabošām griestu tapetēm. Krāsniņas ir sakurinātas, tvīkšana iet caur zemes būdu, un man ir grūti paturēt svārkus mugurā. Ir jau vēls vakara laiks, kad var atraisīt jostu. Bet šādā siltumā sāk arī lidot sapņi, priekš kuŗiem dzestrums nav labvēlīgs, un es redzu, ka te latviešu bataljonos tagad ir tā vieta, kur mūsu jaunība cīnās un sapņo par savu dzimtenes laimi un labākām dienām. Vai pati zeme, kas te visapkārt kalstot knikšķ, mums iečukst šās domas — cik bagāta izliekas mūsu izpostītā tauta šinī grūtā laikā! Kad mēs runājam par latviešu bataljonu karogiem un ko tur vajadzētu rakstīt virsū, tad mēs atradām tik daudz tēlu un simbolu, kuŗos var izteikties mūsu tautas spēks, viņam jau ir tik daudzi un tik dažādi veidi. Vienam liekas, ka labs ir ozols ar vaŗavīksni: mēs mīlam ozola zaļo spēku un vaŗavīksni, kas liecas pār gaišo Kurzemes lauku un savieno debesi ar zemi. Mēs cīnāmies par savas dzimtenes zemi un debesi.

Cits saka, ka uz karoga vajadzētu zīmēt Kristu, kā tas apskaidrots atstāj sava kapa alu: mūsu tauta tagad piedzīvo savas augšāmcelšanās dienas. Tik daudz ir skaistu simbolu priekš mūsu tautas. Bet mums liekas ar, ka visvienkāršākais no visiem būs labs priekš mūsu karogiem, mūsu varoņi gan piešķirs tam vērtību ar saviem darbiem un piespiedīs šo zīmi cienīt. Bet Briedis, kuŗš klusu noklausījies sarunā, saka, ka uz visiem karogiem blakus valsts ērglim vienā pusē otrā

drīkst būt tikai viena vienkārša mūsu tautas zīme, kuŗu var viegli atcerēties. Viena ir mūsu tauta, un viņai drīkst būt tikai viena zīme, kuŗu paaudzes var uzglabāt atmiņā. Latviešu bataljonu karogi nekādā ziņā nedrīkst būt bilžu izstāde.

Mēs paliekam klusu. Briedis ir izteicis tās skaidrākās un labākās domas.

VII

Vecs un skaists vainags ir mūsu tautai. Ilgi viņš ir rūšējis zemē. Tā vaŗš ir zaļš un zelts nespīd. Nu viņš tiek spodrināts kaujas ugunīs. Viņš sāk mirdzēt, un mēs redzam, ka mums ir vainags bijis. Stiprāk mēs tagad jūtam, ka esam latvieši, jo mums ir vainags.

Briedis ieved mani pie saviem strēlniekiem, kuŗi visās cīņās varonīgi turējušies viņam klāt. Daudz starp viņiem ir Juŗa krusta kavalieŗu.

Mēs ieejam gaŗā zemes būdā. Tur ir brūns un mīksts zemes gaiss, es netieku viņā tālu, jo visapkārt man ir strēlnieki. Man gribas spiest viņiem rokas un pateikties klusu, bez vārdiem — kas var atrast skaļus vārdus priekš mūsu tautas slavas? Arī latviešu varonība ir klusa un vienkārša, un viņai nepielīp skaļas uzslavas. Zemes būdā ir krēsla. Šur tur, kur zaļganbrūnie, apaļie egļu griesti nolaižas zemē pie skrandu pagalvjiem, uz grīdas atspīd kāds sveces galiņš, vai no tintes pudelītes pagatavota maza petrolejas lampiņa, kuŗu var saņemt delnā tā, ka vējš viņu neizpūš. Tur kāds, uz krūtīm noliecies, raksta vēstuli, cits lasa, un atšķirta grāmatas lapa spīd pret jaunu seju. Daži beidz vēl vakariņas un dod man ar nosmekēt griķu biezputru. „Putra, nekas, laba,” strēlnieks saka, lūpas slaucīdams, un arī man tas jāatzīst. Zaldāti arvien labi prot izcept maizi un izvārīt biezputru. Brūnā zemes krēslā es staigāju caur strēlniekiem, turēdamies pie viņu valodas skaņām: te es pieķēŗos mīkstai malēniešu izloksnei, te plāti un skaņi dzirdu runājam piebaldzēnu, tur runā rīdzinieks, te skan visu latviešu

novadu balsis. Un kad es apstājos pie kāda sveces ga-
liņa, pie kuŗa noliecies kāds strēlnieks lasa grāmatu,
tad ap mani sanāk tik daudz jaunu seju: svece no
apakšas viņas mīksti apgaismo, un ap mani visapkārt
ir tik daudz zilu acu. Es nevaru izteikt šī brīža sa-
jūtu. Svece līpinājās vāji, un tik spožas bija jaunekļu
acis. Cits par citu viņi steidza pastāstīt savus kaujas
piedzīvojumus.

„Vācieši no sākuma nevarēja saprast, ar ko viņiem
darīšana. Viņi turēja mūs par japāņiem...”

„Mēs visi protam valodas. Kaujā ejot, mēs uzklie-
dzām viņiem vāciski un saucām komandu. Tad mūs
sāka turēt par vāciešiem, un gūstekņi teica: „Kāpēc
jūs kaŗojat ar mums, mēs jau esam tādi paši luterāņi
kā jūs...” Viens jūrnīeks gadījās, tas bija visur mai-
sījies un pazina latviešus...”

„Bet bailīgi viņi arī ir. Kad mēs ar štikiem ejam
iekšā ierakumos, viņi nāk mums pretī ar fotografi-
jām rokā, uz kuŗām viņi noņēmušies ar savām sievām
un bērniem. Viņi rāda un stāsta, ka viņiem mājās
„Frau und Kinder”, lai viņiem neko nedara...”

„Ak, kā viņi taisās klāt! Kad mēs pie V. ņēmām
ierakumu, viens vācietis sniedza man patronas, kad es
šāvu pakaļ viņa bēgošiem biedriem. „Schies, schies!”
viņš mani skubināja. Tā viņš gribēja iemantot manu
labvēlību...”

„Mēs jau gūstekņiem nekā nedarām,” cits jaunek-
lis turpina tālāk tās pašas domas. „Kas mūsu rokās,
tas ir drošs! Mēs tikai pārmeklējam viņu un atņemam
ieročus. Bet naudu, kas gūsteknim kabatā, neviens no
mums neaizskaŗ, mēs atstājam viņam visu, ko drīkst
turēt klāt,” jauneklis cieši nosaka. Es saprotu, viņš
grib sacīt: cīņā latviešu strēlnieku neatstāj bruņinieka
tikums.

„Bet apgādājušies gan viņi ir bagātīgi! Ko tik visu
neatrod vācu zaldātu somās! Vienam mēs atradām
pat zobu badāmos ar uzrakstu: Otto Schwarz, Rīga”.
Un tiešām, strēlnieks uzmeklē un atnes man trīs zobu

badāmos, ar zili iespiestu Otto Švarca firmu Rīgā. Kā vācietis pie tiem ticis? Es paņemu viņus līdz kā piemiņu par to, kas viss nav atrodams vācu zaldātu somā.

„Nez', vai šiem ir tā tos zobus ko badīt,” viens lēnu izsmieklu saka. „Šokolādi un saldumus jau gan var atrast vācu raķīcā, bet maizes nē. Vienam es atradu pavisam mazu un sakaltušu maizes gabaliņu, un tas pats bija rūpīgi ietīts divos papīros...”

Tā mēs runājamies, un viņi draudzīgi mani pavada pār savas zemes būdas sliksni.

Ārā spīd mēness, un ir tik daudz zvaigžņu pie debesīm, ka mēs neviļus paceļam acis uz augšu.

„Skatieties,” es jauniem varoņiem saku, „jums ar ir tur sava zvaigzne pie debesīm — strēlnieks. Mūsu tautas liktenis ar nu ir zvaigznēs ierakstīts.”

VIII

Pietvīkusi ir zemes būda. Naktī mēs izejam ārā atvēsināties. Debess ir apmākusies: pa jaunuzsnigušo sniegu, kuņā vēl ir kaut kas palicis no gaismas, rāpo tumšas un kroplas purva koku ēnas. Un gar zilgantumšo debess pamali, zem kuņas guļ Rīga, staigā trīs bāli gaismas stabi. Viņi slīd te uz vienu pusi, te uz otru, te apstājas un taustās caur mākoņiem. Tās ir prožektoru ugunis, kas sarga Rīgu no cepelīnu uzbrukumiem.

Nakti zemes būdā es guļu mierīgi. Kur gan ir vēl tāds miers kā zemē? Tik pa miegam es jūtu tumšus un īsus grūdienus. Un tas ir gluži tā, kā guļot kuģa kajītē, kad caur miegu var manīt kuģa šūpošanos un just, kā viņš šad un tad uzgrūžas ledus gabaliem.

„Ech, nočju zdorovo streļali!” bataljona komandiera denščiks Kasjans saka, no rīta ienākdams, un tas izklausās tāpat, kā kad teiktu: ek, tad šodien ir gaiša diena! Šos Kasjana vārdos ir viss rīta spirtums. Bet lielgabalu šāvienus gan es nemanīju vairāk kā viļņus, kas atsitas pret kuģa dibenu.

Kamēr es vēl guļu, Kasjans jau ienes svaigu bērza malku un aizkuņ krāsni. Visas viņa kustības ir mīkstas un sievišķīgas, viņš apkalpo ar visu krieva dabas sirsnību un padevību. Varbūt tāpēc arī latviešu virsniekiem visi denščiķi ir krievi. „Latvieši kā denščiķi neder!” virsnieki saka. Un tiešām, latvieša daba ir cietāka, asāka un, varbūt, arī stūrgalvīgāka.

*

Mežs un kaŗa trokšņi, — tā es varētu nosaukt šo mazo nodaļu. Pēc brokasta mēs izjājam uz pozīcijām. Zirgā sēdot, es jūtos vairāk gaisā, varbūt šis neparastais stāvoklis arī par kādu gradu paceļ manas jūtas, liekas, ka es labāk un skaidrāk dzirdu. Tik dzidri skan šāvienu trokšņi, un birzes, kas visapkārt stāv klusas un skaidras, brīnišķi šos trokšņus atbalso. Uz zilganā ledus, kas viegli uzsalis uz atkusušām pļavām, mūsu zirgi nedroši turas uz kājām, un taisni šai brīdī ar visu spēku sāk strādāt turpat aiz meža mūsu baterija. Liekas, ka šis spēks sviež pie zemes, un mans neierastais stāvoklis uz zirga muguras top vēl nedrošāks. Bet dzirdot lielgabalus, man tīkas vēl augstāk pacelties sedlos un klausīties: šais skaņās ir draudi un gaviles. Kā bargs korālis tās iet pa zemi.

Vai tā ir nāves vai dzīvības dziesma — tā ir pasaules meldija, visi lauki un meži viņu klausās.

Reiz pasaule meklēja valodas, kuŗu varētu saprast visas tautas. Nu šī valoda ir atrasta, jauns esperanto. — Es ieklausos labi, kā viņa skan.

„Plang, plang,” baterija šauj, un tas ir tā, it kā augšā kaut kur ar milzu spēku tiktu sviestas viena pret otru divas lielas, gaišas plankas; tad troksnis krīt uz leju un aiziet caur mežiem kā dzelzceļa vilciens...

Mēs izjājam uz ceļa. Mans zirgs nes mani ātri abiem maniem biedriem pa priekšu, viņš ir pašmīlīgs un čakls un nelaiž neviena sev garām — īsts latviešu bērītis. Es vēl paskubinu viņu un atlaižu pavadu, lai nes, ātri jāt ir vieglāk. Bet kustība uz ceļa mūs aptur.

Tā ir lielāka nekā uz skudru taka vasarā. Tur iet vezumi, zaldāti un strādnieki. Un kaut gan te priekšējo pozīciju tuvumā ir vieta tikai zaldātiem, mēs visur pelēkam mētelim blakus redzam latviešu zemnieka svārkus un kažoku. Tā ir tur, kur visa tauta kaŗo. Ikkatrs tur atrod sev vietu un darbu. Es redzu mazus zēnus uz vezuma un vecus sirmgalvjus.— Viņi ir pieraduši pie kaŗa barguma, viņu sejas ir mierīgas un klusas. Kādā vietā, kur izlabo ceļu, mans zirgs viegli klūp; es redzu, priekšā ar lāpstu stāv skaista meitene zilā modes mētelī, viņa atkāpjās drusku no ceļa un paskatās manī lielām, brūnām un nopietnām acīm, un tās man neizliekas mazākas kā viņas mēteļa modes pogas, kas tāpat jautādamas raugās šai savādā pasaulē, priekš kuŗas viņas nav šūtas. Arī viņas maigie sejas panti ir kļuvuši tumšāki un vīrišķīgāki, un viņa izskatās drīzāk pēc jauna čigānēna nekā pēc meitenes. Tā kaŗš pārvērs sejas un cilvēkus. Cik ilgi ir, kamēr viņa atstāja tēva māju ar šo zilo modes mēteli?...

IX

Šis bēgļu meitenes zilais mētelis, tas bija kā svētku karogs, kuŗu vējš norāvis no augsta masta un iesviedis mežā. Tas bija tikai viens īss brīdis, mēs sen jau esam meitenei gaŗām, sniegs nāk, mēs jājam ātri, pārslas mūs ietin un nes, viņas sitas man acīs, uz brīdi es neredzu ceļa sev priekšā, bet meitene vēl tur stāv ar lāpstu rokā, viņa man neiziet no prāta. Tik traģiski griežas acīs izpostītās dzīves drumsļas, kuŗas sastop kaŗa tuvumā.

Pārslu viesulis pāriet, un acis no viņa vairs nelīp cieti. Es varu redzēt, kā mežs mirst. Slaikas egles gul zemē starp saviem zariem, zāģi elso, un cirvji skan. Viegļas kā spalvas gaišos izcirtumu robos stāv apses, visur ir zemes būdas, un dūmi kā dvaša stāv starp zariem. Mierīgi tiek darīts darbs zem lielgabalu dār-

doņas. Dzīve un dzīves sajūta iespiežas visur, arī še, posta un nāves tuvumā.

Pie kādas bezdibeņa malas ar cilvēks nonāktu, tā visur viņam dod mieru, palāvību un spēku. Raug, šie dūmi, kas stāv izcirtumos un stiepjas caur zariem! Kā tie izskatās pēc dzīva cilvēka elpas. Un arī balsis skan šai gaisā! Uz krustceļiem, kur zirgi ar malkas vezumiem rāpjas laukā no meža, stāv jauna meita, līdz zodam aiztinusi seju ar lakatu, pie kājām viņai ir atvērts maiss, no kuŗa raugās ārā brūni bulku gali. „Bulkas, svaigas bulkas!” viņa sauc jautri un skaļi kā uz tirgus un sasit salstošos papēžus. Un zaldātiņš, kam grasis kabatā, neiet viņai garām.

„Cik maksā bulkas?”

„Astoņas kapeikas gabalā,” viņa man atkliedz.

Visu var atrast te mežā, alu pilsētā. Mājas ir alās, viņu melnās kūdras muguras gūzmo zem zariem šur un tur; bet dzīve norit mierīgi un atklāti. Raug, tur starp divām eglēm ir gaļas bode. Pār kārti ir pārsviesta govs āda, un āķos pakārti šķiņķi un muguras gabali. Frontē ir klusums, lielākas kaujas patlaban neno tiek, un vienīgā asiņainā parādība, ko es ieraugu, ir tikai šī gaļas kārts zem eglēm. Lielgabali šauj, tikai tālumu mērīdami, un arī ložmetējs, kas — lara, lara, lara — ar savu atbalsi iet caur dzīvo mežu, šauj mācīdamies. Mēs tomēr esam uguns līnijā, ja ienaidnieka lode krīt mums priekšā uz ceļa, viņa var mūs ķert. Bet par to neviens nedomā, tas pieder pie ierastām nejaušībām.

Mēs satiekam rotas ķēķi, ap kuŗu stāv zaldāti. Turpat blakus zemes būdām šai dzīvo sabiedrībā paceļas divi balti, nekrāsoti koka krusti uz divām kapa līkām. Sniegs uz viņām ir tik balts, it kā gulbis tās būtu apsedzis ar spārnu. Zaldāti, uzmanīgi soļodami, iet mums garām uz ierakumiem ar pilniem kāpostu katliņiem... Tāda no ārpuses ir ziemas dzīve pozīcijās. Ja mūs uztrauc visādas baumas un nomāc klusums un nezināšana, tad te dzīve rit no dienas dienā,

no darba pie darba. Kareivji tic savam spēkam un vēl kam citam — kā kāršu spēlmanis savai laimei.

Mēs atstājam zirgus un ejam kājām uz priekšējiem ierakumiem, kuŗi vairs nav tālu. Mēs pieejam uz 600 soļiem pie vācu ierakumiem, un es ar tālskati aplūkoju vietu, kur noticis kāds no mūsu strēlnieku slavenākiem nakts uzbrukumiem. Skatīdamies es paceļos drusku pāri pār valni, bet mana cepure nepievelk neviena vācieša uzmanības. Neviens šāviens neatskan. Frontē ir klusums. Tik dūmi kūtri kāpj no vācu ierakumiem. Es redzu kā uz delnas vietu, kur noticis mūsu strēlnieku varoņdarbs, par ko man vēlāk nāksies rakstīt.

X

Tāds savāds gaiss guļ pār mums, no kuŗa mums aizsēr dvēseles. Ja mums ir prieks, mēs nespējam priecāties. Un ja mums krūtīs pamostas dziesma, tad viņa neizskan, mums pietrūkst balss. Jūs, varbūt, sēdat viesnīcā un klausāties ierastās dzīves skaņās? Jūs dzirdat, kā sasitas biljarda bumbas, kā čalo valodas, bet visas šās skaņas pavada kāda tumša noskaņa. Viss jums aizslīd it kā gaŗām, un krūtīs paliek tik šī noskaņa. Tad jūs redzat, ka jūs pa šo laiku esat iemācījušies citādi dzīvi uzņemt, jums ir jau citādas acis priekš visa. Tikdaudz posta ir krājies ap mums, ka mūsu personīgā dzīve ir zaudējusi savu vērtību. Ak, mēs jau katru dienu dzirdam par tautas ciešanām. Mēs neraudam un nevaimanājam. Mēs rūpējamies par savu personīgo dzīvi un gādājam, ka mums netrūktu savas mārciņas miltu un cukura. Var jau būt, ka mums tiešām nekā vēl arī netrūkst. Bet tautas ciešanas pamazām sakrājas ap mums kā dūmi un izdzēš mūsu personīgo dzīvi. Tik tad, kad mēs atceramies, ka reiz mēs priecājāmies par pasauli, mēs pamanam, cik dziļi mēs esam nogrimuši sāpju bezdibēnī, kuŗš stāv pār mums nekustoši un klusi kā jūras dziļumi. Un ja ir kāda vēsma, kas iet pār šiem bēdu ūde-

ņiem, kuŗi mūs aprok, tad tā ir klusa baiļu vēsma: kas būs ar mūsu tautu! Mēs gādājam par sevi, bet tas nepaceļ mūsu dzīves sajūtu. Tik tad, kad noies visi tumšie padebeši, kas apdraud mūsu tautas dzīvības dārgumus, mēs lēnām izbridīsim no tumsības, bet varbūt arī tad mēs vēl kādu pusgadu nemācēsīm ar brīvu sirdi smieties un dziedāt. No kā tad tas nāk, ka mūsu jūtas tā aizsēr priekš pasaules? No tā, ka mēs te aiz frontes esam tikai pasīvi noskatītāji tautas tragēdijā, varbūt arī paši cietēji. Tikai cīņā tagad atraisās svabadas jūtas, tikai tur ir brīvas sāpes un prieks. Varbūt arī tāpēc tagad tik daudz jaunekļu uzmeklē latviešu bataljonus, ka tur tic, cer un cīnās; ka tur uzticas liktenim un skatās droši nāvei acīs. Ik-katrs tur ir gatavs izdzert priekš tautas visrūgtāko kausu un smejas par briesmām. Tāpēc tur arī nav tā lēnā baiguma, kuŗā mēs nosmokam. Tur svabadi atskan dziesmas un smieklī.

*

Varbūt mēs esam kaut kur izteikuši pārmetumu, ka mūsu jaunībai trūkst ideālisma? Tas nekad nav taisnība. Jaunība arvienu ir ideāla. Tikai šis ideālisms neparādās katrā laikā tai pašā vietā, kur mēs viņu esam ieraduši redzēt. Kur vakar viņš bija, tur šodien viņa vairs nav. Reiz mūsu ideāls bija skolas sols. Mēs visi gribējām būt skolnieki. Skolnieces priekšauts un studenta cepure tad bija katra ideālisma karogs. Reiz mēs nesām milzīgas melnas platmales, garus matus un zarainas nūjas. Tas bija laiks, kad tiešām zem šās rata cepures varēja atrast īstu ideālistu. Nu viņas ir nozudušas, un bārdzīnis ar savu slotu ir nesaudzīgi aizslaucījis garos matus. Šo laiku ideālistu jūs satiksīt zaldātu mētelī ar latviešu strēlnieku zīmi — sauli un zobenu — pie krūtīm. Tas ir tas pats vecais, skaidrais, pašaizliedzīgais latviešu ideālisms. Tik tautas likteņa grozībās viņš ir pieņēmis citu izskatu. Ar to es negribu sacīt, ka uz skolas sola un citur latviešu sabied-

rībā nebūtu ideālisma. Tikai pati ideālisma straume, kuŗa arvienu saslienās augstāk tur, kur priekšā ir bargākas klintis, ir nogriezusies pa šo ceļu. Meldriņš, Dardzāns un citi atstāja augstskolu un iestājās latviešu bataljonos. Viņi dzirdēja laika saucienu un zināja, kur viņi iet. Man liekas, ka to zin katrs vienkāršs latvju strēlnieks. Latviešu strēlnieks ne tikai cīnās, bet arī domā un sapņo par savas dzimtenes likteni. Kāds no viņiem man iedeva mazu dziesmiņu. Kā viņu sauc, es nezinu. Bet to varēja būt rakstījis kaut kuŗš no šiem jaunekļiem, kas gatavi par dzimteni atdot savu dzīvību.

Aizejot

Klusi, jau klusi skan vējpūtu zvans,
Beidzies un iziris sapnis mans.
Mirstošos ziedos tur palika
Dzimtene, mana vismīlākā!
Dievs lai tev' sarga: kad rozes plauks,
Smilgas varbūt tad uz kapa man augš.
Lai ar zem smilgām, būs viegli man,
Kad tikai dzimtenē dziesmas skan.
Augšup celsies kā lūgšanas
Dziesmas, kas dzimtenē dziedātas.
Klusi tās vientuļos kapus sniegs,
Lēni pār kapenēm smilgas lieks.
Dzimtenes skaņas tad atdos man
Visu, kas zaudēts un dvēselē skan.

RĪGĀ

I

Esmu atkal Rīgā un eju caur Vērmaņa dārzu. Spoži apaļi dālderī guļ uz dārza celiņiem. Jā, tā tiešām ir, kā mēdz sacīt: „Zelts guļ uz ielas, tik vajag mācēt viņu pacelt.” Bet lai neviens neiebrauc Rīgā, kas šē ātri grib bagāts tikt: tie ir tikai

saules dālderī, kas spiežas caur liepu lapām. Es skaitu viņus un priecājos, cik klusi tie guļ pie manām kājām. Cilvēku ir maz. Visur ir gaisma, klusums un miers.

Parka pļaviņas tiek pļautas, zāle jautrās grīstēs guļ līdzenā saulē un mīksti smaržo. Un kā sudraba smiltis viņā mirdz sīka rasa. Es ņemu un lieku šo zāli pie lūpām sev un zirgam, kuŗš stāv iejūgts puspiekrautā vezumā.

Te pašā Rīgas vidū var jau sajust dabu. Koki un puķes te aug un zied jau paši sev. Viņi gan ir jau pamanījuši, ka cilvēku ir palicis mazāk.

Es apstājos pie strūklu akas pret pilsētas teātri un redzu tur gaišas puķes, kuŗas zied tik atraithnīgi un sēri visgaišākā saulē. Ak, tās jau ir dzeltenās atraithnītes. Arī Rīga ir atraithņu pilsēta, neskatoties uz visu kareivisko šiku.

Darba troksnis ir apklusis, un īstā Rīgas dzīve slīd lēni kā brūnais ūdens kanālā.

Apstājaties, kur jums patīkas, visur jūs dzirdat pilsētu, kuŗa apturējusi savu vareno elpu, mirstošu pilsētu. Še nav nervozitātes. Es apstājos uz visdzīvākās ielas, rakstu ar savu spieķi uz asfalta un domāju šo to. Un man nav bailes, ka mani kāds pagrūž vai sabrauc.

Visur ir gaiss, svabadība un miers. Un ielas ir tik tīras, ka gribas celt augšā spičku vai papirosa galu, kuŗu ieraugu uz asfalta.

Šo savādo sajūtu pirmo reiz pie sevis pamana Rīgā katrs latvietis, kad tas atgriezies no Krievzemes pilsētām.

Arī ļaudis te ir citādi. Sveši cilvēki, kuŗus es maz esmu redzējis, aptur mani uz ielas un uzrunā.

„Ā, jūs ar Rīgā!”

Šveicars pie kāda pazīstama nama, kuŗu es kādreiz esmu apmeklējis, ceļ cepuri un sveicina. Viņš sakus-tas, liekas, ka viņš grib atstāt savas durvis un sniegt man roku.

Es redzu, ka mēs visi pa šo laiku esam viens otram
tuvāki tapuši.

Kaut tas tā paliktu arī pēc kara.

II

Vecs sulainis ved mani augšā pa čīkstošām trepēm
vecā viesnīcā. Mēs ejam pa pustumšiem likumotiem
koridoriem, gar vienu pusi ir durvis ar numuriem,
gar otru visādi tumši kambarīši un puskambarīši, un
es kāri ieozu kādu vecu gaisu, kuŗā ir atmiņas. Raug,
numurs 12, tur uz kumodes stāv spogulis, kuŗa ne-
spodrā stiklā ir iegriezts „J. Poruks” ar viņa paša
roku. Varbūt tas ir tagad dārgākais spogulis visā
Rīgā. Ja es būtu bagāts, es viņu nopirktu sev par pie-
miņu, kamēr šī vecā kaste vēl nav nojaukta un spo-
gulis aizgājis kaut kur ūtrupē. Numurs 24! Te mēs
ar Rūdolfu Blaumani un Akurāteru reiz gulējām pa
nakti. Rītā atnāca Kārlis Jākobsons, deklamēja savus
dzejoļus. Ārā traukdamiem un nezin kādiem sapņiem
pakaļ skriedams, viņš apgāza brokasta galdu, un Rū-
dolfs Blaumanis viņam smiedamiem nosacīja pakaļ:
„Ja kāds viņu nenositīs, tad viņš visu pasauli apgā-
zīs!” Numurs 27! Sulainis apgriež atslēgu durvīs, ie-
laiž mani šaurā, gaŗā istabā un aizdedzina uz kumo-
des sveces galu pārsista spoguļa priekšā. Istabā nav
vairāk nekā kā gulta ar sliktu un nobālušu kokvilnas
segu, galdiņš un šis pārsistais spogulis, bet es uzreiz
viņā jutos brīnišķi labi. Kad es biju ļoti jauns ar ļoti
gaŗiem matiem, es dzīvoju reiz šai istabā un biju ie-
mīlējies un taisījos braukt uz Parīzi...

Nomazgājies es eju lejā restorācijā. Mans Dievs, kā
šī ķirpju izgrauztā būda vēl līdz pat jumtam ir pilna
ar vecu alus smaku un omulības atraugām, kaut gan
sen vairs te netiek dzerts!... Un kā te tagad izska-
tās, šai „tautas krogā”, kuŗam neviens negāja gaŗām,
kam vien bija tautas darbinieka vārds un grasis ka-
batā. Atveru durvis: viss, ko es redzu, ir tukšas krēs-

lu rindas un visgažām gar bufeti balti šķīvji, aiz kuriem garlaikojas bāls bufetnieks. Es izeju caur šo tukšumu pēdējā lielākā istabā un ieraugu tur dažus vecus kungus. Bet cik savādi! Viņi visi sēd tikai gar vienu sienu. Viņi baidās no tukšuma! Pirmais, kas te ienāk, nosēstas pie sienas. Pie sienas arvienu mēs jūtamies patīkamāk un drošāk. Tad nāk otrs pilsonis un trešais, viņi priecājas, ka atrod kādu priekšā, un neiet nekur citur kā pie sienas. Tā šē rodas maza sabiedrība.

Par spīti šim tukšumam es nosēstos pašā istabas vidū, ievērodams, ka krogā jau var būt drusku pārdošs. Es lieku sev atnest novārītus kartupeļus ar sviestu un biezpienu — vienu no tām nedaudzām porcijām, kuŗas vēl nemaksā rubli, un klausos, kā viesi paklusām sarunājas. Piepeši viens iekāsējas. Visi paceļ galvas. Un tas notiek šē, kur krogus dūksana cēla vai jumtu augšā. Apburtas pilis vairs nav jāmeklē pasakās. Vai tad te nesnauž jau uguns pavardā un pavārs pie plīts?

III

„Lūdzu, jūsu spieķis!”

Es paceļu acis no avīzes. Maza meitenīte zilos svārkos sniedz man spieķi, kuŗu es biju atslējis pie bulvāra sola un kuŗš man nemanot ir nokritis zemē. Viņa nosarkst un aizskrien tik ātri, ka es nedabūju viņai pateikties.

Paldies, mazā! Tavs tīkums grezno šo pilsētu tāpat kā viņas torņi un dārzi. Un cik skaisti tu proti nosarkt. Tavas lielās māsas gan to vairs nespēj aiz tā vienkāršā iemesla, ka viņu sejas ir pārklātas ar smiņķi. Un vēl kas ir, ko var pamanīt pie Rīgas sievietēm: tā ir kāda savāda morāliska laka, kas spīd uz viņu vaigiem un nodrošina viņas pret visām vētrām. Tas ir tāpat kā ar tām vielām, ko koks rada, lai aizsargātu savu mizu. Vai tad zem kaŗa laika apstākļiem nevarēja attīstīties arī kāda morāliska čaula, kas aizsargā sievietes pret nosarkšanu?

Kaŗš visu pārgroza. Nav jau nekas noticis, tik arī sievietes nu ir palikuŗas kareiviskas. Paskatieties, kā viņas iet! Viņu īsie svārki plivinās vējā, un viņu kājas nāk kā divi bataljoni ar dziesmām un mūziku. Sievietes atdod šim laikam labāko, kas viņām ir, savu sieviŗķību.

Jauni ieradumi ir attīstījuŗies Rīgā, kamēr es esmu bijis prom. Agrāk apmeklēja teātrus un koncertus, kad to Rīgā bija tik daudz. Bet nu, kad pilsētu sedz krēslība, kuŗa no Rīgas jaunavām gan neaiziet uz bulvāri zem liepām Aleksandra ielas galā? Patīkamā krēslība! Kas tur notiek, to neapgaismo neviens proŗektors. Tik kad gaŗām skrejoŗā automobiļa acs met caur liepām slīpu staru kūli, tad kā viena straume ņirb gaŗām kurpītes un pieŗi. Pa ielu ņe neviens vairs neiet.

Zem liepām top tik biezs, ka elpa aizraujas, un arī tumsa ir tik bieza kā zaldātu vadmala. Jaunās sievietes un vīrieŗi, kuŗi, kā zināms, tagad pa lielākai daļai ir kareivji, berzējas šai tumsā līdz vēlai naktij. Tā ir savāda pūļa sajūta, ko meklē ņie vēlīe pastaigātāji. Tumsā viens otru nevar redzēt, bet tikai fiziski just. Ar to pietiek, lai stundām te varētu staigāt. Dzird tikai smalku ķircinoŗu pieŗu skaņu un īsas sarunas. „Nu!” — „Nu?” „Vai brauksim?” „Kur jūs dzīvojat?” Un nevar saprast, ar kādu instinktu viens otru šai tumsā atrod tie, kas vēlāk kopā brauc uz māju.

„Vai tā ir prostitūcija?” jūs prasāt. Nē, prostitūcija Rīgā tiek apkaŗota.

Tas ir kaut kas cits, kuŗam mūsu valodā vēl nav vārda, jo ņo ceļu staigā tik daudz Rīgas sievieŗu. Kāds naivs rīdzinieks man ņēmās iestāstīt, ka tur jau ejot arī „godīgas sievietes”. Tik tāpat vien, paskatīties. Es tomēr neieteiktu nevienai godīgai latvieŗu meitenei list šai tumsā zem liepām kaut ko „paskatīties”. Jo, pirmkārt, tumsā neko nevar redzēt un, otrkārt, berzējoties viņa top tik bieza, ka pa viņu staigā dzirksteles, ļoti pavedinoŗas dzirksteles...

IV

Man prātā stāv kāds savāds ubags, kuŗš agrāk pieredēja pie pazīstamiem Rīgas ielas tipiem. Viņam bija noņemtas abas kājas, un viņš šļūca pa ielu četrpārus kā kustonis; zem viņa resnām un strupām rokām, kuŗas tam izpildīja kāju vietu, bija mazi ritenīši, ar kuŗiem viņš bīdījās uz priekšu. Man arvienu viņu gadījās satikt uz zināmas ielas, kad lija lietus un trotuārs spīdēja no lipīgiem dubļiem. Tur viņš, it kā cilvēka ģīmi pazaudējis, rāpoja zem gaŗāmgājēju kājām, un viņa izskats bija tik nožēlojams, ka neviens nevarēja viņam gaŗām paiet, neiemetis mazu naudas gabalu viņa platā svārku kabatā. Viņa darbs bija tik pazemojošs un grūts, viņš tiešām nopelnīja tos grašus, ar kuŗiem vakarā pārnāca mājā. Jo kaut gan viņš drīzāk izskatījās pēc kāda savāda zvēra no Jāņa parādīšanas grāmatas nekā pēc cilvēka, tomēr viņam bija sava māja un sava gaišāka dzīve, kuŗā viņš atgriezās no netīrā darba. Ļaudis runāja, ka viņam esot nams Āgenskalnā un meita ejot ģimnazijā. Un tas varēja būt taisnība. Toreiz visur blakus darbam bija kāds kluss un gaišs dzīves stūrītis. Bet nu mēs esam tālu prom no tā, kas bija. Cik daudz tagad ir cilvēku, kuŗi nožēlojamāki par šo nabaga kropli, kuŗiem nav mājas un kuŗus grūtais darbs pats ievada netīrā un pazemojošā dzīvē. Kādas iestādes vecākā māsa man pastāstīja šādu gadījumu: „Nesen atnāca pie manis jauna māte ar diviem bērniņiem. Viņa bija nupat kā dzemdējusi divus skaistus puikas; viņa nebija vēl atkopusies no radībām, un uz pieres un vaigiem viņai bija vēl pelēki plankumi. Bet nezina, kas tas par traku drudzi tagad cilvēkiem ir asinīs: viņa grib atstāt tos bērnus patversmē un iet tranšejas rakt. Nu, kur jums jāskrien, — es viņai saku, — pagulieties pie mums patversmē, atpūties un pabarojiet savus bērnus, lai viņi dabū drusku apvelties, tad jau varēsiet iet. Patversme tiek ļoti apgādāta, un jums nekā netrūks.

Paskatieties, kas jums par skaistiem zēniem! Bet šī top nikna. Kāpēc gan viņa nevarot atstāt bērnus patervermē? Kas tad lai apēdot tos tūkstošus, ko kronis priekš bēgļiem izdodot? Laiks viņai ar esot nauda! Ja viņai būtu rozā jaka, tad pie tranšējām viņa varētu nopelnīt divdesmit pieci rubļi nedēļā!... Un kamēr mēs tā runājam, abi bērni velk radziņus un platām acīm, kuŗas tikko mātās saredzēt cilvēkus, kā izbrīnējušies noklausās mūsu savādā sarunā. Nekas nelīdzēja. Māte atstāja bērnus un aizgāja. Viņa nav vēl ar bijusi apskatīties, kā viņiem iet.”

Un tomēr — kuŗš no mums cels akmeni? Vīrieša sirdi glabā sieviete, un gluži tāpat sievietes tikums glabājas pie vīriešiem. Jūs zināt pasaku par milža sirdi, kuŗu balta pīlīte glabā kaut kur kā zelta olu klusā akas dibenā... Un cik bieži vīri to dabū atpakaļ veselu un jaunu! Kaut viņi — kas ar būdami — vai kaŗā, vai aizmugures dienestā, saudzētu sievietes tikumu!

Bet uz ko es runāju? Latviešu vīriem varbūt mazāk te ko pārnest. Laiks bargi iet pār mūsu tautu Vīri ir kaŗā. Ģimenes ir izpostītas. Nav vairs to neskaitāmo kluso un gaišo pulciņu, kas kopa dzīvi. Nav ar vairs personīgas dzīves. Ir palikusi tikai masu dzīve. Un no pustukšām mājām sievietes aiziet uz bulvāriem un ielām vieglāk nekā spalvas ugunī.

PA DAUGAVU

Kas stāv uz vietas ar savu dzīvi, kā tādām patīk redzēt kādu, kas svabadā gaitā laižas gaŗām! Ilgi mēs noskatāmies pakaļ vanagam lauka vidū, kuŗš ar saviem spārnu galiem aizkustina gaisā savādas sēras, kuŗas ilgi vēl karājas pār lauku, kad vanags sen jau ir aizlidojis. Vai katru dienu lido vanags pār kluso Rīgu? Kādas sēras ir pustukšās ielās un namos!

Varbūt šās sēras atnes vācu aeroplāni, kuŗi šinīs skaidrās dienās lido pār Rīgu un atstāj gaisā putekļus no Kurzemes klajumiem. Es nezinu, no kā tas nāk, bet katra diena, kad es neaizeju pie Daugavas, man liekas pazaudēta. Un tikai tad, kad man gaŗām gar pašu krastu laižas līdzenā un spoţā Daugavas straume, kuŗu vairs neaizsedz kuŗu tumšie rumpji un masti, es redzu, ka vērts ir stāvēt uz vietas.

Un man gribas celt cepuri un uzgavilēt mūţīgai svabadai Daugavas straumei kā dzelzceļa vilcienam, kad tas laižas gaŗām. Tiešām, manus matus un cepuri jau ceļ kaut kas uz augšu, tas ir svabadais Daugavas vējš.

Ak, ar gluţi mazu lomu var apmierināties šos kras-tos! Akmens, kas iemūrēts ostmalā, var šē laimīgs nosūnot, jo viņam gaŗām, šūpodama kuŗus un pade-bešus, laižas straumes mūţība. Šē gribas ticēt mūsu tautas nemirstībai, šē ir mūsu vieta, un, ja mēs būsim mazi savā ticībā un spēkā un laiks mūs aiznesīs, tad spoţie Daugavas vilņi vēl ierakstīs mūsu tautas vārdu savos krastos, un šē viņu nekad neaizmirsīs. Šie vilņi vēl šalc un čalo latviski. No Latgales, no Krustpils, no Kokneses viņi atnes mīkstas daugaviešu izloksnes skaņas. Un ja Rīgas tirgus sievas runā latviski labāk nekā mūsu studētā intelligence, tad tikai tamdēļ, ka viņas tirgojas uz Daugavas, kuŗa apšalc viņas ar dzi-vām valodas atmiņām.

Raug, cik liela ir Daugava! Es stāvu jau uz kuģīša, kuŗš iet uz Milgrāvi, un Rīga jau apgāţ savu atspī-dumu Daugavā, savus torņus, pilis un namus; mēs atstājam to pie krasta, un neviens tornis neaizsniedz Daugavas vidu.

Mēs braucam gar līdzeno un zemo krastu. Salas vēl zaļo, un pār siltiem un spoţiem vilņiem nāk siena smarţa no tālām pļavām. Daba dvašo pār vilņiem ar atvērtām krūtīm. Un gluţi kā no ūdens uz zemā un līdzenā krasta ar neskaitāmu logu rindām, kuŗām mēs slīdam gaŗām, paceļas tukšo fabriku ēkas līdzīgi

milzīgiem okeana kuģiem, kuŗas rādās mums kā kādi savādi māži. Tie ir spoku kuģi, uz kuŗiem nav nevienas dzīvības un kuŗi parādās, kad jūrniekiem draud briesmas. Klusi stāv milzīgie sarkanie skursteņi, nedzird pukstam nevienu tērauda sirdi. Es skatos, cik līdzeni un klusi kaija lido gar tukšo logu rindām, un gaisma, ko viņa ar saviem mirdzošiem spārniem sviež uz sīkām, sabirzušām rūtīm, ir vienīgā kustība un vienīgā dzīvība šos milzu zārkos. Tad šis saulainais klusums, kas gul uz ūdeņiem un krastiem, sāk pats no sevis skanēt, jo dvēsele nekur necieš tukšumu. Svilpes sāk izmisuši kliegt, tūkstoš soļu dimd atstāto fabriku koridoros un darbnīcās, pie logiem parādās tūkstoš ēnu. Kur ir tagad šie vīri, kuŗi pēc gadiem un dzīves piedzīvojumiem varētu būt mani brāļi? Kur ir latviešu strādnieki, un kad viņi varēs nākt atpakaļ Daugavas krastos? Vai to man pasacīs siltā vēsma, kas nāk pār viņiem ar siena smaržu? Daba tagad grib elpot vaļējām krūtīm, še kur viņas skaidrās acīs vairs nelienu fabriku dūmi un putekli.

BRĀĻU KĀPOS

”**T**uri, bērns, puķīti uz augšu, lai nesalauž tavu ziedu,” māte pamāca bērnu ļaužu barā, kas plūst uz latviešu strēlnieku kapiem.

Visiem ir puķes, un visi pūlas aiznest uz kapiem skaidrus savus ziedus un savas asaras.

Es skatos uz tām vientiesīgām rokām, kas tur savus ziedus uz augšu, un man negribas ticēt, ka viņas iet uz kapiem; viņas iet uz kādu jaunu sauli, priekš kuŗas ir jau uzdziedējušas puķes, kamēr viņa pati vēl nav atnākusi. Tie ir svēti ziedi, tie ir ilgu ziedi. Viņi spraužas uz augšu caur akmeņiem un velēnām, kad pamana sauli tuvumā. Šos ziedus nevar aprakt, un labi, ka tauta viņus tik bagātīgi sēj brāļu kapos, jo tur apakšā jau viņi nepaliks.

Mēs ieejam pa mūra vārtiem līdzenā kapu pagalmā, uz kuŗa zaļo maurs un saulē tekā grantēti celiņi. No lepnā kapu kambaŗa, kas paceļas uz augstas akmeņu terases, un no šā glītā nāves pagalma var redzēt, ka mūsu strēlniekiem te ir atdarījies viens no noslēgtiem un ļabi koptiem vācu stūrišiem Kīšu ezera apkaimē. Es saprotu to ļabi, jo mūsu strēlnieki arvien ieņem pirmās vācu līnijas. Aiz kapu pagalma paceļas tumšas priedes, un te zem pakalniņiem, uz kuŗiem jau apmetušies daudz ļaužu, kas gaida bēŗu gājienu, es atrodu brāļu kapus. Rindās stāv balti krusti, uz kapiem zaļo zāle, un zied kādas sarkanas puķes, kuŗas izskatās kā asiņu palts, ko kāda saudzīga roka sakrājusī zaļā kapa velēnā. Rindās stāv krusti kā kareivji, kas gatavi uz ļkauju, te guļ rotas apguldītas. Es eju un lasu uzrakstus uz krustiem, bet nevaru necik tālu izlasīt un kāpju kalnā zem priedēm, kur ir vējš, lai izlaistu nopūtu, kuŗa man sakāpusī krūtīs.

Sāk skanēt bēŗu dziesma, un, klusi šūpodamies šai dziesmā un ļaužu straumē, no kapu kambaŗa uz leju ar skaidru rudens sauli nāk septiņi balti zārki, kuŗus strēlnieki nes augstu uz saviem pleciem it kā karogus. Tad ļaudis, puķes, sēru mūzika un saule, kuŗa vēl atgriezusies uz šīm rudens dienām ar visu vasaras spoŗumu, klusi apstājas pie kapa. Zārki nogrimst kapā, visi grib vēl pēdējo reiz viņus redzēt. „Laidiet klāt piederīgos!” kāds saka. Bet te vairs nevar izšķirt, kuŗi ir piederīgie, jo ļaudis raud uz visiem pakalniem. Kuŗam gan šie kritušie nevarētu būt brāļi? Viņi ir kā gabals, kas izrauts no dzīvās tautas miesas. Varbūt tā vecos laikos apraudāja cilšu vadoņus, kuŗiem bija daudz sievu un neskaitāmi radu un piederīgo pulki, kā tagad tauta apraud šos vienkāršos strēlniekus.

*

„Bēŗns, turi savu puķīti uz augšu, lai nesalauž tavu ziedu!” tā vienkāršas sirdis caur šaubām un sāpēm, kas ir diezgan drūzmējušās ap mūsu brāļu kapiem, glabā ticību uzvarai un labākām dienām.

NESPĒCIGĀ SIRDSAPZIŅA

LIELA burvība ir nonākt mežā starp augstiem kokiem, nonākt dārzā, kur daudz ziedošu krūmu, un nonākt sieviešu vidū. Viesībās vai teātra foajē gadās nokļūt tādā stūrī, kur nav neviena vīrieša, un dāmas tevi aplenc no visām pusēm ar savām rotām, smaržām un smaidiem, kuņus viņas neapzinīgi izkaisa caur gaisu saviem nezināmiem pielūdzējiem. Tad tu jūties kā starp baltiem putniem, kuņi stāv, puspacēlušī spārnus uz laišanos, lai gan klusi saistīti pie zemes. Tev tīkas pieskarties pie viņu rotām, sajūst gaisu, kas nāk no viņu drānām, ap viņām ir kāds viegls gaiss, kas arī tevi paceļ un atsvabina. Un kad tu stāvi tā klusu un nododies savām sajūtām, tad tu nomani, ka cilvēks sievietē ir savādāks, — viņā ir vairāk dzīvnieka un vairāk bērna. Dzīvnieka tik daudz, ka tev uzmācas šī sajūta, it kā tu atrastos starp kādiem savādiem putniem, un daudz arī tīras, skaistas un smalkas cilvēcības...

Kādēļ gan es runāju tik daudz par sievieti? Tādēļ, ka sieviete tagad ir kļuvusi par dzīves saimnieci, un viss kara posts krīt uz viņas puspaceltiem spārnieniem. Kara izmet tik daudz slimu un sakropļotu viņas rokās, ka viņa nezina ko iesākt. Cik labprāt viņa šiem kropliem un mirējiem ar vislielāko mātes mīlestību dotu otrreiz dzīvību, bet viņa tur rokās tikai nespēcīgu sirdsapziņu.

„Reiz pie mums uz kara lauka vienā naktī nomira no vācu gāzēm...” žēlsirdīgā māsa stāsta. Mēs stāvam pie loga slimnīcā, mākonis ir uzkāpis pie debesīm, mūsu sejas un visas lietas istabā top pelēkas un bālas. Un kāds savāds psiholoģisks tvans, kāds ir tikai slimnīcās, klusi sastindzina manus nervus. Varbūt tā ir cietēju elpa, savāds ciešanu gaiss, kas spiežas pat caur sienām, mēs tak stāvam lielā, augstā māsas istabā ar gaišu verandas logu.

„Nekas nav tik briesmīgi kā noslāpt,” māsa saka

un pieliek roku sev pie kakla, it kā viņai piepeši būtu pietrūcis gaisa.

„Un es staigāju starp viņiem kā murgos un nevaru nekā palīdzēt. Otrreiz bija tāds gadījums. Mums saskrima ar tīfu māsa. Viņa bija kāda ierēdņa meita, izlutināta un untumaina, bet laba dvēsele. Nebija vēl atkopusies no slimības, kad sāka strādāt. Darba bija daudz. Vienā vakarā mums divām vien palika uz rokām kāds simts slimnieku. Tā mana biedrene saka, ka viņai paliekot nelabi, viņa neko nespējot darīt. Es saku: „Ej, atgulsties, gan jau es iztikšu viena, tikpat man no tevis nekāda labuma nebūs, ja tu neesi vesela.” Viņa aiziet, un es sāku strādāt. Te pēc kādas pusstundas atnāk sanitārs: māsa mirstot, lai es nākot! Es nevaru tam ticēt: nupat tak viņa vēl aizgāja! Es domāju, ka tas ir kāds no viņas untumiem, un saku: „Es neiešu, kam es atstāšu slimniekus?” Pēc kāda brīža sanitārs atkal klāt: māsa mirstot. Nu es sāku ticēt, ka tiešām ir kaut kas nopietns noticis. Aizeju — māsa gul jau bez samaņas. Kamēr es vilcinājos, viņa bija iekšķīgi noplūdusi ar asinīm, un es vairs nekā nevarēju palīdzēt, viņa nomira. Tad es dabūju sev vietnieci, ņēmu uz trijām dienām atvaļinājumu un braucu trīs simti verstu uz M. pēc svina zārka. Svina zārku es gribēju dabūt, svina zārku, kur apglabāt savu nabaga biedreni, viņa man tagad likās tik neizsakāmi dārga. Es braucu ar zaldātu vilcienu, gulēju uz salmiem, sedzos ar zirga deķi un pa nakti nežēlīgi salu, jo bija vēls rudens, un es, kā ar nesamaņu, biju izbraukusi vasaras drēbēs. Beidzot es nokļuvu M. Bet kā tur noskatījās uz mani komitejā, kad es platām acīm stāstīju, ka man vajaga svina zārka, ko apglabāt biedreni! Vai mēs tādēļ te braucot uz kaŗa lauku, lai mūs apglabātu svina zārkos? ... Un tiešām, šis svina zārks bija vairāk vajadzīgs manai nespēcīgai sirdsapziņai, kuŗa vēl slimīgi traucās kaut ko glābt, nekā manai mirušai biedrenei.”

MĀTE

Kur mamma?" es prasīju bērniem, kas spēlējās istabas priekšā.

„Viņa aizgāja uz avotu pēc ūdens,” atteica meitene īsos, nobālušos katuna svārcīnos, kuŗi neapsedza viņas brūno, nodriskāto ceļa galu. Tad viņa nolaida kaķi zemē, ko turēja sev uz vēdera, un kaut kur nozuda. Bērni izklīda. Bet viņi tepat kaut kur bija. Aiz kokrožu krūma, aiz nosūnojušās sētas, kuŗa šur un tur atvēra savus sadrupušos zedeņus un pašķīra vietu kādai smagai saulespuķes galvai, — visur es manīju dzīvas, siltas acis, kuŗas mani klusām aplūkoja. Maurā, kuŗš no sendienām te bija tik mīksts un biezs, es dzirdēju ātru dvasu un aizardētus smieklus. Te bija tik daudz bērnu. Ar viņiem bija pilns šis jautrais klusums.

Es atsēdos uz plakanā akmens durvju priekšā, un man pār acīm nolaidās ēna no zemā salmu jumta. Šis jumts bija tikpat melns un piekvēpis dūmiem kā manā bērībā, un ēna no viņa bija tumša un bieza. Bet arī maurs zaļoja istabas priekšā tikpat līdzieni kā agrāk, it kā gadi nemaz nebūtu aizskāruši šo kluso stūrīti. Puķu dobē jautri ziedēja kliņģerītes, un vecā ābele, manu bērības dienu saldā krustmāte, kuŗa mani arvienu apdāvināja ar āboliem, tāpat nepiekusdama nesa augļus, ar kuŗiem bija pilni viņas augšējie zari. Es biju atnācis apraudzīt savu bērības draudzeni Maiju — vai tad tie visi jau bija viņas bērni, kas tur elpoja un smējās aiz krūmiem un lapām, kas raudzījās uz mani no visām sētu spraugām? ... Tad es dzirdēju kādu runājam vienmuļīgā dziedošā balsī, kā runā ar bērnu, visapkārt sāka dipēt kājiņas, un es dabūju redzēt tikai gaišus matu galus, kas pagāja man garām. Māte nāca mājā! Uz vienas rokas turēja bērnu, otrā nesa ūdens spaini. Spainis smagi novilkta roku, bet viņas seja bija pagriezta pret mazo, un viņa atrada daudz jauku vārdu, ar ko aizdzīt viņa saigu-

mu. Citi bērni — kādi seši — viens par otru mazāks, ķērās viņai svārkos un lēkāja apkārt. Es gāju viņai pretī.

Viņa bija brūna kā Rute, kuŗa pārnāk no vārpu lasīšanas, arī mazliet salikusi viņa bija, un viņas dēniņi bija pelēki no rūpēm.

Bet smaidīt viņa prata tikpat dzīvi ar savu lielo muti, kuŗa bērniībā mani prata visādi ķircināt. Viņa nolika spaini zemē, ātri nolaida uz basām kājām augsti atspraustos svārkus un apjukusi sniedza man roku.

„Vai, kur ilgi neredzēts,” viņa iesaucās gaŗi un skumji, un no viņas balss es nomanīju, ka starp mums ir kāds tālums — visi šie gadi, kuŗi bija aizgājuši pa to laiku, kamēr es nebiju dzimtenē. Mēs sākām runāt, un es dabūju zināt, ka viņai ir deviņi bērni — Jānis jau strādā pie saimnieka, Anniņa iet draudzes skolā un še kur Pēteris! — ar jau iet ganos, viņa rādīja uz puiku ar platu pieri un pelēkām acīm. Viņas vīrs braucot peļņā — viņiem esot savs zirdziņš, nupat aizbraucis uz pilsētu ar uzpircēja sviestu. Pār augstu sliekzni mēs iegājām zemā tumšā istabā ar nokvēpušiem griestiem un bedrainu māla kulu. Viņa pasniedza man krēslu un pati apsēdās uz platās gultas malas, kuŗā saritinājusies gulēja balta kaķene ar raibiem kaķēniem. Bērni apklāvās viņai apkārt un ņēma rokā kaķīšus, kuŗi maigi ņaudēja. Šai istabā viss bija tik lieliski vienkāršs, uz balti noberztā egles galda stāvēja tikai brūnā ūdens krūze, un lielā gulta, uz kuŗas Maija bija deviņas reizes dzemdējusi un kur sev atrada vietu arī kaķene ar kaķēniem, man izlikās kā brīnišķīgs auglības altāris.

„Nu, kā tu iztiec?” es, drusku apjucis, Maijai prasīju.

„Gan jau iztieku,” viņa atteica un pasmējās. „Bērnus pabaŗoju papriekš, tad ēdu pati. Bet mani bērni jau ir paēduši,” viņa piebilda ar kľusu lepnumu.

„Ak, daiļā māte,” es kľusi nodomāju, „tu varētu dot cilts kokus visām tukšām pasaules daļām, ja ne-

būtu tukša Kurzeme un Vidzeme. Agri tavi dēli sāks strādāt un mīlēt un ar saviem jauniem pleciem uzcelš to, kas tagad tiek nopostīts.”

SLIMNĪCĀ

Zēlsirdīgā māsa vēl skaidri dzirdēja, kā pulkstenis nosita divpadsmit. Tad viņa aizlika lampai priekšā avīžu lapu, ko bija lasījusi, un atspieda galvu uz rokas. Un it kā viņu kāds būtu viegli pagrūdis no muguras puses, — ēnas pār slimnieku gultām piepeši sakustējās, viņai pat likās, ka top pavisam tumšs. Nē, viņa nedrīkstēja aizmigt, viņai bija jāuzrauga grūti ievainotie. Viņa pacēla acis, kuŗas piepeši bija palikušas tik smagas, un klausījās slimnieku nemierīgā elpā. Kad tik neaiziet kāds šonakt? Diviem viņa bija jau iespricējusi kamparu... Tad viņa atspieda galvu uz rokas, un atkal viņu kāds viegli pagrūda. Ak, viņai bija tik nemierīgs prāts. Kad tik nenotiek kas šonakt! Nupat jau viņu kāds sauc: „Māsa! Māsa!” Viņa dzird čukstam nemierīgi un asi. Viņai ir jāiet... Kur? Tas laikam bija strēlnieks Mārtiņš, kuŗam vakar izņēma labo plaušu. Viņš gul tur pie durvīm, pašā viņā galā. Māsa pieceļas un iet. Bet ko viņa redz? Starp slimnieku gultām tumsā kustas kādi svešādi tēli, citi sēd kājgalos kā viesi apmeklēšanas stundā, citi noliekušies slimniekiem uz krūtīm. Puspiecēlušies uz elkoņiem, ievainotie raugās viņos plaši ieplēstām acīm, viņu lūpas čukst kaut ko, vai viņi runā, vai murgo? Māsa grib kliegt un aizdzīt savādos viesus, kas traucē slimniekus tik vēlā stundā, bet mēle viņai nekustas mutē. Viņa grib izstiept roku un zvanīt, bet rokas ir gluži saltas no bailēm. Viņa nevar tās pakustināt, bet slimnieki lūdzošī skatās viņā un aicina to klāt: „Māsa, māsa!” Mārtiņš saka un pūlas pacelt galvu, „atņem man šīs rokas, es nevaru iemigt.” „Rokas, kas tās par rokām?”

māsa prasa. „Vai tu neredzi? Tās ir manas mīļākās rokas. Brīžam viņas gul man uz krūtīm tik viegli kā saldas nopūtas. Tad es runāju ar viņām un gļaudu viņas un izdomāju priekš viņām daudz skaistu vārdu. Bet šovakar viņas ir tik smagas un spiež manas krūtis. Māsa, atņem man šīs rokas, es nevaru iemigt...” Mārtiņam blakus gul bārdains zaldāts. Kāds bērns ar lielu galvu sēd viņam uz krūtīm. „Māsa, māsa!” zaldāts saka, un sviedri viņam izspiežas uz pieres. „Nocel man to bērnu no krūtīm, es nevaru panest viņa raudāšanu. Jā gan, tas ir mans dēls, es viņu ļoti mīlu, viņš bieži sēd man uz krūtīm un kaitējas ar manu bārdi. Bet nu jau ir vēla nakts, un es nevaru iemigt.”

Kā pamirusi māsa staigā starp gultām; tur ir kāds zaldāts, ko vakar atveda ar grūtu ievainojumu krūtīs. Pie kājām viņam sēd kāds spalvainš ķēms. „Māsa,” — viņš vairās no tā ar rokām, — „ko grib no manis šis ķēms? Viņš nāk un nāk te iekšā un sēstas man pie kājām un pūš man uz rokām savu netīro dvasi. Māsa, vai tā nav mana slikti nodzīvotā dzīve? Šīs zaļās acis es esmu kaut kur redzējis un biežās lūpas ar. Ko tas skatās man sejā? Māsa, dzen viņu prom, es gribu dzīvot jaunu dzīvi, skaistu dzīvi! Māsa, saki tak, es nemiršu vēl?”

Tad ēnas sakustas, un māsa uzmostas. Logs jau ir zils no rīta gaismas, un slimnieki mierīgi elpo, pret rītu iemiguši.

SEPTIŅI AR VIENU SEGU

Vismazāk prieka es sajūtu pavasarī, kad zeme atsedz savus pakalnos priekš jauniem kapiem un vēji iznēsā nāvi. Pavasarī es redzu tikai briesmīgu gausumu. Caur tikdaudz nāvēm atnāk vasara, un kad viņa beidzot ir klāt, tad viņa ir tikpat atnākusi kā pagājusi, ziedi ir noziedējuši zem ziemēlu

vēja, un mums atliek tikai noskatīties, kā plāvējs ar izkapti jau iet plāvā. Es neticu viltīgai pavasaŗa saulei, kuŗa glabā nāvi azotē priekš visiem, kas gatavi viņas priekšā novilkt svārkus. Es neticu puķēm, kas uzdzīgst un nosalst, es negribu pat dzirdēt kaut ko piecīgu, jo man ir apnicis pievilties.

„Pastāsti man kaut ko bēdīgu,” es savam draugam teicu, kad pēc gaŗās ziemas atkal reiz sēdēju uz viņa dziļi iesēdētā dīvana V. pilsētīnā, kur viņš strādāja bēgļu nodaļā. „Ko tu esi piedzīvojis? Pastāsti man savu bēdīgāko stāstu.”

„Es pats neesmu neko piedzīvojis. Tas ir stāsts par kādu bēgļu ģimeni,” mans draugs domīgi teica. „Patiesībā tur nav nekā ko stāstīt. Man patlaban ienāca prātā, cik nežēlīga ir nabadzība. Cik viņa spēj būt nesaudzīgi kaila! Starp mūsu bēgļiem bija kāda ģimene — septiņi cilvēki, kuŗi sedzās visi ar vienu segu. Pagrabā, kur viņi dzīvoja, nebija ne galda, ne krēsla, nebija pat ne zīmes no kaut kādām mēbelēm. Visa dzīve turējās kaktā uz diviem kopā sašūtiem cisu maisiem, no kuŗiem līda ārā sabirzuši salmi. Ar netīru zaļganu krāsu nokrāsotās sienas bija noaugušas ar piepēm un it kā uztūkušas no mikluma. Nebija nevienas lietīņas, kur acs varētu apstāties. Nabadzība bija visu noskaudusi. Bija tikai kāda nokaltusi puķe uz loga vecā māla podā, — ar kādu izmisumu viņa stiepa uz augšu savu nodzeltējušo stublāju, pie kuŗa nebija nevienas zaļas lapas! Un tomēr bija kaut kas, kas šo dzīvi no iekšienes apgaismoja. Ak, te jau pat nebija lampas, ko aizdedzināt, un vakarā gāja gulēt bez uguns. Te bija tik septiņas nabagas cilvēku dvēseles, pašas sev gaisma un prieks. Kad iegāju pagrabā un atsēdos uz tabakas kastes, kuŗai no sāniem līda laukā visādas nemierīgas lupatas, man likās, ka šai dzīvē tiešām nav nekādas gaismas. Tad es redzēju, kā vecmāmiņa uzsmaidīja bērniem, kā viņas smaids gāja no apakšas uz augšu it kā maza saule caur viņas seja neskaitāmām krunkām, un sapratu, ka šī dzīve

nav bez gaismas. Bagāti ļaudis ziemu liek izklāt tepīkus, kuŗos deĵo puķes un saules, un sildās pie kamīna uguns; šīs nabaga dvēseles sildījās viena otrai blakus. Viņas nebija šķīřamas. Abām sievietēm bija uz rokām pieci mazi bērni.

Es ierunājos, vai viņas trīs lielākos neatdos patversmē?

„Jums jau, kungs, ir viss kas, jūs jau tā varat runāt,” Siliene pārmetoši teica. „Jums atnāk draugi, jums ir bīdes, spieģeļi un visāda manta. Mums tak nav nekā vairāk kā tie bērni. Un tos pašus jūs gribat mums atņemt!” — Es pūlējos viņai iestāstīt, ka tā viņām būs labāk, atliks vairāk laika kaut ko padarīt un bez bēģļu pabalsta vēl piepelnīt kaut ko klāt; bet Siliene nebija pierunājama, un viņas valoda palika neuzticīgāka un svešāka, it kā es gribētu viņai ko ļaunu nodarīt.

Beidzot šīs vienkāršās sievas priekšā man bija pat klusām jāapkaunas. Mēs, „kultūras cilvēki”, vairs nemīlam cilvēku. Mēs mīlam tūkstoš dažādu lietu, tūkstoš skaīstu nieku, mazu fetišu, kuŗiem mēs skrienam pakaļ, par kuŗiem esam gatavi visu atdot. Ak, vai tad ir kaut kas, ko mēs nepārdodam par zīdu, samtu un labu veļu? Nabadzība šē bija izskaudusi šos mazos dzīves elkus. Vienīgais dārgums cits citam šai pagrabā bija šie septiņi cilvēki paši. Neviens nespēj dot saviem bērniem tik daudz kā māte. Bērni ir nešķīřama daļa no viņas miesas un dvēseles, viņiem tā bagātīgi atdod savus tikumus un dāvanas, savu raksturu un spēku. Ko es varēju tādai mātei sacīt un kā viņai palīdzēt? Bēģļu pabalsts priekš drēbēm bija tik niecīgs, ka ar to nevarēja apsegt šo kailumu. Un tā viņi dzīvoja visu ziemu, septiņi cilvēki ar vienu segu. Uz pavasari mūsu pilsētiņā ieradās šarlaks un tīfs, tie negāja pagrabam gaŗām. Un kad es kādā aprīļa dienā atkal stāvēju pagrabā, — sienas tur bija izkrāsotas baltas. Logi bija vaļā, un pa viņiem nāca iekšā saules tukšums. Kaktā uz maisa gulēja Siliene, viņai netikās

ne piecelties, ne labdienu atņemt. Uz tabakas kastes sēdēja vecā māte un lāpīja kādu lupatu, un krunkas uz viņas dzeltenā seja gulēja tik cieti un asi, ka viņas varētu izskaitīt.”

ORMANIS

Tumšas namu gūzmas ielencā mani no visām pusēm, kad es izgāju uz ielas. Nakts līdz pat torņu galiem ietērpa pilsētu, atstādama vaļā tikai šauras, zilās ielu spraugas, kuņās vizēja retas zvaigznes.

Es gribēju tikt ātrāk ārā no šīs tumsības tur, kur gaišs, kur drūzmējas ļaudis, kur skan jautri trokšņi un mūzika.

„Ei, orman!” es skaļi saucu, pamanījis uz stūra salikušu ormaņa ēnu, „uz „Zaļās puķes” kafejnīcu!”

Ēna ne pakustējās, ne atsaucās uz bukas. Ormaņi, kuņi glabā savās padusēs daudz jautra spēka, labprāt skaļi atsaucas naktī. Šis ormanis bija tāds savāds. Es ielecu ratos un uzliku viņam roku uz pleca, es gribēju zināt, vai man darišana ar cilvēku, vai ar ēnu, kuņu tagad bija tik daudz šai pustukšajā pilsētā. Bet mana roka atrada kādu vāju un nevarīgu plecu, uz kuņa karājās liels ormaņa mētelis. Es pagriezu pret viņu elektriskā lukturiša gaismu un redzēju, ka ormaņa cepure tāpat nevarīgi stāv uz plāniem, jau drusku sirmiemi sievietes matiem. „Sieviete!” es pārsteigts iesaucos.

„Kā tad, kungs, sieviete!” — man atsaucās balss ar drusku sērīgu un padevīgu noskaņu, kuņā bija dzirdams patīkams miers, vai klusa laime. „Nu jau sievietēm ar jāsēstas uz bukas. Kas tad brauks? Četri bērni, maizes pelnītājs kaķis,” braucēja runāja un sāka skubināt zirgu, kuņš sakustējās tumsā un sāka iet it kā bez groziem no vienas ielas malas uz otru. Bez šaubām viņš manīja, ka grožus tur sieviete. Bet man šī braukšana patika. Mani pārņēma svabadības un

miera sajūta, es pat aizmirsu, cik ātri es gribēju tikt „Zaļās puķes” kafejnīcā. Zirgs gāja vienmuļīgiem rikšiem, kā viņam patika, un šūpoja caur tumsu ratus; tāpat nedabīgi un rāmi skanēja ormaņa valoda. Viņā bija mīkstas malēniešu izloknes skaņas, tā izklausījās kā sēra un vienmuļīga dziedāšana. Kur bija palicis mans nemiers? Mans Dievs, kur tad es esmu, ratos vai šūpulī? Tā jau bija. Šis brauciens caur tumšām ielām bija šūpuļa dziesma četriem maziem bērniem.

„Pa dienu es nevaru braukt,” ormanis stāstīja, „mēs dzīvojam piektā stāvā, vai tad bērni ir novaldāmi, viņi rāpjas uz loga, skatās uz ielu, nevar jau atstāt vienus. Nu tad braucu pa nakti.”

Es izkāpu pie „Zaļās puķes”, kur zem mūŗa lieveņa dega divas lielas elektriskas saules.

Ormanis saraustīja grožus un nozuda tumsā. Es vēl dzirdēju pakavu troksni. Klip, klap, klip, klap pa ielu ielām caur dusošo pilsētu tur gāja vienmuļīgā šūpuļa dziesma no kafejnīcas uz kinematografu, uz viesnīcu, uz satikšanās namu, uz staciju līdz pat rīta gaismai, kad uz ielām sāka smaržot maiznīcas, — lai četri bērni paēduši varētu mierīgi dusēt.

Bet dažas dienas pēc šī nakts brauciena es klusāk uzrunāju ormaņus, jo zināju, ka katrs prieks sēd uz kakla kādam grūtumam.

BEZDIBEŅI

„Jā gan, mani draugi,” palkavnieks Dzelzgalvs teica un viegli sarāva uzačus tā, ka viņa tumšās acis tapa platākas un dziļākas, — „ne sapņos vien mēs kītam bezdibeņos, kītam un nevaram atmosties. Dzīve pārspēj visbriesmīgākos sapņus. Nu, ko tur lai saka? Būtu jau arī šī vecā pasaule garlaidīga, ja viņā nebūtu bezdibeņu. Varbūt jūs skatāties uz visu no prātīgas labklājības viedokļa, tad jūs

gan man nepiekritīsīt. Bet es jums saku, neticiet nekam, kas cieti stāv uz vietas. Ikkatra torņa pamatos guļ slepens ārprāts, krist uz galvas bezdibēnī. Vai tad jūs nezināt, ka bezdibēni pievelk? Kad es zēns biju un gāju peldēties ezerā, tad mani veci ļaudis arvienu baidīja: „Neej tik tuvu pie dzelmes, dzelme rauj iekšā!” Un ja jūs esat stāvējuši liela ūdenskrituma malā, vai tad jūs uz brīdi neesat manījuši galvā it kā saldu reibumu, ārprātīgu vēlēšanos mesties viļņos, kuŗi rēkdami iet jums garām kā balti lauvas? Jūs sakāt, noreibst galva? Viņa noreibst gan, bet tikai no saldām nāves domām. Kāpēc tad šādi reiboņi uznāk veselām tautām un pat visai cilvēcei? Kā trūka Eiropai, vai viņa nebija paēdusi no laimes, vai mākslā un zinātnē viņa nesusniedza kalna galus? Un piepeši viņai uznāk šis reibums, un visa skaistā laimes un labklājības būve ar saviem torņiem un gaisa dārziem krīt uz galvas bezdibēnī. Un nu jau trešais gads, kad mēs dzīvojam, tā sakot, ar galvu uz leju. Tak mums laikam bija apnicis saulei acīs skatīties, un mēs gribējām izmērīt bezdibeņus. Vai nē? Nekas priekš cilvēka nav ne par augstu, ne par dziļu. Ū, kā tas iet uz leju! Mēs jau esam iemācījušies ačgārni dzīvot un ačgārni just. Sāpes mums vairs nesāp, bailes nebaida. Es pats kādam labi samaksātu par īstām un labām bailēm. Par tādām bailēm, kādas man bija kādreiz bērnībā, kad es, krēslā iedams pa lauku, saldi sastingu no krūma ēnas ceļa malā...

Kaŗš notrulina jūtas. Kas viss nav pieredzēts un aizmirsts: šis man ir jau otrs kaŗš. Un tomēr kādu gadījumu no japāņu kaŗa es atceros ar sirds drebēšanu.

Kaŗš toreiz bija viņā pasaules malā. Un dažs labs sapņoja par viņu kā par koku pasaules vidū, zem kuŗa vajag nakti pārgulēt, lai atrastu bailes. Mūsu pulkā bija trīs jaunākie virsnieki, Kudrins, Ivanovs un Kalniņš. Viņus saistīja maiga brālība, kāda ir tikai starp kareivjiem. Pastāvīgi viņi bija kopā un sita kārtis. Viņi dzīvoja ar īstu kareivja bezbēdību. Ga-

tavojoties uz kauju, viņi nelikās gulēt, nerakstīja uz māju aizgrābjošas vēstules. Un signāls uz rīta pusi viņus bieži vēl atrada kopā pie kāršu galda. Bet kaŗš bija viņiem tikpat kā kāršu spēle, un briesmās viņi arvienu bija pirmie. Viņi nepazina baiļu. Reiz priekš kaujas, atstādami spēli, viņi pus pa jokam, pus nopietni, saplēsa kārti trijās daļās un iebāza no tās katrs sev pa gabaliņam kabatā, lai „tur augšā”, kur tak būs veseli pulki un armijas, varētu satikties un viens otru atrast. Un notika tā, ka divi no viņiem šai kaujā krita, trešais — Kalniņš — tika ievainots rokā. Kā latvietis viņš man bija tuvs, un es kādā dienā sēdos zirgam mugurā un jāju viņu apmeklēt uz lauku lazareti kādā ķīniešu fanzā, verstis divdesmit no kaujas lauka. Bet ārstus un māsas es atradu lielā uztraukumā. Viņi baidījās ticēt, vai tā būtu noticis? ... Kalniņš vakar bija nomiris un paglabāts kopā ar citiem. Bet tas bija viss noticis steigā — vakar bija savesti ievainotie, ārsti bija strādājuši līdz pat rīta gaismai, un nu tik viņi sāka domāt un šaubīties, vai Kalniņš nav pamiris vien un aprakts dzīvs. Viņam tak bijis tikai ievainojums rokā! Bet tad sākusi celties temperatūra, un Kalniņš nomiris. Varbūt, ka viņš bija tikai pamiris un iekritis letargiskā miegā, kā tas kādreiz notiekot? Viņš tak tik maz bija slimojis, māsa teica, viņš izskatījies gluži kā dzīvs. Es uzstāju, ka kaps jāatrok, arī ārsti to gribēja darīt sava sirds miera dēļ.

Sanitāri sagatavoja lāpstas un nestavas, un mēs steidzāmies pie kapa. Un ko es ieraudzīju toreiz, kad mums atvērās kapa noslēpums un es ar drebošām rokām palīdzēju nocelt zārka vāku, to es nekad neaizmirsīšu. Ar plaši ieplēstām glāžainām acīm un līdz asinīm nodauzītu pieri tur gulēja mans draugs. Viņa zilganā un pārvērstā sejā es ieraudzīju šausmīgu kliedzienu, rokā, kuŗa bija izstiepta uz priekšu, viņš turēja saţņaugtu kārts gabaliņu.

Vai viņš caur kapa tumsu bija gājis pretim saviem kritušiem biedriem?”

STĀRĶIS KURZEMĒ

„Vai tu neesi saticis kaut kur manu veco saimnieku?” stārķis prasīja, kad es, no Krievijas pārbraucis, pastaigājos kādu vakaru gar Daugavas pļavām.

„Kāds viņš bija?” es prasīju. „Bēgļus Krievijā es tiklu gan saticis.”

„Viņam bija sirmi mati un skaidra piere. Bet es viņu visvairāk pazinu no cietām, brūnām rokām, ar kuŗām viņš pavasaros izlaboja manu ligzdu.”

Melnās ratu sliedes, pa kuŗām es biju nācis, nozuda kaut kur līdzeni nopļautā pļavā. Un tik vasarīgs man priekšā šai vēlā zaļumā stāvēja stārķis uz savām gaŗām kājām. Vai tad vasara vēl nav aizgājusi un stārķi aizlaidušies? Tad es dabūju zināt, ka šis stārķis ir no Kurzemes. Viņš bija drusku rūpēs par savu ligzdu, kuŗai nebija gājušas gaŗām dažas vācu lodes. Šā iemesla dēļ viņš bija atlicis savu ceļojumu uz dienvidiem un tagad meklēja un taujāja pēc sava saimnieka. Jo par savu īsto dzimteni viņš ieskatīja Kurzemi un pa ziemu aizlidoja tikai pagaidām.

„Jā, es ceļoju gan uz dienvidiem, jo mana sieva nepanes ziemas gaisa, un arī varžu šķiņķi te tad paliek ļoti dārgi. Un tā kā man ir liela ģimene, tad nevar neko darīt, rudenī ņem tik kājas pār pleciem. Bet vai tad ir vēl kaut kur tāda zeme kā Kurzeme? To zin tik tāds, kas pasauli redzējis,” — stārķis svarīgi ierāva kaklu un paskatījās uz mani ar pasaules pazinēja skatu. „Kas ir izdegušie un puteklainie dienvidu klajumi pret zaļo Kurzemes lauku! Es varu jums sacīt, ka manas sarkanās kājas nekur nespīd tik tālu kā Kurzemes pļavās, kuŗas bagātīgi veldzē rasa. Zāle tur mīksti zaļo līdz pat vēlam rudenim, un tur ir tik līdzens, ka stikla gabaliņš, kas nokritis uz ceļa, spīd vai pa pus versti. Nē, ticiet man, es esmu pasauli redzējis, nekur nav tik skaistas un bagātas zemes kā

Kurzeme! Zināms, es esmu baudījis ļoti speciālu izglītību — esmu beidzis tikai varžu akadēmiju — krieviski runāju vāji un ar politiku nenodarbojos. Bet vasaru pār Kurzemes laukiem lidodams, es bieži domāju: „Ja mums nepiederētu šī skaistā zeme jau no dzimšanas, tad mums vajadzētu viņu iekarot.” Un stārķis trīs reizes savīcināja un sasita pār baltiem pleciem savus melnos spārnus. Tad viņš atkal palika domīgs un nokāra galvu.

„Vai zināt, kamēr mans saimnieks ir projām, es esmu palicis grūtsirdīgs, un man nekas vairs nepatīk. Man jau nekā netrūkst, Kurzemē visa ir diezgan, es ēdu un dzeļu un, acis piemiedzis, snaužu uz vienas kājas saulē kā arvienu, bet man tā vien ir, it kā visas manas gaišās spalvas būtu izplūkātas.

Aiz Kandavas, uz Sabiles ceļa, kur pret kalnu iet miežu un auzu lauki, vecā priedē, kuņas tumšā galva krāšņi paceļas pār gaišām druvām, ir mans perēklis. Ja jūs esat gājuši pa ceļu gar augsto Abavas krastu no Kandavas uz Sabili, tad jūs šo vietu zināt.”

Es tiešām biju braucis pa šo balto lielceļu karstā vasaras vidū, kad druvas no saules jau metas viegli baltas. Es zināju arī, kur Sabilē zied baltas līlijas kādā mazā dārzā, kuŗā bija tik daudz pazemīga un apslēpta skaistuma. Bet es ļāvu stārķim runāt. Man gribējās to visu tikai dzirdēt un atcerēties.

„Nu, tad jūs zināsit. Lejā starp lazdu krūmiem spīd Abava. Otrā pusē paceļas augsts kalns ar druvām un tīrumiem. No savas ligzdas es visu labi varēju pārredzēt. Pavasarī, skaties uz kuŗu pusi gribi, vai uz Kandavu, vai uz Sabili, vai uz augsto krastu pāri Abavai, — baltos kreklos kā balti putni pa višiem kalniem gāja arāji un sējēji pakaļ zirgiem, kuŗi pusteciņus gāja vieglās ecēsās pa irdeno zemi. Un savādas jūtas man kutināja spārnus, gribējās it kā laisties, kaut gan man nekur nebija mīļākas vietas pasaulē un nekur nebija jāiet. Es apturēju šās jūtas savos spārnos un pievēru acis saulē, un tas bija tik saldi.

Bet šopavasār kalni uz Abavas ilgi kūloja kaili, un tur nepacēlās neviens labības stiebrs, kamēr viņus pārņēma zāle. Neviens arājs neparādījās ar sauli baltā kreklā uz kalna muguras, kaut gan rītos, kad migla kūpēja no tīrumiem, es jau agri stāvēju uz vienas kājas un taisīju tā, kā vārstis skan, kad vagas galos viņas apgriež no viena lemeša uz otru. Es stāvēju un parkšķināju, bet neviens nerādījās. Tikai ap brokasta laiku, kad diena jau bija labi iesilusi, no mana saimnieka sētas kalnā iznāca kāda vecene, uz spieķa atspiedusies, un ilgi skatījās uz ceļu, pa kuŗu viņas posta dienās aizgāja Kurzemes arāju ores. Līdzī viņai iznāca vecais ganu suns, kas agrāk lopus pavadīja. Arī viņš patēcēja gabaliņu pa olnīcu uz leju un sēri ierējās uz ceļa pusi. Ak, tik tukšs ir tagad mūsu zemē, ka nekas vairs nepatīk. Pa vasaru, kad ūdens Abavas sēkļos top tik sekls, ka vilnīši ķēras uz pašiem oļiem, es nodarbojos drusku ar zveju — tas mani arvienu uzjautrināja — es ķēru mazas, treknas vēdzēlītes akmeņu krāsā, kuŗas guļ tur starp oļiem, bet nezinu, kāpēc man palika kauns, un es pats sev teicu: „Tu vairs domā tikai par ēšanu kā lops!” Un tad es pamanīju svešus vīrus, kuŗi izložņāja atstātās sētas. Viņiem ir daudz dzelzs, viņu soļi žvadz, un arī uz cepurēm viņi nes spicu dzelzi. Jūs zināt, cik tas ir briesmīgi, jo dzelzs pievelk pārkonu, un es ne par ko viņu neciešu savā ligzdā. Un tad vēl viņiem bija rokās uguns stobri, no kuŗiem šad un tad ar troksni izšāvās liesmas. Ak, visu vasaru es nodzīvoju vienās briesmās.

Sakiet, kad svešie ļaudis tiks aizdzīti un nāks atkal atpakaļ Kurzemes arāji un sējēji? Kad es atkal redzēšu zem savas ligzdas malas mana saimnieka skaidro pieri un rokas, uz kuŗām āda ir kā krijs, bet kuŗas tik pilnas maigas gādības. Kad zem priedes atkal sanāks daudz jautru bērnu un kliegs: „Ā, nu stārķis atkal klāt!”? Ar Dievu, sveiciniet manu veco arāju un sakiet, ka es viņu gaidīšu vecā ligzdā, lai

viņš nāk, kuŗu pavasari nākdams. Viņa cietās rokās ir kāds maigs brīnums, kuŗu es gaidu.”

Un putns pacēlās spārnos un aizlidoja pār Daugavu uz Kurzemes pusi, un uz viņa gaŗām sarkanām kājām vēl ilgi kvēloja saules riets. Tā viņš nozuda krēslā, paņemdams līdz visas manas ilgas pēc Kurzemes.

DZĪVE

„Tad sāka šaut tā, ka pagonas karājās pie koku zariem,” kāds virsnieks kafejnīcā pie otra galda stāsta. Viņa balsī es dzirdu tikai apbrīnošanu un savādu prieku par to, cik lieliski šauts.

...„Nekā. Mēs sēdam purvā, tur ir mīksts, lai pleitē, cik grib! Reiz mēs ar biedru bijām laukā. Dzirdu, nāk granāta, šņākdama kā dzelzceļa vilciens. Skatāmies, kur paslēpties: tur stāv divi celmi! Mēs noliekamies viens aiz viena, otrs aiz otra. Granāta krīt un nokrīt manam biedram pie pašām kājām, viņa slīpi ielien purva zemē tā, ka viņš guļ granātai virsū. Bet granāta nesprāgst, un mans biedrs pieceļas sveiks un vesels...”

Un atkal es no stāstītāja balss dzirdu tikai to, ka purvā ir labi... „Iekšā var stāvēt tikai salīcis. Tāda ir zemnīca. Kad es pirmo reiz ieradās pozīcijās, lija lietus, es samircis iegāju zemnīcā, kur tabakas dūmos tikko varēja saskatīt cilvēku sejas, un domāju: kā gan te varēs dzīvot? Bet es atradu priekšā skaistus biedrus. Tagad, kad rudens nakts izkaŗ pār purvu necaurredzamu lietus segu, mēs ejam pa pielijušiem ierakumu grāvjiem ciemā no vienas zemnīcas uz otru. Kurinām krāsniņas, dzeŗam tēju un spēlējam kārtis. Vakari aiziet nemanot. Un kad es esmu pilsētā, tad es drīz vien sāku ilgoties pēc savas zemes būdas un saviem biedriem. Šīs telpas man izliekas par lielām, valodas par vēsām. Arī malkas tur mums ir vairāk

nekā še. Mēs nokurinām krāsniņas sarkanas un kreklos sēdam ap tējkannu...”

Brīnišķīgā dzīves sajūta: kā viņa pārveido visas lietas! Un ja pēc kaŗa no ziedoŗās Eiropas paliktu pāri tikai katakombas, tad tomēr mēs mācētu viņas ierīkoties un dzīvot. Dzīve ir visur, kur ir cilvēks.

SILĶU MUCA

Uz tirgus stāv muca, aiz mucas sieviņa ar asu ķīļa degunu, cieŗi notinusies lakatos. Kad viņa stāv tā, iespriedusi rokas sānos, viņa atgādina jautru un enerģisku bulku.

ŗad un tad viņa noliecas mucā, un kad viņa pieceļas, uz viņas rokām spīd zvīņas.

ŗad un tad, kad viņai top auksti, viņa danco aiz savas mucas un dzied vienmuļīgi sīkā balstiņā: „Pie silķēm, pie silķēm, sanāciet pie labām silķēm! Lielskungs, paņemiet silķes! Madāmiņ, neejiet gaŗām silķēm! Ŗodien vēl seŗas par rubli!” Kas gan tagad var paiet gaŗām silķēm?

Uz tirgus stāv muca, un katrs, kas iet viņai gaŗām, labprāt izlieto savu tiesību viņā ieskatīties un paprāsīt, cik maksā silķes. Un ja kāds nevar vairs sev silķi nopirkt, tam pietiek ar to, ka viņŗ var iekniebt tai sānos, no kurienes sūcas tauki, un nosacīt: „Vai, cik liesas.”

Daŗz iztiek ar vēl mazāk.

Sakiet, kāpēc ap pusdienas laiku jau vairākas dienas no vietas gar silķu mucu pastaigājas vecs kungs nodīluŗā vasaras mētelī. Ŗad un tad viņŗ apstājas un kāri ieelpo silķu smarŗu, no kuŗas viņam siekalas saskrien mutē. Tad viņŗ iet uz māju un ēd sausu maizi. Nedomājiet jau, ka viņŗ tā par velti ņem no silķu mucas to, par ko citi maksā naudu! Kad viņŗ iet mucai gaŗām, viņam vēl arvienu ir rublis kabatā, pēdējais rublis. Daŗreiz viņŗ jau grib iet un nolikt silķu

sievai uz dzeltenās zvīņainās delnas savas desmit ka-
peikas par vienu siļķi, bet tad viņam arvienu ienāk
prātā, ka vēl nav sestdiena. Sestdien, kad visiem mājā
ir kaut kas, viņam ar būs sava siļķe.

Dēļ siļķes tagad pūlas un strādā, par siļķēm sapņo,
siļķes darba cilvēkam ir vienīgā sestdienas vakara alga.

Kas gan var tagad paiet gaļām siļķu mucai.

„Lielskungs, paņemiet siļķes!”

Un tiešām, pie siļķu mucas pienāk īsts „lielskungs”.
Viņam ir cimdi, smalka veļa un rokā niedre ar sud-
raba kātu. Atturīgi, smalki, kā viņš ieradis ar lietām
rikoties, tas noliecas pār mucu un prasa tāpat kā visi:
„Cik maksā siļķe?”

Siļķu muca mūsu dzīvē sāk ieņemt ievērojamu
vietu. To noprot arī siļķu sieva, šī mazā, enerģiskā
bulka. „Tā muca man pašai maksā 160 rubļus,” viņa
visiem svarīgi stāsta.

Siļķu mucai tagad iet gaļām vairs tikai spekulanti,
kuņiem nekā netrūkst, izņemot tos, kas uz „Siļķu
brāķa” viņas uzpērk un noglabā savos pagrabos.

ZAGLIS

Gabali, gabali, gabali, — visa pasaule bija pilna
patīkami un viegli noraujamu gabalu. Un te,
uz tirgus, viņi visur tik vilinoši kārstījās un
rādījās priekšā, it kā gribētu sacīt: „Frici Lietaskok,
ņem mani, es nekā neteikšu, pienāc tik klusiņām klāt
un, kad pārdevējs nogriežas, norauj un pasit mani
zem mēteļa!”

Bet Fricim Lietaskokam nebija vaļas visus šos
skaistos gabalus tuvāk aplūkot un, tā sakot, stāties
ar viņiem sakarā. Viņš patlaban steidzās uz žīda Jo-
zefsona bodīti, un padusē tam bija divi pāri gluži
jaunu zābaku, kuņus viņš gribēja pārdot.

Viņš gāja ātri caur pircēju baru, kuņu grozos un
kabatās viņam nebija vaļas ieskatīties. Viņš līda tuvu

gar bodītēm, un pār galvu viņam plandījās te strīpaini krekli, te mančestera bikses. Te sarkani āboli, it kā birstot apturēti, raudzījās viņā no slīpiem augļu pārdevēju galdiem, te brūni nožāvēta cūkas mugura izauga kaut kur Lietaskokam pie paša deguna, tā ka viņam siekalas saskrēja mutē. Ak, visa pasaule bija pilna kārdinošu gabalu!

Frici Lietaskok, pacieties tik vienu minūti, un tev viss būs. Tu pārnāksi savā alā Maskavas ielā ar silķēm, baltmaizi un speķi, un tava mīļākā, kuŗa jau, divas dienas ar tevi nerunā tāpēc, ka tu neesi neko pārnesis, tev nāks pretim, jo tu būsi atkal vīrs, kas nāk mājā ar laupījumu! Tad tu sviedīsi krāsnī sētas gabalu, kuŗu tu vakar pa tumsu izgāzi uz nomaļas ielas, un liksi liesmām apgaismot pagrabu, kur vakar un aizvakar bija tik tumšs un īdzīgs gaiss. Un tava elle taps par gaišu un omulīgu alu, un Jūlite tev atkal šķībi ar vienu vaigu uzsmaidīs. Jo otrs vaigs viņai vēl uztūcis: tāds jau tu esi, Frici, kad tev neveicas un tu esi saīdzis, tad tu nevari savaldīt roku...

Ak, viss tas bija jau tik tuvu! Fricis Lietaskoks jau redzēja, kā vējš šķirstīja zābaku bodītes durvīs Jozefsona sarkano bārdu, kad kāda roka no muguras puses sagraba viņu aiz apkakles. Kā spalvu tā viņu apsvieda apkārt, un it kā pats liktenis, kas uzvaktē visus cilvēka bērna soļus, Lietaskokam priekšā stāvēja plecīgs un bargs gorodovojs. Cerības, kuŗas patlaban bija iesākušas deļot kā jautras un kāras pelītes, bailīgi aizbēga un paslēpās kaut kur zagļa dvēseles tumšos kaktos... Zābaki viņam bija jau atņemti, un nosis un sarāvis savā norūsējušā vasaras mētelī, zem kuŗa viņam nebija apakšā ne krekla, ne svārku, viņi padevīgi soļoja gorodovojam blakus uz cietumu. Bet kad viņu veda gar Daugavu, tad viņš izstiepa pret viņu savus zilganos, nosalušos pirkstus, it kā gribētu nozagt no vilņiem un iebāzt sev plikā azotē priekš garās ziemas aizejošo saules gaismu, jo Fricis Lietaskoks bija nelabojams zaglis.

MŪSU JAUNĀ MĀKSLA

I

Bieži ar savu darbu mēs nonākam pie kādas robežas, kuŗai mēs ar savu spēku netiekam pāri. Tad mums liekas, ka vajaga piedzimt zem laimīgas zvaigznes.

Dažs pamana šo robežu, ko nevar salauzt ar rokām, tikai tad, kad dzīve iet uz galu. Ar citām acīm viņš apskata savu darbu, kuŗš viņam izliekas tik mazs. Viņš brīnās pats par sevi un jautā: „Kāpēc tik mazs ir mans darbs, kad tik lieli bija mani nodomi? Vai tad garā kaut ko paredzēt vēl nenozīmē radīt?” Un tad viņš noprot, ka kāds slepens un skaudīgs spēks ir gājis viņam līdz un ka viņš ar to ir dalījies visos savos nodomos it kā ar otru prātu. Pusmērķi ir iznākuši no mērķiem, pusdarbi no darba. Sīka, maza dzīve ir iespiedusies viņa dvēselē, saraustījusi viņa nodomus un padarījusi viņa darbuniecīgu un mazu. Tad gaisā kaut kur viņš jūt dziestošus saules rietus un no mana, ka zvaigzne ir aizgājusi garām...

Ka vajaga piedzimt zem laimīgas zvaigznes, to mēs sajūtam sevišķi mākslā, kuŗa stāv visciešākā sakārā ar savu laikmetu. Vecā ticība, ka ir kaut kas, kas no augšas veido mūsu dzīvi, nav bez pamata. Ir zvaigznes, kuŗām ir tāla un plaša gaita, kuŗas ienes dzīvē plašus vilcienus, atraisa raksturus un rada personības. Vai to var sacīt arī par „Strēlnieku”, kuŗš patlaban pilnā spožumā stāv pie Latvijas debesīm, to es nezinu, jo neesmu astrologs un nevaru laikus paredzēt. Bet to es redzu, ka mūsu jaunā māksla dzimst no šīs zvaigznes. Latviešu bataljonos iestājas daudz jaunu mākslinieku. Ja viņi iestātos kādā svešā pulkā, svešā rotā, tad mēs sajūtu tikai to tukšumu, kas paliek tur, kur viņi strādājuši. Bet latviešu strēlnieku pulkos viņi nepazūd mums kā mākslinieki.

Mūsu pulku saprātīgie un smalkjūtīgie vadoņi ierāda viņiem uzdevumus, kur tie var būt reizē kareivji un mākslinieki. Jo arī kareivju dzīvē māksla spēlē savu lomu. Vēl lielāka viņas loma kā kareivja dzīves un darba vēsturiskai uzglabātājai un apdziedātājai.

Tā salasīdami uz sakrādami mūsu garīgos darbiniekus, mūsu bataljoni top arī par mūsu tautas gara centru. Ka bataljonu vadība prot ar šiem gara spēkiem saprātīgi saimniekot, to pierāda mākslinieki, kuŗi jau bataljonos strādājuši. Es domāju gleznotājus Jāzepu Grosvaldu un Nikolaju Strunki, kuŗi ir sagatavojuši daudz zīmējumu un gleznojumu no kareivju dzīves. Darbu viņiem jau ir tik daudz un tie ir tik interesanti, ka no viņiem varētu sarīkot veselu mazu izstādi.

II

Jaunība arvien grib elpot sava laika gaisu, ja ar negaisi to jauc kopā ar smiltīm un ugunsgrēku dūmiem.

Viņas krūtis uzmeklē taisni šo gaisu, jo viņas jūt tur laiku, kas veido jaunas sejas un jaunus raksturus.

„Man bija slimā krūšu labā puse un kreisā puse; divas komisijas mani izbrāķēja, kaut gan pie nomērīšanas es lūdzu, lai pieraksta man pie krūšu mēra dažus centimetrus klāt. Tad es braucu uz Petrogradu un mani uzņēma bataljonos uz valsts domnieka J. Goldmaņa rīkojumu.” Tā es sarunā kādreiz dzirdēju no Strunkes. Es negribu iztaisīt no jaunā mākslinieka avižu dienas varoni, kaut gan materiāla man priekš tā būtu diezgan, es gribēju pieminēt tikai šīs sabojātās krūtis, kuŗas grib elpot sava laika gaisu. Un ar kādu bezbēdību, ar kādu uzticību liktenim tas tiek darīts. „Gaišās vasaras naktīs, tad nāk pār zemi tāds vilinājums, ka nevar ierakumos sēdēt. Mēs tad līdām ārā aiz saviem drašu iežogojumiem un gulējām plāvā, dažus desmit soļus no vācu ierakumiem. Cik labi ir tā gulēt augšpēdu un dvasot ar visu zemi!”

Tiešām, daba un cilvēka dvēsele ir gaišāka par to alu dzīvi, kāda jādzīvo ierakumos. Jaunai dvēselei gribas būt tīrā svabadībā, kur tikai Dievs un daba. Bet kāpēc tad viņa uzmeklē taisni to vietu starp mūsu un vācu ierakumiem? — Atpakaļ jau būtu vēl svabadākas vietas. Vai viņa grib arī ienaidniekam svabadi un gaiši acīs skatīties, jeb viņa meklē gaisu, kuŗā ir briesmas?

Tas pieder pie laika psiholoģijas. Bet ko tad mūsu jaunā māksla no kaŗa ir mantojusi?

Vispirms viņa ir spērusi drošu soli un izgājusi no salona, priekš kuŗa un kur viņa tika darināta, un tikusi tuvāk tautai un viņas liktenim. „Mēs ar Jāzepu strādājām zemes būdā. Šad un tad šņākdama laidās pār mums granāta, tad mēs nosviedām pindzeles un skrējām skatīties, kur viņa plīst,” Strunke stāsta.

Un kas tad ir tie strēlnieki, kuŗu vienkāršo un bargo dzīvi jaunie mākslinieki apdzied? Viņi jau nav nekas cits kā zaldātu drēbēs pārgērbusies tauta, kuŗa pēc kaŗa ies atkal pie sava arkla, laktas vai skrūvbenķa.

Cik man ir izdevies ieskatīties jaunā mākslinieka gleznojumos un zīmējumos, no kuŗiem kāda daļa tiks ievietota literāriskā krājumā „Latvju strēlnieks”, kuŗš tiek gatavots Valtera un Rapas apgādībā,— tad viņos ir kāda vīrišķīga vienkāršība. Var redzēt, ka viņi ir radušies pozīcijās; sentimentālitate tur ir izskausta, kur bargi bez galotnēm stāv veseli meži un kur dzied dziesmu muskuļi.

„Man ļoti patīk stingrais zaldāta mēteli! Tā ir vesela poēma,” St. saka. Ja mākslinieks tā var skatīties uz zaldāta mēteli, ar kuŗu agrāk nelaida iekšā pat atklātos dārzos, tad tas liecina, ka mēs esam ieguvuši priekš lietām citas acis.

Otra iezīme mūsu jaunā mākslā, bez šaubām, būs reālisms. Mums pārmet sapņošanu un romantismu, vēlāk redzēs, ka jaunā māksla uz kaŗa lauka ir meklējusi tikai sava laika patiesību. Jo kaŗš izģērbj visas

lietas kailas un noved pie reālisma un vienkāršām patiesībām.

Beidzot es esmu mazā neskaidrībā, vai man par jauno mākslinieku runāt arī kā par varoni, kuŗš vārds tagad tik bieži tiek lietots. Man tomēr liekas, ka labāk būs par to nerunāt, jo arī no Strunkes es tikai kādā nejaušā sarunā dabūju dzirdēt, ka, lienot izlūkošanā zem ienaidnieka drāšu aizžogojumiem, dažus soļus no vāciešiem viņš ieķēries vācu drātīs, kuŗas viņam izrāvušas trīs sloksnes ādas no muguras. Mēs runājam tikai par mākslu.

III

Kāpēc mākslā nerodas jauns? ...

Arī tāpēc, ka mums nav diezgan drosmes līdzdzīvot sava laika dzīvi.

Pagājušā rudenī es saņēmu no Jāzepa Grosvalda divas baltas lapiņas, kur ar ļoti skaidriem un ļoti vienkāršiem vilcieniem bija uzzīmētas divas bēgļu sievas. Tās bija vienkāršas latviskas sejas ar lakatiņiem galvā, kādas mēs reti redzējām savās izstādēs, it kā viņām tur būtu ieeja aizliegta ... it kā pastāvētu tāds kluss garšas noteikums, ka vienkāršai latviešu sievietes sejai mākslas salonā nav vietas. Bet tas bija taisnīgai laikā, kad saloni sabruka, kad tepiķi un mēbeles tika iepakātas, lifti apturēti, logi aiznāgloti un aizslēgti. Namu rūtis sāka tricināt tāli lielgabalu pērkonī, un starp visām vērtībām, kuŗas bija tik viegli pazaudēt, izcēlās vienīgi pati pēdējā un augstākā — cilvēka dzīvība. Līdz ar to it kā redzamāks kļuva pats cilvēks. Ne mājas, ne dārzi, pār kuŗu galotnēm no jumta uz jumtu staigāja liesmas, — nekas vairs nesaudzēja, bet arī neaizsedza viņu. Viņš bija izmests ar savu pēdējo nabadzību uz lielceļiem un ielām. Tās bija tās dienas, kad uz skatuves parādījās Kurzemes bēgļu tauta ar savu postu un bēdām. Jāzepu Grosvaldu toreiz es bieži redzēju starp bēgļiem Latviešu Biedrībā, kur viņi atrada pirmo uzņemšanu.

Tos divus zīmējumus es noglabāju grāmatā un atcerējos viņus, kad latviešu mākslinieku izstādē Maskavā mazās gleznās es redzēju skumjo bēgļu stāstu, ko Jāzeps Grosvalds toreiz bija noklausījies.

Savām mazām gleznām, kur viss rādās it kā ugunsgrēka dūmu aptumšotā gaisā, Jāzeps Grosvalds bija izvēlējis naivu un primitīvu stilu, tie izskatījās kā patumši veclaiku zīmējumi, kuŗus atrod uz kādas vēsturiskas grāmatas lapām. Tā, it kā vēstures nojautā, kuŗa uzglabā tumšus tautu likteņus, viņš bija rādījis mūsu dienu baigās ainas; bet līdz ar to šinīs mazās gleznās bija tik daudz sava laika, ka katrs pie viņām apstājās: tas ir kas jauns! Un vēl kas viņās bija: tā nevainības sajūta, kāda ir dzīvei, viņās nebija salona piegaršas. Tās bija drūmas saskaņas, kur viss, kas gaišs un maigs, no cilvēka ir atkāpies. Ne tur zaļo koks ceļmalā, ne uzzied puķes, tik nodegušu māju skursteņi un tumši, apgruzduši koku žuburi paceļas aiz izmisušām bēgļu figūrām. Jūs redzat baltu lielceļu, pa kuŗu iet bēgļu ores, bet šis ceļš vairs nav tāds kā miera dienās, viņš ir tik skaļi klajs, ka jūs dzirdat lielgabalu troksni, kas iet pār laukiem un dzen uz priekšu izbiedētos bēgļu barus.

„Kas par brīnišķu kompozīciju,” ievērojams krievu mākslas kritiķis T., kuŗu man nācās izvadāt pa izstādes zālēm, teica, rādīdams uz apdegušiem koku žuburiem, kuŗi bija tik vienkārši un drūmi saskāņoti ar bēgošo cilvēku figūrām. „Tā ir vesela poēma.”

Šīs mazās poēmas, šīs dziesmas par tautas postu, visas tika pārdotas Maskavas izstādē un nāca pa lielākai daļai sveštautiešu rokās. Un tā mēs nezīnām, ka mums ir Jāzeps Grosvalds, kuŗš veselā gleznu ciklā ir dziedājis dziesmu par tautas postu. Šīm gleznām vajadzētu karāties latviešu muzejā, lai tad, kad mūsu zemē atkal uzziedēs puķes, viņu jautrās krāsas atspīdētu gaišāk drūmiem bēgļu tēliem, kuŗi patumši rādās caur ugunsgrēka dūmiem. Tā ir viena lapas puse no mūsu tautas vēstures.

Otra lapas puse ir mūsu strēlnieku dzīve karā, kuŗu Jāzepts Grosvalds, kā kareivis, dzīvo kara laukā.

Mēs to redzēsim savā laikā kādā izstādē, kad mākslinieks būs nobeidzis savu dziesmu par tautas karu.

DEBESS UN ZEME

Tau trešo dienu es sēdēju ar savu draugu blindajā un spēlēju kārtis. Ap diviem naktī, kad izdega sveces gals, mēs neizģērbusies nolikāmies viens otram blakus uz apaļu koku grīdas, un rītā pie pirmām tējas glāzēm jau kārtis mums atkal bija rokā. Mēs bijām iecerējuši viņas visas draugu un radu sejas, kuŗas bijām pazaudējuši, un, kad mēs ņēmām viņas rokā un izplētām starp pirkstiem, ap mums bija vesela sabiedrība. Piķa kungs manam biedram bija onkulis, un gaišā erca dāma mana atstātā mīlākā, kuŗa ilgojās pēc manis kādā lauku ciemā. Bija parastā apšaudīšanās, pār ierakumiem kaukdami plīsa lādiņi, un no garlaicības un smagām gaidām glāba vienīgi šī ala, kur no nemizotiem prieku baļķiem un zemes bija mīksta brūna krēsla un — kārtis, kārtis. Reiz, kad mēs no rīta dzērām tēju, nāca granāta, un ar dobru sitienu, no kuŗa mums aizkrita ausis un it kā pazuda acumirkļa apziņa, pār mūsu alu plīsa granāta, izslaistīdama pār mums baļķus un līdz pusei apbērdama ar zemēm tā, ka mēs tikko nenosmakām. Kad mūs atrauka un izveda ārā, es kā noreibis pieķēros pie biedra pleca. No zemes iznākot, tai nervu satricinājumā tik brīnišķīgi gaiša bija debesu sajūta, un kaut kur saulainā augšienē tik saldi dziedāja cīrulītis, ka es zaudēju gandrīz samaņu. Es klausījos viņa dziedāšanā un domāju: tur dzied nāves putniņš, tik savādi man bija; man gribējās nomirt un aizlidot gaišā bezgalībā. Bet tad es dzirdēju, ka cīrulim Kurzemes pusē maigi un sēri atsaucās dzeguze, un es sapratu, ka tas nav vis

nāves putniņš, bet mīlās, gaišās dzīves balss, kas mani kaut kur aicināja. Un es, nezin kāpēc, teicu savam draugam: „Es vairs ar tevi nespēlēšu!”

Bet pagāja divas dienas, es atspirgu no savādā reibuma, mēs atkal sēdējām ar draugu blindažā un spēlējām kārtis. Un kamēr ārā plīsa lādiņi, mūsu mieru sargāja mīksta, brūna krēsla no nemizotiem priežu balķiem un zemes.

TAUTAI LIDZ

S inīs dienās es satiku jaunu mākslinieku, kuŗš viena gada laikā pozīcijās bija pilnīgi novecojis. Viņa seja bija palikusi dzeltenīgi tumša un apaugusi ar retu nekoptu bārdu it kā ar mežonīgu vilnu, viņa deniņi bija sirmi, un zaldāta mētelis par platu priekš viņa kantainiem pleciem.

Acis nolaidis, es klausījos viņa balsī, tā skanēja tik vecīgi un gausi, viņš bija it kā izdedzis. Viņa vārdiem vēl nāca pakal kāda sēra skaņa, kāds gurdenums, kuŗš bija viņa kaulainos plecos un garās, vājās rokās.

„Kaujās es esu labprāt, bet grūti ir sēdēt ierakumos un gaidīt, kad nāks granāta, kuŗa nosit šodien vienu, rīt otru. Katra lielgabala lode, kuŗa šņākdama nāk caur gaisu, liek matiem sakustēties uz galvas: nu nāk tava reize! Mani biedri gan laikam to tik asi nesajuta. Tā jau ir mūsu nelaime, ka, sēdot ierakumos un neko nedarot, mūsu jūtās sāk darboties mākslinieka iedomas, kuŗa redz un dzird asāk par acīm un ausīm, un briesmas, kuŗas mēs nojaužam un sagaidām, ir neizmērojami lielākas par visām patiesām briesmām, kas mums var atgadīties. Šī gaidīšana ir tā, kas liek matiem nosirmot. Es patiesi neesmu bailīgs. Rītā, kad sākas tās lielās kaujas, es biju ļoti jautrs. Tas bija tā, kā atkal dzīvē iet un ar dzīvu likteni satikties. Mēs gājām kaujā, citi lien, es skrēju tāpat taisni zem šā-

vieniem, lai nāk, kas nākdams. Es darīju tāpat kā visi, es skrēju, kliežu un kaķoju tautai līdz ar visu dvēseli; savā dvēselē es kaķoju vistrakāko kaķu, bet savu flinti es biju aizmirsis pielādēt un nesu to tukšu līdz.”

TUKUMS

Iznākot no stacijas Tukumā, man arvien ir patīcis pacelties kalnā gar baltiem, vienkāršiem namiņiem, kuŗiem nav nekāda „stila”, bet kuŗu vienkāršība rāda, ka viņus cēlušī latviešu amatnieki un tirgotāji, kuŗi negribēja ne ar ko lielīties, tikai dzīvot pieticīgu dzīvi starp saviem pakalniem, no kuŗiem var redzēt laukus un mežus, mazu ezeru lejā kā sudraba bļodu un rīta sauli, kuŗa agri atbīda baltos priekškarus un modina uz darbu. Un tikai rūpīgi koptas puķes uz logiem stāsta par sirds skaidrību un naivu jūtu dzīvi. Dažs sarkans rozes zieds, noliecis galviņu pie rūts, liek kaut ko manīt par Tukuma meitu skaistumu, kuŗas labprāt mācījās un kā strazdu būrus piepildīja savas skolas, kuŗas bija priekš viņām par mazām un netika diezgan labi apgādātas. Bet jau desmit, divpadsmit gadus atpakaļ tukumnieki savu mazo dzīvi bija dvēselē pārauguši, un šī latviešu pilsētiņa bija kā atbalss visām balsīm, kas skanēja Rīgas laikrakstos, kuŗi pienāca tur tai pašā dienā. „Piektā gadā” Tukums Rīgai līdz dzīvoja drudžainu dzīvi. Viņš bija kā attāla Rīgas priekšpilsēta, kur svabadāk atbalsojās viss, kas Rīgā tika runāts. Un ja Rīgā kas tika runāts tikai vārda dēļ, tāpēc ka te ar vārdiem varēja arī lielīties un spēlēt ļaužu priekšā ugunīgu spēli, tad Tukums par katru vārdu atdeva sirdi un roku, kas noveda pat pie nelaimīgām ielu cīņām, kuŗas vēlāk vajdzēja rūgti nožēlot. No tā laika man palikusi mīla Tukuma vienkāršā sirds skaidrība. Un kaut gan man nav ne mājas Tukumā, ne kurpnieka darbnīcas, es,

nezinu kāpēc, esmu lepns uz Tukumu, it kā līdzdzīvodams mūsu nelaimīgās dzimtenes likteņiem, es būtu palicis par viņa pilsoni.

Kad sausā un karstā 1914. gada vasarā mēs kādā dienā četri ceļotāji kāpām pa ielu kalnā, es skatījos uz vienkāršām mājiņām, it kā meklēdams atbalsi no pagājušām dienām. Un tikai vēlāk, kad pasaules kara cēliens jau bija labā gabalā un ienaidnieks stāvēja pie Ventas, es atkal visā nevainībā redzēju Tukuma dvēseli. Kā Tukums apbēra ar puķēm katra vienkārša zaldāta kapu, kas meklēja atdusu pilsētiņas kapu kalnā, kā visa pilsētiņa ar pašu sastādītu orķestri gāja pavadīt katru kareivju vilcienu. Es redzēju, kā šie galdnieki, kurpnieki un skrodeři, piesarkuši un valgām acīm, lēni un svinīgi pūta „Nu ardievu, Vidzemīte”, kad vilciens iesāka kustēties — dziesmu, kuŗa tagad Tukumā izskanējusi, kad pār viņu atkal guļ tumša likteņa nakts. Varbūt mūsu strēlnieki, starp kuŗiem ir daudz drošsirdīgu tukumnieku, atkal to ienesīs ielās, kuŗas iet kalnā un no kalna lejā.

„Dziedādami, spēlēdami,
Ienaidnieku uzvarēs,
Dziedādami, spēlēdami,
Tie no kara mājā nāks.”

Kā šai dziesmai vajadzētu kāpt Tukuma kalnā, saldi nogrimt kaut kur lejā un atkal gaiši un vareni kāpt kalnā. Bet kad tanī vasaras dienā, kad jūlija karstums un sausums bija padarījis Kurzemi tik brīnišķīgi gaišu un klusu, es, Tukumā ieejot, skatījos pār maziem namiem, kuŗi man līdz pacēlās kalnā, man likās, ka jūlija dienas spožāk mirdz pār viņu jumtiem. Kaut gan diena bija gaiša, tak viņas spožumā, kuŗš drebēja pār Tukumu, bija kāda daļa no tās vienkāršās bruņniecības, kuŗas atbalsi no bijušām dienām es meklēju un sajutu klusā un no vasaras putekļiem gluži baltā ielā.

KO MĒS DARĪSIM, KAD SAULES NEBŪS?

Tā man ienāca prātā, kad es reiz vēlā vasarā staigāju pa gaišiem pilsētas dārziem. Ko mēs darīsim, kad saule aizies no dārziem un alejām, no mūsu logiem un istabām un kara aptumšotā dzīve paliks bez gaismas? Nu ziema ir klāt, veselām nedēļām mēs neredzam saules, nu mums ir jāmacās pavadīt vakarus vēsās istabās pie zemi nogrieztās lampu gaismas, jo petroleja ir tik dārga. Un ja ar petroleja pa vecam maksātu deviņas kapeikas stops, nezina, vai ir tad mēs ar šo gaismu vien varētu izvilkties caur ziemas tumsību. Visspožākā elektriskā gaisma ir kaļa un auksta, ja mūsu istabās nav gara! Kas gan ir ziemas vakari bez gaišām valodām, bez stāstiem, pasakām un dziesmām? Kad mēs labi apdomājam, tad petrolejas, gāzes vai elektriskās gaismas vērtība pret sirds un gara gaismu ir pavisam niecīga. Kādu dziesmu un pasaku bagātību mums atstājuši mūsu tēvi, kuŗi ziemas vakarus pavadīja zemās un dūmainās istabās pie skala uguns! Tad viņi teica valodas un dziesmas, kuŗās uzliesmoja nemirstīgā tautas dvēsele. Šos gaŗos, tumšos vakaros viņi darināja mūsu gaišo valodu, kuŗā ir tik daudz mīļās Latvijas dabas, no kuŗas dveš svaigi uzartas zemes un saulē sasīlušu ežmalu smarža. Šo valodu mēs esam saņēmuši no mātes mutes kā gaišu mantojumu no daudzām tumšām ziemām, un labi, ja mēs to nepazaudējām svešās skolās pie jaunlaiku apgaismošanas. Tādēļ nebaidīsimies arī no šīs ziemas, kuŗa nāk pār mums tumšāka nekā citas. Gan tiesa, sabiedriskā dzīve Rīgā ir apstājusies, viņas dzīvie avoti ir it kā izsīkuši, apnikums, vienaldzība un atšķirtība kā rūsa pārklāj dvēseles. Uz šiem Ziemas svētkiem mēs latviešu dāmu sabiedrībā pat nemanām to dzīvo dāvanu gatavošanu mūsu strēlniekiem ierakumos kā agrāk. Tad jau tālā un svešā Maskavā latviešu sabiedrība, kuŗa sarīko ziedojumu dienas latviešu strēlniekiem, savākdama desmitiem

tūkstoš rubļu, pārpildīdama Lielo Ķeizarisko Teātri „Latviešu mūzikas svētkos”, nežēlojot grašus, ja par tiem var nopirkt lielu gaišu aucumirkli, — ir daudz dzīvāka, nekā še mūsu dzimtenes pilsētā, kur mēs vēl it kā nemākam diezgan mīlēt to, kas mums patiesi skaists un dārgs. Pat no tālienes skatoties, liekas, ka tur Maskavā pamostas latviešu sabiedrībā kāds garīgs cēlums. Tas ir tas, kam vajag nākt, kas nesīs atjaunotā Latvijā gaišu kultūras dienu. Bet vai lai mēs visas cerības liekam un svešo un tālo Maskavu? Vai Rīgā un mums tuvos strēlnieku pulkos ir maz latviešu intelligences? Nuja, mēs jau šeit dzīvojam it kā ierakumos, kaŗa tuvums mums visu ir paņēmis. Bet vai tādēļ lai nāktu pār mums šī pamiršana? Priekš uzvaras ir no vislielākā svara, ka sabiedrībai ir droši un gaiši ideāli, ka viņa nezaudē garīgā cēluma un neiemieg ziemas miegā, kuŗš ar pirmām salnām nāk pār visiem rūpuliem, bet priekš *cilvēka* ir tik pazemojošs! Un ja mēs še dzīvojam ierakumu dzīvi, tad darīsim tā, kā mūsu strēlnieki dara, kad tie vakarā ir svabadi no darba! Kur vien zemes būdā ir kāda maza uguntiņa, sveces gals vai dakts, kuŗa iebāzta tintes pudelītē, — visur ap viņu ir noliekušās mūsu varoņu sejas pār atšķirtām lapas pusēm, no kuŗām viņiem spīd pretī atkal dzīve, sapņi un cerība. „Varoņi, varoņi”, mēs sakām šinīs dienās. Un tiešām šis ir liels laiks, kad mums visiem vajag kaut ko skaistu un gaišu izdarīt. Mūsu strēlnieki mums ceļu ir ierādījuši, lai tikai nepaliekam viņiem pakal, kad viņi dara lielus darbus, lai mūsu dzīve pa tam netop šaura, tumša un maza. Izdzīsim un izskaudīsim šo stīvo, auksto ziemas tumsību no savas dzīves. Mums tak ir tikdaudz grāmatu, kas mums var padarīt gaišus tumšos vakarus un dzīt ātrāk uz priekšu kūtrās stundas. Apputējuši un neizpirkti grāmatu plauktos stāv Raiņa, Poruka, Blaumaņa, Aspazijas, Akurātera, Niedras, Anas Brigaderes, Apsīšu Jēkaba, Saulieša, Plūdoņa, Fallija, Fr. Bārdas, Jaunsudrabiņa un citu raksti. La-

siet viņus, tie padarīs jums gaišāku dažu labu stundu. Bez ticības uzvarai šinīs ziemas dienās lai mums stāv klāt arī ticība mūsu tautas garam, jo viņā ir vienīgā, augstākā un pilnīgākā uzvara; tas ir uzvarējis 700 gadus garo verdzības nakti un uzvarēs arī uz priekšu vistumšākos likteņus. Pa svētku laiku, kad katra sirds meklē kādas gaišas tuvības, atcerieties savus klusos gara varoņus — rakstniekus, kas audzinājuši lielu un tikumiski stipru mūsu tautu ar latvisku vārdu.

Ko tad vajaga darīt?

Iegādājiet un lasiet viņu grāmatas!

Dariet to kaut vienīgi tādēļ, lai jūsu istabā būtu gaišāk!

VAI TĀLU IR LĪDZ ZVAIGZNĒM?

Sorīt es skatos pa logu ārā, uz jumtiem līdzeni guļ sniegs, un gar dzidro debess malu kupli un svinīgi kūp skursteņi.

Gaisma atkal ir atgriezusies, un drīz mēs varēsim svinēt svētkus. Patiesi man liekas, ka Ziemas svētki jūdz jau kamanās, un sals — tas ieziepē ceļa sliedes, lai kamanīņas vieglāk tek caur eglēm, caur siliem, caur baltām sarmā sastingušām bērzu birzēm. Mazs apjukums Ziemas svētku vīram iznāk tikai ar zvanu. Kā radis daudzus gadus Latvijā, viņš iznes un piesien pie ilkss arī zvanu. Bet kad zirgi dīžādamies sakrata to un viņš iegavilējas gaiši un skaņi, vecais it kā notrūkstas, noraisa viņu un ienes atpakaļ istabā.

Ziemas svētki atbrauc šogad bez zvaniem, un baltās birzēs skanēs tikai sniega pārslas pie sasalušiem zariem, atmodinādamas tālas un debešķīgas nojautas.

Vakarā es atkal pieeju pie loga un skatos, cik skaidri debesis nosarkst aiz namu jumtiem. Šovakar būs lielas un spožas zvaigznes. Varbūt starp viņām būs jau Ziemas svētku zvaigzne. Bet kā lai viņu ierauga un kā lai izšķir, kuŗa viņa ir? Tik daudz pie debesīm

ir zvaigžņu. Un kamēr es tā kavējos pie loga, man ienāk prātā mazs notikums. Iet divi strēlnieki nakti uz izlūkošanu.

„Nezin, vai tālu ir līdz zvaigznēm?” pirmais strēlnieks saka.

„Laikam gan miljoniem verstu. Bet kas to var uzminēt? Tas priekš mums par tālu,” otrs strēlnieks saka.

Viņi iet klusi, katrs domā savas domas, un tikai sniegs čaukst zem viņu soļiem. Mežs iet uz galu, zem eglēm nolikuši guļ krūmi.

„Pagaidi še,” pirmais strēlnieks saka. „Es pielīdīšu un paskatīšos, vai tur nav kas priekšā. Man tie krūmi izliekas šaubīgi.”

Viņš jau iziet no meža, viņš ir jau gandrīz ārā uz pļavas, kad starp krūmiem paceļas četras, piecas, septiņas ēnas — vācieši! Viņi jau ir ielenkuši Pirmo strēlnieku un grib to atbruņot, bet tas ar štiku metas viņiem virsū. Atskan lāsti un šāvieni, un Pirmais strēlnieks krīt. Pa tam ir atguvies Otrs strēlnieks, viņš skrien biedram palīgā, no visām pusēm uz viņu birst šāvieni, bet viņš nogāž divus vāciešus. Pārējie aizbēg pār pļavu uz savām pozīcijām otrā meža malā.

Otrs strēlnieks pamana asas sāpes ceļgalā, viņš ir ievainots un atslīgst uz rokas sniegā pie sava biedra.

Tas guļ un skatās izdzisušām acīm ar bālu un it kā noreibušu, uz augšu vērstu seju. Un Otram strēlniekam tā savādi ienāk prātā viņa jautājums:

„Vai tālu ir līdz zvaigznēm?”

„Necik tālu, draugs, necik tālu!” viņš klusu saka.

„Man pašam ar viņas bija jau ļoti tuvu.”

KĀDS VECS KUNGS

Ziemas svētku stāstiņš

„**U**n kas dzīvo šai istabā?” aiz durvīm atskanēja jautra un gaiša balss.
„Kāds vecs kungs,” otra balss vienaldzīgi atbildēja.

„Nu, tad iesim garām!”

Tas bija Ziemas svētku vakarā. Putenis bija apšķiedis rūtis ar sniegu. Vējš dziedāja skurstenī, istabā bija krēsla.

Vecais kungs sēdēja pie galda un skatījās sev priekšā. Bija svētku vakars, un viņam nebija nekur jāiet. Un nebija arī nevienas vēlēšanās, kas šovakar varētu piepildīties, viens, bez svētku izsalkuma, viņš varēja mierīgi sēdēt savā istabā un klusi skatīties krēslā.

Viņš noprata gan, kas tur koridorā notika. Balss un smieklī patlaban apstājās pie virsnieka Lukstiņa kunga durvīm, kurš Auzāna kundzes mēbelētās istabās bija apmeties nodzīvot svētku atvaļinājuma laiku.

„Ā, Auzāna kundze! Auzāna jaunkundze! Lūdzu ienāciet, lūdzu ienāciet. Es tūlī aizdedzināšu uguni,” tā bija Lukstiņa kunga balss. Tur viņš, kā liekas, stāvēja durvīs un lūdza dāmas iekšā. Vecais kungs vēl dzirdēja smalku piešu skaņu, tad smieklī un valodas skanēja jau kaut kur aiz durvīm.

„Garām,” vecais kungs nodomāja.

Kas tur nu bija? Auzāna kundzei bija atbraukusi meita, jauna, jautra dāma, un viņas abas ar māti gāja ielūgt viesus, kas varēja būt derīgi priekš jautrām svētku vakariņām. Kas tur nu bija ko noskumt? Viņš varbūt nemaz neietu iekšā šai troksnī, ja viņu aicinātu. Bet tāda nu reiz ir cilvēka sirds. Viņā arvienu paliek skumjas, ja viņai kaut kas aiziet garām.

„Garām. Ir jau ar laiks, ka tev iet garām,” vecais kungs nodomāja. Un viņam pašam bija kluss un rūgts prieks par šo pazemojumu.

Tā viņš sēdēja klusumā un dzirdēja, ka istabā kaut kur bīda krēslus un klāj galdu, dzirdēja soļus un balsis, kuŗās skanēja steidzīgs svētku prieks.

Viņš palika tā labu laiku krēslā un klusumā. Viņš bija pilnīgi aizgājis kaut kur un sakusis ar šo lielo nakti, kuŗa tumši gulēja logā. Un tad viņš it kā piepeši atrada pats sevi šai tumsā un uzgāja, ka viņš sēd vientulis un vecs.

„Ak, esi gan tu man, ne tev ir tēva, ne mātes,” viņš pats uz sevis teica un pakratīja galvu. Varbūt viņam palika sevis drusku žēl; viņš sāka meklēt špicikas un aizdedzināja lampu. Viņam gribējās atkal redzēt lietas istabās, viņš negribēja par sevi domāt. Pulkstenis uz galda rādīja septiņi.

„Drīz būs kalpone un atnesīs tējas ūdeni,” viņš atvieglots nodomāja. Viņam gribējās redzēt kādu cilvēku. Ikkatru svētku vakaru viņš bija pavadījis līdz šim Kurzemē brāļa ģimenē. Nu brālis bija kaut kur Krievijā, viņš bija dabūjis mazu vietu kādā bēgļu nodaļā un dzīvoja un gaidīja, kad sabruks siena aiz Daugavas un varēs iet atpakaļ uz Kurzemi. Nekad viņš nebija pametis šīs cerības un no tām dzīvoja.

Pie durvīm pieklausvēja. Ienāca kalpone, gaiša un sārta, baltā priekšautā un nolika uz galda kūpošu ūdens krūzi. Viņa apgriezās un aizgāja ātri.

Vecais kungs pamanīja viņas sejā kādu savādu izsalkumu.

„Svētki ir klāt, un mēs dabūsim papriecāties!” — tas spīdēja viņai uz abiem vaigiem.

Vecais kungs sajuta kaut ko pretīgu. Kas tas bija? Viņam nepatika šis izsalkums, kas tik atklāti parādās svētku dienās un ienes visur tik daudz tukšas steigas un trokšņa.

„Mans Dievs, ar ko tu mani esi nosodījis? Vai tad prieks ir kas slihts?” vecais kungs kļuva runāja. „Vai es esmu palicis skaudīgs, vai esmu bijis arvienu par daudz atturīgs un lepns, lai klaji rādītos ar savu prieku? Dod man vienkāršāku sirdi, lai es varu sajust

prieku!” Bet krūtīs viņam bija un palika savāds lepns prieks, ka viņam nav kur iet un nav kur meklēt prieka.

Viss, kas viņam bija bijis, bija tikai atmiņās par Kurzemi.

Lampa sāka dzist. Kalpone steigā bija aizmirsusi ieliet viņā petroleju. Viņš paņēma no galda mūzikas kasti, atsēdās gultā, nolika to sev uz ceļiem un uzgrieza „Klusa nakts, svēta nakts!” Kad viņa apstājās, tas uzgrieza viņu atkal un klausījās. Un kad tērauda balstiņas pinkstēdamas saķērās kaut kur un apstājās, tad viņš smaidīdams kratīja galvu:

„Veca gan tu esi, mana mūzikas kaste!” Viņš atkal smējās pats par sevi.

No mūzikas nekas neiznāca. Lampa dzisa, vecais kungs gāja gulēt un pārvilka segu pār acīm. No citām istabām gan nāca jautri trokšņi un mūzika, bet viņš drīz aizmiga un iegāja baltā sapnī. Viņš bija apmaldījies vējputenī, sniegs viņu nesa, viņš atļāvās vējam, viņš zināja, ka to nes uz Kurzemi. Kaut kur šāva, kļiedza un dziedāja jaunas balsis. „Tie laikam mūsu strēlnieki!” viņš domāja. Un kā reibonī viņu grieza un nesa dziesmas un sniegs.

„Vai tad es esmu jau garām vācu līnijām?” viņš izbrīnējies jautāja, kad tas uzreiz stāvēja savas mājas priekšā. Sniegs līdz pat skurstenim bija nobēris māju gluži baltu, durvis bija vaļā, iekšā griezās un dejoja, viņš dzirdēja draugu un kaimiņu balsis, logos mirdzēja ugunis.

„Vai tad vācu līnijām es jau esmu garām?” vecais kungs murgoja, un viņa sirdi sagrāba karsts prieks.

Bet tikai nakts bija garām.

„Kādu skaistu sapni es redzēju!” Vecais kungs atvēra acis un patīkami izstiepās gultā.

UZ KAUJAS LAUKA

I

Te ir tas likteņa lauks. Kājas, no steigas nogurušas, vairs neslīd tā uz izmaltā ceļa, un ar savādu mieru es redzu visu un dzirdu. Ejot pa ceļu, kuŗš nogriežas uz purvu, kuŗu sniegs padarījis par mirdzošu, līdzenu lauku, es sajūtu klusu godbijību pret mūsu tautas raksturu, kuŗš uz šā baltā lauka šinīs baltās ziemas dienās ir parādījies tādā varenībā un cēlumā, kādu mēs neesam viņu redzējuši, kamēr latviešu rakstītā un nerakstītā vēsture pastāv. Es redzu savā priekšā atšķirtu tautas likteņa grāmatu; tur uz šā lauka, ko sniegs tik tīri ir klājis, tiek rakstīts ar asiņainiem burtiem...

Ceļu, kuŗš nogriežas uz purvu, patlaban apšauda. Kur granātas krīt, vienā un otrā pusē ceļam, dziļi iedamas staignā purva zemē, melni dūņu stabi šņākdami augstu uzkāpj pret debesīm. Kāds strēlnieks, maza auguma, ar flinti pār plecu, noguris un, kā liekas, arī kaut kur ievainots, sevī noliecies, nāk mums pretim. Mēs satiekamies un apstājamies: viņš paceļ uz mums seju, kuŗa ir gluži melna no dūmiem, viņa acīs — viņa platās un apsarkušās acīs ir vēl visas kaujās pavadīto nakšu šausmas; viņa apkaltušās lūpas, kuŗas uz tumšā seja izskatās tik sārtas, spēj pasacīt mums tikai dažus vienkāršus un nopietnus vārdus. Kāds cīņas rūķis! Viņš nāk pavisam melns no kaujas. Bet lauks visapkārt ir tik gaišs. Kreisā pusē mežmalā vieglā sniega padebesī šūpojas saule, un viņai blakus karājas gaisā gaŗš rozā balons — vācu „desa”, viņu novērošanas punkts, no kuŗa viņi rīko lielgabalu uguni uz ceļa mums priekšā: viņi pamanījuši kuŗa kukņas, kas gaŗā melnā rindā tagad griežas atpakaļ. Es atskatos atpakaļ — tur zilganā ziemas padebesī kā izstiepts japāņu lukturis karājas mūsu „desa” — gaisa novērošanas punkts. Mēs ieejam lielgabalu ugunī.

Granātas šņākdamas laižas mums pāri, dūņu fontāni paceļas un tūkstoš tumšās dzirkstīs izšķīst uz sniega: pa abām pusēm ceļam paliek dziļas melnas dobes. Zīlos dūmos mums priekšā guļ sirma bērzu birze, un viņai gaŗām uz ātriem zirgiem šurp un turp auļo jātnieku ziņneši. Lara, lara, lara, pak, pak, trak — kā milzīgs katls no šāvieniem birze vārās un kūp. Tur aiz birzes patlaban notiek cīņa ap kādu vācu blokhausi. 60 vāciešu, kuŗi varbūt nemaz neizskatās labāk kā tie sīkie panīkušie skrodeŗi, kuŗus mums nupat padzina gaŗām vienu baru, ielenkti no visām pusēm, tur ar loŗmetējiem turas visu dienu...

II

Mēs ieejam kaŗa nometnē. Dūmi kāpj no uguns kuriem, ap kuŗiem nodrūdzējuši sēd, vāra tēju un, apliekušies ap dziestošām oglēm un nolikuši galvas siltos pelnos, atpūšas strēlnieki pēc kaujas nakts. Te ir it kā liels tirgš. Mēs ejam caur strēlnieku drūzmu; te kaŗa ķēķis, te jātnieks uz zirga stāv mums ceļā. Mēs nonākam pie pārsienamā punkta, kuŗš atrodas divās zemu uzcirstās dēļu būdās. Tur atnes ievainotos. Iekšā ir tik šauri, ka divas nestavas nevar nolikt blakus. Ārsts baltā priekšautā un feldšers pussalīkuši tur pavada dienu pie ievainoto nestavām, viņiem nav laika atstiept muguru un nav te kur izstiepties, jo zem zemiem baļķu griestiem stāvēt var tikai saliecies. Vai ir kaut kur svētki? Vai šodien ir pirmā Ziemas svētku diena? Tiešām, manas acis pamana te mazu stūrīti svētku. Pie pārnienamā punkta ir piebraukušas divējas glītas zemnieku kamanas, tur grozās kāds zemnieks, es redzu viņa apaļo muguru siltā pelēkā kažokā; tur stāv arī kāda lauku saimniece pašaustā lakatā. Bet šie zirgi vieglās kamanās nav iejūgti priekš svētku brauciena, viņi gaida ievainotos.

Šausmīgā kaŗa darbdiena! Piepeši mēs atrodamies viņas priekšā. Mēs ejam uz otru pārsienamo būdu:

tur kaudzē sakrautas ir flintes, kaudze flinšu no tiem, kuŗu vairs nav. Un turpat blakus pie būdas sienas guļ divi virsnieku līķi. Pelēkās ziemas cepures uzlik-tas viņiem uz aizmigušām acīm. Es paceļu viņas un, it kā sveicinādams, ieskatos varoņu sastingušās sejās. Viena seja ir jauna un gaiša ar augstu, baltu pieri, viņā ir sastindzis brīnišķīgs, nebēdīgs smaids, kuŗu var izsacīt tikai ar vārdiem: „Lai dzīvo Latvija! Šis kauss man bija jāizdzer!”

Tur staigāja Dieva dēli, dvēselītes lasīdami... Mēs ejam pa kaujas lauku, kad eņģeļi jau ir aizgājuši un dvēselītes aiznesuši. Atkal mēs atrodam kaut kur kritušus strēlniekus, kuŗi rindā guļ zem saviem pelē-kiem mēteļiem. Kāds sargs ar flinti pār plecu klusi staigā viņiem garām. No šīm vaska dzeltenām pierēm dvēselītes jau ir paņemtas, un mēs redzam tikai mi-roņus, kuŗiem iet garām bargā, nemīlīgā kaŗa darba diena. Un tomēr, kā guļ šie latviešu vīri! Rokas, ener-giski savilkta dūrēs, viņi tur vēl uz krūtīm. Es ap-brīnoju viņus pat šai nāves pelēkumā, kad viņi guļ, pie malas novākti, it kā kaudzē saraustas rudens lapas.

III

Ugunsкуру un lielgabalu dūmos, kas nekustīgi piepilda birzi līdz pat galotnēm, ir savāds apstin-gums. Visas smalkākās jūtas še it kā apstingst, nekas vairs nepieķeras cietam zaldātu mētelim, viņš mierīgi iet garām līķiem un dara savu darbu. Cilvēks še ātri ieiet sevī, top ciets, patur sevī savas ilgas un sāpes, jo gar tām nevienam nav daļas. Darbojas griba, muskuļi un tīri fiziska uzmanība. Kaŗa drūzmā zaldāts lab-prāt pieķeras pavēlei, tā viņam ir liktenis un taisns ceļš. Es nomanu, ka savāda atšķirtība iespiežas še starp mani un maniem biedriem, ikkatrs ieiet sevī; še visi stāv par kopīgu lietu, un katrs klusībā par sevi. Turies stingri uz kājām, skaties, ka nekrīti, nevienam nebūs laika tevi piecelt. Likteņi, kas iet pār šo lauku,

ir tik lieli, un tu esi tik bezgala mazs. Tu esi jau iz-
nesis savu dzīvi uz upuŗa lauka un atdevis kaut kam
lielākam, neskaties nekur vairs apkārt. Un tomēr šis
apstingums ir tikai ārējs. Šai dzīvei ir liels iekšējs pa-
toss. Lielgabali, lielgabali ir viņas balss. Cik spīrgti
viņi šauj! Kad baterijas strādā, birze sakustas, un lie-
kas, ka viņa ar saviem dūmiem un kareivju drūzmām
lido kaut kur uz priekšu. No tāluma lielgabalu grā-
vieni izklausās kā tumši pērkoni, bet šē tuvumā viņi
gavilē un atstāj uz garastāvokli jautru iespaidu. Žēl
tikai, ka, stāvot pie pašām baterijām, ausis neiztur
aso troksni, no kuŗa dzirkstis iet caur smadzenēm un
ausis ir jāspieŗ cieti. „Tas ir tikpat, it kā būtu iedzē-
ris čarku!” dzejnieks A. smaidīdams saka. Viņam
taisnība. Labs lielgabala šāviens ir tikpat kā čarka
zaldātam, tas atspirdzina noguruŗos nervus un iedvēŗ^š
drosmi un paļāvību uz paŗa spēku. Lielgabali ir tie,
kas uztur frontē labu gara stāvokli. Ja lielgabali šauj
modri un jautri, tad kareivji turas mierīgā paļāvībā
uz savu spēku. Lielgabalu šāvieniem ir milzīgs psi-
choloģisks iespāids uz kaŗaspēku, un ir labi, ka mēs
varam šaut, šāvienus neŗēlodāmi. Es atceros mazu no-
tikumu, kuŗu man pastāstīja, braucot uz Polijas kaŗa
lauku, pāra gadus atpakaļ, kad mums sāka trūkt liel-
gabalu un šāvienu. Kādu mūsu pulku pārņem izbai-
les, viņŗ sāk nekārtībā atkāpties. Te kādam jaunam
virsniekam gadās braukt gaŗām ar lielgabalu; viņam
ir cits uzdevums, bet viņŗ ierauga sajukumu, liek ātri
uzbraukt lielgabalu uz lauka un uzsauc: „Pagaidiet,
pagaidiet, es tūliņ paŗaudīŗu!” Un viņŗ liek dot daŗus
jautrus šāvienus. Pulks atjēdzas, sakārtojas un iet at-
kal cīņā. Un ja mūsu strēlnieki tanī vējputeņa naktī
ieņēma stiprās ienaidnieka pozīcijas bez viena lielga-
bala šāvienu, tas jo vairāk liecina par mūsu varoņu
dzēlzs gribu un drosmi. Latvietis arvienu un visur ir
bijis *pāts* sava spēka avots.

Bet vakarā, zemes būdā apgulstoties uz vēsām,
smarŗīgām egles skuŗām, kuŗas priekŗ mums viesmī-

līgi salauž kāds strēlnieks, es uzticos savai likteņa zvaigznei un lielgabaliem tur ārā. Kā lieli, modrīgi suņi tie ieplētušies tur stāv un rej, un zem viņu drošām, skaļām balsīm ir tik viegli iemigt.

IV

Pie flinšu kaudzes, kas zaudējušas savus kaŗotājus, mēs satiekam savu virsnieku. Viņa seja ir tapusi tumšāka, plakstiņi uzpampuši no negulētām naktīm, balss no runāšanas vājā piesmakusi. Viņš riko un izdala pavēles. Arī mums viņš atrod darbu. Mums izdod flintes no kaudzes, un mēs dabūjam uzdevumu sargāt ceļu. Mēs nostājamies savās vietās un rīkojam kustību uz ceļa. Turpat stāv baterija. Lielgabali rej palēkdamiem un apdveš mūs ar jautrām spēka dzirkstīm. Šviuf, šad un tad nosvelpj gaŗām kāda lode. Viņas maldās pa mežu kā bites, kuŗām vajag atstāt kaut kur savu dzeloni, izurbj kokus, norauj zarus un šad un tad aiznes kādu dzīvību. Verstis divas aiz meža viņas izšauj, tak gadās, ka viņas atnes kādam likteni.

Tur grāvī gul zirdziņš, viņa kakls ir iegrimis sniegā un pārsalis ar atkusušu ūdeni, un tik nevainīgi gul uz sniega viņa skaistā galva un atstieptās kājas, pie kuŗām spīd vēl gluži jauni pakavi. Šorīt viņu atradusi šai vietā kāda lode...

Kad mēs esam nostāvējuši savas stundas, mūs ved uz zemes būdu. Elpa aizraujas no dūmiem, kad mēs saliekušies ielienam iekšā pa caurumu, kuŗam priekšā aizstiepts maiss.

Bet tā ņem elpu cieti, ka tūlī ir jāskatās kur sēdēt. Zaļa bērza malka sūrkstēdama deg bleķa krāsniņā, un dūmi neiet vis pa skārda skursteni ārā, bet dara, kā viņiem patīk.

„Es manu, ka no tiem dūmiem sāku vājāk redzēt,” kāds strēlnieks saka.

Mums ierāda vietas pie sienas, es atsēstos uz kādas strēlnieka somas, jo citu mēbeļu te nav. Atspiežu mu-

guru pret sienu un jūtu, ka pēc negulētās nakts un gaŗā gājiena esmu ļoti noguris.

„Paceliet to drēbi, lai iziet dūmi,” kāds viesmīlīgi saka, kaut gan dūmi zemes būdā tiek visai taupīti, jo tie ir zaldāta siltums. Strēlnieki draudzīgi nosēstas mums apkārt; nu vajadzētu sākties valodām, bet no liela noguruma pār mani ir nācis salds sastingums, man gribas tikai klausīties un klusēt. Mēs dzeŗam tēju no skārda stopiņiem, kuŗu mums ielej no zilas apkvēpuŗas mazgājamās krūzes, ŗis karstais malks padara vēl saldāku manu nogurumu. Un savādā pusaizmirstībā es dzirdu no sarunām tikai daŗus vārdus. Bet tie atskan manās ausīs tik vareni un cēli.

„Slava, slava gan tagad latvieŗiem būs liela!” es dzirdu kādu strēlnieku sakām droŗi un skaļi. Lūk, ko meklē strēlnieks cīņas ugunīs. Varoņu slavas savai tautai. Un agrāk mums pietika, kad mums bija sava maizīte. Kā ir izaudzis pa ŗiem gadiem tautas raksturs! Viņa ir pamoduŗies bruņniecības instinkti. Viņu aicina slavas ceļŗ. Pret pakalniem vīdamies, tas sviez visās krūtīs karstas atspulgas. Un nebūs vairs latvieŗu devīze: „Kad mums sava maizīte ir, ko tad vairāk?” Kad sāk runāt par Kurzemi, cīņas karstums atskan strēlnieku balsīs. „Uz Jelgavu, uz Jelgavu,” tie kliedz; neviens nedomā par nogurumu. Un es redzu, cik daudz droŗas kvēles ir no ārpuses lēnā un pacietīgā latvieŗu dabā.

V

Kamēr mēs tā sēdam un runājamies, aiz birzes trako kaujas troksnis. Lometēji larkŗ te tuvāk, te tālāk. Tad troksnis atkāpjas un beidzot pavisam apklusť.

„Nu blokhauzis ir ieņemts,” kāds saka.

Pēc maza brīŗa jau pārnāk strēlnieki no kaujas un pārnēs trofejas, kuŗas tiek izcilātas un aplūkotas. Manās rokās nonāk maza balta porcelāna krūzīte ar vācu dzelzs krusta zīmi. Tā piederēja kādam no tiem 60

vāciešiem, kuŗi visu dienu ar loţmetējiem turējās savā blokhausī un cīņas karstumā visi tika apdurti. Tā ir glīta lietiņa. Nu viņa ir pazaudējusi savu saimnieku un priecīgi staigā apkārt.

„Gūsteknis, gūsteknis ir atvests,” ārā atskan balsis.

„Lai ved iekšā!” kāds sauc.

Pie sienas jau ir aizdedzināta maza petrolejas lampiņa un patumši apgaismo vīru plecus un lepni paceltās galvas pelēkās jērenēs.

Pa durvju caurumu ielien tas vācu vīrs un, it kā sargādamies, kautri atspiežas pie sienas. Viņa sejas puskrēslā es nevaru saskatīt, es labi saredzu tikai apaļo vācu micīti ar sarkano malu un mēteli, kuŗā viņš iekļāviēs, nolaidis rokas. Bet jauns viņš vairs nav.

„Mojen, Fric!” kāds zobgalīgi sveicina.

Gūsteknis cieš klusu.

„Kā iet Kurzemē?” mēs prasām. „Kāpēc jūs nerunājat, vai jūs neprotat pa vāciski?”

To gan šis vācu vīrs negrib pielaist, ka tā iztulko viņa klusu ciešanu un notur viņu varbūt par turku vai bulgāru. Viņam tūliņ atraisās valoda.

„O, jā, es esmu vācietis. Slikti, slikti mums gāja Kurzemē. Visu laiku mūs dzenāja no vienas vietas uz otru. Es esmu tikai septiņas dienas šai frontē.”

„Vai jūs esat no landvēra, vai no landšturma?”

„Ko nu no landvēra. Mums ir vairs tikai landšturms. Man ir jau 47gadi. Nav ilgi, kā tiku iesaukts. Es dzīvoju pie savas mātes Hamburgā. Bet vai es nevarētu dabūt kaut ko ieēst, veselu dienu es neesmu neko mutē ņēmis.”

Gūsteknim pasniedz maizes donu. Viņš drupina to sev uz krūtīm un ēd un paliek jau omulīgāks.

„Ak, ko par kaŗu!” viņš saka, „ar kaŗu iet uz galu.”

„Tā viņi visi saka,” kāds strēlnieks piebilst.

„Jā, jā, friči negrib vairs ar mums ar jostām mīt.

„Ko mēs mainīsim?” viņi saka. „Drīz jau būs miers.”
Viņi visi gaida mieru.”

„Nu, vai maize ir laba?” viņam prasa.

„Nekas, laba gan.”

„Vai jums ar tāda ir?”

„Mums ir drusku baltāka. Bet mums jau jauc viņai visu ko klāt.”

Tā saruna beidzot top gluži vaļsirdīga, un arī strēlnieks, kas vācieti atvedis, sāk mums ieteikt savu gūstekni.

„Viņš jau tāds lēns. Tie citi šauj un duŗ, šis kā aita, kuŗa atšķīrusies no bara. Ņem un ved un dari ar viņu, ko gribi.”

Gūstekni aizved, vakars top arvienu dziļāks, nogurums jau galīgi tur mani savās rokās. Sāk izdalīt vakariņas, bet es uz viņām nemaz nepriecājos. Kāda roka man draudzīgi piebīda savu zupas katliņu: „Ēdiet, tur arī gaļa ir iekšā.”

Bet es tikai ar lielām pūlēm varu atsvabināties no sava sastinguma, kuŗš mani arvienu vairāk sāk pārņemt, un uzmeklēt kaŗoti savā platā mēteļa kabatā. Es pasmeļu no katliņa pāra kaŗotes, bet miegs zemes būdā man liekas saldāks par zaldātu zupu, un es dodu kaŗoti un katliņu tālāk. Daži strēlnieki draudzīgi atdod mums savas guļas vietas, mēs varam nolikties visā gaŗumā uz smaržīgām egles skujām un atspiest galvu pie sienas. Viņi piespiedīsies tāpat ar plecu kaut kur, vai nosnaudīsies sēdu. Neskaidrāks un maigāks jau top viss, ko es redzu. Arī strēlnieki mazāk kustas un sēd, atspiedušies cits pie cita ar plecu.

„Tagad tik paklausies, kā ap būdu sāks dziedāt lodes. Ap šo laiku viņi sāk atkal šaut,” kāds saka. Un miegā laižoties, man tiešām liekas, ka tur ārā dūc un dejo. Es satinos ciešāk mētelī. Un saldāks man liekas vēsais zemes miers, kas sargādams paņem mani savā klēpī.

VI

Dažas patiesības es esmu iemācījies zemes būdā, kuŗas man agrāk nevajadzēja zināt, bet kuŗas priekš

zaldāta ir ļoti svarīgas. „Kad jūs ejat gulēt, tad atraisāt jostu, zaldāta mētelis tad ir daudz siltāks,” — tā mani vakarā pamācīja, un es, ietinies viņā, gulēju labi, nemanīdams neko vairāk kā tikai saldu sastindzinošu vēsumu. Es pamostos naktī, tik vareni strādā lielgabali it kā milži pie laktas, zeme viegli dreb zem mums. Milži, ko jūs kaļat naktī? Vai jūs kaļat mūsu tautai svabadību un laimi, vai tikai mieru Vidzemes sētām no dzelzs un svina?

Es paceļu galvu: mazā sienas lampiņa kā dzeltena acs spīd pār gulošiem strēlniekiem. Bet zemes būdā nekad visi neaizmiegs, kaŗa dzīve iet cauru nakti. Es jūtu sarunas. Feldfēbelis saka — es dzirdu klusu smīnu viņa flegmatiskā nūrdēšanā: „Atnāk pie manis divi jauni praporščiki. Lai ierādot viņiem istabu! Kur es ņemšu istabu? Tik mums ir istabas kā tas Dieva lauks. Sakuriniet ugunskuru kaut kur aizvējā un sildieties, rīts vairs nav tālu. Aizgāja.” Mēs esam bijuši laimīgi, ka mums gadījies šis stūrītis, kur galvu nolikt.

Es satinu mēteli no aukstuma notirpušos ceļa galus un aizmiegu ar savādu egoistisku mājas sajūtu.

„Rejiet, labie kaŗa lauka suņi, rejiet, lielgabali, pār birzi un purvu, sviediet naktī troksni un liesmas...”

„Šonakt stipri šāva,” es saku, pamodies rītā, kad strēlnieki jau sēd ap krāsniņu un vāra tēju. Lampiņa spīd vēl tikpat tumši un naksnīgi, bet no strēlnieku skaļām un jautrām balsīm es dzirdu, ka ir jau rīts.

„Šāva?” kāds strēlnieks man blakus paceļ galvu no savas kaŗa somas. „Es nekā nedzirdēju.” Ka melderis var gulēt savās dzirnavās, gaņģiem vienmuļīgi rūcot, tas man gan bija labi saprotams, bet ka var tik maigi izgulēties zem pašām lielgabalu rīklēm, to es tikai tagad piedzīvoju. Bet nu mums ir laiks doties ceļā, varbūt mēs vēl redzēsim rīta zvaigzni un dziestošu mēness malu.

Mēs dabūjām gan vēl mēnesi redzēt: drīz mums somas ir plecos, un mūsu smagie zābaki čirkst uz

sniega. Dzisdams pār birzi aizpeld mēness, bet viņš ar ir iejaukts kaŗa troksnī. Klau, kā viņam gaŗām ceļo mūsu smagās granātas, kuŗas mūsu tālšāvēju lielgabali kaut kur no jūrmalas raida mums pāri uz ienaidnieka pozīcijām. Kaut kur aiz birzes tāls zibens paspīd bez trokšņa. Paiet vairākas sekundes, tad tik dzird, ka brauc pa gaisu kā dzelzceļa vilciens; birze nošņācas smagi, un — blāc — granāta krīt un sprāgst kaut kur vācu pozīcijās.

Granātas nāk mums pāri pār galvām, bet es brīnos, ka sajūtu viņas tikai kā troksni.

Zaļo rīta zvaigzni, aiz lēģera izgājuši, mēs gan neredzam. Tik pa labi meŗa malā, kuŗa gul vēl tumsā, paceļas zaļa raķete no vācu ierakumiem un, gaismā izkusdama, lēnām nolaiŗas un izdziest. Ceļš tiek atkal apšaudīts. Kā ļauni putni, kuŗi ar rīta krēslu jau iziet uz laupījumu, mums laiŗas pāri granātas ar tādu troksni, it kā viņām būtu jāsavalda kādas negantas zobu sāpes. Viņu šņākšanās un steigā ir jūtama savāda, ļauna rīta modrība.

Uz ceļa kustas vezumu gūzmas. Mēs nonākam kaut kur starp lielgabalu ratiem, kuŗi grieŗ zirgus apkārt, un, klupdami grāvjos, kuŗi pilni irdena sniega, tikko nepazūdam viens otram. Sniegs jau ir gaišāks, un debess zilgana svīst caur krēslu.

Preţīm vācu ierakumiem viņā meŗa malā klusi stāv kāda mūsu kareivju nodaļa. Viņi stāv kā ēnas un, liekas, ir sakopojuŗi sevī visu krēslu un klusumu, ko vēl nakts atstājusi uz mostošā lauka. Meŗa malā atkal kā zila tulpe paceļas un, gaismā izkusdama, nodziest raķete.

Vācieŗi gaida uzbrukumu.

Drīŗ mēs esam laukā no uguns, un rīts uzvaroŗi izplēŗ pār laukiem savus zaļos spārnus.

SVĒTKU NAKTS UZ LAUKA

I

„Un gani bija laukā tanī naktī...” Nē, Ziemas svētku stāstam tomēr ir divas daļas. Mēs klājam sienu zem eglītes, lai bērni, kas māk vēl nevainīgi priecāties par gaismu un mieru, tur apmetas jautrā vaļībā un ienes mājā kādu daļu no tā gaišā dzīves noslēpuma, ko mēs cīnās un kaļos esam pazaudējuši. Kas dzēris no rūgtā vilšanās trauka, tam ar bērna rokām atkal tiek piebīdīts pie lūpām vecais bikeris ar saldām malām, lai mēs dzīvojam un ticam, ka ir laime pasaulē. Tāpēc svētkus vajag sagaidīt mājās, kur ir sargājams un glabājams maigais dzīves noslēpums. Vakarā vajag aiziet uz kūti, lai govīs tevī paskatās ar platām un mierīgām sejām, paskatīties, cik gaiši zvaigznes spīd pār tavu māju un spiest pie sirds savus mīļos. Bet no rīta — pieiet pie loga un paskatīties, kā putni dzīvo pa labības kūļiem, kuņģus tu vakarā piesēji pie slēgiem.

Ziemas svētkus vajaga saņemt mājā; bet tā kā mūsu pulki pavadīja svētku nakti uz lauka karstās un asiņainās kaujās, tad mēs ar nevarējām sēdēt mājā zem eglītes, bet mums vajadzēja būt kaut kur laukā zem egles.

Mēs steidzam ātrāk nobeigt svētku vakariņas, sienam somas plecos un dodamies ceļā. Ir pusnakts, kad mēs izejam uz ielas. Mēness gaišos padebešos peld pa jumtiem kaut kur projām, un no gaismas, kuŗa plūst mums pa priekšu, mēs jau noskārstam, cik liela un bezgalīga ir šī nakts. Nami svētku klusumā paceļas gar ielām, mēs ejam skaļiem zaldātu soļiem.

Drīz mēs sēdam vilcienā un braucam uz jūrmalu. Pelēki zaldāti, mēs sēdam starp pelēkiem zaldātiem. Un ja starp viņiem būtu mans brālis, viņš pazītu mani varbūt tikai no balss. Mēs runājam skaļāk nekā

citi, kuŗi jau ilgāk nesuŗi raŗicu. Man un daŗiem maniem biedriem ŗŗ ir vŗ pirmŗ reize. Klusi un sevŗ nogrimuŗi, sŗd strŗlnieki, un, kad izkŗpjam kŗdŗ jŗrmalas stacijŗ, viŗi tikpat klusi izklŗst pa ceŗiem, kuŗi viŗiem jau pazŗstami. Mŗs ejam gar gaŗo, melno vilcienu; stacija ir tumŗa, un mums pa priekŗu peld tikai gaiŗa mŗness nakts.

II

No sliedŗm nogrieŗas ceŗŗ gar kŗdu mŗju tŗ, it kŗ es te kŗdreiz jau bŗtu gŗjis, it kŗ es bŗtu bijis ŗŗai mŗjŗ iekŗŗ, sasveicinŗjies ar cilvŗkiem un dzŗris glŗzi alus. Varbŗt tas ir kŗds vecs krodziŗŗ. No zemŗ lievenŗŗa uz ceŗa var pazŗt laipnas, piemŗlŗgas nama durvis, — tŗs ir cieti, un tumŗŗs apsaluŗŗs logu rŗtis auksti dzirksta mŗness gaismŗ. Mŗs nezinŗm, kur iet.

Paejamies pa ceŗu uz priekŗu — bet neredzam neviena cilvŗka, kas mums varŗtu pasacŗt, kad jŗgs zirgus un brauks. Varbŗt, ka stacija ir tur priekŗŗ. Varbŗt, ka zirgus jau jŗdz. Mŗs paejamies pa ceŗu, uz kuŗa, it kŗ izbŗlŗdama mŗness gaismŗ, nozŗd kŗda salikusi zaldŗta figŗra. Zema, klusa meŗa mala zem mŗness stŗv it kŗ iemigusi otrŗ pusŗ ceŗam. Pie kŗdas skuju telts kuŗas ugunskurs; es pieeju tur klŗt, bet neatrodu neviena cilvŗka, kas mums varŗtu ko pasacŗt.

Mŗs grieŗamies atpakaŗ uz staciju. Starp tumŗŗm preŗu vagonu rindŗm, kas stŗv uz sliedŗm, mŗs dzirdam soŗus un bŗsis un atrodam beidzot kŗdu zaldŗtu, kuŗŗ mums var pasacŗt, ka vilcieniŗŗ ies pulksten septiŗos no rŗta. Kur lai paliek? Visa nakts ir mums priekŗŗ. Bet mŗs jau gribŗjŗm svŗtŗt svŗtkus uz lauka.

„Iesim uz Puriŗkŗviŗa tŗjas baraku. Tur mŗs dabŗsim tŗju par velti un varbŗt varŗsim drusku nosnausies.”

Maldŗdamies caur vagonu rindŗm, mŗs beidzot sa-

skatām kaut kur kādas lielas telts vai šķūņa gūzmu, pie kuŗas starp sniegā iespraustām eglītēm kūp četri milzīgi bleķa patvāri! Blakus uz salstošiem papēžiem mīdās zaldātiņš, un zelta ogles no krāsniņām birst uz sniega.

Mēs ieejam šķūnī, kuŗu vāji apgaismo maza sienas lampiņa, mezdama sev apkārt dzeltenu gaismas gredzenu. Tur pustumsā stāv garš dēļu galds un soli, uz kuŗiem neviens patlaban nesēd. Un, kā tas pienākas, mēs ņemam katrs sev skārda bļodiņu ar divām milzīgām osām, kuŗas var turēt ar lieliem sasalušiem ādas cimdiem; patiesi, mūsu rokas priekš viņām ir par mazām! Un kad jau mēs sēdam pie galda un karstā dzira dvašo man sejā, tad es jo sāpīgāk sajūtu, ka man trūkst lielo ādas cimdu, ko piešķiebt šo tējas trauku sev pie lūpām. Ko mēs no samovara ielaidām, tai gan vajadzēja būt tējai, tā sakot, aiz lietu loģikas, jau tādēļ vien, ka te bija Puriškēviča tējas baraka. Un kā tādu mēs viņu arī dzērām. Man tikai ienāca prātā, ka šinīs laikos, kur tauki tik dārgi, tēju varētu dzert arī bez taukiem. Tos nemaz nevajadzētu tējā vārit, tā būtu tikai saprātīga ekonomija. Bet ūdens bija karsts un mīksts, un tam bija ļoti laba garša.

Patiesi, šai svētku naktī viss bija tik brīnišķīgi savāds. Nu, teiksim, barakas sienas, no kuŗām mēs gaidījām, ka tās mūs aizsargās pret vēju. Vai tās bija sienas, vai „sapnis vasaras naktī”? Jūs zināt, kā tas ir tai Šekspīra lugā: tur kāds aktieris nostājas publikas priekšā un saka: „Es spēlēju sienu, es esmu siena!” Mēs arī bez šās sienas varētu iztikt. Mēs tak bijām mākslinieku pulciņš, kuŗi šo to prot tēlot. Gluži vienkārši, viens no mums varēja nostāties tāpat uz lauka un teikt: „Es esmu siena, vējš no šās puses vairs nenāk.” Un kuŗam no mums ir brūnas acis un kuŗš prot jauki sapņot, tas varētu būt tēja. Bet cukurs varētu būt vismīļākais, saldākais biedrs no mums! Un no Puriškēviča tējas barakas mēs varētu ņemt vienīgi tikai karstu ūdeni, ar to mums pilnīgi pietiktu.

III

Un atkal mēs esam uz lauka starp ceļiem, kuŗi ar spīdošām kamanu sliedēm dzirkstīdami pazūd kaut kur mēness gaismā. Mēs skatāmies uz debesīm, it kā mērodami, cik nakts vēl ir gaŗa. Mēness gaisma jau top bālāka, pulkstenis ir varbūt trīs. Ja nu mēs ejam kājām? Bet nezin kur mēs aizejam pa šiem ceļiem, kuŗi izkūst gaismā; mēs jau nezinām ceļa. Un negulējuši mēs varbūt nezturam dienu, kas mums priekšā. Mēs ejam uz staciju meklēt kādu stūrīti, kur nosnausties. Atveram durvis trešās klases uzgaidāmā istabā. Gulošu zaldātu elpa un gaiss no sviedriem un kājminām nāk mums pretim. Viņš apņē mūs kā gurdens tvans, un mēs pazaudējam spēku un gribu kaut kur kustēties. Uz soliem visur, kā krituši, guļ zaldāti. Bet te ir silts, un mums nemaz neienāk prātā, ka mēs nevarētu gulēt uz piemītas grīdas. Pa tumsu mēs liekamies tik zemē un ar galvām taustām — ne ierastu pagalvi, bet vietu, kur drusku atspiesties, lai varētu snaust. Man laimējās sataustīt kādu ceļa kuli, kuŗai vēl ir tīras veļas smarža. Viņas īpašnieks labprāt atvirzās un dod manai galvai vietu. Tas ir kāds vezumnieks, kuŗš pārnāk no atvaļinājuma, viņš ir jau vecāks vīrs, kā var manīt no viņa rāmās valodas; uz mana pakauša guļ viņa bārda.

„Tagad jau pie zemes darbiem liek tos ķirķišus, tur ir gan ko paskatīties, kas tā par tautu! Viņi staigā tādās platās drēbēs kā bābas. Tāds viņiem ieradums,” vezumnieks stāsta. „Kādu brīnumu tik tagad nedabū redzēt,” viņš nosmejas bārdā. Viņš guļ uz piemītas grīdas tik mierīgi kā savās mājās, kad pirms miega tas vēl izrunājas par pasaules brīnumiem, ar kuŗiem iebrauc sapņos. Arī mēs, sakrituši čupā, uz brīdi pazūdām sev smagā miegā. Tad es esmu atkal nomodā, it kā nemaz nebūtu gulējis. Galva ir smaga, un kāds riebīgs, netīrs miegs līp man pie plakstiņiem. Visi tik briesmīgi krāc, it kā gulētu ar aizžņautām rīklēm,

un gaiss ir tik smags, ka es nevaru pacelt galvu. Es nevaru pazīt vairs savus biedrus, man top gandrīz bail, ka mani draugi, kuŗus es tikpat mierīgus un gaišus esmu redzējis dzīvē kā dzejā, var tik briesmīgi krākt. Logā spīd kāda zvaigzne. Vai tā ir Betlēmes zvaigzne, un vai mēs nu esam atraduši sev vietu kūtī?

Man ienāk prātā stāsts par ķirķiņiem... Lasītājs lai neļauņojas, ka es stāstu tik daudz, ko sajutis un piedzīvojis. Viens cilvēks tikai viņam bāžas visur priekšā: autors pats. Ko lai dara, ka viss šinīs dienās tik brīnišķīgi pārvēršas? Cik tālu tagad katrs ir no vezumnieka, kas guļ uz grīdas? Mēs mācāmies dzīvot visādos stāvokļos, un ķirķiņi, kuŗi gan maz der priekš Ziemas svētku stāsta, no mums nav vairs tālu. Kas skatīsies man pāri, tas manā stāstā redzēs daudz pelēku varoņu, daudz visādu cilvēku no visādiem stāvokļiem, kuŗi jau mēnešiem un gadiem dzīvo šo dzīvi, kas mums vēl tik jauna un sveša.

IV

Ienāk divi zaldāti, viņu papirosu gali spīd tumsā, viņi pīpē un sarunājas.

„Vakar te šitā gulēja ievainotie.” Otrs atbild kaut ko un nopūšas.

No viņu sarunas es noprotu, ka tie ir sanitāri, kuŗi sagaida ievainotos no pozīcijām.

Vagonetes ar ievainotiem drīz pienāks, ar tām mēs varēsim aizbraukt līdz pārsienamam punktam, viņas tūliņ ies atpakaļ. Mēs pamazām atsvabināmies no lietuvēna, kuŗš uzgūlies mums uz krūtīm, un sameklējam savas kājas un rokas, kuŗas mēs viens otram esam nogulējuši. Izejam ārā, bet vēl kāda stunda ir jāgaida. Mēs atrodam ceļa malā mazu dēļu būdu; šaurā, pavisam šaurā loga krustiņā spīd rīta uguntiņa. Arī te dzīvo cilvēks. Pilis gan tagad netiek celtas, un, ja viņas arī te kur būtu, mēs neatrastu viņās patvēruma.

Bet pasakainu būdu no dēļiem, nemizotiem balķiem un velēnām uz visiem ķaŗa ceļiem un tekām ir pieaudzis brīnum daudz, un viņās mēs varam pielasīties draudzības un labu vārdu sev pilnas azotes. Šinīs būdās dzīvo zaldāti — kas gan ir šie pelēkie vīri? Tie ir ļaudis, kas pazaudējuši visu, kas gaišāks viņiem bijis dzīvē, māju, ģimeni, draugus, sabiedrību, tie ir ļaudis, kuŗiem ir daudz mīlestības, kuŗas neviens no viņiem vairs neprasa. Un kad viņi tev sniedz maizes donu, vai kūpošu tējkannu, tad tu saņem vēl arī draudzīgu glāstu, kuŗš agrāk piederēja kādam tuvam cilvēkam. Kas agrāk draugam, sievai, mātei, tas tagad — biedram, kaut kuŗam, ar ko uz ceļa satiekoties izmaina tabaku vai daļa sakaltušu maizes donu. Tā ir liela, pelēka ģimene. Kam zaldāta mētelis mugurā, tas nāk viņā iekšā kā tuvinieks. Varbūt viņi izskatās vienmuļīgi un rupji, bet varbūt viņi arī ir kā augļu koki, kuŗi lūdzas: „Neej man gaŗām, nopurini mani!”

Būda, kuŗā mēs ieejam, ir tik maza, ka mēs viņā tikko varam apgriezties, lai izsargātu savus mēteļu stūrus no zemās, kuŗošās krāsns, kuŗa sprakst mums turpat pie kājām un svieŗ mums virsū tīru kvēli. Diezin pēc kādiem likumiem būvēta, šī pasakainā krāsns aizņem gandrīz visu mazo telpu, atstādama savam saimniekam tikai mazu spraugu, kur pieiet pie lodziņa, zem kuŗa kā galds piesists ar eļļu nosmērēts melns dēlis, un — šauru lāviņu pie sienas, kur gulēt. Būdas saimnieks ir latvietis, vezumnieks. Viņš ir patlaban nomazgājis muti un sēd vestē uz lāviņas un sukā matus un bārdu. Uz viņa platās sejas ir svētrīta gaišums. Jā, patiesi, tagad ir Ziemas svētku rīts, — man ienāk prātā, kad es uz viņu paskatos.

Bet viņš labprāt atsakās mūsu labā no savas svētrīta omulības. Drīz vien uz viņa lāviņas ir jau izstiepies un cieši iemidzis kāds no mūsu biedriem, es sēdu pie viņa galda, citi sēd pie krāsns, viņš pats vāra tēju un sniedz mums pēc kārtas katram savu skārda krūzīti un kannu. Viņš iztin no papīra un piesola mums

pat savu cukuru, un viņa seja pie tam paliek vēl gaišāka.

„Un jūs gulējāt stacijā uz grīdas!” viņš nožēlo. „Kam tad neienācāt pie manis, mēs visi būtu kaut kā saspiedušies un pārgulējuši siltumā!”

Patiesi, naktsmāja pie šā laipnā vīra mums būtu bijusi tīrā paradīze pret to, kas mums bija jāiztur stacijā.

*

Mēs sēdam uz kažoka segām, kuņģis gulējuši ievainotie. Viņām ir asa smaka; it kā sitiens tā pirmā brīdī pārsteidz manus nervus. Bet šai smakā nav nekā šausmīga, tā ir tikai gērētu ādu smaka.

Atzvēlušies ādās, mēs redzam divas baltas zirgu pieres un priecājamies par jautro rakstu, ko uz uzsalušā ceļa izsit viņu slaikās kājas. Viņi prot savu darbu.

Liekas, ka viņi tāpat kā cilvēki zin, ko viņi dara. Zirgi, kuņģi iet blakus, ātri sadraudzējas un tāpat turas kopā kā cilvēki.

„Nav nešķīramāku biedru, kā tie divi zirgi,” mūsu vezumnieks stāsta. „Viņi kopā ēd pie siles un kopā atpūšas, pārlikuši viens otram galvu pār plecu. Un lai neviens svešs zirgs nedomā starp viņiem iespiesties. To viņi kož, speķ un knaiba, kamēr tas aiziet. Tad arī viņus jūdz vienmēr kopā. Kāda pāra sākusi kopā iet, tā iet. Uz laukiem savās pļavās un ganībās zirgi nekad tā nesadraudzējas kā šē kaķa laukā, kur sanāk tik daudz svešu zirgu. Te viņi turas kopā ar izbailēm, ka tik viens otram nepazustu.”

Kamēr mēs tā runājam, ceļa gabals ir nobraukts. Klāt pārsienamais punkts. Mēs negribam traucēt ne ārstus, ne ievainotos ar neaicinātu ziņkārību un ejam uz lielceļu.

Tāls, līdzens lauks ir visapkārt, mirdzošs sniega klajums, uz kuņa šur un tur kā tīkli sārtos egļu mīļot karājas drāšu iežogojumi.

Lauks paceļas un nolaižas tālumā uz pļavām un

purviem, kuŗus apjoŗ zili meŗi. Un sārta rīta saule ar miglu roŗaini kūp pār lauku un meŗu un dzirksta uz sniega.

Sasalusī zeme dimd, ar paceltiem pīķiem un zibosiem karodziņiem, kuŗus plucina rīta vējš, mums gaŗām, zirgos šupodamies, slaiki jātnieki rikŗo uz pamali. Uz savu pīķu galiem, uz saviem vareniem pleciem un zirgu krēpēm viņi paņem līdz visu saules gaismu no lauka. Viņi plūst pa visiem ceļiem kā roŗainas upes un satiekas kaut kur pamalē, it kā gribētu ilgās apkampt Kurzemi, kas aiz tā meŗa, aiz tiem laukiem sēro un gaida mūs.

KRAUKĻI

Vientuļā meŗa likumā uz kādām kaŗa krustcelēm līdz pusei ierakta zemē un apmesta ar sniegu stāv kāda dēļu būda. Līks bleķa skurstenītis, kuŗš vērpj sīku dūmu strūklu, liek noprast, ka tur iekŗā dzīvo cilvēki. Tie ir divi zaldāti, kuŗi uzrauga mazu petrolejas noliktavu šinī būdā. Viens no viņiem ir aktieris, kuŗa vārds miera laikos bija stipri daudzinaŗts, otrs advokāts. Viņus ieskaitīja vezumniēkos un uzdeva viņiem pārzināt petrolejas noliktavu.

Jau trīs mēneŗi, kamēr bija sākusies ziema, kuŗa tik krāva sniegu uz nolīkušām eglēm un lauka it kā priekŗ mūŗīgas dusas.

Kad puteņi plosījās naktī un no rīta viņi ieraudzīja savas būdas priekŗā atkal jaunas kupenas, tad viņiem ienāca prātā, ka šām meŗonīgām vētrām ir kāds mērķis — aizputināt un aizkraut pavisam viņu dzīvi, no kuŗas nekas vairāk nebija palicis pāri kā tā vieta krāsns priekŗā, kur viņi pa vakariem sēdēja. Sniegs bija padarījis visu tik vienmuļīgu, un tik vienmuļīgs bija viss, ko viņi uz ceļa redzēja. Ikkatru dienu tās pašas vezumu rindas, zirgi, kuŗi izpūŗ apsarmojuŗu

dvašu, zaldāti, kuŗi sēd uz vezumiem saliekušies un ierāvuši galvas plecos. Bet vakarā no vienas meža malas uz otru skrien vārnas pāri pār sniega lauku.

Ir vakars. Ārā atkal dzird sniega šņākšanu, un no dēļiem sasistās durvis, kuŗas vāji karājas cilpās, no vēja raustās un dreb.

Krāsns, kas nezina kā mūrēta no ķieģeļiem, kuŗi nelīdzeni sakrauti un nosviesti ar mālu. Viņa ir ierakta zemē it kā priekš kāda katla apkurināšanas, smiltis uz viņas jau ir baltas no karstuma, bet abi zaldāti sēd un sēd tur kā nezina kādi mašīnisti un arvienu piemet malku, Kvēle sarkani list uz viņu patumšām sejām, uz kuŗām pret uguni atspīd visas dziļākās un slepenākās dvēseles kvēles. Tās izskatās drūmas enerģijas un savādu sapņu pilnas. Ja viņiem te būtu apkurināma mašīna, tad šī būda jau drīz sāktu lidot un ietu pa gaisu caur vēju un sniegu. Bet lido tik viņi paši kaut kur savos sapņos.

Viņi sēd klusu, stundām viņi tā var nosēdēt krāsns priekšā, iegājuši katrs savā pasaulē. Te aktieris iernāšies, it kā biedri modinādams:

„Kraukļi... kraukļi, kad mēs atkal paliksim par cilvēkiem?”

Biedrs atgriež galvu no krāsns un atskatās, liesmas pārdala pušu viņa seju: viena puse ir sarkana, otra melna. Aktieŗa seja draudzīgi mirdz, viņa balss nedroši dreb.

„Saki, kas ar mums ir? — Brīžam man liekas, ka es spēlēju pasakā „Septiņi kraukļi”, brīžam, ka mēs patiesi esam apburti kraukļi.”

„Tai pasakā jau ir septiņi, bet mēs esam tikai divi,” advokāts smaidīdams saka.

„Jā, varbūt mēs bijām septiņi, bet esam nomaldījušies no citiem un palikuši divi vien. Tas padara mūsu stāvokli vēl bēdīgāku. Tu nezini, kas man šodien gadījās, kamēr tu gāji pēc baltmaizes. Te pie manis bija sieviete, viņa stāvēja še pie krāsns, un liesmas apgaismoja viņas augumu. Skaista dāma, Lap-

meža kundze, tu zini, es viņu agrāk sabiedrībā pazinu. Es esmu dzirdējis, ka pulks apstājoties ceļā, ja skaista sieviete viņam ejot garām. Bet es biju pilnīgi mierīgs un tīši izlikos dumjāks, nekā es patiesībā esmu. Mulķus uz skatuves es agrāk arvienu tiku labi spēlējis. Viņa brauca uz pozīcijām ar dāvanām, automobilim kaut kas bija sameties, un, kamēr šoferis viņu laboja, viņa ienāca apskatīties, kā zaldātiņi dzīvo. Viņa runāja ar mani žēlīgi un sacīja „tu”, šās riebigās pinkas padarīja viņai manu seju pilnīgi svešu: viņa bija redzējusi mani tikai bez bārdas. Arī citādi es sevis nenodevu, un man bija savāds prieks par šo pazemojumu. Vai tad es varēju atzīties viņai, kas es biju? Tad man būtu jānoliek viņai pie kājām viss, kas vēl atlicis no mana lepnuma. Bet kad viņa izgāja ārā, atstādama būdā viegļu parfīma smaržu, es griezto te apkārt kā noreibis. Es piespiedu galvu pie stenderes un runāju sev: „Kraukli, kraukli, kad tu atkal paliksi par cilvēku?”

„Varbūt pēc septiņiem gadiem,” advokāts saka ar skumju ironiju.

„Ko tu teici?”

„Varbūt pēc septiņiem gadiem. Dienas tagad man izliekas tik garas kā mūžība.”

NOJAUTAS

Vai jūs ticat nojautām un sapņiem? Vai mums ir kāda paredzēšana, kas būs, kāds liktenis mūs gaida? Jeb šās baigās nojautas, ar kuŗām mēs cīnāmies, ir tikai „sliktas asinis”, kā tauta saka, kas sakāpj mums galvā un aptumšo prātu?

Tas bija dažas dienas atpakaļ. Es biju drusku gulējis, kaudamies ar nervu nogurumu, un izgāju otrā istabā pie gaišas lampas pavadīt klusās vakara stundas. Tās bija manas mīļākās stundas, kad es paliku

viens. Viņas skrēja man garām tik viegli kā bezdelīgās, es dzirdēju laiku lidojam, kuŗš arvienu man bija par īsu.

Es aizdedzināju lampu, kuŗas gaisma izplūda man sejā un uz sienām un, nezin kāpēc, paliku stāvēt un klausījos klusumā. Tik kluss bija viss nams, bet šai klusu ciešanā nebija tā gaišā miera, kas mani apņēma citiem vakariem, tā nospieda man sirdi; likās it kā asaras karātos kaut kur šai klusumā. Tad kaut kur apakšā sāka spēlēt klavieres, skaņas vāji spiedās caur sienām, un es jutos tik atmests un atšķirts no visas pasaules. Es nosēdos krēslā, paņēmu avīžu lapu un mēģināju lasīt. Acis staigāja pa burtiem, bet es neizlasīju neviena vārda. Visi mani prāti vēl klausījās. Ārā ar aizsmakušu balsi ierējās suns. Viņa rēģienā varēja dzirdēt bargo ziemu. Pati nakts runāja ar šo aizsmakušo balsi. Mani pārņēma nāvīgas skumjas. Es nevarēju vairs palikt viens. Es ātri uzrāvu mēteli, un tāpat neapģērbies, ar rokām saturēdams apkakli uz krūtīm, es devos lejā pa trepēm, uz kuŗām jau bija nodzēstas ugunis. Raudams špicku pēc špickas, kas ātri apdzisa, es beidzot sameklēju sava drauga dzīvokli. Es piezvanīju, man neatvēra. Izgāju ārā — viņa logi bija tumši. Es skrēju atkal augšā, pa tumsu nodauzīdams kājas pie trepju pakāpēm. Atsēdos atkal krēslā un mēģināju lasīt, uz brīdi man izdevās savaldīt savus satrauktos prātus. Tad es atgriezos un paskatījos pa logu, it kā nevarēdams atrauties no tumša bezdibeņa, man likās, ka pasaule iet bojā. Skumjas, niknākas par nāvi, sāka plosīt mani un lauzt. Es staigāju pa istabu, sažņaudzis rokas ap krūtīm un kungstēju. Mans Dievs, kas tad ir noticis? Man vajadzēja satikt kādu cilvēku, kuŗš man varētu kaut ko pasacīt. Es uzmetu atkal mēteli uz pleciem un skrēju pa trepēm lejā. Varbūt viņš tagad būs pārnācis, mans draugs, un varēs man kaut ko pasacīt. Kad es tik dabūtu paskatīties viņa sejā un parunāt kādu vārdu, man paliktu labāk.

Es piezvanīju pie viņa durvīm un stāvēju un klausījos tumsā kādu brīdi. Man neatvēra, viņš nebija vēl pārnācis.

Es gāju atpakaļ un stāvēju uz trepēm tumsā un drebēju, man bija bail iet atpakaļ savā dzīvoklī. Es biju tik tālu, ka sataustīju kāda zvana pogu un piezvanīju pie gluži svešām durvīm.

Šaurā gaismas rāmī, kas atdarījās koridorā, parādījās vecs kungs adītā mājas kamzolī ar sausu un mierīgu seju. Drusku izbrīnējies, viņš paskatījās uz mani caur brillēm, un, nezinādams, ko sacīt, es prasīju viņam, cik pulkstenis, — balss man aizspiedās kaklā. Atstādams durvis vaļā, viņš šļūca ar tupelēm atpakaļ uz istabām un atgriezies pateica: „Pus vienpadsmit.”

Es pateicos un atvainojos, un viņš aizslēdza durvis. Vecā mierīgais un mājīgais skats mani it kā atmodināja. Es uzgāju savās istabās un atlikušo vakara daļu pavadīju mierīgāk.

Bet naktī es redzēju sapni.

Es biju pie jūras, un kāda sieviete ar asiņainu un izmocītu seju pacēlās un nogrima ūdenī. Kā makšķeres kumoss viņa tika nolaista dziļumā, es stāvēju uz klints, un, cik reizes nelaimīgais tēls pacēlās uz ūdens, viņam blakus vilņos šūpojās zārki.

Bet kad es pamodos, diena bija gaiša, un drīz es atkal ieguvu gaismu un mieru. Neticiet nekad tumšām nojautām, tās ir tikai „nelabas asinis”, kā saka tauta, kuŗa visus grūtumus mācījusies pārvarēt ar gaišu un mierīgu prātu. Neticiet nekad tumšām nojautām un tumšām baumām, kuŗas skaudīgi mūs ielenc. Saule arvienu pavada mūs! Visgrūtākos likteņos norūdiet sev gaišu un mierīgu gribu.

ATSPIDUMI

I

Neviens liels darbs nepaliek tur, kur viņš padarīts. Viņš lauž atspīdumus dzīvē, kuņi vēl iet caur gadu simteņiem. Tas ir tāpat kā ar tālām zvaigznēm. Viņas pašas jau ir izdzisušas, bet pēc daudz gadiem pie mums vēl atnāk atspīdums, un mēs sakām: „Zvaigzne spīd”, kad viņas vairs nav. Zvaigznes, kuņas spīd pasaules telpā vēl ilgi pēc tam, kad viņas izdzisušas, man ienāk prātā, kad es iedomāju mūsu kritušos varoņus, kuņus es redzēju uz kaujas lauka, izdzisušus un nāves aplaupītus. Man varbūt nevajadzēja viņus tā redzēt. Viņi bija izmetuši telpā savus starus, kuņi pilnā spožumā atspīdēs tikai nākošām paaudzēm. Mēs stāvam pārāk tuvu šiem notikumiem, mēs redzam tikai kritušos, kuņus vajaga apraudāt, mēs neredzam viņos varoņus, kuņu darbi dzīvos caur laiku laikiem, — zvaigznes, kuņas spīd vēl pēc tam, kad viņas izdzisušas. Liels darbs met atspīdumus dzīvē, kuņi iet caur gadu simteņiem. Un dažreiz tas ir pat vēl mazāk kā darbs, kuņam mēs varam redzēt kādus reālus panākumus; tas ir tikai drošs varoņa žests, kuņš atspīd mūžībā. Katram būs pazīstams stāsts par lepno romieti, kuņš smaidīdams izstiepa savu roku uz uguns un bez viena vaida turēja to, kamēr tā sagruza. Sen Romas valsts ir sagrūvusi, bet šis stāsts kā izdzisušu zvaigžņu gaisma vēl iet caur laikiem un rāda romiešu bezbailīgo gribu un lepno mieru. Dzīvs viņš atnāk pie mums caur gadu simteņiem; tāpat mūsu tautā staigās atmiņas par cīņām uz Lielupes krastiem. Tautas raksturs šais cīņās ir parādījies visā cēlumā. Slava mūsu varoņiem, kuņi parādījuši mūsu tautu, kuņu esam redzējuši tikai sīkos darbos, pilnā cilvēcīgā augumā! Mums vajadzēja redzēt viņu šos bargos likteņos ar drošu un mierīgu

gribu, lai mēs varētu viņu cienīt un ar lepnumu minēt viņas vārdu.

II

Kā caur tautas dzīvi iet atspīdumi no pēdējiem notikumiem kaŗa laukā? Daudz tumšu staru lūst mūsu dzīvē, mēs dzirdam visādas valodas, un, kad vakara stundā mēs ar savām dziļākām un slepenākām nojautām taustāmies caur nakti, nāk kāda vēsma un baigi aizskaŗ sirdi. Bet arī tikdaudz gaišu un nebēdīgu staru iet caur mūsu dzīvi, tie spēļējas uz visiem ūdeņiem. Uz ielas, pirtī un pagrabā, — šie stari uzmeklē vistumšākās rūtis un svieŗ tur iekŗ savas dzirkstis. Šī sajūta varbūt ir tāda kā cilvēkam, kuŗš pirmo reizi dabū redzēt sevi lielā spogulī pilnīgā augumā no galvas līdz kājām. Viņš aplūko savus plecus un rokas un priecājas, ka ar tām var ko darīt. Arī kupris nav viņam mugurā, viņš ir tāpat noaudzis un var tāpat taisni staigāt kā citi.

Pa Ziemas svētku laiku, no teātra nākdams, es naktī reiz izgāju uz bulvāŗa. Bija ap divpadsmitiem, ugunis bija izdzēstas, un uz ielām bija tikai jauna sniega un zvaigŗņu gaišums. Pret katedrāli, pacēluŗi savus tumŗos stobrus, stāvēja vācieŗiem atņemtie lielgabali, un, neskatoties uz vēlo nakts laiku, ap viņiem vēl dzīvoja un čaloja publika. Aiz baznīcas izplētās zilais zvaigŗņu lauks, un pret viņu paceltie lielgabalu stobri izskatījās kā lieli drūmi tālŗskati. Ko gan darīja sanākuŗie ļaudis? Viņi rāva ŗpickas, noliecās un skatījās caur stobriem, viņi bija gluŗi kā bērni, kuŗi naktī, kad uguns jau nodzēsta, klusām pieceļas no gultas un pa tumsu vēl aplūko savu Ziemas svētku dāvanu.

Otrā dienā es sarunājos ar jaunu pirtnieku, ar vienu no tām klusām padevīgām būtnēm, kuŗas mēs sastopam tikai mēmās lomās. Mēs runājam latviski, tas bija kādā vācu ūdens iestādē, kur latviski labprāt skaļi nerunā. Apkalpotāji te ir latvieŗi, bet viņi ir gā-

juši caur bargu vācu skolu un neprot vairs runāt tā, kā runā mūsu lauku tauta. Un tomēr šai nospiestā kalpa dvēselē bija kaut kas sakustējies. Es iegāju vannas istabā, un, kā ieradis, pirtnieks sāka izpildīt savu lomu bez vārdiem un laida vannā ūdeni. Tad apdvests no karsta tvaika, kas, ūdenim plūstot, sitās viņam sejā, tas teica: „Vai jūs, kungs, redzējāt lielgabalus pie katedrāles? To esot latvieši izdarījuši.”

„Tā gan, draugs.”

„Latvieši ir varoņi,” viņš svarīgi saka.

„Bet vai jūs tagad zināsit, ka jūs esat latvietis?” es viņam prasu.

„Zināšu, kungs,” viņš nopietni saka.

Un tad es braucu vilcienā, vagonā mēs sēdam tik cieši kā zirņi konservu dozē, tikko elpu var vilkt. No soliem un plauktiem augšā un apakšā mūs apdveš bez mēra nogurušu gulošu zaldātu elpa. Viņi krāc, murmina un dzīvo pa sapņiem. Visapkārt ir pelēkie mēteļi, un balsis nāk vienmuļīgas un gurdēnas kā iz miglas.

Tad es dzirdu kādu gaišu sievietes balsi, viņa runā skaļi pa visu vagonu.

„Nu jā, lielmāt, — es saku: ir jau ir tie latvieši par daudz nebēdīgi, vai viņi vairs pazīst savus kungus un labdaļus! Ak to nepateicīgo tautu! — es savai cienīgai saku, kad viņa sāk žēloties, kādi nu laiki. Ko tad darīs, tāpat jāparunā līdz. Vai tad es varu viņai ko pretim sacīt? Ko es varu, kalpa cilvēks? Bet lielāka prieka gan man nav, kā piespieties pie sava pagraba loga, kad mūsu zēni žvazdēdami iet garām un uzdzied: „Sarkandaļa roze aug”. Un kad viņi vēl tā stiprāk piesit ar kāju un uzvelk: „Es vācietim tā darītu,” tad sirds man tā vien iet, un es domāju: re, tie tak dzied priekš tevis pagrabā, tu tak ar esi cilvēks! Un, kamēr es tā stāvu, es zinu, ka tur augšā šie tāpat stāv aizrāvušies aiz priekškariem un top dzeltenī no dumsām.”

Runātāja ir sētniece no kāda nama kaut kur pie

Strēlnieku dārza. Viņa brauc no laukiem ar kartupeļu maisu un biežpiena ņuku. Kas to varētu domāt, ka bez rūpēm par kartupeļiem un maizi, kuŗa paliek tik dārga, viņai ir vēl kādas citas domas un kāds prieks, kas var tik skaļi un gaiši runāt.

Neviens negrib stāvēt saliecies, un ja vēl tam gulējis virsū daudzu gadu simteņu slogs. Tādēļ strēlnieku dziesmas visgaišāk atskan pagrabos un pažobelēs ar zemiem griestiem.

Atstiept reiz muguru taisni, kaut tas ar mums tik dārgi maksātu.

„Ja ar cits nebūs panākts, tak celsies tautas pašapziņa,” tā teica man kāds strēlnieks.

III

„Kas noticis?” mēs no rīta pamodušies viens otram prasām, jo pa vienu pašu nakti tagad notiek lietas, kas apgriež ačgārni visu pasauli.

Kas noticis? — kad beigsies šis kļūmīgais sveicinājums. Es gaidu dienas, kad cilvēce atkal iegūs svabadu gribu. Jo viens jau nu ir skaidrs: mēs vairs neejam, kur mēs gribam, bet mūs virza uz priekšu ar galvu uz augšu, vai uz zemi — notikumi.

Kas noticis? — kāds nespēks un kādas gaidas ir šinīs vārdos.

Mezglis ir savilcies. Pasaules dzīslas ir aizžņaugtas, cilvēce ir zaudējusi savus kopsakarus, un visi gaida atsvabinošu vārdu un atsvabinošu notikumu.

Patiesi, mezglis ir savilcies tik cieti, ka var jau dzirdēt, kā Eiropai kauli ņirkst.

Mēs klausāmies, vai pūķis nesāks kautk. Un kad no kara trakuma apsēstā Vācijā fon Dernburgs žēlojas, ka jaunekļi, kas nav vēl dzīvi baudījuši, top jau nomesti kaŗam par upuri, — tad mums liekas, šis lielais vaids vairs nav tālu. Lielais vaids, par kuŗu bībelē rakstīts.

Nejautāsim, kas noticis, jo šais vārdos runā iekšējs

nespēks. Nekas, nekas nav noticis. Tikai dvēsele taustās pa tumsu un meklē skaidrības.

„Skaidrību mirstīgam prātam ir slēpusi augstākā vara.” Tomēr mums nevajadzētu piekust meklēt skaidrību, jo darbos vien visu nevar izdarīt. Pa priekšu meklēt skaidrību un tad darīt.

Man gadījās lasīt pārsteidzošu spriedumu no indiešu dzejnieka Rabindranāta Tagores.

„Jums, eiropiešiem, ir viena vaina,” viņš teicis „Djeņ” līdzstrādniekam Amerikā: „Jūs sirgstat ar pārliecīgu aktivitāti. Kad jūs gribat aizdedzināt sveci, tad jūs izejat ar viņu vējā, un kad vējš viņu izdzēš, jūs liekat uguni arī pie otra gala. Tā jūs nopūlaties, un jums neienāk prātā, ka ar sveci vajag iet, kur ir klusu un nav vēja, tur viņa viegli aizdegies, un jums būs gaišs.”

Man liekas, ka arī mēs, latvieši, sirgstam ar pārāk lielu aktivitāti. Tāpēc katra gaŗāmejoša kustība mums viegli var aizraut līdz. „Darbs un skarbs” mēs rīmējam neskaitāmās dzejās. Mēs esam visur klāt, kur ir vajadzīgs darbs, un reti kad mums ienāk prātā prasīt, vai šis darbs nav veltīgs. Mēs pazīstam vienīgi darbu, mums nav domu, kuŗas vajag izdzīvot klusībā, sapņū, kuŗi guļ pār mums tik viegli, ka pakustoties viņi varētu nobirt. Visas savas domas mēs tūlīņ pārvēršam kustībā un žestos, jeb, pareizāk sakot, mēs domājam tikai domas, kuŗas ir darāmas, kuŗas nav domājamas. Tāpēc mūsu darbi bieži vien ir veltīgi, sekli un negatavi. Mēs neprotam ne šaubīties, ne sva-badi spriest, un, ja tev ir kāds cits vārds, kādas citas domas, kas nav jaunas šaubas, tad tev dusmīgi uz-prasa:

„Bet nu sakiet, ko tad vajaga darīt?” Tā jau ir tā lieta, ka darbos viss nav izdarāms. Cits kas ir domās izdomājams, cits dziesmās izdziedams.

IV

Par maz, par maz mēs meklējam viens otra. Mūsu tauta nav lielāka par labu ģimeni, mēs visi protam lasīt un rakstīt un varam ātri sazināties, domas, kuŗas tiek kaut kur izteiktas, ātri apstaigā mūsu tautu. Mūsu tauta varētu priecāties par savu „mazo augumiņu”, kuŗu tik ātri apstaigā asinis un gars. „Maza, maza, bet jo grezna”, — viņa varētu dižoties kā tautas dziesmās. Patiesi, mūsu mazais ķermenis mums nav tikai par ļaunu. Un mums nebūt nevajadzētu visur ar nosukumšanu pieminēt: „Mūsu mazā latviešu tautiņa.” Mēs spējam būt diezgan lieli savā mazumā. Šai mazumā nav tikai mūsu nespēks, bet arī mūsu spēks. Mazs ķermenis vieglāk var kustēties, viņš bieži vien ir graciozāks, smalkāks un stingrāks nekā tie lielie, un ka mūsu tauta savā ķermenī nes labu tiesu smalka tērauda, to liecina mūsu strēlnieki. Lielas mīēsas pašas par sevi vien vēl nav liels spēks, ja viņas neapgaro dzīvs gars un droša griba. Man ienāk prātā mūsu mākslinieka Jaņa Rozentāla vārdi, kuŗus tas teicis kādam svešautietim, kad tas līdzcietīgi nožēlojis, ka mūsu tauta tik maza: „Es nebūt nenožēloju, ka pierderu pie mazas tautas. Ja es būtu dzimis kādā lielā tautā, es varbūt stāvētu kā pārdevējs kādā bodelē aiz siļķu mucas un ietītu siļķes; bet tagad es esmu mākslinieks.” Un mēs zinām, ka Rozentāls mums ir tāds pats liels mākslinieks, kādi ir citām tautām. Mazā tautā katrs ir vairāk aicināts strādāt savas kultūras labā, ātrāk viņš te dzird arī aicinājumu izkopt savas dāvanas, jo nav te citam uz citu ko skatīties, katram jādara, cik viņš var.

Viss būtu labi, tikai par maz, par maz mēs meklējam viens otra.

Pēc lielā sabrukuma, kas nāca pār mums, Kurzemi atstājot ienaidnieka varā, mēs it kā neesam vēl atguvušies. Mēs dzīvojam šķirti no sabiedriskiem un kultūrāliem mērķiem un pavēlam savu likteni mūsu

strēlnieku un bēgļu apgādāšanas organizāciju rokās. Mēs aizmirstam, ka sen vairs ar savām paunām nesēdam uz sliedēm Krasta stacijā, ka Vidzemē vēl var dzīvot un strādāt. Arī sabiedrība nav tik tukša no cilvēkiem, kas spēj kaut ko darīt, bet visi dzīvo tik pagaidām. „Kad kaŗš beigsies...” tā sākas un beidzas visas valodas.

Es baidos, ka šīs suņu dienas mūsu sabiedriskiem darbiniekiem neiznāk par gaŗām. Jo mēs nevaram zināt, kad vēl kaŗš beigsies. Šā laika kultūrāliem uzdevumiem vairs nebūs cita laika, un tie divi gadi, kuŗus mēs esam pazaudējuši, vairs atpakaļ nenāks. Mūsu kultūrālie pasākumi nedrīkst apstāties. Ar kādu prieku mēs atkal dzirdētu, ka mūsu iecienītais grāmatu izdevējs A. Gulbis atkal stājies savas universālbibliotēkas priekšgalā un gatavo jaunas grāmatas, kuŗas mums sāk jau trūkt. Kāds prieks būtu redzēt kādu citu sējēju pie sava lauka. Būtu ļoti sāpīgi, ja pie visiem zaudējumiem, kuŗus mēs pa kaŗa laiku esam cietuši, mēs būtu zaudējuši arī savus iemīļotos sabiedrības darbiniekus, kuŗi virzīja uz priekšu kultūras dzīvi. Mūsu kultūrālo mērķu kopsajūtu mēs esam jau zaudējuši. To liecina tas, ar kādām izrunām mēs paejam gaŗām svarīgam jautājumam par pašnodokli latviešu kultūrālām vajadzībām. Ieskatīsimies uz brīdi paši sev sejā un prasīsim, kas ar mums ir? Vai mēs esam palikuši tik sīki un skopi, ka neko nespējam ziedot savām kultūrālām vajadzībām, par kuŗām nekādas ministrijas negādās, jeb mēs pa kaŗa laiku esam aizmirsuši, ka mums ir kultūrāli mērķi un savi latviski pienākumi. Kāpēc mēs tik daudz strīdēsimies par to, kuŗa organizācija, kuŗa biedrība šīs pašnodevas savāks. Sen apnīcis ir jautājums par to, kas nosēdis priekšsēdētāja krēslā. Vajaga tikai darīt, lai pats darbs rada sev autoritātes. Pašnodokli var vākt katra kultūrāla biedrība, kuŗa apkopj savu lauku. Domāsim par mūsu kultūrāliem darbiem un vajadzībām, domāsim par laukiem, kuŗi stāv atmatās, tad

mums nebūs jāstrīdas par to, kam nest pretī savu izzīcību. Uzstādīsim arī sev skaidrus mērķus, tad darītāju un dziedātāju netrūks, jo katram darbam jau pašam par sevi ir zināma pievilcība, kuŗa saista un aicina klāt. Priekš Rozentāla gleznu iegādāšanas Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrībai Maskavā divās nedēļās ienāca ap 4000 rubļu un tikai tāpēc, ka te bija dzīvs mērķis priekšā. Tāpat radīsies ziedojumi citām vajadzībām, ja mēs viņas sāksim sajūst un strādāt.

V

Ko latviešiem var dot un ko viņi var prasīt? Latvieši jau nav nācija, viņi ir tikai tautu „šķembele”, — tā runā par mums mūsu ienaidnieki.

Uzmanieties, man gribas sacīt: ienaidnieks ir atradis mūsu vārīgāko vietu, kur mūs vissāpīgāk var ievainot!

No tautu šķembeles mums jātop par tautu.

Vai mēs esam jau šī šķembele? Vai mēs esam cieta akmens šķautne, kuŗa šinī politiskā ledus laikmetā iezīmēs savu gribu kādā no tiem klinšu blūkiem, kas satriecoši staigā pa Eiropu?

Varbūt mēs jau tā esam. Bet kad sīkas ķildas mūs saplosa skabargās, tad man liekas, ka mūsu uzdevums ir vēl grūtāks. Mums jātop par nāciju no tūkstoš skabargām.

Un visiem, kas nāk vēl *šinī laikā* ar savu šķiru kultūru, kas grib izsijāt un palaist mūs vējā ar šito režģi, kur ir virssšķiras, apakššķiras, starpsšķiras, pamatšķiras, man gribas prasīt: Kāpēc jūs saplosāt tautas ķermeni? ... Daudz jūs esat strādājuši, jūs esat nākuši un slīpējuši smalkas un vērtīgas daļas. Sīkais darbs nu ir galā. Meistari, strādājiet tagad, ka no šīm daļām top kaut kas vesels. Dariet, ka viņas cieši sakļaujas kopā un sāk vienoti kustēties un dzīvot. Dariet, ka no nacionālām skabargām mēs topam par nāciju.

Es domāju, ka daļas jau būs tik tālu gatavas, ka viņas pašas sāks meklēties kopā un kļauties cita citai klāt. Nu mums vēl vajaga drusku atsacīšanās un mīlestības, lai jaunā miesa nopūstos, uzelpotu un sāktu dzīvot. Varbūt mums ar palīdzēs kāda laba bitīte, kuŗa no debesīm nones dzīvības noslēpumu, kā tai somu mātei, kuŗa, izvilksusi no nāves upes sava dēla liķi un salikusi atkal par jaunu kopā kauliņu pie kauliņa, dzīslīņu pie dzīslīņas, gaidīja, kad viņš sāks atkal dzīvot.

Viss iet uz labu, bet neapzinīgi tikai tāpēc, ka Dievs mums palīdz. Pa tumsu mēs taustāmies kopā un beidzot tad atrodam viens otru. Nesen vēl Pēterpilī, latviešu-latgaliešu sapulcē, mēs atradām un nopriedām, ka latvieši un latgalieši ir *viena* tauta.

Cik labi, ka mēs šo jautājumu beidzot esam likuši uz nobalsošanu, jo par patiesību mums top tikai tas, kas nobalsots. Neprasīsim, kur agrāk ir bijusi mūsu nacionālā politika, kāpēc viņi agrāk nav meklējuši mūsu Latgales tautas brāļus, kuŗi paši par sevi iztaisa pusmiljona lielu tautu. Tas ir škaits, kuŗu ar visiem līdzekļiem mēģinātu saistīt katra liela tauta, ne vēl tāda „tautu šķembe” kā mēs. Kad latgalieši griezās pie mums ar savām mazām kultūras vajadzībām, cik simtu, cik tūkstošu priekš viņām ziedoja mūsu kases? Vai tad viņām bija kādi nacionāli pienākumi? Viņas nodarbojās, kā kasēm pieklājas, ar savām operācijām un Rīgas vēdera politiku. Vai tad bija vēl kas cits?

Bija mums arī sava šķiru politika, bet nacionālas politikas mēs nepazinām.

Vai tad var būt politika bez materiāliem ieguvumiem, politika kā māksla pati par sevi, kā interesanta spēle, kuŗa aizrauj, iekveldē un nodarbina prātu? Vai mēs pazinām politiku kā garīgu ieguvumu lauku? Mums nebija cilvēku, kas dzīvotu priekš nacionālas politikas.

Bet lai nu kā, mēs esam tak reiz balsojuši un sazi-

nājušies varbūt ne Latgales jautājumā vien, kā tas top arvienu vairāk nomanāms.

Pa tumsu taustīdamies, mēs esam atraduši viens otru un uzgājuši, ka mums visiem vienas ilgas un vienas cerības.

Mums ir gājis kā tiem diviem ķildīgiem mazpilsoņiem, kuŗi viens otram slepeni nodara visādas nepatīkšanas, kamēr kādās viesībās citi tos sabīda kopā un tie spēj paskatīties viens otram acīs, izrunāties un sadraudzēties.

Un tomēr man jānopūšas: cik šāds sazināšanās veids vecmodīgs un nepanesams. Tagad, kur tautas liktenis tiek svērts, mums katru stundu vajag turēt priekš acīm skaidrus mērķus, lai mēs varētu organizēt tautas gribu. Bet vai mēs zinām, ko mēs gribam, un vai mēs priekš tam esam atraduši tik skaidrus un vienkāršus vārdus, ka mēs katram latvietim tos varam pasacīt?

Par maz, par maz mēs meklējam viens otru.

VI

Pirmie, kas pacēla savas balsis par mūsu kultūras sabrukumu, bija lopi. Viņu sūdzības atskanēja gar visām ceļmalām, kur izira tradicionālās saites starp cilvēku un mājas lopiem un izputēja ziedošās Kurzemes saimniecības.

Var būt, ka toreiz priekš mums gāja bojā vēl kas vairāk, bet neviens par to neraudāja. Nujā, mēs jau esam cilvēki, mēs mākam savas sāpes savaldīt, un arī izmisumu mēs neizvaidam tā, kā to dara tāda tumša lopa sirds. Bet sirsnīgi mēs varējām raudāt, bija dažāda laba lieta asaru vērtā. Par piemēru, mūsu ziedošā grāmatniecība, kuŗa visās lielās bibliotēkās Pēterpilī, Maskavā, Helsingforsā, Londonas Britu muzejā, kur nonāca pa eksemplāram no katras izdotās latviešu grāmatas, rādīja mūs kā uzplaukstošu kultūras tautu.

Pēc izdoto grāmatu skaita, mēs, latvieši, starp Krie-

vijas tautām bijām otrie pēc poļiem. Tā bija kultūrā liecība, ka arī nacionālu tiesību ziņā mēs drīkstam nostāties blakus šai tautai, kurai tagad no abām karojošām pusēm tiek solīta un dota plaša nacionāla autonomija. Šo liecību pasaules priekšā bija nodevusi mūsu rakstniecība tāpat, kā to kaujas laukos ir devuši mūsu strēlnieku pulki.

Rakstniecība bija mūsu dvēseles dzīve, — vai to man vēl vajaga apgalvot? Un nu es nesaprotu, kāpēc mēs tik ātri atstājam savus dārgumus. Vai mēs paši tīši gribējam visu pazaudēt? Kāpēc mūsu izdevēji šai brīdī tik ātri sarāva saites ar rakstniekiem un rakstniecību, kur uz reizes nozuda literatūras fonds, kāpēc uz vietas apstājās mūsu žurnāli: „Domas”, „Druva”, „Jaunības Tekas”? Bija jau, bija tam savi iemesli, un tās ir vecas lietas. Tas ir tikai kāds neizteikts vārds, kas man liek pie šīm lietām vēl atgriezties. Kāpēc mēs tik ātri nometām savus kultūrālos pienākumus? Šai steigā no visa ātrāk tikt vaļā bija nomaņams it kā slepens prieks, ka nu reiz visu, ko sabiedrības sirdsapziņa mums uzliek, mēs varam bez kautrēšanās nosviest. Jeb mūsu jaunā tauta bija jau tā pārēdusies no kultūras, ka viņa priecājās, ka nu atkal ir vaļā krūmi un ceļi ar visādiem piedzīvojumiem! Nezināmais, kas pirmā brīdī arvienu ir pievilcīgs un skaists? Jeb mēs ar savu kultūru nebijām diezgan saauguši?

Lopu vaidi ir dzirdēti. Kurzemes atjaunošana iesāksies ar teļiem. Vecās saites, par kurū iziršanu mauroja govīs gar ceļmalām, tiks atjaunotas no mūsu darbīgiem lauksaimniekiem.

Ko mēs darīsim savas dzimtenes garīgās kultūras atjaunošanai?

Par to mums ir nopietni jādomā, citādi lopi mūs Dievam apsūdzēs.

SAIMNIECE

Pēc katras dienas nāk nakts, un taisni naktī, kad pasaule top tik līdzena un klusa un dvēsele dabū mirdzošus spārnus, naktī — tad jāiet ir gulēt un atkal jāsakļauj sevī viss, kas tevi nes uz augšu tā, ka tu drīz jau varētu lidot. Vai tā mēs aizejam arī nāvē, pamodušies it kā uz jaunu dzīvi, pilni brīnišķīgu skaņu? Par to varbūt stāsta tie smaidi, kuņus gadās redzēt uz kritušo kaņavīru lūpām, uz kuņām ir sastindzis it kā salds noreibums.

Es nezinu, vai pēc nāves vēl kas ir; bet tas gan ir labi, ka miegā nav jālien it kā tumšā maisā, ka dvēsele sapņos vēl dzīvo savu dzīvi. Viņa cieš, priecājas un uzliesmo laimē. Viņa dzird brīnišķi saldas meldijas, arī kustības spēja viņai nav atņemta. Viņa iet un atrod vietas, kuņas izliekas tik mīļi pazīstamas, kā nez' kādā laimes brīdī redzētas un tomēr tik izgaistošas, netveramas un svešas, it kā piederētu garu pasaulei.

Nupat sapnī es biju kādā vietā, tā bija tik pazīstama, un tomēr es nevaru viņu nosaukt vārdā. Varbūt tāpēc, ka, vārdā saucot, katrs sapnis izgaist; sapnis ir jauks tikai tikmēr, kamēr viņš tiek sapņots...

Savāda šņākšana bija man ausīs, tad es sajutu, ka tas ir sniegs ar vēju, kas mani ietin un nes. Mīkstas pārslas lipa pie maniem plakstiņiem, es redzēju visu caur sniegu. Te viņš man bija apkārt kā birstoši ziedi, kā balts noslēpums, kuņš nav caurskatāms, priekš kuņa klusi vajag nolaist acis; es klausījos maigu čukstēšanu, kuņa bija man visapkārt. Bet kad es pacēlu acis uz augšu, es redzēju veselu sniega bezgalību; augšā pārslas bija tumšas, un iz gaisa dziļmēm griezās un lidoja kā lielas pelēkas bites. Sniegs nāca tā, it kā gribētu zemi aprakt, vējš rāva mani kaut kur prom; tad tik es atgīdos, kad ieraudzīju kādu akas vindu, kuņa čīkstēdama kārstījās vējā, un kādas mājas jumtu un skursteni, kas līda ārā no sniega miglas. Sniegs

pajuka manā priekšā, un es ieraudzīju kādu sievu, kuŗa strādāja ar slotu. Viņas seja man bija, it kā es to kaut kur būtu redzējis. Tā bija tik latviska, kādas var sastapt tikai kaut kur tālos lauku novados. Līgava, māte un saimniece, — šai sejā bija viss, kas mums no senlaikiem tuvs un dārgs.

„Ko tu tā nopūlies?” es viņai prasīju.

„Es slauku sniegu no savām namdurvīm,” — viņa atbīdīja lakatiņu no pakauša un klausījās, kā aiz meža kaut kur krākdami sabruka padebeši.

„Paliek jau lēnāks,” viņa teica un noslaucīja ar delnu dažas sviedru lāses, kas viņai bija izspiedušās uz pieres.

„Tavu negaisu!” viņa nopūtās atpūzdamās.

„Nāk un nāk! Es savu slotu esmu jau līdz pusei saslaucījusi,” viņa pacēla un rādīja man īsu stupi ar nobrāztiem un aplauztiem zariem.

Kamēr mēs tā runājām, negaiss pārgāja, un pēdējās sniega pārslas nogulās kupenās, kuŗas vējš augsti bija sakrāvis mājas priekšā. Bet istabas priekša bija tīra, un celiņš nokaisīts ar dzeltenām smiltīm. Es gāju saimniecei līdz, un tad nezin kā mēs atradāmies dārzā, kas bija aiz mājas. Starp ābelēm gāja tīri noslaucīti celiņi; bija redzams, ka saimniece arī ziemā apstaigā savus kokus. Vējš bija nostājies, un visos zaros jau bija balts un kluss miers.

„Trīs vecas ābeles nav izturējušas,” saimniece teica un rādīja, „viena guļ tur, otra tur un trešā, raug, tur pie sētas.” Un sniegā kā nevarīgi paceltas rokas es redzēju izgāztu ābeļu zarus.

„Tā viena vēl labi varēja augt,” saimniece žēloja, „viņai bija lieli, gaiši un dzeltenī āboli, un, nezin kas tas bija, ar katru gadu viņi palika saldāki. Tā otra un trešā ar vēl bija bagātas diezgan.”

Es gāju pa dārzu un brīnījos, kur man te viss tik pazīstams... Raug, tur bija līkā vecās mātes ābele, tas bija tas pats žuburainais un bagātais zars, kuŗā mēs bērnības dienās jāteniski sēdējām un ēdām lielus

sarkanus ābolus, kuŗi no visām pusēm mums dvašoja sejā. Šis dzīres notika arvienu kādā gaišā un siltā dienā, kad vasara griezās uz rudens pusi un no gata-vības bija pilni visi zari. Vecmāmiņa ar mazākiem bērniem sēdēja zem ābeles uz sava rūtainā lakata. Mēs sviedām viņai lejā gatavākos augļus, kuŗi krītot pār-sprāga, un bērni dzēra sulu no atvērtām šķēlēm. Tā augstā bija tēva ābele, viņai bija labi ziemas āboli, kuŗus mēs vilkām no kambaŗa līdz pat pavasarim. Tik ap Meteņiem kādu reiz tēvs gāja viņus meklēt, izbēra pēdējos no svārku stūŗa uz galda un mūs smie-damies labsirdīgi rāja: „Tie ir pēdējie, jūs jau man esat visus izvilkuši no lādes.” Un tā bija mātes ābele, tai bija gaiši āboli, caurspīdīgi un saldi; viņi vispir-mie nāca gatavi, pirmos mēs viņus ar notiesājām, un rudenī mātei nebija no savas ābeles neviena augļa. Bet tur bija manas līgavas ābele, jauna, nesen stādīta, vējš bija atplēsis viņai vienu zaru. Kas tas bija par savādu dārzu, kur viss man bija tik sāpīgi tuvs? Es gāju saimniecei līdz, viņa piegāja pie akas dārza malā un nolaida spaini lejā, kur bulkšēdams atsaucās ūdens.

„Edz, kā nav aizsalusi!” viņa priecīgi teica, un augšā uznāca spainis ar pāri plūstošām malām. Kā svētības meklēdams, es pieliku pie viņa lūpas: ūdens bija vēss un skaidrs kā dzintars...

„Bet ja nu vētra nāk no otras puses,” es, it kā ar saimnieci par kaut ko saprazdamies, rādīju uz rītiem, kur cēlās padebeši.

„Tur priekšā ir veca ozola sēta. Tā izturēs.”

Tad es paskatījos atkal sievas skaidrā latviskā sejā un nodomāju tā, kā daždien sapņos mēdz nodomāt: „Tu esi man prātīga saimniece!”

VĪRS AR CUKURA KULI

Mēs sēdējām kādā jūrmalas stacijā. Pa durvīm, kuŗas agrāk virāja jautri jūrmalas pasažieŗi, tagad staigāja kaŗš apsalušos zaldātu zābakos ar savu tukšumu un postu. Ceļa kurvju, somu un elegantu cepuŗu kārbu vietā, kas agrāk, vilcienu gaidot, gulēja blakus pasažieŗu krēsliem, tagad bija kaŗa nastas; bez flintēm, kaŗa somām, kas zaldātiņiem uz muguras — vēl neredzamas nastas, no kuŗām pat gaiss bija smags. Nebrīnieties nemaz, bieži vien tas, kas gul uz dvēseles, ir smagāks par visu, kas nesams uz pleciem. Pie galdiem sēdēja zaldāti, drupināja maizes donas un dzēra tēju. Mēs klusi nosēdāmies kādā stūrī, mums bija auksti, un tumša gaŗlaicība, kuŗu mēs bijām sagatavojuŗies pacietīgi nest, kā ēna aizstājās mums priekšā. Te mūs pamanīja kāds vīrs, kuŗš staigāja gar galdiem. Cukura kule viņam bija plecos — tas bija cukura vīrs, arī viņa sejā bija kaut kas no šīs saldās vielas; viņš pienāca mums klāt, paskatījās acīs un teica: „Salts laiks, dzeriet krūzi tējas. Ko tā sēdat, vajag sasildīties,” viņš laipni mīņājās mums blakus. „Kā, vai negribat? Jūs jau dzēruŗi? Nekas, iedzeriet vēl, būs jautrāks prāts! Ūdens ir karsts, es tūliņ jums atnesīŗu krūzes.” Viņš žigli aizgāja un atgriezās ar kūpoŗām tējas krūzēm. Tad viņš atvēra savu kuli, ieskatījās tanī un nolika mums katram priekšā uz galda divus graudus cukura. Viņš stāvēja mums klāt, skubinādamš mīlīgi skatījās mums sejā, kamēr mēs, dzerdami karsto dziru, pamazām atsvabinājāmies no tumšā apnikuma, kas bija pārņēmis mūsu prātus. Mēs varējām viņam silti un draudzīgi skatīties acīs, kamēr arī mūsu sejās atspīdēja kaut kas no cukura. Tad viņš mums jau plaši un vēlīgi uzsmaidīja un teica: „Vai negribat vēl vienu krūzi? Nemiet cukuru!” — un nolika vēl mums priekšā katram divus graudus. Mēs nevarējām atteikties, izdzērām vēl

pa krūzei, un ap sirdi mums palika gaiši un silti, mēs aizmirsām karu un jutām, ka esam atkal ļaudīs.

Šad un tad man ienāk prātā šis cukura vīrs, un man negribot ir jāpasmaida vīsumšākā stundā. „Vai nava salt? Dzeriet krūzi tējas, te ir cukurs! ...” Tolstojs reiz teicis, ka viņš labprāt gribētu būt par pastnieku, jo tas varot cilvēkiem visvairāk prieka darīt. Par cukura vīru kādā tējas barakā vai atstātā stacijā, kur sanāk no cīņām izmocīti un noguruši zaldāti, šinīs aukstās un tumšās dienās ar nebūtu slikti, ja kādam ir gaiša un laba sirds. Šādam cilvēkam vajadzētu būt katrā sabiedrībā: vīram ar cukura kuli!

MEITENES SKUMJAS

Tev ir skumjas, meitene, es zinu, tavs mīlais ir kritis kaujā, tev ir lielas bēdas.

Nāve — nodauzi jēlas savas mazās rokas, durvis ir cieti, nekad, nekad tev viņas vairs neatdarīsies!

Nāve ir aizslēgtas durvis.

Raudi un kladzini, kamēr nakts paiet un dienas spogulī tu ieraugi savu asaraino seju.

Durvis ir cieti. Kladzini un klausies, ne vārds, ne atbalss tev neatskan. Saņem visus savus dvēseles spēkus un klausies: aiz tām durvīm ir tikai viens vārds: nekad!

Nāve, — kas var viņu asarās izraudāt?

Es eju gar tavu māju un skatos, vai tavs logs ir diezgan augstu. Vai viņš stāv pret rīta sauli, pret kuŗu ar apsarkušiem spārniem lido baloži?

Vai tavs logs ir diezgan augstu, meitene?

Es zinu, bezgalīgas ir tavas sēras, zeme priekš viņām ir par mazu, viņas nes tevi uz augšu. Atvērtus logus tu gribētu un atvērtas debesis sev priekšā.

Viena dziesma sāp tev krūtīs, tev vajag savas bēdas dziesmā izdziedāt. Dod viņai gaišus baložu spār-

nus, lai viņi nes to pret rīta sauli. Varbūt viņa atrod Dievu debesīs un eņģeļus, kas šūpo aizmigušās dvēseles. Viss izskan un izdziest beidzot, vai tu to gribi atzīt? Vai lai tava dziesma apstājas un izdziest tur, kur eņģeļi šūpo aizmigušās dvēseles? Vai lai viņa top par kļušu, raudošu šūpuļa dziesmu? Ak nē, lai viņu nes augstu baloži uz saviem rožainiem spārniem, tava dziesma negrib atsacīties, tava dziesma negrib izskanēt, viņa grib apkampt pasauli. „Tās nav skumjas,” tu saki, „tā ir mīlestība, kas sāp man krūtīs. Nesiet, dūjas, viņu no viena zemes gala līdz otram, varbūt jūs atrodat kaut kur manu mīlo!”

Es eju gar tavu māju, meitene, un skatos, vai tavs logs ir diezgan augstu, vai no palodzes ar rožainiem spārniem tur ceļas baloži? Varbūt tu dzīvo šaurā telpā ar mazām lietām, vādekļiem, puķu podiem un mazām mēbelēm. Es baidos, ka skumjas tur neaptin un nenožņaudz tevi. Viņas izstieps savus pavedienus starp krēslu kājām un sapīs tevi. Tu sēdēsi un skatīsies sienā, kamēr puķes novītīs un tauriņu spārni uz vādekļiem zaudēs savas krāsas. Kā dūmi viņas krāsies ap tevi un izēdīs tev acis.

Skaties uz augšu, meitene! Es eju gar tavu māju un raugos, vai tavs logs ir vaļā. Tev vajaga savas skumjas dziesmā izdziedāt!

MĒNESS

No „Kurzemnieka dienas grāmatas”

I r nakts, es eju caur pilsētu. Nami dus, un viņiem blakus guļ ēna; mani soļi atskan tukšā ielā. Tie ir man pašam sveši zaldātu soļi, man liekas, ka es vairāk braucu ar saviem lieliem zābakiem, kuņģi ir taisīti purvu brīšanai un stāvēšanai uz lauka divdesmit gradu lielā aukstumā. Es eju taisni, it kā man

būtu maiss uz muguras, patiesi man nav viegli apgriezties, bet es jūtu visu, kas notiek. Es redzu, ka ēnas guļ pie namu vārtiem, un dzirdu, kā kaut kur nopūšas nabadzība un posts. Tad kā arvienu vēlā nakts stundā es uzmeklēju zvaigznes pie debesīm, jo tikai zvaigznēs vairs ir miers, skaidrība un debešķīga saskaņa, kā dzīvē sen vairs nav. Es skatos uz viņām it kā draudzības meklēdams, un uz brīdi viņas paņem manu dvēseli. Visas manas ilgas, sāpes un sūdzības atstāj manas krūtis it kā tumšu sprostu un ceļas uz augšu. Un man top uz brīdi tik svēti, gaiši un labi. Tik jauks ir šāds nakts brīdis, ka diena izliekas kā tukša vilšanās. Arī ar savām cerībām es skatos zvaigznēs un zilēju no tām. Un cik tas ir brīnišķi: tur augšā es atrodu arī visas savas mīļākās atmiņas.

Raug, dilstošs mēness peld pār namu jumtiem. Te apakšā viss ir pārvērties, tas vēl ir tāds pats kā toreiz, kad man vēl bija māja. Ne tā spožā mājiņa apakšā, bet tikko nojaužamā mēness ripa, uz kuŗas guļ zilgana zemes ēna — ir tā, kas mani aizkustina. Tāds ir mēness, kas spīd pār drupām. Bet tāds viņš arī agrās pavasara dienās, kad atkususi zeme dvašo un tikai šur un tur grāvjos guļ vēl sadilis sniegs. Šādās naktīs, kad zeme no jauna apkampj tevi ar saviem glāstiem, es mīlēju vēlā naktī nākt mājā. Dažreiz es aizkavējos viesos pie kaimiņa, vai pie kādām zilām acīm, kas liek aizmirst stundas, dažreiz mazā lauku krogū pie alus glāzes. Kā nāca uz pavasari, tā diena priekš dzīves man bija par īsu, jo katrs pavasaris par jaunu atmodina dzīves slāpes. Es arvienu kaut kur aizkavējos un nācu vēl mājā pa lauku ceļu, pa kuŗu es varētu noiet aizsietām acīm. Un no agrās zemes dvašas es arvienu tā noreibu, ka man bija jāatspiežas pie liepas vārtu galā, kad biju mājā. Varbūt man negribējās tik ātri šķirties no lauka, varbūt es biju arī kādreiz vairāk dzēris. Bet šo saldo reibumu, kas krūtīm lika plaši elpot Kurzemes lauku gaisu, es vienmēr atceros, atceros, kā es tur stāvēju un pūlējos viņu saglabāt krūtīs.

Tad mani pamanīja suns un, maigi ieriedamies, nāca un glaudās man pie ceļiem, es gāju uz istabu, draudzīgi grūzdams nost no sevis viņa ķepas, kuŗas bija ar to pašu smaržīgo pavasaŗa zemi. Es kāpu pār augsto sliekсни savā vecajā mājā un atvēru durvis, pa kuŗām nāca viegla dūmu smarŗa no atdzisuŗā pavarda...

Mēnestiņ, mēnesi, vai tu vari mani aizvest uz mana vecā lauku ceŗa?

PAVASARIS

Tik uzvaroŗi pār zemi izplatījās ziema, ka neviens vairs negaidīja vasaras.

Marts bija jau ārā, bet sniegs uz jumtiem vēl stāvēja cieti, ceŗi bija līdzeni kā galds.

Gaiss bija auksts un skaidrs kā stikls, un nekāda siltā elpa nelika manīt, ka pavasaris tuvumā. Kur gan tas varēja nākt un kas par viņu cīnītos? Pati jūŗa ar saviem svabadiem viŗņiem bija nogulusies zem ledus, un sniegs dzirkstīja pār viņu tāli līdz pašai debesu malai.

Citiem gadiem ap ņo laiku bērzos jau rubināja rubeņi, noreibuŗi no pirmiem pumpuriem. Meŗā bija klusu, tik koki ķīkstēja sarmā, sniegs un sarma tā novilka zarus, ka nekur vairs neredzēja nevienas svabas galotnes. Pa meŗu staigāja aukstums, bargs vīrs, ar cirvi aiz jostas, un koki, aizmirsuŗi ņalkt un lapot, klusi un pazemīgi klanījās, kad viņŗ gāja gaŗām. Daŗreiz viņŗ apstājās pie kāda koka un piesīta tam ar savu cirvi tā, ka tas ievaidējās un nobirdināja daŗas smalkas, gaŗas ledus asariņas, bet neviens vairs nepacēlās pāri nolīkuŗām galotnēm. Meŗā bija klusu. Tik pašā biezumā, kur slēpās meŗa dvēsele — si, si, si — klusi saŗukstējās mazi putniņi.

Līdzena bija zeme, un Ziemeŗis vadīja pa viņu sa-

vas sniega kamanas. Sniegu — sniegu, viņam tik vajadzēja sniegu. Viņš apturēja vezumus, kas nāca uz pilsētām ar mantām un maizi, un bēra tik sniegu pār dzīvjiem un mirušiem. Šī ziema likās tik gaŗa, ka pašai saulei dažs neticēja vairs. Skatieties, viņa iznāk ar staru kloni galvā un staigā tik un spoguļojas mirdzošos sniega laukos, bet nesilda. Vai ziema arī sauli ir dabūjusi savā pusē?

Tad kaut kas notika. Spēji apgriezās vēji, un viņi pūta valgi un smagi un ar reizi sāka ziemu bīdīt prom. Bet saule tur augšā bija gaidījusi tikai laiku. Viņa bija tikai krājusi starus, un nu viņa tos kaisīja lejā. Viņa meta sniegā veselas liesmu kodeļas. Ūdens sāka murdēt, sniegs sakrita, upes un ezeri uztūka, jūra atraisīja savus vilņus un krāva krastā augstus ledus blāķus. Un mīksts dienvidu vējš elsodams dzina prom ūdeņus un miglas.

Visi priecājās par plūdiem, kuŗi tālu izgāja pār laukiem un pļavām, un nevienam nebija žēl veco tiltu un sētu, kuŗus viņi aiznesa.

REVOLŪCIJAS DIENAS

Cīņa ar ērgli

I

Tas bija pirmās lielās dienās, kas ar neredzētu gaišumu izplētās pār visu Krieviju. Pie mums Latvijā tad bija vēl tikai rīta krēsla. Cik mēs bijām iebaidīti un nospiesti! Es atceros, ka pirmās brīvības dienās mēs „Komēdijā” dziedājām „Dievs, svētī Latviju”, bailīgi apkārt skatīdamies uz policiju, kuŗa vēl zālē bija klāt. Pēc tautas himnas nodziedāšanas pristava palīgs kaut kur nozuda, un starpbrīdī

publikā runāja, ka viņš izsaucis pa telefonu policiju, kuŗa ielenkšot teātri un visus apcietināšot. Pa zāles durvīm iekšā un ārā staigāja kāds iecirkņa uzraugs, sajozies mētelī, ar revolveri pie sāniem. Kāds otrs policists, tāpat sajozies, stāvēja pie trepēm aizdurvē, it kā slēpdams savu rupjo, sarkano seju no publikas, kuŗa, gaŗām ejot, pat ar saviem pleciem un mugurām sajuta pret viņu riebumu un bailes. Publikā bija daudz strēlnieku, bet nevienam nenāca prātā nolaist šos policistus pa trepēm lejā. Un trepju tumšais caurums, kas rēgojās turpat viņiem blakus, priekš viņiem nemaz nebija bīstams. Un tad es biju kādā latviešu skolotāju sapulcē un dzirdēju, ka kāds skolotājs lasīja nodomāto apsveicināšanas telegrammu Pagaidu Valdībai un nevarēja izrunāt skaidri vārdu: latviešu skolotāji. Viņam iznāca tikai — učitēļa latišķoj nacionālistji, viņš ilgi nopūlējās ar šo vārdu, kamēr sapulce beidzot atguvās un viņam pateica, ka vajaga sacīt noteikti: *Latviešu skolotāji*. Es redzēju, ka mēs vēl esam morāliiski saistīti no vecās varas, kuŗas vairs nav. Pirmās brīvības dienas mēs saņēmām ar piesietas vistas psiholoģiju, kuŗa vēl labu laiku nedrīkst kustēties, kad saite jau ir pārgriezta. Un tikai pirmie revolucionārie gājieni uz ielām atraisīja tautas dvēseli.

Tā bija pirmā revolūcijas svētku diena par godu kritušiem brīvības cīnītājiem. Es izgāju uz ielas ap vakaru, kad lielais svētku gājiens jau bija sadrupis un mazākas manifestantu grupas ar sarkaniem karogiem un dziesmām izklīda pa pilsētas nomalēm. Es biju nokavējies, bet pie pašām beigām vēl dabūju redzēt kaut ko, kas iepriecināja manu sirdi. Pie kādas aptiekas bija salasījies ļaužu bars un skatījās uz augšu. Kāds mazs, pelēks zaldāts bija pakāpies uz trepēm virs aptiekas durvīm un cīnījās ar lielu, melnu svina ērgli. Āmurs viņam bija rokā. Viņš veķēja neatlaidīgi, un kad es piegāju, viņš patlaban bija nositis ērglim vienu no rijīgām galvām, un pūlis viņam uzgavīlēja. Apakšā zem pašām trepēm spiedās ļaudis, gatavi iz-

plucināt plēsīgam putnam viņa spalvas. „Bēdziet nost, bēdziet nost!” zaldāts kļiedza no augšas, un uz ielas smagi nokrita ērgļa svina galva. Viņš bija jau drusku nokūsis un skatījās, kur ātrāk izlaist savas dusmas. Viņš deva ar āmuru pa krustu, kas stāvēja uz sceptera, tā ka viņš palika šķībs, tad metās virsū otrai galvai, kuŗa vēl stāvēja uz izslietā kakla un it kā smējās ar rijīgi atplēsto muti. Viņš nosita tai zelta kroni un veķēja pa kaklu ar visu spēku, es redzēju, kā strādāja viņa pleci, svins grūti padevās. Tad arī tā nogāzās zemē, un zaldāts ar abām rokām ieķērās ērgļa plaši izplēstos spārnos. Trepes zem zaldāta sakustējās, es domāju, ka viņš nogāzīsies lejā, ērglis bija cieti uzkārts, un viņu nevarēja dabūt nost. Viņš spiedās tam virsū ar krūti, melnie spārni sakustējās, un man likās, ka briesmīgais putns top dzīvs. Zaldāta pleci sakāpa uz augšu, un ērglis padevās. Viņš pacēla to gaisā, uz trepēm ļodzīdamies, ļaudis uzgavilēja, un melnais putns smagi nokrita viņiem pie kājām. Tai pašā acumirkli jau viņš gulēja uz tramvaja sliedēm. Pūlis sakrita viņam virsū un ar zābaku papēžiem un nūjām sadauzīja viņu sīkos gabalos. Vienā acumirkli viņa svina spalvas bija izplucinātas, ikkatrs sev gribēja paņemt līdz kādu drumsli par piemiņu. Kad pūlis pašķīrās, no viņa izgāja zaldāts ar smago, apzeltīto valsts zizli rokā, kuŗu viņš bija paturējis sev. Viņš gāja svabadi pa ielas vidu un vicināja ar viņu pa gaisu.

„Ko jūs ar to darīsīt?” es, viņam līdzās iedams, prasīju, ne bez skaudības, ka viņš dabūjis no ērgļa to labāko daļu.

„Būs ko vācieti sist,” viņš smiedamies atteica un savicināja zizli, it kā mēģinādams viņa svaru.

Vakars jau nāca, es apstājos uz ielas un noskatījos pakaļ zaldātam, kuŗš ar zizli rokā kā valdnieks aizgāja pa ielu. Vēl aiz otra ielas stūra, kur biezēja jau krēsla, es redzēju valsts zizļa zelta galu, kuŗu zaldāts ejot šad tad pacēla pār ļaužu galvām.

II

Skaistā vaļība! Karogu un dziesmu mežs, kas šūpojas uz ielām. Un kad viņš nozūd, tad gaisā vēl paliek smarža. Jā, man liekas, ka pat gaiss ir palicis citāds, visas ielas smaržo, — pēc brīvības. It kā kaut kur būtu uzziedējuši kupli, sarkani krūmi. Vai tie ir rožu krūmi, kas tā apreibina un aizvien elš? Nē, tas ir kāds krūms, kas izplaukst tikai pēc daudz simtu gadiem, pēc tūkstoš gadu gaŗas ziemas. Un pēc tam nāk vasara, tik gaiša un gaŗa, ka ozoli var izaugt un mierīgi izcelt pret debesīm savus kuplos kroņus. Brīvība! — kas var mums viņu atņemt? Kā straume, kuŗa veido jaunus krastus, viņa iet caur dzīvi un visu pārvalda. Ikkatra stunda rauj mūs projām no tumšām, pagājušām dienām, mēs paši topam citādi. Vakārā, kad gājieni ar karogiem un dziesmām ir nozuduši, es izeju uz ielas gaisā, kuŗš vēl lido kaut kur. Es paceļu sarkanu lentu, kuŗa ir nokritusi kādam zaldātam, un vēroju, kas vēl palicis ielās pēc sarkanās karogu vētras, kuŗa, krēslai uznākot, ir norimusi. Un es redzu pavisam citādus cilvēkus. Viņi iet tik svabadi un bezbēdīgi, un vaļība guļ viņiem jau katrā drēbju vilē. Zaldāti iet vaļā krūtīm un citādi nes cepures. Visur top redzams cilvēks, brīvība vispirms atraisa cilvēkus, atsvabina raksturus. Viņi sāk sajust savas rokas un plecus, savu garu un gribu. Tagad ir sākums. Un tikai pēc pieciem, desmit gadiem lielā jaunradīšanas darbā mēs redzēsim, cik daudz mums būs cilvēku, kuŗiem brīvība dāvinājusi talantu.

Skaistā vaļība! Es eju pa ielu un dziedu kā Šveicē, un neviens man nepiesienas un neuzklyedz, ka uz ielām nav brīv dziedāt. Bet nakti es mierīgi guļu savā gultā, un Brīvība sarga manas durvis. Un es neredzu vairs sapni par policiju, kuŗa nāk arestēt — kuŗš gan no mums nav sirdzis ar šo tumšo sapni? Kad es dzirdēju koridorā aiz durvīm kādu krieviski runājam, man tūlīņ spokoļās ausīs šie vārdi, ar kuŗiem policija

mani kādreiz meklēja: „Zdesj živjot pisāķeļ N. N.?” Krievu valodā es savu vārdu dzirdēju minām arī aiz dzelzi apkaltām durvīm cietoksnī. Tagad šīs dzirdes halucinācijas aiz manām durvīm ir nozudušas. Kaut tā izzustu no mūsu sabiedrības arī šī policijas un cietumu valoda, ar kuŗu vēl tik daudzi neapzinīgi latvieši mīl plātīties. Kaut viņa nozustu arī no veikalu izkārtņēm, no sienām un sētām. Kā visur tagad gribētos dzirdēt mūsu tīro valodu, kuŗu nekad vēl nav runājuši ne policisti, ne cietumsargi!

III

Sveiks, mīlais draugs, tu vēl sniedz man roku un skaties man uzticīgi acīs. Es brīnos, ka mēs neesam vēl izteikuši viens otram neuzticību. Tagad jau tas ir modē. Neviena sapulce nesanāk un neizklīst, kamēr viņa nav izteikusi kādam neuzticību. Revolūcija dara savu lielo tīrīšanas darbu. Jauno laiku tauta grib redzēt jaunas sejas. Bet tik maz ir nācis klāt citu jaunu ļaužu, kas spēs tautu vadīt šinī grūtā laikā. Tāpēc ar neuzticības izteikšanu vajadzētu būt apdomīgākiem. Nost un nost, kā tas beidzot apnīk. Mūsu tauta savā vairumā ir demokratiska, mēs esam saspiesti it kā mazā ģimenē, sabiedriskā sirdsapziņa mūs ik uz soļa kontrolē. Un nebūs neviena prātīga cilvēka, kas ietu pret sabiedrības gribu. Tāpēc vajadzētu apdomāt, ko mēs izsviežam un ko mēs paturam. Tīrīšana ir vajadzīga, bet laika steigā mums vajadzētu uzmanīties, ka līdz ar netīro ūdeni mēs no vannas neizlejam arī bērnu. Es te domāju mūsu tautas intelligenci, kuŗa mums ir bijusi viena un tā pati, lai gan tā katrā laikā tiem pašiem tautas mērķiem gājusi pakaļ pa citiem ceļiem. Pirmo reizi man šīs domas ienāca prātā 1906. gadā Somijā, kad es vienā laikā lasīju Latvju Dainas un laikrakstus, kuŗi atnesa no dzimtenes satriecošas ziņas, kas nošauti, kas arestēti un izsūtīti. Un bieži vien es atradu tos pašus vārdus, ko lasīju starp tautas

dziesmu krājējiem, reakcijas sodu chronikā. Tie paši ļaudis, kas savā laikā bija krājuši tautas dziesmas un pasakas un darījuši darbu, par kuŗu tā laika jaunstrāvnieki smējās, 1905. gadā bija stāvējuši savās vietās kā tautas revolūcijas vadoni. Otrreiz man šīs domas ienāca prātā 1915. gadā, kad es pirms vācu uzbrukuma pēdējo reizi apstaigāju Kurzemi. Saldū latviešu lazaretē es sastapu kādu sirmu, intelligentu kundzi, kas ar lielāko rūpību kopa ievainotos. Vēlāk es dabūju zināt, ka viņa piedalījusies arī 1905. gada revolūcijā un ka viņas vīrs, skolotājs, no soda ekspedīcijas nošauts. Intelligence mums ir viena un tā pati. Viņa kalpo savai tautai pa tiem ceļiem, kādi tanī laikā atveras un liekas vistuvāk vedam pie tautas mērķiem. Kļūdas, ko viņa nodara, nav tikai viņas, bet visa laikmeta kļūdas, un viņu vien par to nevar tiesāt. Un pirms mēs saucam nost, vai nebūtu labāk apdomāties un uzsaukt: „Šurp, mums ir atvēries jauns ceļš, pa kuŗu mēs varam sasniegt tautas brīvību un laimi. Nāciet visi, kam skaidra sirds un tīri nodomi, un kalpojiet tautai!” Nesteidzieties ar savu neuzticību bez vajadzības kompromitēt katru, kas tautas darbā varētu būt derīgs. Un nepierēķiniet nevienam to par vainu, ja viņš par galvu ir lielāks kā citi. Neviena tauta neizmet savu intelligenci, jo bieži vien ir noticis tā, ka akmens, ko nama cēlēji ir aizmetuši, top par stūru akmeni. Nepadodieties slimīgai neuzticībai, kas revolūcijas dienās aptumšo mums prātu. Neuzticība ir katra revolūcijas laikmeta psīchoze. Velti tad ir runāt un strādāt ar godīgu un atklātu pārliecību. Daudz lielākas sekmes tad ir visādām tumšām baumām, kuŗas sēj neuzticību brāļu starpā. Un daudz vairāk panāk katrs iečukstētājs, kas noved jūs pie malas un pasaka: tas ir melnsimtnieks, nost ar viņu! — nekā cilvēks, kuŗš uzstājas ar atklātām un godīgām domām. Neuzticība ir revolūcijas psīcholoģija. Vai, ja šo pavedienu dabū rokā mūsu ienaidnieks un uzsāk iznīcīgi šķetināt uz viņa savas intrigas, ja viņš

dabū savās rokās tautas psiholoģiju, lai saceltu brāli pret brāli, draugu pret draugu un mūs iekšķīgi saskaldītu un izputinātu!

IV

Brīvības kāzas, man liekas, nu būs gan nosvētītas. Dzērums, par kuŗu Kerenskis runāja, būs pārgājis. Bet kad kāzinieki nāks mājās, viņi redzēs, ka visi kakti ir tukši, ka galds nav klāts un visapkārt ir tā pati nabadzība un posts. Tad viņi sapratīs, ka svētki ir tikai reizi gadā un ka priekšā stāv darbs un tās pašas vecās, sen apnikušās cīņas. Varbūt viņi redzēs, cik daudz laika par velti ir nospēlēts un nodancots, jo katra diena tagad ir dzīvības vērtā. Ja vācieši pazaudē vienu darba dienu, visi viņu laikraksti kliež it kā par pazaudētu kauju, viņi nesvēta pat pirmo maiju, šie sociālisma skolotāji, kaut gan mēs varējām sagaidīt, ka viņi ies mums ar labu priekšzīmi pa priekšu. Un drīz mēs arī sapratīsim, ka mūsu dzīves vērtīgākais saturs, ko kuŗš izpostīja, bija darbs. Darbs, kuŗš arvienu vairāk atraujas no mūsu saimnieciskās dzīves, atstādamas visur trūkumu un postu.

„Es braucu un tīši skatījos, cik tiek arts un sēts,” — biedrs, no Krievijas atbraucis, stāsta, „un redzēju visur neapartus laukus. Muižnieki baidās apsēt laukur, kuŗus rudenī nepļaus, zemnieki varbūt gaida gatavus revolūcijas labumus, un tad vēl arāju sādžās ir palicis tik maz! Jau tagad ir redzams, ka ap piecdesmit procentu lauku Krievijā paliks neapsēti. Kuŗš šais cīnās paliks augšā, kuŗš apakšā, — bet badu mēs cietīsim vienlīdzīgi, par to nav ko šaubīties! — Tikai Vidzemē iebraucot, es tāpat kā citiem pavasaļiem redzēju uzartus kalnus,” mans biedrs priecīgāk piebilst.

Bet arī Vidzemē tradicionālais sakars starp darbu un zemi uz pašu sējas laiku ir it kā izjucis. Jauna saimniece no Rūjenes apgabala vagonā, no Valkas braucot, stāstīja, ka strādnieki vairs labprāt negribot

pie saimniekiem uz visu vasaru līgt, viņi pietājoties tikai pa dienām viskarstākā darba laikā un prasot 6 rubļi dienā. Daudz lauku palikšot neapsētu, un apkoptas tikšot tikai mazākās saimniecības, kuŗas apstrādā saimnieku ģimenes pašas. Un tad es atcerējos kāda veca zemnieka rāmo valodu, kuŗš bija iebraucis Rīgā no Kokneses apvida, no tām vietām, kur zemnieka darbs šos divus gadus ir cīnījies pret kaŗa izsmieklu! Kā lai citādi nosauc tos dažādos rīkojumus frontes tuvumā, kuŗi bieži vien ir pret katras saimnieciskas kultūras pastāvēšanu?

„Ko es esmu nomocījies šos divus gadus. Reiz iznāca pavēle, ka vajaga izvākties un pārdot lopus un ka neviens nedrīkst paturēt vairāk kā divas govis. Es nevarēju saprast, kam tur būs kāds labums, ka es izpostīšu visu, kas tik grūti ir iemantojams. Aizdzinu pa nakti savus lopus uz Ērgļiem un viņus tur nobēdzināju, pats paliku mājā, sak, nogaidīšu, kas būs. Gan gribēja mani dabūt projām ar pierunāšanu, gan ar draudiem, bet es negāju, paliku un teicu: es neklausīšu, dariet ar mani, ko gribat. Pagāja kāds laiks, pavēle tika atcelta, es sāku atkal taisīt savu ligzdu. Un man ir atkal iekārtota saimniecība, un varētu strādāt, bet nav cilvēku. Tagad jau uz laukiem ir vairs palikuši tikai tādi, par kuŗiem var sacīt: tas ir bijis cilvēks un tas *būs* cilvēks. Stipru un labu strādnieku vairs nav. Un tie paši labprāt negrib līgt pie saimnieka. Viņi iet labāk pie dažādiem kroņa darbiem, tur var vieglāk pastrādāt. Rūgta, rūgta mums ir palikusi tā zemīte, nav vairs, kas ar.”

Būdams pats liels izvaļības mīlotājs un slīņķis, es negribēju daudz nodoties rūpēm, sak, lai par aršanu un sēšanu domā saimnieki! — un kad vilciens pietājās V. stacijā, gāju uzlabot savu garastāvokli. Bet te es sapratu, ka šai lietā ir kaut kas, kas var apdraudēt vispārējo omulību, jo priekšā atradu tukšu uzkožamo galdu, uz kuŗa bija tikai ar sausu biežpienu apsmērētas sviestmaizes, pie kuŗām peticīgi mēlojās kareivji

un stāvēdami dzēra tēju bez cukura. Arī citās stacijās nebija labāk. Un vilciens gāja lēni, viņš stiepās caur nakti kā bezgalīga nopūta. „Kāpēc mēs netiekam uz priekšu?” es ceļa biedriem jautāju. Stacijās vilciens nestāv vairāk par 15-20 minūtēm, bet mēs netiekam un netiekam Rīgā. Vilciens vienkārši neiet, viņš ir piekūsis, kā mūsu dzīve, kuŗa visur draud apstāties, un pēc trim gadiem kuŗa mēs redzam, cik daudz mēs esam pazaudējuši asiņu un spēka. Krievija ir kā slimnieks, kuŗa pulss sāk sist arvienu vājāk. Kas varētu ieliet spēku šais dzīslās? Tas ir tikai darbs, kuŗš tagad no dzīves neuzticīgi novēršas. Patiesi, revolūcijai vajadzēja nākt, no kuŗa nomāktai tautai vajadzētu atdzerties brīvas elpas, lai viņa varētu strādāt. Nu kāzas ir gaŗām, un zeme prasa darba. Bet par kāzām var sacīt, ka neviens nežēlosies ne par kāju, kas viņam dejojot samaitāta, ne par puķēm, kas izviļātas, jo tās bija patiesi lieliskas tautas kāzas. Ja tik mēs ātrāk atgūsim dzīvi un darbu.

Jauns laiks nāk kā tirgotājs zemnieku sētā. Visi ziņkārīgi skatās, kas jauns viņam nastā, visi sagaida vispirms kaut ko pārsteidzošu un neredzētu.

V

Laiks jau par to ir domājis, viltīgi smaidīdams, viņš izbeŗ ziņkārīgo acu priekšā tūkstoš pārsteidzošu un raibu nieku, visas rokas stiepjas viņam pretī, un visas acis viņam uzgavilē. Bet šīs raibās lietas tikai pirmajā brīdī izliekas pievilcīgas, jo viss, kas raibs un spīdošs, arvien ir bijis lēts un slikts.

Ar šādām lietām mēs nevaram dzīvot, viņu kliezdošās krāsas mums nogurdina acis, mēs taisāmies no viņām ātrāk vaļā un nobāžam viņas kaut kur tālāk, lai tās netraucē mums dzīvot. Viņu vērtība ir tikai tā, ka viņas mūs pārsteidz un uztrauc pēc ilgas vienmuļības. Tas ir raibs svētku kliedziens, kuŗš patīk mums vienu un divas dienas. Tad mēs noņemam šīs

raibās karnevāla cepures, spiedošās svilpes un zvārguļus, kuŗu uzdevums ir tikai satracināt mūsu nervus priekš svētku dejas.

Bet laikam ir priekš mums arī kas labāks somā — vai tad šo nieku dēļ viņš būtu pie mums nācis? Tās ir vienkāršas un skaistas lietas, kuŗas mēs pirmā brīdī nepamanām, tad mēs ieskatāmies viņās un iemīlam viņas un no tām vairs nešķīramies. Arī tautas gudrība mums māca to pašu.

Burve pasakā varonim saka tā: „Ej stallī, tur būs daudz skaistu zirgu ar zelta un sudraba pavadām, bet tu noskaties un ņem to, kas tas kūlainais un vājākais un kas ar lūciņu piesiets, tas tevi visilgāk nesīs!”

Raibs, raibs ir šis laiks, uz tirgus ir tik daudz viliņošu kliedzienu un tik daudz spožas un viltotas preces. Mēs ķeram pēc tā spožākā un tad tik atjēdzamies, ka rokā ir mums viltots nieks. Bet tauta nepievilsies un atradīs to, kas viņai vajadzīgs, jo viņa nekad nepazaudē veselā prāta. Beidzot viņa tomēr sapratīs, „kas iraid īsts un kas ir nieks”.

*

Maksims Goŗkijs raksta, ka krievu revolūcijai trūkstot romantikas, ikktrs domājot par savu ādu; te esot lielākās briesmas priekš revolūcijas, jo tā pati sevī varot sabrukt. Ko lai dara, ka Krievijas pilsonim nav palicis nekas vairāk pāri par savu ādu, pēdējo, ko vajaga glābt un kas viņam dārgāka par tagadējo un nākošo tēvzemi? Kaŗš ir izpostījis zemi un aplaupījis un iztukšojis mūsu dvēseles. Visu kū sājošo pārspēku un visus upuŗus, kuŗus mēs varētu atdot revolūcijai, ir jau paņēmis kaŗš. Kaŗš ir paņēmis arī labākos cilvēkus, ir palikuši tikai no bada un dzīves briesmām ieбайдīti panīkuši ļaudis, kuŗi domā vairs tikai par savu ādu.

Un ja mēs prasām, kas šinī laikā ir īsts un kas ir nieks, tad gan būs jāsaka, ka visistākās ir tautas ilgas pēc miera. Tās veido arī revolūcija un dos galīgu no-

slēgumu šim traģiskam laikam. Bet miers nav panākams, vienkārši noliekot ieročus, ja politikā mēs negribam skatīties tālāk par savu degungalu. Varbūt ne mazāk par mums cieš mūsu sabiedrotie, cēlie franči, kuŗi ar savu labāko dēlu miesām noklāj pavasaŗa kaujas laukus, glābdami Krievijas revolūciju. Bet viņi nekad nenodos savu vājumu ienaidnieka priekšā. Tā ir kultūrāla un garīgi disciplinēta tauta, kuŗa spēj visu izciest un izturēt līdz galam. Es domāju, ka arī latvieši spētu tādi būt, kaut arī vispārējais sajukums runā tam pretī: mēs esam tālu pārvērtējuši mūsu „kultūrālo un izglītoto tautu”.

VASARAS SVĒTKOS

Nebija mums pavasaŗa, ar sauli viltota ziema vilkās gaŗumā, un nu mums uzreiz ir vasara, kuŗa apbuŗ mūs uz katra soļa. Ābelēm līdz jau sāk ziedēt ceriņi, es domāju, ka šodien un rītu katrs priekš sevis atradīs šo mazo, zilo brīnumu, kam viņš vēl nestāv glāzē uz galda.

Ceriņi zied. Tā ir agrā vasara, kuŗa tik ātri paiet. Negaidiet vairs citas, gaišākas vasaras: kad ceriņi nozied, tad vasara ir jau gaŗām, uz pļavām jau vīst sapļautā zāle, un puķu kausos nav vairs tik daudz rasas. Īsas, īsas ir gaišās dzīvības stundas.

Biedri, ceriņi zied! Aizmirsīsim uz brīdi visas rezolūcijas, kuŗu nu mums būs jau vairāk nekā lapu uz kokiem. Ceriņi zied, tās ir dienas, kuŗas ātri aiziet. Un mums arī šinī gadā vajag redzēt agro vasaru.

Iziesim vienatnē, kaut kur ar savu sirdi un savām domām.

Tā. Jūs ejat pa meža taku un dzirdat, ka zem lazdu krūma iečabas pirmās lapas, mazs ezītis iztek jums priekšā. Viņš pamana jūs un saraujas kamolā. Jūs apstājaties un aizturat elpu, un kautrais zvēriņš klusi

izlien no sava adatu kamola un sāk atkal iet. Tikpat kautrs un adatās ievilcies ir cilvēka prāts. Viņš staigā pa visklusākām tekām, kad neviens viņu neredz. Uzmeklēsim klusumu kaut kur zem ziedošiem zariem, varbūt mēs tur atkal dzirdēsim savu sirdi un savas domas. Un ar lielāku skaidrību mēs iesim pie Latvijas atjaunošanas darba.

Ceriņi zied! Un dienvīdu vējš, kuŗš nāk no Kurzemes, ir pilns glāstu no atstātiem ciemiem. Viņš ir smaržīgāks kā citiem gadiem, jo uz neapartām ežām tur zied vairāk puķu. Tik daudz glāstu ir šinīs vējos, ka es izstiepu rokas un apkampju tukšu gaisu...

ŠE TIEK DANCOTS!

Kad franču revolūcionāri ieņēma Bastīliju, viņi nojauca tumšos mūrus, nolīdzināja to vietu ar zemi un izlika uzrakstus: „Še tiek dancots!” Un pilsoņi un pilsones sarkanās cepurēs dejoja tur trako revolūcijas deju karmanjolu. Vieta, kur agrāk tika smacētas cēlāko domātāju un brīvības cīnītāju dzīvības, tika pārvērsta par gaišu dejas laukumu. Un tūkstoš nebēdīgu kāju tūlī izmēģināja, cik viegli var lidot un skriet pa tām vietām, kur stāvēja cietsirdīgi mūri un ieslodzītie savās tumšās cellēs varēja kustēties tikai trīs soļi uz priekšu un trīs atpakaļ. Ar revolūciju tautā atdzīvojas mežonīgs dzīves prieks, tas griežas un spēlējas ar visu kā viesulis ar apsarkušām rudens lapām. Kur tik vien ejam, mēs dzirdam visur dejas mūziku, un nav gan laikam nevienas vietas mūsu pilsētā, pār kuŗu nestāvētu rakstīts: „Še tiek dejots!” Nesen vēl visa mūsu dzīve bija kā cietoksnis, kuŗu apsargāja neskaitāmi patvaldības sargi. Vienā, divos mēnešos tas nu ir nolīdzināts ar zemi un padarīts par dejas laukumu.

Vai gan ir kāda vieta, kur tagad netiek dejots?

Ja mēs apskatām pēdējo dienu notikumus, tad liekas, ka pat uz brāļu kapiem pie Misas un Lielupes stāv uzrakstīts: „Še tiek dejots”. Mēs dejojam pāri pār savām cīņām, pār visu, kas ar tādām pūlēm un upuriem tika uzcelts vecās patvaldības laikā, jo viss tas dzima zem nelaimīgas zvaigznes un tam bija jāiet bojā.

Arī laiks, kā liekas, mums šinīs dienās ir dots tikai priekš dejošanas.

Ap pulksten vienu dienā es gribu iziet caur zaļo lapu telti Vērmaņa dārzā, bet man pie vārtiem nostājas priekšā divi slaiķi Sibīrijas strēlnieki un atbīda mani atpakaļ: „Mums dārzā ir svētki. Še tiek dejots!”

Par spīti grūtiem laikiem dzīve mums griež visur pretī savu smaidošo vaigu. Jautra, jautra ir palikusi mūsu pilsēta. No pulkstens viena dienā jau tiek dejots! Un ā—ā—ā—ha—ha! dārzā smejas vilinoša dejas mūzika. Un kad ap pulkstens vienu naktī es nāku mājā, tur kādā stūŗa namā viss augšas stāvs ir gaišs, gar ielu rindā stāv ormaņi, un pa vaļējiem logiem gaŗām gaišām un tumšām pāriŗu ēnām plūst mūzika.

„Kas tur notiek?” es ormanim prasu.

„Tur tiek dejots, tur ir strādniekiem balle.” Un tur tālāk ir otrs nams ar mazām dzelzs verandām trešā stāvā. Pa glāŗu durvīm, kuŗās roŗaina gaisma, iznāk pāriŗi nakts gaisā, un tad tos atkal rauj iekŗā dejas mūzika.

Jautra, jautra ir palikusi mūsu pilsēta. Gāŗieni ar milzīgiem sarkaniem karogiem un mūziku rauj līdz i lauŗu straumes, tie pašūpo uz brīdi un apstāŗ, prieks plūst kā vilnis, kuŗŗ te pacelās, te noplok. Jautra, jautra ir tapusi mūsu pilsēta — šī atraitne, kuŗas bālo seŗu mēs citkāŗt tikko varēŗām saskatīt aiz tumŗā šķidrauta. Mēs nezinaŗ, ka mums ir kaŗŗ, mēs nezinaŗ, ka mums pie durvīm stāv bads un tik daudz nepiepildītu ilgu un nodomu gaida mūsu darba.

Viss ir sagrauts, un pār visu, kas bijis, stāv rakstīts: „Še tiek dancots!”

UBAGS

Es negribu neviena apsūdzēt. Es esmu izgājis uz ielas tikai pastaigāties un ieelpot vakara gaisu, bet manas acis redz un apsūdz, it kā viņām būtu savs prāts un sirdsapziņa. Uz ielas ir tik daudz ko redzēt. Bet es redzu tikai skaistas dāmas, kuŗas lido viegli atsegtās vasaras drānās, un viņām blakus noplīsušus ubagus, kuŗi kustas uz kruķiem, rāpo, vai kautrīgi sēd uz savām basām kājām. Es dzirdu vieglas melodijas un viņām cauri tumšu un žēlu kliedzienu pēc palīdzības.

Uz ielas ir tik daudz ko redzēt. Bet es redzu tikai skaistas dāmas un ubagus.

Kā tauriņu bars, kuŗu patlaban vasara izlaidusi no sava karstā klēpja, viņas plūst caur aleju, un tur, kur koki beidzas un vaļējā ielā viņas saņem saule ar visu savu spožumu, uz ceļiem smiltīs ar izžuvušu un dzeltenu seju stāv leišu ubags un vienmuļīgi skaļā balsī skaita pātarus. „Jēzus Marija”, — viņš sauc nerimstoši un neatlaidīgi, un drūmās vienmuļīgās rindās šie vārdi kā tumšs kaŗapulks iet pretim jautram gājēju baram un izdzēs visu ielas spožumu. Iela mirdz tāpat, bet es vairs neredzu nevienas skaistas dāmas, es redzu tikai ubagus. Kā viņi pārsteidz acis un apmulšina ar savu nežēlīgo kroplumu! Lūk, sarkana ķieģeļu siena ar lāsteku trubu, kuŗa izrāvusi sev priekšā netīru dobi. Atspiedis sirmo galvu pie lāsteku trubas, stāv vecs ubags un ar pusdzisušām acīm lūgdams pavada katru gaŗāmģājēju. Viņam ir mīli sirmgalvja ģīmja panti, viņš varētu sēdēt ērtā lēnkrēslā un atdusēties atmiņās, bet viņš ir atradis šo vietu pie lāsteku trubas, lai mestu acīs kādu mēmu pārmetumu. Kur vien es eju, es satieku ubagus, tās ir laika sejas, viņas nāk ārā un piešķir ielām jaunu izskatu. Lūk, alejas galā kāds koks ar zemiem zariem gandrīz aizskar kādu sirmu galvu, kuŗa klusi noliecas pret katru

gaŗāmgājēju. Un drusku svinīga un skumja top visa iela, to dara šis klusais galvas mājiens.

Nabagi dod citu izskatu mūsu pilsētas ielām, un varbūt viņi dos tām arī jaunus vārdus. Varbūt šo ielu sauks par „Aklo brāļu ielu” dēļ tiem diviem aklīm brāļiem, kuŗi uz viņas ubago, rokās turēdamies kopā, un varbūt tur to otru ielu, kuŗai ir kāds skanīgs un dižciltīgs vārds, sauks par „Zilo acu ielu” dēļ drusku pieputējušām zilām nabaga meitenes acīm, kuŗas viņa lūgdamās paceļ uz gaŗāmgājējiem?

BEVERĪNA

Es uz tevi priecājos! Mans prieks iet uz tevi!
Pasta zirgi gāja lēnām, paši sevī vienmuļīgi šūpodamies caur laukiem, kuŗi bija ievīti kuplās birzēs, gar mājām, no kuŗām tikai jumti un logi caur ābeļu zariem raudzījās ārā.

Un visur bija šis maigais „tu”. Vai mēs paskatījāmies viens otram sejā, vai uz milzīgām zirgu ēnām, ar gaŗiem kakliem, kas mīksti izplūzdamas šūpojās gar ceļmalām uz kupliem miežu un auzu laukiem, kuŗu nekustošās vārpas sakausēja sārts vakara zelts.

Un kur roţainais lielceļš, uz leju slidēdams, pazuda kā vārtos starp augstām, sārtām priedēm, uz kuŗu galiem gulēja šaurs, zils mākonis, saspiezdams zem sevis vakara gaismu, tā ka debesis izskatījās kā bezgala dziļa zelta ala, tur mums gribējās ierunāt vienu vārdu: tu, dzimtene! Un pasta zvana lēnai skaņai mūsu domas lidoja pa priekšu.

Mēs nobraucām lejā pie dzirnavām, kur tumšs un nokrities diķis, vietām atsegdams dūņas, jau dusēja nakts mierā. Mēs apturējām zirgus un skatījāmies, kā uz tumšā ūdens klusi dzisa vakara padebeši, un mūsu domas apstājās pie Latvijas senatnes. Pa labi gar zeltaino debesu malu aizvijās Gaujas meži un noslēdzās

kā dziļa nakts. Tik viņu galotnes gar debess malu zīmēja upes gaitu.

Tik klusā vakarā mums nekur negribējās iegriezties viesos ar jautru troksni, kā to mēs bijām ieradusi darīt. Vislabāk gan šādā stundā mūs varēja saņemt sirmais ķēniņš Tālvāldis. Mēs griezām zirgus atpakaļ un likām braukt uz Beverīnas pili, kuŗa bija tepat Gaujas likumā.

Šaurs meža ceļš, uz kuŗa tikko varēja noturēties pasta rati, mūs veda uz Gaujas ličiem, dažs zars, pie cepures sizdamies, mūs sveicināja.

Mēs braucām, ar rokām maigi atbīdīdami zarus. It kā apslāpēts no meža tumšās, siltās dvasas, zvaniņš skanēja klusāk.

Tring, tring, viņa skaņa nāca it kā no zemes apakšas.

Caur kokiem paspīdēja lejā tumšā Gaujas atteka, uz kuŗas gulēja vakara varš.

Ceļš izgāja atkal uz lauka, kuŗu ievija mežs. Kādas dusošas sētas pelēkos jumtus tur varēja saskatīt caur krēslu tālumā. Mēs nogriezāmies gar bālu rudzu lauku, kur, mežos ievīta, dusēja Latvijas senatne. Zvana skaņa mums likās jau skarba, un mēs likām apturēt zirgus.

Mēs nokāpām meža tumsā un gājām pa eglēm apaugušu priekšpakalnu.

„Te bija ķēniņa pilsēta,” kāds saka. Tad egles pašķīras, un priekšā mums ir zems, apaļš kalns, kuŗa malas ir lidzenas un zaļas, it kā aplātās ar kapa velēnām. Šur un tur kāpj augšā elkšņu krūmi un paceļas kāda tumša priede. Mēs saskatām vecas vilņu un vaļņu pazīmes gar kalnu un uzkāpjam kalnā, kuŗš paceļas pār sen izsūsejušām Gaujas attekām; varbūt tā ir bijusi pati Gauja, kuŗa pa gadu simteņiem atkāpusies tālāk aiz meža un kuŗas vietu vairs tagad rāda tikai dziļi iegulēta velēna, vecas vilņu un vaļņu zīmes. Kad mēs uzkāpjam augšā, bāls rudzu lauks ar snaudā nolīkušām vārpām gul mums priekšā. Mēs mērojam

ar acīm bālo lauku, kuŗu no viņas puses ievij krūmi — ir diezgan liels lauks, lai tur uzceltu ķēniņa pili ar visām ēkām un lai būtu arī vēl vieta pagalmam, kur kumeļiem dīžāties un kaŗa vīriem saskandināt savus kaujas cirvjus. Ar godbijību mēs apejam viņam apkārt, šur un tur paceldami kādu dusā nolikusu rudzu vārpu.

Tāda ir mūsu senatne. Neviena lepna pīlāra, ko apvij apiņi, tik velēnas, caur kuŗām var manīt vecas ceļu un vaļņu zīmes. Kad zālei varētu paprasīt, kas, it kā pati no sevis atsacīdamās, līdzieni aug visapkārt kalnu un glabā atmiņas! Tik sapņos mēs uzcēlām atkal torņus un stabus, un mums bija ķēniņa pils. Un taure no torņa skanēja gaŗi un svinīgi — mēs dzirdējām to tik dzīvi, ka paši sākām darīt pakaļ taures skaņai, un atbalss Gaujas mežos tālu atsaucās mums.

*

Mēs sēdējām un gulējām kādu brīdi atlaidušies pret kalna sāniem, kuŗi vēl bija silti no saules, padodamies krēslai, klusumam un teikām.

Es turēju roku uz kalna un sacīju: te gulē senatne. Un man bija salds un skumīgs prieks, ka pagātne šai velēnai tik tuvu.

Es glāstīju kalnu ar delnu kā milzīgu kapu, zem kuŗa ar savām cīņām un slavu apgulušās man nezināmas paaudzes.

Beidzot mums kļuva drausmīgi no meža ēnām, kuŗas klusi stāvēja visapkārt, un mēs griezāties atpakaļ.

Zirgi ratos, kuŗos neviens vēl negribēja sēdēt, mums gāja pa priekšu. Teikas vēl mūs pavadija.

Tā mēs bijām iegājuši kādā sētiņā, kuŗa ar saviem zemiem, pelēkiem jumtiem mēness gaismā gulēja tik klusi augstu sazēlušās druvās, ka mēs pamanījām viņu tikai tad, kad tā no visām pusēm apkampa mūs ar visām zemnieku mājas smaržām. Pelēkās ēku sienas izdvašoja vēl dienas siltumu, un no viņām nāca svai-

ga siena, kūts, atdzisušu dūmu un vēl cita kāda ļoti mājīga smarža.

„Nudien, te vajaga būt vēl vecam Jāņu sieram!” kāds teica, ieodis šo gaisu.

Un kamēr mēs tā runājām, tur priekšā, uz vārtu staba atspiedies, ar baltām krekla piedurknēm vestē jau stāvēja saimnieks, kuŗu bija pievilcis ratu troksnis.

Pagalmā dzesēdamies pēc pirts, vakara gaisā vēl staigāja mājas ļaudis. Drīz viņi mums stāvēja apkārt tik tuvu, ka mēs varējām just viņu mierīgo un lab-sirdīgo elpu. Es apkampu gana zēnu, kuŗš man gadījās blakus, mums pienāca arī mājas suns, un viņa acis glāstoši spīdēja mēness gaismā. Un drīz mums bija viss, ko mēs varējām vēlēties. Saimnieks novēla no pieklēts kubulu un apgāza viņu ar dibenu uz augšu. Tad viņš atnesa piena kannu un glāzes un kāds vecāks vīrs — kāri ar medu. Un augstā apiņu kārts, kuŗa pacēlās aiz akas vindas pagalmā, ar savām vijīgām lapām, kuŗas tumši zīmējās pret mēness gaismu, mūs sveicināja uz dzīrēm.

Mēs ēdām medu, likdami to ar visām šūnām uz rudzu maizes, un dzērām mēnesnīcā siltu pienu. Tad es sāku ieklausīties, ko par Beverīnu stāstīja vecais mājas kalps, kuŗa balss nakts klusumā blankšķēja sēri kā pieguļnieka zvans:

Savā jaunībā es pazinu vīru, kuŗš pie pilskalna vēl redzējis koka sleņģes un klausījies pie pagraba lūkām. Reiz puisis, zirgus ganīdams, kas ir? — pacēlis lūku un iegājis pagrabā. Tur bijis daudz zelta un sudraba un vecs ķēniņa kronis. Kā viņš sācis to cilāt un apskatīt, tā viens nācis un sitis viņam pa pieri: „Aizmirsti un nesaki nevienam, ko tu esi redzējis!”

„Aizmirsti, nabaga kalps, un nesaki nevienam, ko tu esi redzējis!”

„Aizmirsti un atsakies pats no sevis,” es klusi atkārtoju, domādams par tautu, kuŗai pietiek ar kalpa likteni.

PIE EŠAFOTA

Šinīs grūtos gados simtreiz notiesāta ir mūsu tauta, un liekas, ka atkal ir pienācis brīdis, kad viņa stāv pie ešafota. Vācieši gatavo uzbrukumu Daugavas fronteī — tādas ziņas nāk no visām pusēm. „Krievija ir nāves briesmās,” — ministri Petrogradā runā. Ka Vidzeme, latvju tautas vienīgais un pēdīgais patvērums, būtu briesmās, to mēs vēl neesam teikuši. Beidzot tas mums ir jāsaka. Jā gan, mēs katrs jau to zinām, bet mēs saņemam visu ar savādu notiesātā vienaldzību.

Ko domā notiesātais, kad viņu ved uz ešafotu? Viņš izklaidīgi lasa uzrakstus uz namu izkārtņēm, un pat uz tām viņš neredz vairs veselus vārdus, bet tikai atsevišķus burtus, kuŗi bez sakara slīd viņam garām. Viņš skatās uz pulksteni baznīcas tornī, kuŗš rāda bez piecām minūtēm četri, un arī te viņu pievelk vairāk zeltītais rādītājs un spožie cipari uz tumšās pulksteņa ripas nekā viņa traģiskais mājiens, ka stunda taisās sist. Viņa acis apstājas te pie maiznīcas kļņģeŗa, kuŗš vāji zeltojas rīta gaismā, te pie baložiem uz kāda nama zimzes, kuŗi pamodušies purina spārnus. Viņa izpostītā dvēsele vairs nespēj cīnīties ar nenovēršamo un izklaidīgi pieķeŗas tikai ārējiem sīkumiem.

Vai ar mums šinīs dienās nav tāpat? Daudz sīku lietu nodarbina mūsu prātus, mazāk mēs domājam par savas zemes likteni, kuŗš vairs nestāv mūsu rokās.

Tā slimnieks, kuŗš valējām acīm gul uz operācijas galda, varbūt vairāk tanī brīdī nodarbojas ar mazu puķes zīmējumu, kuŗu viņš ieraudzījis pie griestiem, nekā ar to, kas stāv viņam priekšā. Un daudz vieglāk man būtu pastāstīt mazu stāstu no gaišiem Kurzemes laukiem nekā sacīt: Vidzeme ir briesmās! Bet šie vārdi ir jāsaka. Var būt, ka briesmas iet mums garām, bet viņas stāv durvju priekšā, mums jābūt gataviem uz visu. Daudz asiņu tauta ir lējusi, sargādama savu

zemi. Tagad, kur viņas sargu spēki iet uz beigām, mēs varam ticēt, ka šī zeme sargās mūs. Tādēļ lai nāk, kas nākdams, paliksim pie savas zemes. Parādīsim viņai savu uzticību līdz galam. Bēgt vai nebēgt? — par to mēs nerunāsim. Mēs nedrīkstam par to runāt! Visgrūtākais liktenis savā zemē būs vieglāks par laimi svešumā. To zinās visi, kas dzēruši no rūgtā bēgļa biķeŗa. Mūs glābs no bojā iešanas vienīgi mūsu pašu zeme, jo tauta un zeme nav šķīrāmas. Tādēļ ne pēdu nost no savas zemes! Un ja arī daudz mums būs jācieš un mēs daudz pazaudēsim, tad nākošām paaudzēm mēs vēl atstāsim lielu tikumisku mantojumu: visu, ko mēs izcietuši par savu zemi, par Latviju!

NO RUDZUPUĶU ZEMES

Ceļojuma piezīmes par Latgali

Es nāku patlaban no rudzupuķu zemes. Tā man gribas nosaukt šo brīnišķo Latvijas stūrīti, kur latvieši ir devuši vārdus kalniem, upēm un ezeriem un kur, varbūt, ir mūsu cilts dzimtene. Kas zin, pa kādiem ceļiem staigā mūsu domas un kā es esmu nonācis pie šā slinkā, zilā zieda, kuŗš šūpojas visur, kur vajadzēja izplaukt vārpām. Vai tāpēc, ka puse lauku Latgalē stāv atmatā un gar nokalnēm cita pie citas kļaujas nezālēm apaugušas lauku strīpas, pa kuŗām arklis nav staigājis jau trešu vai ceturtu vasaru? Vai par to, ka visur zem kalniem spīd zilās ezeru acis un ka šī zeme un ļaudis vēl uzticīgi skatās uz debesīm! Zem nosūnojušiem juntiņiem ceļmalās stāv tumši krusti, kuŗi gaida tikai zilo ziedu, kas bagātīgi viņus apvīs, kad uzziedēs vasara. Un kad slikti koptā laukā acis skaita retās vārpas, tad prātā nāk tikai rudzupuķes, rudzupuķes...

Ikkatru varētu apburt Latgales skaistums, ja šai

zemē nebūtu tikdaudz bēdu. Pēc visiem priekiem, ko var dot Latgales kuplā un nevainīgā daba, vijīgo pakalnu jautrās līnijas, kuŗas slīd gar debesu malu kā burvīgā rakstā, svaigie meži, kuŗos tu ielaidies it kā pašas dabas klēpī, skaidrie ezeri ielejās, ap kuŗiem kā irbes, kas nāk no lauka dzert, pulcējas mazas, pelēkas ciema mājas, — pēc visas šās saules sirdī paliek kāda ēna. „Tā būtu skaista zeme, kad viņā nebūtu tikdaudz bēdu,” — mēs nogriežamies un nolaižam acis. Un cik savādi! Prieks paliek, kur priedājiem, bet bēdas nāk līdz. Atgriežoties no ceļojuma, man ir tā, it kā es sev skabargu būtu ierāvis sirdī, kuŗa staigā un grauž, kad esmu jau mājās. Latgales ciemos nav labi, bērni rauj un ēd ceļmalas lapiņas, un iebraucēju sādžā saņem jautājošas un izmisušas acis. Lielo maizes trūkumu palīdz mīkstināt vācu kuŗa valde, izdodama uz cilvēka pa trīs mārčiņām rudzu miltu mēnesī, un tas jau kas būtu, ja ļaudīm pašiem būtu vēl kas cits kā ežmaļu lapas un kāda lāse piena. Tas viss tomēr pāries ar šiem grūtiem kuŗa gadiem, un par to nebūtu ko noskumt. Bet krīt acīs kāda traģiska nevarība tautas raksturā pret apmulsinošiem svešu tautu iespaidiem. Skaidrā latgaliešu valoda, kādu mēs viņu pazīstam no senām tautas dainām, kuŗa atšķiras no mūsu valodas tikai ar skaistām izloksnes savādībām dažos apvidos, ir tā saduļķota ar krievu vārdiem, ka viņu nevar vairs pazīt.

Šī nevarība nāk no tam, ka tauta nav pratusi ciešāk nostāties uz savas zemes.

Te slēpjas klusa traģēdija. Ikkatrai tautai ir dziļas saites ar savu zemi, un kam viņas trūkst, tai jāiet ir bojā.

Latgalieši ir atsvabināti no dzimtbūšanas tāpat kā poļu zemnieki — ar zemi, tikai bez prašanas viņu labi apstrādāt. Viņi nav pratuši savas saimniecības spējas ar darbu un zināšanām tā savairot kā vidzemnieki vai kurzemnieki. Tā viņi ir pakļuvuši zem samaitājošiem krievu iespaidiem. Latgaliešu sētās ir ie-

viesušies latviešiem sveši darba paradumi, no kuŗiem vispostošākais ir „burlakos iešana”. Visi jaunākie un spēcīgākie ciema ļaudis pavasarī aiziet laivas dzīt, ķieģeļus dedzināt, vai pie zemes darbiem uz kāda jauna dzelzceļa stigas. Atmatas var priecīgi ziedēt visu vasaru: rudenī vīri nāks mājā ar peļņu, maizi varēs nopirkt. Pietiks, ja vectēvs būs iesējis miežus priekš alus.

Kaŗa laikā vieglās peļņas bija paņemamas turpat durvju priekšā, tad viss ciems gāja tranšejas rakt. Arī revolūcija tautai mācīja to pašu, ka viss ir viegli paņemams. Un dzīvojot ar cerībām, lauki atkal palika neapsēti.

Tagad tauta atgriežas atkal pie zemes. Bet tā ir tik nabaga, ka tai nav nekā cita saviem bērniem ko dot kā skostas, dadži un ceļmalas lapas.

Tomēr, kas zemei ir zudis, to visu bagātīgi ir saņēmušas debesis. Liekas, ka latgalieši ir dzīvojuši tikai priekš debesīm. To nomana arī labākie Latgales baznīckungi, kuŗi nesavtīgi pūlas savas tautas labā. Viņi ir daudz darījuši, lai nogrieztu tautas prātu uz zemes lietām. Viņi dibina zemkopības biedrības, izdod grāmatas. Bet visiem šiem pasākumiem trūkst darbinieku, trūkst pasaulīgās intelligences. Tie radīsies tad, kad blakus nacionālai baznīcai Latgalē nostāsies nacionālā skola, pie kuŗas patlaban strādā Latgales labākie gari. Līdz šim Latgalē ir bijusi tikai viena skola: Fr.Obšteina tirdzniecības skola Rēzeknē.

Kur nokauts tiek kādas tautas gars, tur tiek nokauta arī viņas dzīve. Pie latgaliešu nevarības ir vainīga krievu cara valdība, kuŗa nonāvēja tautas garu un salauza viņas gribu. Līdz 1905. gadam latgaliešiem nebija brīv pat lūgšanas grāmatas drukāt savā valodā. Skolās nemācīja neviena vārda pa latviski. Un no tautas gara mantojuma latgaliešu jauneklīs saņēma vienīgi tik daudz, cik māte, ziemas vakaros pie ratīņa sēdēdama, iemācīja no vecās lūgšanas grāmatas, cik viņš noklausījās dziesmu un pasaku. Pie ma-

zās ciema baznīciņas altāra latgāļietis varēja pabēgt no nacionālās vajāšanas un briesmīgās beztiesības. Tur viņš dzirdēja kādu latvisku vārdu, kas aizkustināja viņa sirdi, tur uz viņu runāja kā uz varenās katoļu draudzes pilsoni, pār kuŗu rāmi valda Dievmātes lēnās acis un kuŗai ir vienādi likumi priekš visiem mirstīgiem. Tā katoļu baznīca ieguva pār tautas garu milzīgu varu. Bet tā kā katoļu baznīca Latgalē līdz pat pēdējam laikam atradās zem poļu iespaida, tad viņa latviskā sniedza tikai tik daudz, cik priekš reliģijas bija vajadzīgs. Vēl vairāk: ar mātes valodas skaņām saistīdama tautu pie saviem altāriem, katoļu baznīca ar savu brīnumvaru izdzēsa no latgāļieša atmiņas jēdzienu, ka viņš ir latvietis, un sakausējoši iedvesa viņam tikai vienu pārliecību, ka viņš ir katoļis. Tā nacionālā apziņa tika izkausēta viņa reliģiozā apziņā. Dažus gadus atpakaļ dzelzceļa vilcienā iepazīdāmies ar kādu latgāļieti, kas no plostošanas atgriezās uz savu dzimteni, es dabūju redzēt, ko nozīmē šī reliģiskā kvēle, ar kuŗas palīdzību tiek sakausētas divas tautas: poļi un latgāļieši. Visu ceļu no Rīgas līdz Koknesei es pūlējos viņam iestāstīt, ka viņš ir latvietis, bet viņš neticīgi kratīja galvu un sacīja: „Nē, katūls!” Pie tam viņš smaidīja un, kā likās, neņēma mūsu strīdu nopietni. Varēja redzēt, ka viņš stāv pāri pār manu nezināšanu un ka šī lieta nedara viņam ne mazāko šaubu. Un kad es mēģināju viņam pierādīt, ka Latgalē ir divas katoļticīgas tautas: poļi un latvieši, tad viņš tāpat, viegli noraidīdams, pakratīja ar galvu un teica: „Pūl's vai katūl's, tys vyss vins.”

Kā skola Latgalē noderēja pārkrievošanai, tā baznīca pārpoļošanai. Latgāļiešiem pašiem ceļa uz sevi vēl nebija nekur. Bija kāds tautas draugs, barons Manteifels, kuŗš izdeva latgāļiešu izloksnē kalendāru un dažas grāmatas. Bet īstie modinātāji nāca no pašas tautas vidus. Tie bija pirmie latgāļiešu baznīckungi Trasūns, Rancāns, Skrinda; tad Fr. Kemps, dokters Skrinda, Kambala, V. Seile u.c.

Tikai pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861. gadā latgaliešu jaunekļi varēja iestāties garīgās skolās. Radās pirmie tautiskie baznīckungi; viens otrs students, kuŗš atdeva tautai savu jaunības ideālismu. Un cik var runāt par latgaliešu nacionālo kultūru, tā vēl ir ļoti jauna. Pie viņas nav strādājušas vēl ne divas intelligences paaudzes.

Latgalieši ir izauguši verdzības ēnā, kuŗa ir gulējusi pār viņiem ilgāk nekā pār mums. Reliģija ir uzaudzinājusi viņos maigu dvēseli, kuŗas jaukākas īpašības ir debešķīga vieglprātība un bezbēdīga pašaušanās uz Dievu. Varbūt priekš mūsu garīgās kultūras šī dvēsele dos tīrāku un skanīgāku materiālu nekā sīkā un praktiskā vidzemnieka vai kurzemnieka. Atstumta no dzīves un pieklāvusies Dievam un dabai, viņa glabā sevī daudz gaismas un svabadības. Par to runā šī tautas dziesma, kuŗu es Latgalē norakstīju. Lasot viņu, man reizē top skumji un viegli.

1.

„Putneņ! laikā soļtas zimas
Kur ir tows pereklis?
„Zam dabasym, zam dabasym!
Ir gon wēl kāds kakteņš,
Koda sylta vītenia
Ikš grumbom,
Ikš šķerbom!
Tur taisu perekļeni
Wysuloboku vīteni
Zam dabasym.

2.

Putneņ! kad jau plyks ir teirums,
Kur tad ir tows barūklis?
Ikš Dīwa rūkas, ikš Dīwa rūkas!
Ir gan wel kōds gryudeņš,
Koda moza ūdzeņa
Pi celiniom,

Pi studzeniom,
Tur atrūnu taj vai šaj,
Bet atrūnu sev barūkli
Ikš Dīwa rūkas.

Putneņ! kad jau sausy zory,
Kur tod tova dzismenia?
Ikš sirds dziljuma, ikš sirds dziljuma:
Guļ tur daudz wel dzīsmeņu,
Širdes kļusā dybynā!
Atnok drejz pawasarenia,
Atsadzejwinoj dzismenia,
Dīwu tejc nu sirds dziljuma,
Dīwam dzīd nu sirds dybyna.

II

Kuŗš no mums Latgali pazīst un kuŗš ir gribējis ar viņu iepazīties? Mums jau bija tikdaudz lielu darbu. Vai mums bija vaļas domāt par Latgali? Bet kad laikmetu mainā atskatāmies atpakaļ uz šiem darbiem, tad redzam, ka visu laiku esam citīgi gājuši sev apkārt, it kā kāds vadātājs būtu mūs maldinājis. Mēs esam gājuši uz priekšu ar milzīgu sparū un atstājuši ap sevi neskaitāmas pēdas. Un no tām mēs varam redzēt, ka mūsu uz priekšu iekšana ir bijusi pa lielākaī daļai mīdišanās uz vietas. — Mēs esam nepastāvīgi domāšanā un nepastāvīgi jušanā, un tik grūti mums bija iesākt runāt par kaut ko, par ko nebija jau devuši gatavas domas un gatavus spriedumus krievu „progresīvie” laikraksti.

Par kaunīgiem latviešiem mēs gan negribam vairs būt; tāk arvienu mēs vēl glabājam savā sirdī kādu vārīgu kaunu, ka mēs esam mazas tautas dēli, un arvienu mēs esam bijuši gatavi stāvēt rindā, lai mūs pieraksta pie kādas lielākas draudzes. Lai tikai neteiktu, ka mēs esam atpakaļ palikuši! Tad labāk mēs ru-

nājam par lietām, par kuŗām Eiropā runāja divdesmit, trīsdesmit gadu atpakaļ, nekā par savu Latgali.

Arī es, varbūt, nebūtu turp braucis, ja mans tēvs bērņibā kādā rudenī nebūtu atvedis mums no Bolvu mežiem pūru riekstu, kuŗus mēs daudzījām un ēdām cauru ziemu, nokaisīdami savas istabas tumšo kulu ar brūnām čaumalām, pa kuŗām mēness gaismā šad un tad iznāca pastaigāties mazas pasaku princeses, vārīgi šūpodamās uz savām smalkām kājām. No tiem laikiem vēl es atcerējos dziļu meža smaržu, kas mani vilka uz Latgali. Man gribējās tur, it kā pie veciem radiem.

Mēs braucām turp no Pleskavas, daži draugi.

Rēzeknei tuvojoties, nāk pretī vijīgi pakalniņi, un acis viņos pamana kaut ko pazīstamu. Te ir latviešu zeme, tā saka sirds. Bet pirmam priekam tūlī piejaucas klāt skumjas. Kur šādi pakalniņi, tur ir latviešu sētas, tur arvienu pār viņām stiepusies kāda sveša roka, krieva vai poļa...

Kad mēs izkāpjam Rēzeknē, mums vajag ilgi stāvēt aiz krievu strūdzinieku mugurām, kuŗi ar savām paunām mīņājas stacijas durvīs, kamēr sargi viņus palaiž, un mēs beidzot ieraugām savus latgaliešu draugus, kuŗi mums atnākuši pretī. Un atkal man top sāpīgi ap sirdi, man liekas, ka mūsu vecie radi man arvienu būs jāuzmeklē viņu pašu zemē kaut kur otrā vietā aiz svešu ļaužu mugurām. Šī sajūta vēl man ir palikusi, kaut gan patiesībā tas tā vairs nav. Latgalē tagad valda Kerenska laika zemstes, kuŗās latviešiem ir vairākums ar priekšstāvjiem no poļu muižniecības, kuŗi iet ar latviešiem kopā un ir par pievienošanos Latvijai. Bet pilsētās vēl latgaliešu ir maz; raksturu tām vēl dod poļi, krievi un žīdi. Latgaliešus redz tikai svētdienās, kad tie savos brūnos vadmalas svārkos nāk no baznīcas kalnā un viņiem blakus soļo sievas un meitas pelēkās, pašaustās jakās un bāldzeltenos zīda lakatos, kuŗi aptin viņu sārtās, saulē nodegušās sejas ar gaišu svētdienas spožumu. Vīriešu sejas ir

skūtas pēc poļu tipa, ar gaišām, uz zemi nošļukušām ūsām, bet viņās viegli var saskatīt pazīstamus latviskus vilcienus.

Rēzekne nav liela pilsēta, maza upe tek viņai pa vidu, un tā guļ uz viņas abiem krastiem kuplos dārzos, kuŗi vijas pār viņas zemiem jumtiem. Pašā pilsētas vidū no upes līkuma kāpj augšā pilskalns ar vecas bruņinieku pils drupām, un tām pretī uz otra augstākā pakalna paceļas slaika katoļu baznīca ar diviem pelēkiem torņiem. Tālāk jautros pakalnos guļ latgaliešu sētas.

Kas ir Latgale?

Brīnišķīgs klusums guļ pār šo zemīti. Un tā izliekas kā glāzu pils jūras dibenā, kuŗā ar savu gaišo mieru un gausumu ir nogrimušas un uzglabājušās mūsu pašu pagājušās dienas. Še vēl var satikt zemniekus, kuŗi iet uz baznīcu basām kājām, nesdami rokā zābakus, kuŗi tiek taupīti ar vislielāko godbijību un apvilkti tikai pie paša dievnama sliekšņa, lauku madonnas, kuŗas savus dzeltenos zīda lakatus izņem no lūgšanas grāmatas tikai baznīcas pagalmā, pie kam, tos apsienot, par spoguļi viņām noder vienīgi spožā svētdienas saule, kuŗa atspīd uz baltās baznīcas sienas. Mājās sēž pie stellēm sievas un meitas un auž jostas ar skaistu latvisku rakstu, un uz tirgus var pirkt gardu, rokām kultu sviestu, pret kuŗu mūsu centrifūgas darinājums izskatās kā sveču tauki. Ciešmos var sastapt vectēvus, kas paši savām acīm velnu redzējuši, še vēl nav izbeidzies pasaku laiks. Jo tas tikai tur, kur tieši vēl jūt un redz velnus un vilkačus.

Baznīckungs R., ļoti izglītots cilvēks ar smalku pasaulīgu garu, nodarbojas ar Latgales senatnes pētīšanu un labi pazīst savas tautas dvēseli. „Pāra gadus atpakaļ mēs kopā ar krievu arhaiologu taisījām izrakumus kādā vecā kapalnā uz upes krasta,” viņš smaidīdams stāsta. „Tad no ciema atnāca kāds vīrs, neticīgi noskatījās mūsu darbā un teica: „Ko jūs tur rokat, tur nekas nebūs! Klausiet, ko es jums saku,

rociet tur zem pelēkā akmens. Reiz vakarā es te gāju garām, tad tur izlēca liels lācis un iegāzās upē, viss ūdens sakustējās — es pats savām acīm to redzēju.” — Un tad kāds saimnieks man sūdzējās, ka zēns viņam izpostījis pļavu. Viņa laukos esot kāds apaļš kalns, uz kuŗa kā biķerī gulējis mazs, skaidrs ezeriņš. Ļaudis runājuši, ka tur ezera dibenā esot noglabāta liela manta, un lūk, puika, gribēdams bagāts tikt, sācis klusām rakt grāvi un ūdeni nolaist. Ezers sācis noplūst, noskalojis zemē pus kalna un pienesis viņam visu pļavu ar smiltīm.

Uz katra kalna še vēl netraucēti gul kāda pasaka, un gans un pieguļnieks, atsliedami galvu pie viņa dusā, jūt viņas elpu zālē un dzird viņu uztraucoši čukstam.

Še ir tā, it kā dienas būtu sākušas tecēt atpakaļ un mēs redzētu Latviju ap agro tautiskās pamošanās laiku, kad vēl nebija skanējuši Ausekļa ugunīgie vārdi un tautas gars tika audzināts mācītāju aizgādībā. Te patlaban tiek izdots un ar asarām lasīts „Stāsts par grāfa lielmāti Ģenovevu”, un vienīgais latgališu laikraksts „Drywa” vēl atgādina Anša Leitāna vadīto „Mājas Viesi”.

Vienīgais profesionālais rakstnieks Latgalē ir baznīckungs Skrinda. Viņš strādā ar īstu mūka pazemību priekš savas tautas un par „Drywas” vadīšanu nesņem nekāda honorāra. Par algu gada galā viņam bijis tikai ienākums no kalendāra. Tak ko gan nozīmē šāda pieticība priekš augstiem dieviem? Lielinieku vadonis V. pagājušā ziemā konfiscējis „Drywas” kalendāru un sadedzinājis.

III

Man gadījās izdevība kopā ar zemstes darbinieku O. kungu, kuŗš brauca apskatīt skolas un slimnīcas, apceļot skaistāko daļu no Rēzeknes apriņķa. Mēs braucām gar gaŗo, skaidro Rāznes ezeru, ceļš gāja gar krastu, tā ka viņu burbulēšanu varēja dzirdēt turpat

zem mīkstām ratu sliedēm. Ar vēju pārdebešiem staigāja lietus, un es varēju noskatīt brīnišķu mākoņu spēli uz ezera un apkārtējiem kalniem. Pār visu pacēlās pāri Volkenberga pilskalns, te it kā atkāpdamies no ezera un satumsdams zilās dūmakās, te atspīdēdams zaļā sudrabā.

Visapkārt gar ezeru guļ pelēki ciemi, kuŗos mēs pieturam zirgu un šo to pajautājam.

„Ei, krusttēv, labdien, panāciet šurp,” mans ceļa biedrs no ratiem sveicina vīru, kuŗu viņš pamanījis pie kāda mājas stūŗa.

Tas lēni iznāk mums pretim.

„Vai jūsu ciemā ir skola?”

„Nav, kungs!”

„Mēs gribam celt jaunu skolu. Sakiet, kādu jūs gribat, latviešu vai krievu?”

„Nazinu, kungs. Mas asam tymši ļauds,” viņš sēri nosaka.

Brīnums, cik ātri šinīs ciemos nabadzība un tumšība cilvēkus padara vecus.

Tas ir vēl jauns vīrs, bet šis nedzīvais skats un skumjā atsacīšanās, kas jau dzirdama viņa balsī — liekas, ka mēs runātu ar vecīti.

Mēs braucam tālāk. Es skatos uz ciema logiem, daŗš vēl ir līdz pusei aizbērts ar mēsliem, kaut gan vasara jau ir ārā un no ziemas nav vairs jābaidās. Rets logs, kur kāda rūts nav aizspiesta ar dēlīti vai aizbāzta ar lupatām. Šur un tur pret mums pagrieŗas kāda bāla seja. Tā skatās uz mums caur tumšo stiklu it kā no jūŗas dibena. Tik sveši mēs esam šiem ļaudīm, un tik sveŗa mums ir viņu dzīve.

Mājiņas ir pelēkas un vienādas, ar vienādiem rakstiem un slēģiem un palodzēm. Zem tā paŗa pelēkā jumta ir arī skola, kuŗas saimnieks arvien ir kāds bārdains vecticībnieks, — un dakteŗa māja. Nevienas glītākas sabiedriskas ēkas, nevienas no tautas pilīm, kādas mēs Vidzemē un Kurzemē sastopam katrā pagastā. Bet kas no ārienes nav redzams, tas daŗreiz

brīnišķi pārsteidz mūs, kad mēs veļam zemās durvis un ejam iekšā. Kovnatos mūs saņēma krievu ārste, vienkārša kā kalpone, baltā darba priekšautā, un izrādīja savu slimnīcu — trīs istabiņas, baltas kā kanīņas. No viņas apgriežtiem kastaņu brūniem matiem, kuņģus tā šad un tad enerģiski papurina, vēl varēja redzēt mīlo, labsirdīgo krievu kursisti. Viņa manī modināja tādu uzticību, ka es labprāt kādā no šīm baltām istabiņām uz siena zāļu spilvena būtu nolīcis kādu daļu no dvēseles noguruma.

Kamēr baroja zirgus, es, atrazdamš durvis vaļā, iegāju tukšā ciema baznīcīnā, kur pie altāra stāvēja bērziņi un pie Dieva mātes bildes bija noliktas krūzes ar puķēm. Es apstājos, nedrīkstēdams skaņi soļus spert, klausījos maigus kovārņa kļiedzienus tornī un brīnījos, cik pilna, cik pilna šī mazā baznīciņa ir pavasarā!

Ar jautrāku sirdi es kāpu ratos, un mēs braucām atkal no pakalna uz pakalnu. Tā mēs nokļuvām kādā kalnā pie Okmenāju ciema, kuŗš izskatījās kā Dieva nolādēts. Puse ciema bija nodegusi. Vēja izpūstos laukos caur sīkām, retām vārpām, no kuŗām nepietiktu ne putniem ko paēst, varēja redzēt cietu, skopu, salkaltušu zemi, kuŗa bija it kā nosēta ar sīkiem akmeņiem. Mēs braucām klusēdami, un mūsu acis nevarēja iepriecināt pat bērni ceļmalā — šīs dzīvās puķes, kuŗas tā patīk redzēt blakus plaukstošām vārpām. Pļavās un grāvmalās mēs redzējām viņus ar skābeņu buntēm rokā, viņi rāva un ēda ceļmalas lapas un izmisuši skatījās uz zāli, ka nevar ar to piebāzt sev vēderiņus. Kādā ciemā, kur mēs uz brīdi apstājāmies, mūs ieaicināja pie sevis viesos turīgs vidzemnieks, un, kamēr mēs dzērām tēju un spēlēja gramofons, ārā zem loga salasījās vesels bars izsalkušu bērnu. Sarāvušies kā ūpīši, viņi sēdēja uz sola. Ratos sēstoties, viņi pavadīja mūs ar cietēju acīm, un viņu bālās sejiņas izskatījās sarukušas un vecas.

„Tagad jau vairs nevar apēst neviena kumosa, kad

ciemā to nedabū zināt,” saimnieks it kā nokaunējies teica. „Tāds bads vēl nav redzēts. Viss, viss tiek apēsts. Pat dadži tiek noplūksti un savārīti zupā. Ir jābrīnās, kā cilvēks to var ēst. Tagad brauc uz Ostrovu, pērk par divdesmitpieciem rubļiem pudu linsēklu, sagrūž tās piestā — eļļu pārdod, un to kamu ēd. Tas mums tagad ir maizes vietā. Ak, kad visiem tas pats vēl būtu!”

IV

Kad koku galotnes top sārtas un sāk plesties vakara ēnas, mēs braucam pa skaistāko vidu.

Zem katra kalna mēs atrodam ezeru kā mazu brīnumu. Izbraucot caur kuplu mežiņu, kuŗi vijas visapkārt šiem neskaitāmiem pakalniem — ceļa likumā viņš atveras kā brīnišķīgs miera spogulis. Šīs mazās ielejas tā saņem sirdi ar savu maigo klusumu, ka tikai zirgs un rati ir tie, kas mums palīdz tik ātri ārā tikt. Ikkatrā vietā te gribētos pakavēties, un laimīgs liekas tas cilvēks, kuŗš var sēdēt uz savas pirtīņas sliekšņa un skatīties uz sārto ūdens malu pie savām kājām, kamēr to pamazām kā tumšs gredzens izplūdzama apņem kalna ēna.

Vakarā mēs ieobraucam Bukumuižā, kuŗa guļ skaista ezera galā.

Mēs pārguļam uz vēsiem, tīriem linu palagiem vecā poļu krodziņā, kur pazīst O. kungu un uzņem mūs kā viesus.

Krodziniece Sofija, jauna poliete, kamēr brāļi kaŗā, izpilda savām trim mazām māsām agri nomirusā tēva un mātes vietu, no rīta mums sniedz roku un saka: „Esiet bez bēdām. Es pati saplūcu jūsu zirgam zāli un viņu padzirdīju. Jūs varēsīt braukt, kad jums patiksies, viņš ir labi pabaŗots.” Un man paliek tik labi, it kā es jau šai krodziņā būtu pazīstams.

Kad diena uznāk visā savā spoŗumā, mēs ejam ar Sofiju kalnā, no kuŗa var labi pārredzēt ezeru. Pēc ziemas vēja vasara ir atgriezusies, un gaisā ir tik

maigs klusums, ka cīrulīša neapturamais propellers, kuŗš tur augšā nerimstoši griežas, man liekas par skarbu un sāk uztraukt. Es labāk klausos dzeguzes zvanīšanu, kas nāk pār klusiem, spožiem ūdeņiem no ezera salām.

„Nē, cīrulis man patīk labāk,” Sofija saka. „Tā nav pati kūkošana, kuŗu es klausos, bet tās īsās, saldās pauzes, kad dzeguze paliek klusu.”

Un mēs abi skatāmies uz spožo ezeru, gribēdami ieklausīties šai klusumā. Tur guļ sala aiz salas, cita apaļa kā mednieka platmale, cita kā ar meijām palaiста Jāņu laiva, cita kā peldoša buķete, cita iegarena kā zivs mugura un cita, uz kuŗas vēl nav izplaukušī ozoli, uzbozusies kā eža kamols. Tā jau arī viņu sauc par „Ežu” ezeru. Varbūt tas ir skaistākais ezers pasaulē! Klusums atnāk pie mums no ezera. Mēs nosēstamies rudzu malā, un Sofija saka: „Drīz sāks ziedēt rudzupuķes.”

ZIEMAS SVĒTKU ENĢELIS

Pasaka

Vecos laikos, kad starp ļaudīm vēl valdīja draudzība un miers, bija labi mājā pie pavarda gaišām liesmām un jautrām valodām. Labi bija arī ceļā vīram ceļā, jo viņš zināja, ka vakarā tas satiks Dievu, kuŗš, noņēmis savu zvaigžņu cepurīti, pados viņam labvakaru.

Visur, visur toreiz vēl varēja satikt veco labo Dievu.

Ziemas svētku vakarā viņš staigāja pa visām mājām un, piespiedies ar savu mīksto balto bārdu pie loga rūtīm, noskatījās uz ļaudīm, kuŗi sēdēja pie svētku vakariņām. No viņa dvasas izplauka uz logiem brīnišķīgas puķes — vesels paradīzes dārzs, viņas ziedēja tik vienu brīdi, tad ziemelis tās piesaldēja pie rūtīm, un viņas uzliesmoja ar savām robainām la-

pām pret lampu un sveču ugunīm. Dažreiz viņš neatstāja vairāk kā dažas vieglas sniega pārslas, kuŗas bija pielipuŗas pie loga no viņa bārdas, bet visās mājās dzirdēja viņa klusus soļus, visur bija svētku laime un miers. Arī gaisos bija dzirdama jautra un laimīga drūzmēŗanās. Tie bija debesu draudzības pulķi, kuŗi cilāja spārnus uz dziesmām. Un nakķi izejot ārā, varēja dzirdēt viņus gavilējam tālu pār nosniguŗiem laukiem.

Karŗ bija visu izpostījis. No zemes bija atķāpuŗies visi labie gari. Aeroplānu nerimstoŗā dūķŗana un gaisa kaujas, kas notika zem pašām debesīm, bija aizbaidījuŗas eņģeļus, kuŗi bija pacēluŗies tīros draudzības augstumos un dziedāja savu dziesmu zvaigznēm. Ja kāds uzķāptu baznīcas tornī vai visaugstākā egles galotnē un, elpu aizturējis, klausītos debess telpā, varbūt tas vēl varētu dzirdēt maigu dziedāŗanu, līdzīgu sniega pārslīņu skanēŗanai, kuŗa iet caur visu bezgalību.

Viens pats Ziemas svētku eņģelis, pabāzis nosaluŗos pirkstus zem sakļautiem spārnīem, skumīgi slidēja pa nosniguŗo lauku.

Ziemas svēķķi bija klāt, brīnums bija noticis, Bērns bija dzimis, viņa saldo elpu jau manīja katrā namā, bet priekķa vēl nebija nekur. Ap visiem namiem auga tumŗas domas kā melni meķķi. Naids, liels vīrs, kuŗa ēna izauga līdz debesīm, bija cēlies, lai Bērnu nomaitātu. Viņŗ nāķa āķķi, viņa soļus jau varēja dzirdēt, viņam pakaļ skrēja bars sarkanu suņu, tie apostīķa visas sēķas, bet eņģelis, spārnus krustodams, sajaucķa viņiem pēķas.

Viņŗ nogriezās pa kāķu lauku ceķu, kuŗu rādīķa tikai sniegā iegrimuŗī sēķas stabi. Nokvēpis skursteņa gals un sagruvusi ķŗāŗns rādīķa vietu zem apgruzduŗām āķelēm, kur reiz bija bijusi laimīga māķķa. Kupeņās ierakusies, gulēja vecķ ķūķīķa — māķķa saimniekam, lopiem un viesiem, kuŗi nesen bija pārbraukuŗī no Krievijas. Eņģelis, sakļaudams spārnus zem zemā

salmu jumta, atslējās pie sienas un skatījās iekšā pa logu, kuŗu saimnieks bija izcirtis un kuŗš bija dabūjis trīs jaunas rūtis. Vējluktuŗa gaismā, kuŗš bija pakārts pie griestiem, varēja redzēt Ziemas svētku brīnumu. Silītē uz siena, pēc kuŗa kā kaitēdamies sniedzās vecs balts zirgs ar mīkstām lūpām, gulēja šis Bērns, kuŗš bija piedzimis nabaga bēgļiem, kas pārnākuši dzimtenē. No kakta gremodama viņā raudzījās kādas govys platā, mierīgā seja. Māte piegāja un noliecās pār silīti, cietāk aizbāzdama gar malām skrandu sedziņu; no-metusies zemē uz salmiem, maza meitene dzirdīja no pudelītes ar pienu jaunu jēriņu, kuŗš, nevarēdams vēl ļabi noturēties uz kājām, bija pieklāvis pie viņas rokas. Bet pie vienīgā galda zem lodziņa sēdēja trīs gudrie, tie šķirstīja zvaigžņu grāmatu un zīlēja Bērna likteni.

Viens teica: „Šis bērns būs bagāts, viņam piederēs Latvijas meži, ūdeņi un tīrumi. Viņš būs valdnieks savā zemē.”

Otrs uzšķīra savu grāmatu un teica: „Lauva viņu sargās. Bet Strēlnieks, kas viņa atnākšanu reiz gaidīja, ir palicis viņam neuzticīgs, es redzu, tā bultas ir vērstas pret viņu, viņš meklē viņu nokaut.”

Bet trešais sacīja nopūzdamies: „Viņš pazaudēs tēvu un māti. Kāda briežu māte Dundagas mežos, kuŗa patlaban uzlasa savītušas vasaras puķes un zāles no ragavu sliedēm uz ceļa, pa kuŗu siena vezums ir gājis, silda priekš viņa savu krūti. Tā viņu baŗos un izaudzinās stipru un lielu. Viņš nāks atpakaļ savā valstī, un visi viņam kalpos.”

Tad viņi nolieca galvas uz savām grāmatām un klusēja, pārdomādami likteņa ceļus.

Bet uz sliekšņa sēdēja Cerība, tā vija rozes, mīdama sarkanas un baltas, un dziedāja Bēram maigu šūpuļa dziesmu. Tā apvija silīti, mātes klēpi, jēru uz salmiem un gudro pieres. Tad kūts viņai tapa par šauru, un ar savu neiztukšojamo bagātību tā dziedādama nāca ārā un kaisīja rozes sniegā.

„Cerība nepamet kaunā,” eņģelis smaidīdams domāja, „es iešu tai līdz.”

Viņi gāja gar visām mājām, un visur tiem uzliesmoja pretī gaišs svētku prieks.

Un kas Ziemas svētku vakarā izgāja laukā, tas kā citkārt varēja dzirdēt maigu dziedāšanu. Tur dziedāja Cerība, apvīdama visas palodzes ar rozēm.

LIEPĀJAS LEĢENDAS

I

Mēnesnīcā

„Izdzēs lampu, mans bērns, petrolejas ir maz. Ārā tik gaiši spīd mēness. Sēsties še man pie kājām, parunāsimies par Dievu, par zvaigznēm, par eņģeļiem, par rozēm, kuŗas izplaukst ziemas naktī, par drošsirdīgiem kaŗavīriem, kas iet aizstāvēt Latviju. Liec savas delnas man starp ceļiem, tad tev būs siltāk. Tā. Vai nu nav labi, mans puisīti? Es tev stāstīšu par visu, kas tev patīk. Vai mūsu istaba tagad neizskatās jaukāka, nekā bija?

Miršu zari met ēnas uz loga, mums pašiem še ir mazs dārziņš, un nevar vairs zināt, vai ārā ir ziema, vai vasara. To visu dara mēness gaisma. Raug, arī Runcis nāk uz mums, viņa acis ir tik lielas un spožas, pilnas nakts noslēpuma.”

Mazais Indulis noliec galvu mātei uz ceļiem un klausās mātes balsī, kuŗā ir sapņi, mīlestība un miers. Tad viņš plaši ieplēstām acīm skatās uz mēnesi un prasa:

„Mammiņ, vai uz mēnesi var aizbraukt ar’?”

„Nē, mans puisī, viņš ir ļoti ļoti tālu, tur noskriet var tikai gaisma un dzejnieku domas.”

„Mamm, vai viņām ir spārni?”

„Jā gan, mans bērns, viņas lido caur visu bezgalību. Viņas noklausās, ko zvaigznes dzied, ko puķe saka puķei, viņas saprot putnu un zvēru valodu. Vai tu esi redzējis mārītes, kuņas pirmās pavasara dienās, kad pasaulē atkūst ezermaļi un elkšņi un vītoli izkaļ savas ziedu bārkstis, no saules atmodinātas, laižas mums uz rokām. Tad mēs saņemam viņas uz delnas un aizpūšam gaisā. Viņas nāk un pazūd.”

„Kur tad viņas paliek?”

„Varbūt viņas aizlaižas pie Dieva paradīzes dārzā, kur rožu krūmi stāv ziedos ziemu un vasaru. Īsa ir mūsu vasara, mums jāiet ir darbā un nav vaļas par viņām domāt. Bet kad pavasaris nāk, viņas atlaižas atkal pie mums un atnes mums labdienas no pašas saules. Tad mēs ņemam viņas atkal uz delnas un aizpūšam projām.”

„Bet saki, mammiņ, kāpēc viena mala mēnesim tumša un otra gaiša?”

„Es domāju, bērns, ka uz mēness ir mūžīgi kaņi. Vīri ar tumšām galvām un tumšām domām uzbrūk gaismas dēliem. Viņu kaņaspēks vairojas, un gaišā mala top arvien mazāka; te viņa ir kā sirpis, te kā sadilis zelta gredzens. Tad gaišie varoņi sēstas laivās, brauc mēnesim apkārt un sāk cīņu no otras malas. Un mēness zeme pildās no jauna ar gaismu. Tumšie vīri tiek sadzīti jūrā, un mēness laistās pilns un spožs. Bet viņa gaisma ir bāla un skumīga, un tas ir tāpēc, ka uz mēness ir pastāvīgi kaņi. Varbūt no viņa iznāktu liela un gaiša saule, kas visus varētu sasildīt, bet tā nu reiz Dievs ir licis, ka tumsībai ir ļauts gaismu nomākt, tik uzvarēt... uzvarēt viņa nespēj. Un tas ir tāpat kā mūsu nelaimīgā Latvijā, kur visas dziesmas un visas ganu stabules skan sēri. Latvija ir dzimusi un sadilusi kā mēness mala. Krievija jau ir izplētusi savu varu līdz Ventai, viņas tumšie pulki ir gatavi izgāzt pār mums badu un postu, bet es redzu, ka gaisma mums aust no otras malas. Jo tumsībai ir ļauts gaismu nomākt, bet uzvarēt viņa nespēj.”

II

Pasaka par Cukura jaunkungu, Baltmaizes madāmu un Bada ķēniņu

Kādā ziemas rītā, kad uz viegli uzsalušām ielām vecais labais ziemēļa vējš bija uzkaisījis jaunu sniedziņu kā baltu irdenu rīsu un ostā, vilņiem kustoties, mazi ledus gabaliņi sasitās kopā ar stiklam līdzīgu skaņu, pretim melni nodarvotiem preču šķūņiem, kuŗi snauda jau labu laiku, aizvēruši savas durvis zem lielām sarūsējušām aizkārtnes atslēgām, — parādījās kāds kuģis. Viņš piegriezās pie krasta, un vējš izstiepa sarkanstrīpainu karogu ar zilu zvaigžņu laukumu — tas bija kāds amerikāņu kuģis.

Divi kungi cilindros, kā liekas, no ministrijas, sviņīgi stāvēja krastā un gaidīja. Tam vienam bija rokā rožu buķete ar lentu Latvijas krāsās, otrs ar roku taustīja rīkles galu un, kā likās, gatavojās uz runu.

„Laikam atkal kāda delegācija,” kāds strādnieks, garām iedams, norūca, šķībi paskatīdamies uz abiem kungiem.

Laipas tika nolaistas, un uz viņām parādījās gaidītie viesi — kāds kungs ar dāmu zem rokas. Tas bija pavisam savāds pāris. Dāma bija tik resna, ka nevarēja izšķirt, kur galva, kur kājas. Viņa dvēsa un slaucīja aizgrābtības asaras un tikko neievēlās ūdenī. Kā likās, viņa visu mūžu bija pavadījusi sēdus un nemaz nemācēja lietot savas mazās strupās kājiņas. Kungi no krasta sniedza viņai rokas un lēnām izvadīja uz brūģa, tad viņa sasita delnas un nopurināja cimdsus, jo viss dāmas kažoks putēja no tīriem smalki bīdelētiem kviešu miltiem.

Kungs, kas viņu pavadīja, svilpoja caur zobiem — ssss — un smaidīdams skatījās apkārt. Tas bija ļoti laipns un ļoti vieglprātīgs cilvēks. Runājot viņš drusku piespieda mēli un, kā likās, turēja konfekti aiz

lūpas. Viņš bija ģērbies tumši zilos biezos papīra svārkos ar konusa veidīgu cepuri galvā.

„Ssukurs,” viņš stādījās priekšā abiem kungiem no ministrijas. „Un te ir Baltmaizes kundze,” viņš galanti paklanījās pret resno dāmu un smaidīja saldi. „Vai kaŗš ir jau beidzies jūsu zemē? Es mīlu mieru un sauli. Jūsu valsts zīme tak ir saule, vai nē? Es skūpstīšu visus jūsu pilsoņus uz lūpām.”

„Ak, cik tas mīli no jums,” resnā madāma spieda rožu buķeti pie krūtīm un sirsnīgi skatījās abiem apsvaicējiem acīs. „Bet sakiet, vai krāsnis jūsu zemē ir karstas un vai es varēšu drīz izcepties skaistās, brūnās pieckapeiku bulkās... un dabūt sev talju? Jūs redzat, kāda es izskatos? Četri gadi esmu sēdējusi Austrālijā kādas ostas spīķerī. Mani vienīgie draugi bija peles un žurkas, un es tā mīlu cilvēkus! Es gribu iztvīkt krāsnī, — ak, tad es mirstu no laimes! Uz visām ielām jūt manu smaržu, un visi ķeŗ pēc siltas Baltmaizes.”

Abi apsvaicinātāji saskatījās, vecākais no viņiem nokāsējās un teica:

„Dārgie viesi, jūs gaida visi uzticīgie Latvijas pilsoņi. Mēs skatāmies uz vakarzemēm, no kuŗām jūs šurp ceļojat. Bet ir vēl ļaudis, kas skatās uz rītiem, kur valda meţonīgais ķēniņš Bads! Ejiet paši, uzmeklējiet vistumšākās un nabadzīgākās būdas mūsu pilsetā. Varbūt jums izdodas iegūt tautas simpatijas.”

*

Cukura jauns-kungs iesprauda zobos šokolādes cigāru un paņēma Baltmaizes kundzi zem rokas. Viņi gāja no būdas uz būdu, bet visur saņēma viņus ar naidu un neuzticību.

„Ak tā, jūs atbraucāt uz amerikāņu kuŗa? Mēs jūs pazīstam. Nost ar imperiālistiem.” Citā vietā modināja neuzticību Cukura vieglprātīgais izskats un zillie svārki: „Ko tad tāds jauns-kungs te meklē?” viņu pavadīja ar nievājošiem smaidiem. „Buržuji!” — vi-

ņiem meta acīs. „Ak tavu resnu madāmu! To nu gan vajadzētu uzšķērst. Nu, pagaidiet vien, ienāks lieli-
nieki, tad mēs jums rādīsim.” Tik bērni uzticīgi vi-
ņiem nāca pretī. Cukura jauns-kungs izdalīja viņiem
šokolādes cigārus, un tie skūpstīja viņa saldus pirk-
stus. Bet ap Baltmaizes madāmu, kuŗa bija smaga uz
kājām un lēni kustējās uz priekšu, viņi dejoja rokās
sakērušies, līdz acīm nomūrējušies ar miltiem.

Beidzot Baltmaizes kundze bija tā nogurusi, ka
nevarēja vairs kājās noturēties. Viņa atsēdās uz ielas
stabiņa un elsoja. „Nē, es vairs nevaru, es vairs ne-
varu! Mēs esam par agru atbraukuši šai nelaimīgā
zemē.”

„Sss...” Cukura jauns-kungs kratīja galvu un do-
mīgi svilpoja caur zobiem. „Es teikšu gluži otrādi,
gluži otrādi, Baltmaizes madām: mēs esam nākuši par
vēlu! Mēs esam novecojušies, jā, es saku, novecojušies.
Vai jūs dzirdējāt, ko mums teica? Nost ar kapitālis-
tiem! Bet ja man prasītu, kas mani tecināja, tīrīja un
saldēja, kas mani laida pasaulē, tad man jāatzīstas:
kapitālists kas savā fabrikā izspieda strādnieku darba
spēku tāpat kā saldo cukura biešu sulu savā katlā.
Un kas mūs atveda šurp pār visām pasaules jūrām?
Kapitālisti, skaidra lieta, mammiņ, mums jātaisās
prom! Mēs esam ļaudis ar vec-laiku uzskatiem, mums
nav vietas šai zemē.”

*

Bet tanī pašā dienā, kad Cukura jauns-kungs un
Baltmaizes madāma nozuda no Liepājas, kādas strād-
nieku mātes pieci dēli, apiedami Latvijas sargus, de-
vās zagšus caur fronti uz Skrundu pie ķēniņa Bada,
lai rādītu tam ceļu uz Liepāju. Viņi atrada to visā
viņa godībā starp kaŗa kalpiem un pavadoņiem mežā
zem eglēm pie sprakstošiem uguns-kuriem. Naidis,
skaudība un nodevība un viss, ko velns bija sējis iz-
postītā Latvijā, auroja un gaviļēja ap viņu, un tum-
šais mežs šūpoja ķēmīgās atbalsis, tā ka lāči ņurdēda-

mi apgriezās savās migās un stirnas, aiz šausmām piespiedušas ragus pie pakauša, muka prom kaut kur naktī caur dziļo sniegu. Bet ķēniņš Bads stāvēja dzīrotāju pulkā kā sarkanais gards ar asiņainu zvaigzni pierē, apkāries ar rokas granātām un žvadzošiem ieročiem. Aiz viņa, satinusies vecās krustmātes pelēkā laktātā, glūnēja nāve ar izkapti pār plecu. Viņas acis mirdzēja iznīcināšanas priekā, viņa dejoja un klabināja kaulus, un ķēniņa pavadoņi viņai uzgavilēja. Tur bija ļaudis, kuŗos bija pamodies vecais vilkaču izsalkums un asinskārība, un nekas viņus nevarēja saprast tik labi kā šis mežs, kuŗš bija dzirdējis vilku aurus. Ķēniņš Bads bija bagāts, kas nekaitēja viņam kalpot? Viņam bija daudz naudas, un viņš devīgi sēja to uz visām pusēm. Apburtas tai stiepās pretī izsalkušas rokas. Bet neviens nezināja šās naudas noslēpuma, nezināja, ka tā ir velna nauda, kuŗa pārvēršas par mēsliem, kad burvība ir pārgājusi. Visi, kas pazina postu un badu, steidzās uzticīgi pretim savam ķēniņam, jo tā diena bija nākusi, kad viņam vajadzēja nodibināt savu valstību, tik daudz bija izsalkušu Latvijā. Neviens cits šē vairs nevarēja valdīt. Tik viņam vairs uzticējās, jo trūkums un bads nabaga ļaužu būdās šos gados bija bijis vienīgais draugs. Viņš dziedāja visiem ausīs apbuŗoši saldas meldijas un rādīja nabaga tautai brīnišķīgas laimes salas, kādas rāda tikai izslāpušiem tuksnesī un izsalkušiem bada murgos. Tas bija varens ķēniņš, un visi viņam gāja pakaļ. Bet Baltmaizes madāma un Cukura jauns-kungs aizbrauca atpakaļ, no kurienes nākuši. Neko daudz par viņiem es nevaru vairs stāstīt. Zinu tikai, ka Cukura jauns-kungs nokāpa no kuŗa kādā ostas pilsētā Amerikā un uzmeklēja savu veco vietu spīķerī. Uzmaucis pār acīm savu gaŗo cepuri, viņš iesnaudās tur ar skumīgām domām. Viņa vienīgais prieks bija sapņi, kuŗiem viņš nodevās ar visu savu ievainoto sirdi. Viņš redzēja jautrus bērņus, priekš kuŗiem viņš kaisīja konfektes no savu zilo svārku kabatām, mirdzošas Ziemas svēt-

ku eglītes un daudz skaistu dāmu, kuŗām viņš izkusa uz lūpām. Viņa vienīgā vēlēšanās un vienīgā laime — saldi izkust — pagaidām piepildījās tikai sapņos. Arī Baltmaizes madāma aizceļoja atpakaļ uz Sidneju Austrālijā un apsēdās starp daudzām tādām pašām resnām un baltām madāmām kādā ostas spīķerī. Pārdomādama viņa nolieca galvu uz pleca un sacīja: „Ak, kas par dīvainu zemi un savādiem ļaudīm! Viņi ir tā iemīlējuši savu postu, ka negrib no viņa šķirties. Nav tiesa, ka šī tauta grib maizes. Viņa grib tikai savu likteni. Un kad posts ir liels, viņa brēc pēc vēl lielāka posta. Viņa grib savu rūgto biķeri izdzert līdz galam. Varbūt tad sāksies atmošanās, un es varēšu no jauna uzsākt savu ceļojumu uz Latviju. Tad es varēšu reiz izcepties brūnās pieckapeiku bulkās un dabūt sev skaistu talju. Tādu, kā es te sēdu, jau mani neviens vairs neuzskata par sievieti.” Ar šīm laimīgām domām viņa iemīga. Un tikai mazas, kāras pelītes knibinājās ap viņas drānām un sapņos kutināja viņas krūtis, kuŗas bija radītas, lai pabaŗotu tūkstošiem izsalkušu.

ASIŅAINĀ JELGAVA

I

Es atkal staigāju pa Jelgavas ielām, pa šiem drusku ieliektiem, plakaniem akmeņiem, uz kuŗiem vēl var redzēt nozudušās dzīves mierīgo taku. Uz šiem iemītiem akmeņiem kādreiz man soli kavējās te pie ziedošām pelargonijām logā, te pie kādām pusatvērtām durvīm ar veclaiku griezumu, kuŗas, kā likās, aicināja ieiet. Tagad es gāju un apstājos uz katra tīrāka akmeņa un slaucīju kājas. No visa, ko es biju redzējis, man likās, ka man pie soļiem līp asinis. Un ne-

kur man vairs negribējās ieiet, jo es zināju, ka visi šie nobālušie namiņi, kam Kurzemes saule un vējš ir izdzēruši krāsu, ir pilni šausmu, izmisuma un bēdu.

No sprādzieniem nomalē ir sagrautas veselās ielas, un piebraucot mēs jau pa gabalu varējām redzēt jumtus ar sajauktiem un izsvaidītiem dakstiņiem. Raug, augsts stūra nams, vējš svaids saraustītos priekškarus pār izdauzītām rūtīm, un tumšie logu caurumi kliedz kā šausmās atvērtas mutes. Ļaudis slīd gurdēni kā lapas, kuŗas atrautas no dzīves zaļā koka, un kad tu ar neizietu uz ielas, kāda dāma sērās tev iet pa priekšu.

Ieiet no lieliniekiem atsvabinātā pilsētā — šis acumirklis nepieder priekam. Tas ir brīdis, kad mums uz savām nogurušām smadzenēm jāuzņem visas izmocītās pilsētas šausmas. Pēc tā, ko es redzēju Jelgavā, par Rīgu var domāt tikai kā par pilsētu, kuŗai uzgāzies kalns. Mēs atradīsim tur tikai dzīves drupas, kuŗas mums vajadzēs atrakt no pelniem un gruvežiem. Kareivji, ugunsdzēsēji, žēlsirdīgās māsas, kur jūs kavējaties? Vai ir aizjūgti glābšanas rati? Sāls un maize ir klāt, bet, kā liekas, daudziem mēs varēsim aizvest tikai zārkus, jo bedre, kuŗā lielinieki iegrūž savus upurus, tur nebūs mazāka nekā tā, pie kuŗas mēs stāvējām Jelgavā.

Tā bija klusa un, kā likās, tukša sarkana ķieģeļu ēka — vīriešu cietums, pie kuŗa mēs nonācām, uzmeklējami mocekļu pēdas. Siena rožaini vizēja rīta saulē — viņa izskatījās tik gaiša pret šām tumšām cietsirdīgām dvēselēm, kuŗas te dzina garām savus upurus... Mēs nogriežamies pa vārtiem un ejam pa šauru dublainu taku gar tumšu koka sētu, laipodami pa glumiem izbrukušiem akmeņiem. „Šis ir tas sāpju ceļš,” mans biedrs saka. Tā ir kāda gaŗa, tumša, mo-coša ala, pa kuŗu mums jāiet, it kā mums būtu jāspiežas cauri caur notiesāto pēdējām mokām, kuŗas vēl klusi drūzmējās uz šaurā taka. Šis ceļš mums izliekas bezgalīgi gaŗš. Cik īss viņš bija šiem nabaga mocekļiem, kuŗi skaitīja uz viņa sava mūŗa pēdējās

sekundes, kuŗi laipoja uz šiem glumiem akmeņiem, kavēdamies šinī šaurā ejā it kā tumšā nāves priekšnamā, baidīdamies iet un pēdējo reiz dzirdēdami pukstam savu pamirušo sirdi, kamēr cietsirdīgie ben-des ar flinšu rezgaļiem dzina viņus uz priekšu. Varbūt, ka arī starp miličiem bija kāda sirds, kas drebēja necilvēcīgā nozieguma priekšā, kuŗu viņiem vajadzēja pastrādāt. Stāsta, ka līdz ar notiesātiem ticis nošauts kāds jauns milicis, kuŗš atteicies šaut.

Mēs izejam netīrā cietuma sētā. Sarkana ķieģeļu siena. Zem mēsliem izraktas divas platas bedres, līdz pusei pilnas ar mālainu ūdeni. Pret sienu atspiežas nomīdīta smilšu kaudze — ešafots, uz kuŗa pakāpās notiesātie, un kamēr komanda skaitīja trīs, samiedza acis pār Kurzemes lauku, kuŗš aiz jumtiem un sētām rūzgani lien ārā no pavasara miglas ar zilganu ledus vīli gar malu, kuŗu spiež pie krasta uzplūdušī Lielupe. Visgaŗām pa sētu ir izmētātas nomales un dēļu gabali.

„Te viņi gulēja,” mūsu pavadonis saka, rādīdams uz dēļiem, „pilna sēta. Sievietes ar nogrieztām krūtīm un atlauztām rokām. Citas turēja vēl rokas priekš acīm, slēpdamās no šāvieniem, tā kritušas un sastingušas. Daudzi iemesti bedrē vēl dzīvi un noslāpuši zem liķiem; ārsti konstatējuši, ka viņi nosmakuši. Kāda D. kundze nogalināta tik zvēriski, ka par to nevar skaļi runāt; čukstēdami par to stāsta viens otram, runājot par pārdzīvotām šausmām. Bedrē, no kuŗas viņu izrakuši, tā gulējusi iekērusies ar rokām sejā mironim, kuŗš pēc viņas gājis nāves ceļu. Bijis redzams, ka viņa nosmakusi. Mēs pieejam pie bedres. Ar galvu nozuzdams zem mālainā ūdens, tur gul kāds cilvēks, sakļāvies it kā uz dusu. Zem svārkjiem var redzēt vienkāršu pelēku adītaŗ jakas vīli. No viņa apģērba var noprast, ka tas nav ne buržujs, ne kapitālists, bet kāds nelaimīgs zemnieks, strādnieks vai amatnieks, kas pakļuvis zem lielniecisma asiņainā rīteņa, kuŗš akli un cietsirdīgi iet visam pāri. Un tur

tālāk kādas kājas nabadzīgās drēbes kurpēs nāk ārā no ūdens un, it kā sūdzēdamās, rāda savas caurumainās pēdas. Kāds nožēlojams boā gul' pārkāries pār bedres malu, atstādams šinī moku vietā vēl satriecoši nojaužamu krītoša ķermena kustību. Tur tālāk uz smiltīm gul' kaut kas rozā, ko mēs baidāmies uzminēt. Tās ir smadzenes, kādas salauztas dvēseles trauslais trauks... Es vēršu acis pret ķieģeļu sienu, uz kuŗas viz sārti ložu robi. Smilšu kaudze ar notiesāto pēdām atkal pacēlas manā priekšā, un man ienāk prātā kāds stāsts, ko Liktenis, šis asiņainais fantast, rakstījis šais smiltīs. Divi saimnieki, Auziņš un Siliņš, abi no viena pagasta, reizē izvesti uz nošaušanu un nostādīti uz bedres malas. Auziņš bijis spēcīgs vīrs, liels no auguma, Siliņš — vājš un sīks. Pēdējā brīdī Auziņš lūdzis, lai ļaujot viņam apgriezties ar seju pret sienu. Bendes viņam to atļāvuši. Ķerts no lodes pakausī, Auziņš kritis un, sviezdami ar rokām atpakaļ, ierāvis Siliņu sev bedrē līdz. Mazais Siliņš, kuŗam lodes pārgājušas pār galvu, dzīvs gulējis bedrē un izlicies par nomirušu. Bendes darījuši savu darbu — pār bedri skanējuši šāvieni; pusmiris aiz bailēm, Siliņš gulējis zem liķiem un asinīm. Piepeši sētā atskanējis sauciens: „Glābieties, baltie nāk!” Viņš dzirdējis aizejošu soļu troksni, kaps palicis neaizbērts. gulējis, nedrīkstēdams piecelties, kamēr pilsētā norimis kaujas troksnis un palicis tumšs. Tad viņš izrāpies no bedres un aizvilcies līdz kapiem. Drebedams viņš pavadījis nakti uz kāda kapsētas sola un, atdzīvojies no bailēm, rītā pārnācis mājā.

Kas var attaisnot šos noziegumus, kas tiek izdarīti sociālisma idejas vārdā? — es domāju, atstādams šo skumjo vietu. Un ejot pa ielu, es apstājos un ar savādu, vēl nekad nepiedzīvotu riebuma sajūtu, kuŗa mocoši mani pavada, slauku kājas uz šiem iemītiem, plakaniem akmeņiem, uz kuŗiem vēl ar papēžiem var sataustīt nozudušās dzīves mierīgo gaitu: man liekas, ka man pie kājām līp asinis.

II

Ejot caur nelaimīgo pilsētu, kuŗa vēl dzīvo šausmu sarkanā gaisā, es jautāju savam apmulsušam prātam: Saki, kas te notiek? — Kas te notiek? Kāds klusi atbildēja: vēsture ar savām asiņainām pēdām iet pār Latviju. Es atcerējos kādu vecu pasaules stāstu grāmatu ar bildēm veclaiku vaŗa griezumā, kuŗu kāds antīkvārs man piesolīja pārdot. Sēdēdams kafejnīcā pie galda, es ātri pāršķirstīju seši simti nodzeltējušu lapu — šos stāstus no pasaules radišanas līdz viduslaikiem un brīnišķīgā vaŗa griezumā lasīju to, ko nevarējādēja lasīt uz nodzeltējušām lapas pusēm. Vīrus, kas krīt no zobena, uzvarētāju papēžus uz uzvarēto krūtīm, jātniekus zirgos, kas saslējušies kaujā, jātniekus smiltīs zem trakojošu zirgu kājām, galvas uz pīķiem un cietokšņu sienām, galvas, kuŗas atstātas virs zemes, lai ar šausmām aplūko sauli, kamēr ķermenis, ierakts zemē, lēni mirst briesmīgās mokās. Mocekļus uz sārta, uz rata, pie karātavām... Nožēlojamā vēsture, tu rādi še tāpat kā priekš tūkstoš gadiem savas vienmuļīgās asiņainās grimases! Es nezinu, vai mēs esam aizgājuši no viduslaikiem tālāk par pieciem soļiem. Es jūtu, ka esmu iegājis kādā tumšā un smagā viduslaiku gaisā. Liekas, ka pati saule spīd pār šo pilsētu kā caur nokvēpušu stiklu.

„Ar vaska atslēgu, — kas atslēgt var namu?”

Veltīgi ir ar viņu tuvoties vēstures dzelzu durvīm. Visur un visos laikos vēsture ir rakstīta ar asinīm. Mums viņa jāpieņem tāda, kāda viņa ir. Mēs nevaram par vēsturi zoboties, viņa zobojas un smejas par mums. Es gribēju tikai sacīt, ka mani drusku pārsteidza viņas vienmuļīgie asiņainie vaibsti, kad es to pirmo reizi redzēju vaigu vaigā.

Es ieeju sieviešu cietumā, kur tiek turēti arestētie lielinieki un tie, kas aizdomās. Gaŗa rinda sieviešu ar tīri apsegtiem groziņiem rokās, novalkātās drānās, kuŗām ir gandrīz vienāda nobālušas kūlas krāsa, stiepg-

jas caur visu sētu uz cietuma durvīm. Ir pusdienas laiks, kad pienes ēdienu. Pie visiem logiem drūzmējas, no restēm dalītas, drūmas cietumnieku sejas. Un kaut kur pašā augšā, kur dūc baloži, caur rūtīm izkārušās divas gaišas meiteņu galviņas, it kā ar savām jaunām drusku izstieptām lūpām gribētu skūpstīt debesis. Viss šis cietums izskatās kā milzīgs grozs, kuŗš pilns ar tumšiem, nelaimīgiem un, varbūt, arī plēsīgiem putniem. Bet ja starp viņiem nebūtu baloži, tad es vairs nevarētu ticēt nevienai nevainīgai bērna sejai, kādas ar redzēju tur augšā. Šis grozs ir tik pilns, ka, liekas, viņš nupat sāks kustēties. Starp apcietinātiem ir tik daudzi no mūsu sīkās intelligences, kas piespiesti un aiz bada strādājuši dažādās lielinieku komitejās. Es paejos tālāk pa sētu un redzu tur to pašu, ko redzēju viņā cietuma sētā. Siena, pie sienas bedre, un bedrē trīs ar smiltīm pusapbērti miroņi. Tikai šī bedre nav daudz lielāka par kapu, no kā var spriest, ka še mazāk tiek nošauts.

Pie cietuma kantoŗa loga kāds bargi pieklauvē. Es dzirdu asu balsi, kuŗa man vāciski uzkliedz, ka pie bedres nav brīv pieiet. Kāda acs tur skatās, ka pie šī kapa neatnes kāds nepelnītu līdzcietību. Jeb, varbūt, tur ir kāds, kas domā, ka es ar savu vaska atslēgu varētu atvērt smiltis priekš notiesātiem, kuŗus šai bedrē novedis kāds noziegums, vai atslēgt cietuma durvis? Es tikai baidos, ka ar vainīgiem netiek sajaukti nevainīgie. Ar šīm bailēm es atstāju cietuma sētu.

*

Šai viduslaiku gaisā dzīvo cilvēki, kuŗi dara savu darbu un negrib neko vairāk, kā tikai dzīvot. Uz visu, kas notiek, viņi sāk noskatīties kā uz asiņainu komēdiju, kuŗā viņi negrib vairs līdz spēlēt. Svētdienas rītā mēs iegājām bārdu nodzīt kādā mazā friziera veikalā un noklausījāmies bārd dzines filozofijā. Likās, ka tā bija dzīva lapas puse no Šekspīra.

„Rīgā žurkas maksā jau četri rubļi gabalā,” — viņa, nazi trīdama, it kā triumfē.

„Un suņi un kaķi?” — es iejautājos.

„Suņi un kaķi jau visi apēsti.”

„Nu, kā jums gāja zem lieliniekiem?”

„Kas man? Kad tik man maksā un kad es varu labi paēst. Es — tik dzenu bārdu,” viņa saka, likdama man nazi pie ieziepētā vaiga. „Kad mans pieliekamais kambaris ir pilns, tad man prāts ir mierīgs. Lai tur šauj un duļ, un trako, kā grib — es tik dzenu bārdu. Es mīlu labi paēst. Kad man pusdienā ir sviestā cepta gaļa, — es ēdu tikai sviestā ceptu — tad man vairāk nekā nevajaga. Es tur neskatīšos un neiešu, kur manis nesauc. Kas traks ir, lai skrien, — es tik dzenu bārdu. Te nāk lielinieki, nāk vācieši: viņi kaņķo un tiesā un abi ņem līdz nāvei. Es tik dzenu bārdu. Vai man kāds jātiesa? Tepat saņēma mūsu nama saimnieku — Bulli viņu sauc. Vai es no viņa ko zinu? Tik es viņu pazinu tos četrus gadus, kamēr šai namā dzīvoju, kā kad aiznesu viņam mīti.”

„Par ko tad lielinieki jūsu ļaudis tiesāja?” es iejautājos.

„Ej nu zini? Viņi tos tiesāja pēc savām aktīm.”

„Vai tad aktīs stāvēja, ka vajag notiesātiem atlauzt rokas?”

„Tak jau paši tiesneši to nebūs darījuši, bet tie, kas izpilda.”

„Jūs esat laimīga sieva, ar visu jūs esat mierā. Tik tās žurkas jums nepatīk.”

„Žurkas, ja viņas būtu tik treknas kā manā pieliekamā kambarī, tad viņu gaļa nemaz nebūtu tik slikta. Man vēl pietiek i pašai, i manām žurkām. Lai trako, kam patīk, es — tik dzenu bārdu.”

Izgājis ārā, es nevilus paceļu acis uz jumtu, kuŗu vēl nav ķērusi neviena granāta un zem kuŗa dzīvo šī laimīgā pieliekamā kampaņa filozofija.

DRUPAS

Mūsu izpostītos laukos tik bieži gadās redzēt drupas, kuŗas apvij neredzēta ziedu bagātība. Augsti, žuburaini dadži svinīgi ceļ pār mūsu māju pamatiem savus ziedu kausus, kuŗi izskatās kā zaļas urnas, pārpārīm piebērtas ar mēliem pelniem. Zaļi apiņi vijas ap akmeņiem, kuŗi ir bāli no liesmām, kas viņus vienīgos šē atstājušas veselus, un pie sakritušiem vārtu stabiem staipekņi vārīgi kļaujas klāt ar saviem trausliem ziediem. Šād un tad es esmu domājis, kāds sakars ir vijīgām efejām ar cilvēka dzīvi? Kāpēc tās uzmeklē pelnus un drupas? Vai tā nav kāda saudzīga mīlestība, kas glabā atmiņas par slavu, mīlestība, kas nāk no pašas dabas sirds. Un kad es redzu drupas, kuŗas nav ne no kā apvītas, tad es jautāju: vai neprātīgai dabai ir šī saudzīgā cienība pret to, kas reiz bijis, un vai mums viņas nav? Tas šād un tad man ienāk prātā, kad es uzduŗos uz mūsu kultūras dzīves drupām, kuŗas mēs atstājam kailas. Var būt, ka mums vēl nav šīs maigās cienības pret mūsu skaisto pagātņi, kuŗa mums tomēr ir devusi tik daudz. Mēs vēl esam par daudz jauni, mēs dzīvojam tikai nākotnē, vēl viss mums ir priekšā. Un dažs slavens pīlārs, uz kuŗu mēs varētu būt lepni, kaut kur vientulībā atbalstās uz kādas klusas, labas sirds, kuŗa piekļaujas viņam kā efeja, kas apvij drupas.

Tas bija kādā dienā, kuŗa gāja pār pilsētu ar vēsiem lietus padebešiem, kas meta uz ielām agras rudens ēnas. Es biju klejojis pa ielām un iemaldījies šinīs ēnās. Rudens bija pagriezis pret mani savu domīgo seju. Man gaŗām, satinies mētelī, pagāja vecs kungs ar jaunu dāmu zem rokas. Es ieskatījos viņam sejā un viņu pazinu. Tas bija aktieris, kāds vecs un slavens vārds. Jaunā dāma bija aktrise, pazīstama latviešu skatuves zvaigzne. Mēs sasveicinājāmies un gājām kādu gabalu kopā.

„Vai jūs zināt, uz kurieni mēs ejam?” aktieris jau-

tāja un pats atbildēja, noliekdams galvu: „Uz kinematografu. No sešiem līdz deviņiem mēs uzstājamies tur katru vakaru un smīdinām ielas publiku. Nesen es atbraucu no Pēterburgas. Es vairs nepazīstu Rīgas, es nezinu, kur es atrodos. Mums bija skatuve un mums bija dzeja, kur tas viss palicis? Pats sevis es vairs nepazīstu. Un ja kāds mani sauc vārdā, es nezinu, vai es tas vairs esmu. Jūs zināt, man bija reiz slavens vārds...”

„Viņš arī tagad ir slavens...” es iebildu. „Ak, nerunāji,” viņš ar rūgtumu atteica. „Trīsdesmit pieci gadi es esmu strādājis pie latviešu teātra un nonācis kinematografā. Tālāk vairs nav kur iet. Vai nē?” — viņš griezās pie savas biedrenes. „Uz cirku tak spēlēt mēs neiesim? Bet var būt, ka būs jāiet i uz cirku,” viņš vienaldzīgi atmeta ar roku. „Kur tad vairs publiku tagad var sastapt kā kinematografā vai cirķū. Teātra mums nav. Un mēs tak esam nabaga publikas vergi un nevaram bez viņas dzīvot.” Mēs klu-sējām. Tā mēs bijām nonākuši līdz vecā aktiera mā-jai. Viņš atvadījās un iegāja namā. Mēs vēl soļojām ar jauno aktrisi kādu gabalu kopā pa ielu.

„Un tomēr, es viņu mīlu, savu veco draugu,” viņa teica man ar gaišu seju, „viņš līdz pēdējam turas pie savas mākslas, un kad ar tā viņam būtu jānes uz kinematografu.”

Es paskatījos uz viņu un redzēju, ka visur, kur ir drupas, ir arī efejas, un tas ir vienīgais, kas vēl var iepriecināt sirdi.

MŪSU CEĻŠ

Jūs nemat rokā jaunu latviešu laikrakstu un prasāt, kādas domas, kāds ceļš? —

„Šo domāja, to domāja, sveši ļaudis daudz domāja,” — dzejnieks Andrejs Pumpurs pie sevis reiz ironiski dudīnāja. Svešas domas ir bieži apmeklējušas

mūsu mājas. Sveši ļaudis ir staigājuši pa mūsu ceļiem un skaļi domājuši. Dažiem ļaudīm ir šī īpašība skaļi domāt, tāpat kā mums — būt par atbalsi svešām domām. Bet tautai — par cik mācāmu, vadāmu un aklū mēs arī viņu gribētu turēt — arvienu ir bijušas savas domas.

Visā klusībā viņa arvienu ir turējusies pie Pumpura padoma: „Ko domāja sveši ļaudis, to tu līdzī nedomā.” Būdama pa lielākai daļai pasīva svešu ļaužu klausītāja, viņa ir paturējusi svabadu skatu, kāds piemīt cilvēkam, kuŗš noskatās no malas uz lietām, pie kuŗām viņš neņem aktīvas dalības. Un jāsaka, ka šie vienkāršie ļaudis brīžam ar pravieša acīm ir skatījušies nākotnē un redzējuši Latvijas likteņus skaidrāk nekā tie, kas gribējuši viņu vadīt, klausīdami svešām domām.

Okupācijas laikā, kad vācu vara šē stāvēja stiprāk kā nekad, kāds muižas kalps, gozēdamies pie savas klētiņas svētdienas piesaulē, smīnēdams noskatījies uz vācu zaldātiem un teicis: „Tāpat kā krievi aizgāja un pārdeva mums savus svārkus, tāpat aizies arī šie un atstās mums savas panckas.” Tā nāca un aizgāja arī lielinieki. Un latvietim nebija citas vēlēšanās, kā aiztaisīt vārtus uz savu sētu un redzēt tīras savas ceļmalas, uz kuŗām tie pameta savas novalkas un savu uzskatu skrandas. Daudz svešu domu ir nākušas un gājušas caur mūsu sētu: kārkļu vācietība, pakrievība, lielniecība. Bet viena — jaunlatviskā — doma, sākot no pirmo „Pēterburgas Avīžu” laikiem, lēnām un pastāvīgi pieaugusi. Jurim Alunānam, Baronam, Pumpuram, Auseklim, Valdemāram tā vēl ir tikai paredzēšana, mums — piepildīšana. Tā ir doma par mūsu garīgo, politisko un saimniecisko neatkarību. Vienā laikā viņa it kā apsīkst savā pieaugšanā. Viņas zari bailīgi taustās gar zemām, pieticīgām debesīm, aiz kuŗām kaŗotes var aizbāzt. Pēc mūsu pirmās nacionālās revolūcijas viņa saņem krievu reakcijas zibeņus, kas aplauz viņas galotnes. Tautas sapņi vairs ne-

drīkst nekur sniegties, viņa nogrimst materiālā pieticībā. Nožēlojami kūtra, iebaidīta un pazemīga šinī laikā ir mūsu nacionālā doma. Viņā neietilpst vairāk kā nabaga cālēna galvā, kuŗš slēpjas zem savas vistas spārna. „Mēs, latvieši, kā maza tautiņa gribam dzīvot zem varenā Krievijas ērgļa spārnēm.” Šie vārdi toreiz pušķoja visas galda runas, tas bija viss tā laika nacionālās politikas apvārsnis. Tik tad, kad kaŗā mūsu mājas palika par pelniem, mēs sākām atkal ticēt, domāt un sapņot. Tad mēs piedzīvojām, ka visskaistākās pils tomēr ir mūsu sapņu pils, kuŗas mūsu gars sev par prieku ceļ no nenieka; vētrās, kuŗas gāja mums pāri, mēs piedzīvojām arī to, ka viņas nav nebūt tās trauzlākās no visām būvēm. Tad, kad viss gāja bojā, mums radās drosmē ticēt brīvai latvju valstij, neatkarīgai Latvijai. Tas bija pēdējais jaunlatviskā uzskata pieaugums.

Mēs esam redzējuši brīvo Latviju caur sapņiem, kareivji ir iekaŗojuši viņu varonīgās cīņās; ir laiks, ka mēs viņu iegūstam un nostiprinām ar darbu un kultūru. Ko dos mums politiskā neatkarība, ja mums nebūs garīgās un saimnieciskās neatkarības! Krišjāņa Valdemāra gars lai stājas starp mums.

Jaunlatviskās domas un šo domu piepildījums — tas ir mūsu ceļš, no kuŗa mēs negribam nogriezties.

MIERS

Šodien parakstīts miers ar Padomju Krieviju. 4 mēneši tika vestas miera sarunas. Sabiedrībai vajadzēja izlikties, ka mēs velkam viņas gaŗumā dēļ kādām sabrauktām lokomotīvēm un sarūsējušām fabriku mašīnām, kuŗas mēs gribam atpakaļ dabūt. Pret to, ko mēs esam zaudējuši, šīm lietām ir tikai vecas dzelzs vērtība. Priekš Krievijas pasaules kaŗā mēs esam sadedzinājuši pusi no savas mantas. Tur

aizgāja Kurzemes gludo govju bari, Rīgas fabrikas, kuŗas tagad stāv tukŗas un klusas kā mīlzu sarkofagi. Kad vezumi bija aizvesti, tad mūsu sētas tika izslaucītas ar lielniecisma slotu. Krievija mums nevar atlīdzināt šo parādu. Mēs nevarējam un negribējam atprasīt viņu ar spēku. Mēs esam sargājuši tikai savas nama durvis, cīnīdamies par savu neatkarību. Un cik Krievija mums atdod, tas ir tikai viņas godprātības jautājums. Ja viņai nebūs šās godprātības, tad šim liģumam saimnieciskā ziņā priekŗš mums būs tikai aprakŗstīta papīra vērtība. Mēs neesam liela valsts, kuŗa Krievijai var diktēt savu gribu. Mēs arī nebījam tie, kuŗi šās miera sarunas novilcināja. Dēļ sarūsējuŗā bēģļa katliņa, kuŗŗ nozudis kaut kur Maskavā vai Harkovā, mēs nebūtu lauзуŗi ķķēpus, jo priekŗš tam mēs par daudz esam zaudējuŗi. Miera sarunas novilcināja lielinieķi līdz tam brīdim, kad viņi poģu frontē varēja parādīt savu spēku Eiropas priekŗŗ. Jo noslēdzot mieru ar Lietuvu, Latviju un Poliju, viņi gribēja ievadīt miera sarunas Eiropā un panāķt Padomju Krievijas atzīŗanu.

Miers ir noslēģts. Viņŗ maksā mums daudz dāģu dzīvību, un no rītdienas pat mēs sāķsim maksāt miera kontribūģiju katrs uz savas maizes mārģinas. Mēs esam noslēģuŗi mieru ar badu. Šis krievu brāģis tagad sēdēs pie mūsu galda, un mums vajadzēs gādāt, ka viņŗ tiek pabaģots. Ja mēs noslēģsim durvis, viņŗ sēdēs pie vārtiem, un daudz kas no mūsu labuma aizies pie viņa pa pakaģdurvīm, kuŗas nav iespējams nosargāt. Mūsu zemes sociāģie apstāķģi ķģūs ļaunāķi, jo mums būs jāizlīdzina daģa no tā posta, kas ir Krievijā. Tautai, ar kuŗu mēs esam noslēģuŗi mieru, mēs sniedzam roku un līdz ar to uzņemamies daģu no viņas nelaimēm un posta. Tomēr ķģ cena priekŗš mums nav par dāģu, jo mēs esam nopietni gribējuŗi mieru. Mēs neesam vainģģi pie ķģ ķaģa, kuŗŗ mums tika uzspiests. Mums nav naida pret krievu tautu. Mēs esam gribējuŗi tikai savu brīvību, par kuŗu mēs stāvēŗim mod-

rīgi līdz galam. Lieliniekus mēs pazīstam kā cilvēkus, kuŗi stāv ārpus ļauna un laba! No Igaunijas un Lietuvas piemēra mēs zinām: kur lielinieki *ko dara*, viņi papīros neskatās. Tomēr šim miera dokumentam priekš krievu tautas masām ir zināma psiholoģiska vērtība. Ja viņu tagadējiem vadoņiem tiesību jēdzieni ir ļoti svabadi un bieži vien izgaistoši, viegli, tad tautas masās viņi tomēr ir. Un Stučkam nebūs tik viegli sakūdīt viņus pret „balto Latviju”, kuŗa ir pierādījusi, ka viņa vēlas patiesu un godīgu mieru ar Krieviju.

PULKVEŽA KALPAKA NĀVE

Kādā ziemas dienā 1919. gadā mazs kuģītis, valstīdamies kā pudele starp skanošiem ledus gabaliem, lēnām spraudās iekšā pusaizsalušā Liepājas ostā.

Gaidīja atbraucam zviedru brīvprātīgos. Jau no paša rīta muitas namā pulcējās sabiedrība, tauŗu orķestris mēģinājās saspēlēt apsveikšanas maršu. Beidzot parādījās šis mazais kuģītis. Nekādi brīvprātīgo simti, kuŗi varētu palīdzēt frontē pret lieliniekiem, ar to nevarēja atbraukt. Ragu mūzikai dārdot, uz laipām parādījās četri zviedru kaŗavīri, tikko saskatāmi lielā sagaidītāju pulkā. Bija atbraukuši divi virsnieki un divi kaprāļi. Svinīgā gājienā, orķestrim pa priekšu soļojot, mēs viņus pavadījām caur pilsētu, kur drīz izplatījās priecīgā ziņa, ka zviedri atbraukuši. Visur bija pacilātība. Vakarā viņiem par godu Kurmājā bija mielasts, kur tos apsveica jūsmīgām runām. Atceros, es pacēlu roku un teicu: „Cēlie zviedri! Vidzemē ir daudz ezeru, par kuŗiem teika stāsta, ka tur dzelmes dībenā vēl mirdzot zviedru ķēniņa Kārļa XII kaujas zirga sudraba pakavs, ko tas nometis uz aizsalušā ezera ledus, ziemu jāgot pāri cīņā pret austrumiem. Tik saudzīgi latvju zeme līdz šai dienai vēl

glabā atmiņas par varonīgo zviedru ķēniņu... Cēlie zviedri!" — Pēc runām mēs cītīgi cilājām glāzes. Beidzot zviedri pietvīkuši cēlās kājās un Latvijai par godu kareiviski nobrēca trīsreiz urrā... Ar to arī viņu līdzdalība mūsu brīvības cīņās beidzās. Zviedru brīvprātīgie neatbrauca. Bet leģenda par zviedriem, kas nāk palīgā, izgāja caur pilsētu un pacēla garastāvokli. Tas bija laiks, kad valdīja leģenda, drošs iecerējums, kam ticējām. Ka tas notiks, ko bijām iecerējuši, par to nešaubījāties, tik nezinājām, no kurienes nāks spēki, kas mums palīdzēs atsvabināties. Mēs vēl gaidījām tos no ārienes. Tas bija grūts laiks. Zem uzbrūkošo lielinieku ēnām, kuņas ātri virzījās uz priekšu, Latvija bija sadilusi kā šaura mēness maliņa. Lielinieki stāvēja jau pie Ventas. Tikai divas latvju vienības varēja iziet cīņā līdzās Landesvēram — Cēsu rota un Studentu rota. Tautai nebija palāvības uz saviem spēkiem. Un tomēr es varētu stāstīt par ticību, kas kalnus spēj pārbīdīt. Reiz, sajūsmas nesti, mēs trīs — Akurāters, Virza un es — devāmies pie Studentu rotas ciemā. Pelēkā ziemas diena jau gāja uz galu, kad nobraucām Priekulē, kur tā stāvēja. Atceros sardzes mājiņu dzelzceļa malā, kur uz grīdas bija izklāti salmi nakts guļai, un studentu brūnā puskažociņā, kas ar šauteni pār pleciem staigāja, sargādams dzelzceļa staciju. Vakarā mūs sirsnīgi uzņēma Studentu rotas komandieris, kapteinis Grundmanis. Pie galda atskanēja dedzīgas runas un dziesmas. Mums nekas vairs nelikās neiespējams. Lielā sajūsmā viens no mums sauca: „Šaujiet Latvijai par godu zem ziemas zvaigznēm!" Tā beidzās runa par jauno Latvijū, kuņas liktenis rakstīts mirdzošās zvaigznēs. Tūdaļ visi ķēra šautenes, skrēja ārā un pār iemigušo pilsētiņu nodardēja visbrīnišķīgākie salūta šāvieni, kuŗi tik gaiši atbalsojās mūsu dvēselēs. Tā nebija vaļība, bet jūsmīgs ticības apliecinājums — tik lielas, tik spožas bija zvaigznes! Bet šāvieni bija uztraukuši nomigušo pilsētiņu. No vācu komandantūras pieprasīja, kādēļ

šauts? Tika atbildēts, ka kapteinim Grundmanim dzimšanas diena. Tūlī arī parādījās apsveikšanas telegrammas, kuŗas gan bija pieņemtas turpat Priekules stacijā...

No maza pulciņa izgāja atmoda un cēla kājās visu zemi. Bet īsti atmodināja mūs un darīja stiprus tikai pirmais smagais likteņa sitiens — pulkveža Kalpaka nāve.

Pulkvedis Kalpaks ar saviem vīriem stāvēja frontē pret lieliniekiem. Nevienš no mums nebija viņu redzējis. Liepājā, toreizējo politisko notikumu centrā, viņš ieradās miroņa šķirstā. Viņu nepavadīja nekādas lielas uzvaras slava. Viņš bija kritis aiz traģiska pārpratumā, aiz kļūmīgas kļūdas nejaušā sadursmē ar vācu nodaļu. Un tomēr viņš bija atnesis uzvaru, lielu morālisku uzvaru pār šaubām un glēvumu. Ar neizsakāmām sāpēm mēs saņēmām ziņu par Kalpaka un viņa krietno biedru — kapteiņa Grundmaņa un virsleitnanta Krieva nāvi. Šīs sāpes bija jo lielākas tādēļ, ka viņi bija krituši nožēlojamā nelaimes gadījumā, ka šos cēlos vīrus bija izrāvusi no mūsu vidus akla nežēlīga likteņa roka, ka viņu upuris bijis nevajadzīgs. Bet visu mutē bija pulkveža Kalpaka vārds. Tikai pēc savas nāves kā vadonis viņš nostājās tautas acu priekšā. Līdz ar kopējām sāpēm sajūtām, ka viņš bija mūsu tuvinieks un ka mums visiem ir liels kopējs uzdevums.

Liepājā gan vairs neredzējām viņa vaiga, avīzē neparādījās arī viņa ģīmetne, bet gan redzējām, kā viņš mūsu acu priekšā pārvērtās par dzīvu legendu. Tad piedzīvojām patiesu brīnumu, ka kaŗavīrs, kas jau kritis kaujā, pulcē ap sevi tautu un neredzams vada to cīņā.

Viņa bēru dienā Liepājas Annas baznīcā tālu aiz laužu galvām redzējām altārī starp zaļiem lauru kokiem un plīvojošām sveču liesmām tikai brūnu ozola šķirstu. Bet mēs jau zinājām, kas mums bija Kalpaks. Abi ar dzejnieku Virzu sēdējām vienā solā un dziedā-

jām bērū dziesmu, uzšķīruši vecā dziesmu grāmatā
nodzeltējušu lapas pusi, kuŗa jau varbūt daudzreiz
bija slacināta ar asarām. Ērģeles, Alfrēdam Kalniņam
spēlējot, izbrēca aizgrābīgu sēru maršu, kad virsnieki
pacēla šķirstu uz pleciem un to lēni iznesa caur baz-
nīcu. Laukā varēja redzēt, ka milzīgais ļaužu pulks
kārtojās bērū gājienā un atrada sev vietu, citi kā gā-
jiena vadītāji, citi kā pavadītāji, slēgtās rindās aiz
šķirsta. Tauta bija atradusi kopēju gaitu. No šī brīža
sākās tās atmoda. Tauta bija ieguvusi palāvību uz
saviem spēkiem. Viņa vairs neskatījās apkārt, gaidī-
dama svešas palīdzības. Tā juta, ka viņa pati ir spēks,
kas spēj veidot savu likteni. Straume bija sakustēju-
sies. Bet aiz Ziemeļu kapsētas vaļņiem, kur Kalpaku
paglabāja, dauzījās nemierīgā jūra, it kā stāstīdama
par vētrām, kas vēl priekšā.

Šai sējumā sakopoti visi tie Kārļa Skalbes darbi: kara apraksti, tēlojumi, stāsti, dažas pasakas, kas radušās pirmā pasaules kara notikumu, bēgļu gaitu, strēlnieku un pirmo patstāvības cīņu iespaidā un uzrakstīti laikā no 1914.—1920. gadam. Tie iespiesti pa lielākajai daļai vispirms Jaunākajās Ziņās un pēc tam parādījušies atsevišķos krājumos: *Kara gleznas*, *Kurzemē*, *Pa dzimtenes ceļiem*, *Atspīdumi*, *Sarkanās lapas*.

Klāt pievienots 1944. g. *Latvju Mēnešrakstā* iespiests piemiņas raksts Pulkveža Kalpaka nāve, kas pēc sava satura pieder šim laika posmam.

SATURA RĀDITĀJS

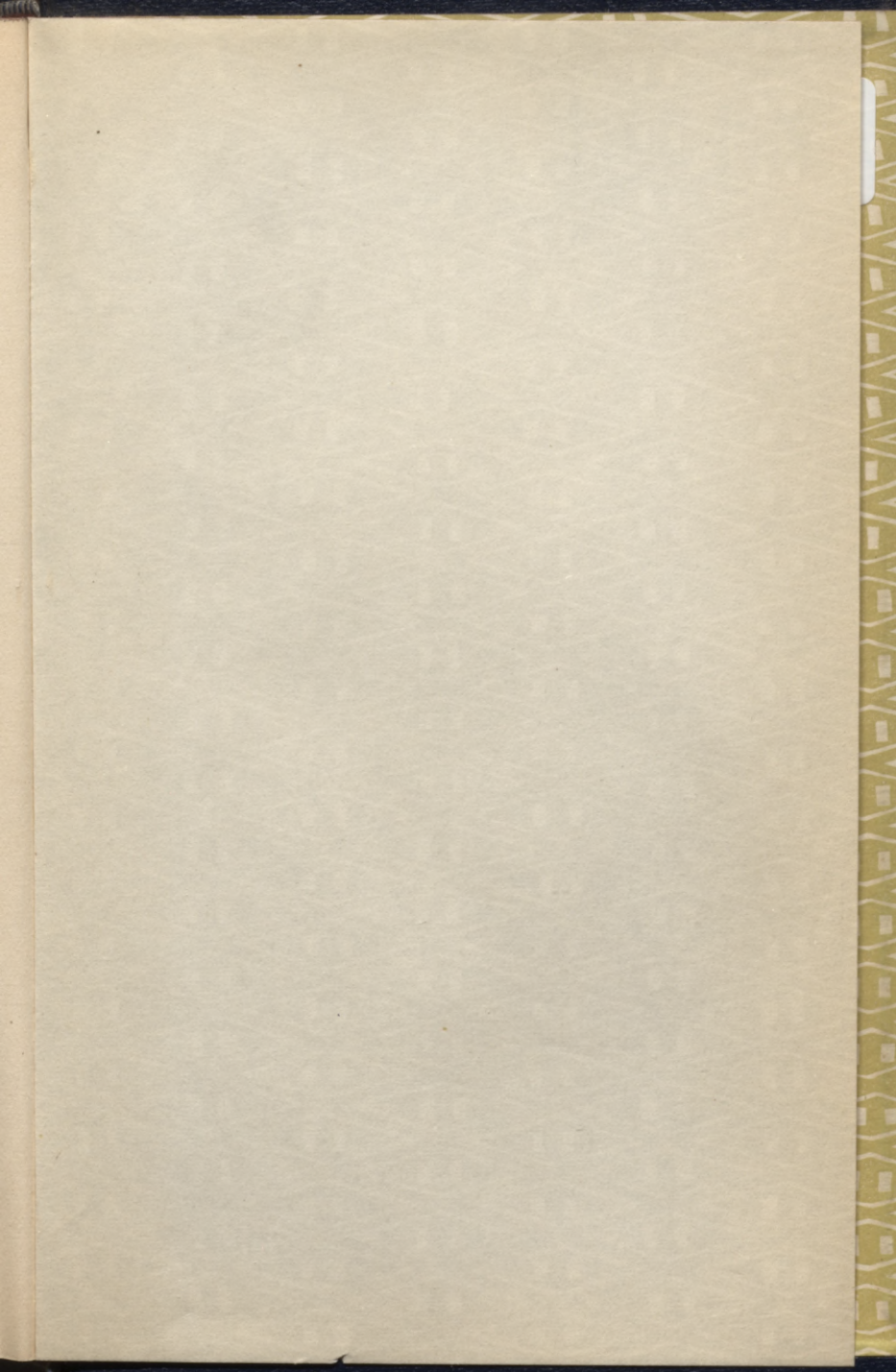
SARKANĀS LAPAS

1914—1920

Tautas pagalmā (1914)	9
Gaidot	11
Ievainoto saņemšana Rīgā 12. septembrī	12
Trešais vilciens ar ievainotiem Rīgā	15
Maizes dalīšana	16
Tautas karš	18
Ievainoto vilcienā	21
Rīgas Sarkanā krusta slimnīcā I, II	23
Vainas un ievainojumi I - V	26
Slimnieka istabiņā	35
Kažam jābūt humānam!	36
Padpalkavnieks un viņa ziņnesis	40
Kā vācieši ierīko savas pozīcijas	42
Pie strauta, kur dzer	45
Vanadzīņš	46
Uzvara — cilvēkam!	49
Kareivis un roze	51
Svins	53
Ceļā I - III	54
Pa posta un skumju pēdām I - IX	58
Kazaciņš I, II	89
Pie bedres	92
Ienaidnieks nāk!	94
Uz kara lielceļa I, II	97
Kara pulss	101
Ziemas diena uz kara lauka, I - IV	103
Sapņotājs (1915)	116
Lienas roze	118
Pa Kurzemes laukiem I - XVII	124
Uz Ventu, I - VIII	162
Lauciņos	182
Kad rudzi zied	185

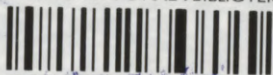
Ceļā	187
Sasaukšanās	189
Kazaks	190
Kuldīgā	194
Uz sliedēm	197
Vasara	201
Manta	205
Odze	207
Mūsu zeme	210
Rīga (1916)	212
Gabals velēnas	214
Krišs Dzelzgalvs, Jānis Krūtainis un Andrejs Zilspārns	215
Svētdiena uz pļavām	217
Latviešu bēgļu izsūtīšana	220
Latvju dainas	223
Aiznaglotie logi	225
Kurzemnieki un vidzemnieki	227
Nams ar sērmūkšu	228
Politiskas skolas trūkums	230
Kā top par zaldātu I, II	233
Mūsu mākslas liktenis	237
Rudens ziedi	240
Gūstekņi	243
Ar mūsu tautas spēku	245
Uz „sava plača”	248
Daba un sabiedrība	253
Latvju bataljoni, I - X	256
Rīgā, I - IV	278
Pa Daugavu	284
Brāļu kapos	286
Nespēcīgā sirdsapziņa	288
Māte	290
Slimnīcā	292
Septiņi ar vienu segu	293
Ormanis	296
Bezdzībeni	297
Stārķis Kurzēmē	300

Dzīve	303
Silķu muca	304
Zaglis	305
Mūsu jaunā māksla I - III	307
Debess un zeme	312
Tautai līdz	313
Tukums	314
Ko mēs darīsim, kad saules nebūs?	316
Vai tālu ir līdz zvaigznēm?	318
Kāds vecs kungs	320
Uz kaujas lauka I-IV (1916), V-VI (1917)	323
Svētku nakts uz lauka I - IV (1917)	333
Kraukļi	340
Nojautas	342
Atspīdumi I-VI	345
Saimniece	356
Vīrs ar cukura kuli	359
Meitenes skumjas	360
Mēness	361
Pavasaris	363
Revolūcijas dienas, I - V	364
Vasaras svētkos	374
Še tiek dancots!	375
Ubags	377
Beverīna	378
Pie ešafota	382
No rudzupuķu zemes, I - IV (1918)	383
Ziemas svētku eņģelis	395
Liepājas leģendas I, II (1919)	398
Asinainā Jelgava I, II	404
Drupas	411
Mūsu ceļš (1920)	412
Miers	414
Pulkveža Kalpaka nāve (1944)	416





LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA



0306013996

50.
DAUGAVAS
CITTAUTU AUTORI

A. Žids
PASTORĀLĀ SIMFONIJA

Dž. Steinbeks
MĒNESS NORIETĒJIS

Dž. Hiltons
ARDIEVU, MISTER ČIPS

Voltērs
KANDIDS

A. Strindbergs
HEMSALNIEKI

E. Hemingvejs
ARDIEVAS IEROČIEM

A. St. Eksiperī
NAKTS LIDOJUMS

Dž. Konreds
TAIFUNS

Ž. Diamels
NEGAISA NAKTS

O. Balzaks
EIŽENIJA GRANDE

Dž. Orvels
1984

G. Flobērs
BOVARI KUNDZE

H. Hese
NARCISS UN ZELTAMUTE

A. Žids
SIEVU SKOLA

P. Lāgerkvists
BARABA

Dž. Svifts
GULIVERA CEĻOJUMI

A. Dimā
TRIS MUSKETIERI
(Sagatavošanā)